

ACTA PANGRATIA

Istorie și patrimoniu ecleziaștic

III

COMPLEXUL MUZEAL NAȚIONAL
„MOLDOVA” IAȘI
MUZEUL DE ISTORIE A MOLDOVEI

MĂNĂSTIREA PÂNGĂRAȚI

ACTA PANGRATIA

ISTORIE ȘI PATRIMONIU ECLEZIASTIC

III
2025

IAȘI
2025

COMITETUL DE REDACȚIE

Petroniu MARIN
Senica ȚURCANU
Costin CLIT
Adriana MIRON
Costică ASĂVOAIE (redactor șef)
Cosmin NIȚĂ (secretar de redacție)

Traduceri realizate/revizuite

Alexandra NIȚĂ-VUZA

Adresa redacției

Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași
Muzeul de Istorie a Moldovei
Piața Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 1
Iași, RO-700028
Telefon: 04 0232218383

Mănăstirea Pângărați
Com. Pângărați, RO-617305
Jud. Neamț
Telefon: 0723247833
e-mail: actapangratia@gmail.com

ISSN 2972-192X

ISSN-L 2972-192X

EDITURA PALATUL CULTURII

Iași

CUPRINS

Abrevieri	7
 Pângărați – un loc, un destin	
Mihai GICOVEANU, <i>Despre o pisanie care a existat la Mănăstirea Pângărați/ About an inscription that once existed at the Pângărați Monastery</i>	9
Valentin ARAPU, <i>Dimensiunile personalității și operei lui Iona Ghedevanișvili: aprecieri, ipoteze și controverse privitoare la aspecte istorice, istoriografice și etnoculturale / The dimensions of the personality and work of Iona Ghedevanișvili: assessments, hypotheses and controversies regarding historical, historiographical and ethnocultural aspects</i>	15
Costin CLIT, <i>Din documentele Mănăstirii Pângărați (1801-1860) / From the documents of Pângărați Monastery (1801-1860)</i>	29
Costin CLIT, <i>„De la hanul Schitului Tarcău la Școala nr. 2 de băieți” din Piatra-Neamț. Noi documente / „From the Tarcău hermitage Inn to No. 2 Boys School” in Piatra-Neamț. New documents</i>	113
Arcadie M. BODALE, <i>Eforturile arhimandritului Varnava de a reface Mănăstirea Pângărați la mijlocul secolului al XIX-lea / Archimandrite Varnava's efforts to restore Pângărați Monastery in the mid-19th century</i>	131
Arcadie M. BODALE, <i>Contractele de arendă ale moșiilor Mănăstirii Pângărați de la mijlocul veacului al XIX-lea / The lease contracts of the Pângărați Monastery estates in the mid-19th century</i>	173
Costin CLIT, <i>O catagrafie a Mănăstirii Pângărați și a Schitului Tarcău din 1853 / A catagraphy of Pângărați Monastery and Tarcău hermitage from 1853</i>	199
Cosmin NIȚĂ, <i>Starea obștii Mănăstirii Pângărați și a Schitului Tarcău în perioada 1860 – 1874. Documente inedite / The state of the Pângărați monastic community and the Tarcău hermitage in the 1860 – 1874 period. Unpublished documents</i>	219
Costin CLIT, <i>Pângărați – un parcurs neobișnuit. De la mănăstire la închisoare/ Pângărați – an unusual course. From monastery to prison</i>	291

Daniel PAVĂL, **Parohia Pângăracior în perioada interbelică** / *The Parish of Pângăracior in the interwar period* 313

Emanuel BALAN, **Parohiile și schiturile de pe valea Bistriței într-o notă a Securității din 1949** / *The condition of the parishes and hermitages on the Bistrița Valley in a 1949 report of Security* 319

Istorie și patrimoniu ecleziastic

Andrei ARCHIUDEAN, **Câteva date istorice legate de biserica reformată din Gornești, județul Mureș** / *A few historical facts regarding the Reformed church in Gornești, Mureș County* 327

Emil DRAGNEV, **Ciclul Sfântului Mare Mucenic Dimitrie în picturile exterioare de la biserica Tăierii Capului Sf. Ioan Botezătorul din Arbore: particularități iconografice și semnificații speciale** / *The cycle of the St. Great Martyr Demetrius in the exterior paintings at the church of the Beheading of St. John the Baptist in Arbore: iconographic particularities and special meanings* 335

Ion MAREȘ, **Câteva date referitoare la baldachinul ridicat de familia Movilă la biserica „Sfântul Gheorghe” a vechii Mitropolii a Moldovei de la Suceava** / *Some data regarding the canopy built by the Movilă family at the church of Saint George of the old Mitropolia of Moldavia from Suceava* 371

Valentin CONSTANTINOV, **Documente privitoare la istoria bisericii moldovenești în colecții particulare străine** / *Documents regarding the history of the Moldavian church in foreign private collections* 383

Viorel DRĂGAN, **Mănăstirea Trei Ierarhi – promotoare a învățământului superior în Moldova. Academia lui Vasile Lupu** / *The Monastery of „Three Hierarchs” – Promoter of higher education in Moldova. Vasile Lupu's Academy* 397

Ioan GRĂMADĂ, **Câteva biserici de lemn dispărute din județul Iași** / *A few disappeared wooden churches from Iassy County* 411

Ion GUMENĂI, **Influența elementului românesc în formarea lui Paisie Velicikovski până la plecarea acestuia la Muntele Athos** / *The influence of the romanian element on the education of Paisie Velicikovski until his departure to Mount Athos* 429

Silviu VĂCARU, Începuturile Bisericii „Sfinții Voievozi” din Pomete – Târgu-Neamț / <i>The beginnings of the „Holy Voivodes” Church in Pomete – Târgu-Neamț</i>	443
Benone DASCĂLU, Elena GHERMAN, Noi informații documentare referitoare la Biserica Sfinții Teodori din Iași (II) / <i>New documentary information regarding the „Saint Theodore” Church from Iassy (II)</i>	471
Suzana BODALE, Demersurile din perioada 1853-1858 pentru zidirea școlii de pe moșia Vânători a Mănăstirii Bisericieni reflectate în documentele de la Arhivele Naționale din Iași / <i>The efforts from the period 1853-1858 for the construction of the school on the Vânători domain of the Bisericieni Monastery reflected in the documents from National Archives of Iassy</i>	483
Sergiu DEMERJI, Câteva elemente ale mișcării inochentiste reflectate în paginile revistei „Buletinul Eparhiei Chișinăului” (1909 – 1917) / <i>Some aspects of the inochentist movement reflected in the pages of the „Bulletin of the Diocese of Chișinău” (1909-1917)</i>	497
Valentin IOAN, Biserica „Sfinții Voievozi” a fostei Mănăstiri Cașin în perioada interbelică / <i>Church „Saints Archangels” of the former Monastery of Cașin in the interwar period</i>	507
Mihai-Lucian HUȚUȚUI, Câteva aspecte privitoare la sistemul sanitar din Huși la începutul regimului comunist / <i>Several aspects regarding the healthcare system in Huși at the beginning of the Communist Regime</i>	515
Simion GHEORGHIU, Credință și ideologie. Politici religioase ale regimurilor comuniste / <i>Faith and ideology. Religious policies of Communist Regimes</i>	535
Vitalie JOSANU, Protecția patrimoniului arheologic în România, în intervalul 2011-2024 (iulie) / <i>The protection of archaeological heritage in Romania, from 2011 to July 2024</i>	543
Restituiri	
Arhimandritul VARNAVA, Ceasul cel rău sau memuar de purtare și mântuitoarele fapte a domnului E. Luponi cu prilejul de avocat către arhimandritul Varnava egumenul Mănăstirei Pângarații, ținutul Neamțu	585

Recenzii și note de lectură

- Daniel Dieaconu, ***Ținutul Neamțului. 100 de picături de poveste și istorie la Mesagerul***, Piatra-Neamț, Editura Cetatea Doamnei, 2025, 463 p. (Andrei ARCHIUDEAN) 599
- George Enache, ***Monahismul ortodox românesc și modernitatea: de la Regulamentele Organice la Decretul 410***, București, Editura Eikon, 2024, 221 p. (Robert-Ciprian SÂNTĂMĂRIAN) 601
- Protos. Porfirie Pescaru, ***Hatmanul Luca Arbure – tutorele politic al Moldovei***, Suceava, Editura Crimca, 2024, 186 p. (Alexandra NIȚĂ-VUZA) 604
- Alexandru Crețu, ***Arhieriei și episcopi vicari în Mitropolia Moldovei (Arhiepiscopia Iașilor) în secolele XIX-XXI***, Iași, Editura Doxologia, 2023, 226 p. (Marcela IFRIM) 608

ABREVIERI

AB	<i>Arhivele Basarabiei</i> , Chișinău.
ACNSAS	Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, București.
<i>Acta Pangratia</i>	<i>Acta Pangratia. Istorie și Patrimoniu ecleziastic</i> , Muzeul de Istorie a Moldovei, Mănăstirea Pângărați.
AIX	<i>Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”</i> , Iași.
AMM	<i>Acta Moldaviae Meridionalis</i> , Anuarul Muzeului Județean Vaslui.
ANI	Arhivele Naționale Iași.
ANIC	Arhivele Naționale Istorice Centrale, București.
AP	<i>Analele Putnei</i> , Mănăstirea Putna.
ARLUS	Asociația Română pentru strângerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică.
BCMI	<i>Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice</i> , București.
BOR	<i>Biserica Ortodoxă Română</i> , București.
CC	Comitetul Central.
CDM	<i>Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva istorică centrală a statului</i> , vol. I-V, București.
CMI	Comisiunea Monumentelor Istorice, București.
CNA	Comisia Națională de Arheologie.
DIR	<i>Documente privind istoria României</i> , București.
DJC	Direcția Județeană pentru Cultură.
DMI	Direcția Monumentelor Istorice, București.
DRH	<i>Documenta Romaniae Historica</i> , seria A, Moldova, seria B, Țara Românească, București.
DRSP	Direcția Regională a Securității Poporului.
FGPAS	Frontul Gata pentru Apărarea Sanitară.
GAS	Gospodărie Agricolă de Stat.
ICS	Întreprinderea Comercială de Stat.
IGPR	Inspectoratul General al Poliției Române.
INP	Institutul Național al Patrimoniului, București.
IPJ	Inspectoratul Județean de Poliție.
IPL	Întreprinderea de Prelucrare a Lemnului.
JAHA	<i>Journal of Ancient History and Archaeology</i> , Cluj-Napoca.
KEB	<i>Кишиневские Епархиальные Ведомости</i> (<i>Buletinul Eparhiei Chișinăului</i>), 1867-1917, Chișinău.
LMI	<i>Lista Monumentelor Istorice</i> .

MCA	<i>Materiale și cercetări arheologice</i> , București.
MDGR	George Ioan Lahovari, C.I. Brătianu, Grigore G. Tocilescu, <i>Marele dicționar geografic al României</i> , vol. I-V, București.
MEF	<i>Moldova în epoca feudalismului</i> , vol. I-XII, 1961-2012, Chișinău.
Mem. Antiq	<i>Memoria Antiquitatis</i> , Piatra-Neamț.
MCIP	Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice.
MMS	<i>Mitropolia Moldovei și Sucevei</i> , Iași.
Monumentul	<i>Monumentul. Tradiție și viitor</i> , lucrările Simpozionului Internațional Monumentul. Tradiție și viitor, Iași.
NKVD	Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne, Uniunea Sovietică.
OG	Ordonanță de Urgență.
OMC	Ordinul Ministrului Culturii.
PCR	Partidul Comunist Român.
PCUS	Partidul Comunist al Uniunii Sovietice.
PSD	Partidul Social Democrat – Titel Petrescu.
RAN	Registrul Arheologic Național.
RESEE	<i>Revue des Études Sud-Est Européennes</i> , București.
RIR	<i>Revista istorică română</i> , București.
Rsl	<i>Romanoslavica</i> , București.
SCIA	<i>Studii și Cercetări de Istoria Artei</i> , București.
SMIM	<i>Studii și Materiale de Istorie Medie</i> , București.
UCC	Uniunea Cooperativelor de Consum.
URSS	Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste.

DESPRE O PISANIE
CARE A EXISTAT LA MĂNĂSTIREA PÂNGĂRAȚI

Mihai GICOVEANU¹

Cuvinte cheie: *pisanie, mănăstirea Pângărați, Toma Cantacuzino, amintire, trapeză*
Keywords: *inscription, Pângărați monastery, Toma Cantacuzino, memory, dining hall*

Opera de refacere și prefacere a unor incinte mănăstirești în secolele XVIII-XIX, realizată adesea fără planuri clare și de către oameni care nu au înțeles decât sporadic semnificațiile complexe ale mărturiilor trecutului, a dus la distrugerea multor vestigii ale istoriei noastre. Dislocate de pe locurile care adăposteau rămășițele pământești ale celor de altădată, multe lespezi funerare au servit ca material de construcții, întregi, fasonate sau sparte. Altele au fost depozitate în condiții improprii sau au servit ca praguri la intrarea în biserici și anexe ale acestora, conducând la ștergerea inscripțiilor care le personalizau, sau chiar au fost aruncate, cu efecte devastatoare asupra lor. Este edificator în acest sens cazul unei pietre funerare de la Bisericiani, care, spre sfârșitul veacului al XIX-lea, era utilizată ca laviță pentru odihna condamnaților și ca suport pentru ascuțit topoarele²! O soartă asemănătoare au avut-o și unele pisanii³.

Cu prilejul vizitei efectuate în 1862 la Mănăstirea Pângărați, preotul Grigore Musceleanu⁴ a remarcat o pisanie care fusese amplasată în trecut pe peretele trapezării și scăpase de la distrugere, după unele reparații⁵. Slujitorul bisericii a copiat-o și a publicat-o în „Calendarul antic” pe anul 1863⁶. Textul ei era următorul:† **ИЗВОЛЕНИЕМЪ ОЦА, ПОСПѢШЕНИЕМЪ СЫНА И СЪВРЪШЕНИЕМЪ СВѢТАГО ДУХА, ИЗВОЛИСѢ РАБЪ БОЖЕНЪ ЖЪПАНЪ ТОНЪ БЕЛИЪ СТОЛНИКЪ И СЪЗДА СИА ТРЕПЕЗАРНЕ ЗА ДУШЕХЪ... СВОЕГО МАРИЪ И ЗА ДУШЕХЪ БОНЪ ГАНЪ СВОЕГО БѢТИМИЪ, ВЕЧНА ПАМѢГЪ ВЪ ЛѢТО**

¹ Liceul Tehnologic „Ștefan cel Mare”, VORONA.

² Gr. Tocilescu, *Raporturi asupra unor mănăstiri și schituri și biserici din țară*, în „Analele Academiei Române”, seria II, secțiunea Memorii și notițe, tom VIII, 1887, p. 236.

³ Pentru ilustrare, a se vedea volumele lui G. Balș referitoare la bisericile și mănăstirile din Moldova.

⁴ Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, Ediția a doua, revăzută și completată, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 325.

⁵ Gr. Tocilescu preciza despre soarta pisaniei, în urma unei vizite la Pângărați, în 1885-1886: „Aici n-am aflat odoare sau inscripțiuni. Părintele Stratonicos Costandin Ieromonah, un octogenar, unchiul P. S. Sale Episcopului Melchisedec, îmi spuse că singura piatră care a fost, la reparațiunea din 1874 s-a întrebuințat în zidarie” (Idem, *op. cit.*, p. 237).

⁶ Grigore Musceleanu, *Calendar pentru anul de la Cristos 1863*, București, 1862, p. 68.

7140, МЕСИЦЪ АВГОСТА 7 ДЕНЬ⁷. Tălmăcirea sa a fost realizată de o cunoștință a preotului și arăta astfel: „Cu binevoirea tatălui și cu îndemnarea Fiului și completarea Sfântului Spirit s-a permis servu lui Dumnezeu jupanu Tonia Veliu și a făcut această trapezărie pentru sufletele ... Maria și pentru sufletele Bonie Ganie al său Eftimie, eterna memorie, în anul 7140, luna august 7 zile”⁸.

La o primă lectură, transcrierea inscripției le relevă celor familiarizați cu paleografia slavo-română numeroase deficiențe de copiere, dovedite de dezacordurile gramaticale existente în textul reprodus. Ne îndoiim de faptul că originalul conținea atât de multe greșeli, dacă ne raportăm doar la o altă pisanie, ce amintește ofranda în același loc a marelui vornic Dumitrașco Șoldan⁹. Apoi, pe aceeași cale a erorilor, a fost copiat stâlcit numele unui boier ctitor la Pângărați, consemnat în forma **Tonia Veliu**, dar și o anume **Bonie Ganie**, despre care nu se înțelege în ce relație se afla cu ctitorul.

Lipsa originalului și deficiențele textului copiat ar putea fi motive pertinente pentru a considera cercetarea fostei pisanii o cauză pierdută. Totuși, am considerat că unele îndreptări sunt posibile. În astfel de situații, aparent fără rezolvare, pomelnicile vechi și alte înscrisuri ne pot oferi informații prețioase, cu condiția ca înnoirile la care au fost supuse să nu le fi alterat prea mult conținutul inițial. Recent, a fost publicat integral „Pomelnicul” din 1793 al Mănăstirii Pângărați, după exemplarul păstrat la Biblioteca Academiei Române¹⁰. Documentul este o transcriere după un exemplar medieval. În conținutul manuscrisului se arată că, la 15 august se pomeneau „Miron, Măriica, Izmaragda, și fiii lor, Toma vel sluge(er), Eufimie, și fiii lor, Miron, Dimitrii, Grigorii, Andronic, Marie. Au făcut trapezarea”¹¹.

Acest act ctitoricesc este consemnat și într-o „Condică” întocmită în 1806, în care sunt menționate „trapezale cu cuhne și cu alte odăi de piatră, zidite de pan Toma vel stolnic și săvârșite la let 7140 <1632> avgost”¹².

Realizând legătura între pisanie, „pomelnic” și „condică” aflăm că, misteriosul personaj **Tonia Veliu** nu este altul decât Toma Cantacuzino, vel sluger la acea dată, frate cu Iordache Cantacuzino, ambii mari boieri ai veacului al XVII-lea. Această părere este întărită și de „Pomelnicul” mănăstirii Bisericiani, în care, pe pagini diferite, scrise în ani

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Mihai Gicoveanu, *Marele vornic Dumitrașco Șoldan și o inscripție de la Mănăstirea Pângărați*, în *Acta Pangratia*, II, 2024, p. 99-106.

¹⁰ Petronel Zahariuc, *Pomelnicul Mănăstirii Pângărați*, în *SMIM*, XXXVIII, 2020, p. 101-144.

¹¹ *Ibidem*, p. 136.

¹² Costin Clit, *Egumenii și catagrafiile Mănăstirii Pângărați din secolul al XIX-lea*, în *Acta Pangratia*, II, 2024, p. 148.

diferiți, Toma Cantacuzino este consemnat fie cu demnitatea de postelnic, fie cu aceea de stolnic¹³.

Personajul feminin **Bonie Ganie**, amintit de preotul Musceleanu, a rezultat din deformarea termenului slavon **кнѣгинѣ**, adică cneaghină, soție de boier, și se referă la Eftimia, prima soție a lui Toma Cantacuzino¹⁴.

Eftimia era fiică a lui Miron clucer, ce provenea din neamul mitropolitului Anastasie Crimca¹⁵, și a Măricăi, fată a lui Toader Bașotă de la Bodești¹⁶. S-a căsătorit cu Toma Cantacuzino după data de 8 aprilie 1617¹⁷. Acest mariaj le-a priit ambilor soți. Toma a reușit să se împământenească în Moldova și să se integreze boierimii moldovene, iar Eftimia a căpătat un sprijin important în administrarea averii rămase de la tatăl său, mort de ceva vreme¹⁸. Un document din 1642, menționează în acest sens: „Când s-au căsătorit stolnicul Toma și au luat pre giupâneasa dumisale cea dintâi, pre Eftimie, atunce au fost acea casă la cătăva scădere agiunsă, iar dumnealui stolnicul Toma, dacă s-au apucat de acea casă, nevoit-au cu osteneala sa și au grijit, de au făcut case și pivnițe de piatră, și mori și hăleșteu, și alte tocmiale multe au făcutu câte trebuiescu la casa boierească, după cum e obiceiul țării noastre a Moldovei”¹⁹.

În cele două decenii în care au conviețuit, li s-au născut mai mulți copii: Miron, Dumitrașcu, Andronic, Grigore și Maria, care sunt menționați în „Pomelnicele” Pângăraților și Bisericanilor²⁰. Căsnicia lui Toma Cantacuzino și a Eftimiei a fost presărată cu multe evenimente tragice, menționate atunci când moștenitori din familiile lor pretindeau părți din avere. „Și au avut cu giupâneasa, cu Eftimia, cinci cinci cuconi și au vis /trăit împreună douăzeci de ani. Alta, iarși, după săvârșenia giupânesei Eftimiei,

¹³ Elena Lința, *Pomelnicul de la Bisericiani*, în *Rsl*, XIV, 1967, p. 444-445; Mihai Mîrza, Mihai-Bogdan Atanasiu, *Pomelnicul Bisericanilor scris la Mănăstirea Putna*, în *AP*, V, 2009, p. 174.

¹⁴ Despre cariera lui Toma Cantacuzino, a se vedea la N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova în sec. XIV-XVII*, București, Editura Enciclopedică Română, 1971, p. 361-362; Mihai-Bogdan Atanasiu, *Marele vornic Toma Cantacuzino și mormintele Cantacuzinești de la Golia*, în *Monumentul*, XII/1, 2011, p. 121-131; Sergiu Bacalov, *Aspecte din viața și activitatea marelui vornic Toma Cantacuzino (secolul al XVII-lea)*, în *In Honorem Alexandru Moșanu. Studii de istorie medievală, modernă și contemporană a românilor*, vol. coord. de Nicolae Enciu, Cluj-Napoca, Editura Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2012, p. 49-58.

¹⁵ Mihai Gicoveanu, *Răzeșii din Vârtop. Evoluția proprietății într-un sat nemțean*, în *Acta Pangratia*, I, 2023, p. 66-68.

¹⁶ Ștefan S. Gorovei, *Epigrafie, genealogie, istorie. Noi contribuții*, în *SMIM*, XXXI, 2013, p. 151-153.

¹⁷ *DIR*, A, XVII/4, 1956, p. 136-137, nr. 176. La această dată i se confirma un sat, ce îi aparținuse tatălui său.

¹⁸ După 30 iulie 1604 (*Ibidem*, A, XVII/1, 1601-1605, București, Editura Academiei Române, 1952, p. 174-175, nr. 249).

¹⁹ *DRH*, A, Moldova, XXVI, p. 512-513, nr. 634.

²⁰ Petronel Zahariuc, *op. cit.*, p. 136; Elena Lința, *op. cit.*, p. 444-445; Mihai Mîrza, Mihai-Bogdan Atanasiu, *op. cit.*, p. 174.

făcut-au multă cheltuială cu pământile, Așijdere și pre soacra dumisale, pre giupâneasa Mărica, iarși au ținut-o la casa dumisale, și au grijit-o cu cinste la bătrânețile ei, până ce s-au săvârșit. Și după săvârșenia ei au făcut multă cheltuială cu pământile. Și după moartea bătrânei au murit și cuconii și iarși au făcut cheltuială multă și la pământile cuconilor”, se arată într-un zapis²¹. La moartea sa, petrecută înainte de 11 martie 1640²², Eftimia a fost îngropată la Mănăstirea Bisericiani, unde erau ctitori și Bașoteștii și Cantacuzinii²³. Soțul ei s-a recăsătorit și a mai trăit încă trei decenii.

Experiențele de viață nefaste, cumulate cu o fire evlavioasă și cu resurse materiale consistente, l-au determinat pe Toma Cantacuzino să devină un ctitor important. Zidirile sale pot fi identificate la Budești, Bisericiani, Pângărați, Golia etc. Inscripția care face obiectul prezentării noastre ne spune că trapezăria a fost dedicată memoriei Mariei și Eftimiei, fiică, respectiv, soție a lui Toma Cantacuzino. Formulările „pentru sufletele,” și „pentru pomenirea” ne duc cu gândul la un deces recent al al celor două, cel mai probabil la nașterea Mariei, având în vedere că este precizat doar unul dintre copii, probabil ultimul în ordinea venirii pe lume. Dacă în legătură cu moartea timpurie a Eftimiei nu există îndoieli, posibilitatea ca aceasta să fi trecut la cele veșnice înainte de data de 7 august 1632, când a fost terminată anexa de la Pângărați, ridică unele discuții.

Astfel, la 10 septembrie 1632, domnia le întărea soților Toma și Eftimia Cantacuzino o parte din moșia Drislive, din ținutul Dorohoi²⁴. Consemnarea împreună a celor doi însemna că ei trăiau la data când beneficiau de recunoașterea prin act a proprietății lor, situație care vine în contradicție cu data din textului pisaniei. Apoi, în documentul din 1642, invocat mai sus, Eftimia este amintită ca stolniceasă²⁵. Ori, Toma Cantacuzino a îndeplinit demnitatea de mare stolnic din 1637-1638²⁶.

S-a sugerat ca, anul 1632, înscris drept moment la care s-a edificat construcția de la Pângărați de către Toma Cantacuzino, ar trebui să fie corectat cu 1642, moment în care, boierul îndeplinea demnitatea de mare stolnic²⁷. Însă, în „Pomelnicul” mănăstirii ctitorită de Alexandru Lăpușeanu donatorul este amintit cu demnitatea de sulger, ce corespunde datei înscrisă în „Condică”²⁸. Este posibil ca pisania de la trapezărie să fi fost realizată la distanță de mai mulți ani de momentul edificării anexei mănăstirești, când Toma Cantacuzino îndeplinea demnitatea de mare stolnic, și evoca un eveniment din trecut în

²¹ DRH, A, XXVI, p. 512-513, nr. 634.

²² *Ibidem*, A, XXV, p. 301-302, nr. 311. A se vedea și documentele nr. 312-314 și nr. 317-320. La această dată, rudele paterne ale Eftimiei îi vindeau lui Toma Cantacuzino proprietățile din zestrea soției sale, semn că aceasta murise și nici copiii săi nu mai erau în viață.

²³ Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 180.

²⁴ DRH, A, XXI, p. 261, nr. 204.

²⁵ *Ibidem*, XXVI, p. 512-513, nr. 634.

²⁶ *Ibidem*, XXIV, p. 206-207, nr. 224.

²⁷ Petronel Zahariuc, *op. cit.*, p. 136.

²⁸ *Ibidem*; Costin Clit, *op. cit.*, p. 148.

care era implicat un personaj din present. Undeva este o greșeală sau chiar mai multe, dacă judecăm ad-literam mărturiile trecutului.

Așa stând lucrurile, cu excepția anului din dată, pisania trapezăriei de la Mănăstirea Pângărați amintește de un act de creație și înscrie date care completează biografia boierului Toma Cantacuzino. Refăcută, această inscripție ar trebui să arate astfel:

† Изволением о(т)ца и съ поспѣшением с(и)на и съврѣшением с(вѣ)т(аг)о д(ѡ)ха, изволи рабѡ воженѡ панѡ Тома вел столникѡ и създа сина трепезаре за дѡша дочки своего Маритѡ и за дѡша кнѣгинѣ своен Ѳтимии вѣчнии памет въ лѣто ... мѣсицѡ августа 3 денѡ, cu următoarea traducere: „Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și săvârșirea Sfântului Duh. A binevoit robul lui Dumnezeu pan Toma mare stolnic și a făcut această trapezărie pentru sufletul fiicei sale Maria și pentru sufletul soției sale Eftimia, veșnică pomenire, în anul..., luna august 7 zile”.

Text Grigore Musceleanu

† Изволениемъ отца, поспѣшениемъ сына и съврѣшениемъ свѣтаго дѡха, изволиси рабѡ воженѡ жѡпанѡ Тонѣ Белиѡ столникѡ и създа сина трепезарие за дѡшехъ... своего Маритѡ и за дѡшехъ Бонѣ Ганѣ своего Ѳтимитѣ, вечна памѣтъ въ лѣто 7140, мѣсицѡ августа 7 денѡ ”. „Cu binevoirea tatălui și cu îndemnarea Fiului și completarea Sfântului Spirit s-a permis servu lui Dumnezeu jupanu Tonia Velu și a făcut această trapezărie pentru sufletele.... Maria și pentru sufletele Bonie Ganie al său, Eftimie, eterna memorie, în anul 7140, luna august 7 zile”.

Text refăcut

† Изволением о(т)ца и съ поспѣшением с(и)на и съврѣшением с(вѣ)т(аг)о д(ѡ)ха, изволи рабѡ воженѡ панѡ Тома вел столникѡ и създа сина трепезаре за дѡша дочки своего Маритѡ и за дѡша кнѣгинѣ своен Ѳтимии, вѣчнии памет, въ лѣто ... мѣсицѡ августа 3 денѡ.

„Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și săvârșirea Sfântului Duh. A binevoit robul lui Dumnezeu pan Toma mare stolnic și a făcut această trapezărie pentru sufletul fiicei sale, Maria, și pentru sufletul soției sale, Eftimia, veșnică pomenire, în anul..., luna august 7 zile”.

ABOUT AN INSCRIPTION THAT ONCE EXISTED
AT THE PÂNGĂRAȚI MONASTERY

(Abstract)

Towards the middle of the 17th century, the great stolnic Toma Cantacuzino built a dining hall at the Pângărați Monastery, in the Neamț region, in memory of his daughter Maria and his first wife, Eftimia. The inscription commemorating this work existed until 1874, when it was enclosed in the wall. Priest Grigore Musceleanu copied its text, but with errors. The author of the study has almost completely reconstructed the content of the inscription, with the exception of the year in which it was created.

DIMENSIUNILE PERSONALITĂȚII ȘI OPEREI LUI IONA GHEDEVANIȘVILI: APRECIERI, IPOTEZE ȘI CONTROVERSE PRIVITOARE LA ASPECTE ISTORICE, ISTORIOGRAFICE ȘI ETNOCULTURALE*

Valentin ARAPU¹

Cuvinte cheie: Iona Ghedevanișvili, Țara Moldovei, Mănăstirea Pângărați, teolog, scriitor, călător, istoriograf

Keywords: Iona Ghedevanișvili, Moldova County, Pângărați Monastery, theologian, writer, traveler, historiographer

Argument. Personalitatea lui Iona Ghedevanișvili, cneaz și mitropolit georgian, este marcată de multiple supoziții și controverse deoarece nu sunt cunoscute unele dedesubturi ale vieții sale și nici ale parcursului său ierarhic în cadrul Bisericii Ortodoxe din Georgia, marcat de presupusa sa implicare într-o conspirație politică îndreptată împotriva regelui Iraclie al II-lea (1762-1798)². Iona a nutrit simpatii vădite față de Rusia, fiind apropiat de militarii și funcționarii ruși aflați cu diferite misiuni în Țara Moldovei. După scurta sa egumenie la Mănăstirea Pângărați, Iona Ghedevanișvili a mers în Rusia, unde și-a petrecut tot restul vieții. De fapt, Iona este exponentul elitelor sociale, politice și religioase din Georgia, elite care s-au pomenit sub tăvălugul politicii de expansiune imperială rusă în Caucaz. Guvernul de la Petersburg, prin variate metode, implicit corupere, oferirea de privilegii și facilități, intimidare sau prin aplicarea violenței, atrăgea de partea sa pe reprezentanții elitelor locale din Georgia, dezbinându-le totodată și făcând țara vulnerabilă în fața expansiunii politice și militare ruse. De asemenea, darul literar al lui Iona Ghedevanișvili a fost materializat într-un șir de manuscrise scrise în limba georgiană și păstrate astăzi în cadrul Institutului de Orientalistică din Rusia. Iona Ghedevanișvili a avut un fin spirit de observație, descriind aspecte relevante ale vieții locuitorilor Țării Moldovei, iar dorul de casă îl determina deseori să identifice în realitățile constatate multiple

*Acest articol a fost elaborat în cadrul subprogramului de cercetare: 170101 – Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene.

¹ Institutul Patrimoniului Cultural, CHIȘINĂU.

² Iraclie al II-lea (1720-1798) a domnit în total 54 de ani, mai întâi a fost rege al Cahetiei (1744-1762), ulterior a devenit regele regatului unit al Georgiei Orientale (1762-1798) (David Javakhishvili, *Эпизоды из истории восточногрузинского царства (вторая половина XVIII века)*, în „Studia Prawnoustrojowe”, nr. 26, 2014, p. 88).

similitudini cu starea existentă în patria sa, Georgia. În ceea ce privește dimensiunea moralității și a integrității personale, Iona Ghedevanișvili s-a străduit să-l lase în memoria locuitorilor Țării Moldovei o amintire demnă a vieții și faptelor sale.

Parcursul vieții. Iona (Ioane) făcea parte din neamul princiar Ghedevanișvili, al cărui fondator, conform legendei, era Ghedeon. Acesta, împreună cu fratele său Elioz, slujea în armata romană, fiind prezent la Golgota când a fost răstignit Isus Hristos. Acești doi frați ar fi adus în Georgia tunică lui Isus, dând-o pentru păstrare surorii lor, evlavioasei Sidonia³.

Reprezentanții neamului Ghedevanișvili locuiau în vechea capitală a Georgiei, Mțheta (Mtskheta), stăpânind pământuri în Gorovani, Saskhori și Kordi, ultima localitate aparținând părinților și rudelor apropiate ale lui Iona. Membrii familiei lui Iona ocupau dregătorii înalte la curtea regilor gruzini și la curtea catolicosului - patriarh al Georgiei Orientale (Kartli). Astfel, funcția de comandat militar (*sardal*) a fost exercitată de bunicul lui Iona, Ghiorghi (la curtea regelui Iraclie I, între 1688 și 1703), de tatăl său, Gabriel, și de unchiul Zaza (la curtea regelui Vahtang al VI-lea; „djanișin” [termen cu origini persane cu semnificația de loțiitor sau vicerege] între anii 1703-1714; rege în perioada 1716-1724). Frații Șioș, Ghiorghi și Ioseb, și un alt unchi, Paata (Parfenie), au deținut dregătoria de vistiernic⁴.

Iona s-a născut în anul 1737, tatăl său fiind cneazul Gabriel (Gavriil) Ghedevanișvili. A crescut de mic la curtea catolicosului - patriarh Antonie I, cunoscut savant și om de stat, care l-a pregătit din copilărie pentru activitatea ecleziastică. În anul 1753, catolicosul - patriarh l-a călugărit pe tânărul de 16 ani, hirotonindu-l diacon. În anul 1756, Iona, făcând parte din suita lui Antonie I, a pornit spre Rusia; la 8 martie 1757, au ajuns cu toții la Sankt-Petersburg. Până în anul 1763, Iona a trăit în Rusia, fiind găzduit în eparhiile Vladimir și Ierapolsk.

După întoarcerea în Georgia, Antonie I l-a ridicat pe Iona la rangul de arhimandrit, numindu-l stareț al Mănăstirii Jvari. În anul 1775 a fost hirotonisit episcop, fiind avansat la rangul de mitropolit de Ruiz (Ruissa sau Mroveli)⁵.

În anul 1780, la insistența regelui Iraclie al II-lea, Soborul ecleziastic al Bisericii Ortodoxe din Georgia, prezidat de Antonie I, l-a destituit pe Iona Ghedevanișvili pentru „diferite crime”, rămas necunoscute, fiindu-i interzis să officieze slujbele bisericești⁶. A fost încătușat și exilat în pustiul Gareji din Georgia Orientală, de unde a fugit în Georgia

³ Александр Колодин, *Иона, Гедеванишвили Иоане*, în „Культура веры. Путеводитель сомневающих”, în <http://www.religiocivilis.ru> (Accesat: 15.05.2024).

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*; Paul Mihail, *Mitropolitul gruzin Iona Ghedevanișvili și Biserica Moldovei între 1790-1792*, în BOR, anul XCII, nr. 5-6 (mai-iunie), București, 1974, p. 711.

⁶ Александр Колодин, *op. cit.*

Occidentală (Imereti). Nici regele Imeretiei și nici episcopul nu l-au iertat, trimițându-l înapoi în Kartli, unde a trăit în Tbilisi pe lângă biserica Sf. Gheorghe⁷.

Valerian Maciaradze remarcă că nu este cunoscută cauza căderii în dizgrație a lui Iona Ghedevanișvili, dar presupune că era implicat, sau cel puțin suspectat, de implicarea într-o conspirație organizată împotriva regelui Iraclie al II-lea de către cnejii gruzini care, la sfârșitul anului 1779 sau la începutul lui 1780, au încercat să-l înscăuneze pe principele Alexandr Bakarovici (nepotul regelui Vahtang al VI-lea), întors recent din Iran. Iona nu amintește nimic despre aceste evenimente, mărturisind doar că a fost condamnat și îndepărtat, fiind supus unor mari suferințe și retrairi pe această lume⁸. Relevant este faptul că Iona, în ciuda celor întâmplate, nu s-a pocăit, nu s-a plâns la nimeni și nu l-a vorbit de rău pe regele Iraclie al II-lea. În pofida dizgrației în care a căzut cu implicarea nemijlocită a lui Antonie I, Iona își amintește de înaltul ierarh gruzin cu un respect deosebit. Valerian Maciaradze consideră că toate aceste lucruri ne conduc la ideea că, totuși, Iona se considera a fi vinovat⁹.

La sfârșitul anului 1782, Iona Ghedevanișvili, însoțit de diaconul Karsanidze și o slugă, au părăsit orașul Tbilisi pentru ca în vara anului următor să ajungă la Constantinopol. Iona menționa că scopul călătoriei sale constă în vizitarea locurilor sfinte și închinarea în fața a patru patriarhi ai lumii ortodoxe¹⁰.

În primăvara anului 1790, după o ședere de patru luni la Viena, Iona Ghedevanișvili a ajuns la Iași unde a stat până la finele anului 1792¹¹. După retragerea armatei ruse din principat, pentru a nu cădea victimă unor eventuale războaie din partea turcilor, Iona a fost invitat să meargă în Rusia. Acesta arată că, în ziua de 8 decembrie, „în ziua Sfântului Spiridon, făcătorul de minuni, a primit ucazul Măriei Sale, Împărăteasa Rusiei Ecaterina a II-a și o sumă suficientă de bani pentru a merge la Kiev” unde i se acorda un salariu destul de bun. Consulul rus l-a informat că la Kiev locul lui de destinație va fi Lavra Pecerska¹².

După primirea acestei indicații, Iona a stat la îndoială deoarece se considera „iubit și apreciat de popoarele moldovenești”, adică de comunitățile etnice din principat. Iona spune

⁷ Валериан Мачарадзе, *Грузинский путешественник XVIII века Иона Гедеванишвили о Молдове и Валахии*, în RESEE, Tom VIII, 1970, nr. 3, p. 436.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, p. 437.

¹¹ „Teologul georgian a descris localitățile reprezentative ale principatului, clima din regiune, moravurile și obiceiurile localnicilor, comerțul interior și exterior, relațiile sociale și viața bisericească. În descrierea Țării Moldovei autorul s-a bazat pe metoda comparativă și cea asociativă, găsind pentru fiecare obiect descris ceva asemănător în Georgia sa natală” (Valentin Arapu, *Problema relațiilor comerciale dintre Țara Moldovei și Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea reflectată în izvoarele istorice ale epocii*, în „Studia Universitatis Moldaviae. Seria: Științe umaniste - Istorie. Filisofie. Filologie”, nr. 10 (110), 2017, p. 129; Idem, *Relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, Colecția: *Românii în istoria universală / The Romanians in world history*, vol. 442, București, Editura Eikon, 2021, p. 60-61).

¹² Валериан Мачарадзе, *op. cit.*, p. 439.

că a fost sfătuit de grecii locali să meargă în Rusia unde există mai multă siguranță în comparație cu Moldova. În cele din urmă, Iona părăsește Moldova, urmându-și calea prin Hotin, Podolia, și ajungând, în anul 1793, la Kiev. Nici aici Iona Ghedevanișvili nu a stat mult, deoarece a fost recunoscut doar în calitate de arhiepiscop, nu și de mitropolit. Din această cauză a mers la Moscova, stabilindu-se la Mănăstirea Ciudov unde și-a petrecut tot restul vieții. Iona a decedat la 4 august 1821, fiind înmormântat în biserica *Acoperemântului Maicii Domnului*, în cadrul aceleiași mănăstiri.

Itinerariul călătoriilor. La începutul anilor '80 ai secolului al XVIII-lea, mitropolitul Iona Ghedevanișvili a întreprins o îndelungată călătorie, vizitând țări și locuri memorabile din Europa, Asia și de pe continentul african, ajungând până în Egipt¹³.

În perioada anilor 1783-1795, Iona a vizitat aproape tot Orientul creștin: Constantinopol, Athos, Ierusalim, insulele Patmos, Samos, Lesbos, Chios, Lemnos, Cipru, Rodos, Tenedos, Chefalonia. A fost în Damasc, Beirut și în peninsula Sinai. În Europa, a călătorit la Veneția, Viena, Triest și a trecut prin Polonia. Semnificativ este faptul că, aflându-se în Triest, Iona Ghedevanișvili s-a întâlnit cu împăratul Sfântului Imperiu Roman, Iosif al II-lea (1765-1790). Unii autori admit că Iona avea împuterniciri diplomatice acordate de Antonie I sau de regele Iracleie al II-lea deoarece în timpul călătoriei sale prin Orient s-a întâlnit cu aproape toți reprezentanții bisericilor ortodoxe, fiind primit la cel mai înalt nivel. Bineînțeles că atitudinea respectuoasă se datora atât calităților sale personale, Iona fiind o fire erudită, cultivată, comunicabilă, agreabilă, cu tact diplomatic, cât și autorității internaționale de care se bucura regele Iracleie al II-lea¹⁴.

În anii 1805-1807, fiind stabilit deja în Rusia, Iona Ghedevanișvili și-a descris călătoriile sale în lucrarea „Călătorie prin Orient”. În scrierea sa se regăsesc informații istorice, etnografice, sociale, descrieri ale orașelor, detalii asupra vieții mănăstirilor, inclusiv cea a Lavrei din Kiev¹⁵.

Scriitor și istoriograf. Cercetătorii L. K. Beriașvili, L. Ș. Melikișvili și L. N. Solovieva accentuează talentul literar a lui Iona Ghedevanișvili pe fundalul unor relații destul de bune pe care le avea inițial cu ierarhul bisericii georgiene Antonie I. Catolicosul-patriarh Antonie I a fost și fondatorul unei școli literare. A adunat în jurul său un șir de cărturari talentați precum Iona Ghedevanișvili, Filipe Kaitmazașvili, Ambrosie Nekreseli, Gaioz și David Rectorii, Timote Gabașvili, Anton Cikondideli. În această școală a fost elaborată teoria celor trei stiluri, un sistem original de ortografie și de punctuație. În impresionantul portofoliu literar al catolicosului – patriarh Antonie I sunt lucrări ce abordează probleme filosofice și

¹³ Р. Р. Орбели, *Собрание грузинских рукописей Института востоковедения Академии Наук СССР. Общий обзор*, în „Учёные записки Института востоковедения”, Том IX, Москва-Ленинград, Издательство Академии Наук СССР, 1954, с. 44-45.

¹⁴ Александр Колодин, *op. cit., passim*.

¹⁵ Р. Р. Орбели, *op. cit.*, с. 44-45.

teologice, relevante în acest sens fiind tratatele „Vorbirea măsurată”, „Vorbirea finalizată” și „Piatra nobilă”¹⁶.

Inochentie de Penza, cu numele de mirean Ilarion Dmitrievici Smirnov (1784-1819)¹⁷, susține că mitropolitul de Ruiz, Iona Ghedevanișvili, era un „cunoscut călător și scriitor”¹⁸. Tot acesta relevă și faptul că, în ziua de 23 martie 1818, în Catedrala Adormirii Maicii Domnului din Kremlin, a fost hirotonisit arhimandritul Teofil (Feofil Tatarskii). Episcopul Inochentie a efectuat actul hirotonisirii împreună cu episcopul Inochentie (Bakșevskii) și „trei ierarhi gruzini aflați la liniște”, adică în retragere: mitropolitul de Ruiz Iona (Ghedevanișvili), arhiepiscopul Abhaziei Parnufie și arhiepiscopul de Telavi și Georgian-Caucazian Dosifei (Pițhelaui)¹⁹.

Cercetătorul R. R. Orbeli menționează că, în secolul al XVIII-lea, pe tărâmul istoriografic s-au manifestat trei autori gruzini: Sulhan Saba Orbeliani (1658-1725), Timote Gabașvili (? -1764) și Iona Ghedevanișvili (1737-1821), toți fiind autori ai unor lucrări istorico-geografice. Operele lor fac parte din fondul de aur al literaturii georgiene originale²⁰.

Manuscrisele lui Iona Ghedevanișvili. Lucrarea cu titlul „Călătoria lui Iona – mitropolit de Ruiz” a fost publicată pentru prima dată în limba georgiană în anul 1852. În cadrul Institutului de Orientalistică din Rusia se păstrează câteva manuscrise ale lui Iona Ghedevanișvili, toate fiind trecute în revistă de către cercetătorul R. R. Orbeli²¹.

Referitor la primul manuscris, cu titlul „Mersul sau călătoria în țările străine a mitropolitului *mroveli*”²² a cneazului Ghedevanișvili”, R. R. Orbeli susține că Iona a întreprins călătoria în anii '80 ai secolului al XVIII-lea deoarece era persecutat de biserica georgiană. Iona și-a prelucrat și sistematizat însemnările deja din perioada anilor 1805-1807, pe când se afla la Moscova. În lucrare sunt descrise aspecte importante despre natura locurilor vizitate, arhitectura, modul de viață în orașe și mănăstiri, informații de ordin istoric dar și impresii personale despre întâlnirile și discuțiile avute. Limbajul autorului este înțesat cu rusisme. Lucrarea este alcătuită din Introducere (*Precuvântare*) și 22 de capitole. V.

¹⁶ *Грузины*, (Серия „Народы и культуры”), Ответственные редакторы: Л. К. Бериашвили, Л. Ш. Меликишвили, Л. Т. Соловьёва, Институт этнологии и антропологии имени Н.Н. Миклухо-Маклая РАН; Национальная академия наук Грузии; Комиссия по истории, археологии и этнологии НАН Грузии, Москва, „Наука”, 2015, с. 95.

¹⁷ Istoric bisericesc, teolog, predicator și pedagog de la începutul secolului al XIX-lea. S-a ridicat la ceruri la vârsta de 35 de ani, lăsând posterității o serie de lucrări marcate de diversitate și originalitate.

¹⁸ Иннокентий Пензенский, святитель, *Начертание церковной истории, от библейских времен до XVIII века, в пользу духовного юношества*, Том 1, *Отделение первое. II-V века* (Полное собрание творений в 10 томах), Пенза, Издательство Пензенской епархии, 2019, с. 64.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Р. Р. Орбели, *op. cit.*, с. 43.

²¹ *Ibidem, passim*.

²² *Mroveli* – arhieru de Ruiz.

Maciaradeze accentuează un neajuns al narațiunii lui Iona, anume faptul că, pe alocuri, autorul nu indică anul în care a avut loc evenimentul, menționând doar luna și sărbătorile religioase²³.

Scrierea este destul de voluminoasă, autorul oferind informații interesante despre Turcia, Siria, Egipt, Palestina, Grecia, Italia, Austria, Valahia, Moldova și Polonia. Cunoscută mai mult cu titlul „Călătorie prin Orient”, lucrarea lui Iona Ghedevanișvili nu se caracterizează prin observații și analize temeinice. Totuși, unele pasaje au conținuturi care prezintă un sporit interes istoriografic și literar. Relevante în acest sens sunt descrierile întâlnirii cu cneazul P. Potiomkin la Iași, a Lavrei Pecersk din Kiev, a sosirii principilor georgieni la Moscova. R. R. Orbeli apreciază lucrarea lui Iona Ghedevanișvili în primul rând ca pe o operă literară valoroasă în cadrul literaturii georgiene din secolul al XIX-lea, dar și o importantă sursă istorică²⁴.

Al doilea manuscris cuprinde în formă versificată itinerariul călătoriei sale. După toate probabilitățile acest manuscris a fost alcătuit în perioada anilor 1805-1810 când autorul se stabilise la Moscova²⁵.

Cel de-al treilea manuscris – *Genealogia, adică istoria rudelor și a familiei, sau cuvânt [despre neamuri]* – cuprinde istoria neamului cnejilor Ghedevanișvili, începând cu secolul al IV-lea până în vremea autorului. Făcând referințe la „Viața Sfintei Nina”, la documente și alte surse, Iona atribuie neamului său o origine iudaică veche. Sunt valoroase informațiile despre reprezentanții neamului Ghedevanișvili din secolul al XVIII-lea. Lucrarea a fost scrisă nu mai devreme de anul 1775²⁶.

În al patrulea manuscris este expus „Necrologul lui Iona Ghedevanișvili” fără a fi specificat titlul și numele autorului. Este posibil ca acest necrolog să fi fost scris în anii '20 ai secolului al XIX-lea, în Petersburg, ca o continuare a precedentei scrieri genealogice. „Necrologul” a ajuns în posesia lui Bagrat Bagrationi. Scrierea are o oarecare valoare informațională referitoare la biografia lui Iona Ghedevanișvili²⁷.

Manuscrisul cu numărul cinci – *Zapis despre cea mai bună „Aqua vitae”, ceea ce este cea mai bună și excelentă vodcă* – cuprinde rețete de preparare a vodcii. Acest manuscris nu are legătură cu Iona Ghedevanișvili, fiind adăugat la „Călătorii” desemnat sub codul E 56 (E 50) [Nr. 81]²⁸.

Cel de-al șasea operă cuprinde genul epistolar, fiind vizată scrisoarea lui Iona Ghedevanișvili adresată catolicosului-patriarh Antonie al II-lea. Scrisoarea a fost întocmită

²³ Валериан Мачарадзе, *op. cit.*, p. 437.

²⁴ Р. Р. Орбели, *Грузинские летописи Института востоковедения*, Выпуск I, *История, География, Путешествия, Археология, Законодательство, Философия, Языкознание, Библиография*, Москва-Ленинград, Издательство Академии Наук СССР, 1956, с. 85-86.

²⁵ *Ibidem*, p. 86.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, p. 86, 171.

la 24 noiembrie 1807, și destinată expedierii din Moscova cu ocazia morții reginei Derejan (Daria), văduva lui Iraclie al II-lea, decedată la 8 noiembrie 1807 în Petersburg²⁹.

Contestatarul lui Iona Ghedevanișvili. Diaconul Andrei Kuraev contestă activitatea lui Iona Ghedevanișvili, punând la îndoială acțiunea de omagiere a starețului de la Pângărați la 200 de ani de la moarte. Cu această ocazie, în ziua de joi, 1 iulie 2021, la Mănăstirea Pângărați a fost dezvelită o placă omagială în cinstea Mitropolitului Iona Ghedevanișvili. La procesiune au participat Mitropolitul Teofan al Moldovei și Bucovinei, Ambasadorul Nikoloz Nikolozișvili și reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe a Georgiei, inclusiv Arhim. Ieronymos Katamadze, delegat al Mitropolitului Iov de Ruiz-Urbnisi. Înaltele fețe bisericești și demnitarii de stat prezenți au accentuat calitățile care l-au consacrat pe Iona Ghedevanișvili care a fost un „fiu credincios și slujitor devotat al Bisericii lui Hristos” și „unul dintre marii distinși arhierei ai Bisericilor Ortodoxe Georgiene și Române”. Oficialii prezenți au subliniat faptul că „ierarhul Iona Ghedevanișvili reprezintă o punte de legătură între poporul român și poporul georgian”³⁰.

În opoziție cu această ceremonie, diaconul Andrei Kuraev se întreabă dacă aflarea lui Iona Ghedevanișvili în fruntea Mănăstirii Pângărați doar pe o perioadă de doi ani este suficientă pentru a i se dedica o placă comemorativă? Pentru Andrei Kuraev, cel mai interesant aspect ține de parcursul lui Iona Ghedevanișvili, care a fost tutelat de catolicosul Antonie I. Acesta îl lua cu el în călătorii, l-a tuns, l-a hirotonit, l-a numit în fruntea mănăstirii Mtskheta, l-a făcut Mitropolit de Ruiz pentru ca mai apoi, același Antonie I să-l destituie din înalta funcție, înlăturându-l pe Iona și de la amvon, punându-l sub interdicție și exilându-l la mănăstirea David Gareji, locaș din care a fugit, pornind într-o călătorie prin Orientul Mijlociu. Pe durata călătoriei sale Iona a primit binecuvântare, fiindu-i „iertate păcatele” de către patriarhul ecumenic al Constantinopolului Procopie, patriarhul Ierusalimului Avraam, patriarhul Antiohiei Daniel, patriarhul Alexandriei Gherasim al III-lea, ultimul aflându-se pe patul de moarte. Patriarhii care i-au iertat păcatele lui Iona, au adresat scrisori regelui georgian Iraclie al II-lea și patriarhului Antonie I cu rugămintea de a-l repune în drepturi pe ierarhul fugat. În pofida acestor solicitări, Antonie I i-a scris patriarhului de Constantinopol că își păstrează decizia deoarece Iona încearcă prin minciună să primească de la blajinul patriarh, eparhia Javakheti, dar acest bărbat era excomunicat din biserică și lipsit de onoarea arhierască. Antonie I își arată poziția sa, prevenindu-i pe patriarhul Constantinopolului și cel al Antiohiei și anulând orice demers din partea lui Iona pentru a-i duce în eroare.

²⁹ *Ibidem*, p. 87.

³⁰ Sorin Ionițe, *Un mitropolit georgian și fost stareț al Pângărațiului, omagiat la 200 de ani de la moarte*, în „Agenția de știri Basilica.Ro”, 02.07.2021, în <https://basilica.ro> (Accesat: 04.03.2024); *Mitropolitul Iona Ghedevanișvili a fost comemorat la Mănăstirea Pângărați*, în „Candela Moldovei”, Anul XXIX, nr. 7-8 (iulie-august), 2021, p. 18.

Diaconul Andrei Kuraev concluzionează că autoritățile bisericești din România au trecut cu vederea „problemele existente în privința statutului canonic al fugarului ierarh gruzin”³¹.

Analizând istoria Georgiei din acea perioadă, constatăm că refuzul lui Antonie I de a-l repune în drepturi pe Iona Ghedevanișvili are și pronunțate motivații de ordin politic. Iona Ghedevanișvili era cunoscut pentru simpatiile sale față de Rusia, iar Rusia era în plină expansiune teritorială în Caucaz³². La Petersburg acționa un cerc de persoane oficiale ostile regelui Iraclie al II-lea care, în anii 1781-1782, a trimis doi soli (ambii au murit în circumstanțe suspecte, neajungând la destinație) la curtea de la Viena, încercând să-și asigure un rol de sine stătător în viitoarele planuri de neutralizare a Imperiului Otoman, planuri nutrite de Austria și Rusia. Unii comandanți militari ruși aflați în Georgia, cum a fost generalul Franz Eduard Tottleben (1818-1884), încercau să-l înlăture de la putere pe Iraclie al II-lea. Soliile principelui Levan (1756-1781) și a catolicosului-patriarh Antonie I la Petersburg s-au soldat cu eșecuri totale, trimișii fiind supuși umilințelor³³. Cu sprijinul

³¹ Андрей Кураев, *Еще о „фанарском панизме”*, în <https://www.livejournal.com/> (Accesat: 04.03.2024).

³² La 24 iulie 1783 în cetatea Gheorghievsk din Caucazul de Nord, a fost semnat tratatul dintre Georgia (Georgia Orientală) și Rusia prin care Rusia Ecaterinei a II-a își declara protectoratul asupra Georgiei, obligându-se să păstreze unitatea ei teritorială. Georgia își păstra dreptul la propria armată dar un contingent militar rus urma să se afle în permanență pe teritoriul gruzin, fiind întreținut din visteria statului georgian. Pentru reprezentarea intereselor Georgiei la Petersburg era delegat un ministru-rezident gruzin. Catolicosul-patriarh își păstra supremația în cadrul bisericii georgiene. Dinastia Bagratizilor își păstra succesiunea la tronul țării, dar la fiecare nouă întronare urma a fi solicitat acordul pentru investire din partea curții imperiale de la Petersburg. La 22 ianuarie 1784, în palatul regal din Tbilisi, a fost organizată festivitatea oficială în cadrul căreia regele Iraclie al II-lea a primit din partea trimișilor Ecaterinei a II-a diploma de ratificare a tratatului din 1783, diploma de investire și însemnele regale - drapelul, sabia, mantia regală, sceptrul și coroana (И. А. Бичикашвили, *О знаках инвеституры последних царей Картли и Кахети – Ираклия II и его сына Георгия XII*, în „Гербовед”, 2000, № 6 (44) с. 113). Realmente, politica externă a regatului georgian era subordonată împăraților ruși. La nici trecerea a două decenii de la semnarea tratatului din 1783, la 12 septembrie 1801, prin decizia Senatului rus, Georgia a fost anexată („Manifestul despre încorporarea Gruziei”) de Imperiul Rus. Astfel Imperiul Rus a încălcat tratatul de la 1783 în mod flagrant și unilateral, prin aplicarea forței și a violenței, iar urmașul legitim al dinastiei Bagratizilor nu a mai fost admis la tronul Georgiei. Toți reprezentanții dinastiei Bagratizilor și adepții lor au fost expulzați din Georgia (Миндия Лашаури, *История Грузии XIX-XX вв. в современной советской интерпретации*, Мюнхен, Институт по изучению СССР, 1956, с. 7-8, 11-12).

³³ Iraclie al II-lea propunea ca Georgia să treacă sub protectoratul Rusiei, obligându-se să trimită pe unul dintre fii săi în calitate de ostateg la Petersburg. Totodată, la curtea Ecaterinei a II-a urmau a fi trimiși un număr de nobili și cneji georgieni. Fiecare gospodărie din Georgia urma să achite anual câte 70 de copeici în favoarea Rusiei. Regatul se mai obliga să trimită anual la Petersburg 2000 de vedre de vin, 14 cai de rasă și un anumit număr de soldați. Dar propunerile regelui georgian au fost respinse de ruși, fiind considerate „stranii și propuse nu la timpul lor” deoarece Rusia nu

cercului de persoane ostile de la Petersburg, în 1779 a fost editată „Istoria georgiană”³⁴ de către cneazul Alexander Amilakhvari care a participat la complotul îndreptat împotriva regelui Iraclie al II-lea (1765), discreditat în această scriere. În 1781 a fost asasinat principele Levan, inițiatorul și susținătorul formării unei „armate permanente” a Georgiei³⁵. Deși Rusia își asumase obligațiunea să apere Georgia de atacurile externe prin cele două batalioane de infanterie și patru tunuri, staționate în Tiflis începând cu luna noiembrie a anului 1783, în timpul invaziei lui Omar-han, Imperiul Rus nu i-a oferit niciun ajutor lui Iraclie al II-lea. În anul 1787 Rusia și-a retras forțele militare din Georgia. Totodată, până la anexarea Georgiei (1801), forțele imperiale ruse întreprindeau acțiuni subversive în această țară, dezbinând elitele locale și subminând capacitatea generală a țării de a opune rezistență în primul rând în fața expansiunii imperiale ruse. În acest context, catolicosul-patriarh Antonie nu putea să manifeste loialitate față de persoanele servile Rusiei, mai ales dacă aceste persoane erau din cadrul bisericii, cum a fost și cazul lui Iona Ghedevanișvili.

Concluzii. Personalitatea cneazului și mitropolitului Iona Ghedevanișvili – teolog, scriitor, înalt ierarh bisericesc, om erudit, înzestrat cu talent diplomatic, călător – a fost în centrul preocupărilor mai multor autori din Georgia, România și Rusia, țări în care, în anumite etape ale vieții, și-a desfășurat activitatea. Deși unele momente din biografia sa au stârnit controverse, Iona Ghedevanișvili este apreciat pentru scrierile sale literare, în care se regăsesc valoroase informații de ordin istoric, teologic, economic, social, geografic și etnocultural. Din cauza acelor „diferite crime”, rămase necunoscute, Iona a luat calea pribegiei, vizitând numeroase țări și ținuturi îndepărtate pe care le-a descris cu acuratețe și bunăvoință față de locurile și oamenii care l-au găzduit. În pofida acelor „diferite crime”, în special a presupusei complicități la conspirația cnejilor georgieni îndreptată împotriva regelui Iraclie al II-lea, cei patru patriarhi ai timpului – patriarhul ecumenic al Constantinopolului, patriarhii Ierusalimului, Antiohiei și Alexandriei – i-au „iertat păcatele” și l-au binecuvântat pe Iona Ghedevanișvili. Totuși, regele Iraclie al II-lea și catolicosul-patriarh Antonie I au rămas neînduplecați, refuzând să-l repună în drepturi pe ierarhul fugar.

putea oferi ajutor militar Georgiei în lupta împotriva Turciei (Мамука Гогитидзе, *Георгиевский трактат 1783 года: К проблеме утверждения России в Грузии*, în „Современная научная мысль. Научный журнал НИИ Истории, Экономики и Права”, Москва, НИИ ИЭП, 2017, № 3, с. 83).

³⁴ Titlul complet este: А. Д. Амилахвари, *История георгианская о юноше князе Амилахорове с кратким прибавлением истории тамошней земли от начала до нынешняго века, которую рассказывает Усим купец анатолский сотоварищам своим между разными известиями*, Переведена на российской язык И. С.. - В Санктпетербурге: печатана при Артиллерийском и инженерном шляхетном кадетском корпусе у содержателя типографии Х. Ф. Клеэна, 1779, 104 с.

³⁵ М. А. Нацваладзе, *Русская драматургия убийств европейских послов Ираклия II*, în „Научный журнал”, nr. 4 (59), 2021, с. 33.

Nu este exclus ca acest refuz din partea regelui georgian și a catolicosului-patriarh să fi fost motivat de simpatiile vădite prorusești ale lui Iona Ghedevanișvili.

Șederea lui Iona Ghedevanișvili în Țara Moldovei și stăreția sa la Mănăstirea Pângărați constituie subiectul unuia dintre cele mai frumoase capitole ale lucrării „Călătorie prin Orient”.

Viața lui Iona Ghedevanișvili a fost legată în bună măsură de Rusia, ultima parte a vieții petrecându-și-o la Moscova. Evident că și unele capitole din scrierile sale sunt expuse cu simpatii față de Rusia care, pentru Iona, a devenit țară de adopție la fel ca pentru mulți alți nobili și intelectuali georgieni din acea perioadă.

THE DIMENSIONS OF THE PERSONALITY AND WORK OF IONA GHEDEVANIȘVILI: ASSESSMENTS, HYPOTHESES AND CONTROVERSIES REGARDING HISTORICAL, HISTORIOGRAPHICAL AND ETHNOCULTURAL ASPECTS

(Abstract)

The personality and activity, especially the literary activity of Iona Ghedevanișvili, have been at the center of research by theologians and scholars such as: V. Maciaradze, L. K. Beriașvili, L. Ș. Melikișvili, L. N. Soloviova, I. D. Smirnov (Inochentius of Penza), R. R. Orbeli, P. Mihail and A. Kuraev. Iona was born in 1737, and his father was the knez Gavriil Gedevenișvili. As a teenager, Iona was a disciple of the famous savant and statesman – the catholicos Antony I, the founder of a literary school that gathered a number of talented scholars, including Iona Gedevenișvili. Later, relations between the Antony I and Iona Gedevenișvili deteriorated because the catholicos became involved in a plot against Tsar Iralie. As a punishment, Iona was removed from the rank of a metropolit and deported in 1780. In the years that followed, Iona sought forgiveness for his sins from the Ecumenical Patriarch of Constantinople, the Patriarchs of Jerusalem, Antioch, Alexandria, but the catholicos Antony I. firmly maintained his position regarding the canonical status of the fugitive Gruzinian hierarch.

With the consent of Archbishop Ambrosie and knez Potemkin, Iona received the abbacy of the Pângărați monastery, which he called Pongrata, and he admitted that during his two years of abbacy he visited it only once, most of the time being in Iassy. In his work, Iona Ghedevanișvili describes relevant aspects of the social and economic life in Moldavia, providing valuable theological and ethnocultural insights. The Georgian traveler shows himself to be nostalgic for his homeland by comparing the rivers of Moldavia with those of Gruzia. At the same time, he was very concerned about his reputation and that of his country, refusing to appropriate the goods and money of the monastery of Pângărați, all of which were left to the disposal of the Metropolit of Iassy.

ANEXĂ

Fragmente din lucrarea lui Iona Ghedevanișvili, *Călătorie prin Orient*

„Apoi noi am pornit spre Iași și când am coborât pe vale, în Țara Moldovei am văzut multe pământuri și sate, cu ape din abundență, câmpuri, roade, vite. Acest popor se alimentează cu porumb. Oamenii simpli îl fierb, [terciul fiind] asemănător cu *gomi*³⁶, [mâncarea] numind-o „mămăligă”. Porumbul fiert [mămăliga] îl înting în [untură / grăsime] topită în zilele de fruct, și în untdelemn – în timpul postului, și așa se alimentează. Nu există vreun caz ca pe masa sau la ospățul unui nobil înstărit, ea [mămăliga] să nu fie servită (adică pe masă, pusă în față, precum și la ruși [este servită] pâinea neagră). Vin pe aici este mult și este ieftin, la fel ca și pâine. Vinul *Dudunetși* (*Dudunetșiiskoe*)³⁷ este cel mai bun, în comparație cu vinurile din alte locuri”³⁸ (...).

„Când am vizitat moșia mănăstirii mele și trecătoarea, mi-am amintit de trecătoarea Karciohi și Ksani³⁹, la fel și de alte locuri asemănătoare. Mănăstirii Pangrata (Pângărați) îi aparțin treisprezece sate mici și mari; era acolo un munte – graniță a Ungariei, și un om avea în stăpânire o pășune și își păștea acolo oile sale. Într-un an [gospodăria] mă asigură cu o sută cinzeci de oi cu miei, o sută de ruble de argint, șapte sute de păstrăvi prăjiți și șapte sute de ocale de cașcaval. Un sat oferea a zecea parte din toată roada și patru mii de *salianco* (stridii). Și oamenii care locuiesc în satele mele și în toată Moldova și Valahia (procedau) tot așa. Îi numesc pe agricultori „țărani”; ei aduc zeciuiala în pâine și vin. Din zece copaci fructiferi [roada] unui [copac] aparține proprietarului moșiei. La fel ei dau a zecea parte din morcovi, sfeclă, varză și din tot, ce crește în sat; în afară de asta, [țăranii] lucrează o zi din lună [în folosul mănăstirii]. Cine nu va lucra douăsprezece zile [pe an], plătește douăsprezece ruble. Pe lângă aceste [obligațiuni], nu este permis să vii la ei să-i cerți; eu nu vor aduce daruri, și dacă vor dori, se vor muta cu traiul în alt sat și nu vei putea spune nimic în această privință. – Nu este permis a bate „țăranii”. Eu aveam șizeci de curți de țigani. Țiganii sunt proprietatea ta, dacă dorești – îi vinzi, dacă dorești – îi dăruiești cuiva. Zilnic ei lucrează pentru tine și se hrănesc cu mâncarea ta. Acești țigani – [sunt] sunt jefuitori și hoți. Pot părăsi locul, se

³⁶ „Gomi” (გომი) face parte din bucătăria tradițională gruzină. Terciul des este pregătit din făină de porumb fiartă în apă cu adaos de cașcaval. Este o mâncare aproape identică cu mămăliga.

³⁷ În textul publicat de Valerian Maciaradze este menționat „vinul *Dudunetșiiskoe*” (*Вино «Дудунетшийское»*), dar, fiind cunoscută maniera de scriere a lui Iona Ghedevanișvili care a denaturat mulți termeni originali sau i-a menționat cu mare aproximație fonetică, cu mare certitudine ar fi vorba de vinul domnesc (Валериан Мачарадзе, *op. cit.*, p. 444, 448; Valentin Arapu, *Relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, p. 222).

³⁸ Валериан Мачарадзе, *op. cit.*, p. 448.

³⁹ Denumirea unui râu din Georgia.

mută pentru o vreme în Ungaria, și se întorc iarăși sărăciți. Aveam eu un sat, Ivaniștz (Ivănești) prin care curgea un râșor de mărime cu Tezu. Acolo era o moară și un călugăr cu casă. Erau acolo [stupi de] albine, – două sute de stupi, trei sute de găște, iar găini, cred că șase sute. Acest sat îmi dădea patru sute de ruble de argint, grâu și orz, patru mii de *kodi*⁴⁰ de porumb, iar fân – cât aveam nevoie. De la mănăstirea mea mi s-au dat patru sute [capete] de oi, o sută douăzeci – vaci, două sute – porci și ceva cai. După plecarea mea [de la mănăstire] am lăsat acolo cinci sute douăzeci [de capete] de oi, 191 de vaci, iar porci de două ori mai mult. Îmi spuneau și mă sfătuiau să vând totul, dar nu am făcut asta, pentru a nu-mi face numele de rușine și a nu aduce ofense țării mele natale. Totul era al meu, și puteam folosi cum doream, pe placul meu. Dar, după plecarea mea ar fi putut fi spuse cuvinte urâte despre mine: acel om a fost gruzin și vânzând totul, a jefuit mănăstirea. Doi ani de zile eu am stăpânit [mănăstirea]. În acești ani s-au împăcat rușii cu turcii. Și am lăsat [totul] mitropolitului Iașului, spunând: cum doriți [așa și procedați]. Timp de doi ani o dată am fost la Mănăstirea Pangrata⁴¹ (...).

Ioana relevă în detalii cum și-a petrecut ultimele zile din viață cneazul Potiomkin [Potemkin] care a mers mai întâi de la Iași la Galați, după care „cneazul Potiomkin s-a îmbolnăvit grav de malarie și s-a întors la Iași. Au trecut patruzeci de zile, dar el nu s-a vindecat. În împrejurimile Iașilor era un sat. Sunt multe vii aici, locul este la înălțime; tot acolo se află palatul grecului Mavrocordat-bey, voievod al Moldovei. Cneazul nu a avut [ușurare]. El s-a întors în Iași și am venit noi – arhiepiscopul Ambrosie, eu și Grigore Ieropolitul să-l vizităm [pe cneaz] și l-am văzut culcat în pat. Cu lacrimi [în ochi] îl ruga arhierul Ambrosie să aibă grijă de sine, [să asculte de] medicii care-l tratau și să nu consume hrană dăunătoare. Și i-a spus cneazul drept răspuns: – *E greu să fiu vindecat deoarece a [trecut] atâta timp, iar eu nu am simțit ușurare. Ai milă de sufletul meu și nu mă uita. Ești duhovnicul meu și știi că eu niciunui om nu i-am pricinuit vreo daună sau primejdie, [aduceam] doar fericirea. Ne-a făcut pe toți să plângem, iar când am ieșit pe ușa salonului, ne-a întâlnit un general-doctor, francez, și arhierul Ambrosie, i s-a adresat, întrebându-l despre boala cneazului. El a răspuns că nu există vreo speranță de însănătoșire deoarece [cneazul] nu primește niciun fel de medicamente, nu se păzește, nu se protejează de hrană [nocivă], deja a trecut timpul și e dificil de a-l vindeca cu medicamente: el [Ambrosie] s-a întristat și a început să plângă. Când am intrat în casa noastră, eram convinși că el nu se va mai vindeca. Simțindu-se rău [cneazul] a spus: voi merge la Herson, acolo clima e mai bună și mă voi vindeca. Dar lui îi era contraindicată deplasarea. Au încercat să-l convingă de asta, nepoata lui și alte rude, dar el a [ordonat] să-i fie adusă careta, a urcat și a plecat. Nepoata lui⁴² a mers alături, din urmă mergeau și alte carete cu rude și alți oameni. Când sfințitul cneaz a traversat râul Prut, ajungând la poalele unui munte, către o vale, cu*

⁴⁰ Kodi – unitate de măsură egală cu aproximativ 36 kg.

⁴¹ Валериан Мачарадзе, *op. cit.*, p. 450-451.

⁴² Alexandra Vasilievna, soția contelui Branițki, soacra guvernatorului Caucazului M. S. Voronțov.

o iarbă crescută bine, a spus: – *Dați-mi să cobor, mi-i greață și vreau să dorm*. A fost întins așternutul și el și-a pus capul pe pernă, spunând: vreau să dorm, plecați cu toții în afară de nepoată. A rugat [să-i fie adusă] icoana. Au adus-o; el a sărutat-o, a căscat, și-a făcut cruce și momentan și-a dat duhul. S-a dus din lumea noastră în cealaltă lume”⁴³.

Tradus după: 1790-1792 – *отрывок из «Путешествия» Ионы Гедеванишвили о Молдове и Валахии*, în: Валериан Мачарадзе, *Грузинский путешественник XVIII века Иона Гедеванишвили о Молдове и Валахии*, în RESEE, Tom VIII, 1970, nr. 3, p. 447-459.

⁴³ G. Potiomkin a murit la 5 octombrie 1791 în satul „Sabiene” [Rădenii Vechi], nu departe de Iași, având vârsta de 52 de ani (Валериан Мачарадзе, *op. cit.*, p. 453-454).

DIN DOCUMENTELE MĂNĂSTIRII PÂNGĂRAȚI (1801-1860)

Costin CLIT¹

Cuvinte cheie: Mănăstirea Pângărați, Schitul Tarcău, documente inedite, moșii, zidiri, buget, secularizare, liberalizare

Keywords: Pângărați monastery, Tarcău hermitage, unpublished documents, estates, budget, liberalisation

Continuarea cercetării, identificării și publicării documentelor Mănăstirii Pângărați s-a transformat într-o obligație profesională și morală față de ctitorii și monahii viețuitori uitați în negura istoriei, dar și față de cei contemporani nouă care depun eforturi în susținerea cercetătorilor din stânga și dreapta Prutului și care se întrunesc anual în oaza de românism din mirificul ținut istoric al Neamțului. Punem în circulație un număr de 71 de documente prin care îmbogățim cunoașterea trecutului lăcașului monahal de pe versantul vestic al muntelui Păru și a personalității arhimandritului Varnava Emandi, egumenul Mănăstirii Pângărați între 1834 și 1866 într-o epocă a liberalizării și secularizării, confruntat cu numeroase provocări.

Mănăstirea Pângărați, ctitorie voievodală, se bucură în continuare de privilegiile date prin hrisoavele domnești. Constantin Ipsilanti reîntărește la 15 ianuarie 1801 hrisovul domnului Alexandru Callimachi în urma jalbei egumenului Veniamin și a soborului Mănăstirii Pângărați, aflată în „slabă și proastă stare lipsită de celi trebuincioasă și făr(ă) de nici un agiutor”. Domnul scutește mănăstirea „la slujbile rusumaturi a Visteriei patru sute oi de goștin(ă) și două sute cinzeci stupi i sfini di desătină”, îi acordă dreptul de a lua „câte cinzeci lei milă din vama g(os)p(o)d la zăoa hramului”², privilegiu reînnoit la solicitarea egumenului Ioasaf de Alexandru Suțu la 18 februarie 1802³, de Alexandru Moruzi la 3 iulie 1803⁴, de Scarlat Callimachi la 16 iunie 1813⁵. Căminarul Iordache Gordu amintește la 14 mai 1823 hrisovul domnesc de scutire de plata goștinei a 600 de oi, „iar pe ceia ce va ave mai mult, va plăti ca și alții”⁶, iar în 1830 ispravnicii supărau mănăstirea cu „ceriri di plata goștinii din aceli oi” în număr de 400, pentru care intervine Teodor Balș la 2 august 1830⁷, dar și

¹ Colegiul Național „Cuza Vodă”, HUȘI.

² ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/171.

³ *Ibidem*, III/174.

⁴ *Ibidem*, III/175.

⁵ *Ibidem*, III/196.

⁶ *Ibidem*, III/211 bis.

⁷ *Ibidem*, III/210.

Divanul Cnejei Moldovei la 3 august 1830 ca să nu mai fie supărată cu plata deseatinii „pentru două sute cinci zăci stupi i sfini”⁸.

Egumenii mănăstirii se confruntau cu refuzul locuitorilor de a-și îndeplini zilele de muncă conform ponturilor, dar și cu exploatarea abuzivă a pădurilor și a fânețelor de aceștia. Egumenul Ioasaf obține la 18 ianuarie 1804 hrisovul domnului Alexandru Moruzi prin care poruncește ispravnicilor ținutului Neamț să cerceteze cele semnalate și să aplice condițiile legii⁹. Folosirea abuzivă a pădurilor mănăstirești este semnalată de egumenii Zaharia (Bistrița), Veniamin (Bisericieni) și Macarie (Pângărați) prin jalba din 13 martie 1805 redactată în limba greacă și urmată de porunca domnului Alexandru Moruzi din 20 martie 1805, adresată ispravnicilor de ținutul Neamțului prin care le expune modul exploatarea codrilor¹⁰.

Moșiile mănăstirilor Bistrița și Pângărați erau apărute de hrisovul domnesc din 7179 <1670 septembrie 1-1671 august 31> de vânătoarea și pescuitul, practicate prin încălcarea legislației. Comisul Leon îi atenționează pe trăitorii de pe moșia Tarcău la 21 iulie 1811 să obțină învoiala egumenilor pentru „a păscui sau a vâna”.

Moșia Sărata, împresurată de cele din jur, printre care Dărmănești și Almașu, ultima a logofătului Costandin Balș, va fi obiectul hotărâniciei din 28 aprilie 1801¹¹. De împresurarea spătarului Iordache Darii a moșiei Sărata, hotărâtă de banul Constandin Balș¹², se plângea domniei la 26 iunie 1804 egumenul Ioasaf. Spătarul „în țării au pus ficiori și țigani de i-au bătut, și au zălogit pe lăcuiitori de pe moșii și li-au luat și fânul”¹³. Porunca domnului Alexandru Moruzi este transmisă ispravnicilor ținutului Neamț la 2 iulie 1804¹⁴. Înainte de 4 iulie 1805, banul Alecu Beldiman, cumnatul spătarului Iordache Darii, cerut de el, cercetează pricina de împresurare a moșiilor Sărata și Dărmănești, ultima a spătarului, fără vreun rezultat concludent. Mai mult, spătarul Iordache Darii a intrat „cu stăpânirea în mijlocul moșiei măn(ăs)tirii, și nu puțină păgubire pricinuești”¹⁵. În 1843 erau disputate moșiile „Roșcanii i Horințăștii, acum Almașu”, a comisului Petrachi Palada, Dobrenii și siliștea Spinii (reprezentată de aga Costachi Catargiu, fiul vornicesei Balașa Catargiu)¹⁶.

Disputarea hotarelor moșiei Gărcina a mănăstirii Bistrița cu cele ale moșiilor Horunțești și Almaș ale logofătului Costandin Balș și a Săratei implică cererea Divanului

⁸ *Ibidem*, III/211.

⁹ *Ibidem*, III/176.

¹⁰ *Ibidem*, III/181, f. 1v-2.

¹¹ *Ibidem*, III/172.

¹² Banul Costantin Balș arendează pe 10 ani moșia Siliștea, numită Sărata, începând cu 23 aprilie 1789; Costin Clit, *Documentele Mănăstirii Pângărați din secolele XVII-XVIII*, în *Acta Pangratia*, II, 2024, p. 84-85, nr. 58.

¹³ ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/178, f. 1-1v.

¹⁴ *Ibidem*, III/178, f. 1v.

¹⁵ *Ibidem*, III/182.

¹⁶ A se vedea întreaga documentație în ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, I/17

Cnejiei Moldovei din 6 aprilie 1809 de prezentarea documentelor „vechi și nouă” de către arhimandritul Macarie, egumenul mănăstirii Pângărați la 23 aprilie¹⁷.

Târgoveții din Piatra obțin hrisovul de miluire din 1797 al domnului Alexandru Callimachi înnoit de Scarlat Callimachi la 1814¹⁸. Mănăstirea Pângărați deține diverse imobile și locuri sterpe în târgul Piatra pe care le dă cu embatic târgoveților. La 1 iunie 1802, încheie un contract cu Manolachi mungiu căruia îi acordă un loc sterp pe care să-și ridice locuință, unde aveau case Neculai Faraon (primit de la egumenul Ioil) și Albu. Locul oferit se învecina în partea răsăriteană „cu ulicioara ci disparti între biserica Grecilor”. Cuanumul bezmenului se ridica la „una ocă făclii ceară ... pe tot anul”¹⁹. Gheorghe Albu recurge la vinderea în „taină” a unei binale lui Costantin vâtav, fără dreptul de protimisis, motiv de plângere la domnie a egumenului Ioasaf la 22 ianuarie 1804²⁰. Porunca domnească către ispravnicii ținutali survine la 26 ianuarie 1804²¹. Mitropolitul Veniamin Costachi intervine la 17 ianuarie 1824 pe lângă biv vel postelnicul Enăcachi Milu și biv vel aga Costachi Milu, ispravnicii ținutului Neamț, pentru a susține cererea arhimandritului Athanasie „spre dezrobirea acelu loc al monastirei pentru că igumenii nu sânt înputerniciți a da locuri de veci, ba încă și vremelniceștile alcătui, măcar și cu folos de nu vor fi încredințate de cătră noi /precum acesta/ nu să țin în samă”²². Ștefanache Mane polcovnic se învoiește la 19 august 1838 cu egumenul Varnava Emandi sădea bezmen „pi fieștecari an câte 4 ocă” ca să-și stăpânească locul cumpărat de la Neculai Faraon pe care se găseau și casele de locuință, ce avea statutul de metoc al mănăstirii Pângărați²³. Căminariul Dimitrie Stan încredințează la 20 februarie 1840 pentru locul de mitoc al mănăstirii, din care a patra parte l-a deținut în schimbul achitării bezmenului socrul său paharnicul Constantin Gheorghiu și se megieșea cu polcovnicul Ștefanache Mane, căpitanul Dimitrie Neculau, drumul ce merge la vale și cel de pe malul Șăpotilor. Căminarul Constantin Gheorghiu, căsătorit cu Rucsanda, fiica paharnicului Constantin Gheorghiu, îl primește de zester și se obligă „a plăti pe fiește care an zisul embatic a câte doi galbini blanc la începutul anului, ci să va socoti la 26 octomvri(e)”²⁴.

Documentele mănăstirii fac referire tangențial și la biserica domnească cu hramul Sfântul Ioan din Piatra-Neamț, ctitoria lui Ștefan cel Mare, ridicată între 15 iulie 1497 și 11 noiembrie 1498. Epitropi ai „mănăstiri(i) gospod” erau în noiembrie 1815 hagi Dima vel căpitan și Gheorghe Donea²⁵. Prin hagi Dima, ieromonahul Dosithei, nacealnicul schitului

¹⁷ ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/188.

¹⁸ *Ibidem*, I/8.

¹⁹ *Ibidem*, I/7.

²⁰ *Ibidem*, III/177.

²¹ *Ibidem*, III/179.

²² *Ibidem*, III/205.

²³ *Ibidem*, I/10.

²⁴ *Ibidem*, I/14.

²⁵ *Ibidem*, I/8.

Brazi, trimitea 17 iulie 1819 niște scrisori arhimandritului Athanasie, egumenul Pângăraților, referitoare la pământurile cu vile situate între moșiile Gârlelor²⁶.

Correspondența dintre Dositei și arhimandritul Athanasie din 21 august 1819 privește vadurile de moară de la Ivăncești judecată la stărostie unde a fost și Gheorghe Bisericanul (de la mănăstirea Bisericiani)²⁷. Arhimandritul Athanasie (transcris greșit Manasie), egumenul Mănăstirii Pângărați, îi trimite la 26 septembrie 1819 lui Dositei o scrisoare, însoțită de o puțină de brânză, prin care-i cere ajutorul la culesul viilor și în problema Ivănceștilor²⁸. Justifică lipsa corespondenței cu Dositei prin plecarea ierarhului de la Roman la Iași și „vremea boalei ciume”²⁹. Proprietățile Pângăraților de la Ivăncești arendate cu suma anuală de 100 de lei ajung în „stăpânirea altor răzăș(i) după hotărârea ce s-au făcut în anul acesta” (1819), iar vadurile „nu s-au putut cunoaște la ce loc sint, decât pe pământurile ce s-au luat acum”. Prin scrisoarea din 15 octombrie 1819, Dositei în urma cercetărilor făcute, ne luminează și în privința pământurilor Pângăraților de la Mățești „din gios de Ivăncești”³⁰, schimbate la 11 octombrie 1760 de egumenul Sava și episcopul Ioanichie al Romanului (15 septembrie 1747-15 ianuarie 1769)³¹.

Ineficiența economică a unui lot de viță de vie și incendiul petrecut („primejduire arderii ci s-au întâmplat”) determină renunțarea arhimandritului Athanasie în favoarea Mitropoliei, de unde nu primise un răspuns, urmată de propunerea lucrării viei făcută la 11 martie 1820 lui Dositei, nacealnicul Schitului Brazi.³² Conform unui document din septembrie 1826, Mănăstirea Pângărați deținea în Ivăncești „13 pământuri moșie cumpărată și danie de la răzășii numitei moșii, cum și trei vaduri de moară în gârla Putnii din gios, cu scrisori hotarnice și întărituri de la Vasile voevoda, pe care părți de moșie le-au și stăpânit măn(ă)stirea cu bună pace până la anul 1820, când fără știrea măn(ă)stirii au scos hotarnic pe un Grigoraș Țipmice mazil, dum(nea)lui spat(arul) Vasile Andrieș și dum(nea)lui pah(arnicul) Săndulache Statii, având și dum(nea)lor cumpărături în numita moșie Ivănceștii”³³. Problema pământurilor de la Ivăncești este reluată și în scrisoarea ieroshimonahului Dimitrie de la Brazi din 15 septembrie 1826 prin care îi cere arhimandritului Athanasie „cu jalobă să scoț(i) carte gospod și carte de blăstăm, și la fața locului să faci cercare ... Iar vadurile de mori să pot scoate mai ușor: 2 vaduri fără care s-au

²⁶ *Ibidem*, III/199; a se vedea și III/198.

²⁷ *Ibidem*, III/200.

²⁸ Costin Clit, *Schitul Brazi și metoacele sale în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Monumentul*, XXIII, 2022, p. 51.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/201.

³¹ Costin Clit, *Documentele Mănăstirii Pângărați din secolele XVII-XVIII*, în *Acta Pangratia* II, 2024, p. 54-55, nr. 22.

³² Idem, *Schitul Brazi și metoacele sale în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, p. 51.

³³ ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/208.

vândut Episcopiei, iar pentru pământurile cele tr(esperezec)i și cinci paș(i) ce sint luate în stăpânirea Episcopiei la toamnă să va alege”³⁴.

Zăpislul de danie din 18 iulie 1643 a lui Prătrașcu și femeii sale Dochița, fata lui Ciocălii, pentru locul de prisacă de la Onișcani era cercetat la 7 iunie 1825 de vataful Gavril Buta în vederea stabilirii stăpânilor, „fiindu că mănăstire(a) nu-l stăpânești”³⁵.

Egumenii continuă colonizarea străinilor pe moșiile mănăstirii. Egumenul Macarie obține la 19 iunie 1805 hrisovul domnului Alexandru Moruzi de miluire „cu câț(i)va oameni streini ce să vor socoti, cari să-i aducă de peste hotar făr(ă) de bir în Visterii și făr(ă) de nici un amestic de dare cu alți lăcuitoari ai țării”. Printre motivele invocate este și cel al mănăstirii „scăpătată și lipsită de multe trebuincioas(e)”³⁶. Costachi Canta vel vistiernic scrie Isprăvniciei ținutului Neamț la 20 februarie 1818 pentru „zăce liudi streini de piste hotară, care să fie cu adevărat streini, fără nici un amestic de dare” ca să fie cercetată proveniența lor „din bej(e)narii ce sânt veniți în țară”³⁷. Marele vistiernic Iordache Roset scrie la 28 martie 1821 Isprăvniciei ținutului Neamț pentru 15 liudi ai mănăstirii ca să fie iertați de „alte havalele” după achitarea ciferturilor³⁸.

Pe lângă mănăstire trăiau și numeroși țigani, atestați și de catagrafiile publicate, din care 18 dădeau la 11 februarie 1811 mărturie arhimandritului Chiril, egumenul mănăstirii Socola, despre „Iftemie țigan, ci au fostu luat de la Mănăstere(a) Pâ(n)gărațului la Mănăstere(a) Socolei”, fugit de acolo. Printre martori găsim doi fierari, un scripcar, un jude, un bucătar, jitar și chiar un tătar (Tătarul)³⁹.

Odată cu înființarea Departamentului Averilor Bisericești sunt trecute în administrația acestuia averile Mitropoliei, Episcopioilor și ale mănăstirilor, iar egumenii sunt numiți pe viață cu întăritură domnească⁴⁰.

Din porunca mitropolitului Meletie Lefter, egumenul Varnava Emandi prezintă „sămile cheltuielilor urmate în trebuințăli acii mon(astiri) pe 2 ani trecuți 1842 și 1843 până la 23 april(i)e anul 1844, după cari și răfuindu-să au ecsolfisit și suma de șaptezăcișidoă mii lei, ce după Așăzământ au priimit în acești 2 ani din Comitetul Mitropolii”, constatându-se lipsa datoriilor până la 23 aprilie 1844⁴¹.

³⁴ *Ibidem*, III/207.

³⁵ *Ibidem*, III/206.

³⁶ *Ibidem*, III/183.

³⁷ *Ibidem*, III/197.

³⁸ *Ibidem*, III/204.

³⁹ ANI, Fond Mănăstirea Socola, VII/35.

⁴⁰ Melchisedec Ștefănescu, *Chronica Hușilor și a Episcopiei cu asemenea numire*, Ediție anastatică, Carte tipărită cu binecuvântarea Preasfințitului Părinte Ignatie, Episcopul Hușilor, Huși, Editura Horeb, Cuvânt înainte de Preasfințitului Părinte Ignatie, Episcopul Hușilor, Studiu introductiv și glosar de Costin Clit, Postfață de Theodor Codreanu, 2019, p. 451-452.

⁴¹ ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/13, f. 1v.

Sămile de cheltuieli ale mănăstirii de la începuturile egumenatului, sunt cerute lui Varnava Emandi de mitropolitul Sofronie Miclescu la 7 februarie 1857⁴², căruia îi răspunde la 7 martie 1857. Varnava Emandi face cunoscut anul venirii la Pângărați, anume 1833, când s-a început „zâdiria bisăricii din Sf(ân)ta Mitropolie, și tot atuncia s-au tras tot venitul aceștii mon(astiri) în cheltuiala zădirii acii bisărici”. Amintește și hrisovul domnesc din 11 mai 1849 cu aplicare din 23 aprilie 1850 prin care primește „moșiili Ivăneștii și Tarcău pi timp de 10 ani, ca din venitul lor să fac zădiri la aciaștă mon(astire), și cari zădiri sânt anume arătate prin hrisov”⁴³. Ieromonahul Varnava primește averea mănăstirii Pângărați la 24 decembrie 1834⁴⁴. Egumenului Varnava i se datorează ridicarea de chilii Considera la 20 mai 1857: „Biserica aceștei monastiri însă este mică, cere trebuința neapărată de a se mai mări, adică pe lângă trupul bisericii să se adaogă rătunzimea strănilor cu un turnu deasupra, precum și Sfântul Oltariu mai încăpătoriu. De asemenea pridvorul pentru ceasuri, catapiteazma din nou, iar acoperământul cu fier albu”. Totodată solicită arhipăstoreasca binecuvântare pentru ridicarea unui paraclis cu hramurile „Sfântul Marele Mucinicu Ioan cel Nou de la Suceavă și Preacuvioasa Parascheva”, materialul de construcție fiind deja pregătit. Binecuvântarea mitropolitului pentru sfințirea temeliei este dată la 21 mai 1857 iar lucrările de zidire au început la 27 iulie 1857 într-o zi de joi: „făcându-să privigheri și slujări cu sobor, și mergând la temelie paraclisului cari er(a) săpat, s-au făcut sfințire(a) apei și rânduiala cuvinită. Sângur, Varnava arh(i)m(andrit) și egum(e)n Mon(astirii) Pângărații am așăzat ce întâi peatră și aprinzând candela s-au început a-l zădi”⁴⁵.

De presupusele obijduiri ce sufereau monahii schitului Tarcău, se plâng monahii Gherasim și Vasian în 1843 „desființatului Comitet al Mitropolie(i)”, în noiembrie 1844 și apoi la 20 iunie 1845 Sfatului Ocârmuitor, prin jalbe în care descriu mijloacele coercitive folosite de egumanul Varnava împotriva lor. Alte jalbe au fost adresate Isprăvniceii Neamțului și Mitropolitului Moldovei. Cercetarea faptelor expuse în jalbe și evaluarea chiliilor au revenit în sarcina protoiereului ținutal. Jăluitorii, în urma gravelor acuzații ce le aduceau, doreau înlăturarea nacealnicului Varnava Emandi pentru că „din a lui sălbătăciuni, noi de atunce și până astăzi umblăm dosând de dâșșii și sântem păgubași de toate drepturile noastre, și de chilii și de curături ce le-am făcut la acel schit cu plată din punga noastră”⁴⁶. Plângerile monahilor au intrat și în atenția Departamentului Averilor Bisericești în urma intervenției Secretariatului de Stat din 26 iulie 1845⁴⁷.

⁴² *Ibidem*, MMCCCXCVI/13.

⁴³ *Ibidem*, MMCCCXCVI/15; Dată menționată și în *Istoria Monastirii Pângărați*; Victor G. Cădere, *op. cit.*, p. 515-518; Costin Clit, *O nouă versiune a „istoriilor” arhimandritului Varnava despre Mănăstirea Pângărați și Schitul Tarcău*, p. 212.

⁴⁴ Costin Clit, *Egumenii și cataografiile Mănăstirii Pângărați din secolul al XIX-lea*, în *Acta Pangratia*, II, 2024, p. 146; respectiv p. 178.

⁴⁵ ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/20.

⁴⁶ ANI, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice-Moldova, dosar 110/1845, f. 2-2v.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 3-3v.

Disputele litigioase cu proprietarii moșiilor din jur continuă și după 1844, anul înființării Departamentului Averilor Bisericești. Vornicul Iancu Cantacuzino se plângea de împresurarea moșiei Sârbii dinspre „niște părți de danii în megieșita moșie Băloșăștii” ale mănăstirii Pângărați, la care se adugă și împresurarea de către aga Lascarachi Costachi Tălpan⁴⁸.

Ales mitropolit la 10 februarie 1851, Sofronie Miclescu transmite principalele îndatoriri la 12 martie 1851 egumenului Varnava Emandi, probabil ca și la ceilalți egumeni, anume: săvârșirea slujbelor în biserică după Tipic, smerenia și supunerea monahilor petrecători în mănăstire, condițiile ieșirii din lăcașul monahal pentru evitarea scandalurilor⁴⁹. Îndatoririle amintite sunt reluate și în adresa din 17 martie 1855 în care se insistă asupra condițiilor de îndeplinit a egumenilor și ocârmuitoarelor lăcașurilor monahale pentru deplasarea la Iași: „mai înainte ne va înștiința anume feliul trebuinței, știind că numai cu a noastră voe în scris vor pute(a) intra în capitalie” și „îndată ce va sosi la Eși se se înfățișeze la Mitropolie spre a se vede trebuința venirii, căci la de înprotivă se vor rădica de către protoiereii capitaliei la Mitropolie și să vor canonisî cu toată asprimea ca pe niște feță răzvrătite și nesupusă stăpânirei, iară ocârmuitoriu sau ocârmuitoarea unei asemenea m(ă)n(ă)stiri ori schit va căde în desăvârșită învinovățare”⁵⁰.

Arhimandritului Varnava este invitat la 4 februarie 1857 să comunice Departamentului „istoria în scurt a acei m(ă)n(ăstiri), cu arătarea fundatorilor, a ctitorilor dănuitori și a timpului fundației”, însoțită de o listă a egumenilor⁵¹, solicitare înnoită la 7 februarie 1857 de mitropolitul Sofronie Miclescu⁵², pe care o trimite la 11 aprilie 1857⁵³ și a cărei primire va fi confirmată de mitropolit la 22 aprilie 1857⁵⁴.

Punem în circulație și documente privitoare la monahii din Mănăstirea Pângărați și Schitul Tarcău, sămi de venituri și cheltuieli din care aflăm numărul și numele monahilor viețuitori, elemente de istorie a alimentației cu prilejul serbării hramurilor lăcașelor monahale puse în discuție și altele.

⁴⁸ ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/212 și 213.

⁴⁹ ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/8.

⁵⁰ *Ibidem*, MMCCCXCVI/10.

⁵¹ *Ibidem*, MMCCCXCVI/12; Victor G. Cădere, *Însemnări despre unele mănăstiri și schituri din Moldova, după cronică Mitropoliei Moldovei și Sucevei, din anul 1857*, în *MMS*, XI, 1964, nr. 9-10, p. 515-518; Costin Clit, *O nouă versiune a „istoriilor” arhimandritului Varnava despre Mănăstirea Pângărați și Schitul Tarcău*, în *Acta Pangratia*, II, 2024, p. 201-216.

⁵² ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/14.

⁵³ *Ibidem*, MMCCCXCVI/14, f. 1v.

⁵⁴ *Ibidem*, MMCCCXCVI/19.

FROM THE DOCUMENTS OF PÂNGĂRAȚI MONASTERY (1801-1860)

(Abstract)

The continuation of the research, identification, and publication of the documents of the Pângărați Monastery has become both a professional and moral obligation towards the founders and monks forgotten in the mists of history, as well as towards our contemporaries who make efforts to support researchers on both sides of the Prut River and who gather annually in the oasis of Romanianism in the marvelous historical region of Neamț.

We are putting into circulation a number of 71 documents, which enrich the knowledge of the past of the monastic settlement on the western slope of Mount Păru and of the personality of Archimandrite Varnava Emandi, the abbot of Pângărați Monastery from 1834 to 1866, during a period of liberalization and secularization, confronted with numerous challenges.

DOCUMENTE

1

1801 ianuarie 15, Iași

Cu mila lui Dumnezeu, Noi Costand(i)n Alexandru Ipsilant v(oe)voda, domn Țării Moldaviei. Facim știré cu acest hrisov al domniei mele tuturor cui să cade a fi pentru Mănăstirea Pângărațai de la țin(u)t(ul) Niamțului, unde să cinstește și să prăznuești hramul Sfântului Marelui Mucenic Dimitrie, că dându jalobă către domnie mea cuvioșie sa Veniamin, egumenul al numitei mănăstiri, împreună cu tot soborul părinților călugări ci să află petrecători acolo, au arătat că mănăstire aciasta neavându nicăiure nici un agiutor de milă, nu numai că li este pitrecirea cu supărare, dar să află și întru lipsă de multé cele trebuincioasă, și având un hrisov de la domnie sa Alexandru Ioan Calimah v(oe)voda cu oareșcare cuprinderé de milă spre agiutorul mănăstirei, s-au rugat ca să li să întăriască și de către domnie mea.

Deci după jaloba ce ni-au dat, făcându domnie mea cercetarea, încredințându-ne că mănăstirea aciasta să află la slabă și proastă stare lipsită de celi trebuincioasă și făr(ă) de nici un agiutor, cum și din hrisovul pomenitului mai sus domnu ci ni-au arătat văzându-să că au avut cuprindere de milă, n-am trecut cu vederea rugăminte ce ni-au făcut, ce după cum pe alté sfinte dumnezeăști lăcașuri li-am agiutat cu milile ce s-au socotit.

Asămine și pentru mănăstire(a) aciasta socotindu că să cadi a avea agiutor de milă, iată prin acest hrisov al domniei meli îi întărim asămine și hotărâm ca să aibă a scuti la slujbile rusumaturi a Visteriei patru sute oi de goștin(ă) și două sute cinzeci stupi i sfini di desătină. Pe acesti bucate fiindu drepté a mănăstirei, nimărue nici un ban să nu dea, nici să să superi de către slujbași cu vreo cerire de plată.

Așajdirea să aibă a mai lua numita mănăstire pe tot anul câte cinzeci lei milă din vama g(os)p(o)d la zâoa hramului spre agiutoriu al celor trebuincioasă la mănăstire.

Drept aceia poroncim domnie mea slujbașilor goștinari și desătnici ca după cum sus să arată să aveț(i) a urma întocmai, cum și vameșilor carvasara poroncim ca ori în vânzare de va fi slujba aciasta, ori în credință de să va căuta, să aveți a da pe tot anul câte cinzeci lei milă din vamă la zâoa hramului nesmintit după hotărâre.

Poftim dar domniia mea și pe alți frați luminați domni pre care Sfântul Dumnezeu îi va orându-i în urma noastră la domniia aceștii țări să nu strâci aciastă puțână milă, ce mai vârtos să adaogă și să întăriască pentru a domniilor sale veșnică pomenire.

Scrisu-s-au hrisovul acesta la scaunul domnii meli în orașul Eșii într-o ce dintâi domniia a noastră la Moldavia în anul al doile.

La anul 1801 ghenar 15.

Noi Costandin Ipsilant v(oe)voda <m.p.>.

Иорданъ Рвсетъ велъ вистъ(иерникъ) прочитъ <m.p.>.

S-au trecut la condica Visteriei.

Co(s)t(a)d(i)n Veisa ot Vist(ierie).

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/171. Original, difolio, sigiliu rotund.

2

1801 aprilie 28

Numita moșie Sărata și iarăș și la ace înpresurare pe unde s-au dovedit drept hotarul moșii după cuprindere(a) hrisovului g(os)pod s-au pus semni pe hotar ca să nu aibă a mai treci Dărmăneștii piste aceli semni pe moșie Sărata, și de acolo iarăș am mersu la locul de pricină, unde să hotărăști moșie Sărata cu moșie Almașu a dumisali log(ofe)t(u)l(u)i Costandin Balș, și iarăș făcând cu amăruntul cercetari s-au găsat și acolo puțin loc înpresurat de almășeni, și iar pe unde s-au dovedit drept hotar s-au pus și semne, și s-au poruncit almășenilor ca să nu mai treacă piste hotaru ce s-au dovedit după coprindere(a) hrisovului g(os)podu. Și așa după mărturiia hotarnică și după hrisovul g(os)pod ce are Mănăstire(a) Pângărați den semne în semne și den hotar în hotar, am deosăbit moșie Sărata de către celălalti moșii de penpregiur, și locurile ce să stăpâne pără acum de cătră stăpânii moșailor cu înpresurari fără dreptati s-au dat supt stăpânire(a) Mănăstiri(i) Pângărați, precum mai sus să arată. Și după cum am aflat cu dreptul, am dat ace(a)stă mărturie sfintii sali părintelui Veniamin arhimandritu și egumen Mănăstirii Pângărații.

1801 apr(ilie) 28.

Vasile (...) <m.p.>.

Ioniți Negrescu (?) <m.p.>.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/172. Original.

De vremi că prin pricinili ce de multe ori să întâmplă între lăcuiitorii ce șad pe moșii streini și între stăpânii acelor moșii, neștiind cât loc să s(e) de unui lăcuiitor sătean pe vitile ce va ave, și pentru ca să lipsască acest fel de pricini și nici lăcuiitorilor să nu li să aducă stinghireală după trebuința ce vor ave de pășunat și de fânaț, precum nici stăpânii moșiilor să nu fii săliți a mergi pe moșii streine să-ș(i) pășunezi vitile sau să-ș(i) facă fânul trebuincios, s-au socotit și s-au găsat cu cale ca adică stăpânul unii moșii ce ari lăcuiitori pe dânsa să fie dator a da lăcuiitorilor loc de pășunat și de fânaț cu această rânduială.

Adică din iarba ce va fi pe moșie să s(e) de(a) unui lăcuiitor iarbă de fânaț pentru zăci sau doaăsprezăci vite ce le sânt pentru hrană și pentru trebuința casăi lor, iar pentru vitile ce vor ave vreunii mai mult, fiind că acele esti cunoscut că le țân pentru neguțitorie, să caute să-ș(i) cumpire iarbă de fânaț de aiure di pi alte moșii sau și di pe ace moșii de va fi de vânzare cu prețul ce să vor pute tocmi. Dar pentru lăcuiitorii ce vor ave vite mai puține decât pân(ă) la 10-doaăsprezăci, acelora să li să dei iarbă cât vor ave trebuință pentru acele vite. Și iarbă să li să de precum va fi, și din iarba ce mai bună și din ce mai subțare, adică nu unii să ia iarba ce mai bună și alții ce mai proastă, și pentru iarba ce li să va da pân(-) la 10-12 vite să de fiușticari dejma obicinuită după hotărâre(a) ponturilor Vistirii la stăpânul moșii, însă dregătorii țân(u)t(u)lui să socotească ca după ce să va da lăcuiitorilor trebuincioasa iarbă, acelor ce vor ave însuș drepte bucatile lor, să rămâi și stăpânului moșii iarbă ca să-ș(i) facă fân pentru trebuința sa, iar să nu să s(e) înpartă toată iarba, și să rămâi stăpânul lipsât de fân.

Al doile(a) și pentru locul de imaș să socotească ca pentru acele viti ce le țân pentru hrana și trebuința casăi lor, să li să de loc de imaș cât să le fii îndestul pentru pășunat, iar pentru vitile ce țân unii mai mult de neguțitorie, nu este îndatorit stăpânul să le dei imaș, ce unii ca acie să-ș(i) cumpere loc de imaș, cum și cei ce vor ave oi, să caute ori să s(e) învoiască și să plătească la stăpânul moșii după prețul ce să vor pute așaza, ca să le de loc de pășunat ori să-ș(i) caute aiure pe alte moșii locuri pentru pășunat și țânere(a) oilor după rânduiala ce este de să urmeazi pentru oi.

Așijdire și pentru fânațul ce le va trebui pentru oi, să-ș(i) cumpere iarbă acei cu oile, să-ș(i) facă fânul trebuincios, precum și alții ce vor ave altfel de vite de neguț(ă)torie să s(e) învoiască prin tocmală cu stăpânul moșii sau să-ș(i) caute loc aiure de fânaț, cum pre larg este arătată hotărâre(a) aceasta la condica Divanului.

Drept aceia s-au dat această carte cinstit dum(i)sale Teodorașc(u) Balș biv vel vor(ni)c și omului dum(i)sale ce-l va ave rânduie vechil la moșie dum(i)sale Bălțătești de la țin(u)t(ul) Neamțului, ca după această rânduială să aibă a urma la toate, prin care scriem și dum(nea)v(oastră) vechili(i) Isprăv(ni)ci(ei) țân(u)t(u)lui Neamțul, ca să fiți cu privigheri pentru ca nici vechilul ce va fi rânduie la numita moșie să nu cutezi a lipsi pe lăcuiitori de locul de fânaț și de imaș, de cât să hotărăști, cum nici lăcuiitorii să nu

îndrăznească în țării a cuprinde mai mult loc, ce și di cătră o parte și de cătră alta să s(e) urmezi nestrămutat întocma după cum să hotărăști mai sus.

1801 iuli(e) 7.

(...) vel log(o)f(e)t <m.p.>.

Cost Balș log(o)f(e)t <m.p.>.

(...) <m.p.>.

(...) <m.p.>.

Cost(a)nd(in) Grece(anu) log(o)f(e)t <m.p.>.

Asemene după condica Divanului.

Costandin Ursoian <m.p.>.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/173. Original, difolio.

4

1802 februarie 18, Iași

Cu mila lui Dumnezeu, Noi Alexandru Nicolae Suțu v(oe)v(o)d, domn Țării Moldaviei.

Facim știre cu acest cu acest hrisov al domniei mele tuturor cui să cadă a ști pentru Mănăstire(a) Pângărații de la țănu(utu)l Niamțului, unde să cinstește și să prăznuește hramul Sfântului Marelui Mucenic Dimitrie, că dând jalobă cătră domnie me cuvioșia sa Ioasaf, egumenul al numitei mănăstiri, împreună cu tot soborul părinților călugări ci să află petrecători acolo, au arătat că mănăstire(a) aceasta neavând de nicăiure nici un agiutor de milă, nu numai că li este pitrecire(a) cu supărari, dar să află și întru lipsă de multe celi trebuincioasă, și având hrisoave de la cei mai înainte de noi luminaț(i) domni cu oareșcari cuprinderi de milă spre agiutoriul mănăstirei, s-au rugat ca să li să întăriască și de cătră domnie me.

Deci după jaloba ce ni-au dat, făcând domnie me cercetare și încredințându-ne că mănăstire(a) aceasta să află la proastă și slabă stări lipsită de celi trebuincioasă și făr(ă) de nici un agiutor, cum și din hrisoavile ce ni-au arătat, văzându-să că au avut cuprindere de milă, n-am trecut cu vedere(a) rugăminte(a) ce ni-au făcut, ce după cum pe alte sfinte dumnezești lăcașuri li-am agiutorat cu milele ce s-au socotit, asămine și pentru această mănăstire socotind că să cadă a ave agiutor de milă.

Iată prin acest hrisov al domniei mele îi întărim asămine și hotărâm ca să aibă a scuti la slujbile rusumaturi a Visteriei patru sute oi de goștină și două sute cincizăci stupi i sfini de desătină, pe acești bucate fiind drepte a mănăstirei nimăruia nici un ban să nu de(a), nici să supere de cătră slujbaș(i) cu vreo cerire de plată.

Așjidire să aibă a lua numita mănăstire pe tot anul câte cinzeci lei milă din vama g(os)pod la zioa hramului spre agiutoriul celor trebuincioasă la mănăstire.

Drept aceia poroncim domnie me slujbașilor goștinari și desătnici ca după cum mai sus să arată să aveț(i) a urma întocma, cum și vameșilor de carvasara poroncim ca ori în

vânzare de va fi slujba aceasta , ori în credință de să va căuta, să aveț(i) a da pe tot anul câte cincizăci lei milă din vamă la zioa hramului nesmintit după hotărâre.

Poftim dar domnie me și pe alți fraț(i) luminaț(i) domni pe cari Sfântul Dumnezeu îi va va orânduî în urma noastră la domnie aceștii țări să nu strice această puțină milă, ce mai vârtos să adaogă și să întăriască pentru a domniilor sale veșnică pomenire.

Scris-s-au hrisovul acesta la scaonul domniei mele în orașul Eșii întru ce dintâi domnie a noastră la Moldavia în anul dintâi.

La anul 1802 februar(ie) 18.

Io Alexandru Suțu v(oe)v(o)d <m.p.>.

(...) vel vist(iernic) procit <m.p.>.

S-au trecut la condica Visteriei.

Cost(a)nd(in) Veisa ot Vist(ierie).

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/174. Original, difolio, sigiliu rotund.

5

1802 iunie 1

Copii di pe condra(c)t(u)l Sfintii Măn(ăs)t(iri) Pângărații ci este dat la mâna lui Manolachi pentru locul casii lui.

S-au dat această scrisoare din parte Sfintii Mănăst(iri) Pângărații la mân(a) dumisali lui chir Manolachi mungiu pentru ca să să știi că fiind un loc a mănăstirii în târgu P(i)etreei sterpu, pi cari locu pi o parti ari și Neculai Faraon casă i Albu casă, și s-au dat numitului ca să-ș(i) facă casă să să odihn(e)ască el și copii(i) lui nistrămutat di cătră nimini, nici di cătră mănăstiri.

Și tocmai ne-au fost nirămându-li copii după disăvârșire dumi(lo)rsali să rămâi benao a mănăstirii pentru pomenire dumilorsali și a n(e)amului dumisali sau di va vre a vinde mai pri urmă iarăș p(r)in știre(a) mănăstiri(i) să fii, și di va da bani mănăstire(a) bani va lua benea(o)a iar de nu va fi volnicu a vindi oricui.

Și locul să începe din locul ci s-au dat lui Faraon di răposatul fratiil Ioil, ci au fost egumen la sfânta măn(ă)st(ire) dispre miazănoapte, iar dispre soari apuni se hotărâști cu Albulas iar di răposatul Ioil dată cu tocmală, iar dispre soari răsari cu ulicioara ci disparti între biserica Grecilor. Și pentru acesta locu să îndatorești să dei pi tot anul bezman una ocă făclii ceară în vremi când i s-ar ceri iar când nu s-ar ține di această simfonii precum să arată mai sus, să i s(e) ei locul di cătră măn(ă)st(ire) și binao să i s(e) plătiască cu bani.

Și pentru mai mai adivărata credința am iscălit puind și pecete(a) mănăstiri(i) și asemenea zăpis au dat și numitul la măn(ă)st(ire).

1802 iuni(e) 1.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, I/7. Copie, difolio.

6

1803 iulie 3

Cu mila lui Dumnezeu, Noi Alecsandru Cost(a)nd(in) Muruz v(oe)voda, domn Țării Moldaviei.

Facim știre cu acest hrisov al domniei mele tuturor cui să cadă a ști pentru Mănăstire(a) Pângărații de la ținut(tul) Niamțului, unde să cinstești și să prăznuești hramul Sfântului Marelui Mucenic Dimitrie, că dând jaloabă către domnie me cuvioșie sa Ioasaf, egumenul al numitei mănăstiri împreună cu tot soborul părinților lăcuitori ce să află petrecători acolo, au arătat că mănăstire(a) aciasta neavând de nicăiure nici un agiutor de milă nu numai că le este pitrecire cu supărare, dar să află și întru lipsă de multe cele trebuincioasă, și având hrisoave de la cei mai înainte de noi luminați domni cu oareșcare cuprindire de milă spre agiutorul mănăstirii, s-au rugat ca să li să întăriască și de către domnie me.

Deci după jaloaba ce ni-au dat, făcând domnie me cercetare și încredințându-ne că mănăstire(a) aciasta să află la proastă și slabă stare, lipsită de celi trebuincioasă și fără(ă) de nici un agiutoriu, cum și din hrisoavile ce ni-au arătat, văzându-să că au avut cuprindire de milă, n-am trecut cu vedere(a) rugămintea ce ni-au făcut, ce după cum pe alte Sfinte Dumnezăești lăcașuri li-am agiutorat cu milile ce s-au socotit, asămine și pentru această mănăstire socotind că să cadă a ave agiutoriu de milă, prin acest hrisovu a domniei mele îi întărim asămine și hotărâm ca să aibă a scuti la slujbile rusumaturi a Visteriei patru sute oi de goștină și două sute cinzeci stupi i sfini de desătină, pe aceste bucate fiind drepte a mănăstirii nimăruie nici un¹ ban să nu de, nici să să supere de către slujbașii cu vreo cerire de plată.

Așijdere să aibă a lua numita mănăstire¹ pe tot anul câte cinzeci lei milă din vama g(os)pod la zioa hramului spre agiutorul celor trebuincioasă la mănăstire.

Drept aceia poroncim domnie me slujbașilor goștinari și desătnici ca după cum mai sus să arată să aveți a urma întocma, cum și vameșilor de carvasara poroncim ca ori în vânzare de va fi slujba aciasta, ori în credință de să va căut, să aveți a da pe tot anul câte cinzeci lei milă din vamă la zioa hramului nesmintit după hotărâre.

Poftim dar domnie me și pe alți fraț(i) luminați domni pe care Sfântul Dumnezeu îi va orânduie în urma noastră la domnie aceștii țări să nu strice aciastă puțină milă, ce mai vârtos să adaogă și să întăriască pentru a domniilor sale veșnică pomenire.

Scris-s-au hrisovul acesta la scaonul domniei mele în orașul Eșii întru a doa domnie a noastră la Moldavie în anul dintâi.

La anul 1803 iuni(e) 2.
Alexandru Muruz v(oe)v(o)da <m.p.>.
(...) vel vist(iernic) procit <m.p.>.
S-au trecut la condica Visteriei.
Cost(a)nd(in) Veisa med(elni)cer.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/175. Original, difolio, sigiliu rotund.

¹ Rupt.

7

1804 ianuarie 18

Noi Alexandru Con(s)ta(n)d(in) Muruz v(oe)vod(a), cu mila lui Dumnezeu domn Țării Moldavii.

Cinst(iți) și credincioși boerii domnii meli dum(nea)v(oastră) isprav(ni)ci de țin(u)t(ul) Niamțului, sănătate.

Prin jaloaba ce au dat cătră domnie me cuvioșie sa Iosaf arhimandrit și egumen Mănăstirii Pângărații, au arătat că lăcuiitorii ce să află pe moșiile măn(ă)stirii la țin(utul) acela nu s-ar fi supuind a lucra obicinuiteli zili a anului după ponturi, cum și pentru păduri ei în tărie lor ar fi mergând și ar fi strâcând-o tăind lemnul de chereste pentru vânzări și mănăstire cu nimică nu să folosăști.

Așâjdere arată egumenu(1) că și fânașul ei l-ar fi în împărțind cosând fișticari mai mult peste trebuința vitelor încât unii ar fi făcând fân de vânzări. Și pentru toate aceste mănăstire să află în supărări și păgubașă de drept venitul moșiilor sali, și au făcut ceriri rugându-să domnii meli ca după cuviință să să pui la cali.

Deci cât pentru zilele de lucru și alteli, cum și pentru acei cari vor ave trebuință de a lua lemnul de chereste din pădurile de pe moșiile măn(ă)stirii s-au scos ponturi asămine de pe condicile Divanului cu pecete domnii meli și s-au dat la mâna numitului egumen. Pentru cari poroncim dum(nea)v(oastră) ca să s(e) cerce toți și dacă nu va fi vreo deoasăbită tocmală între măn(ă)stiri și între lăcuiitori, atunci să să urmezi la toate întocma după hotărâre ponturilor, și pe acei înprotivitori să-i supuneți a urma întocma. Iar pentru fânași într-acest chip să să urmezi, adecă să rânduieți dum(nea)v(oastră) unul sau doi din mazilii țin(utului), pe cari îi veți socoti a fi o(a)meni de ispravă cu înțelegiri să m(e)argă acolo la satili moșiilor mănăstirii și întâi să facă numărato(a)ri vitelor fișticăruia săoian, și după hotărâre ce este de opștii să să de celui fruntaș pentru zăci sau doăsprizăci vite 6 fâlci iarbă, și celui de mijloc pentru opt vite 4 fâlci, și celui ce va ave patru vite să i să de 2 fâlci, însă după ce să va măsură toată iarbă să să de fișticăruie și din ce mai bună și din ce mai pro(a)stă, cum și loc de emaș să li să de îndestul după rânduiala sumii vitelor de sus arătată. Iar pentru oi să-ș(i) cumperi mături deoasăbit.

Și ași dumn(ea)v(oastră) pentru toate să puneți la cali precum vă poroncim ca să nu să păgub(e)ască numita măn(ă)stiri de drept venitul său, și de punere la cale ce veți faci să trimetiți înștiințari către dumi(sale) vel log(o)f(e)t, iar fiind pricina într-alt chip veț(i) înștiința.

1804 ghenari 18.

Прочитъ велъ лог(о)ф(е)т.

S-au trec(u)t.

<Pe verso-ul filei a doua>: Cinst(iți) credincioși boerii domnii meli dumn(eavoastră) ispravnici de țin(utul) Niamțului, cu sănătate să să de. M(ă)n(ăstirea) Pângărații.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/176. Original, difolio, sigiliu mic octogonal.

8

1804 ianuarie 22

Prea înălțate doamne!

Sfânt(a) Măn(ă)stire Pângărații ari loc în târgul Pietrii pe cari au făcut unii binali cu așezământ prin contracturi ce sânt la măn(ă)stire pr tot anul ce adecă să de. Unul dintr-aceia, anumi Gheorghi Albul, fără să întrebi pe măn(ă)stiri au vândut pe taină altuia binaoa, anumi Costandin văt(a)v, ce nu ari nici un protimisis, și fiind că măn(ă)stire(a) ari trebuințe de mitoc rog milostivire(a) înălțimii tali ca prin luminată carte g(os)pod cătr(e) dum(nealo)r boiarii ispravnici ai țin(u)t(ului) Niamț ca să s(e) facă cercetari, și în frica lui Dumnezeu dovedindu-s(e) cu ce preț au cumpărat binaoa numitul Costandin cu protimisis ce ari măn(ă)stire(a) să întoarcă banii pe binaoa ce au cumpărat atuncea, luându-o la stăpânire(a) măn(ă)stire(a). Și mari pomană va rămâne înălțimii tali.

La mila înălțimii tali smerit și prea plecat i cătr(e) D(u)mnezeu fierbinte rugător.

Ioasaf igum(e)n S(fin)t(ei) Măn(ă)st(iri) Pângărațului.

Mergi la dumi(sale) vel log(o)f(e)t de Țara de Gios.

1804 ghen(arie) 22.

Въ <2> (?) log(o)f(e)t.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/177. Original.

9

1804 ianuarie 26

Noi Alexandru Costandin Muruz v(oe)voda, cu mila lui Dumnezeu, domn Țării Moldavii.

Cinst(i)ț(i) credincioși boerii domnii meli dum(nea)v(oastră) isprav(ni)ci de țin(u)t(ul) Niamțul, săn(ă)tate. Din jaloba aciasta ce ni-au dat cuvioșie sa arhimandritul Iosaf și egum(e)n Mănăstirii Pângărații veți înțelegi arătare ce faci.

Deci poroncim dum(nea)v(oastră) să înfățișați pe jăl(uito)r cu numitul cumpărător Costand(in) vataș, și după cercetare ce veți face dacă veți(i) cunoașteți că jaloba egumenului este adevărată și că nu este altă vreo deosăbită pricină, atunci după dreptate să protimisăți mănăstire(a) a răscumpăra, iar fiind pricina într-alt chip și acolo nu să va odihni vreo parte, și prin cu înștiințare(a) dum(nea)v(oastră) de curgire pricinii și prin zi de soroc să-i trimiteți la Divan.

1804 ghen(arie) 26.

Прочит вел луг(о)ф(е)т.

S-au trecut.

<Pe verso-ul filei a doua>: Cinst(i)ți credincioși boerii domnii meli, isprav(ni)ci de țin(utul) Neamțul, cu sănătate să s(e) de; M(ănăstirea) Pângărații; 18 scrisori a măn(ăstirii) a Pângăraților s-au găsit la Climent, cu ră, cu bună.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/179. Original, difolio, sigiliu înc eară roșie.

10

1804 iunie 26

Preînălțate doamne

Jăluiesc înălțămii tale că Mănăstire(a) Pângărații din țin(utul) Niamțului are o moșioară, anumi Sărata, hotărâtă de dum(nea)l(ui) log(o)f(etul) Costandin Balș, în vreme(a) când era ban, și cu însuși a înălțămii tale luminat hrisov întărită, ce arată din sămne în sămne și din hotar în hotar, după scrisori și dovezi ce are mănăstire(a); Și dumi(sale) spătariul Iordachi Darii înpresoară o bucată bună de moșii trecând peste hrisovul g(os)pod cu cuvânt că au avut stăpânire și în țării au pus ficiori și țigani de i-au bătut, și au zălogit pe lăcuitori de pe moșii și li-au luat și fânul.

Acum iarăș asămene să făgăduiește, și am jăluit la dum(nealo)r boerii ispravnici. Nici dum(nealo)r, nici o punere la cali nu pot face fiind boiar.

De cari mă rog milii înălțămii tali ca prin luminată carte g(os)pod cătră dum(nealo)r boerii isprav(ni)ci să-ș(i) afle mănăstire(a) dreptate, ca să-ș stăpâniască moșia după însuși luminat hrisovul înălțămii tali ce iaste la mănăstire, să iasă mănăstire(a) din mari supărări ce tragi, și ce-a fi mila înălțămei tale.

Smerit cătră Dumnezeu fierbinte rugătoriu.

Iosaf igum(e)n Măn(ăs)tire(a) Pângărațiului.

Spat(arul) Darii piste hrisovul înălțâmii tale după hot(ărârea) ci-au făcut log(o)f(e)t(ul) Const(an)d(in) Balș, calcă o moșie a Măn(ă)st(irii) Pângărașului în țării. Să roagă să i să facă carte domniască cătră boeri(i) isprav(ni)ci.

Mergi la dumi(sale) vel log(o)f(e)t de Țara de Gios.

1804 iunii 26.

Ⲅ<2> (?) log(o)f(e)t.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărași, III/178, f. 1-1v. Original, difolio.

11

1804 iulie 2

Noi Alexandru Con(s)t(and)(in) Muruz v(oe)voda, cu mila lui Dumnezeu, domn Țării Moldovii.

Cinst(iți) boerii domnii meli dum(nea)v(oastră) isprav(ni)ci de țin(utul) Niamțului, săn(ă)tati. Din jaloba aciasta veți înțălegi arătare(a) ce faci cuvioșie sa egumenu(l) Mănăstirii Pângărașii că dumi(sale) spat(arul) Iordachi Darii în țării ar fi trecând peste sămnile hotară în moșie Sărata a numitii mănăstiri cuprinzând o bucată de loc în stăpânire(a) sa, luând și fânu(l) lăcuiitorilor de acolo.

Pentru care cerșind dreptate, scriem dum(nea)v(oastră) să cercetați, și fiind precum arată egumenu(l), atunci nicidicum să nu îngăduiți(i) a să călca moșie mănăstirii de cătră nimene, ci să-ș(i) stăpâniască mănăstire(a) moșie întocma după cuprindire(a) scrisorilor ce va fi având, și după hotarale ce vor fi, și dumi(sale) spat(arul) de va ave înpotrivă a răspunde, își(i) va ave înpotrivă a răspunde, își va căuta prin giudecată, cum și fânul și altele ce să va dovedi că vor fi luat oamenii dum(i)sale spat(arului) de pe driaptă moșie mănăstirii să s(e) împliniască de la dâșșii.

Și di punirie la cale ce veți(i) face să trimiteti(i) înștiințare aice.

1804 iuli(e) 2.

Ⲣⲣⲱⲥⲏⲧ ⲃⲉⲗ ⲁⲱⲓⲣⲁⲧⲉⲧ.

S-au trec(u)t în condică.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărași, III/178, f. 1v. Original, difolio, sigiliu mic octogonal.

12

1805 martie 20

Noi Alexandru Con(s)t(and)(in) Muruz v(oe)voda, cu mila lui Dumnezeu, domn Țării Moldavei.

Cinst(iți) credincioși boerii domnii meli dum(nea)v(oastră) isprav(ni)ci de țin(utul) Niamțului, săn(ătate).

Din jaloba¹ aceasta a cuvioșilor sali, Zaharie, egum(enul) Măn(ăs)t(i)r(ii) Bistrițai, i Veniiamin, egum(enul) Măn(ăs)t(i)r(ii) Bisăricanii, și Macarie, egum(enul) Măn(ăs)t(i)r(ii) Pângărațai, pre largu veț(i) înțălegi arătare ce fac, căci mai multă parte din moșiile Bistrița, i Bisăricanii și Pângărații, de la acel țan(u)t a numitilor măn(ăsti)r(i) ar fi codru, și lăcuiorii ce sânt șazători pe aceste moșii cu obrăznicie trecând piste hotărâre pondurilor² g(os)pod nu puțână stricăciuni ar fi făcând codrurilor di pi arătatili moșii a numitilor măn(ăsti)r(i) tăind și străcând copacii trebuincioș(i) în zădar pricinuind păgubire, pentru care au cerșut punire la cale.

Drept aceia scriem dum(nea)v(oastră) aducând de față pe numiții lăcuiorii după cercetare(a) ce veț(i) face să-i îndatoriț(i) ca mai multă stricăciune să nu facă luncilor i codrilor merei a numitilor măn(ăsti)r(i) di pi moșiile arătate cu tăere copacilor trebuincioș(i) și în zădar, decât numai pentru lemnili di arsu în foc să nu fie supăraț(i) și opriț(i) de a lua, însă din copacii ce vor fi căzuț(i) la pământ pin rădiuri i dumbrăvi și pin codri(i) merei, precum din copacii de fag să nu fie iarăș opriț(i) a lua lemne de foc fără a nu da nici o zăciuală, după hotărâre ponturilor g(os)pod.

Iar orice alt fel de lemn de chereste să nu fie volnici a tăia fără a nu să învoi cu stăpânul moșii, puind dum(nea)v(oastră) la cali acolo a să urma întocma după hotărâre ponturilor g(os)pod cum și pentru niște răduri apărături ce sânt pe arătatele moșii a măn(ăsti)r(i)lor, iarăș veț(i) rândui din mazălii țan(u)t(u)lui pe cini veț(i) socoti ca să m(e)argă și să le osăbască cu sămni hotară despărțitoare pentru ca să nu cuteză nimine a intra acolo să facă cât de puțină stricăciuni.

(1)805 mart(ie) 20.

Πρωχιτ βελ λωγ(σ)φ(ε)τ.

S-au trec(u)t.

<Pe verso-ul filei a doua>: ~~N-8~~. Se cere din partea mănăst(irilor) Bisericiani și Bistrița către domn spre a se mărgini tăierea pădurilor trebuincioase și a se lăsa numai cele cu lemne de arsu, iară nu de cherestea.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/181, f. 1v-2. Original, difolio, sigiliu mic octogonal. Cu jaloba din 13 martie 1805 în limba greacă.

¹ Jaloba din 13 martie 1805, redactată în limba greacă.

² ponturilor.

13

1805 iunie 19

Noi Alexandru Costand(i)n Moruz v(oe)vod, cu mila lui Dumnezeu domn Țării Moldovei.

Să face știre cu această carte a domnii mele pentru Mănăstire(a) Pângărații de la țin(u)t(ul) Niamțului, că prin jaloba ce-au dat cătră domnie mea cuvioșie sa Macarie

egumenul, împreună cu tot soborul ce să află petrecători acolo, au arătat cum că Mănăstire(a) aceasta iaste scăpătată și lipsită de multe trebuincioas(e). Și între alte necuprinderi ce ari este în ce mai mari supărare că nu are cât de puțin agiutor de slujbă, și au făcut rugămintă ca să fii miluite cu cât(i)va oameni streini ce să vor socoti, cari să-i aducă de peste hotar făr(ă) de bir în Visterii și făr(ă) de nici un amestic de dare cu alți lăcuitori ai țării să fii pentru slujba mănăstirii.

După care jalobă ce au dat, făcându-s(e) cercetare și adevărindu-ne domnie mea de proastă stare(a) a aceștii sfinte mănăstiri, și că nici oameni de slujbe nu are, și socotind domnie mea că să cade a avea oareșcare agiutor de slujbă, n-am trecut cu vedere(a), ce prin această carte a domnii mele hotărâm ca optu liudi oameni streini ce-și va găsi și-și va aduci dintr-alte țară de peste hotar făr(ă) de bir în Visterii și făr(ă) de nici un amestec de dare cu alți lăcuitori ai țării, fiind adeveriți și prin mărturie dregătorilor de margini că sint streini aduș(i) de peste hotar făr(ă) de bir, să fie ertați și scutiți de tot birul Visteriei și de alte dări și havaleli ce vor fi asupra altor lăcuitori. Ei întru nimic să nu fie supărați, rămâind să fie numai pentru slujba mănăstirii.

Deci poroncim domnie mea și dum(nea)v(oastră) isprav(ni)ci de țin(u)t(ul) Niamțului și altor zapcii ce veț(i) fi orânduiți cu orice slujbe și poronci g(os)pod de împliniri, văzind carte aceasta a domnii mele cu toții să aveț(i) a urma întocma precum mai sus să hotărâști.

1805 iuni(e) 19.

Vel vist(iernic).

S-au trecut la condica Visteriei.

Con(s)t(a)nd(i)n Veisa med(elni)cer.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/183. Original, difolio, sigiliu mic octogonal.

14

1805 iulie 4

Preaînălțate doamne!

După jalba ce au dat înălțimii tale în trecutele luni dumn(ea)lui spat(a)r(ul) Iordache Darie, cerând hotarnicu pe dumn(ea)lui banul Alecul Beldiman, cumnatul dumisali, ca să deosebească și să aleagă pricina de înpresurare ce să urmează între moșia Sărata a Măn(ăs)tirii Pângăraților din ținut Neamțului cu moșia dumisale Dărmăneștii, s-au făcut luminată cartea înălțimii tale cătră cerutul hotarnic, carele mergând la fața locului, și făcând cu amăruntul cercetare scrisorilor amânduror părților, au cunoscut dreptatea măn(ăs)tirii. Dar nici un sfârșit nu au dat, nici arătare în scris de cuprinderea pricinii nu au făcut, dar măn(ăs)tirea să cunoaște strâmbătățită de cătră dumn(ea)lui spatarul, intrând dumn(ealui) cu stăpânirea în mijlocul moșiei măn(ăs)tirii, și nu puțină păgubire pricinuești.

Deci fiind că acum și dumn(ea)lui spat(a)rul Iordachi să află aici, și dumn(ea)lui banul Beldiman hotarnicul și eu (?). Mă rog înălțimii tale să fie luminată poruncă a fi scoși înaintea dumn(ea)lor veliților boeri și să s(e) cerceteze scrisorile, față fiind și preoasfinția sa părintele mitropolitul, și după dreptate să s(e) dea sfârșit aceștii pricini, că destul va fi de când să tot trăgănează, și va fi vecinică pomenire înălțimii tale.

A înălțimii tale plecat rugător cătră D(u)mnezeu.

Macarie ig(u)m(en) Mănăstirii Pângăraților.

Dum(nea)ta vel vor(ni)c de aprozi prin cercetare(a) preosfinții sali părintelui mitropolitului dinpreună cu dum(nea)lor veliții boeri după dreptate să s(e) pue la cali.

(1)805 iuli(e) 4.

8 <2> (?) log(o)f(e)t.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/182. Original, difolio.

15

1809 aprilie 6

De la Divan(ul) Cnejii Moldaviei

Cătră cuvioșie sa Macarii arhimandrit și igum(e)n Măn(ăs)tirii Pângărații.

Fiind pricină di hotar între moșie Mănăstirii Bistrița, anume Gârcina, și între moșie Horunțăștii i Almaș a dum(i)sali log(o)f(e)tului Costandin Balș, și între moșie Sărata a Mănăstirii Pângărații, trebuința ceri la cercetare(a) ce are să s(e) facă de cătră Divan să fi și toate scrisorile vechi și nouă a Mănăstirii Pângărații.

Pentru aceia să scrii cuvioșii tali ca la Sfântul Gheorghie, adică la 23 zile aceștii curgătoare luni apr(ilie) negreșit să te afli la Divan cu toate scrisorile ce are mănăstire(a) pe numita moșii vechi și nouă, ca să intre pricina în cercetare(a) giudecății și să s(e) dei sfârșit, însă smintială să nu faci, căci apoi vei fi supărat cu zapciu.

1809 apr(ilie) 6.

Gavriil Mitropolit și exarh <m.p.>.

Grigore Sturza vist(iernic) <m.p.>.

Vasile Roset vorn(i)c <m.p.>.

I(ordache) Cr(u)p(enschi) vor(ni)c <m.p.>.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/188. Original, difolio.

16

1809 iunie 4

Arhierească blagoslovenie trimitem preacuvioșiei tale arhimandrite Veniamine.

Pentru optsprăzăci scrisori a Mănăstirii Pângărații ce s-au dovedit că au rămas la Mănăstirea Runcu de la răpousatul ieromonah Iosaf, ce au fost mai întâiu egumen la Pângărați și al doilea la Runcu, unde s-au și săvârșit, acum să scrie preacuvioșiei tale, ca viind acolo arhimandritul Macarie pângărăceanul, să le cauți și să le dai, însă să faci doao izvoade de acéle scrisori, unul iscălindu-să de cătră arhimandritul Macarie va rămâne la Runc(u), iară al doilea izvod iscălindu-să de preacuvioșia ta îl vei trimite cătră noi ca să se vază. Aceasta.

1809 iunie 4 zile.

Gavriil Mitropolit și exarh.

<Pe verso-ul filei a doua>: Prea cuvioșiei sale arhimandritului Veniamin, egumen Mănăstirii Runcu, cu arhierească blagoslovenie.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/189. Original, difolio.

17

1811 februarie 11

Adică noi țiganii Sfintei Mănăstiri Pă(n)găraților care mai jos ne vom pune numile și degetele noastre, dat-am adevărat și încredințat zapesul nostru la cinstită mâna sfinții sale părintelui Chirilă arhimandrit, igumenu Solcola¹, precum să se știé anumi că Iftemie țigan, ci au fostu luat de la Mănăstere(a) Pă(n)gărațului la Mănăstere(a) Socolei, care fugindu de acolo.

Dici dară acum viindu decheul Socolei și neaflându pre numitul țigan la Mănăstere(a) Pă(n)gărațul și apucându pe toți țiganii Mănăsterei Pă(n)găraților ca să dei pre cel de sus numit țigan, nefiindu țiganul fați au dat zapes și s-au pus vade până la Sfinții Apostoli Petre i Pavl, iară atunce nefiindu țiganul fața până atunce și neavându cu cene da sama după adevărat zapesul, atunce noi toți țiganii Sfintei Mănăstiri Pă(n)gărații să avem a răspunde.

Și pentru mai adevărată credința ne-(a)m pus numile și degetele noastre.

1811 fevr(uarie) 11.

Ue², Ion Zotic, adeverez.

Eu, Simion Mo(a)lăș, adeverez.

Eu, Mihaiu ferarul, adeverez.

Eu, Ștefan Tătarul, adeverez.

Eu, Gheorghe sin Mo(a)leș, adeverez.

Eu, Ion Pușcașul, adeverez.

Eu, Dumitru ferarul, adeverez.

Eu, Ioje scri(p)carul, adeverez.

Eu, Filip jude, adeverez.

Eu, Andrei bucătarul, adeverez.

Eu, Ilie Cheoru, adeverez.
Eu, Andreiu Tocană, adeverez.
Eu, Luca, adeverez.
Eu, Ion sin Mihaiu, adeverez.
Eu, Iliei sin Mihaiu, adeverez.
Eu, Simion Jătarul, adeverez.
Eu, Ion Sin, nepot lui Mihaiu Ceba.
Eu, Ion Sin, nepot lui Ion Pușcașului.

La această certătare³ s-au făcut pre cu amăruntul, fiindu de făți părintele Nechefor și am iscălit.

Macarii arhimandrit <m.p.>.

Nechefor dichiu <m.p.>.

ANI, Fond Mănăstirea Socola, VII/35. Original, difolio.

¹ Așa în text; Socola.

² Așa în text; Eu.

³ Așa în text; cercetare.

18

1811 iulie 21

De la Isprav(nicia) țin(utului) Neamțului.

După hrisovul domnesc din let 7179 <1670 septembrie 1-1671 august 31> ce au Sfintele Mănăstiri Bistrița și Pâ(n)garați pentru că să-ș(i) păzească braniștile și pâreile ce sânt pe moșiile a sfintilor mănăstirii ca să nu umblé vântorii după vânat și pascarii să păscuiască pâraile, precum și pentru pâraul Tarcău ce curge pe moșiile pomenite, să face de știre întâi voao lăcuiitorii din satul Tarcău, cum și altor lăturașii și străinii ce veț(i) avea trebuință de vânat și pești, că nicidecum să nu îndreznîț(i) de aicea înaintea nici după vânat a umbla, nici după pești. Toț(i) acei ce vor avea trebuință de vânat sau de pești vor mérgi la igumenii sfintilor mănăstiri și prin învoială ce vor faci, așa vor avea voia a păscui sau a vâna. Dar care a îndrăzni a merge fără știre prinzându-să și aducându-să aicea să vor pedepsi după puterea hrisovului domnescu, și volnicii să fie oamenii mănăstirilor ce să vor rândui de cătră igumenii a păzi și a apăra pâraul Tarcăul ca nime făr(ă) de știre părintilor igumenii să nu prindă pești sau să vâneză fiarii, iară pe care vor prinde fără știre și învoială să-l ducă la igumenii sfintilor mănăstiri și de acolo să va triimiti aicea.

1811 iulie 21.

Leon comi(s) <m.p.>.

<Pe verso-ul filei a doua>: 1811 iulie 21.

Cu mila lui Dumnezeu, Noi Scarlat Alexandru Calimah v(oe)v(o)d, domn Țării Moldavii.

Facim știre cu acest hrisov al domnii mele că prin jaloba ce ni-au dat igumenul Mănăstirii Pângărații de la țin(u)t(ul) Niamțului, unde să prăznuește hramul Sfântului Marelui Mucenic Dimitrie, au arătat că această mănăstire unde să află și câț(i)va părinți petrecători, neavând nici un agiutor de nicăiure, să află întru lipsă de multe cele trebuincioasă, și având hrisoave de la cei mai înainte de noi luminaț(i) domni cu oareșcare cuprindere de milă spre agiutoriul mănăstirii, s-au rugat ca să i să întăriască și de cătră domnie mea.

Deci după jaloba ca ni-au dat, făcând domnie mea cercetare și încredințându-ne că mănăstirea aceasta să află la proastă stare, văzând și hrisoavile ce ni-au arătat de miluirea ce are, nu i-am trecut cu viderea rugămintea(a), ci iată prin acest hrisov al domnii mele îi întărim asămine și hotărâm ca la slujbile rusumaturi a Visterii să aibă a scuti patru sute oi de goștină și doaă sute cincizăci stupi sau sfini de desătină pe aceste bucate, fiind drepte a mănăstirii, nimărue nici un bou să nu de, nici să superi de cătră slujbaș(i) cu vreo cerire de plată.

Așijderea să aibă a lua numita mănăstire pe tot anul câte câte cinzeci lei milă din vama g(o)sp(o)d la zioa hramului spre agiutoriul celor trebuincioasă la mănăstire.

Drept aceia poruncim domnie mea slujbașilor goștinari și desătnici, ca să aveț(i) a urma întocma precum mai sus să arată, cum și vameșilor de carvasara, ca ori în vânzare de va fi slujba vămii sau în credință de să va căuta, să aveț(i) a da pe tot anul mila arătată nesmintit după hotărâre. Poftim dar domnie mea și pe alți fraț(i) luminaț(i) domni, pe care Sfântul Dumenzău îi va orândui în urma noastră la domnie aceștii țări, să nu strice această puțină milă, ce mai vârtos să adaogă și să întăriască pentru a domniilor sale vecinică pomenire.

Scrisu-s-au hrisovul acesta la scaunul domnii mele în orașul Eșii întru a doa domnie a noastră la Moldavie în anul dintâi.

La let 1813 iunie 16.

Io Scarlat Calimag voevod <m.p.>.

(...) vel vist(iernic) procit <m.p.>.

(...).

S-au trecut în condica Visterii de hrisoave Cost(an)d(in) Veisa.

Stânjini

34

Adică triizăci și patru stânjini și cinci palme gospod are locu Panțiroi ci este lângă popa (I)ordachi Liciu, îns(ă) douzăci stânjini lungu și patrusprăzăci și cinci palme latu, pi cari după analoghia ci s-au făcutu au plătitu saptisprăzăci lei și cinsprăzăci parale, stare al doile câte douzăci parale pe stânjinu, pentru cheltuiala ci s-au făcutu la înnoirea hrisovului gospod ci-l avem noi târgoveții de miluire di la măriia sa Alixandru Ionu Calimah voivod din 1797, cari hrisovu înnoindu-să acumu la fii lui mării sali domnul nostru Scărlatu Alixandru Calimah voivod, ci ni l-a făcutu la 1814, iarăs¹ miluire la toți târgoveții și lăcuiitorii ci ni aflămu săzători¹ pi această mosii¹ a no(a)stră de aicea din târgul Petrii pentru disbatire și înpresurările ci și urma în parte² la hotalur¹ acestii mosii¹ dispri megiesii¹ înprezuras(i)¹.

Pentru că au plătitu numitul banii de sus arătați i s-au datu această adiverință la mâna sa cu pecet(e)a târgului și cu iscăliturile no(a)stre a târgoveților fruntasi¹ după hotărâre(a) luminatului hrisovu, cari locu s-au stălpit cu p(i)etri hotar, și de acumu înnainte să stăpân(e)ască cu bună paci ca mosii¹ și ocină de veci dinpreună cu u(r)masii¹ săi.

Și spre credință puindu-să și pecetea târgului și au iscălitu și dumn(e)alui Hagi Dima, epitropul mănăstirii gospodu dinpreună cu noi.

1815 noemv(rie) <f. z.>.

H(agi) Dima vel căp(i)t(an) și epitrop sfintii mănăstiri gospod <m.p.>.

Gheorghi Donea (?) <m.p.>.

Ιωαννης γιοργιον / Ioannis Gheorghiu.

Διμιτριος [...] μαρτι(ρας) / Dimitrios [...] martor³.
(...).

Vasili Capră.

Eu, Ioniță Anazarii.

Eu, Ioan Moale.

Eu, Vasăli Amargăi.

Eu, Grigoraș Robul.

Banii aceștia, atât bani(i) arătați din adeverință, cât și câți șasă parale de leu înpliniala banilor, s-au primit din mâna lui Ioniță Șoarecu.

<Notă marginală pe fila 1>: N. 179. S-au trecut la condică.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, I/8. Original, sigiliul rotund al târgului Piatra, rupt.

¹ Așa în text.

² În text „barte”.

³ Transcrierea și traducerea aparțin doamnei Lidia Cotovanu, căreia îi mulțumim și pe această cale.

21

1818 februarie 20

De la Vistierie
Cătră cinstita Isprăv(ni)ci(e) Niamțului

Egumenul Mănăstirii Pângărații de la acel țăn(ut) prin jaloba ce au dat au făcut cerire ca pentru slujba mănăstirii să i să lasă în apărare zăce liudi streini de piste hotară. Pentru care să scrie dum(i)l(or)v(oastre), ca aducându-ș(i) de acum înaintea de piste hotar numărul de zăce liudi care să fie cu adevărat streini, fără nici un amestic de dare, adiveriț(i) prin mărturiile dregătorilor de margini, să s(e) las(e) în apărare de toate dările și havalelile, ca să fie pentru slujba mănăstirii, triimețând înștiințare și cătră Vistierie. Însă să s(e) cerceteză di cătră dum(nea)v(oastră) ca să-i fie din bej(e)narii ce sânt veniți în țară.

1818 fevr(uarie) 20.

Costachi Canta vel vist(iernic) <m.p.>.

<Pe verso-ul filei a doua>: De la Vistierie cătră cinstita Isprăv(ni)ci(e) Neamțului. Măn(ăsti)r(a) Pângărații; No. S-au priimit la 16 mart(ie) (1)818, pentru ca să să dei la mănăs(ti)re Pângărații zăci liudi oameni străini de pisti hotar.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/197. Original, difolio.

Cu duhovnicească dragoste mă închin sf(inției tale) cinstite părinte Athanasie.

În scrisoarea ce am scris întâi am fost uitat ca să înștiințez(i) iar mai ales că pe urmă au venit om trimis innadins de la moșioara mănăstirii, ce iaste dată cu anul, că au venit hotarnici și după vânzările ce au făcut unii din megieș(i) s-au luat o a trie parte din pământurile Măn(ă)stirii Pangarații și deosăbit au eșit niște scrisori date de igumenul Mănăstirii Pangarații la Episcopia Romanului la Prorocul Samoil din Focșani și o trag cu totul acea moșie, și orândatariul mă apucă pe mine de bani.

Sfinție ta să ne trimiț(i) scrisorile ce sint pe aceste pământuri sau copii adeverite cu pecetea mănăstirii că sint tras (de) Stărostie și nu am ce răspuns, și cât de în grab(ă) să vie scrisorile. Și hotarnicii sint la fața locului, și eu am tot lungit dar nu să poate a scăpa.

1819 iun(ie) 16.

De aceasta am înștiințat, fiind a sfinții (tale) mai mic în H(risto)s frate.

Dosithei ieromonah <m.p.>.

<Pe verso-ul filei a doua>: Cinst(it) sfinții sale părintelui Athanasie arhimandrit Măn(ă)stiri(i) Pangarații cu plecăciune.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/198. Original, lipsă o jumătate din fila a doua.

Cu duhovnicească dragoste mă închin sf(inție tale) cinstite părinte Athanasie arhimandrit.

Fiind între moșiile Gârlelor multe pricini de hotărături s-au acolisit și de pământurile Măn(ă)stirii Pangarații, și au luat pe giumătate moșiia. Și de nu-i trimite scrisorile până la sfârșătul lunii iul(ie), apoi vor lua toată moșiia și orândatariul cere banii innapoi cu dobânda lor.

Și în câteva rânduri am mai scris sfinții tale și nici un răspuns n-am priimit iar acum cu omul Măn(ă)stirii Bisericiani te-am înștiințat.

Deosăbit pentru viile Măn(ă)stirii Pangarații nici bani nu s-au trimis și nici în scris cum să s(e) urmeză și șade lucru gios, doar de s-au lăsat de tot a nu să lucre.

Poftesc cinstit răspuns cum să să urmeză cu omul acesta carele vine iarăş înapoi.
Aceasta.

1819 iul(ie) 17.

A sf(inţiei tale) duhovnicesc frate i slugă.

Dosithei ieromonah, nacealnic ot Brazilor <m.p.>.

Alte scrisori Ț-am fost trimis cu hagi Dima ot Piatră să s(e) cerce.

<Pe verso>: Cinst(it) sfinție(i) sale părintelui chirio chir Athanasie arhimandrit și igum(e)n Sfintei Mănăstiri Pangarații cu duhovnicească dragoste.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/199. Original.

24

1819 august 21

Cu duhovnicească dragoste și cu smerită plecaciune mă închin sf(inţiei tale) cinstite părinte chirio chir Athanasie arhimandrit.

Cinstită scrisoarea sf(inţiei tale) am priimit cu bucurie împreună și cinci scrisori a măn(ă)stirii pe vadurile de moară ot Ivănčești, însă la înfățișarea ce am avut la cinstita Stărostie s-au găsit că scrisorile măn(ă)stirii cuprind numai doao vaduri de moară, unul din gios în satul Ivănčeștii și unul la mijlocul satului Ivănčeștii. Iar o hotarnică ce me-au trimis de la un Arsăne vornic pe 13 pământuri cu vadurile împreună și cu vie în sat în Ivănčești, acestea nu s-au găsit a fi adevărată, ci iconomicoasă.

La care înfățișare au fost au fost față și părintele Gheorghie Bisericanul, că am pătimit și rușine. Toț(i) mă râdea(u) și mă întreba(u) când am scris-o și cum de n-am pus hârtie întreagă și alte cuvinte.

Deci de ai alte scrisori trimite-le cu om innadins că pământurile s-au luat în stăpânirea altora și omul ce au cumpărat moșie îș(i) cere bani de la mine.

Poftesc ca să nu dai uitării și să mă laș(i) în supărare că hotarnicii voesc să pue pietri și să dea mărturii hotarnice. Trimite om cu alte scrisori de mai sint că acestea n-au temei.

1819 av(gust) 21.

De aceasta înștiințând rămân a sf(inţiei tale) în H(risto)s duhovnicesc frate i slugă.

Dosithei ieromonah, nacealnic ot Brazi <m.p.>.

<Pe verso>: Cătră cinst(it) sfinție sa părintele Athanasie arhimandrit și igum(e)n Sfintei Mănăstiri Pangarații al meu în H(risto)s iubit duhovnic cu smărită plecaciune.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/200. Original.

Cu duhovnicească dragoste și cu smerită plecăciune mă închin sf(inției tale) părinte chirio chir Athanasie arhimandrit

Înștiințez pe sf(inția ta) pentru pământurile de moșie de la Ivănțești, pe care le-au stăpânit Măn(ă)stirea Pângărații, și au luat câte o sută lei pe an după așezarea ce era cu orândatariu. Acele pământuri acum s-au tras la stăpânirea altor răzăș(i) după hotărârea ce s-au făcut în anul acesta.

Fiind că Mănăstirea Pangarații n-au arătat nici o scrisoare de pământuri, decât doao vaduri de moară la sat la Ivănțești sint cuprinsă prin scrisorile ce ai trimis, care nici acele vaduri nu s-au putut cunoaște la ce loc sint, decât pe pământurile ce s-au luat acum.

Căci pe 3 pol pământuri de la Mățești din gios de Ivănțești s-au găsit scrisorile la Episcopiia Romanului date în schimb de la Pangarați la Episcopie de un Sava igum(en) i ves sobor la răposatul vlădica Io(a)nichie și alăturate lângă alte locuri a Episcopii ce au avut de la Mănăstirea Berzunțul iarăș(i) cu schimb cu egum(e)n(ul) Vârlan Pelin.

Care scrisori arată toate măsurile și sămnile cu hotarnice și cu doao ispoaoce gospod pe care scrisori le-au și văzut dum(nea)lui gramaticul Patrache, omul sf(inției) tale. Și de acum din acele locuri au lipsit cu totul Măn(ă)stirea Pangarații, adecă di Mățești iar din Ivănțești după scrisorile ce me-ai trimis sint 2 vaduri de mori iar pământuri nimică.

Ci sfinție ta tot să mai cauț(i) prin scrisorile măn(ă)stirii și de vei găsi scrisori din din gârla Put(nei) să le trimiț(i) cât de curând, că tot s-ar putea lua locurile iar negăsind scrisori rămâne în veci așa.

Deosăbit orândatoriul ce au ținut moșie pe anul trecut și banii i-au dat deplin la mine o sută lei, acum mă apucă să-i plătesc banii și toată păgubirea lui, fiind că el au dat bani și moșiia i-au luat-o alții din stăpânire, și eu banii aceia i-am cheltuit în lucrul viilor Mănăstirii Panagarații. De care tocmesec pe sf(inția ta) negăsind scrisori pe moșie ca să dovedim, să mi să trimiță banii ca să-i răspunzu omului ca să nu plinească de la mine.

Însămnare de lucrul viilor și cât(i) bani s-au cheltuit iată trimit ca să te priporisești sf(inția ta) și mă rog să am cinstit răspuns fără cea mai mică întârziere ca să știu ce să fac întru aceste pricini.

1819 oct(ombrie) 15.

Și cu aceasta rămân al sf(inției tale) mai mic întru H(risto)s duhovnicesc frate i slugă.

Dosithei ieromonah <m.p.>.

Pentru brânză foarte mulțămesc sf(inției tale) și mult rămâi îndatorit. Gardurile la vii trebuesc toate.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/201. Original, difolio.

De la Vist(ierie)
Cătră cinstita Isprăv(ni)ci(e) Niamțul(u)i.

Pentru 15 liud(i) ci sânt trecuti piste scut(elni)ci în satul Pângărați, fiind că s-au dat scut(elni)ci Mănăstirii Pângărați să scrie dum(nea)v(oastră) că plătindu-ș(i) banii ciferturil(o)r, de toate alte havalele să fie în apărare.

1821 mart(ie) 28.

I(ordache) Roset vel vist(iernic) <m.p.>.

<Pe verso>: De la Vist(ierie) cătră cinstita Is(prăvnicie) Niamțul. 1821 martie 28; Pentru satul Pângărații.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/204. Original, sigiliu în ceară roșie.

Slujba goștinii

Sv(â)n(ta) Măn(ăstire) Pângărații de la țanu(tul) Niamțului are hrisov g(os)p(o)d ca să scutiască șasă sute oi de goștină. Dum(nea)v(oastră) goștinari de Niamțului, fiind drepte a măn(ăstirii), să nu fie supărat cu ceriria de plata goștinii, iar pe ceia ce va ave mai mult, va plăti ca și alții.

(...) <m.p.>.

După hrisov.

Iordache Gordu cam(ina)r <m.p.>.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/211 bis. Original.

Părintiască blagoslovenie tritem dum(nea)v(oastră)

Din jalba ce au dat cătră preasfințitul nostru domn preacuvioșii sa arhimandritul și igumenul Monastirii Pângărații chir Athanasie, și din cartea cinstitei Logofeții în dosul acei jalbe veți înțalege dum(nea)v(oastră) cuviincioas(ă) cerirea preacuvioșiei sale spre dezrobirea acelu loc al monastirei pentru că igumenii nu sânt înputerniciți a da locuri de veci, ba încă și vremelniceștile alcătuiuri, măcar și cu folos de nu vor fi încredințate de cătră noi /precum acesta/ nu să țin în samă.

Poftim dar și noi fiiască dragostea dum(nea)v(oastră) ca să binevoiți a lua aminte la dreptul monastirei și a i să face îndestularea cuviincioas(ă), pentru care veți avea înmiiată plată ceriască și în viacul de acum și întru cel nesfârșit.

1824 ianuar(ie) 17.

Al dum(nea)v(oastră) părinte suf(lete)sc.

Veniamin Mitropolit Moldaviei.

<Pe verso-ul filei a doua>: Cinstiți ai noștri în H(risto)s iubiți fii sufletești dumilorsale boerilor ispravnici de țin(u)t(ul) Niamț, dum(nea)lui biv vel post(elnic) Enăcachi Milu și biv vel agă Costachi Milu, cu blagoslovenie părintiască; 1824 iunie 17/ N° 205 (data în grafie latină).

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/205. Original, difolio.

29

1825 iunie 7

Un zapis de danii a lui Prătrașcu cu femiia lui, Dochița, fata lui Ciocălii, pentru un locu de prisacă lângă Săret la Unișcani, ce-a dat danii Mănăstirii Pă(n)gărațului, l-am priimit de la sfinție sa părintele arhimandritul Aftanasă Pă(n)gărețe(a)nul ca să-i cercetezu pre răzăș(i), de cine să stăpânești acel locu, fiindu că mănăstire(a) nu-l stăpânești, carii danii este din let =zrÎna <7151 / 1643> 6l<ye> iÆEy <18>. Și am datu acestu sânet că am primit acel zapis până ce s-a ceri, și am iscălit.

Am priimit la (1)825 iuni(e) 7.

Gavril vatav <m.p.>.

<Pe aceeași filă>: Zapisul lui vatavului Gavril Buta de la moșiia Hărmăneștii a lui Ilie Bostan pentru o danie ce i-am dat, a locului de prisacă de la Siret la Onișcani. (1)825 iuni(e) 7; No. 52

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/206. Original.

30

1826 septembrie 15

Cu smerită duhovnicească dragoste mă închin sfinții tale cinstite părinte Athanasie arhimandrit

Cinstită scrisoarea sfinții tale o am priimit cu mare bucurie și înțelegând că te afli sănătos, m-am bucurat trimițând laudă milostivului D(u)mnezău, carele și pe mine m-au făcut iarăș sănătos.

Pentru pricina pământurilor de la Ivăncești pre larg te vei înștiința sfinție ta din copiile ce s-au scos și s-au trimis, adecă cât loc iaste a Pângărațului dat Sf(intei) Episcopii

de părinții igumeni, și trebuința cere ca sf(inția ta) cu jalobă să scoț(i) carte gospod și carte de blăstăm, și la fața locului să faci cercare. Dacă nu vei putea însuș sfinție ta ca să vii, vei trimite un părinte vechil din partea sfintei mănăstiri să vie la fața locului, și eu precât voi putea îi voi fi mână de ajutori ca să cerceteză și după alte scrisori ce mai sint la măn(ă)stire, aducându-le toate. Iar vadurile de mori să pot scoate mai ușor: 2 vaduri fără care s-au vândut Episcopiei, iar pentru pământurile cele tr(esprezec)¹i și cinci paș(i) ce sint luate în stăpânirea Episcopiei la toamnă să va alege. De vei putea iconomisi ca să le pot desface de Episcopie, căci le au la condică, trăgând venitul lor pe tot anul câte optzeci lei, însă un pământ iaste drept a Episcopiei tot întru acest preț. Și pe urmă chiar vei arăta preaosfinții sale, cerând punerea la cale numai să nu să dea un tării.

Și cu aceasta sint al sf(inției) (tale) smerit și plecat.

Dimitrie ieroshimonah ot Brazi <m.p.>.

1826 săpt(emvrie) 15.

<Pe verso-ul filei a doua>: Cinst(it) sfinții sale părintelui chirio Athanasie arhimandrit și igumen Sfintei Măn(ă)stiri Pangarații cu duhovnicească dragoste și cu plecăciune.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/207. Original, difolio.

¹ Rupt.

31

<după 1826 septembrie 15>

Prea înălțate și luminate doamne

Cu smerenie jeluesc înălțimei tale că Sfânta Mănăstire Pangarații are la ținutul Putnii la sat la Ivăncești 13 pământuri moșie cumpărătură și danie de la răzășii numitei moșii, cum și trei vaduri de moară în gârla Putnii din gios, cu scrisori hotarnice și întărituri de la Vasile voevoda, pe care părți de moșie le-au și stăpânit măn(ă)stirea cu bună pace până la anul 1820, când fără știrea măn(ă)stirii au scos hotarnic pe un Grigoraș Țipmiza mazil, dum(nea)lui spat(arul) Vasile Andrieș și dum(nea)lui pah(arnicul) Săndulache Statii, având și dum(nea)lor cumpărături în numita moșie Ivănceștii.

Și așa trăgând părțile ce au avut, au luat cu nedreptate și pământurile sfintei mănăstiri în stăpânirea dum(i)lorsale, și măn(ă)stirea au rămas păgubașe de drept venitul său, cu totul rădicând stăpânirea măn(ă)stirii de acolo fără nici o giudecată și fără dreptate. Și vremile fiind din pricină și măn(ă)stire(a) cu depărtare, n-am putut să ne căutăm dreptate(a).

Acum mă rog înălțimei tale ca să te milostivești asupra sfintei măn(ă)stiri și să să facă luminată carte gospod către cinstita Stărostie de țin(u)t(ul) Putnii, ca să să cerceteză

toate scrisorile măn(ă)stirii, cum și scrisorile numiților boeri, și prin dovadă la fața locului până la ce vreme au stăpânit măn(ă)stirea și să-ș(i) afle sf(ă)nta măn(ă)stire dreptate.

Căci din 13 pământuri și trii vaduri de moară știm că au luat Sf(ă)nta Episcopie a Romanului 4 pământuri ce au avut schimbate cu sf(ă)nta măn(ă)stire, și le stăpânește Episcopiia împreună cu un vad de moară după învoire, iar de noao pământuri sintem asupriț(i) de numiții boeri.

Și după cercetare neputându-se pune la cale la fața locului cu mărturie în scris și cu zi de soroc să fim rânduiț(i) la luminat Divanul înălțimei tale ca să ne înfățeșem cu scrisorile și după dreptate să fim puș(i) la cale, și va rămânea vecinică pomenire.

Al înălțimei tale smerit rugători.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/208. Concept, difolio.

32

1828 aprilie 8

Adică eu preotiasa Rucsanda, soțâia săvârșit(u)lui din viață a preutului Iordachi Liciul, fiica preutului Șomătcă, împreună cu fii mei, cari sântemu lăcuitori în mahalaoa târgului Pietrii, care mai gios ne vom pune numeli și degitili, încredințăm prin acest zapis al nostru ce dămu la mâna dumisali migieșului nostru Ioniță Șoarec tot de aceea, pentru a fi știut că prin bună tocmală înnaite(a) megieșilor mahalagii i a rudeniilor noastre, i-am dat casa me cu tot locul ei ce mi-au rămas driapt(ă) zăstre me în schimbu dumisali, îns(ă) casa noastră cu locul ei, cu livadă de pomi, pe loc g(os)podu, part(u)zăci și cinci stânj(en)i, două palmi g(os)pod, îns(ă) lungul 47 stânj(e)ni iar lat(ul) locului 19 stânj(en)i, 4 palmă, după țidula stâ(n)j(e)n(i)lor cu pecete(a) târg(u)lui, care s-au prăpădit iar locul după cum iasti îngrădit.

Deci dum(nea)lui mai sus numitul mi-au dat iarăș o casă cu locu ei pe loc g(os)pod piste drumu lângă gârla ce mergi la Șipote, a căruia loc măsura este anumi trecută prin zapis, cari casă cu locul ei o are cumpărătură de la Vasăli Ciolac(u), după cum mai pri larg arată zapis(ul) lui, și mi-au mai dat și bani una sută mii, pe care i-am priimit toți deplin în mâna me peșinu părră la un banu.

Și întru acest chip făcând schimbu cu bună mulțămire me i a fiilor mei, de astăz(i) înnaite să aibă dum(nea)lui a stă(pă)ni casa ci i-am dat cu tot locul ei în bună pace în veci nesupărat de cătr(e) nimire din noi sau urmașii, rudeniile noastre. Și oricând or voi oricare din noi să strice schimbul ce am făcut sau o parte sau alta, să n-aibă nici o voi, nici odinioară, rămâind temeinic nesmintit sau strămutat, căci cu toată buna priimire și mulțămire(a) noastră li-am dat, dându-mi asămine mâna cu locul ei și dum(nea)lui.

Și pentru că țadula stânjănilor cu pecete(a) bisăricii g(os)pod de plata analoghii stă(n)jinilor cu iscăliturile târgovețil(o)r fruntaș(i) s-au răsărit din mâna părintelui când s-au săvârșit, drept aceasta am făcut acum știut dum(ilo)rșali boeril(o)r epitropi ai

bisăricii g(os)pod după rânduiala cesă păzăști ca o pravilă întru acest târg la asămine vânzări de istov, care cu mulțămire noastră am vândut.

Și spre a-ș(i) ave tărie sa în toată vreme(a) această vânzare și spre a fi temeinică această de istov vânzare, oricând va eși vreo pricină, noi sântemu datori a răspunde și să odihnimu pe cumpărăt(o)r spre a nu fi supărat.

Și pentru mai adevărată credință, neștiind carte mi-am pus numeli și degitul împreună cu fii mii, ce sântem vânzători, iscălindu-s(e) și cei cei ce s-au tâmplat față la această alcă(tu)ire a noastră, am primit și zapisul casăi ci mi-au dat schimbu, și eu i-am dat numai acesta după care să aibă a stăpâni ca pe driaptă moșia dumisale, împreună cu urmașii dumisale în veci nestrămutat, mai dându-i și altu zapis mai vechiu de mainainte ci l-am avut noi pentru acest loc cel-am vândut, să-i fii de stăpânire și de apărare.

1828 apr(ilie) 8.

Eu, Rucsanda, soție preutului Iordachi Liciu, vânzăto(a)re, și fii miei, adeverez.

Eu, Mihălache sân preute(a)sa Rucsanda, adeverezu.

Eu, Dumitru sân preute(a)sa, adeverez.

Eu, Theod(o)r zât preot Șomâtcă, cumnat preutesăi Rucsandii, m-am întâmplat față, și fiind cu primire me i a soții meli, adiverez.

S-au întărit și cu pecetea bisăricii g(os)pod Svântului Ioan.

1828 apr(ilie) 12.

Dima.

(...).

Ion Hodvila (?) <m.p.>.

(...).

Acest zapis s-au scris de mini cu bună voe și priimire preotesăi Rucsandii, soția răposat(u)lui preot Iordachi Liciul, față fiind cu ficiorii săi, și fiind cu a tu(tur)or voință am încredințat de mart(or).

Gheorghi Di(ma).

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, I/9. Original, difolio, sigiliu rotund al bisericii gospod Sfântul Ioan.

Divanul împlinitor al Cnej(iei) Moldavvii.
Cătră dum(nea)lor goștinarii din țan(u)tu(l) Neamțu.

Mănăstire(a) Pângărații di la țan(u)tu(l) Neamțului, după hrisovul g(os)pod ci au înfătoșat la acestu Divan, cuprindi ca pentru patru suti oi ci va ave ace mănăstiri să scutească di plata goștinii. Acum igumenul acei mănăstiri făcând arătari Divanului, că di cătră dum(nea)v(oastră) s-ar fi supărând cu ceriri di plata goștinii din aceli oi.

Să scrié dum(nea)v(oast)r(ă) ca în cuprindiri ponturilor aceștii slujbi să nu să superi cu ceriri di plata goștinei și a sporului întrucât de puțan pi această somă di oi, iar ciia ci va ave mai mult va plăti ca și alțai.

Teodor Balș (?) <m.p.>.

(...) <m.p.>.

Otdelenii 1^{iu}.

N. 17860.

1830 av(gu)st 2.

Mas(a) rusumaturil(o)r.

Brăș(...) cam(ina)r <m.p.>.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/210. Original.

Divanul împlinitor al Cnej(iei) Moldavviei.

Cătră dum(nea)l(o)r desătinarii de țan(u)t(ul) Niamțului.

Mănăstire(a) Pângărații di la țan(u)t(ul) Niamțului după hrisovul g(os)pod ce au înfătoșat la acest Divan cuprinde ca pentru două sute cinci zăci stupi i sfini ce va ave(a) ace(a) mănăstire să fie scutit(ă) di plata disătinii.

Pentru aceasta să scrie dum(nea)v(oastră) ca în cuprindire(a) ponturilor aceștii slujbe hotărătoare ca mănăstirile ce au hrisoave de miluire, să nu să supere cu cerere di plata desătinii și a sporului pe arătata sumă de bucate, iar pe ceia ce va ave(a) mai mult va plăti ca și alții.

(...) hat(man) <m.p.>.

(...) <m.p.>.

Otdeleniia 1^{iu}.

No. 17861.

1830 avg(u)st 3.

M(asa) rusumaturilor.

N. Măcărescu.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/211. Original, difolio.

Prin această scrisoare cari din parte(a) me o dau sfinții sali ieromonahului Varnava, egumenul Sfantii Mon(astiri) Pângărații, să fii știut că avându pominita monastire un loc di mitoc în târg(ul) P(i)etrii, din cari loc o parti s-au fost dat cu bezmăn câti doă ocă ceară pi an unui Neculai Faraon, și de la acelu Faraon am cumpărat eu pominitul loc, însă tot cu acel bezmen ci s-au pomenit mai sus, apoi în urmă nemulțămindu-să monastire(a) cu acelu bezmen au pornit jalubă asupra me în Giudec(ător)ia ținutului, și după înpregiurări ci au urmat stându astăzi cu sfinție sa pomenitul egumen prin bună învoială m-am alcătuit ca să dau bezmăn pentru pominitul locu pi fieștecari an câte 4 ocă, adică patru ocă lumânări de ceară în măsurili ci să vor ceri cu o săptămână înainte(a) Sfântului Dimitrii fără smintială, și eu să am a stăpâni acest loc nesupărat de cătră nime în hotarâli ci l-am cumpărat de la Faraon, suptu cari și caseli să află, cât voi fi eu în viață și toți fii clironomi ai mei, iar după săvârșire(a) tuturor fiilor mei să rămâi la cale cu binalele ci vor fi pi dânsul în deplina stăpânire(a) Mon(astirii).

Iar pără atunce vrându eu sau fii clironomi ai mei di a vindi locul cu cu binalile ci vor fi pi dânsul la alții streini, să nu avem voi fără știre(a) Mon(astirii).

Cari pentru întocmai umari s-au făcut dou(ă) asămine zapisă, acesta din pace me l-am dat sfantii mon(astir)i, priimindu și eu asăminea de la sfânta monastire.

1838 avgust 19.

Ștefanache Mane polc(o)v. <m.p.>.

Giudecăt(oria) țin(u)t(ului) Niamț.

Pi temeiul ceririi ci prin jalbă au făcut d(umnealui) iscălitul mai sus ca să să întăriască aciastă, după formi. Să încredințază cu iscăliturile mădularilor Presudstfii și puniria pecetii Trebunalului.

P(...) Darii p(os)t. <m.p.>.

Alexandru Potlog clucer <m.p.>.

Direct(o)r (...) <m.p.>.

Stolnacealnic (...) <m.p.>.

No. 6532.

1838 avgust 20.

<Pe verso-ul filei a doua>: Dovada înfățoșată de egumen(ul) M(ă)n(ăstirii) Pângăraț(i) cu polcov. Mane.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, I/10. Original, difolio, sigiliu oval.

Veniamin Mitropolit Moldaviei <m.p.>.

Gios iscălitul caminariul Dimitrie Stan prin acest document ce dau M(ănăști)rei Pângărațai încredințazi spre a fi știut că având numita monastire în târgul Pietrei un loc de mitoc pe malul Șăpotel(o)r, din care loc o a patra parte l-au avut cu bezmăn socrul meu dum(nealui) pah(arnicul) Constantin Gheorghiu câte două oacă untdelemn și una oacă tămâe pe fiește care an, megieșindu-să pe din sus cu polcovnicul Ștefănache Mane, despre răsărit cu căpitanul Dimitrie Neculau, din gios cu drumul ce merge la vale, iară dispre (a)sfințit cu drumul de pe malul Șăpotil(o)r.

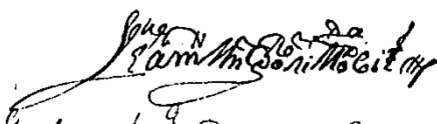
Cari acest loc fiind că dum(nealui) pah(arnicul) Gheorghiu l-au trecut zăstre cătră fiica sa Rucsanda, ce este soția me, apoi eu însuflat de creștinească datorie și dragoste cătră monastire, deși embaticul să cuprindă în două oacă untdelemn și una tămâe, precum mai sus s-a zis, dar de bună voe jărtfesc și mă îndatoresc a plăti pe fiește care an zisul embatic a câte doi galbini blanc la începutul anului, ci să va socoti la 26 octomvri(e), cari jărtfire m(ănăști)rei cunoscându-s(e) a fi de toată a sa mulțămire, trecând preste întreit de embaticul urmat până acum, rămân în dreptate a stăpâni locul arătat din neam în neam și în veci, volnic fiind a-mi face pe el orice binala a-ș(i) voi.

Iar la întâmplare când s-ar trece acest loc cătră vreo streină față prin orice chip, atunce să fiu datori a încunoștiința pe m(ănăști)re, care rămâne în dreptate a să protimisî.

Deci urmându-să răspundere(a) embaticului regulat pe fieștecăre an, voi stăpâni în pace și nesupărat de cătră nimine supt nici un cuvânt, pentru care spre a-ș(i) ave deplină tărie acest document s-au încredințat și de preosfințitul mitropolit al țării, chiriarhul monatirei.

1840 fevru(arie) 20.

D. Stanu camin(a)r

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, I/14. Original, difolio.

Veniamin Mitropolit Moldaviei <m.p.>.

Gios iscălitul caminariul Dimitrie Stan prin acest document ce dau M(ănăști)rei Pângărațai încredințazi spre a fi știut că având numita monastire în târgul Pietrei un loc de mitoc pe malul Șăpotel(o)r, din care loc o a patra parte l-au avut cu bezmăn socrul meu dum(nealui) pah(arnicul) Constantin Gheorghiu câte două oacă untdelemn și una oacă

tămâe pe fiește care an, megieșindu-să pe din sus cu polcovnicul Ștefănache Mane, despre răsărit cu căpitanul Dimitrie Neculau, din gios cu drumul ce merge la vale, iară dispre (a)sfințit cu drumul de pe malul Șăpotil(o)r.

Cari acest loc fiind că dum(nealui) pah(arnicul) Gheorghiu l-au trecut zăstre cătră fiica sa Rucsanda, ce este soția me, apoi eu însuflat de creștinească datorie și dragoste cătră monastire, deși embaticul să cuprinde în două ocă untdelemn și una tămâe, precum mai sus s-a zis, dar de bună voe jărtfesc și mă îndatoresc a plăti pe fiește care an zisul embatic a câte doi galbini blanc la începutul anului, ci să va socoti la 26 octomvri(e), cari jărtfire m(ănăști)rei cunoscându-s(e) a fi de toată a sa mulțămire, trecând preste întreit de embaticul urmat până acum, rămân în dreptate a stăpâni locul arătat din neam în neam și în veci, volnic fiind a-mi face pe el orice binala a-ș(i) voi.

Iar la întâmplare când s-ar trece acest loc cătră vreo streină față prin orice chip, atunce să fiu datori a încunoștiința pe m(ănăști)re, care rămâne în dreptate a să protimisi.

Deci urmându-să răspundere(a) embaticului regulat pe fieștecă an, voi stăpâni în pace și nesupărat de cătră nimine supt nici un cuvânt, pentru care spre a-ș(i) ave deplină tărie acest document s-au încredințat și de preosfințitul mitropolit al țării, chiriarhul monastirei.

1840 fevru(arie) 20.

D. Stanu camin(a)r

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, I/14. Original, difolio.

38

1843 iunie 8

Copii

Anul una mii opt suti patruzăci și trei, luna iunii în opt zile. Luându-să în tratații della cu N° 1, a obiectului hotărâturii moșiei Roșcanii i Horințăștii, acum Almașu, întrucât priivindu-să despărțire și de cătră moșia Dobrenii, cu aci siliște din a căria povot s-au dezvoltat următoarele:

1^u. Că la 26 mai trecut, după închiere jurnalului înființării comisiei / în uniri cu dumnealui ingineriul statului hozvalt, rânduit pe țin(u)t(ul) Niamțului / la moșia Alamașul, dumnealui aga Costachi Catargiu, fiul și vechil dumisali vornicesăi Bălașa Catargiu, au adiverit la acel jurnal supt chiar iscăliturile mădularilor comisăei, că pentru dovez(i) va urma a le înfătoșa după vechilimiao ci ari.

2^{le}. La 27 și 28 mai, aprobarisându-să pe fața pământului planul moșiei Almașul, rădicat acum de d(umnealui) ingineriul, când după îndestulă filonichie la fața locului și mai ales cu țințiri tot la pravățul de la N° 1 și 2, arătați pe hartă.

Apoi d(umnealui) aga ca un legiuit vechil stăruitoriu din parte Dobrenilor cu siliștile lor, prin înscris adres din 28 mai au încunoștiințat pe comisii că pentru despărțire moșiei Dobrenii i o siliște Spinii / fără a mai înfătoșa oarișcari dovez(i), propuind numai

că comisiia să aibă luoare aminte la cuprindere(a) a hotarnicii din 7264 <1756> mai 31, din dovezili dumisale comisului Petrachi Palada, dispre cari în mai pre larg să va vorbii la litera a, secsiia 2 a aceştii socotinţi / să să şi mărginiască grăiniţire despre moşiea Almaşul, însoţind totodată şi vechilimioa de înputernicire dumisali întru aceasta încredinţată de Giudecătoria Eşii la 18 mai 1843 supt N° 599, cari în copii s-au alăturat la dellă, pe care temeiu închinându-să jurnalul N° 7, a desăvârşirii aprobaţiei planului la 4 a curgătoarii comisiia ca în mijlocul lucrărilor ei, s-au văzut întâmpinată de un alt adres a dumisale agăi cu totul contractirisitor celui dintâi de la 28 mai, însoţit şi de opis cuprinzător pe opt bucăţ(i) documenturi cu punire în vederi pe o parti că în putere acelor documenturi ar cunoaşti desfiinţată zisa hotarnică din 7264 <1756 mai 31>, iar pe altă parti că întrucât ari să să urmezi dispărţire(a) Almaşului şi de cătră moşia Dolheştii nu ar fi competent să stăruiască, macar deşi dumnealui ar fi sinpărtaş în clironomia unii asămine averi.

În sfârşit prin de iznoavă înfăţoşari a dumisali comisului Palada în persoană cu d(umnealui) aga Catargiu, vechil din parte(a) Dobrenilor cu siliştile lor, şi a confrunţăţiei dovezilor celui 1^{iu} în N° 26 bucăţ(i) arătaţi la opisul generalnic a lucrărilor aceştii hotărâri i a dovezilor celui al 2^{le} sus pominit.

Şi din cuprindire(a) zisilor dovez(i) a îmbi părţ(i) s-au cules următoarele lămuriri:

A. Că dumnealui comisul Palada, proprietar moşiei Almaşul să sprijâneşti de aşa temeiuri; 1^{iu}. Cu dovezili de la opisul cu N° N° 1, 2, 3, 4 şi 5, pentru învechita titluri a moşiei Almaşul, numită după scrisori şi Roşcani i Horinceni. 2^{le}. Cu hotarnica din 7264 <1756> mai 31, N° 6, a opisului de la Episcopul de Roman, Io(a) nichie i alt(i) opt veliţ(i) boeri a Divanului vremii, acia ci esti şi ocolitoari moşiei Almaşul din sāmni în sāmni pe faţa pământului şi pusă şi în lucrari de 80 mai bini ani. 3^{le}. Cu formali pă(r)ţile ce zisă hotar(ni)că că s-au înzăstrat din vremi în vremi anumi ţitarisâti la opis N° N° 11, 12, 13, 14, 17, 18, 20, 22, 23, 25 şi 26.

B. Că dumnealui vechilul pentru Dobreni i alte silişti să sprijâneşti de temeiuri ţitarisâti la opisul său de dovez(i).

1^{iu}. N° 1. Carte gospod a domnului Costantin Neculai v(oe)v(o)d de rânduire a doi hotarnici, pe un Iordachi Roset vel vornic şi pe un Costantin Alcaz biv vt(ori) sluger după jalba unui Ioniţi Cocris paharnic, din satul Dobrenii, pentru nişte părţi de moşii de baştină şi cu cumpărătură de pe moşii şi părinţii lui acolo la satul Dobrenii şi Dolheştii şi Nigreştii şi Boloşeştii, pe apa Almaşului, din ţin(u)t(ul) Niamţului, ca alegând drepti părţile lui Ioniţi Cocris pah(a)r(nic), să le stălpască cu pietri cu aşa adăugiri ca neputând mergi vor(nicul) Roset dinpreună cu Alcazi, să mai rânduiască alt mazil pe cini va socoti, ca să margă acolo să hotărască precum s-a căde cu dreptati.

2^{le}. N°. O copii de hotarnică a Dolheştilor ca din parte vor(ni)c(ului) Rosăt, adiverită în dos di Divan la 1794 iulii 10, în cuprindiri din parte Divanului, pentru suretul acest de hotarnică. Făcându-să cercetari, s-au aflat că esti scos de pe o mărturii hotarnică ci au fost la dumnialui vor(ni)c(ul) Costantin Balş, şi măcar că hotarnica aceia dumnealui vor(ni)c(ul) Balş au dat samă cum că hotarnica aceia s-au prăpădit, dar suretul acesta l-au

priimit dumnealui de adivărat ca pe un suret ce s-au scos de pe însuș hotarnica aceia, și spre încredințări s-au adiverit cu al(e) noastre iscălituri, însă tuturor iscălițil(o)r neputându-li-să faci dezlegari și ca nu să să urmezi greșală, comisiia le-au lăsat neînsămnați, iar suretul în toată cuprindire lui nu să poati dezvăli, adecă de poate fi din parte(a) lui Rosăt și a lui Alcazi sau din parte(a) altora. Și mai făcându-să luoare aminte s-au văzut la sfârșit cu o iscălitură Ioan Boțul fără an, cu numai 24 iunii și literele iscăliturii acelui i deopotrivă cu scrisoare(a) suretului.

3^{le}. N° 3. Hotarnica șatrariului Costantin Gândul / i alt(ii) ce fați să vedi că au fost după poronca domnului Grigori Ioan v(oe)v(o)d pe niște părț(i) de moșiia jig(ni)cer(ului) Ștefan Catargiu din Dolhești și din Spini.

4^{le}. N° 4. Carte gospod a domnului Grigori Alicsandru Ghica v(oe)v(o)d, ca după jalba lui Ioniți Cocris și Neculai Mancăș, împreună cu alt(i) răzăș(i) ai lor de Dolhești și de Habile, cât pentru împresurare a o bucată de loc ce numiții ar fi jăluit că li s-ar fi făcut în moșiia lor Dolheștii, despre moșiia Roșcanii, atunci a Mon(a)s(tiri)I Râșcăi, volnici să fii ei răzășii ca după hotarnica vor(ni)c(ului) Iordachi Roset și după mărturiia vor(ni)c(ului) Ioan Canta spatar la 18 august 1766, să aibă aș stăpâni ace bucată de loc din Dolhești, împreună cu moșiia Dolheștil(o)r după sămnile hotarnicii mai sus pominită. Asămine să aibă aș stăpâni și o livadă a lor, anumi Habile. Această însă carti gospod la începutul rândului ei al zăcile după luări aminte unde să vedi că au avut veletiu mărturii vor(ni)c(ului) Rosăt, este rasă.

5^{le}. Pominita mai sus mărturie a spatar(ului) Ioan Canta, cuprinzind că au giudecat pe răzășii de Dolhești cu Timofți călugărul, vechil egumenului Monastirii Râșca pentru împresurare despri Roșcanii Mon(a)s(tirii) și că după două hotarnice în mijloc, una din 7264 <1756> mai 31 a episcopului Io(a)nichie pe Roșcani i Horințăști și alta din 7250 <1742> iunii 24, a vor(ni)c(ului) Iordachi Rosăt pe Dolhești ar fi sorocit pe îmbi părț(i) la Divan, cu adăugiri întrebând pe răzășii de Dolhești cum la hotărătura ce au făcut sfinția sa episcopul și cu dumnialor boerii de n-au scos hotarnica dumisali vor(nicului) Iordachi și s-au lăsat de li s-au împresurat ace bucată de loc, ei au răspuns că nimine pe ei nu i-au chemat, ce numai doi din răzăș(i) au fost, anumi Ioniți Cocris și Ioan Căldari, și numai cât sta și ei acolo, dar nimine nici hotarnică, nici alte scrisori nu li-au cerut ca să arăti.

6^{le}. N° 6. Suret de pe o carti a unui fertmar(e)șal, cuprinzind ca stol(ni)c(ul) Catargiu să stăpâniască satul Dobrenii cu toate pământurile și părțile ce sint pin pregiur după întărit(ura) hrisoavilor domnului Grigori Alecsandru Ghica din 27 ghenar și 3 fevr(uarie) 1765, și osăbit și după scrisoare(a) Divanului din 29 dechemvr(ie) 1781.

7^{le}. N° 7. Carte gospod a domnului Grigori Alicsandru Ghica v(oe)v(o)d poroncitoari spatariului Ioan Canta, ispravnic de ținutul Niamțului, și stol(ni)c(ului) Costantin Rosăt, cum după jalba răzășil(o)r de Dolhești i de Negrești asupra egumenului de Râșca, că la hotărătura ce s-au făcut moșiei Horințăștii, le-ar fi cuprins câtva loc din Negrești și din Dolhești, și ca înfătoșind pi îmbi părțile cu dovezile lor, numai puțin și de

va fi tribuinți să margă și la stare(a) locului să hotărască de al doile(a) cu dreptati pe undi să va căde(a).

8^{le}. N°. 8. Carti administrației Romanului cuprinzătoare cum din cercetare(a) agăi Manolachi Dimachi, ispravnic țin(u)t(ului) Niamțu, s-ar fi adiverit că Neculai Mancăș i Ștef(a)n Mancăș, mazili I cu alți răzăș(i) ai lor din moșia Dolheștii, după hotarnica spatariului Ioan Cantacuzino din 1766 avgust 12, și după hotărâri(a) Divanului din 1766 ghenar 16, să aibă aș stăpâni moșia lor Dolheștii cum și o livadă Habile.

Deci după ce mai cu amăruntul luare aminte 1^{iu}. hodulii dellii și al 2^{le} cuprindirii țitarisătilor mai sus dovez(i) după oțpisile din parte(a) a îmbi părților, s-au văzut a., că hotarnica Dolheștil(o)r copii țitarisată la N° 2 a opisului dumisali agăi nu poati ave, nici a validita după descrișile mai sus înpregiurări și pe comisie cunoștința adduce:

1^{iu} Că în dosul ei întăritura Divanului din 1794 iulii 10, nu faci dovadă că ar fi copia hotarnicii lui Rosăt, precum d(umnealui) aga să lunică a credi, ba încă dosloșit să înțălegi că după cuvintile sfârșitului cărții gospod de la N° 1 a opisului, adică de au fost în lucrare(a) hotărături a cel Rosăt cu Alcazi sau vreo altă fați.

2^{le}. Că și mărturiia spatar(ului) Ioan Cant, ace de la N° 5 a opisului, pe o parti au scos toati îndoelile din mijloc cu această ținiri că el spatariul Canta adiverești cum au și avut în videri hotarnica lui Rosăt cu anumi velet din 7250 <1742> iunii 24, căci de n-ar fi văzut hotarnice la amândouă părțile, ar fi și intrat în lucrare(a) hotărăturii; și dar cuvântul de velet din zisa mărturie a spatar(ului) Canta și cu ace răsătură de la rândul 10^{le} în totul și pentru tot să lovești de nulitati, iar pe altă parti tot cu cuvinti din mărturiia spatariul(ui) Canta că la întrebare(a) ci am fi făcut răzeșilor de Dolhești, adică de ce la hotărătura făcută de episcopul Io(a)nichie n-au scos hotarnica lui Ros(ă)t.

Apoi și una ca aceia nu este de luat, întrucât că-i de puțin rezon de vremi ce din cuprindire hotarnicii din 7264 mai 31, N° 6^{le} a opisului dumisale comisului să dovedești nu numai că în toată ocolire moșiei Almașul, pe alte locuri nu s-au mai dat atunce pricină de vreo gâlceviri cu alți, decât numai din parte(a) Dolheștil(o)r, și iarăș fără dovez(i).

3^{le}. Fie că ar rămâne fără nici o prihană, cât cu atâta mai vârtos răpousatul logofăt Costantin Balș, ca unul ce cunoscând stare(a) locului și priivind și la cuprindere(a) ci între altile pe după Baric pin capul râpii în muchia dialului pân(ă) în pârăul Habil(o)r despre apus, apoi capul râpii fiind punctul pe hartă de la N° 45, și de undi linii driaptă casă iasă la pârăul Habilor despre apus, puțin ari a mergi muchia dialului, iar ce mai multă întindire pân(ă) la punctul N° 26, arătat pe hartă, esti să triacă pisti dialuri și văi, și după ace însă de astăz(i) văzută stăpânire a acestor moșii cu multă întindiri trebue a să purta cursul a dou(ă) moșii, Dolheștii și Negreștii, în folosul Almașului, ba că hotarnica din 7271<1763> iulii 1 a șătrariului Costantin Gândul iarăș ari o altă străină înțălegiri de aceia a răstălmăcirilor dumisali agăi, fiind cuprinzătoare între altile.

Așijdere și din hotarul Spinilor ci esti pe Almașul cel Mic i s-au maid at dumisali jâgniceriului 24 pământuri pe un zapis a lui Ioan și Iftimi, feciorii Tomii, nepoț(i) Petrii din Dobreni. Și aceste pământuri s-au dat din hotarul Roșcanilor a Monastirii Râșcăi în

gios pe șăs, și s-au stâlpit cu dou(ă) pietri din sus și cu două pietri din gios i proci, și iarăș macar că răzășii de Spini au dat samă că la ace hotărâtură le-ar fi înecat cu hotarul Roșcanilor 7 pământuri, 4 paș(i), și pentru aceste pământuri de le-or pute scoati, să le de dumisale jâgniceriului și să mute pietrile în sus în capitile acel(o)r pământuri și să le de lor din gios.

După așa vedirati înțălesuri lăsind a să zici:

1^{iu}. Că d(umnealui) aga nu caută dou(ă) pietri pe șăs din gios de hotarul Roșcanilor, fie că ar fi fost acele dou(ă) pietri la un loc sau îndeosăbi și țintind pe dial la punct(ul) N° 44, arătat pi hartă, de unde cu mult mai în gios în direcția punctului N° 45 stă și astăz(i) și au stătut și din în vechimi stăpânire casii răposatului boer vornic(ul) Ștefan Catargiu cu Dobrenii i altile cu destul aceasta. Dar atât în vremia aprobației planului, cât și a confrunțării documenturil(o)r a îmbi înpricinaț(ilor), nici din scrisori, nici după niscaiva verbali macar vrednice de credinți arătări a cuiva, altă încrediri nu s-au putut lua, decât că de va cari întregi aceli dou(ă) pietri, punct(ul) N° 44, au fost tot de negâlceviri cu cineva, înlăuntrul moșiei acum Almașul.

Al 2^{le}. Cât despre 7 pământuri, 4 paș(i), și într-un cuvânt cu vreo dreptati sau fără dreptati, de ar fi și intrat răzășii de Spini în lăuntrul Roșcanil(o)r peste cuprindire(a) hotarnicii episcopului Io(a)nichie, cine acum ar fi în stari să găsească privirile lor de pe atunce, adică despre schimbul ce ar fi avut să facă jâg(ni)cer(ul) Catargiu după un adevărat proverb și aceasta o vorbă de clacă;

B) cât pentru cuvântul din adresul dumisali agăi de la 4 a curgătoarii / însoțit de opisul documenturil(o)r ce au înfășoșat / despre Măscătești întemeindu-să de cuprindere documentul din 7272 <1764> iulii 1, adică hotarnica Gândului în a cării cuprindiri deși nu să pominești nemică despre Măscătești, pe carii comisiia fără vreun povod, și văzindu-i n-au avut trebuinți a vorbi de Măscătești, dar după așa înpregiurări nevoită s-au văzut a să întoarci cu luoaare aminte și la cuprindere documenturilor înfășoșati de egumenul Monastirii Pângărații pentru despărțire Almașului despri moșia Sarata a numitei monastiri, din cari documenturi dou(ă) fiind în dialectul sârbesc, și despre cari cât pentru debatații egumenul de Pângăraț(i) lăsind la comisii însoțit de originalurile sirbești și o condicuți cuprinzătoare în ia feluriti documenturi ce priivesc pe ace monastire / în copii și ducomenturile țitarisăti N° 1 și 2 a opisului egumenului de dovez(i), adică aceli dou(ă) în dialectul sirbesc / și atât din unile copii aflătoare în zisa condicuți, cât și din unile originaluri comisii au venit în dumeriri că moșia Sarata a Monastirii Pângărații pe de o parti îș(i) dă coasti cu Măscăteștii, una astăz(i) din siliștile Dobrenilor, iar pe altă parti cu Almașul, însă gura Sărății pe cursul apii Almașul, undi stă moșia Sarata N° 40, iar nu în gura pârâului N° 40, colț a trii moșii, adică Almașul cu Sarata deopotrivă în colțul lor pe Almașul Mic în coastile Măscăteștil(o)r. Apoi cu cuvintele de Spini nici îi trebuiești altă stavilă a să mai sui nu numai pân(ă) la punctul N° 44, dar nici pân(ă) la stăpânire(e) deastăz(i).

Γ.) De vremi ce hotarnica pe Dolhești în copii țitarisată la N° 2 a opisului de dovez(i) a dumisali agăi în totul iar hotarnica Gândului în parti să găsească prihănite, apoi

de prisos ar fi a să mai vorbi și despre celelalte șasă documenturi / cu N. 1, 4, 5, 6, 7 și 8, ca unile ce sint numai niște formalități(î) acel(o)r de la N° 1 și 2 / afară de aceia ce s-au țitarisât la secșiia al 2^{le} de mai sus aceștii socotinți.

Pe aceste temeiuri supt iscălitul arbitru pentru moșiia Almașul de socotinți estei:

1^{iu}. A nu să abati nicicum de la închiire comisăei prin rezoluțiile dela 28 mai trecut așternută pe întimpinătoriu adresa dumisali agăi tot din aceeași zi în următoare cuprindiri fiind că tot acum s-au isprăvit și aprobația planului despre cari urmari încheindu-să cuvenitul jurnal, apoi aceasta să va lua în privire la tratații, având comisiia povod a nu mai aștepta alte dovezi(î) din parte(a) dumisali vor(ni)ces(ei) Balașa Catargiu, afară de acele înfătoșate de d(umnealui) comisul Palada, iar copia vechilimelii în numele dumisale aga Costachi Catargiu, așa precum prin posleduri găsindu-să întocmai cu originalul să va alătura la della competentă însoțit aceștii. Prin care adresa dumnealui aga ca legiuit vechil în putere(a) vechilimelii din parte(a) încredințatoarii dumisali, mărginindu-să odată cu mulțămiri a să și grăiniți despărțire(a) moșiei Dobreni i siliște(a) Spinii / cari siliști a Spinilor atunce nici era cunoscută comisăei sau și orice alte siliști a Dobrenilor/ de cătră moșiia Almașul, și anumi după hotarnica din 7264 mai 13 a episcopului Io(a) nichie i altor opt veliți(î) boeri a Divanului vremii aceia rostitori „din vârful Dehnii și să pogoară în gura Sărății în matca Almașului”;

N° 1. și patruzăci după pe hartă, iar pe fața pământului puncture firești nestrămutati și netăgăduiti.

2^{le}. Scoțindu-să întocmai trii copii, și anumi de pe dou(ă) adresuri a dumisali agăi din 28 mai și 4 iunii i de pe copia vechilimelii aflătoare în dellă, fila 17, 18 și 23, cari să vor alătura la della cu N° 6, spre a să lua în priiviri la tratația despărțirii Almașului și de cătră moșiia Dolheștii.

3^{le}. Nu să lasă în uitari cuvintele și despre veleturile acelor opt documenturi înfătoșati de d(umnealui) aga. Esti că unile veleturi după în vechime documenturilor nu s-au țitarisât cu regula l(o)r la opis.

4^{le}. Și în sfârșit după înpregiurările sus arătate în mai pre larg despre o conducăți / înfătoșată de egumenul Pângărații stăruitor din parte(a) moșiei Sărata, cuprinzătoare a documenturilor în ia copieresată / cari prin șior cu pecete(a) suptiscălitului să va înapoi din comisii cu adiverire la sfârșitul iai și a sus fililor, despre cari s-au închiet aceasta.

Iscălit / Arbitru pentru moșiia Almașul cămin(a)r Gherasim Hâncu.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, I/17, f. 1-3v. Copie.

Supt iscălitul arbitru din parte dumisali vor(ni)ces(ei) Balaşa Catargiu, proprietăriţa moşiei Dobrenii, însărcinat cu adresul Divanului ţării de Sus supt N° 2670 din 19 mai trecut, anul următor, obsărvirisând închiere de mai sus a dumisale cămin(a)r(ului) Gherasim Hâncu, arbitru din parte(a) dumisali comisului Petrachi Palada, proprietariul moşiei Almaşul, numită din vechiu Roşcani, şi Horinţăştii, cătră a iscăli încât să atingi despresurare(a) moşiei Almaşul di Dobrenii, au găsat-o cu totul abătută din adevăratile discoperiri prin aprobaţia planului pe faţa pământului şi trataţia documenturilor înfăţoşati de d(umnealui) Palada cu opis în N° de 26 bucăţ(i), şi de d(umnealui) aga Costachi Catargiu, fiu şi formalnic vechil dumisali vornicesii, în N° de 8 în fiinţa îmbilor part(i) după următoarele rezoani.

1^{iu}. Că hotarnica episcopului Io(a)nichie din 7264 <1756> mai 13, pe cari proprietariul Almaşului să sprijâneşti a ceri întindire moşiei nu poati fi temelnică şi nu-ş(i) poati ave lucrari în viitorimi, precum nici de la înfiinţare. Întâi pentru că ace hotarnică esti înfiinţată în vremi când moşia prin apucătură să stăpâne de Monastire(a) Râşca. Şi al doile că nu-i adevărata hotarnica înfiinţată de acel Io(a)nichie cu un Buhăescu, când au hotărât moşia Negreştii şi altile de pinpregiur, fără a ave însărcinari pentru Almaş, numai după placere(a) nacealnicilor monastirii, ce alta alcătuită de Divan după vremi pe aduciri aminti a numitului episcop, cari oricum de înţălept au fost, n-au putut ave(a) ţineri de minte aşa curată de fiinţa sămnilor şi numirile, macar deşi ş-ar lua ca înformăluiri prin dovezile de la N° N° 11, 12, 13, 14, 17, 18, 20, 22, 23 şi 26, mai ales că să loveşti de hotarnica vor(ni)c(ului) Iordachi Rosăt, înfăţoşată de vechilul dumisali vornicesii în copii întărită de Divan la 1794 iulii 10, supt N° 2 a opisului său cuprinzătoare încungiurării hotarului moşiei Dolheştii şi Mărgineştii în întindere(a) Almaşului pe culme(a) dialului despre Dolheşti.

3^{le}. Că deşi vatra hotarului Dobrenilor stă după încungiurare(a) ei în gura pâraului Sărăţii în direcţia punctului 45 de pe plan, însă aşa precum după hotarnica sătrariului Costantin Gândul din 7271 <1763> iulii 1, s-au lipit cătră Dobreni Spinii, cari zici că s-au stălpit cu dou(ă) pietri din sus şi cu dou(ă) din gios, din hotarul Roşcanil(o)r în gios pe şas, adecă spre Dobreni, şi precum dou(ă) pietri din sus s-au găsat în dealul numit Dehna, însămnati pe plan N° 44, din cari una caută culme(a) dialul(u)i în liniia despărţirii Almaşului de Dolheşti şi alta drept în Almăşălul Mic, în despărţire(a) Dobrenil(o)r cu Spinii de Almaş, după precum şi chiar hotarnica lui Io(a)nichie oricum ar fi, mărgineşti Almaş(ul) di această parti pe din sus de Spini.

3^{le}. Că şi din stăpânire(a) de astăz(i) să ia lămurit înţăles că stăpânitorii Almaşului prin nebăgari de samă a stăpânitorilor Dobrenilor ca unii ce pururia au ţintit a-ş(i) puni în lucrari cuprindere hotarnicii lui Io(a)nichie s-au tot coborât cu stăpânire(a) de la aceli dou(ă) pietri la vali, de vremi că vreun sămn despărţitor nu să găsaşti acum, după cari fără îndoială trebui să fie pomenitele ~~de~~ pietri.

4^{le}. Că reformatie ci vr(e)a a tragi asupra asupra hotarnicii lui Io(a)nichie prin titlurile de la N° N° 11, 12, 13, 15, 17, 18, 20, 22, 23 şi 26, ca să o poată puni în lucrari de

az(i) înainti macar după oricari temeiuri este tot neformă, fiind că răpousatul logofăt Costantin Balș au cumpărat această moșii de la răzăș(i), după ce iai s-au giudecat cu Monastire(a) Râșca și i-au oborât dreptate(a) de a mai ave(a) stăpâniri asupra iai, în urma căriia și firești și pravilicești să înțalegi că n-au mai putut rămâne documenturile înființati de monastiri trebnice, și neapărat că au cumpărat moșia cu drepturile vânzătorilor, iar nu cu altor feți depărtati de la asămine drit precum trebui să fi urmat, însă cu scopos că la prilej să să poată întinde, au îndesat în vorbă hotarnica lui Io(a) nichie.

5^{le}. Că ace hotarnică a episcopului Io(a) nichie pe lângă lovire ce are în a ei cuprindire de hotarnica vor(ni)c(ului) Rosăt și cercetare(a) făcută de spătariul Ioan Canta, ispravnic ținutului Niamțu, în 18 august 1766, arătată în opisul dumisale agăi la N° 5, îi găsești prihană după cari să și întărești stăpânire(a) răzășil(o)r de Dolhești pe moșia lor Dolheștii, prin carte(a) domnului Grigori Alecsandru Ghica v(oe)v(o)d din 1776 ghen(a)r 16 de la N° 7 a opisului și prin carte(a) C.C. administrații de la N° 8 din 1790 iulii 24, tot pe sămnile hotarnicii lui Rosăt, adică pe culme(a) dialului despre Almaș, precum și astăz(i) să vedi stăpânire.

6^{le}. Că deși d(umnealui) arbitru supt cuvânt că întărire(a) Divanului din 1794 iulii 10, pe suretul de la N. 2 a opisului d(umnealui) agăi n-ar faci dovadă că acel sure tar fi di pe hotarnica lui Rosăt, nu-l poati cunoaști a fi de pe ace hotarnică, iar apoi văzindu-să că răzășii de Dolhești de la ace vremi și încoaci tot cu aceia s-au sprijănit precum și la giudecățile cu răpousatul logofăt Costantin Balș, carile au priimit în Divan di adevărat suretul, fiind că adevărata hotarnică s-au răsărit din mâna sa, nu rămâni mai mult de giudecat că i-ar fi de pe hotarnica lui Rosăt. Și dar fiind că d(umnealui) aga Catargiu în mijlocul lucrărilor comisăei au înfătoșat documenturile / după ce au luat științi că pomenitul arbitru i-au înțales cerire prin hârtia din 28 mai înprotiva tălmăcirii ei în fondos, precum prin înscrisul din 4 a următoarii au răsfațat-o, și comisia le-au priimit de dovadă stand închiere supt iscălire me și a dumisali arbitrului. Apoi prin urmari, după documenturile ce sint mai puternice în cuprindiri decât a proprietariul(u)i de cari este alcătuit, nici poate a să mai întoarci la cerire țitarisată din 28 mai, macar deși i-ar fi cuprindere chiar așa precum vra a o înțalegi / dintri cari hotarnica Gândului de la N° 3 a opisului dumisali lămurești cum s-au stălpit Spinii lipiț(i) lângă Dobreni, gios iscălitul lăsând de parti aflare ce cuget au avut d(umnealui) arbitru(l) de au tălmăcit cuprindire documentului de la N° 7 la N° 4, cărue îi puni o metiahnă afară de ființă, cu ziciri că ar fi ras undi era să fii letiul hotarnicii lui Rosăt, când esti ras numai un /din/ ce să poati cunoaști și mai de proști oameni decât noi. Și documente de la N° 4 îl cuprindi supt N° 7, esti de socotinți că liniia despărțirii Dobrenil(o)r cu Spinii de Almaș să să tragă de la aceli dou(ă) pietri supt N° 44 de pe plan, cari negreșit să prepuni că sint aceli voroviti den hotarnica Gândului din sus drept în apa Almășălului Mic, precum hotarnica lui Io(a) nichie să oboară după prescrișali înpregiurări, și nu-ș(i) poati lua o începiri despărțire din vârful dialului Dehnii, ci esti mai în mijlocul Dolheștilor și înainti la gura Sărății, după

opintire arbitrului, pe temeiul acii hotarnice, fără însă a să mărgini și despărțire(a) Dolheștilor ca unul ci nici eu nici vechilul avem însărcinare.

Iscălit / Iordachi Darii /

Comisiia hotărâturii moși(ei) Almașul de la țin(u)t(ul) Niamțului.

Aceste dou(ă) copii a închiieril(o)r de socotință și osăbită socotință din della cu N° 1, posleduindu-să din cuvânt în cuvânt cu originalurile cari pentru întocmai să adiveriază potrivit rezoluțiilor din 12 și 19 a lunii curgătoare în urmări a în scris ceririi / cuvioșiei sali egumenul Monastirii Pângărații / lipită la della cu N° 2 a lucrărilor despărțitoare moșiei Almașul de către moșiia Sărata.

Arbitru pentru moșiia Almașul cam(i)n(ar) Gherasim Hâncu <m.p.>.

1843 iuni(e) 19.

În satul Almașul

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, I/17, f. 3v.-5. Copie.

40

1843 iunie 18

Copie

Anul una mie optu sute patruzăcișitrii, luna iuni(e) optsprăzăci zile. Așa precum în ființa dumisali comisului Petrachi Palada și a cuvioșii sale protosinghelul Varnava, cel 1^{iu} jăluitoriu, pentru despresurare moșiei Almașul, înfătoșind cu opis în N° 26 bucăț(i) documenturi, iar al 2^{le} / în dreptățile Monastirii Pângărații, pârâtă pentru moșiia Siliște sau Sărata / egumen pomenitei monastiri, înputernicit egumen și înaintat protosinghel cu titlului cărțile Mitropoliei din 1837 fevr(uarie) 16 și 1839 ghen(a)r 8, N° N° 206 i 32, de pe cari s-au alăturat la dellă întocmai copii asămine cu opis în N° 4 bucăț(i) documenturi; luându-să în tratații della cu N° 2 a obiectului hotărâturii moșiei Almașul, întrucât priivindu-să a să cunoaști adevărateli despărțiri și de către numita moșie Sărata. Apoi după aprobația planului rădicat acum pe moșiia Almașul, precum să arată și prin jurnalul N° 8 despre localnice dezvoltări i adevărire planului cu de fați d(umnealui) ingineriul statului rânduit pe țin(u)t(ul) Niamțului.

După cari închieri, adică în urma aprobației, atunci cuvioșiia sa egumenul s-au arătat de stăruitoriu precum de înpregiurări în mai pre larg să arată în dellă, fila 8, 17, 19, 21 și 22.

În sfârșit atât din hodul dumis(ale), cât și din dovez(i) după opis, îmbi părț(ile) s-au cules următoarele lămuriri:

1^{iu}. Că d(umnealui) comisul Palada, proprietariul moșiei Almașul să străjuești de temeiurile dovezilor înfătoșati cu opisul său.

a.) De la N° 1 pân(ă) la N° 5 pentru învechita titlului a moșiei Almașul, numită după scrisori și Roșcani, i Horințăști.

b.) Cu N° 6 a opisului din 7264 <1756> mai 13, hotarnica unui episcopul de Roman Io(a)nichie i alț(i) opt veliț(i) boeri a Divanului vremii, acia ocolitoari moșiei Almașul din sâmnii în sâmnii pe fața pământului și pusă și în lucrari de 80 mai bini ani.

b.) Cu formalitățile ce zisa hotarnică prin vremi s-au înzăstrat N° N° din opis, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 22, 23, 24, 25 și 26.

2^{le}. Că cuvioșii sa egumenul de Pângăraț(i) în dreptățile moșiei Sarata ca pârât să sprijânești de temeiuri țitarisâti la opisul său de dovez(i) și alte asămine în urmă adaosă.

a.) Cu dou(ă) acturi în dialectul sirbesc despre a cărora tălmăciri drept de întocmai copii au alăturat însoțit opisului pe lângă originaluri și o conducuți în N° 45 file, din cari patruzeci și trei copieresări de ducumenturi a felurite obiecturi ce priivesc pe Monastire(a) Pângărații, în cari la fila 32, copia uricului domnului Petru v(oe)v(o)d din 7085 <1577> iulii 9¹, țitarisât la N° 1 a opisului, cuprinzător că au făcut danii și miluiri Monastirii Pângărații o moșii din ocolul Petrii, anumi siliște pe Almașul Mic, ca să strângă sat și să-ș(i) facă metoh, însă despre ocolire(a) moșiei prin niscaiva sâmnii nu pomenești nimică. Iar la fila 34 și 35 tot a acelueș domn de pe ispisocul hotarnic din 7094 <1586> fevr(uarie) 28², țitarisât la N° 2 a opisului ocolitoriu din sâmnii în sâmnii pe fața pământului moșiei Sârata, fără însă să să mai pominiască și despre alte de mai înainte titluri a mon(a)s(tirii) pe pominita moși(e).

b.) Din 7242 <1734> ghenar 13³, ispisocul domnului Neculai Costantin v(oe)v(o)d N° 3 a opisul(u)i cuprinzătoriu despre giudecata ce atunce au avut un Anthim egumenul de Pângăraț(i) cu egumenul de Bistrița în pricina hotarului moșiei Gârcina iarăș ocolitor din sâmnii în sâmnii pe moșia Sarata.

b.) Din 1784 dechemvr(ie) 15, N° 4 a opisului , ispisocul domnului Alecsandru Costan(tin) v(oe)v(o)d urmat după hotărătura făcută / de cătră logofătul Costand(i)n Balș / moșiei Sarata, asămine ocolitoriu din sâmnii în sâmnii.

g.) Planul moșiei Sarata carile de cătră suptiscălitul s-au și adevărit, precăt slujăști cursul acestor două moșii despărțitoari una de alta.

Deci după cele mai cu amăruntul luări aminte, atât hodului dellii, cât și dovezilo(o)r din parte(a) îmbe părț(i) înpricinaț(i) cu de fați și planurile moșiilor, s-au descoperit:

1^{iu}. După opisul dumisale comisului N° 24, carte(a) Divanului din 1809 iunii 6 în numile log(o)f(ă)t(ului) Costand(i)n Balș, cuprinzătoare de plastografieri(a) ce Divanul atunce ar fi descoperit ispisocului de la N° 2 a opisului egumenului și că moșia Sarata să rămâi mărginită pe sâmnii unui alt ispisoc tot a domnului Petru v(oe)v(o)d din anii 7093 <1585> apr(ilie) 8⁴, despre cari la confrunțația dovezilor în zioa de 12 iunii următoriu cuvioșii sa s-au întemeiat pe fila 33 din zisa mai sus conducuți cuprinzătoare ace filă în perilipsis, iar astăz(i) pe lângă adres(ul) însoțit de originalnicul uric și cu ispisoc în limba

sirbască, întovărășit uricul și de o copii, au mai alăturat și alte dou(ă) acturi, pi cari comisiia văzindu-le că nu fac parti în pricină, nici ari trebuință de vorbit despre a lor cuprindiri priimindu-să copiili uricului adevărită de cuvioșii sa egumenul, în următoare cuprindiri „aceasta fiind întocmai cu originalul, comisiia hotărâtoarii moșiei Almașul să va întemeia fără îndoire la închiere socotinții sale. 1843 iuni(e) 18”, de pe cari / în urmare(a) comfuziei cărții Divanului din 1809, s-au alăturat și la dellă o întocmai copii; Și dar așa precum ace carti a Divanului mărginești pe Sarata cu rezoani de ispisoc hotarnic din 7093 <1585> apr(ilie) 8 și de sāmni cuprinsă elu, cari în cercetari s-au dovedit de uric întăritoriu deopotrivă ca și acela din 7085 <1577 iulii 9>, N° 1 a opisului egumenului și necuprinzătoriu de nici un sām n oclitoriu moșiei Sarata, apoi precăt ispisocului din 7094 <1586> fevr(uarie) 28, N° 2 a opisului, nu i s-au putut găsi ce mai puțină prihană / ca înzăstrat și cu alte formalităț(i) domnești din vremi în vremi / pre atâta și carte(a) Divanului din 1809 s-au putut cunoaști acolisătoari dreptățil(o)r monastirii.

2^{le}. Că pentru grănițire(a) între îmbi aceste moșii, Almașul i Siliște, numită și Sarata, după închipuirile de stare(a) locului, precum pe planul moșiei Almaș să arată.

1). Gura Sărății a fi după cursul locului moșiei Sarata, una atât cu cursul apii Almaș, cât și cu cursul pe apă a moșiei Almaș, cât și cu cursul pe apă a moșiei cu așa numire, adică unde acesta cu un colț moșia Sarata stând acolo și Gura Sărății, căci numire de Gură / precum colțire apii Almașul în giosul ei întrulocată cu moșia Sarata / nici poati fi în alt chip, mai vartos și obicinuit moldovinești a să zici Gură pe la multe asămene locuri, însă fiind că pe planul moșiei Almașul s-au însămnat punct N° 2 ca acolo Gura Sărății; Aceasta esti că în vremea aprobației planului pe Almaș cu di fați numai hotarnica din 7264 <1756> mai 13 țitarisată la N° 6 a opisului d(umnealui) comisului priivindu-să gura pârâului N° 41 curgătoriu din satul Sarata, nici s-au putut credi verbalile arătări, nu numai după stăruirile d(umnealui) comisul(u)i, dar și după (...) zisuri macar până d(umnealui) aga Costachi Catargiu formalnic vechil pentru Dobreni cu alte siliști a Dobrenilor prin adresul din 4 iuni(e) următoriu alăturat la della N° 1 a lucrărilor cu Dobrenii între altile ce cuprinde mărturisăști și drept în pârâul Almașului Mic, și tot pârâul în gios până în Gura Sărății în hotarul Mășcăteștil(o)r i proci iar întăritoriu unor asămene cu aceia ci d(umnealui) postel(ni)c(ul) Iordachi Darie prin osăbita socotință de neuniri cu supt iscălitul la închiere(a) lucrăril(o)r despărțiri(i) de Dobreni cu alte siliști a Dobrenil(o)r, cuprindi următoarele „că deși vatra hotarul(u)i Dobrenil(o)r stă după încungiurarea ei în Gura Sărății în direcția punctului 45 de pe plan” i proci înțales prividerat după așa înpregiurări, că casa răp(o)s(atului) bo(i)er vor(ni)c(ul) Ștef(a)n Catargiu trebuiești să înfășoșăzi dovez(i) vrednice de credință în dreptățile Dobrenil(o)r i a Mășcăteștil(o)r pentru a să cunoaști și mai adevărat Gura Sărății, de vremi ce și documenturile Mon(a)s(tirii) Pângărații oclitoari moșiei Sarata în coborâre la matca Almașului pe pârâul Răchiți(i) pe la punct(ul) N° 40 pominești tot pe lângă Mășcătești, și deși comisiia nefiind competentă a faci luări aminti despărțirii Mășcăteștil(o)r de Sarata, dar după descrisele mai sus înpregiurări, atât cu d(umnealui) vechilul, cât și cu d(umnealui) arbitru

stăruitoriu în apărare(a) dreptății(o)r pentru Dobreni cu siliștile Dobrenil(o)r, mai ales neapărat(ă) trebuința s-au cerut a nu să păzi tăceri despre acestea pentru sfârșitori, că unul din colțurile moșiei Sarata cu alt asămîne a moșiei Almașul sint înpreunati în matca apii Almaș în coastile Măscăteștil(o)r de undi tot matca în sus pe la N° 2 către punct(ul) N° 2 către punct(ele) N° 36 și 37, urmiazi despărțire(a) între acestea îmbe moșii, iar ca să triacă pe cursul apii în sus de la N° 2 pîn(ă) la punct(ul) N° 3.

E.) Glăsuire(a) hotarnicii pe moșiia Almașul din 7254 <1756> mai 13 a opisul(u)i d(umnealui) comis(ului) într-un cuvânt pominești numai matca Almașului punct(ul) N° 37 pravăț N° 2 și 3.

E.) Glăsuire(a) ispisocul(u)i 7094 <1586> fevr(uarie) 28, țatarisit la N° 2 a opisului egumenului pominea și matca vechi a Almașului, punct(ul) N° 36, iarăș pravăț N° 2 și 3, în direcție N° 37.

F.) Tot după zisa hotarnică a Almașului de la punct(ul) N° 3, pe la N° 4 pîn(ă) la punct(ul) N° 5, cuprindi „pără în drumul Mintienii și ia drumul spre Mintiiana păra în drumul Fântânii, și de la Fântână drept pin Pi(e)trile Albi, adică punct(ul) N° 3, drumul Mintienii, și dintr-o parti și din alta coborându-s(e) în apa Almaș(ului), iar de la Almaș N° 3 pîn(ă) la punct(ul) N° 4 pe dialul Mintiiana tot drumul Mintienii acolo la N° 4, și drumul Fântânii, și Fântâna cari acum nu-i la obârșia Cucacii N° 5, Pietrile Albi, iar puncturile N° 6 și 7 / înainti păr(ă) la moviliță vârful Hârcului punct N° 8 / să lasă ca vorbite în urmare închieril(o)r din della cu N° 3 a lucrăril(o)r cu moșiia Oprișenii sau Gărcina.

A.) Ispisoacile de la N° 2, 3 și 4 a opisul(u)i egumenului cât pentru di la punct N° 3 în drumul Mintiiana și înainte pîn(ă) la punct N° 5, Pietrile Albi, cuprindi „din drumul vechi în Fântâna Albă într-o moviliță unde drumul vechi, și de acolo iarăș în P(i)etrile Albi. Aceste însă după ispisocul de la N° 2 din 7094 <1586> fevr(uarie) 28, și pe o parte ispisocul domnului Neculai Costantin v(oe)v(o)d din 7242 <1734> ghen(a)r 13, cu 20 mai bine ani înaintea de hotarnica moșiei Almașul din 7264, după ce să sui tot pe matca vechi a apii Almaș, apoi agiungând la drum nu-l pominești nici de vechi, nici de Mintiiana, ce drumul cari mergi la Piatra. Iar pi altă parti ispisocul domnului Alicsandru Costantin v(oe)v(o)d din 1784 decemv(rie) 15, N° 4, a opisului, asămîne nu pominești de drum(ul) vechi și Mintiiana, ce tot drumul cari mergi la Piatra, ba încă în amândou(ă) ispisocile aceste din urmă 7242 și 1784, pe lângă cât mai sint adaosuri de sămni ocolitoari moșiei Sarata peste sămniile cuprinsă în ispisocul de la 7094, apoi ca să iasă în Fântâna Albă / pominită de trustrele ispisocile pe Sarata / arătată la N° 38 pe plan, mai cuprinde și o moviliță.

Pe aceste temeieri socotința comisăei este întâi așa precum în despărțirea acestor moșii una de alta, Almașul proprieta a dumisale comis(ului) Petrachi Palada de către Siliști sau Sărata, proprieta a Mănăstirii Pângărații, fiind că pe fața pământului urmiazi nepotriviri atât de la N° 40 / din coastile Măscăteștil(o)r, unde deopotrivă stă și Almașul și Sarata / pîn(ă) la N° 3, cât și de la N° 3 pîn(ă) la N° 5, puncturi însămnati pe plan pe o

parti cu matca Almașului, curgătoare acum N° 37 și cu matca vechi N° 36. Iar pe altă parte cu Fântâna Albă punct(ul) N° 38 i o moviliță și altele bez movilița N° 10, acedupă ispisocul hotarnic pe moșia Gărcina, însămnată pe planul moșiei Almașul pravăț Fântânii N° 4 la obârșia Cuchicii iar după hotarnica din 7264 mai 13 ocolitoari Almașului, drumul Fântânii și Fântâna.

2^{le}. Nepotriviri(a) glăsuirii ispisocil(o)r N° 2, 3 și 4 a opisul(u)i cuvioșiei sale egumenul de Pângăraț(i) nu numai cu hotarnica N° 6 a opisului dumisale comisul(u)i, dar și chiar ele în de ele trustreli ispisocacele de contra unul altuia în ocoliri pe fața pământului; apoi ca pentru acturi în mijloc domnești i a Divanului și la o parte și alta rămâne că giudecata să hotărască după cari anume sâmnii pe fața pământ(a)scă să să urmezi despărțire(a) moșii(o)r acestora sau în urmarea hotarnicii ocolitoare moșiei Almașul din 7264 mai 13 sau în urmarea țatarisâtil(o)r ispisocaci ocolitoare moșiei Siliște numită și Sarata din 7094 fevr(uarie) 28 i 7242 ghen(a)r 13 și 1784 dechem(vrie) 15.

3^{le}. Și în sfârșit cât pentru conducă a copierisiri de documenturi cuprinsă și la opis, să va înapoi cuvioșii sale egumenul(u)i de Pângăraț(i) cu așa măsură precât și la închierea lucrărilor(o)r din della cu N° 1 s-au vorbit iar aicea mai lămurit, adică a nu să faci din ia vreo dosiri oricând și de cătră oricine din filele câti sint cuprinzătoare di Almaș și de Măscătești.

Despre cari mărginire s-au închiet aceasta.

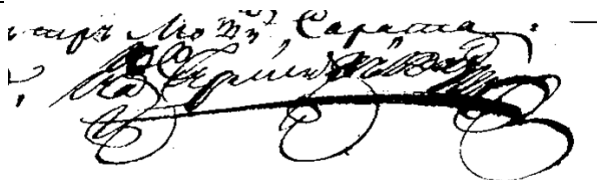
Iscălit / Arbitrul pentru moșia Almașul cămin(a)r Gherasim Hâncu /

Comisia hotărâturii moși(ei) Almașul de la țin(u)t(u)l Niamț.

Această copii a închierii de socotință posleduindu-să din cuvânt în cuvânt cu originalul cari la fața 5^{le} întrî rândurile cinci și șasă urmiazi adaosul asăjăril(o)r din viderat drumul Mintienii și dintr-o parti și din alta coborându-s(e) în apa Almaș, iar de la Almaș N° 3 / și tot pe pominita fați între rândurile douzăci și nou(ă) și triizăci, altă scăpari din videri / proprieta / iar la unu (?) întocmai să adiveriază potrivit rezoluțiil(o)r din 12 și 19 a lunii curgătoare în urmare a în scris ceririi / cuvioșiei sale igumenul Monastirii Pângărați / lipită la della cu N° 2 a obiectului lucrărilor(o)r despărțirii moșiei Almașul de cătră moșia Sarata.

Arbitru pentru moșia Almaș cam(ina)r Gherasim Hâncu <m.p.>.

1843 iunii 19.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Gherasim Hancu', with a horizontal line drawn through it.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, I/17, f. 5-7v. Copie.

¹ DRH, A. Moldova, VII, p. 245-246, nr. 197.

² Document fals cu data 1586 (7094) februarie 28; DRH, A. Moldova, VIII, p. 719-722, nr. IV.

³ *Acta Pangratia*, II, 2024, p. 47-48, nr. 12.

⁴ DRH, A. Moldova, VIII, p. 23-26. nr. 14.

41

1844 decembrie 31

Cuvioșia sa protosinghelul Varnava, egum(enul) Mon(astirii) Pângărații, după a noastră poroncă din trecuta luna marti(ie), N. 172, înfățișând sămile cheltuielilor urmate în trebuințali acii mon(astiri) pe 2 ani trecuți 1842 și 1843 până la 23 aprili(e) anul 1844, după cari și răfuindu-să au ecsoflisit și suma de șaptezăcișidoă mii lei, ce după Așăzământ au priimit în acești 2 ani din Comitetul Mitropolii.

Și dar spre știință că până la 23 aprili(e) 1844 nu esti mai mult datorii a da vreo socotială pentru ținiria acii mon(astiri) sau vreo rămașiță din suma ce au priimit, i s-au dat din partia noastră acest ecsoflisâs.

Iscălit Meletie Mitropolit Moldaviei.

Director Mitropoli(ei) Teodor Vasăliu.

N. 1197.

1844 dechemvri(e) 31.

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/13, f. 1v. Copie.

42

1845 iunie 8

Cuvioasă protosingheli Varnavo, egumen M(ă)n(ăsti)rei Pângărații.

Ierodiiacului Isachi(e) din soborul Monastirii Săcul dându-i blagoslovenie de statornicire pe viitorime în Monastire(a) Pângărații, facem cunoscut cuvioșiei tale ca să fie priimit și învoit a lucra ale diiaconiei rândueli.

Me(let)i(e) mitropolit <m.p.>.

Director Mitrop(olie) (Teodor) Vasiliu spat(a)r <m.p.>.

N° 682.

1845 iunie 8.

<Pe verso-ul filei a doua>: Cuvioșii sale protosinghelului Varnava, egumen M(ă)n(sti)rei Pângărații; No 682; Voi di statorniciri și di slujări ierodiiacului ot Secu. 1845 iuni(e) 8; priimită av(gus)t 14.

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/5. Original, difolio.

Copie

Cătră Înaltul Ocârmuitori Sfat

De la monahii Gherasâm și Vasiean de la Schitul Tarcău, ținutu(1) Neamțului.

La trecutul an 1844, luna noemvrii, am mai dat jalobă Cinstiului Ocârmuitori Sfat arătând toată obijduirile și pătîmim părințai de la Schitul Tarcăului despre egumenul Monastirii Pângărații, anumi Varnava, numai puțin și pentru bataea ce am suferit și vârsarea sîngelui ce me-au pricinuit la ace batae de cătră pârătul Varnava și din aceia scursură a sîngelui nici astăzi nu am sănătate.

Acest Cinstit Sfat în alăturare cu copia acei jalobe au scris desființatului Comitet al Mitropolie(i) să ni facă puniri la cali, și nici celoralanți, nici noi acestor 2, nu ni s-au făcut îndestulare, și pentru făcăturile acelu tiran am mai dat jalobă și Isprăvniceii di Neamțu și Presfințitului Mitropolit di acum și alta îndestulare nu ni s-au făcut decât au rânduit pe protoiereu(1) ținutului ca să cercetezi și să raportească despre toate înpregiurările și să facă prețaluire chiliilor noastre acestor doi după cum Comitetu(1) prin adreșu alăturat au scris pârătului ca să ne dispăgubască și să ne plătească chiliile, și până acum tot nu ni s-au făcut îndestulare, iară pârătul Varnava și cu vechilul său di atuncea și până acum în(i) caută prilejuri ca să mă poată vâna să-mi rădice viața, precum cătră mulți au răsufat aceasta; Și din a lui sălbătăciuni, noi de atunce și până astăzi umblăm dosînd de dînșii și sîntem păgubași de toate drepturile noastre, și de chiliile și de curături ce le-am făcut la acel schit cu plată din punga noastră, deși prin pomeniteli jalobe s-au cerut ca pi acesta să se desființeze din nacealnicie a acelu schit și să rînduească pi altul ca să poată aduna părinții iarăși la schit, pentru că din nesuferiteli urmări a pârăților s-au înpreștiet mai toți părințai.

În sfârșit despre toate făcăturile acestui egumen și vechil cu urmările ce păzescu nu li mai pot înșăra aice decât spre descoperire a tot adivărul și pentru batae și varsare de sîngi ci am pătîmit nu mai rămîne alta numai putându-le înșăra aice, decât cu toată smerenia ne rugăm și cădem la mila Ocârmuitoriului Sfat să se milostivască a poronci locului cuviincios de unde să să rînduească o comisie la acest schit ca să cercetezi în frica lui Dumnezeu atît pentru batai ci am suferit și sîngile ce mi-au varsat pârătul, și după descoperire(a) adivărului să-și iai pravilicească înfrînare, și tot aci(a) comisie să facă prețaluire atît chiliilor noastre, cum și a curăturilor ce le-am făcut cu banii noștri spre a noastră hrană, și câți bani să vor socoti în frica lui Dumnezeu să se îndatorească a ni-i răspunde și totodată să-l supui a da vrednică cheazășie dinpreună cu vechilul său ca pi viitorime nu-l va mai pricinui mai mult vătămare și bunturi spre scurtarea vieții meli, așa precum s-au lăudat cătră alții și să pot rămîne slobod și în pace di a ni chivernisi viața undi ni-am găsi adăpost și liniște, și comisia ce s-ar rîndui să fie din Monastire(a) Neamțului de cătră niști părinți cinstiți întru care în veci va rămîne niștearsă pomenire.

Pentru întocmai cu or(i)ginalul.
Şeful secţiei în lipsă Cracte <m.p.>.
1845 Iunie 20.

ANI, Fond Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice-Moldova, dosar 110/1845, f. 2-2v.;
respectiv f. 5. Copie.

44

1845 iulie 26, Iaşi

Nº 1269. Trecut / 26iuli(e) 1845

Rezoluţie: Să mi să docladarisască de toate pre larg. A. Sturdza <m.p.>.

Secretariatul de Stat
a Prinţipatului Moldovei
Secţia
No. 1885
26 iul(ie) ANNO 1845
Iaşii

Departamentului averilor besericeşti!

După împărtaşirele făcute desfiinţatului Comitet a Mitropoliei subt Nº 3311 şi 3546 din anul 1843 despre tânguile soborului de la Schitul Tarcăul, pentru asuprirele ce ar fi pătîmind din partea egumenului M(ănestirii) Pângăraţii arhimandrit Varnava, au ramas a să rândui cercetare potrivit închierii Sfatului cârmuitoriu şi a să înfăţoşa lămurire care însă nici până acum nu s-au priimit.

Fiind dar că lucrările pomenitului Comitet au trecut la acel Departament şi s-au înnoit tânguire cuprinsă în alăturata în copie jalubă a monahului Gherasim ce să arată de vechil a Schitului Tarcăul; Departamentul pe temeiul închierii Sfatului este poftit să binevoiască a împărtaşi ştiinţă ce lucrare s-au făcut întru aceasta pentru a să regularisi cele de cuviinţă.

N. Mavrocordat <m.p.>.

Împlinitoriu îndatoririlor de dir(ector) (...) spat(a)r <m.p.>.

Şeful secţiei C. Polăcea <m.p.>.

<Pe verso>:

Doclad

Secţia I, anul 1845 av(gu)st 1.

După cercetare(a) ce s-au făcut dellil(o)r din arhiva Departamentului, nu s-au putut lua nici o lămurire despre pricina cuprinsă prin adresa de față, negăsindu-să vreo dellă în așa predmet. Pentru care cu supunere docladarisăsc cu adăogire că așa precum niști asămine pricini fiind atârinate numai în dreptatea persoanei presfințitului mitropolit, apoi tot în arhiva Sfint(ei) Mitropolii trebuie să fie și della pricinii aceștia cuprinzătoare de încungiurările lucrărilor(o)r urmate mai înainte.

Pentru șef Iancu Pavlov serd(a)r <m.p.>.

Să s(e) cei știința cerșută de Secretariat de la preasf(ințitul) mitropolit A. Sturza <m.p.>¹.

<Pe verso-ul filei a doua>: Cinstului Dipartament Averil(o)r Bisăricești; N. 1885.

ANI, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice-Moldova, dosar 110/1845, f. 1-1v. Original, difolio.

¹ Sunt cerute informații la 6 august 1845; ANI, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice-Moldova, dosar 110/1845, f. 3-3v.

45

1846 martie 25

Cuvioasă protosinghele Varnavo, egumen M(ă)n(ăsti)rei Pângărații!

În urmare(a) cererii cuprinsă în raportul cuvioșiei tale pre ierodiaconul Isachie și monahul Vitalie rânduindu-i la theofilie sa arhiereul Meletie Sardion de cătră care hirotonindu-să întru preoți pentru ace(a) monastire, facem cunoscut cuvioșiei tale spre știință, având privighere asupra lor pentru bunele purtări și pentru a (i)eși din m(ă)n(ăsti)re.

M(elet)i(e) mitropolit <m.p.>.

Director Mitrop(olie) Vasiliu <m.p.>.

Nº 563.

1846 martie 25.

<Pe verso-ul filei a doua>: Cuvioșiei sale protosinghelului Varnavva, egumen M(ănsti)rei Pângărați; No 563.

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/6. Original, difolio.

46

1849 iulie 1

Cătră cinstita Vornicie a Departamentului Averilor Bisericești.

Moșia me Sirbii, de la ținutul Neamțului, mi să înpresoară de cătră M(ă)n(ăsti)re(a) Pângărații, care are niște părți de danii în megieșita moșie Băloșăștii. Această înpresurare lămurit să dizvălește din două formalnice acturi, adecă din topograficescul plan aprobarisit și din domnescul hrisov din 30 maiu, anul 1845, supt N° 35, care aceste amândouă acturi spre încredințare(a) acei Vornicii pe lângă aceasta le alăturez, dar numai puțân să va pute încredința cinstita Vornicie și chear din însuși documenturile zisei m(ă)n(ăsti)ri, care lămurit dovidesc că ace m(ă)n(ăsti)ri are niște părți de danii în moșia Băloșăștii, iar nicidecum în trupul moșiei mele Sârbii, mai ales când după țitarisătul hrisov întemeeat pe documenturile ce am înfătoșat la toate instanțiile giudecătorești pentru o altă înpresurare ce mi să face tot în moșia Sirbii de cătră d(umnea)lui aga Lascarachi Costachi Tălpan, și s-au sfârșit în a me pacinică stăpânire întreg trupul moșiei Sârbii.

Răposații mitropolit a Moldavii Meletie și fostul vor(ni)c bisăricescu, logofătul Todirașc Sturza, înștiințându-să că eu vroesc a reclamarisî asupra acei înpresurări atât pentru fondos i venitu, cât și pentru alte pravilicești pretenții de dispăgubire, m-au pornit ca să mai fiu răbdătoriu păr(ă) vor aduce aice în capitalie pe egumenul zisei m(ă)n(ăsti)ri cu documenturile ce va fi având, spre a să lămuri Vornicia de firea și soiul pricinii.

Zisul egumen au și venit la Eș(i), și înfătoșându-ne și o parte și alta dovezile și documenturile, și răposații lămurindu-să de dreptate(a) me, me-au propus învoială, adecă că m(ă)n(ăsti)re(a) să-mi înapoiască în a me vecinică stăpânire bucata ace de loc ce mă înpresoară, lepădându-mă eu de toate celelante pretenții de dispăgubire, eu în priivire pe de o parte că pricina urmează cu un sfânt lăcaș, iar pe de altă parte vreme câtă poate să să mai trăgăneze pricina și cheltuielile ce să mai pot întâmpla. Care în urmă au a rămâne în greutate și sarcina m(ă)n(ăsti)rei, m-am înduplecat la propusa învoială, dar egumenul au arătat îndărăpnicii, numai supt cuvânt că așa au apucat stăpânire, și au făcut rugăminte ca să i să sloboadă întoarcirea sa la m(ă)n(ăsti)re, unde era chemat pentru niște alte grabnice interesuri a sale și că să mai fie păsuitu pentru această pricină spre a-ș(i) mai lua de samă.

De atunce sânt trecuți mai bine de doi ani de zile, și eu tot aștept cel desăvârșit răspuns, însă să vede că egumenul care stăpânește dreptul meu, îi place a nu mai gândi la această pricină.

Rog dar pe cinstita Vornicii să binevroiască că de iznoavă să îndatorească pe zisul egumen a veni aice în capitalie cu toate dovezile și documenturile ce va fi având, spre a le înfătoșa în Vornicie, care după ce să va încredința de dreptate(a) me și va găsi că este mai prielnic și mai de folos pentru m(ă)n(ăsti)re a-mi înapoi dreptul meu pământ, fără mai departe urmărire de proțes spre a scapa pe m(ă)n(ăsti)re despre o mai mare pagubă cu răspundire(a) venitului zisului loc și de zadarnica cheltuială a proțesului. Atunce mă voiu mulțami și eu a mă mărgini numai cu luare în a me stăpânire a pământului ce mi să înpresoară, iar la din împotrivă, dacă cinstita Vornicie nici acum nu-mi va întoarce înpresurare(a) și voiu fi silit a-mi scoate dreptul prin urmăriri de proțes, pretenția me și

proșesul va fi nu numai pentru fondos și venit, dar și pentru toate păgubirile mele potrivit cu rostirea pravililor.

1849 iulii 1.

Iscălit / Iancu Cantacuzino.

Pentru întocmai.

Șef Secției (...) <m.p.>

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/212. Copie, difolio.

47

1849 iulie 7, Iași

Precuvioșii sale arhimandrit(u)lui Varnava, egum(e)n(ul) M(ă)n(ă)s(tirii)
Pângărații.

Din însoțata aice copie de pe înscrisul dumisale vornicului Iancu Cantacuzin(o), luând lămurire prea cuvioșia voastră despre împresurarea ce arată că s-ar face moșiei dum(i)sale Sârbii din ținutul Niamțului, de cătră părțile ce M(ănăsti)rea Pângărații are în megieșita moșie Băloșești, Departamentul acesta al averilor bisăricești, vă poștește să faceți bine a veni la cancelaria sa, dinpreună cu toate dovezile atingătoare de pricină la zi întâiu a viitoarei luni avgust, când atuncea și dum(nea)lui vornicul Cantacuzin(o) au arătat că să va afla, spre regularea celor de cuviință.

N. Ghica <m.p.>.

Secția I^a.

Șeful Secției Dulcescu <m.p.>.

No. 1871.

1849 iulie 1.

Iași

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, III/213. Original, difolio.

48

1851 martie 12, Iași

Priimită mart(ie) 16.

Pre cuvioșiei sale arhimandritului Varnava, egumen Mon(asti)ri(ii) Pângărații, țin(utul) Niamț.

Din dumnezeiasca vroință aflându-ne acum chiebat la arhipăstorescul scaun a Mitropoliei Moldaviei, nu putem face nici o întârziere sfătuirii ce ne conoaștem datori a-ți da întru cele cuvenite pentru ținerea acei Mănăstiri, încredințată Ocârmuirii precuvioșiei tale, spre a o aduce în rânduiala ce o cheamă însuș numele ce poartă.

Deci prin acest arhipăstoresc al nostru țircular, chiebam pe pre cuvioșia ta, puindu-ți cel mai de aproape îndatorire, ca:

1-iu. De toate să se păzască cu neconținere slujba Bisericii și toate rânduelile după Tipic.

2-le. Ca viețuirea petrecătorilor la acea Monastire să fie îndreptată pe calea smereniei și a supunerii monahicești, neertând supt nici un cuvânt purtarea lor prin lume, iar mai vârtos a acelor tineri; și al

3-le. Că numai în întâmplări de mare trebuință în interesul Monastirei, dăm voie de a eși din acia carii vor ave o vrăstă înaintită. Spre contenirea scandalului ce să face în lume, prin purtarea monahilor tineri; căci de să vor mai arăta niște asămenea persoane fără înscris supt iscălitura pre cuvioșiei tale și pecetea Monastirei, arătătoare de pricina ce i-au silit a eși din Monastire și de vremea câtă au a zăbovi, să vor lua și să vor trimite la urma lor prin protoieriei ținuturilor, după poroncile slobozite lor întru aceasta, rămâind ca povățuitoriul locului aceluia să tragă asupraș cea mai desăvârșită răspundere și a noastră nemulțămire.

Sofronie Mitropolit Moldaviei <m.p.>.

Direct(or) Mitropoliei Spat(a)r T. Burada <m.p.>.

No. 171.

1851 mart(ie) 12.

Iași.

<Pe verso-ul filei a doua>: Precuvioșiei sale arh(imadritului) Varnava, egumen Mon(asti)ri(i) Pângărați. No. 171; Di la Înalt preasfințitul Mitropolit chirio chirio Sofronii; No. 171. 1851 mart(ie) 12; Povățuiri dati în tipar.

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/8. Original, tipărită, difolio, puțin rupt.

49

1854 august 24, Mănăstirea Agapia

Priimită săpt(em)v(rie) 10.

Arhierească blagoslovenie triimitim precuvioșiei tale.

Urmând trebuința de ieromonahul Isachie, ce se găsește viețuind în acel sobor, aice la Monastirea Agapie, poftim pe precuvioșie ta ca îndată ce vei priimi aceasta să-l triimiți aice, și sântem

Al precuvioșiei tale în H(risto)s părinte blagoslovitoru.

Sofronie Mitropolit Moldaviei <m.p.>.

În 28 av(gus)t 1854.

M(ănăstirea) Agapie.

<Pe verso-ul filei a doua>: Precuvioșiei sale arhimadritului Varnava, egumenul Monastirei Pângărații, arhierească blagoslovenie.

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/9. Original, difolio, puțin rupt.

Preacuvioșiei sale arhimandritului Varnava, igumen M(ănăști)rei Pângărații.

Păzirea vechii bune rânduile fiind o închizăsluire de mare cuviință îndeobște pentru tagma clerosului, spre a noastră însă părere de rău ne-am încunoștiințat că după lucrările ce au fost închipuie pentru acest sfârșit, totuș au rămas în parte fără păzire

De aceia în hotărâre de a se păzi fără strămutare, pe de o parte s-au scris locului competent cele de cuviință întru aceasta, iară pe de alta prin acest țircular, chiemăm și punem înaintea fiecăruia din ocârmuitorii sau ocârmuitoarele de m(ă)n(ăstiri) și schituri cea mai de aproape îndatorire.

1^{iu}. Ca viețuirea petrecătorilor în ace m(ă)n(ăsti)re și schitul atârnat de ea, să fie îndreptată pe calea smereniei și a supunerii monahicești, neertând sub nici un cuvânt purtarea lor prin lume.

2. Că numai în întâmplări de mare trebuință în interesul casei dăm voe de a (i)eși, spre contenirea scandalului ce să face în lume prin purtarea unor asemenea fețe, căci mai arătându-să fără înscris supt iscălitură și pecetea m(ă)n(ăsti)rei sau a schitului, arătătoriu de pricina (i)eșirei și de vremea ce va zăbovi, se vor triumete la urma lor de cătră protoiereii ținuturilor după poroncile slobozite lor întru aceasta, rămâind ca povățuitoriul locului acelaia să tragă asupraș(i) cea mai desăvârșită răspundere.

3. Că singuri igumenii și ocârmuitoarele când neaparator cere interesul monastirei ca se vie la Eși, atuncea mai înaintea ne va înștiința anume feliul trebuinței, știind că numai cu a noastră voe în scris vor pute(a) intra în capitalie.

4. Că ocârmuitorii și ocârmuitoarele monastirilor și a schiturilor, când ar slobozi ravaș de drum ca să vie în capitalie Eșii, se îndatorească pe asemenea monahi sau monahii, ca îndată ce va sosi la Eși se se înfățișeze la Mitropolie spre a se vede trebuința venirii, căci la de înprotivă se vor rădica de cătră protoiereii capitaliei la Mitropolie și să vor canonisi cu toată asprimea ca pe niște fețe răzvrătite și nesupusă stăpânirii, iară ocârmuitoriu sau ocârmuitoarea unei asemenea m(ă)n(ă)stiri ori schit va căde în desăvârșită învinovățare.

Sofronie Mitropolit Moldavii <m.p.>.

D(irector) M(itropoliei) P. Panu <m.p.>.

Secția I

N. 427.

1855 mart(ie) 17.

Iașii.

<Pe verso-ul filei a doua>: Grabnicu; Preacuvioșiei sale arhimandritului Varnava, igumen M(ă)n(ă)stirei Pângărații, la ț(i)nu(t)ul Neamțulu; N° 427.

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/10. Original, difolio, sigiliu în ceară deteriorat.

1856 fevr(uarie) 6. Poftesc pe frăția ta aghie Nectarie Sotiriupoleis să binevoiești a citi rugăciunile de facerea de d(u)h(o)v(ni)c asupra celor doi ceruți(i) de preacuvioșia sa arhimandr(i)t(ul) Varnava, igumenul Măn(ăstirii) Pângărații.

Sofr(onie) Mitr(opolit) <m.p.>.

No. 199.

Înalt presfințite stăpâne.

La Mă(năst)rea Pângărații unde suptiscălitul să află igumen urmiază neapărată nevoe de doi duh(o)vnici. Spre acest sfârșit cu smerenie recomandez înalt preosfințitul(o)r voastre pe ieromonahul Pahomie și Isachie, carii sânt cu bune purtări și vrednici de acest dar, rugându-vă ca să vă milostiviți a da voe părintelui Nictarie Sotiriopoleos, Locotenentul de episcop Romanului ca să le cetească molitvele de duh(o)vnicie.

Al înalt preos(finției) voastre supus și smerit slugă.

Varnava arhimandrit <m.p.>.

1856 fevr(uarie) 5.

<Pe verso-ul primei file>: După poronca înalt prea sf(inției) voastră am cetit rugăciunile de duhovnici ieromonahilor Pahomi(e) și Isache, care cu supunere să aduce la cunoștință.

1856 mart(ie) 12.

Nictari Episcop Sotiriopoleos <m.p.>.

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/11. Original, difolio.

Pre cuvioșiei sale arhimandritului Varnava, egumen M(ă)n(ăsti)rei Pângărații.

Între alte lămuriri ce să pregătesc pentru înalta Comisie ce are a veni în Principat, trebuind a i să da știință și de înpregiurările fiecărei m(ă)n(ăstiri), Depart(mentul) acesta al cultului și al instruc(ției) publice, din ord(inul) ecs(eleției) sale domnului caimacam are onoare a pofti pe precuvioșia voastră să-i comunicați istoria în scurt a acei m(ă)n(ăstiri), cu arătarea fundatorilor, a ctitorilor dănuitori și a timpului fundației.

Asăminea să-i comunicați știință și de egumenii ce au succedat în cârmuirea acei m(ă)n(ăstiri) și aceasta întrucât s-ar pute(a) mai neîntârziat.

Th. Balș <m.p.>.

Șef Secției Dunea <m.p.>.

Sect(ia) 2.

Nº 632.

1857 fevr(uarie) 4 zile.

<Pe verso-ul filei a doua>: Precuvioșăei sali arhimandr(itului) Varnava, egumen Mon(a)s(tirii) Pângărații; Nº 632. Pren Is(prăvnicia) d(e) Neamțu.

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/12. Original, difolio.

53

1857 februarie 7

Preacuvioșiei sale arhimandritului Varnava, igumen M(ă)n(ăsti)r(ii) Pângărații

Urmând trebuință a să cunoaște întrebuițarea sumelor primite întru ținerea acei m(ă)n(ăsti)ri scriem preacuvioșiei tale ca se pregățiți sămi regulate pe tot anul de când te afli egumenu și până astăzi, arătătoare în totul de cheltuelile urmate la ace m(ă)n(ăsti)re și să le trimiți Mitropoliei fără întârziere, potrivit anaforalei noastre în unire cu șeful Departamentului averilor clerului, întărită de ecseleția sa, d(omnul) caimacam.

Sofr(onie) Mitr(opolit) <m.p.>.

D(irector) M(itropoliei) P. Panu <m.p.>.

Secția I.

Nº 208.

1857 februarie 7.

Iași.

<Pe verso-ul filei a doua>: Grabnic. Prea cuvioșii sale arhimandritului Varnava, igum(en) Măn(ăsti)r(ii) Pângărații. La țin(u)t(ul) Neamțului. N. 208 și 215.

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/13. Original, difolio.

54

1857 februarie 7

Preacuvioșiei sale arhimandritului Varnava, igumen M(ă)n(ăsti)r(ii) Pângărații

Între alte lămuriri ce se pregătesc pentru Înalta Comisie ce are a veni în Principat, urmând trebuință a să cunoaște și toate înpregiurările m(ă)n(sti)r(ul)o, să scrie precuvioșii tale ca fără întârziere să împărtășăști Mitropolii istoria în scurt a acei

m(ă)n(ăști)ri și schiturile atârinate de ia, cu arătarea timpului fundații, a fondatorilor, a ctitorilor înzăstrători, a condițiilor cu care acia le-au înzăstratu, precum și a igumenilor ce au succedat în cârmuirea l(o)r.

Sofr(onie) Mitr(opolit) <m.p.>.

D(irector) M(itropoliei) P. Panu <m.p.>.

Secția I.

Nº 215.

1857 februarie 7.

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/14. Original, difolio.

55

1857 martie 16

Înalt preasfințite stăpâne!

Primind cu toată supunirea poronca înalt priasf(i)n(ției) v(oastre) supt N. 208, prin cari mi să poroncești a faci cunoscut pentru întrebuințarea sumilor priimite întru ținirii aceștii mon(astiri) și să pregătesc sămi regulate pe tot anul de când mă aflu egumen și până astăzi.

Cu smerenie răspund că iscălitul mă aflu la aciastă mon(astire) de 24 ani și în aciastă vreme s-au urmat în mai multe feliuri ținiria mon(astirii).

După ce am venit aicia la anul 1833, tot întru acelaș an s-au început și zădiria bisăricii din Sf(ân)ta Mitropolie, și tot atuncia s-au tras tot venitul aceștii mon(astiri) în cheltuiala zădirii acii bisărici, și vro câțiva ani ținiria mon(astirii) au fost cu mari strâmtorire. Iar la anul 1842 după ce am priimit liafa mon(astirii) de staria a triia 36000 lei, cu cari s-ar fi putut întâmpina cheltuelile, deși numărul pitrecătoril(o)r treci piste acel cuprins în ștat, însă pe moșia mon(astirii) să află și un schit numit Tarcăul, unde și acolo sânt pitrecători pre câți și în mon(astire), cari tot din liafa ci s-au zâs să întâmpină și cheltuiala acelui schit.

Și măcar deși prin pravila din 1835 pentru organizaria monastiril(o)r la pontul al 6 să zâci că fișticare egumen să va îngriji pentru schiturile ce sânt supt a lor chivirnisăre, însă la numitul schit pe lângă cheltuiala bisăricii esti și trepezari de opști și să dau și lefi fișticăruia și osăbit alte cheltueli, cari cu orice economie liafa ce s-au zis pentru țineria acestor 2 soboară nu agiungi.

M-am jăluit în mai multe rânduri să-mi mai facă vreun adaos, dar mi s-au cerut mai întâi să dau samă pentru banii priimiți și cheltuiți, când am și înfățoșat sămi pe 2 ani, pe anul 1842 și 1843, până la 23 april(ie) 1844.

După ce s-au văzut sămile și s-au încredințat din dovezile ci am înfățoșat, că după orice economie liafa ce s-au zis esti puțână. Și s-au dat ecsosflisâș pe acii 2 ani supt N. 1197 supt însuș iscălitura priasfințitul(u)i mitropolit Meletie, cari ecsosflisâș îl și alătorezi în original.

După aciașta în vremi de 6 ani, deși am stăruit, însă nici vreun venit mi s-au adaos, dar nici de a da samă nu mi s-au mai cerut iar la anul 1850 după stăruințele meli prin daria di mai multe jalbe arătătoare în totul de proasta stare a mon(astirii) mi s-au dat cu domnesc hrisov moșiili Ivăneștii și Tarcău pi timp de 10 ani, ca din venitul lor să fac zădiri la aciașta mon(astire), și cari zădiri sânt anume arătate prin hrisov. Iar venitul moșiei Pângărații din încungiurul mon(astirii) să fie pentru țăneria mon(astirii) și a schitului fără a mai fi îndatorit a da samă. Iar venitul ce am priimit și cum s-au plătit stau dovadă zădirile ce să văd făcute până astăzi.

Pe lângă cari alăturând și avutul sau comăndul meu adunat din tinereti l-am jărtfit tot în faciria zidirl(o)r fără di cari nu s-ar fi făcut sporiul ci să vedi.

Aceste fiind înpregiurările cu multă smerenie li supun, fiind al înalt priasf(inției) v(oastre) întru tot plecat și supusă slugă.

1857 mart(ie) 16.

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/15.

56

1857 martie 20

1857 mart(ie) 23. Pe temeiul adevărinții ce au înfătoșatu numitul ierodiaconu de la theofilia sa Episcopul Calinic Hariopoleos, igumenul M(ă)n(ăști)r(ii) Slatina, supt N. 28 și pecetea m(ă)n(ăști)r(ii) din 30 dichemvr(ie) a trecutului an 1856, că este slobod a se strămuta și neopritu de a sluji se dă voe și blagoslovenie a se statornici la Monastirea Pângărații unde va sluji și cele a dieaconiei sale.

Sofr(onie) Mitr(opolit) <m.p.>.

Înalt Preosfințite și mult milostive stăpâne!

Aflându-mă petrecătoriu în Monastirea Slatinei timp de 4 ani trecuți, în această vremi am priimit scofie, am fost călugărit în mantie și herotonisit ierodiacon, nu mă pricep ce se zicu sau clima locului sau stare(a) slăbiciunii mele, că am fost mai de multe ori bolnav, iară în toamna trecută bolnăvindu-mă mai tare m-am jăluit preosfinții sale părintelui vlădica Calinic, spuindu-i că nu mă eartă stare(a) sănătății meli a mai petreci la cel loc, ce să mă mut la altă climă. Și preosfinția sa mi-au dat adevărință din trecutul anu 1856 dechemvrie 30 supt No. 28, în cuprindere că am voi să mă așazi unde mă voi înpăca. După aceasta am venit la părinții mei în târgul Peatra și bolnăvindu-mă mai ales și din struncinarea drumului, am zăcut 6 săptămâni foarte rău. Acum fiindu-mi mai bine me-am găsit loc la Monastire(a) Pângărații, fiind drumul mai îndămânaticu de mers la monastire.

Pentru cari cu multă smerenie mă rog înalt preosfințiilor voastre să vă milostiviți a-mi da arhipăstoreașca blagoslovenie să fiu primit și să am voi de slujire.

Fiind al înalt preosfințiilor voastre cu multă smerenie pre plecat și supusă slugă.

Iosif ierodieacon.
1857 mart(ie) 20.

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/16. Original.

57

1857 aprilie 11

Înaltu presfințite stăpâne

Priimind cu adâncă supunire poronca înalt pre sfinților voastre supt No. 215, pentru ca să împărtășesc Sf(înte) Mitropolii istoria în scurt a aceștii mon(asti)r(i) și a schitului atârnat de ea¹, cu arătare titlului fondații, a fondatorilor, a ctitorilor înzestrători, a condițiilor cu care acia le-au înzestrat, precum și a igumenilor ce au urmat în cărmuire(a) lor, cu smerenie răspund că istoria mon(asti)r(ii) în grabă a-și fi scris-o din istoria pre larg ce este la această mon(asti)r(e) iar pentru igumeni nu s-au putut alt felu decât numai prin cetirea documenturilor, din care pricină au urmat întârzieri, și după cât s-au putut s-au scris.

Pentru care alăturerez două istorii, una a Mon(asti)r(ii) Pângărații și alta a Schitului Tarcău, adevărat cu a me iscălitură.

Înalt presfințiti stăpâni

Când am fost la Eșu aflându-să la înalt presfinție voastră și părintele vlădica Ios(i)f Râșcanu, a-ți hotărât ca luni după duminica Ftomii să ne pornim la Eșu, iar prin poronca înalt pre sf(i)n(ției) v(oastre) supt No. 556 mi să poroncești a mă înfățișa la Sfânta Mitropolii în termen de 20 zile de la publicare aceștia prin Buletinul oficial. Această publicare până acum nu s-au făcut. Și în pricina aceasta având înțelegere cu părintele arh(imandrit) Nikon în unire ne rugăm înalt presf(i)n(ției) v(oastre) să ne poronciți cum să urmăm.

Iar eu sânt al înalt pre sf(i)n(ției) v(oastre) cu multă smerenie pre plecată slugă.
1857 aprilie 11.

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/14,f. 1v. Concept.

¹ A se vedea la Victor G. Cădere, *Însemnări despre unele mănăstiri și schituri din Moldova, după cronică Mitropoliei Moldovei și Sucevei, din anul 1857*, în *MMS*, XI, 1964, nr. 9-10, p. 515-518; Costin Clit, *O nouă versiune a „istoriilor” arhimandritului Varnava despre Mănăstirea Pângărați și Schitul Tarcău*, în *Acta Pangratia*, II, 2024, p. 201-216.

58

1857 aprilie 22

Preacuvioșiei sale arhimandritului Varnava, igumen M(ă)n(ăsti)rei Pângărații.

Cu scrisoarea preacuvioșiei tale din 11 a curgătoarei luni, priimindu-să atât istoria
acei monastiri, cât și a schitului Tarcău, s-au văzut totodată și cerirea ce ne faci în unire cu
preacuvioșia sa arhimandritul Nikon, ca să vi se triimită știință cum să urmați în cazul
venirei la Iași, asupra căreia vi să răspunde ca se fiți în așteptare, până când veți primi
înadins încunoștiințare din partea noastră pe când anume să veniți.

Sofr(onie) Mitr(opolit) <m.p.>.

D(irector) M(itropoliei) P. Panu <m.p.>.

Secția I.

Nº 662.

1857 april 22.

Iașii.

<Pe verso-ul filei a doua>: Ținutul Neamțului. Preacuvioșii sale arhimandritul
Varnava, egumen M(ă)n(ăstii)rii Pângărații; N. 662.

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/19. Original, difolio, puțin rupt.

59

1857 mai 20

N. 834.

1857 mai 21. Fiind că materialu(l) este pregătit dăm voe și blagoslovenie
preacuvioșiei sale ca se facă sfințirea locului pentru punerea temeliei și buna noastră
cuvântare ca să-i fie în ajutorul isprăvirii.

Sofronie Mitropolit Moldaviei <m.p.>.

Înalt preasfințite stăpâne!

Înbunătățirile și zidirile ce am rădicat din nou cu facirea chiliilor Monastirei
Pângărații și altele, vor înpodobi istoria monastirei cu a înalt prea sfinților voastre
bunăvoință și iubire de podoaba casei aceștia; Biserica aceștei monastiri însă este mică,
cere trebuința neapărată de a se mai mări, adică pe lângă trupul bisericii să se adaogă
rătunzimea strasilor cu un turnu deasupra, precum și Sfântul Oltariu mai încăpătoriu. De
asemine pridvorul pentru ceasuri, catapiteazma din nou, iar acoperământul cu fier albu.

Și spre a se pune în lucrare acestea, mai înainte de toate urmează neocolită nevoe
de a se face un paraclis, pentru ca să nu contenească Dumnezeiasca Liturghie și Sfintele
Slujbe, care negreșitu va fi și de podoaba monastirei și de înlesnirea părinților pe vreme de
earnă.

Pentru care sfârșitu adunând tot materialul, vă rog cu plecate metanii să-mi dați
arhipăstoreasca blagoslovenie spre începerea temeliei unui asemenea paraclis, care va

ave(a) două hramuri: Sfântul Marele Mucinicu Ioan cel Nou de la Suceavă și Preacuvioasa Parascheva, a căroră sfinte moaște să află în țara aceasta.

Asemine zidiri înalte preasfințite vor învecui sfântul vostru nume și vor înpodobi istoria iar frățimea acestui sobor niciodată nu va înceta pomenindu-vă la Dumnezeștile Slujbe.

Al înalt preasfințiilor voastre într-o tot preplecat și smerit slugă.

Varnava arhimandrit <m.p.>.

1857 mai 20.

<Pe fila a doua>: 1857 iulii 25. Gioi s-au început zidire(a) Paraclisului cu hramul Sf(ântul) Ioan cel Nou și Pre(a) Cuvioasa, făcându-să privigheri și slujări cu sobor, și mergând la temelie paraclisului cari er(a) săpat, s-au făcut sfințire(a) apei și rânduiala cuvinită. Sângur, Varnava arh(i)m(andrit) și egum(e)n Mon(astirii) Pângărații am așăzat ce întâi peatră și aprinzând candela s-au început a-l zădi.

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/20. Original, difolio.

60

1857 noiembrie 19

Preacuv(ioșiei) sale păr(intelui) arhim(andrit) Varnava, igumen Sf(intei) M(ănăști)ri Pângărații.

Această duhovnicească Dicasterie a Sf(intei) Mitropolii cu onorul cuvenit înaintește preacuv(ioșiei) voastre înscrisul ieroshimonahul(u)i Avramie, aflat în aci arhivă încă de la opt mart(ie) 1832, pentru înființarea Schitul(u)i Tarcău pe moșia acei m(ă)n(ăști)r(i), potrivit ceririi ce ați făcut prin suplica înregistrată N° 1509, binevoind a adevăra de întocmai cota ce are a rămâne în arhivă în locul originalului.

(...) <m.p.>.

C. iconom <m.p.>.

Vasile iconom (?) <m.p.>.

(...) <m.p.>.

N° 1735.

1857 noemvri(e) 19.

<Pe verso-ul filei a doua>: Onorat preacuv(ioșiei) sale păr(intelui) arhim(andrit) Varnava, egumen Sfin(tei) M(ănăști)r(i) Pângărații. N° 1735.

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/21. Original, difolio.

Lei	Par(ale)	
18378	34	Să cuprind di to(a)tă datorii a 47 lăcuitori di Tarcău i Straja.
14089	-	Să scadu ci li s-au ertat la toți.
4289	34	Cu aceștiia au mai rămasu datori, pi care i-au priimit a-i răspunde d(umnealui) spat(a)r Car(a)mile(a)
3700	-	Să scadu ci au răspunsu dum(nea)l(u)i spatar(ul) priacuvios(ului) părintel(u)i arhimandrit
589	34	Mai rămâne ca să mai dei dum(nea)lui spatar(ul) priacuvioșii sale
409	25	I-au dat datori pi Luca Nichifor și Grigori Olar.
180	9	Au mai rămasu ca să răspundă d(umnealui) spatar(ul) prin dum(nealui) Angelo Pedemonte.
589	34	Posăsăru di acumu a moșii Tarcău i Straja.

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/22. Original.

Copie

Onoratei Suprefecturi de ocolul Muntelui.

Am primit adresa Suprefecturii cu N° 126, prin care să zice că Prefectura ținutului Neamțu prin poronca N° 796, M(asa) al 2^{lea}, cere lămurire dacă am scăzut pe dumne(a)lui Iosuv Caramilea cu banii 409 lei, 25 parale, pentru Luca Nechifor și Grigori Olaru. Cu cinste răspund că la înposărirea moșiei Tarcău din partea me cătră dum(nealui) Caramilea, am avutu alcătuire să-m(i) ridice datoria lăcuitorilor din Tarcău și din Straja, și banii să mi-i răspundă toți; însă când e-am dat listă pentru datoria locuitorilor de 4289 lei, 34 parale, mi-au cumpărat 100 # ga(lbeni), am cerut și rămășița, și au zisu că nu i s-au tâmplatu să aibă mai multu, poftindu-mă să-l mai aștept, și în curând îmi va răspunde, am fost silitu să credu că va fi împlinitori făgăduințai, mi-am iscălitu în lista mai sus arătată că am priimit 3700 lei în 100 # ga(lbeni). Iară pentru rămășița de 589 lei, 34 parale, răzământu-mă în cinstea și în caracterul dum(nealui) Caramilea, n-am cutezatu a-i cere înscrisu pe când anume să-mi răspundă rămășița, când mai alesu dum(nea)lui îmi da mare făgăduință că până în trei zile mi-a răspunde banii, însă nu mi s-au răspunsu nici până astăzi.

În urmă am datu țiđulă locuitorilor Luca Nechifor și Grigori Olariu cătră dum(nealui) Caramilea ca din rămășița de 589 lei, 34 parale, să scadă pe numiții locuitori cu 409 lei, 25 parale, rămâind a-mi mai da mie 180 lei, 9 parale, însă dum(nealui)

Caramilea nici pe locuitori nu e-au scăzut, nici mie rămășița nu mi-au dat, foarte nu să potrivește făgăduințele dumn(i) sale arătate mai sus cu urmarea ce-au întrebuițat.

Așa fiind înpreugirările, poftescu a să pune la cale spre a să îndatori pe dum(nea)lui Caramilea a răspunde rămășița arătată, atât locuitorilor, cât și mie.

1860 mart(ie) 12.

N. 24.

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/23. Copie, difolio, f. 1-1v.

63

1860 septembrie 5

Principatele Unite
Moldova și Valahia

Preasfințite!

Din îndemnul oficii primită din nou de la Prefectura districtuală sub N° 11794, Subprefectura aceasta a Plasei Muntile, cu onoare vă invită ca să binevroiți a da mai grabnicu răspunsu ci vi s-au cerut prin adresa No. 538, din 31 maiu, anul curent, arătător înpregiurărilor dintre domnu Caramela cu locuitorii Luca Nechiforu și Grigori Olariu din satul Tarcău, fiind că acel ce l-ați dat mai înainte s-au p(i)erdut din Prefectură.

(...) Stratillescu, subprefect Ocolul Muntile <m.p.>.

Suplent (...) <m.p.>.

No. 1125.

1860 septemv(rie) 5.

Precuvioșii Sale Arhimandritului Vărnava, egumenul M(ănăstirii) Pângărații.

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/24. Original.

64

1860 octombrie 2

Onoratei subprefecturi a plasăi Muntelui de ocolul Muntelui.

Priimind adresul Suprefecturii N° 1125, prin care să cuprinde că după adresul No. 11794, mi s-au făcutu cunoscut că răspunsul ce am datu arătătoriu înpregiurărilor dintre dum(nealui) Caramilea cu locuitorii Luca Nechifor și Grigori Olariu, s-au pierdutu și eată alătorezu întocmai copie de pe acel răspunsu.

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/23. Original, difolio, f. 2.

Onoratei Subprefecturei de ocolul Muntelui.

Am priimit adresa Subprefecturii cu No. 126, prin care să zice că Prefectura ținutului Neamțul prin poronca N. 796, M(asa) 2^{le}, cere lămurire dacă am scăzut pe dum(nealui) Iosip Caramela cu banii 409 lei, 25 parale, pentru Luca Nechifor și Grigorii Olariu; Cu cinste răspund că la împosăsuirea moșiei Tarcăul din partea mea către d(umnealui) Caramela am avut alcătuire să-mi rădice datorie locuitorilor din Tarcău și din Strajă, și banii să mi-i răspundă toți. Însă când i-am dat listă pentru datoria locuitorilor de 4289 lei, 34 parale, care socoteală să însămnează aicie mai josu, a priimit 3700 lei în 100 #, de a căroră priimire am scrisu și am iscălit în lista ce am dat pentru datoria locuitorilor, rămâind să-mi mai dee 589 lei, 34 parale, care au zisu că nu-i are, dar îndată mi-a răspunde. Eu crezând că este mai multă cinste și decât înscrișul, nu am cutezat a zice până când e-a răspunde să-mi dei o țidulă.

Acum însă mă încredințezi precum de la domnul To(a)der Mande și de la alții, că d(umnealui) Caramela zice că me-au dat banii toți, însă eu mărturisesc în cuget curat că afară de 100 # pentru care am și iscălit, nu am mai primit nimic, ci mai alesu din rămășița arătată de 589, 34 parale am dat țidulă locuitorilor Luca Nichifor și Grigorie Olariu, ca să fie scăzuți cu 409 lei, 15 parale, rămâind să mai primescu 180 lei, 9 parale, însă d(umnealui) Caramela nici pe locuitorii nu e-au scăzut, nici rămășița am priimit.

Așa au fost înprejurările, întocmai dupre cum arăt.

1860 mart(ie) 12.

No. 24.

Lei	Părale	
18378	34	Să cuprinde toată datoria la 47 locuitori de Tarcău i Straja.
14089	-	Să scad ci le s-au ertat la toți.
4289	34	Cu aceștea au mai rămasu datori pe cari s-au priimit ai răspunde d(umnealui) spatariu(l) Caramela.
3700	-	Să scad ce au răspunsu dum(nealui) spatariu precuvioșiei sale părintelui arhimandrit.
589	34	Mai rămănu ca să mai dee d(umnea)lui spata(rul) precuvioșiei sale.
		Lei Păr(ale)
409	25	I-au dat datoria pe Luca Nechifor și Grigori Olariu.
180	9	Au mai rămasu ca să răspundă d(umnealui) spatariul prin d(umnealui) Angelo Pedimon d(umnealui) posesorul de acum a moșiei Tarcău i Straja.

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/23, f. 3. Original.

66

1860 <după iulie 1>

Sama cheltuelilor cu ținerea Mon(astirii) Pângărațai pe 2 luni și 7 zile, di la 23 april(ie) 1860 și până la 1 iulie același anu, di când s-au început bugetul.

Lei	Lefile sǎrvitorilor clirici și înbrăcăminte a 10 monahi, care s-au modificat după greutatea ascultărilor.
1242	Lei
84	Stratonic duhovnicu și iconomu
44	Venieamin duhovnicu mon(astirii)
44	Iosaf duhovnicu și eclesiarh mar mon(astirii)
44	Isachi duhovnicu leturghisătoru
37	Pahomii duhovnicu
23	Sofronii ieromonah leturghisător
67	Ghenadie ierodieacon
42	Glicherii ierodieacon
67	Varsanufie cântărețu
34	Dosoftei croitoru
34	Nechifor, la prisacă
34	Neofit tiji
42	Pangratii chelaru
47	Tarasie tiji
20	Săvestru bătrân
50	Calinicu, la mitohu
37	Crimit prescuraru
20	Irinarh bătrân
37	Nicandru bucătaru
37	Iulieanu tiji
37	Ezăchiil eclesiearh
37	Dionisâe tiji
37	Clavdie tiji
42	Isaiea, la strană
34	Ionaftan, în ascultări
34	Ioan dieacon Cernevec tij
50	Vasili Nădejde, la strană
50	Mandachi, la cămară

20 Vasili Nigel, la arhondaricu
 20 Neculai tij
 17 Petrachi tiji
 14 Gheorghie tiji
 6 Nicostrat cântărețu
 1242

Lei

1242

Soma din urmă

312

Cheltuiala bășăricii, însă

Lei	Par(ale)	Ocă	Dra(muri)	No.	
56	-	6	200	-	unt dilemn
146	-	6	100	-	lumânări di ceară
7	-	-	300	-	tămăe
3	-	-	20	-	smirnă
28	-	30	-	-	vin pentru slujit
46	-	46	-	-	făină di grâu piclu pentru prescuri
26	-	-	-	4	stamboali grâu pentru colivă

50

Cheltuiala canțălerii, însă

Lei	Par(ale)	Ocă	Dra(muri)	No.	
6	-	-	-	2	conțuri hârtii albă mari
3	-	-	-	2	conțuri hârtii proastă
5	-	-	-	3	conțuri hârtii alba sclivisată
2	20	-	-	2	conțuri hârtii vânăță
4	-	-	150	-	cerneală
3	-	-	-	2	cibuci ceară tari
3	-	-	-	2	cutii bulini buni
1	20	-	-	-	condei pană de găscă
2	-	-	-	-	condei de fer și de plumbu
20	-	-	-	7	geamuri di sticlă la ferestile

50

400 Lefili slugilor în mon(astire) în totul

40 Ioan Amăriuții, argat
 40 Gheorghie Acristinei tiji
 37 Costantin Filip tiji

37	Toader sîn Dumitru Cristinei tiji					
37	Petru sîn Dumitru Văcaru					
67	Iordachi Rusu vezătiu					
20	Gheorghî Rusu, rîndași la grajdu					
36	Toader Bucătaru					
33	Gheorghî Chelărescu, rîndași la cuhni					
20	Vasili Negel, la arhondoricu					
17	Simioan Mihuți tiji					
16	Gheorghî Afloarei tiji					
2004	400					
	Lei	Par(ale)	Ocă	Dram(uri)	N.	
	4603	30		Soma urmei		
	400	-	200	-	-	brînză di oi și urdă
	35	-		5	-	unt di vaci
	6	-	-	-	1	1 lighean și 1 ibricu
	7	20	-	-	5	cofi
	5	-	-	-	1	ciubăru
	4	-	-	-	3	mature
	25	-	-	-	10	găini
	5	-	-	-	50	ouă
	40	-	100	-	-	sari
	370	-	-	-	10	stânjini lemni di focu
	100	-	50	-	-	feer pentru mai multi obiecti
	25	-	6	100	-	frînghii pentru o funii la boi și altile
	5	-	-	-	4	sati proasti la trapiză
	6	-	-	-	2	ciure de pîeli pentru grâu
	8	-	4	-	-	anisonu
	2	-	-	100	-	scoțușoară
	45	-	-	-	-	potcovitul a 6 cai
	30	-	-	-	2	cară sau încălțat
	5	-	2	-	-	păcură
	200	-	-	-	1000	pari de stejar la gardul grădinei
	200	-	-	-	2000	răzlogi tiji
	100	-	-	-	-	pentru îngrădit grădinile

100	-	-	-	20	dulapi groși pentru podu di la poarta grădinei
6	30	3	-	-	tiutun la argați
150	-	-	-	300	lătuno(a)i(e) di dulapi
21	-	-	-	50	scânduri di brad.
6500					

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/25, f. 3. Original.

67

1860 <după iulie 1>

Soma banilor primiți di la Departamentul Cultelor și cheltuiți în ținere(a) Schitului Tarcău pi 2 luni și 7 zile di la 23 april(ie) 1860 și până la 1 iulie același anu, de când s-au începutu bugetu, după cum în gios săarată, însă:

Lei	Par(ale)	Cheltuiala bisăricii, însă						
82	20	Lei	Par(ale)	Oc(ă)	D(ramuri)	Nº		
		56	-	2	100	-	lumânări	de
							ceară	
		8	20	1	100	-	undilemn	
		3	-	-	100	-	tămâe	
		7	-	7	-	-	făină di grâu	
							pentru prescuri	
		7	-	7	-	-	vin pentru slujit	
		1	-	-	-	-	smirnă	
		82	20					
460	Lefile sărvitorilor clirici cari s-au modificat după greutatea ascultărilor, însă							
		Lei	Par(ale)					
		44	-	Daniil ieromonah				
		44	-	Dumentiiian ieromonah.				
		33	20	Sofronii ierodiiakon				
		20	-	Ignatii ierodiiakon				
		26	-	Nicodim cântărețu				
		20	-	Theodosie tiji				
		20	-	Savastiiian paraclesiearh				
		17	-	Nictarii tiji				
		17	-	Lavrentii tiji				
		17	-	Gherman, la brânzării				

		13	-	Gherontii, în ascultări
		13	20	Gherasim tiji
		12	-	Ghenadie tiji
		17	-	Irinarh Bucătaru
		13	-	Venedict, în ascultări
		17	-	Io(a)nichii Șoșa, la arhondoricu
		13	-	Chesarie, în ascultări
		17	-	Io(a)nichii Lăstun tiji
		20	-	Io(a)nichii Istratii tiji
		17	-	Victor, la strană
		20	-	Pavel, în ascultări
		12	-	Mafteti tiji
		13	-	Ioan bătrânul, văcarul
542	20	460		
Lei	Par(ale)	N°		
542	20			Soma din urmă
370	-	10		merți popușoi
43	-	1		merță grâu
94	-	8		vedri vinu
25	-	5		vedri brânză di oi
98	-	-		s-au cheltuit la hramu
218	20			Cheltuelili pentru cumpărare di băcălii, lumânări și altili (...).
Lei	Par(ale)	Ocă	Dra(muri)	No.
40	-	8	-	- pești moron
20	-	2	200	- undilemn
43	20	141	200	- sare
3	20	1	200	- orezu
4	-	-	300	- zahar
3	-	-	130	- cafe
4	10	1	300	- maslini
3		-	150	- chiperi
3		-	150	- strafide
3		-	150	- rumu
4		-	300	- sapon bun
2	10	-	300	- sapon prost
23	-	10	-	- rachiu
7	-	-	100	- lumânări de său
3	-	-	300	- Fede

6	-	3	-	-	f(i)er pentru mai multe obiecti
2	-	-	-	-	o bucată coasă pentru oțălitul topoarălor
	1	30	-	200	- păcură pentru unsul carălor
10	-	-	-	-	- potcovitul a doi cai
4	10	1	200	-	frânghii
8	-	-	-	6	cofi la trpiză
4	-	-	-	1	ciubăr tiji
10	-	-	-	15	castroani tiji
6	-	-	-	18	cupi tij
218	20				

1391

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/26. Original.

68

1861 <după ianuarie 1>

Sama banilor cheltuiți de mine Arhimandritul Varnava, egumenul Monastirii Pângărați pe 6 luni di la 1 iulie 1860 și până la 1 ghenarii 1861.

Lei

3697 Lefile sărvitorilor clirici și înbrăcămintea a 10 monahi, cari s-au modificat după greutatea ascultărilor, însă:

Lei

250 Aratatonius duhovnicu și iconom
130 Venieamin duhovnicu mon(astirii)
130 Iosaf duhovnicu și eclesiarh mari mon(astirii)
130 Isachi duhovnicu liturghisitoru
111 Pahomii duhovnicu
67 Sofronie ieromonah liturghisătoru
200 Ghenadie ierodiacon
125 Glicherie ierodiacon
200 Varsanufie cântărețu
100 Dosoftei croitoru
100 Nechifor la prisacă

100	Neofit asămine				
125	Pangratii chelaru				
140	Tarasie asămine				
60	Sălvestru bătrân				
150	Calinic la mitoh				
111	Crisnent clisiarh				
60	Irinarh la chelării				
111	Nicandru bătrân				
111	Iuliean bucătaru				
111	Ezăchiel eclisiarh				
111	Dionisie asămine				
111	Clavdie asăminea				
125	Isaiea la strană				
100	Ion Aftin în ascultări				
100	Ioan dieaconul Cerneveni asăminea				
150	Vasil(e) Nădejde la strană				
150	Mandachi la cămară				
60	Vasili la arhondaricu				
60	Neculai asămine				
50	Petrachi asămine				
40	Gheorghi asăminea				
18	Nicostrat cântărețu				
3697	170 lei au trecut mai mult în plata lefilor piste 3590 lei cari era a să da după budget.				
Lei	Soma din urmă				
3697					
Lei					
3697	Soma din urmă				
900	Cheltuiala bisăricii, însă				
Lei	Par(ale)	Ocă	Dra(muri)	Nº	
156	-	19	200	-	undilemnu
436	-	18	200	-	Lumânări di ciară
20	-	2	-	-	tămâe
9	2	-	61	-	smirnă
83	28	92	-	-	Vinu pentru slujit
132	-	132	-	-	Făină de grâu picluită pentru prescuri și pentru litii
63	10	-	-	1	Mertă grâu pentru colivă
900					
150	Cheltuiala canțălerii, însă				

	Lei	Par(ale)	Ocă	Dra(muri	Nº	
	17	20	-	-	5	conțuri hârtii alba mari
	8	-	-	-	4	conțuri hârtii proastă
	15	-	-	-	10	conțuri hârtii albă sclivisită
	8	-	-	-	8	conțuri hârtii vânăță
	12	-	1	100	-	cerneală bună
	9	-	-	-	6	cibuci ceră tari
	6	-	-	-	4	cutii bulini
	3	20	-	-	-	conde pană de gâscă
	2	-	-	-	-	condei de fer
	2	20	-	-	-	condei de plumb
	66	20		-	-	s-au făcut paturile la canțălerie și un mindiru
	150					
1200	Lefile slugilor în Mon(astire) în totul					
	Lei	Păr(ale)				
	120	-	Ioan Amăriuții, argat			
	120	-	Gheorghe Acristinei, argat			
	110	-	Costantin Filip, argat			
	110	-	Toadir sin Dumitru, argat			
	110	-	Petre sân Dumitru, văcar			
	200	-	Iordachi sân Ioan Rusu, vezăteu			
5840	770					
Lei	Lei					
5840	770	Soma din urmă				
	59	Gheorghe sân Ioan Rusu, rânduș la grajdu				
	111	Toadiru Bucătaru				
	100	Gheorghe Chelărescu, rânduș la cuhni				
	60	Vasili Nigel la Arhondaricu				
	50	Simioan Mihuță tiji				
	50	Gheorghe Afloarei tiji				
	1200					
2500	S-au plătit pe giumătati din 5000 lei cheltuiala ce s-au făcut cu 2 hramuri, hramul Sf(ă)n(tul) Dimitrie și hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, noemvrii 8, iar 2500 ci au rămasu datorii să vor plăti din trilunea 1 și a 2, din anul viitoru (1)861, cheltuiala hramurilor, însă:					
	Lei	Păr(ale)	Ocă	Dra(muri)	Nº	
	195	20	-	-	3	merță și 4 stamboali grâu
	477	30	-	-	11	merță și 6 stamboali popușoi
	200	-	-	-	10	vedri vin vechi

	692	-	-	-	88	vedri vin nou
	150	-	60	-	-	rachiu
	72	-	16	-	-	lumânări de său
	504	-	21	-	-	lumânări de ceară galbănă
	900	-	180	-	-	pești moron
	75	-	30	-	-	pești proaspăt
	57	-	9	200	-	zahar
	14	-	2	-	-	chiper
	48	-	4	-	-	cafea
	88	-	11	-	-	undilemnu
	8	-	2	-	-	fedea
	32	-	4	-	-	migdali cu coarnă
	18	-	2	-	-	vutcă
	16	-	2	-	-	rumu
	75	-	30	-	-	orezu
	18	-	2	-	-	strafidi roșie și negri
	16	-	2	-	-	strafidi fără simburi
	20	-	2	-	-	cafeturi pentru colivi
8340	3676	10				
Lei	Lei	Par(ale)	Ocă	Dra(muri)	Nº	
8340	3676	10	-	-	-	Soma din urmă
	40	20	7	100	-	mușchi, g(hi)udemu și
						saleamu
	24	-	-	-	7	limbi de vacă
	40	-	8	-	-	cașcaval
	4	20	-	-	24	cutii chibrituri
	2	20	-	50	-	frunzi di dafin
	40	-	-	200	-	ceai rusăscu
	12	20	-	-	20	alămâi
	10	-	2	-	-	sopon bon
	11	-	2	200	-	sopon prost
	42	20	2	50	-	costoru și țipirigu
	9	-	1	-	-	tămâe
	15	-	-	100	-	smirnă
	24	-	8	-	-	maslini di rând
	10	-	2	-	-	maslini di Rumile
	4	20	-	-		garafi
	2	20	-	-	10	pahară
	240	-	240	-		carni di vacă
	21	-	6	-		grăsimi di vacă

250	-	100	-		brânză di oi
140	20	20	-		unt di vaci
34	-	-	-	200	țălini
28	-	-	-	400	praji
12	-	-	-	50	strachini la trapiză
6	10	-	-	50	cupi tij
5	-	-	-	10	talgiri di lut tij
15	-	-	-	2	ligheni și 4 ibrici la arhondoricu
15	-	-	-	10	cofi
20	-	-	-	4	ciuberi
10	20	-	-	8	mături
50	-	-	-	20	găini
10	-	-	-	100	ouă
40	-	-	-	-	sare
		00			
25	-	-	-	-	oțātu
		0			
14	-	-	-	-	căldărarului pentru spoitul arămurilor
20	-	-	-	20	portocali pentru dulceți
18	-	-	-	-	pentru facire dulcețâlor di mai multi soiuri
37	-	-	-	-	lui Toadir Bucătaru pentru făcutul bucatilor
20	-	-	-	-	lui Ioan Pitaru pentru facire pânei

8340 5000

Lei

8340

6000

Soma din urmă

Cheltuiala mesăi atât soborul și musafirii și slugile, însă

Lei	Par(ale)	Ocă	Dra(muri)	No.	
2661	-	-	-	56	merți și 2 stamboali popușoi
245	-	-	-	3	merți și 5 stamboali grâu
223	20	27	-	-	undilemnu
48	-	18	200	-	orezu
108	10	17	200	-	zaharu
28	-	8	-	-	maslini
356	10	86	200	-	pește moronu

72	-	2	-	-	icri di morun
48	-	4	-	-	cafea
24	-	3	-	-	chiperu
16	-	2	-	-	strafide
10	-	1	-	-	strafide fără simburi
18	-	2	-	-	rumu
16	-	4	-	-	fedea
22	-	4	-	-	sopon bun
18	-	4	-	-	sopon prost
8	-	-	-	8	alămâi
75	-	60	-	-	carni di vacă
32	-	8	-	-	grăsimi di vacă
632	-	-	-	70	vedri vinu
84	-	16	-	-	unt di vaci
1024	-	512	-	-	brânză di oi și urdă
222	-	100	-	-	rachiu
9	-	-	-	-	migdali

6000

4160 Cheltuiala luminatului sau încălzitului, a cumpărării di f(i)er, frânghii, unelti gospodărești și alte neprevăzuti, însă:

Lei	Par(ale)	Ocă	Dra(muri)	Nº	
265	-	-	-	-	S-au împărțit la părinți să-ș(i) cumpiri lemni după osăbit izvod.
340	-	-	-	10	stânjini lemni di focu pentru mon(astire), neputându-să dovidi numai cu 6 boi.
54	20	11	-	-	lumânări di său
25	-	6	100	-	frânghie
444	-	-	-	1	brișcă di un cal
142	-	-	-	1	părechi hamuri de un cal

18500 1270

Lei	Lei	Par(ale)	Ocă	Dra(muri)	Nº	
18500	1270	Soma din urmă				
	74	-	-	-	15	coți adămaskă pentru un filon, ipitrahiru, haranlăz
	74	-	-	-	10	coță căptușală chenaruri și di lucru(l) felonului
	6	-	-	-	1	sătă di cafe

7	-	4	-	-	anison pentru făcutul rachiului di drojdii
6	-	-	100	-	scorțușoară
72	-	-	-	6	cergi pentru cai
9	-	-	-	6	chingi tiji
16	-	-	-	6	trăisti tiji
15	-	-	-	6	căpestri di cânipă tij
90	-	-	-	-	potcovitul a 6 cai
535	-	-	-	-	s-au cumpărat 2 stoguri di fân
38	-	-	-	-	prifăcutul carilor di boi
10	-	4	-	-	păcură pentru unsul carălor
37	-	-	-	-	meremetul sobilor
481	-	-	-	-	cheltuiala cu mergire me a egumenului la eși și la teligrafu
111	-	-	-	-	cheltuiala iconomului cu mergire la cumpărare(a) producturilor
6	-	3	-	-	tiutun pentru argați
21	-	-	-	-	s-au meremetisât gardul la prisacă
39	-	-	-	-	s-au făcut un bordei pentru argați125
125	-	50	-	-	f(i)er pentru topoară, prifăcutul f(i)rălor, di lucru și altile
12	15	-	-	3	coasă s-au cumpărat pentru oțălitul topoarălor
74	-	-	-	-	lui Neculai Feraru pentru tot lucru(1) ferării
222	-	-	-	-	s-au făcut două sobe din nou
74	-	-	-	-	cheltuiala circuitului poloboacilor di vin și curechi
60	-	-	-	-	s-au cumpărat un polobocu nou pentru vin

35	-	-	-	-	cercuitul acestui
74	-	-	-	15	polobocu cu şini di f(i)er
24	-	-	-	-	giamuri di sticlă la feresti
65	-	-	-	-	s-au făcut două uşi din nou
26	5	-	-	-	s-au meremetisât gardul grădinilor
12	-	-	-	1	o faţă de materii pentru colivari
56	-	-	-	2	castron pentru aghiazmă
320	-	-	-	-	duzini farfurii
64	-	-	-	-	Meremet la droşică ⁵⁵ , făcându-să roatile şi altele
1	4				Meremutul hamurilor
8500	160				Adică opsprăzăci mii cinci suti lei, subvenţia după budget s-au cheltuit pentru Mon(astire) pi 6 luni cum s-au arătat mai sus, dişi la unili din condei n-au fost di agiuns, precum cheltuiala bisăricei, înbrăcămintea a 10 monahi şi argaţii, dar am cumpănit a rămâne tocmai în cuprindirea budgetului.
107					S-au dat mai mult în plata lefilor.

ANIC, Fond Achiziţii noi, MMCCCXCVI/27. Original.

69

1861 <după ianuarie 1>

Mon(astirea) Pângăraţi. Lefile pi 6 luni di la 1 iulie (1)860 până la ghenar(ie) 1: (1)861.

~~Însemnare pentru împărţirea lefilor tuturor părinţilor şi fraţilor slujitori în Monastirea Pângăraţi de la 23 april(ie) anul 1860 şi până la 26 octomvrie acelaşi an.~~

No.	Lei	Numele şi ocupaţia	Semnătura
1.	250	Stratonicu duh(ovnic) iconom. Am primitu	<m.p.>.
2.	130	Venieamin duh(ovnic). Asemenea.	<m.p.>.
3.	130	Iosaf duh(ovnic). Asemenea.	<m.p.>.
4.	130	Isachie duh(ovnic). Asemenea.	<m.p.>.
5.	111	Pahomie duh(ovnic). Asemenea.	<m.p.>.
6.	67	Sofronie ieromonah. Asemenea.	<m.p.>.

⁵⁵ Droşcă = trăsură descoperită.

7.	200	Ghenadie ierodieacon. Asemenea.	<m.p.>.
8.	125	Glicherie ierodieacon. Asemenea.	<m.p.>.
9.	200	Varsanufie cântăreți. Asemenea.	<m.p.>.
10.	100	Dosothei croitori. Asemenea.	
11.	100	Nechifor la prisacă. Asemenea.	<m.p.>.
12.	100	Neofit tij. Asemenea.	<m.p.>.
13.	125	Pangratie cherariu. Asemenea.	<m.p.>.
14.	140	Tarasie tij. Asemenea.	<m.p.>.
15.	60	Selvestru bătrânu. Asemenea.	<m.p.>.
16.	150	Calinicu la mitocu. Asemenea.	<m.p.>.
17.	111	Criscent clisiarh. Asemenea.	<m.p.>.
18.	60	Irinarh la chelărie. Asemenea.	<m.p.>.
19.	111	Nicandru bucătari. Asemenea.	<m.p.>.
20.	111	Iuliean tij. Asemenea.	<m.p.>.
21.	111	Izichiil clisiarh. Asemenea.	<m.p.>.
22.	111	Dionisie tij. Asemenea.	<m.p.>.
23.	111	Clavdie tij. Asemenea.	<m.p.>.
24.	125	Isaiea la strană. Asemenea.	<m.p.>.
25.	100	Ionathan în ascultări. Asăminea.	
26.	100	Ioan dieacon Cerchevschi. Asemenea.	<m.p.>.
27.	150	Vasilie Nădejdi la strană. Asemenea.	
28.	150	Mandachi la cămară. Asemenea.	<m.p.>.
29.	60	Vasilie la arhondaricu. Asemenea.	<m.p.>.
30.	60	Necolai tij. Aseminea.	<m.p.>.
31.	50	Petrachi tij. Aseminia.	<m.p.>.
32.	40	Gheorghie tij. Aseminea.	<m.p.>.
33.	18	20 parali sau lui Nicostrat cântărețu	
	3697	20	

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/27. Original.

70

1861 <după ianuarie 1>

Sama banilor primiiți di la Dipartamentul cultelor în somă de 4000 lei pentru ținerea Schitului Tarcăupe 6 luni de la 1 iulie (1)860 și până la 1 ghenar (1)861.

Lei Par(ale)

230 20

Cheltuiala bisăricei, însă:

Lei Par(ale) Ocă Dra(muri) N°

156 - 6 200 - lumânări di ceară

24	20	4	200	-	undilemn
9	-	1	1	1	tămâe
20	-	20	-	-	făină di grâu pentru prescuri
20	-	20	-	-	vin pentru slujbă
1	-	-	-	-	smirnă
230	20				

1395 Lefile sărvitorilor clirici cari s-au modificat după greutate.

Lei	Par(ale)	
130	Daniil ieromonah	
130	Dumintiiian ieromonah	
100	Sofronii ierodiiakon	
60	Ignatii ierodiiakon	
80	Necodim ierodiiakon	
60	Theodosie tiji	
60	Sevastiian paraeclesiarh	
50	Nectarii tiji	
50	Lavrentii bucătaru	
50	Gherman la brânzăarii	
37	Gherontii în ascultări	
40	Gherasim tiji	
37	Ghenadii tij	
50	Irinarh bucătaru	
40	Venedict în ascultări	
50	Ionichii Șoșa tiji	
40	Chesarie tiji	
50	Ionichii Lăstun tiji	
60	Ionichii Istratii tiji	
50	Victor la strană	
60	Pavel Linguraru tiji	
37	Maței în ascultări	
74	Ioan bătrânu la vitili schitului	

1625 20 1395

Lei	Par(ale)	Nº	
1625	20	-	Sama din urmă
1110	-	30	merți popușoi
138	30	2	merți și 5 stămboali grâu
280	-	20	vedri vinu
75-	-	15	vedri brânză di oi
250	-	-	s-au plătit rămășița ci s-au făcut la hramu

59	30	Cheltuiala pentru cumpărarea di băcălii, lumânări și altele ecstraordinari a casăi, însă:			
Lei	Par(ale)	Ocă	Dra(muri)	Nº	
115	-	23	-	-	pești moron
56	-	7	-	-	undilemn
127	20	439	200	-	sare
10	-	4	-	-	orezu
12	-	2	-	-	zahar
9	-	1	-	-	cafe
12	20	5	-	-	masline
8	-	1	-	-	chiperu
8	-	1	-	-	strafide
9	-	1	-	-	rachiu
11	-	2	-	-	sopon bun
7	-	2	-	-	sopon prost
67	20	30	-	-	rachiu
20	-	4	-	-	lumânări de său
8	-	2	-	-	fedede
18	-	9	-	-	fier pentru mai multi obiecti
5	-	-	-	1	coasă pentru oțălitul top(o)arălor
3	30	1	200	-	păcură pentru unsul carălor
28	-	-	-	-	potcovitul a doi cai
2	20	-	-	2	săti proasti la trapiză
10	-	4	-	-	frânghie
4	-	-	-	2	căpestri di frânghie
20	-	-	-	20	coți pânză di saci
12	-	-	-	9	coți pânză di făcut un țol
7	-	-	-	1	părechi desagi pentru adus băgălii
4070	590	30			

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/28. Original.

Lefile pi 6 luni di la ~~intâr~~ iulie 1860 și până la 1 ghenari 1861 ~~Mon. Pângărați~~
Schitul Tarcău.

Însemnare pentru împărțirea lefilor tuturor părinților și fraților slujitori în Schitul
Tarcău de la 23 april(ie), Anul 1860 și până la 26 octomvrie același anu.

No.	Lei	Numele și ocupația	Iscăliitura primitorilor
1	130	Daniil Ieromonah. A priimitu.	<m.p.>.
2	130	Dometiean ieromonah. Aseminea.	<m.p.>.
3	100	Sofronie Ierodiacon. Aseminea.	<m.p.>.
4	60	Ierodieacon Ignatie. Asemenea.	<m.p.>.
5	80	Nicodim cântăreț. Asemenea.	<m.p.>.
6	60	Theodosie tij. Aseminea.	<m.p.>.
7	60	Sevastiean Clisiarh. Asemenea.	<m.p.>.
8	50	Nictarie tij. Aseminea.	<m.p.>.
9	50	Lavrentie Bucătari. Asemenea.	<m.p.>.
10	50	Gherman la brâ(n)zărie. Aseminea.	<m.p.>.
11	37	Gherontie în ascultări. Aseminea.	<m.p.>.
12	40	Gherasâm tij. Aseminea.	<m.p.>.
13	37	Ghenadie tij. Aseminea.	<m.p.>.
14	50	Irinarh bucătari. Aseminea.	<m.p.>.
15	40	Venedictu în ascultări. Aseminea.	<m.p.>.
16	50	Ionichie Bogdăneanu. Aseminea.	<m.p.>.
17	40	Chesarie în ascultări. Aseminea.	<m.p.>.
18	50	Ionichie Dorneanu tij. Aseminea.	<m.p.>.
19	60	Ionichie Drăniceriu bucătariu. Aseminea.	<m.p.>.
20	50	Victor la strană. Aseminea.	<m.p.>.
21	60	Pavel Lingurariu. Aseminea.	<m.p.>.
22	37	Mathei în ascultări. Aseminea.	<m.p.>.
23	74	Ioan bătrănu la vite. Aseminea.	
1395			

ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/28. Original.

„DE LA HANUL SCHITULUI TARCĂU LA ȘCOALA NR. 2 DE BĂIEȚI” DIN PIATRA-NEAMȚ. NOI DOCUMENTE

Costin CLIT¹

Cuvinte cheie: Schitul Tarcău, Mănăstirea Pângărați, Piatra-Neamț, documente inedite, primărie, școală, vânzare, secularizare

Keywords: Tarcău hermitage, Pângărați monastery, Piatra-Neamț, unpublished documents, city hall, school, sale, secularization

Reluarea textelor și opiniilor exprimate deja în istoriografia nemțeană și națională pe baza documentelor necunoscute celor care s-au aplecat asupra subiectului reprezintă o necesitate pentru aflarea adevărului istoric. Tema propusă cititorului a fost abordată cu acribia binecunoscută de către cercetătorul Constantin Turcu² și a constituit sursa de informare a celor care au studiat evoluția hanurilor și a școlilor din Piatra-Neamț³. Remarcăm lipsa unei minime abordări a începuturilor școlii în preținsele „monografii” închinată „Partidului Comunist Român, detașamentul cel mai înaintat al poporului nostru, exponentul fidel al intereselor sale vitale”⁴. În studiul de față demonstrăm, pe baza documentelor inedite, achiziționarea în 1838 a hanului răposatului Ioniță Șoaric de către ieroschimonahul Avramie, nacealnicul Schitului Tarcău, trecerea în proprietatea Mănăstirii Pângărați apoi a Primăriei târgului Piatra, care îl transformă în localul Școlii nr. 2 de Băieți, instituție al cărui trecut ar trebui rescris de istorici.

Hanul lui Ioniță Șoaric din târgul Piatra a fost scos la vânzare prin mezat încă din 14 mai 1836, fără a se găsi mușterii doritori după publicarea vânzării, timp în care prețul „nu s-au suit mai mult decât 2000 lei”⁵. Ioniță Șoaric ar fi deținut „alte hanuri”, dintre care cel trecut la 15 iunie 1839 în proprietatea lui Iancu Iani și în care se întâlneau la 1841 „clevetitorii” regimului patronat de către domnul Mihail Sturdza⁶. Ioniță Șoaric a primit

¹ Colegiul Național „Cuza Vodă”, HUȘI.

² Constantin Turcu, *De la hanul schitului Tarcău la școala nr. 2 de băieți*, în *Preocupări de cultură regională*, Piatra Neamț, Tipografia „Gh. Asachi”, II, 1939, p. 25-36; Publicat în revista „Apostolul”, Anul V, nr. 1-3.

³ Constantin Botez, Adrian Pricop, *Tradiții ale ospitalității românești. Prin hanurile Iașilor*, București, Editura Sport-Turism, 1989, p. 91.

⁴ Vasile Gherasim, Ionel Marin, *Piatra Neamț. Monografie*, Tipografia Piatra Neamț, 1972, 366 p.

⁵ ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, I/13.

⁶ Constantin Botez, Adrian Pricop, *op. cit.*, p. 91; Informațiile sunt preluate/plagiate frumos de Prof. Gheorghe Radu, *Hanuri de altădată la Piatra-Neamț* în „Ziar Piatra Neamț.Ro”, din 21 ianuarie 2017 <https://www.ziarpiatraneamt.ro> (accesat la 06.03.2025).

la 8 aprilie 1828 de la preoteasa Rucsanda și fiii acesteia cu care se învecina, soția răposatului preotului Iordachi Liciul, fiica preotului Șomâtcă, „casa me cu tot locul ei ce mi-au rămas driapt(ă) zăstre me”, în schimbul casei lui „cu locu ei pe loc g(os)pod piste drumu lângă gârla ce mergi la Șipote”, cumpărătură de la Vasile Ciolacu⁷.

Gheorghe și Neculai Șoaric, împreună cu mama lor, Alexandra, văduva răposatului Ioniță Șoaric, adevăresc la 22 noiembrie 1838 tocmeala încheiată cu ieroschimonahul Avramie, nacealnicul Schitului Tarcău, pentru vânzarea unui han cu patru odăi, beci și o altă casă, la prețul de 4000 de lei, situate în Piatra-Neamț⁸. Cumpărătorul se împrumută de la Calistrat, duhovnicul Mănăstirii Secu, de suma necesară achiziționării hanului, la 24 noiembrie 1838⁹.

Imobilul cu beci, locul din jur și cealaltă casă erau cumpărătură de la preoteasa Rucsanda a preotului Iordachi Liciu „atât cu bani, cât și schimb cu altă casă, cari aceli două locuri a casălor di mai sus numiti întruchipati fiind la un loc, s-au dat în vânzari prin mezat”. Vânzarea a fost publicată în cuprinsul ținuturilor Moldovei, iar după finalizarea termenului stabilit, s-a săvârșit actul de vânzare pe 12 decembrie 1838, și „s-au luat a să măsura locul din zăplaz dinspre apus undi să megieșăști cu un stărp loc a răpos(a)tului gramaticul Gavriil, și miergi lungime spre răsărit douzăci di stânjini go(s)pod pân(ă) în cursul streșinii casăi lui Vasăli zăt Palicioi, și curmezișul s-au (lu)at a să măsura dispri amiazăzî din gardul ci să megiișăști cu locul lui Ghiorgghi Covrig pân(ă) în gardul drumului dispri miazănoapti noăsprizăci stânjăni și șapti palmi”. Zapisul de vânzare este întărit prin iscăliturile văduvei Alexandra, a răposatului Ioniță Șoarec, Neculai și Gheorghe Șoarec, în calitate de vânzători, apoi de către diaconul M. Borș, diaconița Ileana, Gheorghe și Ioana, fratele, respectiv sora lui Ioniță Șoarec. Zapisul a fost scris de căpitanul Hriste Vasiliu și întărit de Epitropia bisericii Sfântului Ioan cu sigiliul târgului Piatra – Georgios Kalvu, Dimitrios Zguros, semnați grecește. Judecătoria ținutului Neamț adevărește actul de vânzare la 30 decembrie 1838¹⁰.

Printre megieși se numără și răposatul Gavriil Neculau, ai cărui clironomi vând lui Dimitrie Albul, la 6 noiembrie 1841, patru locuri ale decedatului Gramatic, dintre care cel de „pisti drum” aparținuse căpitanului Manole Copce¹¹. Dimitrie Gheorghiu Albu vinde la 10 noiembrie 1842 lui Apostol Zgrof trei locuri ce le avea cumpărate prin mezat de la casa răposatului Gavriil Neculau, unul lângă casele lui Alecu Soponariu (730 de lei), unul de la căpitanul Manoli Copci (750 de lei), iar al treilea de lângă lângă casele Vărvărel (912 de lei), toate situate pe loc domnesc¹². Apostol Zgrof vinde la rândul său la 4 iulie 1843 preotului Gheorghe din satul Pângărăciu, un loc în târgul Piatra „pe parte răzășască ce

⁷ ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, I/9.

⁸ *Ibidem*, I/11.

⁹ *Ibidem*, I/12.

¹⁰ *Ibidem*, I/13.

¹¹ Constantin Turcu, *op. cit.*, p. 28, nr. I.

¹² *Ibidem*, p. 29, nr. II.

este alături cu hanul Schitului Tarcăul în măhăloa târgului din sus”, cumpărătură de la Dimitrache Albul, cu condiția ca „pre în mijlocul lui să fie diapurare drum obștesc ... s-au regularisit doi stânjâni și jumătate gospod pentru drum”, locul vândut fiind împărțit în două părți. Partea răsăriteană se megieșea cu hanul Schitului Tarcău și locul lui Gheorghe Covrig, partea sudică cu „o bucățică loc slobod obștesc” și drumul trasat acum, în partea nordică cu „drumul obștescă mergători în trăg și în măhăla”, la capăt cu locul „cămis. Feștiloai”, apoi al doilea lot cu locurile lui Mihai Ungurianu și Toader Antohi. Prețul tranzacției s-a ridicat la 1500 de lei¹³.

Calistrat, duhovnicul de la Mănăstirea Secu, creditorul „răposatului ieroshimonah Avramie”, cumpărătorul hanului, caută să-și recupereze la 22 aprilie 1843 suma de 4000 de lei de la egumenul Varnava Emandi, sub a cărui stăpânire se găsea. Calistrat invocă „slăbiciunile de întemiare aceluia schit și după osăbitele îngăduință nu am odihnă pentru a mai prelungi cu scoatere(a) acestor bani după sineturile ce sânt”¹⁴. Calistrat era unul din binefăcătorii Schitului Tarcău pe care l-a înzestrat „cu multi cărți și altile”. În răspunsul din 4 mai 1843, Varnava Emandi, egumenul Mănăstirii Pângărați, după ce îi reproșează schimbarea atitudinii față de Schitul Tarcău („acum vrei să faci tocmai cum au făcut țăganul când s-au întors pomana înapoi”), îi cere sineturile invocate în cererea sa în original sau copiile. Documentele hanului au fost amanetate de nacealnicul Avramie lui Dimitrie Zgrof (poate Δη(μήτριος) Ζγουρός / Dimitrios Zguros, epitropul de la Sfântul Ioan din Piatra-Neamț) „de unde au luat 1000 lei, dând numai 3000 lei lui Ioniță Șoaricu”. Varnava restituie la 10 aprilie 1839 suma de 1000 de lei lui Dimitrie Zgrof și a „luat documenturile”. Varnava aduce câteva acuzații fostului nacealnic Avramie¹⁵, decedat la 8 februarie 1839¹⁶, printre care căutarea de „comori și iarba herălor ca să dischidă o lăcată di la un beci cu mulțime de bani, ca să să facă vlădică și să răscumpiri di la măn(ăstire) locul pi cari esti schitul”, tocmirea a „niști japorăjâni farmazoni di pisti Dunăre cu 200 #, ca să discue lăcata di la beciu cu banii, și nearătându-le beciul, japorăjâni l-au tras la cârmui unde au avut mari supărari”. Varnava estimează numărul viețuitorilor adunați timp de un deceniu în Schitul Tarcău la un efectiv de 50 de monahi, mai puțini „pentru adevărata mântuiri”, cei mai mulți și-au găsit „un locu nelăcuit și plin de pești păstrăv și de lemn de tisă cu cari au găsat prilej di a faci o spiculație însămnată, cărând și vânzând în toate părțile hârzoabe cu păstrăvi și felurimi de lemn de tisă, și fiind că acum s-au puțânat și una și alta, au început a să duce undi vor mai găsi să trăească ca în Tarcău”. Varnava, potrivit spuselor sale, a impus ordinea la schit probabil după moartea lui Avramie și a

¹³ *Ibidem*, p. 30-31, nr. III.

¹⁴ ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, I/15, f. 1.

¹⁵ *Ibidem*, f. 1-1v.

¹⁶ Victor G. Cădere, *Însemnări despre unele mănăstiri și schituri din Moldova, după cronică Mitropoliei Moldovei și Sucevei, din anul 1857*, în *MMS*, XI, 1964, nr. 9-10, p. 518; Costin Clit, *O nouă versiune a „istoriilor” arhimandritului Varnava despre Mănăstirea Pângărați și Schitul Tarcău*, în *Acta Pangratia*, II, 2024, p. 214.

„așăzat trepezare de obștii și am început a li da și lefi, am oprit slobozănica cu cari era(u) deprinși”¹⁷.

Hanul a fost cumpărat de ieroshimonahul Avramie cu banii lui Calistrat duhovnic, care hotărăște la 1 iunie 1843 să rămână Schitului Tarcău, „vecinic acaret”, în folosul bisericii și ajutorul lăcașului monahal, „fără a se rășlui” sau a se vinde, admitând schimbul cu un alt imobil. În finalul zăpisului tronează blestemul duhovnicului Calistrat: „Iară ori carile va înd(r)ăzni cu întunecare ascunderei a tăinui aceasta sau a se atinge ca să înstreinează acest acaret sau să rășluiască cât de puțin de folosul schitului înprotiva aceștii cuprinse unul ca acela supt neertat și vecinic canon să rămâe în veacul acesta și în cel viitoriu, înstreinat de mila lui D(u)mnezeu și a tuturor sfinților al căror hram să și prăznuește întru acest sf(ă)nt schit”¹⁸.

Hanul cumpărat de nacealnicul Avramie va fi destinat, în timpul domnitorului Alexandru Ioan Cuza, în condițiile modernizării și secularizării, Școlii nr. 2 de băieți din târgul Piatra, deschisă oficial la 25 septembrie 1860, fondată de către diaconul Nicolae Ionescu prin autorizația din 2 septembrie 1859 „ca școală particulară de băieți” în mahalaua Precista și transformată în școală publică la 17 septembrie 1860, „funcționând la început într-o casă din apropierea bisericii Precista, iar mai târziu, în casele m-rei Pângărați, denumite hanul Schitului Tarcău”. Diaconului Nicolae Ionescu i se datorează și o școală particulară de fete deschisă la 14 august 1854 în Precista, ce va dăinui până la 25 octombrie 1858, când s-a înființat Școala publică de fete¹⁹.

Casele mari revin Școlii de băieți, iar „cele de josu mici ce servia ca cuhnie în aceeași curte s(e) află slobode” și au servit de metoh Mănăstirii Pângărați și egumenului Varnava, după al cărui deces survenit în ianuarie 1866, călugării au fost „respinși de către primăria Târgului Piatra”. Pe timpul vieții egumenului Varnava i-a fost lăsată o cameră „spre a o avea de adăpostire când venea la târg”. Comitetul economic al Mănăstirii Pângărați cere la 21 aprilie 1866 medierea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice pe lângă primăria târgului Piatra în vederii retrocedării încăperilor amintite pentru a evita cheltuielile la hanuri „cându venim de la M(ănăsti)re la Târgu pentru necesitățile casii”²⁰. Ministerul dispune Primăriei anterior datei de 20 mai 1866 închirierea unei case pentru școală, iar „până atunce monahii să tragă aiurea undeva pe timpul cât vor sta în târg pentru interesele măn(ăsti)rei, căci nu toate m(ă)n(ăsti)urile au mitoc prin târguri”²¹. Cererea Comitetului economic al mănăstirii este reluată și la 15 iunie 1866²².

La 5 septembrie 1868 casele Mănăstirii Pângărați sunt date pe seama Primăriei târgului Piatra și anume: două odăi de cărămidă, sub un acoperiș, în care funcționa școala,

¹⁷ ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, I/15, f. 1-1v.

¹⁸ *Ibidem*, I/16.

¹⁹ Constantin Turcu, *op. cit.*, p. 25.

²⁰ ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 677/1866, f. 4; respectiv f. 16.

²¹ *Ibidem*, f. 16.

²² *Ibidem*, f. 18.

două odăi ridicate din lemn în stare proastă, sub un acoperiș, în care erau amenajate cancelaria și stătea „rândașul”, șura cu un mic grajd, hambarul, sub un acoperiș în dosul odăilor, în stare proastă, la care se adaugă terenul pe care erau situate, cu o suprafață de 75 de stânjeni și 3 palme „de jur împrejur”. Procesul-verbal de primire este semnat de primarul Costache V. Andrieș și comisarul Dimitrie Const. Cracaoanu²³.

Noul local al Școlii de băieți, căruia i s-a pus piatra fundamentală la 27 aprilie 1881 și a fost finalizat la 2 noiembrie 1883, a fost ridicat pe trei parcele cumpărate de Primărie, dintre care una a Schitului Tarcău (fostul han, probabil demolat)²⁴, a doua a fost cea vândută Primăriei cu prețul de 5000 de lei de către Gh. Ivanovici, la 7 februarie 1872²⁵ (loc cumpărat la 12 iunie 1863 de la sora lui Zamfira Radovici, care, la rândul ei, îl cumpărase de la Sofronia, soția răposatului preot Gheorghe Orza, și fiul acesteia, dascălul Ioan Orza, la 10 februarie 1859 și era megieșit cu locurile dascălului Ioan Orza și a lui Gheorghe Covrig)²⁶. A treia parcelă de pe strada Alexandru cel Bun este cea vândută la 10 martie 1881 de către dascălul Ioan Orza, domiciliat în comuna Pângărați, ce se megieșea „cu șc. nr. 2 băieți ce se nume din vechime hanul schitului Tarcău, cu str. Al(exandru) cel Bun, cu drumul ce din vechime se numea obștescu, care acum se numește strada bunilor copii și casa dlui Neculai Prassa, cu un alt local al șc. nr. 2, foastă a lui Ioan Bărbieru și cu Vasile G. Covrig”²⁷.

„FROM THE TARCĂU MONASTERY INN TO No. 2 BOYS' SCHOOL”
IN PIATRA-NEAMȚ. NEW DOCUMENTS

(Abstract)

The repetition of texts and opinions already expressed in Neamț and national historiography, based on documents unknown to those who have previously examined the subject, represents a necessity for uncovering historical truth. The theme proposed to the reader has been approached with the well-known diligence of researcher Constantin Turcu and has served as a source of information for those studying the evolution of inns and schools in Piatra-Neamț. We note the lack of any minimal discussion of the beginnings of the school in the so-called „monographs” dedicated to the „Romanian Communist Party, the most advanced detachment of our people, the faithful exponent of its vital interests”. In this study, we demonstrate, based on unpublished documents, the acquisition in 1838 of the inn of the late

²³ Constantin Turcu, *op. cit.*, p. 33, nr. V.

²⁴ Gheorghe Verșescu, *Istoria monografică a orașului Piatra Neamț*, Fără Editură, București, 1971, p. 60.

²⁵ Constantin Turcu, *op. cit.*, p. 34, nr. VII-VIII.

²⁶ *Ibidem*, p. 32, nr. IV.

²⁷ *Ibidem*, p. 35, nr. X.

Ioniță Șoaric by Ieroshimonah Avramie, the head of the Tarcău Monastery, its transfer into the property of Pângărați Monastery, and later to the Town Hall of Piatra, which turned it into the premises of Number 2 Boys' School, an institution whose history should be rewritten by historians.

DOCUMENTE

1

1838 noiembrie 22

Știut să fie pentru on han cu 4 odăi și cu beciu, și o casă deosăbită cu 2 odăi, și grajdii, și hămbariu, pe loc gospod, a lui Ioniță, ci s-au trecut din viață, acum noi clironomi(i) răposatului am săvârșit tocmai cu sfinția sa părintele Avrami(e) ot Schit Tarcăului, în drepti bani 4000 de lei, patru mii de lei, banii, și am dat această adeverință și încredințată pentru ca să fii știut și crezut.

Și pentru credința ne-(a)m și iscălit care știi carte.

1838 noe(m)v(rie) 22.

Gheorghi Șoaric.

Eu, Neculai Șoaric.

Au, Alesand(r)a, soția răposatului Gheorghi sân Ioniț(ă) Șoarec.

(...) <m.p.>.

(...) <m.p.>.

<Pe verso-ul filei a doua>: Acestea sint sineturile de la păr(intele) Avramie de la Schitul Tarcău.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, I/11. Original, difolio.

2

1838 noiembrie 24

Lei

4110 Adecă patru mii o sută lei avându noi mare nevoie ca să cumpărăm un acaretu la târgul Pietre(i), pentru Sf(ântul) Schitu Tarcăul, ca să avem ceva ajutoriu pentru cheltuiala sf(intei) biserici, mi-au făcut bine sf(inția) sa păr(intele) Calistrat, d(u)h(o)vn(icul) din Sf(ânta) M(ănăstire) Neamțul. Și pentru mai încredințata mărturie am iscălit eu singur, cu mâna mea.

1838 noiembrie 24.

Avramie ieroshimonah, nă(cealnic) Sf(ântului) S(chi)t Tarcău <m.p.>.

di la alți miluitori, încredințându-i și noi la mână zapisul acesta împreună cu alți două înscrisuri, adică un zapis di cumpărătură cu peceti și alt înscris tij cu peceti și cu iscăliturili dumilorsali epitropil(o)r di plata stânjinilor locului, cu cari acești documenturi di azi înainti să rămâi schitul înputernicit a stăpâni ca pi o driaptă ocină și moșii în veci nestrămutat de cătră nemi, iar când oricîșici vremi mai în urmă sculându-să cineva din niamuri sau din fii nostri, ori din megieși, cu vreun protimisăs di răscumpărari, unora ca acelora să nu li să ții în samă glăsurili lor oriși la ci instanții să vor arăta, fiind că toți au avut știri di vânzare(a) aceasta ci s-au sfârșit prin mezat și și nemi nu s-au arătat de mușterei.

Di aceasta spre mai bun temeiul acii di veci stăpâniri schitului, am iscălit mai gios însumi cu mînili noastre.

1838 dec(e)mvr(ie) 12.

Eu, Alicsandra, soție mortului Ioniță Șoaric, vânzătoare, di bun voi.

Eu, Neculai sîn Ioniță Șoaric, adeverez și vâ(n)zetor de bună voe.

Gheorghe sîn Ioniță Șoarec adeverez și vânzători de bună voi.

Și fiindu și cu a noastră bună voință aci(a)stă vânzari, noi iscălim.

M. Borș dieconul <m.p.>; Ile(a)na dieconiți.

Gheorghe bratu răposatului Ioniți Șoaric adeverezu și cu voi(a) me.

Eu, Ioana, sor(ă) răposat(u)lui Ioniți Șoaric adiverez, fiind și cu voe me.

Acest zapis l-am scris eu cu zâsa numițelor di mai sus vânzători, întru cari m-am și iscălit.

Hrâte Vasăliu căp(i)t(a)n <m.p.>.

Epitropiia Sfânt(ului) Ioan.

Față viind vânzătorul și cumpărătorul în pricina locului casălor ci să arată că esti bună vânzare făr(ă) de nici o prihănire și s-au întărit și cu pecetea târgului.

1838 dechemvr(ie) 15.

γεόργιος κάλβου / Georgios Kalvu

Δη(μήτριος) ζγουρός / Dimitrios Zguoros

Hristea Ioan martor <m.p.>.

Hristea (...) <m.p.>.

Hriste Gheorghe <m.p.>.

(...) <m.p.>.

Gheorghe Patraș <m.p.>.

C. Stere vel căp(i)t(an) <m.p.>.

(...) <m.p.>.

(...) <m.p.>.

Giudecătoria ținutului Neamțul

Fiind că asupra acestui han ce au fost scos spre vânzari prin mezat încă din anul 1836 maiu 14, după ce s-au urmat în toată țara publicarisăre, nu s-au arătat nimine cu vreo pritenții, și pentru că în mezat nu s-au suit mai mult decât 2000 lei, apoi după cerirea ce-au făcut soția mortului cu clironomii, atât slovascoiu, cât și prin jaluba trecută în registru în (...) supt No 5032, să adiverești particularnica vânzare cu iscăliturile mādularil(o)r și punerea peceții Tribunalului.

Prez(ident) (...) Radu comis <m.p.>.

Alexandr(u) Potlog clucer <m.p.>.

(...) <m.p.>.

Direct(o)r Neculai Enachi <m.p.>.

Stolnacealnic F. Manoilu <m.p.>.

No. 10134.

1838 dechemv(rie) 30.

Piatra.

<Pe verso-ul filei a doua>: γράμμα τῆς ζουδεκατο- | ρίας διὰ τὸ δοθὲν σπῆτι τοῦ σοάρικου | εἰς τὸ σκῆτι ταρκόβι / Zapisul judecătoriei pentru casa lui Șoaricu ce s-a dat la schitul Tarcovi (Tarcău).

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, I/13. Original, difolio, două sigilii, unul rotund și unul oval.

4

1843 aprilie 22, Mănăstirea Secu

Hristos au Înviat

Cu smerenie mă închin sf(i)nțiilor voastre cinstite părinte Varnava!

După cuviincioasa datorie a cugetării cei creștinești, iară mai ales potrivit noă, am socotit a mă adrisarisi mai întâi sf(in)țiilor voastre cu această înștiințare aducătoare aminte în pricina a patru mii o sută lei, ce am dat în mâna răposatului ieroshimonah Avramie, după înseș sinetul ce-l am din let 1838 noem(vrie).

Care bani aflându-se dați de o altă persoană cu osăbit(ă) blagocestiv scopos spre cumpărare a unui acaret în agiutorire schitului la cele besăricești, slobozindu-se acești bani cu vremelnicească șădere ca din prinosul lor să să folosască acel sf(ânt) lăcaș, înapoindu-se atât sinetul răposatului de priimire(a) banilor, cât și zapisul vânzării hanului de către clironomii răposatului Ioniță Șoarec din târgul Pietrii, prin care înțăles să dă o bună dovadă de lucrare acelor bani, cum i-au fost întrebuințat acel râvnitoriu suflet a păr(intelui) Avramie.

Unde acum după slăbiciunile de întemiare acelu schit și după osăbitele îngăduință nu am odihnă pentru a mai prelungi cu scoatere(a) acestor bani după sineturile ce sânt. Și

fiind că acel acaret iaste supt a sf(in)ții v(oast)re stăpânire, apoi vă rugăm ca să să încuviințazi de către a sf(in)țai voastre lucrare spre întoarcere(a) banilor sau dacă vă iaste cu îngreoere a da sfârșit aceștie pricini, să avem cinstit răspunsul sf(in)ții v(oast)re fără întârziere, ca să dăm în cunoștința cinstitii Judecătorii cu alăturare(a) sineturilor, că în tăcere a mai rămâne nu să poate, neavând și singur slăbire de către persoana ce am luat banii.

Și cu aceasta sânt al sfințiilor voastre smerit în H(risto)s frate.

Calistrat d(u)h(o)v(nic) <m.p.>.

1843 april 22

S(fânta) Mon(astire) Secul.

<Pe verso-ul filei a doua>: Cinstit sf(i)ntii sale părintelui protosinghelului Varnava, egumenul Sf(i)ntii Monastiri Pângărații, cu smereni; La S(fânta) Mon(astire) Pângărații; 1843 apr(ilie) 22.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, I/15, f. 1. Original, difolio, rupt.

5

1843 mai 4

Adivărat au Înviet

Cu frățască dragoste mă închin sfințae tali cinstiti părinti dohovnici Calistratu

Cinstită scrisoare sfinții tali din 22 a trecutei luni april(ie) cu căzuta cinsti o am priimit și am văzut toate cele scrisă, din a cărie cuprindire deplin m-am încredințat că sfinția ta pe lângă agiutorul ce ai făcut Schitului Tarcău cu multi cărți și altele, acum vrei să faci tocmai cum au făcut țaganul când ș-au întors pomana înapoi.

Cu toati aceste fiind că sfinția ta vrei ca între noi să punim la cali acest lucru, ti poftescu ca să binevoiești a-mi triimiti acele sâneturi în original prin un credincios a sfințai tali, sau dacă aceasta nu să poate, apoi să-mi triimeți copii întocmai întăriti de Dicasteria Sf(intei) Mon(astiri) Neamțu, și atunce îți voi da cel desăvârșit răspuns.

Iar pentru bani cum s-au întrebuințat acel râvnitoru suflit a părintelui Avramie pe care sfinția ta așa îl numești să înțalegi că din evlaviea ce mari ci o ai asupra schitului, însă nu s-au urmat așa precum sfinția ta crezi, pentru că răposatul nacealnicu Avramie au pus documenturile hanului amanet la Dimitrie Zgrof, de unde au luat 1000 lei, dând numai 3000 lei lui Ioniță Șoaricu.

Eu de aceasta auzind, am dat banii 1000 și am luat documenturile după cum dovedești adiverința din 1839 april(ie) 10, dar am întrebat ce au făcut acel râvnitori suflit cu banii pentru cari au pusu amanet documenturile și mi s-au spus că s-au cheltuit nu numai aceștiea, ce și alții mulți bani căutând comori și iarba herălor ca să dișchidă o lăcată

di la un beci cu mulțme de bani, ca să să facă vldică și să răscumpiri di la măn(ăstire) locul pi cari esti schitul.

De vrei dovadă la aceasta, întreabă pi Vasili Păscaru din Peatră, cari mie sângur me-au spus că au cheltuit cu îndemnare(a) acelui râvnitoru suflit până la 6000 lei căutând iarba herilor în Moldova și în Bocovina. Mai sânt și alți mulți pi cari îi trimite în toate părțile ca să cauti comori. Iar de vrei și altă dovadă întreabă pi iconomul Gheorghie, protoereul din Peatră, cari sângur au scăpat dintr-o mari nevoi pi acel râvnitoru suflit cari tocmişă niști japorăjâni farmazoni di pisti Dunăre cu 200 #, ca să discue lăcata di la beciu cu banii, și nearătându-le beciul, japorăjâni l-au tras la cârmuiri unde au avut mari supărari până au scăpat.

Iar di te-ai scârbit auzind di slăbăciunile de întimieri acestui schit, aceasta esti o slăbăciune mai mari a sfințai tali pentru că nu cercetezi fondosul pricinei din care s-au dus vro câțiva din schit și dacă vroești să știi, eu să te încredințazi, adică di 10 ani și mai bine de când s-au făcut acest schit, undi s-au adunat piste 50 petrecători cu totul, însă pre puțani sânt pentru adivărata mântuiri, iar ce mai mari parte gasând un locu nelăcuit și plin de pești păstrăv și de lemn de tisă cu cari au găsât prilej di a faci o spiculație însămnată, cărând și vânzând în toate părțile hârzoabe cu păstrăvi și felurimi de lemn de tisă, și fiind că acum s-au puțânat și una și alta, au început a să duce undi vor mai găsi să trăească ca în Tarcău.

Și apoi pi lângă cele arătate mai esti și alta de însămnat, cari până acum așa fel de viață au avut. Să ducea cari undi vre(a) și de cât vr(e)a și vine când vre(a); Iară acum după ci am aşazăt trepezare de obștii și am început a li da și lefi, am oprit slobozănica cu cari era(u) deprinși, dar foarti nu le placi, că mai bucuroși sânt să umbli căpătând pen lumi decât să fie puși în regulă potrivit rândueli(lor) călugărești, dovadă că acei ci s-au dus până acum, nu au venit la Mon(astirea) Neamțului sau la Săcu, pentru că acolo să păzăști mai mult această rândueală, ci să ducu să treacă undi găsăscu ca să fie în voile lor.

La întâlniri îți voi spuni și altii, iar acum rămân al sfințai în Domnul smerit frate.

1843 april(ie) 27 mai 4.

Iscălit Varnava arhimandrit protosinghel.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, I/15, f. 1-1v. Copie, difolio, rupt.

6

1843 iunie 1

Schitul Tarcăul, ținut Neamțului.

Cătră nacealnicul și cielalți părinți din schit s-au însemnat spre știință.

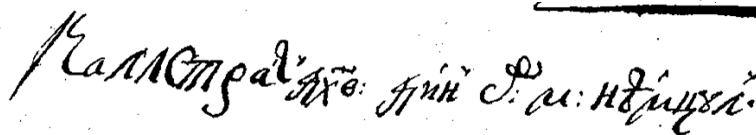
Jos iscălitul, face cunoscut prin acest înscris, cum că un han din târgul Pietrii a răposatului Ioniță Șoarec s-au cumpărat prin părintele ierosh(imonah) Avramie de la clironomii numitului Ioniță, însă cu drepti banii mei, patru mii lei, pentru a rămânea acest han vecinic acaret a Schitului Tarcăul, spre folosul bisăricii și ajutorința altor nevoi din

schit fără a se răslui de cătră cineva îndeosăbi cât de puțin din prinosul arătatului acaret, nici iarși a se vinde cândva de veci, iară a se schimba pi un alt acaret potrivit în cuprindire folosului schitului, să încuviințază această voe și pentru a scăpa oricarile de păcătuire(a) furtășagului în atingire aceștii cuprindiri, me-am făcut datoriiă încunoștiințării ca unul ce am numărat însumi banii cumpărăturii, alăturându-se și hârtiile lângă aceasta, doveditoare pentru adevărul înfătoșat, ca să rămâe pentru totdeauna în schit spre știința părinților.

Iară ori carile va înd(r)ăzni cu întunecare ascundirei a tăinui aceasta sau a se atinge ca să înstreineză acest acaret sau să răsluiască cât de puțin de folosul schitului înprotiva aceștii cuprinse unul ca acela supt neertat și vecinic canon să rămâe în veacul acesta și în cel viitoriu, înstreinat de mila lui D(u)mnezeu și a tuturor sfinților al căroră hram să și prăznuește întru acest sf(ă)nt schit.

Anul 1843 iunii .

Calistrat d(u)h(o)v(nic) din Sf(ânta) M(ănăstirea) Neamțul <m.p.>.

ANI, Fond Mănăstirea Pângărați, I/16. Original, difolio.

7

1866 aprilie 21

Rezoluție: Se va întreba pe Diviz(ia) Scoalelor dacă la aceste case în care este scoala au lăsat vreo cameră, doue, pentru a avea unde vine monahii în târgu pentru trebuința m(ănăsti)rei.

Principatele Române Unite
Comitetul Iconomicu a M-rii Pângărații.
N° 13.

1866 Aprilie 21

Domnule Ministru!

Subsemnații prin raportul N° 8 din 2 Martie conținut au încunoștiințat pe onorabilul Ministeriul cultelor că sântemu respinși de către primăria Târgului Piatra de la Metohul ce au fost destinat pe seama M(ănăsti)rii Pângărații în acel oraș; ce prin ordin li s-au încuviințat casile cele mari a le preface în Scoală publică de mahala, iar casile cele de josu mici ce servia ca cuhnie în aceeași curte s(e) află slobode; pentru care cu convenita supunere venim a vă ruga Domnule Ministru! a binevoi a ordona acelei primării a nu ne (...)ntera din acele case ce ședu vacante, cându venim de la M(ănăsti)re la Târgu pentru necesitățile casii să tragem pe la hanuri plătind pentru odae, pe câtă vreme nu sânt întrebuințate acele odăițe mici.

Primiți, Vă rugăm, Domnule Ministru, încredințarea Prea deosebitei noastre considerațiuni.

Iosaf duh(o)vnic <m.p.>.

Daniile ieromonah <m.p.>.

Vinieamin duhovnic <m.p.>.

Domnii sale!

Domnului Ministru Justiției, Culte și Instrucțiune Publică.

ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 677/1866, f. 4. Original.

8

1866 mai 3

La Divizia Scoalelor

Nº 3345

1866 mai 3

D(omnu)l meu!

Cu onoare sunteți rugat a-mi comunica știință dacă din încăperile aflătoare în târgul Piatra și care mai înainte au avut destinațiune a servi de mitoh M(ănăști)re(i) Pângărați, acum cu luarea lor pentru școală s-au lăsat vreo camera, doue, pentru locuința monahilor în timpul când vin la târg în interesele ace M(ănăști)ri.

ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 677/1866, f. 5. Concept.

9

1866 mai 20, București

Rezoluție: Se va răspunde Comitet(ului) că s-au scris primăriei ca să închirieze o casă pentru Școală, până atunce monahii să tragă aiurea undeva pe timpul cât vor sta în târg pentru interesele măn(ăști)rei, căci nu toate m(ă)n(ăști)rile au mitoc prin târguri.

ROMÂNIA București 20 mai 1866

MINISTERIUL

INSTRUCȚIUNEI PUBLICE

și al

CULTELOR

Divisiunea

Oficiul

Nº 4224.

Domnule Șef!

Asupra întrebării ce-mi faceți prin nota D^v N^o, subsemnatul are onoare a Vă răspunde că după lucrările anterioare se vede că a fost lăsată o cameră din acele încăperi pe seama răposatului Arhimandrit Vârnavă spre a o avea de adăpostire când venea la târg, însă cu condițiune numai pe timpul cât va fi în viață, eară după moartea sa, s-a și ocupat acea cameră tot de Școală, și aceasta până ce primăria va închiria alt local pentru Școală.

Primiți, D-le Șef, încredințarea osebitei mele considerații.

P(entru) Capul Divisiunii Șt. (...) <m.p.>.

Dlui Șef al Divisiunii Clerului.

ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 677/1866, f. 16. Original.

10

1866 iunie 15

Rezoluție: La dosar fiind că s-au răspuns Comitet(ului) pentru aceste încăperi, după un alt raport.

Ghidion(escu) <m.p.>.

Principatele Unite Române
Comitetul Monast(irii) Pângărații
N°. 16.

Iunie 15. (1)866

Domnule Ministre!

Din cauza necesității ce are soborul acestei Monastiri, de casile pretinsă prin Adr(esul) N° 8, ce sunt în număr de două odăițe destinate de mitoc al acestei Monast(iri) încă din timpul răposatului Arh(imandrit) Varnava, Subsemnații nu mai puțin venim și prin aceasta cu respect rugându-Vă de a Vă milostivi și a reda Monast(irii) asemenea case ce-i servesc ca de un mitoc fiind foarte trebuitor; Căci prin aceste nu să poate viola întru nimic interesul ce Școala ar avea de niște asemenea case fiindcă ea (î)și are încăperile sale deosebit.

Nichita Arhimandrit <m.p.>.

Iosaf duh(o)vnic <m.p.>.

Daniil ieromonah <m.p.>.

D(omniei) Sale

D(omnu)lui Ministru de Culte și Instruc(țiunii) Publice.

11

1866 iunie 18

(1)866 iunie 18
D(irecția) Cultelor

Comitetului Economic al M(ănăstii)rii Pângărați.

La raportul cuvioșiiilor voastre cu No. 13, vi se răspunde că s-au scris Primăriei locale ca să închirieze o altă casă pentru Școală; până atunci însă monahii vor trage aiurea undeva pe timpul cât vor sta în târg pentru interesele Monastirei, căci nu toate Monastirile au metoace prin târguri.

Pr(imiți).

ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 677/1866, f. 17. Concept.

12

1866 iunie 21

Declarație

Prin care subscrișii monahi din Monastirea Pangarații, parte comiteți recunoscuți și de guvern, iar parte ca iconomi însărcinați numai de reposatul Egumen al aceștii Monast(iri) Arhim(andritul) Varnava Emandi ca iconomi și administratori pe lângă sântia sa a averii materiale al a(ce)stui sântu locașu, la întrebarea ce ni se face de onorații delegați rânduiți pentru trădarea dotei Monastirei în priimirea noului rânduit Egumen în starea în care au avut-o priimită și răposatul prin comisiea regulatoare averilor Monastirești din anul 1859 în privirea lipsurilor și a deosebirei ce ar putea rezulta între aceia de atunci, recunoscută și lăsată în folosul și dispoziția Monastirei, cu aceia ce astăzi se găsește.

Smeriți venim a Vă răspunde și a ne justifica: că noi deși ne numeam administratori, dar în toate ca monahi am fost supuși și n-am putut a ne înprotivi ordinului Superiorului nostru; prin urmare oricare obiecte a voit sântia sa a le înstreina și strămuta de la această Monastire pe la Mitocul din Piatra și alte persoane, noi n-am putut a ne înprotivi, precum spre pildă: stupii Monast(irii), alămurile, trăsurile și ceialaltă mobilitate, căci pe lângă verbelele ordine, chiar în scrisu ni s-au ordonat care orice obiecte se vor pretinde de cătră nepotul său, d(umnealui) Vasile Nădejde din opidul Piatra, să nu ne înprotivim de a le încredința, precum s-a și urmat până în timpul când formalu ni s-au făcut cunoscut că superiorul nostru a reposat, când s-au și făcut catagrafie de ceia ce mai rămăsesă de

Subprefectură, care dându-să în a noastră conresponsabilitate și astăzi se află față după catagrafia ce atunci s-a format.

Așadar ca monahi fiind absolut atârnați de superiorul nostru, credem că nu putem a deveni a fi responsabili de mâncările ce s-ar fi comisu de către reposatul și clironomii săi, precum au fost d(omnul) Nădejde, care adesea vizita Mon(astirea).

1866 iunie 21.

Iosaf duhovnec <m.p.>.

Serafim duh(o)vnic <m.p.>.

Veneamin dohovnic <m.p.>.

Isachie duh(o)vnic <m.p.>.

Daniel ieromonah <m.p.>.

Isaia iconom <m.p.>.

Primăria Comunii Pângărații.

Numai întrucât privește adivăratele iscălituri pe declarația de față în N° 6, se afirmă.

Primar C. Istrate <m.p.>.

1866 Iunie 21

N° 450.

ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 677/1866, f. 21-21v.
Original, sigiliu rotund al primăriei comunei Pângărați.

13

1866 iulie 5

Rezoluție: La dosar.

Principatele Unite Române
Prefectura Județului Neamț
N°. 7468.

1866 Iulie 5

Domnule Ministru!

Prin Domnul Subprefect plășei Muntelui și protoereul acestui județ, dându-se dota Monastirei Pângărații și acaretile în sama noului Arhimandrit rânduit acolo.

Am onoare Domnule Ministru avă înainta la deplinirea oficii N° 4512 Prescriptul-Verbal închietu de numiții Inventariului averei primită de Arhimandrit și o declarație a unora din monahii Monastirei relativă la acea dotă.

Primiți, Vă rog, Dom(nule) Ministru încredințarea prea osebitei mele considerații.

Prefect Colonel Roznovanu <m.p.>.

P(entru) Director D. Kallense (?) <m.p.>.

Domniei Sale

Domnului Ministru Instrucțiunei Publice și al Cultelor.

ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 677/1866, f. 19. Original.

EFORTURILE ARHIMANDRITULUI VARNAVA DE A REFACE MĂNĂSTIREA PÂNGĂRAȚI LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XIX-LEA

Arcadie M. BODALE¹

Cuvinte cheie: moșii, arendă, egumen, arhitect, licitație, construcții, refacere

Keywords: estates, lease, abbot, architect, auction, constructions, restoration

Pravila statornicită pentru regularizarea averilor eparhiale și a mănăstirilor pământești din 1835 prin art. 11 și 12, Secția I, litera a) prevedea ca numirea egumenilor la mănăstirile din Moldova să se facă pe viață. În virtutea acestor dispoziții, prin hrisovul emis la 7 februarie 1846, domnul Mihail Sturza l-a confirmat pe protosinghelul Varnava drept egumen „pe viață” la Mănăstirea Pângărați, căci acesta avea și carte de egumenie din 16 februarie 1837, dată de fostul mitropolit Veniamin Costache.

De fapt, egumenul Varnava a fost numit în fruntea Mănăstirii Pângărați în 1833², chiar dacă, o altă opinie, bazată pe o notă din *Catagrafia averii Mănăstirii Pângărați din 1834*³, susține că această numire s-a făcut la 24 decembrie 1834, când i s-ar fi încredințat spre grijă pomenitului egumen toată averea acestui lăcaș, așa cum fusese ea predată de fostul egumen, protosinghelul Costandie, la 23 aprilie, același an⁴.

¹ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, IAȘI.

² La 28 martie 1857, în paginile *Istoriei Mănăstirii Pângărați* pe care o întocmise, arhimandritul Varnava mărturisea că „de la anul 1833 și până astăzi, 1857, vreme de 24 de ani mă aflu <în fruntea ei> iscălitul Varnava arhimandrit, însă 4 ani am fost vechil de egumen, ear de 20 de ani, de la 1837, mă aflu egumen” (Costin Clit, *O nouă versiune a «Istoriilor» arhimandritului Varnava despre Mănăstirea Pângărați și Schitul Tarcău*, în *Acta Pangratia*, II, 2024, p. 212).

Apoi, la 22 ianuarie 1858, în hrisovul caimacamului Nicolae Vogoridi, se arăta că în anul 1833, „s-au rânduit de egumen pre(a)cuviosul arhimandrit Varnava” la Mănăstirea Pângărați [cf. *infra*, doc. nr. 3], fapt confirmat iarăși la 23 noiembrie 1859, când același arhimandrit Varnava scria Comisiei Regulatorie a Averilor Mănăstirești că în 1833 i s-a dat egumenia Mănăstirii Pângărați și a Schitului Tarcău [cf. *infra*, doc. nr. 5].

³ ANI, fond MCIP – Moldova, dosar 458/1860, f. 19v.

⁴ Astfel, după ce inițial a crezut că ieromonahul Varnava a fost numit egumen al Mănăstirii Pângărați în martie 1836 (Costin Clit, *O catagrafie a Mănăstirii Pângărați din 1844*, în *Acta Pangratia*, I, 2023, p. 179). Costin Clit a precizat că această numire a fost făcută la 24 decembrie 1834 și că a durat până după 17 decembrie 1864 (Idem, *Egumenii și catagrafiile Mănăstirii Pângărați din secolul al XIX-lea*, în *Acta Pangratia*, II, 2024, p. 146; Idem, *O nouă versiune a «Istoriilor»*

Din păcate, în momentul în care protosinghelul Varnava a primit egumenia, ctitoria lui Alexandru Lăpușeanu ajunsese într-o situație catastrofală. Această stare de lucruri a fost consemnată în *Catagrafia Mănăstirii Pângărați din 1844*, unde se arată că, în ograda acestui lăcaș erau: o biserică de piatră și un paraclis, cu acoperiș vechi și spart; o clopotniță în poartă, tot de piatră, cu acoperământ vechi și spart; o trapeză cu hane și pitărie, având pereți de piatră și acoperiș de șindrilă, tot vechi și spart; spre răsărit, un rând de patru chilii de lemn, cu antret și cămărilor lor, acoperite cu draniță, aflate într-o foarte proastă stare; alte opt chilii de lemn, cu antret și cămărilor lor, aveau acoperiș bun, dar fiind făcute pe tâlpoaie și nu pe temelie, erau în curs de a se dărâma; un rând de chilii egumenești, cu trei odăi înăuntrul cămărilor, cu sufragerie și sală prin mijloc, având și beci dedesubt, cu pereți de piatră și pod de lemn; o casă cu două odăi, din care una era cuhnea pentru călugări și cealaltă era odaie pentru slugi; un hambar de lemn, cu racle de dulapi și acoperământul putred, precum și un șopron pentru trăsuri, fără pereți, putred cu totul⁵.

Data fiind starea deplorabilă a mănăstirii, la 10 octombrie 1846, egumenul Varnava a cerut Departamentului Cultelor să trimită un arhitect pentru a face planul și devizul reparațiilor necesare. Ca atare, la Pângărați a fost trimis arhitectul Alecu Costinescu, care a alcătuit cele două documente cerute, în care a arătat că era nevoie de 208.882 de lei și 10 parale pentru a se putea face acele reparații⁶.

În 1848, s-a întocmit un nou raport despre starea mănăstirii, în care se arăta că acoperământul bisericii și cel al clopotniței erau putrede, iar clopotnița a rămas neisprăvită. Aceasta din urmă, fiind zidită doar până deasupra ferestrelor, ar fi trebuit înălțată cu zid încă un stângen și, mai apoi, înzestrată cu niște clopote mai mari, ce urmau a fi cumpărate. Apoi, trapeza, pităria și arhondaricul mănăstirii aveau acoperișurile sparte, iar acoperământul chiliilor de lemn aflate la răsărit, de la pitărie până la hambar, fiind făcute de Vasile Lupu, era putred și chiar căzut cu totul, așa încât ploua peste tot⁷. De asemenea, rândul chiliilor de bârne aflate spre asfințit, de la clopotniță până la cuhne, fiind fără temelie, din pricina putrezirii tălpilor, aveau pereții lăsați, așa încât era necesară refacerea lui și, în mijlocul acestor chilii, în dreptul bisericii, s-ar fi convenit a se face noi case egumenești, precum și o sală mare pentru sufragerie, ce era de mare nevoie („neapărată trebuință”), mai ales de hramul mănăstirii.

Astfel, la începutul anului 1849, printr-o anafora, arhiepiscopul Meletie Stavropoleos, locțiitorul de mitropolit, și Departamentul Averilor Bisericești au adus la cunoștința domnului că arhondaricul, casele egumenești, chiliile monahilor, trapeza, cuhnea, pităria și celelalte încăperi de la Mănăstirea Pângărați erau într-o stare așa de proastă „din pricina

arhimandritului Varnava despre Mănăstirea Pângărați și Schitul Tarcău, în *Acta Pangratia*, II, 2024, p. 206).

⁵ Costică Asăvoaie, Cosmin Niță, Tamilia-Elena Marin, Ioan Grămadă, *Repere istorice și arheologice ale Mănăstirii Pângărați*, în *Acta Pangratia*, I, 2023, p. 193-194.

⁶ *Ibidem*, p. 194.

⁷ *Ibidem*, p. 194-195.

vechimei”, încât nu mai puteau fi reparate. Ca atare, s-a mai raportat domnului că, în temeiul *Așăzământului mănăstirilor pământești*, autoritățile bisericești amintite l-au însărcinat mai înainte pe arhitectul Alecu Costinescu să meargă la starea locului și să alcătuitască planurile facerii din nou a tuturor acestor zidiri. Aceste planuri și devizul cheltuielilor necesare, în sumă de 208.882 lei, au fost aprobate de Sfatul Obștesc, așa încât, s-a scos la licitație publică realizarea lucrărilor de construcție („s-au publicat darea în antrepriză i facerea arătatelor lucruri”). Cu toate acestea, nu s-a înfățișat niciun mușteriu, nici în timpul celor trei strigări legiuite făcute la mezatul ținut pentru atribuirea acestor lucrări, și nici „în cursul peritoscei”. Prin urmare, la 18 aprilie 1849, arhimandritul Varnava, preocupat de buna stare și de întemeierea Mănăstirii Pângărați și silit de „neapărata trebuință” a arătatelor încăperi, a propus Departamentului Bisericesc ca, după expirarea contractelor de arendă aflate în curs, să i lase în administrare moșiile numitei mănăstiri, anume Ivănești și Tarcău, din ținutul Neamț, ca să poată face el însuși toate acele lucrări.

Potrivit *Pravilei* din 1835, din arenda ce se încasa pentru moșiile sale, Mănăstirea Pângărați urma să primească o sumă fixă, de 36.000 lei pe an, care trebuia folosită pentru întreținerea lăcașului monahal și a soborului respectiv. Or, din cele patru moșii a căror administrare îi fusese luată de Ministerul Cultelor și al Instrucției Publice, arenda moșiei Ivănești era de 21.513 lei pe an, iar cea a moșiei Tarcău, de 19.525 lei pe an. În consecință, din totalul acestor două arenze, ce însumau un venit anual de 41.038 lei, soborul de la Pângărați primea anual pentru întreținerea sa doar 28.900 lei, căci din suma de 36.000 lei ce i se cuvenea se scădeau cei 7.100 lei care erau socotiți că reprezintă venitul anual al moșiei din împrejurul mănăstirii, ce fusese lăsată în administrarea stareșului („pe socoteala preacuvioșai sale”). Așadar, în fiecare an, în *Casa Clerului* rămăneau necheltuiți („o rezervă”) din arenzile încasate doar 12.138 lei, care reprezentau diferența dintre venitul de 41.038 lei, ce era arenda anuală cumulată a moșiilor Ivănești și Tarcău, și suma de 28.900 lei care trebuia să se dea soborului de la Pângărați. Or, această sumă de 12.138 lei era „foarte mică și nepotrivită <în raport> cu cheltuielile de 208.882 lei” ce se cereau, conform devizului amintit, pentru facerea tuturor construcțiilor trebuitoare Mănăstirii Pângărați.

În aceste condiții, locțiitorul de mitropolit și Departamentul Bisericesc au propus domnului Mihai Sturza să se dea în administrarea arhimandritului Varnava, timp de 10 ani, moșiile Ivănești și Tarcău („ca să le speculeze în folosul său oricum îi va ceri interesul”), căci acesta s-a îndatorat a face, cu a sa cheltuială, „din temelii și întocmai după planurile alcătuite de arhitect”, toate acele construcții necesare mănăstirii, chiar dacă venitul moșiilor menționate mai sus, în cei zece ani, ajunge la numai „121.380 lei, adică cu 87.502 lei mai puțin decât suma cuprinsă în deviz”.

În schimbul acestei perioade de uzufruct, egumenul ar fi fost dator să clădească „din nou și în mărimile cuprinse în planul” întocmit de arhitect un număr de 14 „chilii de locuință, cu cămările lor, și, dedesubt, patru beciuri de piatră boltite”, casele egumenești,

arhondaricul, trapeza, cuhnea și pităria mănăstirii. Totodată, el mai trebuia să facă un zid din sus de ograda mănăstirii și, „spre îndreptarea liniei chiliilor despre răsărit”, să sape pământul de la deal de așezământul monahal, iar cu acel pământ să se umple râpa de lângă zidul amintit. Apoi, pe noul loc astfel amenajat, starețul urma să ridice, „pe temelie de piatră”, un grajd și o șură pentru trăsurile. Pe lângă toate acestea, arhimandritul Varnava mai avea de făcut o casă mare pentru argați, un atelier („o căsoaie pentru lucrat”), precum și un hambar. În sfârșit, tot el se mai îndatora să acopere, din nou, biserica mănăstirii cu draniță și să înalțe cu un stângen zidul clopotniței, ce fusese făcut numai până deasupra ferestrelor, să o acopere și pe aceasta din nou cu draniță⁸, chiar dacă aceste ultime cheltuieli nu fuseseră cuprinse în devizul numitului arhitect.

Ca atare, locțiitorul de mitropolit și Departamentul Bisericesc subliniau că, pentru construirea tuturor acestor acareturi, egumenul Varnava ar trebui să cheltuiască deodată o sumă însemnată, adică, după socoteala de mai sus, tot venitul celor două moșii timp de 17 ani și două luni. Or, acest arhimandrit nu cerea decât să le stăpânească timp de 10 ani, dar se obliga să facă și alte construcții, necuprinse în deviz. Totodată, se mai arată că toate acestea obligații au fost asumate de stareț doar din dorința acestuia de a înzestra mănăstirea cu încăperile ce-i sunt neapărat necesare, în condițiile în care realizarea lor ar fi fost cu neputință de îndeplinit în cei 10 ani asumați de egumen dacă lucrările ar fi fost lăsate, așa cum prevedea legislația vremii, în sarcina Departamentului Bisericesc, dată fiind lipsa de finanțare a unor asemenea construcții din partea Casei Centrale, unde se strângeau toți banii proveniți din arenzile moșilor mănăstirilor pământene.

În sfârșit, prin aceeași anafora se mai arăta că, pentru încuviințarea acestui privilegiu ar trebui să se țină seama și de faptul că Mănăstirea Pângărați avea în subordine, pe una dintre cele două moșii lăsate pe seama egumentului, și Schitul Tarcăul, în care viețuia un sobor de 18 călugări, un număr apropiat de cel al monahilor mănăstirii. Or, tuturor acestor călugări, arhimandritul Varnava trebuia să le dea lefi și să le asigure cele trebuincioase traiului (hrană și veșminte). În aceste condiții, suma de 28.900 lei pe care o primea egumenul în fiecare an potrivit *Așezământului* de abia și „numai, cu o preachibzuită economie” îi ajungea pentru toate aceste cheltuieli ale Mănăstirii Pângărați și ale Schitului Tarcău.

În urma acestui demers, domnul a luat „în privire că propunerea arhimandritului Varnava este, în adevăr, de folos și cu multă priință pentru Casa Clerului”, căci, astfel, aceasta din urmă era scutită de o uriașă cheltuială „cu facerea zidurilor neapărat trebuitoare la Mănăstirea Pângărați, spre a nu se pustii acest dumnezeiesc lăcaș”. Așadar, „aflând propunerea egumentului de folos și multă priință”, căci egumenul se îndatora a face acele ziduri „din nou, cu a sa cheltuială, în curgerea de zece ani, după planurile închipuite și întru

⁸ În 1844, documentele consemnează că acoperișul bisericii și cel al clopotniței erau vechi și sparte (Costin Clit, *O catagrafie a Mănăstirii Pângărați din 1844*, în *Acta Pangratia*, I, 2023, p. 179).

tot temelnice”, Mihail Sturza a încuviințat pomenita anafora a Departamentului Averilor Bisericești făcută în unire cu locțiitorul de mitropolit.

Ca atare, la 11 mai 1849, domnul Mihail Sturza a emis un hrisov prin care a dat în stăpânirea egumenului Varnava moșiile Ivănești și Tarcău, de la ținutul Neamț, ce erau *de jure* proprietățile Mănăstirii Pângărați, dar administrate de Ministerul Cultelor. Această intrare în posesie urma să înceapă de la 23 aprilie 1850, când se încheiau contractele de arendă aflate în desfășurare (înceta „lucrarea contracturilor cu care sânt dati astăzi în posesie”). Prin urmare, timp de 10 ani, pomenitul arhimandrit era liber să le administreze („stăpânească”) sau să le subarendeze („speculeze”) „în folosul său, precum îi va cere interesul”. Or, scopul egumenului era să obțină venituri cât mai mari din aceste moșii, așa încât să poată desăvârși construcțiile pe care promisese să le realizeze la Mănăstirea Pângărați. Apoi, după trecerea acestei perioade, moșiile Ivănești și Tarcău urmau să revină în administrarea („dispoziția”) Departamentului, în vreme ce egumenul era dator din nou, ca și până acum, *a da samă* pentru acei 36.000 lei ce i se vor da și de atunci înainte pentru ținerea mănăstirii.

Totodată, în epocă, toți egumenii din țară erau datori să întocmească bilanțurile anuale cu veniturile și cheltuielile mănăstirilor lor („să dei samă”), prin care își justificau modul în care întrebuințau banii pe care îi primeau de la Casa Centrală spre ținerea lăcașelor pe care le păstoreau. Or, în răstimpul în care urma să-și administreze moșiile, starețul Pângăraților era scutit să facă această *dare de samă* ce s-ar fi convenit a se trimite anual la Mitropolie („fără a mai fi în datorit să dea samă în cursul acestor zece ani pentru întrebuințarea sumei hotărâtă spre ținerea mănăstirii”). Astfel, prin acest privilegiu, domnul a înlăturat orice piedică birocratică prin care s-ar fi putut îngreuna refacerea lăcașului monahal. Abia după încheierea acestui drept de administrare, arhimandritul Varnava urma să dea din nou „sama convenită” pentru a justifica în fiecare an modul în care ar fi cheltuit cei 36.000 lei pe care avea să-i primească iarăși din Casa Clerului pentru ținerea mănăstirii.

În sfârșit, Mihail Sturza arăta că punerea în aplicare a prevederilor hrisovului său rămânea în sarcina Departamentului Averilor Bisericești, care era dator și să supravegheze ca pomenitele zidiri să se facă după mărimile cuprinse în planurile statornicite de arhitect și potrivite cu menirea întrebuințării lor.

Toate aceste prevederi contractuale par să fi fost respectate fără vreo excepție, de vreme ce la 16 noiembrie 1857, prin raportul său către mitropolit, egumenul Varnava a arătat starea lucrărilor pe care le-a făcut la mănăstire. Astfel, pentru îndemânare, a lărgit ograda lăcașului monahal, fiindcă în planul arhitectului aceasta era îngustă și provoca strâmtorare. Apoi, a mărit toate binalele din planurile inițiale, căci a făcut o trapeza de 7 stânjani lungime (și nu de 3 stânjani și 4 palme) și a gătit arhondaricul și casele egumenești, ce alcătuiau împreună o construcție de 28 stânjani (față de cei 14 stânjani prevăzuți inițial). De asemenea, a croit un număr de 30 de chilii (și nu 14 cum i se ceruse prin hrisov), din care 16 chilii fuseseră desăvârșite. Totodată, a terminat clopotnița cu

totul, căci a înălțat-o cu 4 stâneni și 4 palme (și nu cu un stânen cum planificase arhitectul), a acoperit-o cu fier alb și nu cu draniță, și a înlocuit crucea veche de două ocă și jumătate cu o nouă cruce, de 122 ocă, făcută după modelul crucilor de pe Mitropolie⁹. În continuare, egumenul mai arăta că biserica veche, fiind foarte îngustă și mai mică decât toate mănăstirile din Moldova, ar trebui mărită prin rotunjirea stranelor, să se înalțe un turn deasupra altarului, să se acopere cu fier alb, să se facă o nouă catapeteasmă și două sobe, pentru a se putea sluji iarna. Însă, pentru a face aceste lucrări fără să înceteze serviciul liturgic, era nevoie să se clădească mai întâi un paraclis, de mărime potrivită cu zidurile făcute¹⁰. Totodată, prin aceeași suplică, egumenul Varnava mai arăta mitropolitului că, la Mănăstirea Pângărați ar mai fi fost de trebuință a se face și alte zidiri și îmbunătățiri, chiar dacă și-a îndeplinit „cu prisosință” toate îndatoririle pe care le-a avut potrivit hrisovului lui Mihail Sturza. Prin urmare, măcar pentru a putea finaliza toate lucrările începute, pomenitul arhimandrit îl ruga pe mitropolit să intervină pe lângă autorități ca să-i prelungească cu încă 5 ani, începând de la expirarea termenului prevăzut în hrisovul din 1849, dreptul de a administra moșiile al căror venit îl primise atunci¹¹.

Ulterior, mitropolitul Sofronie Miclescu a trimis („fiind recomandată”) această suplică ministrului Departamentului Cultelor și Instrucției Publice. Împreună, aceste două autorități au rânduit o Comisie alcătuită dintr-un delegat al Mitropoliei și unul al Departamentului Bisericesc, respectiv din ieromonahul Varahiil și din spătarul Emanoil Lupone. Această Comisie a primit însărcinarea să meargă la Mănăstirea Pângărați și la moșiile care i-au fost lăsate în administrare pentru a cerceta dacă arhimandritul Varnava și-a îndeplinit, așa cum susținea, îndatoririle prevăzute în hrisovul lui Mihail Sturza, ridicând zidurile cerute, dacă a făcut și alte zidiri și îmbunătățiri la mănăstire, peste rostirea hrisovului, dacă acest lăcaș monahal mai are nevoie și de alte zidiri sau îmbunătățiri și de a verifica suma veniturilor pe care le-a folosit arhimandritul în urma administrării moșiilor amintite.

Ca atare, la 8 ianuarie 1858, Comisia amintită a întocmit un referat prin care confirma că egumenul Mănăstirii Pângărați și-a îndeplinit îndatoririle stabilite prin citatul hrisov, costul lucrărilor realizate ridicându-se, potrivit devizului inițial, la suma de 208.587 lei și 20 parale. Totodată, în acest referat se mai arăta că arhimandritul Varnava făcea în acel moment („sânt în edificiu”) diferite îmbunătățiri neprevăzute în hrisovul amintit, al căror cost era mai mult decât dublul („pesti îndoită valoarea”) cheltuielilor la care egumenul fusese obligat prin hrisov. Această realizare era cu atât mai remarcabilă cu cât, în cei 8 ani cât a avut în administrare moșiile Tarcău, Sărata și Pârâul Glodului, suma veniturilor pe care arhimandritul Varnava le-a obținut din subarendarea lor a fost de numai 10.770 galbeni și 30 lei. Așadar, făcând comparație între veniturile obținute din

⁹ Costică Asăvoaie, Cosmin Niță, Tamilia-Elena Marin, Ioan Grămadă, *op. cit.*, p. 195-196.

¹⁰ *Ibidem*, p. 196.

¹¹ *Vezi infra*, doc. nr. 5. Cf. și Costică Asăvoaie, Cosmin Niță, Tamilia-Elena Marin, Ioan Grămadă, *op. cit.*, p. 196.

subarendarea moșiilor amintite și sumele cheltuite pentru zidirile și îmbunătățirile făcute la Mănăstirea Pângărați și la acareturile de pe moșiile mai sus numite, membrii Comisiei au constatat că acele cheltuieli au depășit cu mult veniturile amintite și că numai măsurile economice, zelul și munca neîncetată ale egumenului au putut acoperi această diferență, fără a lăsa vreun deficit. În sfârșit, Comisia observa că, potrivit aceluiași hrisov, la ctitoria lui Alexandru Lăpușneanu mai rămăneau de făcut un grajd, o șură, o casă pentru argați, căsoaia de lucrat, un hambar și biserica de acoperit cu draniță, iar aceste lucrări se puteau realiza numai dacă egumenului i se lăsau în continuare veniturile moșiilor amintite.

Pe baza acestor temeuri, pentru continuarea și desăvârșirea îmbunătățirilor și a zidirilor de la Mănăstirea Pângărați, membrii Comisiei socoteau că trebuie încuviințată cererea arhimandritului Varnava de a i se prelungiri cu încă 5 ani, începând cu 1860, drepturile de administrare asupra moșiilor Tarcău, Sărata și Pârâul Glodului. În schimb, egumenul trebuia să termine zidirile începute, respectiv casa și heiurile din cuprinsul mănăstirii, să acopere cu draniță biserica de piatră, dar să mai facă și 4 biserici în satele Pângărăciorul, Stejarul, Tarcăul și Sărata. Pentru a-și susține opinia, Comisia mai arăta că fără o asemenea înlesnire nu numai că nu se puteau desăvârși lucrările începute, dar încheierea drepturilor de administrare ar fi însemnat chiar pierderea sumelor întrebuițate până atunci la acele construcții, căci „*un lucru nedesăvârșit este mai rău decât nu ș-ar fi avut ființa*”. În plus, fără o asemenea prelungire, nu s-ar putea începe nici zidirile care nu există, dar care sunt de neapărată trebuință pentru sobor.

În urma acestui raport, la 18 ianuarie 1858, mitropolitul Moldovei împreună cu ministrul Cultului au întocmit o nouă anafora către caimacamul Nicolae Vogoridi, prin care îl rugau să încuviințeze cererea arhimandritului Varnava de a i se prelungi cu 5 ani administrarea moșiilor Tarcău, Sărata și Pârâul Glodului și, în consecință, să emită un nou hrisov domnesc, în care să se modifice îndatoririle egumenului, căci unele dintre cele stipulate în hrisovul lui Mihail Sturza au fost realizate și pentru că s-au mai adăugat și alte îndatoriri. Totodată, se mai arăta că aceste drepturi de administrare nu trebuie confundate cu cele ale administrării moșiei dimprejurul mănăstirii, care îi fusese lăsată egumenului spre ținerea aceluia lăcaș și a Schitului Tarcău, aflat în subordinea sa.

Ca atare, la 22 ianuarie 1858, prințul Nicolae Conachi Vogoridi, întocmea un nou hrisov, în care arăta că arhiepiscopul și mitropolitul Moldovei și Sucevei, în unire cu Departamentul Cultului și al Instrucției Publice i-au făcut cunoscut, prin anafora, că Mănăstirea Pângărați a fost fondată de Alexandru Lăpușneanu în anul 1560, fiind înzestrată mai apoi cu moșiile Pângărați, Tarcău, Sărata și Pârâul Glodului. Totodată, mai menționa că fusese înștiințat și că acest ansamblu monahal era făcut pe coasta unui munte numit Pârul, fiind compus dintr-o biserică de piatră și, împrejurul ei, din 8 chilii din bârne.

În continuare, caimacamul Principatului Moldovei consemna că renumele acestui lăcaș – determinat de amplasarea sa („pozițai ce ari”), de vechimea și de arhitectura edificiului, precum și de evlavia monahilor săi – atrăgea numeroase vizite și atenția sporită a călătorilor și a pelerinilor. Cu toate acestea, în afară de biserica mănăstirii, starea

deplorabilă a chiliilor monahale pricinuia mirarea, mila și chiar spaima vizitatorilor, căci oricând se puteau prăbuși („ruina”) cu totul.

Într-o asemenea stare s-a găsit Mănăstirea Pângărați până la anul 1833, când i s-a rânduit ca egumen arhimandritul Varnava. Acesta, „pătruns de jălnică stare a mănăstirii”, care ajunsese în pragul încetării existenței sale, căci „demult reclama îmbunătățirea”, și-a unit vocea cu cea a mulțimii credincioșilor și, în anul 1848, „descriind starea în care se găsea mănăstirea, precum și veniturile ce are, au cerut de la Ocârmuire a ei ocrotire și îmbunătățire”. În urma acestui demers, în anul 1849, prin hrisovul cu nr. 1.319, s-a dat pe seama acestui egumen venitul moșiei Pângărați, dimprejurul mănăstirii, „spre ținerea soborului și a arhondaricului din ea, iar moșiile Tarcău și Ivănești, pe timp de 10 ani, pentru a face zidirile și îmbunătățirile arătate chiar în acel hrisov. Ulterior, la aceste drepturi, tot spre realizarea acestor renovări („tot pentru sfârșatul arătat”), i s-a mai adăugat și administrarea moșiei Sărata pe timp de 4 ani, urmând ca dreptul de administrare al tuturor acestor moșii să expire, „dupre citatul hrisov”, în anul 1860.

În baza unor asemenea argumente și în scopul înfrumusețării unui edificiu monahal vrednic de memoria fondatorului său, caimacamul Moldovei a întărit anaforoa mitropolitului și a ministrului Cultului. Totodată, această întărire a fost determinată și de faptul că Nicolae Vogoridi a observat că realizarea unor asemenea zidiri, îmbunătățiri și reparații la mănăstirile pămâtenene erau prevăzute și de art. 3 al *Pravilei* cu nr. 63, din 28 aprilie 1835. În consecință, în temeiul art. 7 din citata *Pravilă*, prințul caimacam îl întărea pe arhimandritul Varnava ca egumen pe viață al Mănăstirii Pângărați și al Schitului Tarcău, confirmându-i, totodată, și dreptul statornicit prin hrisovul din 1849, de a administra moșia înconjurătoare lăcașului monahal, care se despărțea de moșia Tarcău prin apa Bistriței, pentru ținerea acelor obști. În același timp, îi prelungea arhimandritului Varnava cu încă 5 ani, începând de la 23 aprilie 1860, privilegiul de a administra liber moșiile Tarcău și Sărata, de la ținutul Neamț, precum și moșia Luncani sau Pârâul Glodului de la ținutul Bacău.

Odată cu această prelungire, caimacamul Vogoridi reconfirma dreptul egumenului de a exploata câte un parchet anual pe fiecare dintre aceste moșii unde erau păduri, dar cu obligația de a lăsa în urmă cuveniții seminceri pentru regenerarea pădurii. Totodată, noul hrisov stipula că locuitorii de pe aceste moșii trebuiau să primească locurile de hrană legiuite, în schimbul cărora țăranii aveau de făcut adetiul cuvenit, însă fără a cuteza vreodată a lua măcar un lemn din pădure, căci, potrivit *Pravilei* amintite, pădurea era doar pentru trebuința mănăstirii și pentru facerea acareturilor de care lăcașul monahal avea nevoie. Ca atare, în afară de parchetul anual, egumenul mai putea lua din pădure tot lemnul și materialul trebuitor, indiferent unde s-ar fi găsit pe acele moșii dacă din acele locuri i-ar fi fost mai ușor a-l scoate, însă această exploatare trebuia făcută cu priveghere și cu îngrijire, ca să nu se facă risipă („părăduiri”). Această ultimă prevedere demonstrează încă o dată că, prin *Pravila* din 1835, s-au secularizat *de facto* moșiile mănăstirilor pămâtenene, căci egumenii acestora trebuiau să primească încuviințarea expresă a

autorităților pentru a putea lua mai mult lemn din pădurile aflate pe propriile moșii decât lemnul provenit din exploatarea unui parchet anual, care li se dădea spre întrebuințare.

De asemenea, fiindcă venitul acelei moșii Pângărați era numai de 7.000 lei pe an, Nicolae Vogoridi mai hotăra ca, după expirarea deosebitelor drepturi de administrare și a îndatoririlor de construcție prevăzute prin hrisovul de față, până la acoperirea sumei necesare întreținerii acestei mănăstirii și a schitului ei, arhimandritul Varnava trebuia să primească anual suma de 29.000 de lei din Casa Centrală a Clerului, potrivit art. 1 din citata *Pravilă*, căci acest egumen era scutit de aplicarea art. 5, fiindcă se remarcase prin deosebitul zel și economia cu care administrase proprietățile mănăstirii.

În schimbul acestor drepturi, caimacamul Moldovei îl îndatora pe arhimandritul pomenit să desăvârșească zidirea și finisarea („gătirea”) paraclisului de piatră început la Mănăstirea Pângărați, precum și cea de-a cincea aripă de case, încuviințată de Departament prin planul din 1851. Apoi, egumenul mai trebuia să repare, pe dinafară și pe dinlăuntru, vechea biserică, acoperid-o cu șindrilă sau cu tablă de fier alb și să cumpere 7 clopote și o tochiță din același metal, toate la un loc în greutate de 2.200 ocă. De asemenea, mai avea de făcut o retiradă în două rânduri, cu înălțimea de 8 stânjeni și cu un canal boltit de piatră, un grajd, o șură, un hambar și o căsoaie de lucrat, în măsurile prevăzute de hrisovul din 1849. În același timp, arhimandritul Varnava mai trebuia să ridice și să desăvârșească câte o biserică de piatră în fiecare dintre satele Tarcău, Sărata, Pângărăciorul și Stejaru, ale căror moșii le primise în posesie. În sfârșit, dacă veniturile numitelor moșii i-ar fi putut asigura suficiente mijloace, el ar mai fi fost îndatorat să facă îmbrăcăminte arhondaricului și cea a caselor egumenești, precum și argintăriile, veșmintele și cărțile trebuitoare paraclisului mănăstirii, să continue tăierea muntelui pentru a îndrepta locul din sus de acest așezământ monahal și pentru a îngusta râpa, să termine construcția drumului care suia la mănăstire și să ridice o casă de metoc pe jumătate din locul pe care Schitul Tarcău îl avea în târgul Piatra.

Totodată, și prin acest hrisov, arhimandritul Varnava era scutit de obligația de a-și prezenta socoteala anuală cu veniturile Mănăstirii Pângărați și ale Schitului Tarcău și modul în care acestea ar fi fost întrebuințate. În schimbul acestui hatâr, i se cerea ca toate zidirile pe care urma să le facă trebuiau „să aibă desăvârșita soliditate și să fie executate potrivit planului citat”. De fapt, pentru această ultimă condiție, în anul 1858, arhitectul Alecu Costinescu a întocmit un nou plan cu starea la care trebuia adus ansamblul monahal după finalizarea lucrărilor, la care a anexat planurile referitoare la situația mănăstirii înainte de începerea lucrărilor de reparații și planul inițial de refacere a ctitoriei lui Alexandru Lăpușneanu¹².

Tot la 22 ianuarie 1858, Nicolae Vogoridi emitea și un ofis domnesc, prin care scria arhimandritului Varnava că, prin anaforaua mitropolitului și a ministrului Departamentului Cultului, i s-a arătat „trista stare în care a fost Mănăstirea Pângărați”

¹² Costică Asăvoaie, Cosmin Niță, Tamilia-Elena Marin, Ioan Grămadă, *op. cit.*, p. 196.

până în 1833, când i s-a încredințat egumenia, și că, până în 1858, a reușit îmbunătățirea ei. Așadar, doar printr-un „desăvârșit zel, o neobosită osteneală și însemnate cheltuieli”, făcute „prin economice și înțelepte măsuri”, numitul egumen a putut desăvârși zidirile și îmbunătățirile de la acea mănăstire, făcând-o astăzi „vrednică de memoria fundatorului ei”. Cum un asemenea zel trebuia să servească drept pildă și altor egumeni, caimacamul Moldovei îl înștiința pe arhimandritul Mănăstirii Pângărați și al Schitului Tarcău că a întărit anaforaua citată și, prin urmare, că i-a slobozit un nou hrisov, prin care i-a prelungit cu încă 5 ani drepturile de administrare asupra moșiilor amintite. În sfârșit, îl mai asigura că a „ordonat a se publica, prin *Foile Oficiale*, spre obșteasca știință” cuvenita „laudă și încurajare” pentru „însămănătoarele jertfiri” pe care le-a făcut pentru „înfrămusățarea acelui sfânt lăcaș”, care „covârșesc peste îndoit valoarea îndatoririlor ce vi s-au dat prin hrisovul din 1849”.

Cu acest prilej, demn de remarcat este faptul că unul dintre cei doi membri ai Comisiei alcătuite ca să meargă la Mănăstirea Pângărați pentru a verifica dacă arhimandritul Varnava și-a îndeplinit îndatoririle prevăzute în hrisovul lui Mihail Sturza, era spătarul Emanoil Lupone. Or, din notițele olografe făcute pe hrisovul și pe ofisul domnesc emise de caimacamul Nicolae Conachi Vogoridi la 22 ianuarie 1858, aflăm că numitul spătar era chiar șeful Secției a II-a din Ministerul Cultului și al Instrucției Publice. Legat de caracterul acestui boier, documente recent publicate arată că în 1859, în calitate de avocat („plenipotent”/„vechil”) al arhimandritului Varnava, spătarul Luponi a încasat de la M. Hortulari câștiul posesiei moșiei Pârâul Glodului, în valoare de 1.100 galbeni, dar fără a-l mai preda egumenului de la Pângărați¹³. Apoi, în contextul desfășurării secularizării averilor mănăstirilor pământene, având această calitate de vechil, Emanoil Luponi ar fi trebuit să apere interesele arhimandritului Varnava în fața autorităților. Cu toate acestea, după ce la 13 aprilie 1860, Ministerul Treburilor Străine a fost însărcinat de Consiliul de Miniștri să găsească („urmărească, prin locurile competente”) inventarul prin care arhimandritul Varnava a primit în administrare averea Mănăstirii Pângărați, la 17 mai 1860, spătarul amintit, din oportunism, a prezentat tendențions Ministerului Cultelor condica de inventariere a vitelor Mănăstirii Pângărați¹⁴. Din pricina unor asemenea manifestări, într-o broșură pe care a tipărit-o singur, arhimandritului Varnava se plângea că a fost înșelat de Emanoil Luponi, pe care-l socotea drept „fiul vicleșugului” și „fiul diavolului”. Astfel, după ce Luponi a venit în târgul Piatra «cu doi bani în trei pungi» și l-a convins pe pomenitul egumen să-i dea în arendă moșia Tarcău pe o perioadă de 5 ani, cu suma de 6.000 de galbeni, din care a primit numai 1.040 de galbeni, boierul șarlatan l-a dat și în judecată pe arhimandrit, luându-i întreaga leafă de egumen, ce era de 6.000 de

¹³ Costin Clit, *O nouă versiune a «Istoriilor» arhimandritului Varnava despre Mănăstirea Pângărați și Schitul Tarcău*, în *Acta Pangratia*, II, 2024, p. 207.

¹⁴ Idem, *O catagrafie a Mănăstirii Pângărați din 1844*, în *Acta Pangratia*, I, 2023, p. 181-182.

lei pe an, fiindcă îl amăgise și semnase că i se achitase întreaga sumă prevăzută în contract¹⁵.

Totodată, mai observăm că hrisoavele și ofisele domnești de la Mihail Sturza și Nicolae Vogoridi au fost legalizate la 10 iulie 1859 de către Judecătoria ținutului Neamț, semn că această nevoie de confirmare a autenticității lor a fost determinată de adoptarea legii secularizării averilor mănăstirești.

Astfel, în vara anului 1859, guvernul lui Alexandru Ioan Cuza a dispus nu numai confiscarea *de jure* a acestor moșii, dar și încetarea tuturor contractelor dearendă care se derulau dacă era vorba de proprietăți ale Bisericii. În acest context, a fost curmat și dreptul egumenului de la Pângărați de a administra vechile moșii ale mănăstirii. Lăsat fără veniturile necesare continuării lucrărilor începute, arhimandritul Varnava a început o intensă corespondență cu autoritățile pentru a le îndupleca să-i permită desăvârșirea reconstrucției ansamblului monahal pe care-l păstorea. De fapt, până în anul 1859, doar la clopotniță starețul reușise să realizeze lucrările proiectate de arhitectul Alecu Costinescu în 1858¹⁶.

Prin urmare, la 23 noiembrie 1859, egumenul de Pângărați reproșa Comisiei Regulatorie a Averilor Mănăstirești că nu l-a informat despre adevărata ei misiune și despre scopul lucrărilor sale. În aceste condiții, nu putea decât să presupună că obiectivul acesteia era adunarea unor informații („științi”), de vreme ce i se cerea să prezinte acelei Comisii catagrafia cu zestrea mănăstirii și contractele de împosesuire a moșiilor care fuseseră lăsate egumenului „prin hrisoave, în nemijlocită dispoziție și fără control” până la 23 aprilie 1865. Ca atare, arhimandritul Varnava își exprima nedumerirea că această Comisie nu aflase încă de drepturile și îndatoririle pe care egumenul le avea la mănăstire, căci acestea erau lămurite prin hrisoavele din 1849 și din 1858, ce erau bine-cunoscute de Minister, și nici de starea în care găsisese Mănăstirea Pângărați și Schitul Tarcău la 1833 și ce zestre au avut ele atunci când i s-a încredințata egumenia lor. Prin urmare, starețul accepta că are datoria de o a lămuri cu privire la aceste aspecte, așa încât îi trimitea o copie întocmai după catagrafia din acea vreme și după cele două hrisoave amintite, prelej cu care îi arată că cealaltă catagrafie cu zestrea mănăstirii, din 1853, trebuia cercetată de membrii Comisiei la Ministerul Bisericesc, unde se păstra. În plus, acești membri se puteau lămuri și la fața locului de starea în care egumenul adusese mănăstirea în ceea ce privește zidurile, îmbunătățirile și soborul, precum și enorma sumă de bani pe care a cheltuit-o pentru îndeplinirea lor, căci și-a realizat întreit îndatoririle pe care le-a avut prevăzute prin

¹⁵ Arhimandritului Varnava, *Ceasul cel rău sau memuar de purtare și mântuitoarele fapte [ale] domnului spat. E. Luponi, cu prilejul de avocat către arhimandritul Varnava, egumenu Mănăstirii Pângărații, ținutul Neamțu, Iași, Tipografia lui Adolf-Bermann, Podul Vechiu, 1862, apud Costin Clit, O nouă versiune a «Istoriilor» arhimandritului Varnava despre Mănăstirea Pângărați și Schitul Tarcău, în Acta Pangratia, II, 2024, p. 207.*

¹⁶ Costică Asăvoaie, Cosmin Niță, Tamilia-Elena Marin, Ioan Grămadă, *op. cit.*, p. 196-197.

hrisoave, iar acest lucru a transformat mănăstirea sa într-una starea întâi dintr-una de clasa a treia.

Cu acest prilej, în ceea ce privește starea moșiilor care i-au fost lăsate în administrare, arhimandritul Varnava mai comunica acelei Comisii că moșia Pângărați nu era arendată („înposesietă”), ci se „caută de cătră mine”. Apoi, o informa că prin contractul din 23 aprilie 1856, legalizat de Judecătoria districtului Bacău la 11 iulie 1857, moșia Pârâul Glodului sau Luncanii, din acel district, fusese subarendată slugerului Costachi Stoianovici, cu un preț anual de 1.100 galbeni. Totuși, acest posesor nu-și achitase ratele („câștiurile”) arendei pentru anul curent 1859, sub pretextul că Ministerul Cultelor i-ar fi încălcat drepturile prevăzute în contractul de arendă, așa încât arhimandritul s-a tânguit Ministerului, pentru că spera ca prin intermediul administrației statului să primească acești bani. De asemenea, îi arăta că moșia Tarcău fusese subarendată doctorului Karamelea pe timp de 8 ani, cu prețul de 28.000 lei pe an, potrivit contractului din 10 decembrie 1851, care urma să expere la 23 aprilie 1860, iar câștiurile acestei arende au fost primite regulat de egumen. După finalizarea acestui contract de subarendare, moșia Tarcău a fost iar subarendată comisului Dimitrie Neculau, cu începere de la 1860 până la anul 23 aprilie 1865, cu un preț de 5.000 galbeni, bani care au și fost primiți de egumen la facerea noului contract de arendă. Acest ultim contract a fost legalizat de Judecătoria ținutului Neamț la 1 martie 1858 și aprobat de Ministerul Cultelor. În sfârșit, Comisia mai era înștiințată de egumen că moșia Sărata, din districtul Neamț, i-a fost dată în administrare prin hriseul din 1858. În virtutea acestui drept, el a subarendat-o lui Alecu Manoliu pentru o perioadă de 5 ani, adică de la 23 aprilie 1860 până la 23 aprilie 1865, cu un preț de 10.000 lei pe an, ce trebuiau achitați în două câștiuri. În temeiul acestui contract, încheiat în 1859 și trimis, mai apoi, Judecătoriei spre întărire, acest Manoliu și-a făcut cuvenita arătură și sămănătură de toamnă. Cu acest prilej, spre încredințarea Comisiei, egumenul anexa și câteva copii de pe unele dintre aceste contracte de subarendare ale moșiilor amintite mai sus.

La 10 ianuarie 1860, arhimandritul Varnava se plânga Consiliului de Miniștri că, din „Monitorul Oficial”, a aflat că, în urma mijlocirii Comisiei Regulatorie a Averilor Chinoviilor, Ministerul Cultelor a publicat anunțuri despre darea în arendă a moșiilor Pângărați și Sărata, deși acestea îi fuseseră lăsate în administrare până la 23 aprilie 1865, împreună cu moșiile Tarcău și Luncanii sau Pârâul Glodului.

Cu acest prilej, egumenul Mănăstirii Pângărații și al Schitului Tarcău își exprima nedumerirea că această Comisie a putut lua o asemenea decizie, căci art. VIII din ordonanța princiară care îi reglementa activitatea arăta că ea avea atribuții doar asupra moșiilor lăsate egumenilor spre susținerea mănăstirilor, nu și asupra moșiilor lăsate acestora „cu câștiuri și osebite îndatoriri”, precum refacerea ansamblului monahal, caz în care se afla și el. Or, aceste îndatoriri au fost prevăzute prin hrisele domnești obținute în urma mijlocirii mitropolitului și a Ministerului Cultelor. Așadar, era vorba de un contract („tocmeală”) bilateral încheiat de egumen cu Guvernul, iar un asemenea act, „după orice

legislație, trebuie să servească de regulă nestrămutată pentru părțile contractante”. De altfel, în susținerea părerii sale, egumenul invoca și faptul că însuși domnul țării („Înălțimea Sa”), prin discursul pe care l-a ținut la deschiderea Adunării Naționale, a făcut cunoscut țării că recunoaște și, prin urmare, sunt valide („menține”) toate contractele („alcătuirile”) de acest fel aflate în desfășurare. În consecință, dacă particularilor li se cere să-și îndeplinească toate contractele pe care le-au făcut, cu cât mai mult ar trebui ca ele să fie respectate de către domnul țării și de către guvernul său. De fapt, doar arătându-se un asemenea respect se putea oferi un exemplu („pilda mântuitoare”) și celorlalte organe ale Guvernului spre a nu le încălca, recunoscând „sfințania alcătuirilor” făcute și nevoia îndeplinirii obligațiilor asumate („respectul lucrărilor lor”) de către părțile contractante. Prin urmare, dată fiind situația în care se afla, egumenul cerea insistent ca și Ministerul Cultelor să respecte prevederile contractuale prevăzute în acele hrisoave („lucrările sale”), de vreme ce el și-a îndeplinit cu prisosință obligațiile pe care și le-a asumat în vederea refacerii Mănăstirii Pângărați. De asemenea, arhimandritul mai arăta că o astfel de anulare a prevederilor contractuale nu putea să aibă decât consecințe păgubitoare pentru Casa Centrală a Clerului, căci din fondurile ei ar fi trebuit să se susțină continuarea lucrărilor începute la mănăstire. Așadar, scoaterea moșilor amintite la o nouă licitație de dare în arendă de către Comisia Regulatorie era catalogată drept o „lucrare contrară precității ordonanțe a Înălțimei Sale”, ce a fost publicată în „Buletinul Oficial” din 1860, sub no. 117. Or, egumenul credea că în primul rând Consiliul de Miniștri ar trebui să fie apărătorul („puternicul scut”) tuturor principiilor de legi și al sentimentului de echitate.

Prin urmare, arhimandritul Varnava ruga Guvernul „cu smerenie” să dispună („a să regula”) respectarea hrisoavelor din 1849 și 1858 și, în consecință, a grăbi revocarea proiectului de a scoate la licitație arendarea („împosesierei”) arătatelor moșii, căci termenul de licitație a fost fixat pentru 20 ianuarie 1860.

În urma acestei jalbe, la 16 ianuarie 1860, prin rezoluție, Balș șeful Secției a II-a din Ministerul de Externe dispunea să se ceară Departamentului Cultelor un „grabnic referat de împrejurări, spre a se putea supune această chestiune atenției Consiliului de Miniștri, așa încât acesta să poată da o hotărâre înainte de ținerea mezatului.

De aceea, la 18 ianuarie 1860, Ministerul de Externe a transmis Ministerului Cultelor o copie de pe suplica arhimandritului Varnava, prin care acesta cerea respectarea hrisoavelor pentru arenda moșilor Pângărați, Sărata, Tarcău și Luncani. Astfel, ministrul Cultului era rugat să se pronunțe asupra problemei revocării împosesiurii moșilor arătate, trimițându-i grabnic și un referat despre aceasta, așa încât Consiliul de Miniștri să poată hotărî în această chestiune înainte de săvârșirea mezatului.

Așadar, la 23 ianuarie 1860, Secția a II-a din Ministerul Cultelor și al Instrucției Publice confirma că a primit suplica prin care arhimandritul Varnava cerea respectarea hrisoavelor pentru moșile care i-au fost lasate în administrare (Pângărații, Tarcăul cu cătunele, Sărata și Luncanii) și, în consecință, de a se revoca decizia de a le da altora în arendă.

În consecință, șeful Secției a II-a din Ministerul Cultelor a întocmit referatul cerut, așa încât Guvernul să poată hotărî în chestia aceasta înainte de organizarea licitației cu privire la rearendarea acelor moșii. Mai întâi, prin acest referat, se aducea la cunoștința Consiliului de Miniștri că s-a dat în administrarea egumenului moșia dimprejurul mănăstirii, pentru întreținerea cuviincioasă a soborului ei, iar prin hrisovul din 11 mai 1849, i s-au mai lăsat și moșiile Tarcău, Ivănești și Sărata, timp de 10 ani, până la începutul anului 1860, ca să facă un număr de chilii la ea. Dat fiind faptul că acest șef avea sarcina să sprijine decizia de secularizare, nu să se împiedice de argumente legale, prin referatul întocmit, el a considerat că aceste privilegii s-ar fi dat abuziv, prin răstălmăcirea art. IV din *Așezământul* din 1835, care prevedea că în «ceea ce privește la iconomia averilor mănăstirești, moșilor mănăstirilor ce vor da în arendă pe un soroc de trei ani, vânzarea se va face prin mezat și în Mitropolie, în ființa și a rânduitului de cătră domn, făcându-se mai întâi pentru aceasta publicație, ca mușterii să se înfățișeze la zilele ce se vor însemna, spre a se da cu condițiile ce vor fi mai de folos pentru mănăstiri, iar contractele se vor iscăli de către egumeni și se vor întări de mitropolit. Vânzarea orânzilor moșilor fiecăria mănăstiri trebuia să se facă tot la o vreme și la un soroc, iar pentru moșia pe care este zidită mănăstirea, se va prefera egumenul, cu un preț cuviincios, după trebuința mănăstirii».

Din aceleași considerente, prin același referat, se mai imputa egumenului că, fără „ca mai întâi să-și fi îndeplinit în totul niște asemenea îndatoriri, prin suplica ce au dat Preasfințitului Mitropolit la 16 noiembrie 1858”, a cerut prelungirea dreptului de stăpânire asupra arătatelor moșii pentru încă cinci ani.

În continuare, raportul mai consemna că în urma acestei cereri de prelungire, s-a constituit o Comisie, compusă dintr-un reprezentant al Mitropoliei și un delegat al Ministerului. Prin cercetare la fața locului, membrii acestei Comisii urmau să se convingă dacă arhimandritul și-a îndeplinit obligațiile privitoare la edificarea zidurilor cerute, dacă a făcut ziduri și îmbunătățiri neprevăzute în hrisov și dacă mai era de neaparată trebuință a se face și alte ziduri și îmbunătățiri. În sfârșit, se mai raporta că respectiva Comisie mai trebuia să cerceteze și veniturile pe care le-a folosit arhimandritul în îndeplinirea obligațiilor prevăzute în citatul hrisov. În ciuda realității, autorul referatului a ajuns să considere în mod tendențios că acea Comisie a întocmit un raport fals („neadivărat”), pe baza căruia fostul caimacam a prelungit cu 5 ani dreptul de administrare al egumenului asupra moșilor Tarcău, Sărata și Luncaii pentru a mai face și alte ziduri. Totodată, membrii ei mai insinuuau că egumenul și-a acoperit toate cheltuielile pentru zidurile pe care le-a făcut din veniturile obținute din administrarea acelor moșii. Mai mult, ei acuzau că mărimea acestor venituri a depășit („covârșescu”) cu mult prețul cu care ele au fost lăsate în dispoziția arhimandritului Varnava „fără formă legală, care este licitația”.

În aceste condiții, șeful acelei secții pretindea că în anul 1859 Ministerul Cultelor n-a mai acceptat aceste abuzuri („neputând privi mai mult trista stare a lucrurilor de așa natură”) și încălcarea *Așezământului* din 1835, așa că a propus domnului Cuza să ia măsuri pentru curmarea lor. Ca atare, prin ordonanța nr. 171 din 1 iunie 1859, Alexandru Ioan

Cuza a hotărât secularizarea averilor mănăstirilor pământene, iar prin art. 8 din aceeași lege s-au reglementat și măsurile care trebuiau aplicate asupra moșiilor care s-au aflat mai înainte în administrarea Ministerului Cultelor și mai apoi au fost lăsate egumenilor mănăstirilor neînchinat. Așadar, în conformitate cu acest articol al ordonanței domnești, Ministerul Cultelor a decis („regulat”) darea în arendă („a lor împosesiere”) a moșiilor Pângărați și Sărata prin scoaterea lor la mezat („forma licitativă”).

În ceea ce privește contractul de subarendare („subîmposesiere”) a moșiei Tarcău și a cătunelor sale, Secția a II-a din Ministerul Bisericesc a socotit că acesta este un caz excepțional, neprevăzut de ordonanță, așa încât nu a făcut nicio propunere („s-au oprit de a înainta vreo lucrare”). Prin urmare, Consiliul de Miniștri era lăsat să se pronunțe în privirea acelui contract fiindcă acesta a fost legalizat de Tribunalul judecătoresc al districtului Neamț cu doi ani mai înainte de termenul expirării precedentului contract, dată până la care egumenul ar fi avut dreptul să dispună de venitul acelei moșii, așa încât egumenul a reușit să încaseze anticipat câșturile acestui nou contract. În sfârșit, șeful Secției a II-a mai raporta că egumenul Pângăraților și Comisia Regulatoare Averilor Mănăstirești, ce fusese constituită în temeiul ordonanței amintite, au încredințat Ministerul că Emanoil Luponi, avocatul („plenipotentul”) arhimandritului avea în păstrare contractul de arendă al moșiei Luncanii sau Pârăul Glodului.

În consecință, din rezultatul lucrărilor zisei Comisii, sistematizate în adresele sale cu nr. 1.439 și 1.441, șeful Secției a II-a trăgea o concluzie pe placul autorităților, așa încât acestea să-și poată justifica anularea vechilor hrisoave acordate Mănăstirii Pângărați. Astfel, egumenul era acuzat nu numai că nu și-ar fi „îndeplinit în totul și întocmai îndatoririle sale după hrisovul din anul 1849”, dar n-ar fi ținut nici mănăstirea „în starea și regula cuviincioasă”. Prin urmare, „asemenea împrejurări” ar dovedi „îndestul” că numitul egumen s-ar fi abătut de la îndatoririle pe care și le-ar fi „luat asupra-i”, așa încât îi socotea cererea fără temei („fără de loc”). Prin urmare, Ministerul Cultelor recomanda Consiliului de Miniștri să nu ia în considerație această jalbă, cu atât mai mult cu cât, potrivit înțelesului citatei ordonanțe, nu se puteau face derogări („nici o dispoziție”) de la prevederile ei („alta decât aceea prescrisă de cuprinderea aceștia”).

În urma acestui referat, la 20 ianuarie 1860, prin rezoluție, Costache Ralet a redactat un proces-verbal prin care constata că amintitul Consiliu nu era competent să dea vreo hotărâre contrară ordonanței domnești care hotărâse secularizarea, așa încât recomanda Ministerului Cultelor să se adreseze instanței de judecată („să reclami la canalul judecătoresc”) pentru a se pronunța asupra legalității subarendării („suptîmposesuerea”) de către egumen a moșiei Tarcău și a cătunelor sale înainte de termen.

La 26 ianuarie 1860, arhimandritul Varnava s-a plâns Consiliului de Miniștri că Ministerul Cultelor îl învinovățește pe nedrept că nu și-ar fi îndeplinit îndatoririle stabilite prin hrisoavele emise de Mihail Sturza și Nicolae Vogoridi și că socoate în mod eronat că aceste hrisoave ar fi fost date contrar prevederilor art. 4 din legiuirea din 1835. Ca atare,

pentru a dovedi netemeinicia acestor acuzații, el solicita Guvernului, pe de o parte, să cerceteze hrisoavele amintite, raportul Comisiei din 1857 ce se păstrează chiar în arhiva Ministerului Cultelor și art. 3 din *Pravila* din 1835, iar pe de alta, să verifice la starea locului „starea în care astăzi este adusă mănăstirea”, pentru a se convinge de toate îmbunătățirile și zidirile pe care le-a făcut.

Cu toate acestea, la 5 februarie 1860, Consiliului de Miniștri își declina competența de a încuviința cererea arhimandritului Varnava de a-i se lăsa în continuare moșiile în administrare, conform hrisoavelor, căci nu era „competent a da vreo hotărâre în contra ordonanței domnești” de secularizare a averilor mănăstirești. Ca atare, Guvernul cerea Ministerului Cultelor să se pronunțe asupra contractelor de subarendare („subînposesuirea”) a celor două moșii de către egumen, căci pentru respectarea acestor contracte s-a deschis un proces la Judecătoria.

Totuși, peste numai câțiva ani, autoritățile au recunoscut în mod indirect lipsa de temei a acuzelor pe care șeful Secției a II-a din Ministerul Cultelor le-a adus harnicului și învățatului arhimandrit Varnava¹⁷. Astfel, la 19 iunie 1863, Ioan Costinescu, subprefectul plasei Piatra, a întocmit un proces-verbal în care consemna că dintre lucrările pe care le-a avut de făcut la Mănăstirea Pângărați potrivit hrisoavelor, egumenul a reușit să facă mai mult, căci a sporit cu 30 de stânjani lungimea zidurilor; a făcut două beciuri boltite de cărămidă și alte 10 beciuri boltite de piatră, precum și o subterană boltită de piatră în mărime de 26 de stânjani; a înălțat clopotnița peste măsura îndatoririi, a acoperit-o cu fier alb și i-a așezat în vârf o cruce mare, nouă, poleită; a realizat un canal boltit de piatră pentru scurgerea apei, în lungime de 60 de stânjani; a îndreptat ograda lăcașului prin tăierea unei părți însemnate din munte; a refăcut drumul urcător la mănăstire prin tăierea poalei muntelui; a făcut un nou paraclis în lungime de 11 stânjani și lat de 3 stânjani; a dotat biserica cu obiecte de cult și veșminte preoțești și diaconești suficiente; a mobilat îndeajuns toate încăperile construite și arhondaricul și a cumpărat vasele de alamă necesare la culme și un serviciu de masă îndestulător¹⁸.

Așadar, din corespondența arhimandritului Varnava cu autoritățile se observă modul arbitrar prin care organele statului au judecat și, în final, au respins cererile legitime ale egumenului de Pângărați. Totuși, deși abuzivă din punct de vedere juridic și dureroasă pentru interesele Bisericii, secularizarea averilor mănăstirilor pământene de către Alexandru Ioan Cuza a avut și câteva rezultate benefice. Unul dintre ele îl constituie faptul că această secularizare a salvat de la distrugere vechea biserică a lui Alexandru Lăpușneanu, cu hramul Sfântul Dimitrie. Astfel, rămas fără mijloacele materiale de care avea nevoie, arhimandritul Varnava n-a mai putut s-o refacă în stil neoclastic, potrivit planurilor arhitectului Costinescu.

¹⁷ Arhimandritul Varnava al Mănăstirii Pângărați era abonat la publicațiile care se tipăreau în Iași (Doamna Janlis, *Frații de arme sau Curtea lui Carlomano împăratul Franței, în șesă părți*, Tradusă de A. Vasiliu, partea 6-a, Iași, <Tipografia> Buciumul Român, 1854, p. 161).

¹⁸ Costică Asăvoaie, Cosmin Niță, Tamalia-Elena Marin, Ioan Grămadă, *op. cit.*, p. 197.

În același timp, documentele de față au și o importanță arhivistică deosebită. Astfel, din actele reunite în dosarul nr. 458/1860 din fondul Ministerul Cultelor și Instrucțiunilor Publice Moldova de la Arhivele Naționale Iași, se poate observa că «hârtia timbrului» era marcată prin imprimarea mărcii *timbrul domnesc* de «20 p(arale)» și prin ștanțarea („timbrarea”) unui timbru sec ce avea în scut capul de bour.

Această hârtie era folosită de autoritățile Principatului Moldovei pentru legalizarea și autentificarea copiilor documentelor atașate în dosarul unei anumite pricini sau pentru redactarea unor jalbe oficiale adresate Guvernului Moldovei. Prin legalizarea copiilor unor documente, autoritățile care ajungeau să analizeze dosarul respectiv verificau mult mai ușor autenticitatea actelor anexate sub formă de copii. Ca atare, ele puteau să nu mai verifice originalele acelor copii, căci originalele lor fuseseră verificate de instituția statului care le-a legalizat după ce acestea fuseseră copiate pe asemenea hârtie timbrată. Totuși, dacă vreo instituție a statului dorea să se convingă încă o dată de autenticitatea acestor acte, posesorul copiilor legalizate sau, după caz, autentificate era dator să prezinte și documentele originale ale acelor înscrisuri. Din acest motiv, în formulele de legalizare ale Judecătoriei ținutului Neamț se preciza că atunci când o instanță era dornică să revadă hrisoavele originale ale acelor copii, vechilul Mănăstirii Pângărați trebuia să le prezinte («cu arătari că dacă ar fi ceruti de locurili undi ar urma a să reprezenta copiili spre a să avea în videri și originalurili, să li înfățișăzi purtătorul copiilor»).

Procesul de legalizare consta în verificarea amănunțită a textului copiei, așa încât acesta să corespundă întocmai conținutului documentului original („Copiili de fați, posleduindu-să din cuvânt în cuvânt și fiind întocmai cu originalul, să legaliziaz de Giudecătorie”). Aceste legalizări par să fi fost înregistrate într-un registru special, ținut de fiecare Judecătorie în parte, pentru a se depista falsele legalizări făcute în numele unei Judecătorii („potrivit cererii ci au făcut prin suplica din 10 a corentii, înreghistrată cu no. 3.889 și a încheierii tot din 10, însăsăetă no. 2”).

Apoi, din modul în care regăsim pe foi imprimarea în tuș negru a timbrului domnesc și impresiunea timbrului sec (acestea fiind așezate întotdeauna una sub cealaltă, la distanțe diferite între ele ce varia de la o foaie la alta, însă întotdeauna ambele sunt marcate în partea din stânga sus, pe prima filă, a unei coale duble – la cca. 1,5-3 cm de marginea superioară a foi – și la 1,5-4 cm de marginea stângă a paginii) reiese că imprimarea acestor două însemne se făcea manual, întotdeauna pe hârtie artizanală de bună calitate.

În sfârșit, documentele de față conțin mai multe arhaisme, din care unele au înțelesul cunoscut (*a der(e)aza*¹⁹, *forma licitativă*²⁰, *împosesiere*²¹, *rezon*²², *părăduire*²³,

¹⁹ A descinde din; a decurge din.

²⁰ Prin licitație, prin scoatere la mezat.

²¹ Arendare.

²² Temei.

²³ Risipire, distrugere.

plenipotent²⁴, a se posedui²⁵, simiceri²⁶, a specula²⁷, subțimposesuire²⁸, suplică²⁹, tochiță³⁰, vechi³¹), în vreme ce altele nu se regăsesc încă în dicționare [demarșă³², însășăetă³³, peritoscă (peritocică)³⁴, trebuință neîncungiurată³⁵], însă, din context, am putut să le reconstituim sensul.

ARCHIMANDRITE VARNAVA'S EFFORTS TO RESTORE PÂNGĂRAȚI MONASTERY IN THE MID-19TH CENTURY

(Abstract)

In the first half of the 19th century, Pângărați Monastery faced an advanced state of decay, which prompted the initiation of official restoration efforts between 1846 and 1848. Despite the drafting of an architectural plan by Alecu Costinescu and the estimation of necessary costs, the lack of interest from contractors prevented the execution of the works. In this context, in 1849, Archimandrite Varnava obtained, with the approval of Prince Mihail Sturza, the right to administer several monastery estates for a period of ten years, with the aim of financing the restoration from the revenues generated.

Between 1850 and 1859, the abbot carried out an extensive reconstruction program, which far exceeded the original plans, thus managing to elevate the monastery to a higher status. As the lease rights were nearing expiration, Varnava requested and obtained in 1858 an extension of the privilege from the caimacam Nicolae Vogoride. However, the secularization of monastic estates, enacted in 1859 by the government of Alexandru Ioan Cuza, led to the loss of these rights and the confiscation of the properties, effectively eliminating the financial sources necessary to complete the works.

²⁴ Avocat.

²⁵ A confrunta pentru a se stabili conformitatea cu originalul.

²⁶ Copacii maturi și sănătoși, care produceau sămânță de calitate, potrivită pentru a face puieți buni, necesari pentru a se regenera pădurea tăiată. În Bucovina, cuvântul «simiceri» se folosește pentru a desemna știuleții de prumb care sunt lăsați ca sămânță pentru cultura din anul următor.

²⁷ A vinde ceva; a subarenda.

²⁸ Subarendare.

²⁹ Cerere; jalbă, plângere.

³⁰ Toacă mică de fier, ce se regăsește, de regulă, lângă intrarea în biserica unei mănăstiri.

³¹ Avocat.

³² Demers.

³³ Mod de înregistrare a copiilor ce se legalizau sau se autenticau de către o Judecătorie, prin înscrierea lor într-un registru special, pentru a se putea depista legalizările false făcute în numele unei instanțe.

³⁴ Adjudecare, încheierea unei licitații.

³⁵ Neapărată trebuință.

ANEXE

1

7 februarie 1846

Cu mila lui Dumnezeu, Noi Mihail Grigorie Sturza v(oie)v(od), domnu' Țărei
Moldovei,

Prin Pravila statornicită pentru regularisirea averilor eparhiale¹ și a monastirilor pământești dându-să cuviincioasa închizășluire a acestor casă dumneză(i)ești, nu numai în pri[i]virea averilor, dar și în cele atingătoare pentru cliros.

S-au legiuit, prin ar<t.>² 11 și 12, Secția¹ 1^{-ia} 3, litera a), ca rânduirea egumenilor pe la monastiri să fie pe vieță¹, fără a să pute(a) schimba decât numai la întâmplare când s-ar abate din datoriile lor, adevărindu-să aceasta cu buni dovezi de cătră mitropolitu și episcopii eparhioți, carii atunci vor aduce la cunoștința domnului, spre hotărâre.

Potrivit cu această despoziție¹ și cu Pravila din anu' 1835, aflându-să rânduit egumen și cuviosul protosinghel Varnava la pământeasca Monastire Pângărațai, din ținutu' Neamțu, încă din vremea fostului mitropolit Veniamin, de la care i s-au dat și cartea supt no. 206, din 16 febroari(e)¹ <1>²837, domniea¹ noastră, pe temeiul ținutei¹ legiui, prin acest hrisov, statornicim pe vieță¹ rânduirea cuvioșii sale egumen pomenitei Monastiri, cu dreptățile prescrisă de Așăzământ, spre care sfârșit s-au întărit cu a noastră domnească iscălitură și peceti.

Scrisu-s-au hrisovul acesta la scaunul domniei, în orașul (I)eșai, în anul al doisprizăcilea a domnii noastre, anul una mie opt sutu patruzăci și șasă, luna ghenari(e), în doăzăci și șasă zile.

Iscălitura domnească, Noi Mihail Grigoriu Sturza v(oie)v(od).
(pecetea domnească)⁴.

No. 61.

D(umnelui)⁴ Panaiti Balși procit.

Secția 1^{-iu}, no. 309.

1846, februar(i)e în 7 zile.

Pentru șăf, Neculai Vișul sluger.

ANI, fond MCIP - Moldova, dosar 458/1860, f. 6r, copie legalizată⁶, hârtie timbrată, c. neagră. Hârtia timbrată are un timbru domnesc ștampilat, având în câmpul sigilar Justiția, reprezentată în picioare, având în mâna dreaptă balanța, iar în cea stângă, o lance; sub balanță, capul bour, cu o stea în cinci colțuri între coarnez recurbate; sub capul de bour, un postament în care este marcat prețul hârtiei timbrate: «20 p(arale)»; în exergă, legenda: «timbru domnesc». Sub timbrul domnesc ștampilat este un sigiliu timbru sec, având în centru un scut de culoare galbenă, care are în câmpul sigilar capul de bour cu o stea în cinci colțuri între coarnez recurbate, timbrat

de o coroană princiară; sigiliul cu stema Principatului Moldovei este flancat de steaguri; dedesubtul scutului sunt reprezentate două talpe de tun, cu bombarde între ele; în exergă, legenda: «timbru domnesc».

¹ Așa în text.

² Omis.

³ Așa în text pentru «întâia».

⁴ Formula «pecete(a) domnească» a fost scrisă într-un cerc.

⁵ Cuvântul «d(umnealui)» a fost prescurtat «D.D.», care, în acea vreme, era prescurtarea uzuală pentru «dumnealor» sau «domnii».

⁶ Cf. legalizarea de la finalul hrisovului emis la 11 mai 1849.

2

11 mai 1849

Cu mila lui Dumnezeu, Noi Mihail Grigoriu Sturza v(oe)v(od), domnu' Țărei
Moldoviei,

Pre(a)sfințitul arhiereu Meletie Stavropoleos, loc[o]țiitorul de mitropolit, în unire cu Departamentul Averilor Bisericești, prin anafora sub no. 1.290, anul curgătoriu, au adus la cunoștința domnii noastre că chiliile pentru locuința părinților petrecători la Monastirea Pângărații, casile igumenești cu arhondaricul, treapiza, cuhnea, pitărie și alte încăperi de la acea Monastire fiind vechite cu totul, în proastă stare din pricina vechimei, și nepri[i]mitoare de niciun soi de reparații, în cuprinderea Așăzământului, s-au însărcinat pe un arhitect care, mergând la starea locului, au alcătuit planurile facerii acelor zidiri din nou. Și pe aceste(a) în urmă, supunându-le observației Sfatului dinpreună¹ cu dovezile cheltu(i)elilor, în sumă pusti tot de 208.882 lei, pe temeiul dizlegării ci au pri[i]mit, s-au publicat darea în antrepriză i facirea arătatilor lucruri.

Dar fiindcă atât la acelea 3 străgări a mezatului, precum și în cursul peritoscei nu s-au înfătoșat niciun muștereu pentru această lucrari, pre(a)cuvioșie sa arhimandritul Varnava, egumenul numitei Monastiri, în pri[i]vire(a) neîncungiuratei trebuinți ci urmează de arătatele încăperi și întru dorința sa pentru buna stare și intimiire² a celui dumneze(i)esc lacași¹, fără niciun cuget de folosiri în parte, prin înscrisul din 18 a trecutei luni apri[i]l(ie), cu care au intrat către numitul Departament, au făcut propuneri că moșiile numitei Monastiri, anumi Ivăneștii și Tarcăul de la ținutul Neamțului, fiind înposesietii astăzi – ce(a) dintâi cu 21.513 lei pi an și cei¹ din urmă cu 19.525 lei – amândoa aceste(a) alcătu(i)escu un venit anual de 41.038 lei, din care scoțându-se 28.900 lei, suma ci mai rămâni a lua Monastirea pentru ținere(a) ei din acei 36.000 lei pe an, după Așăzământ, di vreme ci să scade cu 7.100 lei venitul moșai din încungiurul³ Monastirii, care este lăsată pe socoteala pre(a)cuvioșai sale. Mai rămâni în casă o rezervă de 12.138 lei pi an, foarte mică și nepotrivită cu cheltu(i)elile de 208.882 lei ci să cer pentru facirea încăperilor trebuitoare. Când, dacă îi s-ar da în stăpîniri arătatele mai sus doă moșai ca si

le spiculezi în folosul său oricum îi va ceri interesul, pe vreme de 10 {zăci}⁴ ani, care moșii, după venitul lor de astăzi, nu dau în această vreme decât până la suma de 121.380 lei, adică cu 87.502 lei mai puțin decât suma cuprinsă în deviz, pre(a)cuvieoșie¹ sa să îndatorești a faci cu a sa cheltueală¹ din timilii și întocmai după planurile alcătuite de dumnealui arhitectul Alecu Costinescu:

1. patrusprizăci chilii de locuință, cu cămările lor, și, dedesubt, patru beciuri de piatră boltiti;

2. casile eguminești și arhondaricul;

3. treapiza¹, kuhnea și pităriea¹;

4. din sus de ograda Monastirei, să facă un zidu în partea arătată pe plan; și săpându-să pământul de la deal, spre îndreptare(a) linii chiliilor despre răsărit, acel pământ să să dei la zidiul de mai sus; și întocmindu-să, să să facă în acest loc, pe temelie de pieatră¹, un grajd și o șură pentru trăsuri;

5. pe lângă cele de mai sus, să facă o casă mari pentru argați și o căsoa(i)e pentru lucrat; asăminea(a), și un hambari.

Toate aceste(a) din nou și în mărimile cuprinsă în planul osăbit, de care să mai îndatorești să acoperi din nou biserica monastirei cu draniți¹ și să înalți zidiul¹ clopotniții, ci esti făcut numai pâră pe deasupra ferestrilor, încă de un stânjân în sus, acoperindu-o și pe aceasta cu draniță din nou, cheltueală¹ necuprinsă în devizul făcut de cătră numitul arhitect.

Cerând {pre(a)cuvieoșie¹ sa}⁵ pre(a)cuviosul egumen a i să slobozi, pentru facirea acestora, hrisovul nostru, întăritoriu stăpânirii sale pe arătatele două moșai în vreme de 10 {zăci}⁴ ani, și să rămă(i)e scutit cu Darea de samă pentru întrebuințarea sumei hotărâte⁶ spre ținerea Monastirei, atât în cursul acelor zăci ani, cât și după trecirea lor. În pri[i]vire că Monastirea Pângărațai, având pe moșie sa un schit, numit Tarcăul, cu un sobor de 18 părinți, adecă¹ aproape de numărul acelor petrecători în Monastire, cărora le dă lefi și cele trebuincioasă, apoi banei¹ ci pri[i]mești după Așăzământ, de abe(a) numai, cu o pre(a)chipzuită¹ economie, îi agiu<n>⁷ge în cheltu(i)elile Monastirei și a Schitului numit. Deci, pre(a)sfințitul loc[o]țiit[i]oriul de mitropolit dinupreună¹ cu Departamentul Bisericescu, luând aminte că pentru facirea tuturor arătatilor lucruri ar trebui să să cheltuească¹ deodată o sumă îndestul de însămnătoare, adecă¹, după socoteala de mai sus, întreg venitul numitilor două moșai pi vreme de șaptisprizăci ani și două luni, când pre(a)cuviosul egumen nu ceri a le stăpânii decât în curgire de zăci ani, făcând și alte adăugiri, necuprinsă în devizu. Toate aceste(a) <sunt>⁷ numai întru dorință de a înzăstra pe Monastire cu încăperile ce sânt de neapărată trebuință și care, de a<r>⁷ rămâne în sarcina Departamentului după neînlesnirea Casăi Chentrale, nu e-ar¹ fi cu puțință a le face așa degrabă, precum să cer.

Pe asăminea rezoane, aflând propunerea egumenului de folos și multă priință, au mijlocit a să încuviința și de către noi asăminea puneri la cale, adică de a să da moșiile

Ivăneștii și Tarcăul în stăpânirea pre(a)cuviosului egumen pe arăta vremi de zăci ani, ca si le stăpânească și să le spiculezi în folosul său, precum îi va ceri interesul.

Așa precum contracturile posesăi acelor moșăi să și isprăvescu la viitoriul an 1850, april(ie) 23, și în cuprinderea aceștii despoziții, să i să sloboadă hrisovul nostru, cu rostire a nu mai fi îndatorit să dei samă pentru întrebuințarea nici a sumei hotărâte spre ținerea Monastirei în cursul acestor zăci ani, după împlinirea căroră moșăile numite Ivăneștii și Tarcăul să rămâi iarăș(i) în despoziția Departamentului, și pre(a)cuvioșiea¹ sa să urmezi, ca și până acum, a-ș(i) da sama cuvenită pentru acei 36.000⁸ [lei]⁹ ci au a i să da și de atunci înaintea¹ pentru ținerea Monastirei.

Drept aceasta, Domniea¹ Noastră, luând în pri[i]vire că propunerea arhimandritului Varnava esti, în adevăr, de folos și <cu>⁷ multă priință pentru Casă¹⁰, care, după cele mai sus arătate temeiuri, să scutești de însămnătoare(a) cheltueală¹ cu facirea zidurilor neaparat trebuitoare la Monastirea Pângărațai, spre a nu să pustii acest dumneză(i)escu lăcaș, pe care ziduri să îndatorești numitul a le faci din nou, cu a sa cheltueală¹, în curgerea de zăci ani, după planurile închipuite și întru tot temelnice¹, am încuviințat pomenita anafora a Departamentului Averilor Bisericești făcută în unire cu loc[o]țiitoriul de mitropolit și, prin acest al nostru domnescu hrisov, întărim pre(a)cuviosului arhimandrit și egumen Varnava a i să da moșăile numitei Monastiri, anumi Ivăneștii și Tarcăul, de la ținutul Neamțului, pi vremi de zăci ani¹¹, începători de la 23 april(ie) a anului viitoriu, 1850, când încetează lucrarea contracturilor cu care sânt dati astăzi în posesie, ca si¹² le stăpânească în toată această vremi și si¹² le spiculezi în folosul său, precum îi va ceri interesul, fără a mai fi în datorit să de(a) samă în cursul acestor zăci ani pentru întrebuințarea sumei hotărâtă spre ținerea Monastirei.

Iar după trecirea acestui timp, moșiile Ivăneștii și Tarcăul vor rămâne iarăș(i) în despoziția¹ Departamentului. Și pre(a)cuvioșiea¹ sa va urma, ca și până acum, a da samă pentru acei 36.000 lei ci i să vor da și de atunci înaintea¹ pentru ținerea Monastirei, ca unul ci esti rânduit egumen pe vieață¹, potrivit cu rostirea Așăzământului, pentru care i să dă acest hrisov supt a noastră iscălitură și pecetie¹, poroncind Depart(amentului) Averilor Bisericești a-l puni de îndată în lucrare, de la vremea mai sus arătată, și a priveghe(a) ca pomenitele ziduri să să facă după mărimile cuprinsă în planuri statornice și potrivite cu întrebuințarea lor.

Scrisu-s-au hrisovul acesta în politie Iașai, unde esti scaunul Domnii, în al cinsprizăcile(a) an a<l>⁷ domnii noastre în prințipatul Moldovei, la anul de la Mântuirea lumii una mie opt sute patruzăci și noă, luna mai, în cinci zile.

Noi Mihail Grigoriu Sturza vo(ie)v(o)d
{pecete(a) domnească}¹³

Milu vornic procet¹.

Secția¹ 1-ii¹⁴ a Depart(amentului) Averilor Bisericești, no. 1319.

Anul 1849, luna mai în 11 zile.

Iașei¹.

Șăf(ul) secțâi, Dulcescu.

S-au scris de profesorul Ioan Cartul.

No. 237.

<de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, legalizarea:>

Principatili Uniti Moldova și Valahia.

Giud(e)c(ător)ia ținut(u)l(u)i Niamțu.

Copiile de față¹⁵, posleduindu-să din cuvânt în cuvânt și fiind întocmai cu originalu', să legaliz(e)aziă¹ de Giud(e)c(ător)ia, dându-să pre(a)cuvioșii sali arhimandritului Varnava, potrivit ceririi ci au făcut prin suplica din 10 a corentii, înregistrată <cu>⁷ no. 3.889, și a închierii tot di la 10, însășăetă <cu>⁷ no. 2, cu arătari că dacă ar fi ceruti di locurile unde ar urma a să reprezenta copiii spre a să ave(a) în vederi și originalurili¹, să li înfășoșăzi purtătorii copiiilor.

<de a treia mână, cu al treilea tip de cerneală neagră, semnătura:>

N(icolae) Vicol <m.p.>.

(Loc sigiliu)

<de a patra mână, cu al patrulea tip de cerneală neagră, semnătura:>

I(oan) Teodor <m.p.>.

<de a mână, cu al tip de cerneală neagră, semnătura:>

D(imitrie) Vicol <m.p.>.

<iar de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, numărul, data și semnătura:>

No. 4131¹⁶.

1859, iuli(e) 10¹⁷.

Șăf, Lazariu<c>⁷ <m.p.>.

<pe verso-ul filei a noua, tot de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, certificarea încheierii legalizării:>

Pe patru fili să cuprindi.

Șăf, Lazariu<c>⁷ <m.p.>.

ANI, fond MCIP - Moldova, dosar 458/1860, f. 6v-9v, copie legalizată, hârtie timbrată, c. neagră; pentru legalizare s-a folosit sigiliul judecătorei ținutului Neamț, având în câmpul sigilar un scut francez modern, tăiat; cartierul superior este în câmp roșu, iar cartierul inferior este în câmp roșu; peste cele două cartiere este broșat capul de zimbru, având o stea în șase colțuri între coarne; scutul este timbrat de o corană regală și flancat de doi sturioni afrontați; dedesubt este anul: «1858»; în exergă, legenda: «Principatele Unite. Judecătoria districtului Neamsu».

¹ Așa în text.

² Așa în text pentru «intemeiere».

³ Așa în text pentru «împrejurul».

⁴ Parantezele sunt puse de noi.

⁵ Parantezele sunt puse de autorul copiei.

⁶ Litera «â» a fost redată prin «i».

⁷ Omis.

⁸ Numărul «36.000» a fost scris ulterior, în continuarea rândului, de aceeași mână, cu același tip de cerneală neagră, după ce a tăiat cuvântul «no.», pe care tot ea îl scrisese mai înainte.

⁹ Cuvântul «lei» a fost tăiat de mâna care l-a scris, cu același tip de cerneală neagră.

¹⁰ Este vorba de «Casa Centrală a Clerului».

¹¹ Formula «a i să da moșăile numitei Monastiri, anumi Ivăneștii și Tarcăul, de la ținutul Neamțului, pi vremi de zăci ani» a fost subliniată de mâna care a scris-o, cu același tip de cerneală neagră.

¹² Așa în text pentru «să».

¹³ Formula «pecete(a) domnească» a fost scrisă într-un cerc.

¹⁴ Așa în text pentru «întăiu».

¹⁵ Această legalizare se referă la hrisoavele emise de Mihail Sturza voievod la 7 februarie 1846 și la 11 mai 1849.

¹⁶ Numărul «4.131» a fost completat ulterior, pe loc lăsat liber, de a treia mână (a lui Nicolae Vicol), cu al treilea tip de cerneală.

¹⁷ Numărul «410» a fost completat ulterior, pe loc lăsat liber, de a treia mână (a lui Nicolae Vicol), cu al treilea tip de cerneală.

3

22 ianuarie 1858

Prințului Necolai Conachi Vogoridi, caimacamul Prințăpatului Moldovii,

Iubitorii mei de Dumnezeu, preosfințitul arhiepiscop și mitropolit Moldaviei și Sucevii, în uniri cu Dipart(amentul) Cultului și al Instrucției Publice, la 18 a corentii luni enuarie¹, anul Mântuirii 1858, supt¹ no. 364, me¹-au supus următoarea anafora:

Între templurile ce să găsească înălțați spre adorarea Celui Atotputernic și sânt înzăstrate cu fondosuri spre adăpostul celor ce cu evlavie s-au făgăduit în Domnul esti și Mon(astirea) Pângărațâi, de la ținutul Neamțului, fundată de domnul Lăpuș[ă]neanul la anul 1560 și înzăstrată în urmă cu moșăile Pângărațâi, Tarcăul, Sarata și Părăul Glodului. Acest edificiu esti făcut pe coasta unui munte numit Părul, având numai bisărica de piatră, iar tot ce împrejur[a] era: 8 chilii durate din bârne.

Renumire² acest<ui>³ sf(ânt) lăcași, atât în pri[i]virea pozițai ce ari, cât și a vechiului monument de credință, ce încă să deosăbești prin a sa arhitectură, precum și evlaviea cuvioșilor ce lăcua¹ această Mon(astire), atrăgia¹ vizitarea și atențea¹ călătorilor i a pilgrinilor, căci, afară de zisa bisărică, vederea numai a chiliilor în care petreceau cei fericiți cu duhul pricinueau⁴ nu numai merarea și mila acelora, dar încă și spaima că odată vor fi jărtfe unor ruini.

În această stări au stat Mon(astirea) până la anul 1833, când i s-au rânduit di egumen pre(a)cuviosul arhimandrit Varnava. Acesta, pătruns de jălnică stare a Mon(astirii), ce agiunsă a nu mai pute să făgăduească¹ egzistențai¹, pentru că încă

demult reclama îmbunătățirea. Din asăminea motiv, acest cuvios, însuflețat de Domnul, ș(i)-au unit voacea¹ cu a mulțamii credincioșilor și la anul 1848, descriind starea¹ în care să găsești Mon(astirea), precum și veniturile ce are, au cerut de la Ocârmuiri a ei ocrotiri și îmbunătățări. În urma căriea¹, la anul 1849, prin hrisovul subt no. 1.319, i s-au dat venitul moșăei Pângărațai, den încungiuriul⁵ Mon(astirei), spre ținerea soborului și a arhondaricului den ea, iar moșăile Tarcăul și Ivăneștii, pe timp de 10 ani, pentru a face zidirile și îmbunătățările arătate anumi pren acel hrisovu. Cătră care, în urmă și tot pentru sfârșatul arătat, i s-au mai adaos și moșăea¹ Sarata pe timp de 4 ani. Ecsperarea¹ unui asăminea drit asupra moșăilor arătați urmând a fi, după citatul hrisov, la anul 1860.

Pre(a)cuviosul egumen, la 16 a continitei luni, au adresat o suplică subscrisului mitropolit, prin cari, arătând că ar fi desăvârșat îndatoririle ci-l pri[i]ve(a) după hrisov, și încă cu prisosință, propune că ar mai trebui încă zidiri și îmbunătățări, pentru a căroră săvârșări în totul, ceri⁶ a i să mai da încă pe 5 ani venitul acelor moșăi, socotit înainte de la ecsperarea hrisovului ce are. O asemine(a) suplică fiind recomandată Depart(amentului) de Cult(e) și al Instrucție(i) Publici, după unita hotărâre a subscrișilor, s-au rânduit o Comisie alcătuită dentr-on deregat⁷ a<l>³ Mitropolie(i) și unul a<l>³ Depart(amentului) bisăricescu, anumi ieromonahul Varahiil și spatariul Emanoil Lupone, cu îndatorire(a) ca, pășând la Mon(astirea) Pângărațai, precum și pe la numitele moșăi, să cerceteză:

1^{-iu 8}. Dacă pre(a)cuviosul arhimandrit au îndeplinit rostirea hrisovului cu edificarea zidirilor cerute;

Al 2^{-le(a)}. De-au făcut zidiri și îmbunătățări peste rostirea hrisovului;

Al 3^{-le(a)}. A să înforma de mai urmează neapărată trebuință de zidiri și îmbunătățări și

Al 4^{-le(a)}. A cerceta și a să încredința despre suma veniturilor de cari s-au folosit pre(a)cuviosul arhimandrit în urmarea citatului hrisov,

Di la cari Comisăe¹ pri[i]mindu-să rezultatul cuprins în jurnalul din 8 a curenteii loni⁹, însoțat și di planul ci ari astăzi Mon(astirea), din el s-au luat încredințări:

1^{-iu 8}. Că pre(a)cuviosul egumen a acei Mon(astiri) au îndeplinit îndatoririle¹⁰ ce-i pune citatul hrisov, ce după diviz ave(a) costul de 208.587 lei, 20 parali;

Al 2^{-le(a)}. Că îmbunătățările făcute piste rostirea hrisovului sânt în edificiu și cost pesti îndoit(ă) valo(a)r(e)a pentru care este obligat;

Al 3^{-le(a)}. Că au mai rămas a face, potrivit rostirei hrisovului, un grajd și o șură, o casă pentru argați, o căsoa(i)e de lucrat, un hambariu și acoperirea bisăricii c<u>¹¹ draniță;

Al 4^{-le(a)}. Că mai este neapărată trebuință a să faci zidirile și obiectile arătați în articolu¹ 4 den citatul jurnal a Comisăei¹, îndeplinire(a) căroră deși costă o somă foarte însămnată, totuși pre(a)cuviosul arhimandrit să angaj(e)ază a le desăvârși, întrucât veniturile moșăilor Tarcăul, Sarata și Părăul Glodului i-ar da mijloacele necesarie¹;

Al 5^{le(a)}. Că veniturile moșâilor de cari s-au folosit preacuviosul egumen în curs de 8 ani sânt în sumă numai de 10.770 g(albeni)¹² 30 lei, precum să arată în acel jurnal.

În vederi dar a acestor puncturi, făcându-să comparație între venitul di cari s-au folosit și sumile ce au putut costa zidirile și îmbunătățări aflate astăzi în Mon(astirea) Pângărațai și pe moșăile mai sus numite, s-au loat deplină încredințari că cheltu(i)elile au trebuit să covârș(e)ască veniturile date, iar dacă s-au putut acoperi fără a lăsa vreun deficit, apoi aceste(a) nu să poate atrebuoa¹ decât numai măsurilor iconomice, zilului¹ și activitățai cu cari acest cuvios au putut agiunge la rezultat.

Deci, în consederație acestora precum și a îmbunătățărilor i a zidirilor ce să mai reclamă de ace(a) Monastire, subscrișai sânt de socotință a să încuviința ceruta cerere a preacuvioșai sali arhimandritului Varnava, adică de a i să prelungiri driturile ce-i dă citatul hrisov încă pe termen de 5 ani, socotit de la a lui ecsperari¹, pentru ca prin acest chip să poată desăvârși zidirile începute, adică: bisărica di peatră¹ din cuprinsul Mon(astirii), casă, heiurile și altele de asămine(a), precum [și]¹³ di a face și 4 bisărici pi<n>³ cotunile Pângărăciorul, Stejarul, Tarcăul și Sarata, căci, fără un asămine(a) agiutoriu, esti viderat că nu s-ar pute(a) desăvârși lucrările începute, și cu atâta mai mult încă acele ci nici ecsistă¹ {dar de cari să sânte neapărată trebuință}¹⁴. Și atunce(a), din asămine(a) cauză, ar agiunge a să socoti pierdute chear sumile întrebuințate până acum, fiind pre(a) dovidit că un lucru nedesăvârșat este mai rău decât nu ș-ar fi avut ființa.

Așadar, spre înlăturarea unor asămine(a) amirințări¹ și pentru cruțarea sumilor cheltuite, subscrișai vin a mijloci către Ecsălenta Voastră de a încuviința citata ceriri a pre(a)cuvioșai sale arhimandritului Varnava și să binevoiți a ordona slobozire(a) cuvenitului hrisov, în conformitatea celui ci să păstrează, cu modificarea numai la îndatoriri, în locul cărora să să treacă pe acele ci acum își impune, precum mai sus s-au arătat, iar driturile ce-i dă acel hrisov să fie mărginite numai pe 5 ani asupra moșâilor Tarcăul, Sarata și Părăul Glodului, de a căror venituri de la căpătarea hrisovului să poată despoza nemijlocit, precum interesăle l-ar povățui¹⁵, osăbit de moșăea¹ incongiurătoare Mon(astirii), cari, precum s-au zis, îi este lăsată spre ținere(a) acei Mon(astiri) și a Schitului Tarcău.

În ascultare(a), dar, acelor mai sus citate și înconvențiri¹⁶, că nimic nu poate¹⁷ fi mai bine întrebuințat decât acele ci să oferează sfîntelor lăcașuri menite spre adorarea Celui Atotputernic și adăpostul celor ci cu evlavie își cer mântuiri, având în priviri că și scopul înzăstrătoriilor acelor Mon(astiri) au fost și este tot același, având în pri[i]vire că despre o asămine(a) miniri cu deosebiri s-au pătruns pre(a)cuviosul arhimandrit Varnava, egumenul Mon(astirii) Pângărațai i a Schitului Tarcăul, pren necruțarea ostinelilor și a cheltu(i)elilor întrebuințate cu rădicarea den temelie a unor zidiri piste îndatorire(a) ce ave(a), numai spre a mări acomudarea¹ și înfrumusețarea unui edificiu vrednic astăzi de memoria fundatorului său, fiind convens¹ că tot acel zel îl va caractereza¹ și în viitoriu, pentru obiectile și zidirile ce să mai cer de trebu(i)nță la ace(a) Mon(astire)

și, în sfârșit, având în pri[i]viri că pentru asămine(a) zidiri, înbunătățări au repeațae¹ esti statornicit a lor punere în lucrari după Pravila den 1835 april(ie) 28, no. 63, articol(ul)¹ 3, de asămine(a) temeiuri, cu plăceri, am întărit citata anafora, drept cari hotărăscu a să îndeplini cu sfințanie și fără abatiri următoarele:

A) Preacuviosul arhimandrit Varnava, ca unul ce au dat dovezi de îndepliniri cu sfințanie a datorilor sale, pe temeiul articu(lu)lui¹ 7 den citata Pravilă, va rămâne neschimbat egumen a Mon(astirii) Pângărațai i Schitul(ui) Tarcăul, având în dispozițai, pentru ținerea acelor soboară, moșiea¹ încungi(u)rătoare Mon(astirii) Pângărațai, ci să deosăbești den acea a Tarcăului pren apa Bistrițai, așa precum să statornicești și prin hrisovul den 1849, bini înțelegându-să că, așa precum den hrisovul cu no. 1.319, den anul 1849, să (i)e încredințari că valo(a)r(e)a venitului acii moșai Pângărațai esti numai de 7.000 lei pe an, în consederațae și a protimisului ce dă articol(ul)¹ 4 din numita Pravilă. Apoi, după ecsperarea osăbitilor drituri și îndatoriri ci să dă preacuvioșii sali pren hrisovul de față, restul, până la acoperirea sumii ceruti în ținerea acei Mon(astiri) cu numitul Schit, i să va îndeplini din Casa Clerului, potrivit rostirii articu(lu)lui¹ 1^{iu} 8 den citata mai sus Pravilă, fiind scutit de aplicarea articu(lu)lui¹ 5, ca unul ci s-au și deosăbit prin al său zel și economie în vederata proepiretati¹ acei Mon(astiri).

B) Să dă încă pre(a)cuviosului arhimandrit Varnava, pe termenul de 5 ani, socotit di la 1860 april(ie) 23, moșăile Tarcăul și Sarata, di la ținutul Neamțului, și Luncanii sau Părăul Glodului di la ținutul Bacăului¹⁸, ci sânt proprietati¹ a Mon(astirii) Pângărațai, pentru a le dispoza ecsplo(a)tarea¹ și veniturile nemijlocit(e) precum interesul l-ar povățui, dându-i-să di pi ficare din aceste moșai, undi va fi păduri, și câte un parchet anual den locul ci-și va însămna, potrivit înlesnirii și trebuințai, având a lăsa numai cuvenițai semencer(i)¹⁹, spre ceruta reproduciri.

V)²⁰ Locuitorii di pe aceste moșai, în mărginirea pontului statornicit dintre proprietari¹ și locuitori, își vor pri[i]mi locurile de hrană și vor face adetiū fără a cuteza a looa¹ măcar on limn¹ den păduri, ce potrivit Pravilii urmează a fi cruțată pentru trebuința însă numai a Mon(astirii) i a acareturilor di cari va ave(a) nevoi(e). Pre(a)cuviosul egumen va pute(a) lua¹ den pădurea ...²¹, afară den parchetul anual, lemnul și materialul¹ di unde s-ar găsi pi acele moșai și i-ar fi mai cu lesnire di a-l scoati, fiind însă cu priveghieri și îngrijări a nu să faci părduri.

Iar pentru toati aceste drituri, pre(a)cuviosul arhimandrit Varnava rămâni îndatorit a disăvârși în totul: zidirea și gătirea paraclisului di piatră¹ ci esti început în cuprensul Mon(astirii) Pângărațai; asămine(a), în rândul sau aripa a cencea, a casălor, întocmai după planul încuviințat de Dipart(ament) la anul 1851, sub no. 446; repeațae¹ pe denafară și pe denlăuntru a vechii bisărici; acoperirea ei cu șandilă sau tablă di fier alb; a cumpăra 7 clopoti și o tochiță de același metal, toati la un locu în greutati <de>³ 2.200 ocă; a faci o reteradă în 2 rânduri, cu în[n]ălțâmi de 8 stânjâni și cu un canal boltit di piatră; a faci un grajdi, o șură, un hambariu și o căsoa(i)e de lucrat, în măsurili cerute de citatul hrisov den 1849 {ci singuri numai au mai rămas den îndatoririle cuprensă pren acel

hrisov}¹⁴; a faci câti o bisărică di piatră¹ pe moșăile Tarcău și Sarata, asăminea câti una pe cotunile Pângărăciuru¹ și Stejaru, săvârșându-să gătirea celor mai sus arătați.

Apoi, pe cât veniturile numitilor moșăi i-ar mai da în viitoriu mijloacile necesare, de trebuință ar fi a să mai faci la ace(a) Mon(astire) înbrăcămintia¹ arhondaricului și a casilor egumenești, argintăriile, veșmentili¹ și cărțâli trebuitori paraclisului, continuare(a) în tă(i)ere(a) muntelui, îndreptare(a) locului den sus de Mon(astire), îngustarea râpii pe cât s-ar pute(a) faci, gătirea cu desăvârșări a drumului ce sui(e) la Mon(astire) și facirea unii casă de mitoc pe giumătați den locul ci ari Schitul Tarcău în târgul Peatra¹.

Așadar, driturile și îndatorilile¹ ci să dă pre(a)cuvioșăi sali arhimandritului Varnava, egumenul Mon(astirii) Pângărațâi i a Schitului Tarcău, fiind mărginite precum mai sus să arată și fără obligațâe di a mai da vreo socoteală dispre venituri au a lor întrebuențari¹, decât numai ca zidirile să aibă disăvârșita soliditati și să fie ecsecutati¹ potrivit planului citat.

Drept aceea, spre întărirea și recun(o)ăștirea unor asăminea(a) i a lor îndepliniri cu sfențanie de cătră fețale și autoritățâli competente, precum nu mai puțin și di pre(a)cuvioșăea¹ sa arhimandritul Varnava, s-au dat hrisovul de față, întărită¹ cu a me(a) autografă iscălitură i sâgil(i)ul postului, în anul Mântuirii 1858, luna i(a)nuarie²², în 22 zili, la scaunul rezedențâi den Eași¹, capitala Prencipatului¹.

Neculai Conachi Vogoridi
{pecetea caimacamului}²³

Condrasămnat¹, șăf(ul) Depart(amentului), Nicu Burchiagă²⁴.
No. 60.

Secțâea¹ a II⁻³ den Dipart(amentul) Cultului și al Instrucțâi¹ Publici.

No. 397.

Șeful Secției, Lupone.

Anul 1858, luna eanuarie¹ în 22 zili.

ANI, fond MCIP - Moldova, dosar 458/1860, f. 10r-12r, copie legalizată²⁵, hârtie timbrată, c. neagră. Hârtia timbrată are un timbru domnesc ștampilat, având în câmpul sigilar Justiția, reprezentată în picioare, având în mâna dreaptă balanța, iar în cea stângă, o lance; sub balanță, capul bour, cu o stea în cinci colțuri între coarneau recurvate; sub capul de bour, un postament în care este marcat prețul hârtiei timbrate: «20 p(arale)»; în exergă, legenda: «timbru domnesc». Sub timbrul domnesc ștampilat este un sigiliu timbru sec, având în centru un scut de culoare galbenă, care are în câmpul sigilar capul de bour cu o stea în cinci colțuri între coarneau recurvate, timbrat de o coroană princiară; sigiliul cu stema Principatului Moldovei este flancat de steaguri; dedesubtul scutului sunt reprezentate două talpe de tun, cu bombarde între ele; în exergă, legenda: «timbru domnesc».

¹ Așa în text.

² Așa în text pentru «renumele».

³ Omis.

⁴ Așa în text pentru «pricinuia».

⁵ Așa în text pentru «împrejurul».

⁶ Cuvântul «ceri» a fost corectat de mâna care a scris copia, cu aceeași cerneală, din formula «ci ari».

⁷ Așa în text pentru «delegat».

⁸ Așa în text pentru «întăiu».

⁹ Așa în text pentru «luni».

¹⁰ Așa în text pentru «îndatoririle».

¹¹ Rupt la șnuruirea dosarului.

¹² Cuvântul «galbeni» este redat prin inițiala «g», urmată de semnul «#».

¹³ Cuvântul «și» a fost tăiat de mâna care a scris copia, cu aceeași cerneală neagră.

¹⁴ Parantezele sunt puse de cel care a scris copia.

¹⁵ Formula «asupra moșăilor Tarcăul, Sarata și Părăul Glodului, de a căroro venituri de la căpătarea hrisovului să poată despoza nemijlocit, precum interesăle l-ar povățui» a fost subliniată de mâna care a scris-o, cu același tip de cerneală neagră.

¹⁶ Așa în text pentru «încuviințări».

¹⁷ Diftongul «oa» a fost redat prin litera «á».

¹⁸ Formula «Să dă încă pre(a)cuviosului arhimandrit Varnava pe termenul de 5 ani, socotit di la 1860 april(ie) 23, moșăile Tarcăul și Sarata di la ținutul Neamțului, și Luncanii sau Părăul Glodului di la ținutul Bacăului» a fost subliniată de mâna care a scris-o, cu același tip de cerneală neagră.

¹⁹ Copacii maturi și sănătoși, care produceau sămânță de calitate, potrivită pentru a face puieți buni, necesari pentru a se regenera pădurea tăiată. În Bucovina, cuvântul «simiceri» se folosește pentru a desemna știuleții de prumb care sunt lăsați ca sămânță pentru cultura din anul următor.

²⁰ Se redă ordinea slovelor din alfabetul chirilic.

²¹ Loc lăsat necompletat.

²² Luna «ianuarie» a fost corectată de autorul copiei, cu aceeași cerneală neagră, din cuvântul «februarie».

²³ Formula «pecetea caimacamului» a fost scrisă într-un cerc.

²⁴ Numele «Burchiagă» a fost corectată de a doua mână, cu altă cerneală neagră, din numele «Burchia».

În copia celui alt hrisov domnesc din 22 inuarie 1858, numele șefului Departamentului este «Nicu Burchi».

²⁵ Cf. legalizarea de la finalul celui alt hrisov emis la 22 ianuarie 1858.

Pre(a)cuvioşii sale arhimandritului Varnava,
eguminul Mon(astirii) Pângăraţ<â>²i a Schitului Tarcău,

Pre(a)sfinţatul mitropolit, în uniri cu Depart(amentul) Cultului şi al Instrucţai Publici, prin anaforaoa¹ no. 364, aducându-mi la cunoştinţă trista stari în cari au fost Mon(astirea) Pângăraţai în timpul când vi s-au încredinţat a ei egumenii, precum şi a ei îmbunătăţări în cari astăzi să găseşti, <făcute>³ după lucrările şi planul ce am văzut, m-am convins că numai un desăvârşat zăl, o neobosită ostineală şi însămnătoari cheltu(i)eli {deşi întrebuiţati prin economice şi înţălepte măsuri}⁴ au putut disăvârşi zidirile şi îmbunătăţările la ace(a) Mon(astire), ce astăzi o fac vrednică di memoria¹ fundatorului ei.

Deci, fiindcă toati aceste(a) sânt netăgăduite că derează numai di la diosăbitul zăl ci esti caracteristia¹ Pre(a)cuvioşie(i) Voastre şi încredinţat cum că şi în viitoriu vă veţi sirgui¹ a slujî de pildă în asămine(a) cazuri, eu cu plăceri am întărit citata anafora, slobozindu-vă şi cuvenitul hrisov, sub no. 397, pentru driturile şi îndatorilile¹ ci v-am mai acordat, pi cari, pi lângă acest ofis, vi-l şi alătorezi.

Dar cu această ocazie, neputând treci cu vedere(a) însămnătoarele jărtfiri ci aţi făcut numai pentru acomodarea şi înfrămusăţarea¹ acelu sfânt lăcaşi, lucrări ci covârşăscu piste îndoit valo(a)re(a) îndatoririlor ci vi s-au dat prin hrisovul den 1849, sub no. 1.319.

Aceste(a) dar, cunsederându¹-să ca fapte ce merită desăvârş<ită>⁵ laudă şi încurajari¹, prin¹ acest ofis, îţi ecsprim şi disăvârşata me(a) mulţămiri, sfârşat pentru cari am şi ordonat a să publica pren Foili Oficiali, spre obşteasca ştiinţă.

Neculai Conachi Vogoridi
{pecetea caimacamiceas(că)}⁶
No. 967.

Contrasămnat, şăf Dipart(amentului), în lipsa, Nicu Burchi⁷.

Sectăea¹ a II⁻³ den Dipart(amentul) Cultului şi al Instrucţai Publici.

No. 398.

Şef sectăi, Lupone.

1858, eanuarie¹ în 22 zili.

Iaşai¹.

<pe verso-ul acestei file a documentului, legalizarea ambelor hrisoave domneşti din 22 ianuarie 1858:>

Principatili Uniti Moldova şi Valahiia.

Giud(e)c(ătoria) ţinut(u)l(u)i Niamţu.

Copiili de faţi¹, posleduindu-să din cuvânt în cuvânt şi fiind întocmai cu originalul¹, să legalizi(a)zi¹ de Giud(e)c(ătorie), dându-să pre(a)cuvioşii sali arhimandritului

Varnava, potrivit cererii ci au fă<c>⁸ut prin suplica din 10 a corentii, înregistrată <cu>³ no. 3.889 și a înch(e)ierii tot din 10, însășăetă no. 2, cu arătari că dacă ar fi ceruti de locurili undi ar urma a să reprezenta copiili spre a să ave(a) în videri și originalurili, să li înfățișăzi purtătorul copiilor.

<de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, semnătura:>

N(icolae) Vicol <m.p.>.

(loc sigiliu)

<de a treia mână, cu al treilea tip de cerneală neagră, semnătura:>

I(oan) Teodor <m.p.>.

<de a patra mână, cu al patrulea tip de cerneală neagră, semnătura:>

D(imitrie) Vicol <m.p.>.

<iar de prima mână, cu primul tip de cerneală neagră semnătura, numărul, data și certificarea încheierii legalizării:>

Șăf, Lazariu<c>³ <m.p.>.

No. 4132⁹.

1859 iuli(e) 10¹⁰.

Pe patru fili să cuprindi.

Șăf, Lazariu<c>³ <m.p.>.

ANI, fond MCIP - Moldova, dosar 458/1860, f. 13r-v, copie legalizată, hârtie timbrată, hârtie albastră, c. neagră; pentru legalizare s-a folosit sigiliul judecătoriei ținutului Neamț, având în câmpul sigilar un scut francez modern, tăiat; cartierul superior este în câmp roșu, iar cartierul inferior este în câmp roșu; peste cele două cartiere este broșat capul de zimbru, având o stea în șase colțuri între coarne; scutul este timbrat de o corană regală și flancat de doi sturioni afrontați; dedesubt este anul: «1858»; în exergă, legenda «Principatele Unite. Judecătoriei districtului Neamsu». Hârtia timbrată are un timbru domnesc ștampilat, având în câmpul sigilar Justiția, reprezentată în picioare, având în mâna dreaptă balanța, iar în cea stângă, o lance; sub balanță, capul bour, cu o stea în cinci colțuri între coarnele recurbate; sub capul de bour, un postament în care este marcat prețul hârtiei timbrate: «20 p(arale)»; în exergă, legenda: «timbru domnesc». Sub timbrul domnesc ștampilat este un sigiliu timbru sec, având în centru un scut de culoare galbenă, care are în câmpul sigilar capul de bour cu o stea în cinci colțuri între coarnele recurbate, timbrat de o coroană princiară; sigiliul cu stema Principatului Moldovei este flancat de steaguri; dedesubtul scutului sunt reprezentate două talpe de tun, cu bombarde între ele; în exergă, legenda: «timbru domnesc».

¹ Așa în text.

² Rupt.

³ Omis.

⁴ Parantezele sunt puse de autorul copiei.

⁵ Rupt și îndoit.

⁶ Formula «pecetea caimacamiceas(că)» a fost scrisă într-un cerc.

⁷ În copia celui alt hrisov domnesc din 22 inuarie 1858, numele șefului Departamentului este «Nicu Burchiagă».

⁸ Rupt la snuruirea dosarului.

⁹ Numărul «4.132» a fost completat ulterior, pe loc lăsat liber, de a doua mână (a lui Nicolae Vicol), cu al doilea tip de cerneală.

¹⁰ Numărul «10» a fost completat ulterior, pe loc lăsat liber, de a doua mână (a lui Nicolae Vicol), cu al doilea tip de cerneală.

5

23 noiembrie 1859

Onoratei Comisii intitulată¹ Regulătoare Averilor Monastirești²

La adresile ci mi s-au comunicat astăzi de această Onorată Comisie, sub no. 1.364 și 1.365, deși eu încă mă găsăscu în necunoștința adevăratei misii și a scopului ci ar ave(a) lucrările sale, așa precum despre aceasta nu mi s-au împărțit nici o știință.

Totuș(i), în consederația¹ ecstițională³ a stării și a împregiurărilor ce reprezintă această Monastire, crez<â>⁴nd că întrucât ar pute(a) ave(a) loc Comisie, scopul ar fi numai adunarea unor științi, di vremi ci mi să ceri a să vide(a) pe lângă catagrafia¹ de zăstrea Monastirei și chear contractile de înposesuire, în cari s-ar găsi moșiile ci ne sânt lăsati, prin hrisoave, în nemijlocită despoziție și fără control până la anul 1865, april(ie) 23.

În⁵ asăminea cugetare aflându-mă, și din acestu punct de videri putând califica lucrarea, socot de datorie în această ocazie a-i lămuri autentic că driturile și îndatoririle ci port la această Monastire sânt lămurite prin hrisoavile cu no. 1.319 din 1849 și cu no. 397 din 1858, cunoscute și de Minister în toată a lor îngrădire, și îndatorire(a) rețiprocă că starea în care am găsit Monastirea Pângărați și Schitul Tarcău la 1833 precum și zăstrea ci au avut, când mi s-au dat egumenia¹, o dovidești atât catagrafia¹ din ace(a) vremi, de pe care alătorezi o întocmai copie sub a me(a) iscălitură, cum și hrisovul țitat din 1849, no. 1.319, după¹ cari am pri[i]mit îndatoririle de a faci înbunățătirile plinite și constatati prin lucrarea Comisii Ministeriului din 1857, după care mi s-au și înnoit driturile și îndatoririle prin hrisovul no. 397 din 1858. Catagrafia¹ din 1853 să află în Minister(ul) Bisericescu⁶.

Că starea în care să gășăști adusă Monastirea în pri[i]virea zidirilor, a înbunățătirilor, a soboarălor ce o pun în starea de clasa întâi, toate acestea sânt așa precum să văd și care, netăgăduit, dovidescu enorma sumă de bani ci m-au costat a lor îndeplinire, ci covârșăscu întriit îndatoririle pusă.

Din moșiile ci-m(i) sânt lăsati în despoziție, numai moșia Pângărați nu esti înposesietă și să caută de cătră mine.

Moșia¹ Părău<l>⁴ Glodului sau Luncanei, de la destrictul Bacău, esti înposesietă d(umi)sale sluger(ului) Costachi Stoianovici, cu preți anu[o]al¹ câte 1.100 galbeni⁷, după contractul din 1856, april(ie) 23, legalizat de Giudec(ător) destrictului Bacău la anul

1857, iulii 11, sub no. 3.319. Acest posesor încă nu me¹-au plătit câștiurile anului corent¹, sub pretext¹ că Ministeriul i-ar fi calcat drepturile ce-i dă contractu'. Eu însă m-am tânguit Ministeriului și prin Administrație stăru(i)esc întru împlinirea acestor bani.

Moșiea¹ Tarcău esti înposesietă D(umnealui) D(octo)r(ului) Karamelea în preți de 28.000 lei pi anu, pe termen de 8 ani și cu contractul din 1851, de(ce)mv(rie) 10, ci ecsperă la 1860, april(ie) 23; și câștiurile au fost pri[i]mite regulat. Tot această moșie esti înposesietă Dum(i)s(ale) comisului Dimitrie Neculau cu începere de la 1860 până la anul 1865, april(ie) 23, în prețu de 5.000 galbeni⁷, pri[i]miți de mine atuncea, la facirea contractului, ci esti legalizat de ținutala Giudecătorie la anul 1858, mart(ie) 1^{iu}⁸, supt no. 31 și încuviințat de Ministeriu Bisericescu.

Moșiea¹ Sarata, din districtul Neamțu, ci-m(i) esti lăsată prin hrisovul din 1858, sub no. 397, am înposesiet-o dum(i)s(ale) Alecu Manoliu pi termen de 5 ani, începătoriu de la 1860, april(ie) 23, și până la 23 april(ie) 1865, cu preți câti de 10.000 lei pi anu, plătitoriu în câștiuri, cu contractul din 1859, ci de atuncea s-au depus Giudecătorii spre întărire și în puterea căruea¹ dum(nea)lui Manoliu au înzăstrat-o cu cuvenita arătură și sămănătură de toamnă.

Pentru toate aceste înposesieri⁹ a numitilor moșai având înch(e)ietii citatile contracte, ca neaparat¹ trebuitoare driturilor ci am întru îndeplinirea condițiilor stipulate, le¹⁰ am încredințate¹¹ vechilului meu, spre urmărire.

Așadară, acum, spre îndeplinirea celor cerute de Onorata Comisie prin citatile mai sus adresă, îi alătorezi întocmai copii de pe acele contracte¹² sub a mea iscălitură. Și la cazii de îndoeală¹, Onorata Comisie să poate încredința de a lor autenticitate prin Ministeriul Bisericescu, cărui(a) îi sânt toate cunoscute încă din vremi.

<de a doua mână, cu al treilea tip de cerneală neagră, semnătura:>

Varnava arhimandrit <m.p.>

<iar de prima mână, cu primul tip de cerneală neagră, continuarea:>

1859 no(ie)mv(rie) 23.

M(onastirea) Pângărațai.

<pe verso-ul celei de-a doua file a documentului, tot de prima mână, cu al patrulea tip de cerneală neagră, adăogirea:>

Adnotație,

A. Catagrafie M(onastirii) Pângărațai, arătătoare și de zestrea ei.

B. Contractul moșai Luncanii sau Părăul Glodului¹².

V¹³. Contractul moșai Tarcău, pân(ă) la 1860¹².

G¹³. Contractul moșai Tarcău, pân(ă) la 1865, apr(ilie) 23¹².

ANI, fond MCIP - Moldova, dosar 458/1860, f. 14r-15v, orig. ro., c. neagră.

¹ Așa în text.

² Semnul exclamării a fost pus de autorul documentului.

³ Așa în text pentru «excepțională».

⁴ Omis.

⁵ Cuvântul «în» a fost corectat de a doua mână, cu altă cerneală neagră, din cuvântul «pe».

⁶ Formula «Catagrafia din 1853 și află în Minister(ul) Bisericescu» a fost scrisă ulterior, în continuarea rândului, de aceeași mână, cu al doilea tip de cerneală neagră.

⁷ Cuvântul «galbeni» este redat prin semnul «#».

⁸ Așa în text pentru «întăiu».

⁹ Cuvântul «înposesieri» a fost scris ulterior, deasupra rândului, de aceeași mână, cu al doilea tip de cerneală neagră.

¹⁰ Pronumele «le» a fost corectat, de aceeași mână, cu același tip de cerneală neagră din «li».

¹¹ Cuvântul «încredințate» a fost corectat, de aceeași mână, cu același tip de cerneală neagră din «încredințat».

¹² Vezi art. nostru *Contractele de arendă ale moșiilor Mănăstirii Pângărații la mijlocul veacului al XIX-lea*.

¹³ Ordinea este a slovelor din alfabetul chirilic.

6

10 ianuarie 1860

No. 48¹.

Onoratului Consiliu de Miniștri,

Arhimandritul Varnava,
Egumen(ul) Monas(tirii) Pângărații și Schitului Tarcău.

Prin Monitorul Oficial no. ...², văd că Ministeriul Culturilor – în urma mijlocirii Comisiei Regulatorie Averilor Chinoviilor – au publicat spre înposesiere moșia Pângărații, iar prin Monitorul no. ...², moșia Sara<ta>³ ce, îmbile, și împreună cu moșia⁴ Tarcău și Luncanii sau Păraul Glodului, îmi sânt lăsate în nemijlocita dispoziție până la anul 1865 april(ie) 23, precum mărturisește⁵ hrisoavele ce, în cop(i)e, alăturez.

Deci, având în pri[i]vire că ordonanța princiară pe care să bazează Comisia în lucrările sale, la art. VIII, zice clar că «ea nu are putere lucrătoare decât asupra moșiilor lăsate egumenilor spre susținerea Monastirei»⁶, nu și asupra moșiilor lăsate cu câștiuri și osebite îndatoriri, deferite⁷, cazu în care mă aflu eu.

Având în pri[i]vire că numita Comisie, precum și Ministeriul Culturilor me⁷-au răspinsu chiar întimpinarea⁷ ce i-amu făcut, pe care acumu o alăturez,

Având în pri[i]vire că citatile hrisoave îmi sânt date în urma combinărei și alcătuirii ce am avut cu Ministeriul Culturilor și chiriariul țarei și în urma încercărilor ce s-au fost făcut pentru darea în antrepriză a zidirilor cu care m-am obligat eu,

Având în pri[i]vire că alăturatile hrisoave constată că eu am săvârșit o tocme(a)lă bilaterală⁸ cu Guvernul, care, după orice legislație, trebu(i)e să servească de regulă nestrămutată pentru părțile contractante,

Având în pri[i]vire că însuși Înălțimea Sa, prin mesagiul de deschidere a Adunării Naționale, face cunoscut țarei vroința nestrămutată de a vide(a) manținute⁷ eczac⁷ alcătuirile;

Și dacă, la aceasta, sânt chieamați⁷ particularii să manție⁷ alcătuirile, cu cât⁹ mai mult este însuflețit Înălțimea Sa, precumu și Guvernul Înălțimei Sale, de vroiește de a vide(a) deosăbitele organe ale Guvernului dând pilda mântuitoare despre sfințania alcătuirilor, despre respectul lucrărilor lor, și, prin urmare, în cazul de față, și Ministeriul Culturilor respectând lucrările sale, în vreme ce eu<i>³-am îndeplinit cu prisosință pe ale mele.

De aceia⁷ și spre ferirea consecențiilor⁷ păgubitoare Casei Centrale a Clerului, i s(e) vor întoarce din lucrarea sus arătată a Comisiei, lucrare contrară precitatei ordonanțe a Înălțimei Sale¹⁰, ce este și publicată prin Buletinul Oficial din anul curentu, sub no. 117, sentimentului de echitate și a tuturor principiilor de legi, a căroră Onoratul Consiliu este puternicul scut.

Alergu, dară, cu smerenie și rogu a să regula respectarea hrisoavelor ce păstrezu și, totodată, a să grăbi revocarea înposesierii arătatelor moșii, așa precumu termenul de litație să vede ficsat⁷ pentru 20 a curentei luni.

1860, ghenari(e) 10 zile

Varnava arhimandrit <m.p.>

<iar pe recto-ul primei file a scrisorii, de a treia mână, cu al treilea tip de cerneală neagră, rezoluția:>

Secția II.

Ghenar(ie) 16.

Să se ceară de la Depart(amentul) Cultului grabnic referat de împrejurări, spre a să pute(a) supune Consiliului chestia aceasta, spre hotărâre[a], înainte de a se săvârși mezatul.

B(a)lș <m.p.>

<iar pe verso-ul celei de-a doua file a scrisorii, de a patra mână, cu al patrulea tip de cerneală neagră, notița arhivistică:>

O dellă.

1860.

ANI, fond MCIP - Moldova, dosar 458/1860, f. 1r-v și 4r-v, orig. ro (concept), hârtie timbrată, c. Neagră. Hârtia timbrată are un timbru domnesc ștampilat, având în câmpul sigilar Justiția, reprezentată în picioare, având în mâna dreaptă balanța, iar în cea stângă, o lance; sub balanță, capul bour, cu o stea în cinci colțuri între coarneau recurbate; sub capul de bour, un postament în care este marcat prețul hârtiei timbrate: «20 p(arale)»; în exergă, legenda: «timbru domnesc». Sub timbrul domnesc ștampilat este un sigiliu timbru sec, având în centru un scut de culoare galbenă, care are în câmpul sigilar capul de bour cu o stea în cinci colțuri între coarneau recurbate, timbrat de o coroană princiară; sigiliul cu stema Principatului Moldovei este flancat de

steaguri; dedesubtul scutului sunt reprezentate două talpe de tun, cu bombarde între ele; în exergă, legenda: «timbru domnesc».

¹ Formula «no. 48» a fost scrisă marginal, de altă mână, cu altă cerneală.

² Loc lăsat necompletat.

³ Omis.

⁴ Așa în text pentru «moșiile».

⁵ Așa în text pentru «mărturisesc».

⁶ Ghilimelele puse de arhimandritul Varnava.

⁷ Așa în text.

⁸ Formula «tocme(a)lă bilaterală» a fost subliniată cu o linie de autorul scrisorii.

⁹ Așa în text pentru «atât».

¹⁰ Formula «a Înălțimei Sale» a fost scrisă deasupra rândului, de mână care a scris epistola, cu același tip de cerneală.

7

18 ianuarie 1860

<Ministeriul Ecsterior>¹.

Minist(e)r(ului) Cultelor,

No. 237².

1860, ianuari(e) 18³ zile.

Comunicându-i-s(e) acelui Onor(abil) Ministeriu [alăturat aici în]⁴ copie de pe⁵ suplica Sf(inției) Sale⁶ arhimandritului Varnav(a), egumenul Monastirei Pângărații și Schitul(ui) Tarcău, adrisată⁷ Cons(iliului) Miniștrilor⁸, cu cerere(a) de a se regula respectarea hrisoavelor ce păstrează pentru moșiile⁹ Pângărații, Sara<ta>¹⁰, Tarcău și Luncanii și, totodată¹¹, a se grăbi revocarea înposesuiri aratatelor¹² moșii, cu onor se face poftire să¹³ binevoească¹² a refera grabnic de împregiurare¹⁴, spre a se pute(a) supune Consiliului chestia aceasta și a se¹⁵ hotări înainte săvârșirea mezatului.

ANI, fond MCIP - Moldova, dosar 458/1860, f. 2r-v, orig. ro (concept), hârtie albastră, c. neagră.

¹ Instituția emitentă a acestei adrese este identificată după conținutul doc. nr. 8, din 23 ianuarie 1860.

² Numărul «237» a fost scris ulterior, de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră.

³ Numărul «18» a fost scris ulterior, de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră.

⁴ Formula «alăturat aici în» a fost tăiată de mâna care a scris conceptul, cu același tip de cerneală neagră.

⁵ Formula «de pe» a fost scrisă deasupra rândului, de mână care a scris conceptul, cu același tip de cerneală neagră.

⁶ Formula «Sf(in)ței) Sale» a fost scris ulterior, de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră.

⁷ Litera «s» a fost redată prin «ss».

⁸ Litera «ș» a fost redată prin «s».

⁹ Formula «ce păstrează pentru moșiile» a fost corectată de mână care a scris conceptul, cu același tip de cerneală neagră, din formula «ce păstrează moșiilor».

¹⁰ Omis.

¹¹ Formula «și totodată» a fost scrisă în continuarea rândului, de mână care a scris conceptul, cu același tip de cerneală neagră, după ce a tăiat formula «ce păstriază», pe care tot ea o scrisese mai înainte.

¹² Așa în text.

¹³ Litera «ă» a fost redată prin «e».

¹⁴ Formula «de împregiurare» a fost scrisă în continuarea rândului, de mână care a scris conceptul, cu același tip de cerneală neagră, după ce a tăiat cuvântul «Consiliului», pe care tot ea îl scrisese mai înainte.

¹⁵ Formula «a se» a fost scrisă deasupra rândului, de mână care a scris conceptul, cu același tip de cerneală neagră.

8

23 ianuarie 1860

Principatele Unite.

Referat.

Ministeriul Cultului și al Instrucției Publice,

Secția¹ a II.-a².

No. 622³.

1860, luna ianuarie 23⁴ zile⁵.

Suplica ce au dat Onorabilului Consiliu Preacuvioșea¹ Sa arhimandritul Varnava, egumenul M(onast)irei Pângarații, cu cerire(a) de a se regula respectarea hrisoavelor ce păstriază¹ pentru moșiile ce au fost lasate¹ în a sa dispoziție și anume: Pângarații¹, Tarcăul cu cătunele, Sarata și Luncanii, și, totodată, a se grăbi revocarea înposesierii lor, primindu-se în copie pe lângă adresa⁶ Ministeriului Ecsterior¹ no. 237, cu mijlocire de a se refera înpregiurările, spre a se hotărî chestia¹ aceasta înaintea¹ de licitație.

Ministeriul, spre îndeplinirea unei asemenea mijlociri, cu onoare aduce la cunoștința Onor(atului) Consiliu că – prin răstălmăcirea art. IV din Așăzământul din 1835, care rostești «pentru ceea ce privește la iconomia¹ averilor monastirești, moșiilor monastirilor ce vor da în arendă pe un soroc de trei ani, vânzarea se va face prin mezat și în Mitropolie, în ființa și a rânduitului de cătră domn, făcându-se mai întâi pentru aceasta publicație, ca mușterei să se înfățoseze la zilele ce să vor însemna, spre a se da cu condițiile ce vor fi mai de folos pentru m(onast)iri, ear¹ contractele se vor iscăli de cătră egumeni și

să vor întări de mitropolitul. Vânzarea orânzilor [a] moșiilor fiecăriea¹ m(onast)iri să va face tot la o vreme și la un soroc, ear¹ pentru moșiea¹ pe care este zidită m(onast)irea, se va prefera egumenul, cu un preț cuviincios, după trebuința m(onast)irei»⁷ – s-au lăsat în dispoziția Precuvioșiei Sale moșiea¹ încungiuătoare M(onast)irei, pentru ținerea în starea cuviincioasă a soborului aceștiea, ear¹ prin hrisovul no. 1.319, din 11 maiu 1849, i s-au mai lăsat moșiile Tarcăul cu cotunele, și Ivăneștii și, osăbit, Sarata, pe termin de 10⁸ ani, până la începutul anului curent, cu îndatorire(a) ca să ție M(onast)irea și să facă un număr chilii la ea.

Pre(a)cuvioșiea¹ Sa însă, fără ca mai întâi să-și fi îndeplinit în totul niște asemenea îndatoriri, prin suplica ce au dat Preasfințitului Mitropolit la 16 no(i)emvrie 1858, au cerut prelungirea dritului de stăpânire asupra aratatelor¹ moșii încă pe un timp de cînçi⁹ ani. În urmaarea căreia și temeiu mijlocirei¹ Preasfinției Sale, s-au rânduie o Comisie compusă din rânduitul Mitropoliei și un delegat a<l>¹⁰ Ministeriului, carii, prin cercetare de la fața locului, să se încredințaze:

- A) Dacă Precuviosul arhimandrit au îndeplinit rostirea hrisovului cu edificarea zidirilor cerute.
- B) De au făcut zidiri și înbunătățiri peste rostirea acelu hrisovu.
- C) De mai urmiază¹ neaparată¹ trebuință de zidiri și înbunătățiri și
- D) De a cerceta și a se încredința despre sama veniturilor de care s-au folosit Precuviosul arhimandrit în urmaarea citatului hrisovu.

De la care, primindu-se rezultatul unei asemenea lucrări, în modul cel mai economicos și neadivărat, pe temeiu acestuiea¹, prin anaforaoa fostului caimacam Vogoridi no. 364, din 16 ianuarie acelaș(i) an, i s-au mai acordat încă pe arătatul terminu de ani stăpânirea moșiilor Tarcăul cu cotunele, și Sarata, precum și Luncanii, ce s-au luat în schimbu pentru Ivănești, sub îndatorire(a) de a mai face oarecare zidiri. Care <zidiri>¹⁰, dinpreună cu acele ce au fostu datoriu a face mai înainte, le-au scos cu prisosință din veniturile ce au atras de la aceli moșii în decurgirea stăpânirei¹ și care, negreșit, covârșescu prețul cu care ele au fostu lasate¹ Precuvioșiei Sale, în a sa dispoziție, fără formă legală, care este licația¹.

În contenitul anu 1859, Ministerul¹¹, neputând privi mai mult trista stare a lucrurilor de așa natură nu mai puțin și zădărnicea ce să făcusă Așăzământului din 1835, au propus Domnului Stăpânitor măsurile ce s-au crezut de trebuință. Și prin ordonanța no. 171, din 1^{-iu} 12 iunie acelaș(i) an, relativă la luarea monastirilor chinovii cu a lor averi, s-au prescis, anume la art. 8, și măsurile ce au a se aplica în privirea moșiilor lăsate egumenilor monastirilor pământești aflătoare mai din[n]ainte sub administrația¹ acestui Ministeriu.

În mărginirea acelu articol, Comisiea¹ constituată în temeiu citatei ordonanțe pentru regularia unor asemenea averi terminând a sale îndatoriri, Ministeriul, pe temeiu citatei ordonanțe, încât privește pentru moșiile Pângarații și Sarata, au regulat a lor

înposesiere prin forma licitativă. Ear¹ în ceea ce să atinge pentru moșie¹ Tarcăul cu cătunele, a cărie¹ contract de subînposesiere de cătră egumen, deși poartă legalizarea Tribunalului judecătoresc a district(ului) Niamțul, totuși în privire că acea legalizare este făcută cu doi ani în[n]ainte de termenul când egumenul ar fi putut dispoza de venitul arătatei moșii a căriea¹ căștiuri Pre(a)cuvioșie¹ Sa li-au trasu anticipat pe termenul contractului, Ministeriul, găsind că acesta este un caz ecsepcional¹ neprevăzut de ordonanță, s-au oprit de a în[n]ainti vreo lucrare, lăsind ca Onor(atul) Consiliu să se pronunță în privirea acelu contract.

În privirea contractului moșiei Luncanii sau Părăul Glodului, care, după aratarea Preacuviosului egumen, se găsește în păstrarea plenipotentului seu, d(umnea)lui Emanoil Luponi, precum despre aceasta încredinț(e)ază Comisie¹ Regulătoare Averilor Monastirești prin adresa no. 1.394, nu s-au făcut până acum nici o demarșă¹³.

Pe lângă cele mai sus arătate, să adauge că din rezultatul lucrărilor zisei Comisii, cuprinsă prin adresele⁶ sale no. 1.439 și 1.441 și a lor alăturări, se constată că Preacuviosul egumen nu numai că n-au îndeplinit în totul și întocmai îndatoririle sale după hrisovul din anul 1849 și anaforoa no. 69, dar apoi nici M(onast)irea au ținut-o în starea și regula cuviincioasă, încât, după niște asemenea înpregiurări care dovedesc îndestul abaterea numitului egumen de la îndatoririle ce ș(i)-au luat asupra-i, cerirea sa socotindu-să fără de loc; și cu atâtă mai mult neputând fi luată în considerații cu cât, după înțălesul citatei ordonanțe, nu se mai poate face nici o dispoziție alta decât aceea prescrisă de cuprinderea aceștiea¹.

Niște asemenea înpregiurări, cu onor, se referiază Onorabilului Consiliu, spre îndeplinirea mijlocirei [...]¹⁴.

<pe recto-ul primei file a raportului, marginal, de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, în grafie latină, rezoluția:>

Proces-verbal.

No. 130.

26 ghenari(e).

Consiliul, nefiind competent¹⁵ a da vreo hotărâre¹⁶ în contra ordonanții domnești¹⁷, rămâne ca Ministeriu Cultului, în aceia¹ ce privește¹ suptînposesuerea, să reclami la canalul judecătoresc.

C(ostache) Ral(e)t <m.p.>.

<de alte mâni, cu alte cerneluri, semnăturile:>

M.K.¹⁸ <m.p.>.

B(a)lș <m.p.>.

Pet.¹⁹ <m.p.>.

G(eorge) Az.¹⁹ <m.p.>.

Docan²⁰ (?) <m.p.>.

D. C. M.¹⁸ <m.p.>.

ANI, fond MCIP - Moldova, dosar 458/1860, f. 31r-33v, orig., c. neagră.

¹ Așa în text.

² Formula «[...]ecția a II <-a>» a fost completată cu cerneală neagră, de mâna care a scris textul.

³ Numărul «622» a fost completat cu cerneală neagră, de mâna care a scris textul.

⁴ Formula «[...]60 luna ianuarie 23» a fost completată cu cerneală neagră, de mâna care a scris textul.

⁵ Antetul «Principatele Unite/Referat/Ministeriul Cultului și al Instrucției Publice/S.../No. .../18... .. zile» a fost tipărit.

⁶ Litera «s» a fost redată prin «ss».

⁷ Ghilimelele au fost puse de autorul documentului.

⁸ Numărul «10» a fost subliniat de autorul documentului.

⁹ Cuvântul «cinci» a fost subliniat de autorul documentului.

¹⁰ Omis.

¹¹ Cuvântul «Ministeriul» a fost scris pe loc răzuit de autorul documentului, cu aceeași cerneală.

¹² Așa în text pentru «întăiu».

¹³ Așa în text pentru «demers».

¹⁴ Sfârșitul documentului lipsește.

¹⁵ Cuvântul «competent» a fost scris ulterior, deasupra rândului, de aceeași mână, cu al doilea tip de cerneală neagră după ce a tăiat formula «în dezlegare».

¹⁶ Litera «â» a fost redată prin «i».

¹⁷ Litera «ș» a fost redată prin «s».

¹⁸ Semnătură în grafie chirilică, indescifrabilă, fiind scrise doar inițialele numelui.

¹⁹ Semnătură în grafie chirilică, indescifrabilă, fiind scrise doar câteva litere.

²⁰ Lectură nesigură. Semnătura pare a fi făcută în grafie latină.

9

26 ianuarie 1860

Onoratlui Consiliu de Miniștri¹,

Arhim(andritul) Varnava.

Având în pri[i]vire că Ministeriul Culturilor numai cu greș(e)ală mă învinovățește că eu nu ași fi îndeplinit îndatoririle ce-mi prescriu hrisoavile ce păstrezu, precumu și că aceste hrisoave ar fi date în contra art. 4 din legiuirea din 1835, eu rogu a să ceti cu pătrundere și a să observa:

1. Hrisoavile ce păstrezu,

2. Raportul Comisiei din 1857, aflat în acte<le>² Minist(erului) de Cult(e), {de la care rogu a să cere}³.

3. Art. 3 din legiuirea din 1835, ce este baza hrisoavelor ce păstrezu.

Pe lângă aceste(a), dacă să va socoti de cuviință au de trebuințe a să cunoaște starea în care astăzi este adusă Monastirea – așa precum de la lucrarea citatei Comisii din 1857 s-au mai adaos înbunătățirile și zidirile – apoi să se rânduiască de Onoratul Consiliu o comisie, care, local, să se încredințaze de realitate, după care Onoratul Consiliu să poată rămâne convinsu despre drepturile ce trebu(i)e a-mi fi respectate în virtutea citatelor hrisoave.

1860, ghenari(e) 26.

<de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, semnătura:>

Varnava) arhimandrit <m.p.>.

<tot pe recto-ul primei file a scrisorii, sus, de a treia mână, cu al treilea tip de cerneală neagră, rezoluția:>

26 ghenarie.

Urmează încheierea Consiliului pe referatul Ministeriului Cultelor, no. 622.

ANI, fond MCIP - Moldova, dosar 458/1860, f. 34r, orig., hârtie timbrată, c. neagră. Hârtia timbrată are un timbru domnesc ștampilat, având în câmpul sigilar Justiția, reprezentată în picioare, având în mâna dreaptă balanța, iar în cea stângă, o lance; sub balanță, capul bour, cu o stea în cinci colțuri între coarnele recurbate; sub capul de bour, un postament în care este marcat prețul hârtiei timbrate: «20 p(arale)»; în exergă, legenda: «timbru domnesc». Sub timbrul domnesc ștampilat este un sigiliu timbru sec, având în centru un scut de culoare galbenă, care are în câmpul sigilar capul de bour cu o stea în cinci colțuri între coarnele recurbate, timbrat de o coroană princiară; sigiliul cu stema Principatului Moldovei este flancat de steaguri; dedesubtul scutului sunt reprezentate două talpe de tun, cu bombarde între ele; în exergă, legenda: «timbru domnesc».

¹ Așa în text.

² Omis.

³ Parantezele sunt puse de autorul documentului.

10

5 februarie 1860

Onor(abilului) Minist(er) de Cult(e),

No. 605¹.

1860, fevuari(e)² 5³ zile.

Referatul acelui Onor(at) Ministeriu, sub no. 622, scrie citata⁴ cerire a⁵ preacuvioșiei sale arhimandritului⁶ Varnava, egumenul M(onastirii) Pângărații, de a se respecta hrisoavele⁷ ce păstrează pentru moșiile lăsate în a sa dispoziții, supunându-se deliberației Cons(iliului) Miniștrilor. S-au însemnat rezoluție⁸ că Consiliul⁹ nefiind competent a da vreo hotărâre¹⁰ în contra ordonanței domnești, rămâne ca acel Onor(at) Ministeriu' în ceea ce privește subținposesuirea ce reclame¹¹ la canalul giudecătoresc.

Despre aceasta dar, cu onor se face cunoscut Onor(atului) Ministeriu, spre regulă.

ANI, fond MCIP - Moldova, dosar 458/1860, f. 35r-v, orig. (concept), c. neagră.

¹ Numărul «605» a fost completat ulterior, de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, pe loc lăsat liber.

² Cuvântul «februari(e)» a fost corectat de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, din cuvântul «ghenari(e)».

³ Numărul «5» a fost completat ulterior, de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, pe loc lăsat liber.

⁴ Formula «scrie citata» a fost scrisă deasupra rândului, de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, după ce a tăiat formula «atingător de».

⁵ Formula «cerire a» a fost corectată de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, din formula «cerirea ce face».

⁶ Terminația «-tului» a fost completat ulterior, de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, pe loc lăsat liber.

⁷ Formula «de a se respecta hrisoavele» a fost corectată de mâna care a scris textul, cu aceeași cerneală, din formula «pentru respectarea hrisoavelor».

⁸ Formula «însemnat rezoluție» a fost scrisă deasupra rândului, de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, după ce a tăiat formula «făcut încheiere».

⁹ Cuvântul «Consiliul» a fost scris deasupra rândului, de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală, după ce a tăiat cuvântul «el».

¹⁰ Litera «â» a fost redată prin «i».

¹¹ Așa în text pentru «reclamă».

CONTRACTELE DE ARENDĂ ALE MOȘIILOR MĂNĂSTIRII PÂNGĂRAȚI DE LA MIJLOCUL VEACULUI AL XIX-LEA

Arcadie M. BODALE¹

Cuvinte cheie: *arendaș, păduri, chereștea, bani, ogoare, țărani, pescuit, vânat, alcool*

Keywords: *tenant, forests, timber, money, fields, peasants, fishing, hunting, alcohol*

Deși fenomenul arendășiei moșiilor mănăstirești și boierești la mijlocul secolului al XIX-lea a fost unul destul de bine studiat, drepturile și obligațiile acestor posesori sunt mai puțin cunoscute. Din fericire, printre documentele Mănăstirii Pângărați păstrate la Arhivele Naționale din Iași se regăsesc și trei copii ale unor contracte, prin care s-au dat în arendă moșia Tarcău cu satul Straja, din ținutul Neamț, și, respectiv, moșia Pârâul Glodului cu o parte din Luncanii, din ținutul Bacău.

Așadar, prin hrisovul domnesc din 11 mai 1849, Departamentul Bisericesc a lăsat în administrarea arhimandritului Varnava, egumenul Mănăstirii Pângărați, moșiile Ivănești și Tarcău, pentru o perioadă de zece ani, începând cu 23 aprilie 1850. În virtutea acestui drept, la 10 decembrie în 1851, spătarul Karameli a încheiat un contract de arendă cu arhimandritul Varnava, prin care a luat în posesie moșia Tarcău și cătuna Straja, din ținutul Neamț, timp de opt ani, începând de la 23 aprilie 1852 și până la Sf. Gheorghe din anul 1860.

Fiindcă egumenul a decis să subarendeze moșiile care îi fuseseră lăsate în administrare potrivit *Așezământului pentru organizația cârmuirii averilor pământeștilor mănăstiri din 1835*, veniturile încasate din această arendă îi reveneau Mănăstirii și nu Departamentului Averilor Bisericești, așa cum se întâmpla în cazul celorlalte moșii mănăstirești ce erau date în arendă.

Ca atare, pentru posesia acestei moșii, arendașul trebuia să dea egumenului Mănăstirii Pângărați, în fiecare an, câte 28.000 de lei, sumă pe care trebuia să o plătească în două termene („vadele”), adică 14.000 lei cu zece zile înainte de Sfântul Gheorghe și restul de 14.000 lei cu zece zile înainte de Sfântul Dimitrie. Totodată, cu acest prilej, arendașul se mai obliga să trimită aceste rate („câștiuri”) la mănăstire și să le predea egumenului („în primirea sfinției sale”), „fără nici o sminteală”.

Ca asigurare („siguranție”) pentru respectarea („păzirea”) prevederilor („condițiilor”) contractului în ceea ce privește achitarea ultimei rate a acestei arenze („cel de pe urmă câștiu al împlinirea anilor posesiei”), în momentul încheierii contractului amintit, posesorul a achitat anticipat „un întreg câști al moșiei”, adică suma de 14.000 lei. Acești bani reprezentau contravaloarea ratei finale, ce s-ar fi convenit a se plăti la Sfântul

¹ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, IAȘI.

Dimitrie din ultimul an de arendă. Totodată, dacă posesorul nu și-ar fi plătit vreun „câști la ziua hotărâtă”, această rată urma să rămână în locul celui câști neplătit, iar contractul de arendă era anulat imediat („și eu, după toată dreptatea, voi fi desfăcut de posesie acestei moșii, fără să pot a rădica orice fel de pretenții”), așa încât, veniturile cuvenite Mănăstirii să nu poată fi afectate în niciun fel de problemele financiare sau de reaua-credință a posesorului. Cu acest prilej, arendașul mai confirma în scris că pentru această plată anticipată nu putea pretinde vreo dobândă.

Apoi, pe toată durata contractului de arendă, posesorul avea obligația de a apăra hotarele moșiei arendate, așa încât din aceasta să nu se „răsluiască prin împresurarea vreunui megieș”. Astfel, în cazul în care moșia arendată era împresurată, posesorul trebuia, pe de o parte, să-l înștiințeze de îndată pe arhimandritul Mănăstirii Pângărați, iar pe de altă parte, să ceară Isprăvniceii ținutale curmarea încălcării de hotar. În cazul în care, nu ar fi făcut aceste lucruri, arendașul era silit să plătească tot venitul locului împresurat din momentul încălcării sale până când egumenul ar fi reușit să refacă hotarul legiuit. Totuși, dacă spătarul Karameli își împlinea îndatoririle arătate, era scutit de orice implicare în pricinile de judecăți, cu cheltuielile și dovezile aferente. În schimb, dacă hotarele moșiei arendate s-ar fi redus în timpul desfășurării contractului prin hotărâre judecătorească, obligațiile financiare ale posesorului urmau să fie reduse proporțional cu mărimea acelei răsluirii, așa cum ar fi trebuit să crească și valoarea câștiurilor dacă la moșia arendată s-ar fi făcut vreo adăogire de pământ sau de venit neprevăzut în contractul de față.

Totodată, arendașul se obliga să nu asuprească locuitorii de pe moșie cu sarcini „peste legiuitele de Ocârmuire îndatoriri”. Astfel, pentru lucrul și dările cuvenite proprietății, ce erau cuprinse în *Așăzământul muntelui*, posesorul trebuia să dea sătenilor locuri de casă („de așezare”), de arat, de fânaș și de imaș. Totuși, arendașul putea face alte învoieli cu locuitorii, dar numai în timpul derulării contractului și fără a încărca sarcinile sătenilor ce fuseseră stabilite prin *Așăzământul muntelui*. O asemenea nouă învoială trebuia însă confirmată de Isprăvnicia ținutală și, mai apoi, transmisă și egumenului, „spre a o avea în cunoștință”.

În continuare, se arată că cel mai important venit care se obținea atunci pe moșiile de la munte era comerțul cu cherestea („speculație de herestele”). Ca atare, proprietarul dădea arendașului dreptul de a exploata în fiecare an o anumită suprafață („parchet”) de pădure. Prin urmare, posesorului îi era interzis să intre în celelalte păduri de pe moșie sau să tăie mai mult decât suprafața care i s-a încredințat spre exploatare. Totodată, arendașul era obligat să păzească pădurile de tăieri ilegale, împreună cu pădurarii numiți de către Ministerul Cultelor („Departamentul Bisericesc”). Posesorul trebuia să dea acestor pădurari locuri de hrană, de fânaș și de imaș, însă fără a putea pretinde de la dâșșii și efectuarea unor zile de lucru sau achitarea zeciuielii din produsele obținute pe loturile ce li s-au dat în folosire („să-i pot trage la nimică”) și fără să-i poată pune să îndeplinească și alte sarcini în afară de păzitul pădurii („nici voi fi slobod a-i priface”). Mai mult chiar, în cazul în care acești pădurari nu și-ar fi îndeplinit sarcinile în mod corespunzător („la

întâmplare de călcare a îndatoririlor”), Departamentul îi putea înlocui („să-i depărtează”) cu alți săteni mijlocași („a lua pe alții din sat dintre mijlocași”). Aceste prevederi arată că în Epoca Premodernă și la începutul Epocii Moderne, pe măsură ce s-a dezvoltat comerțul cu bușteni și, mai ales, cu cherestea, stăpânii moșiilor (inclusiv ale celor cu codrii merei) își alegeau pădurari dintre oamenii mijlocași, pentru a le păzi pădurile de furtul materialului lemnos. Această practică a fost determinată de faptul că, începând cu mijlocul secolului al XVIII-lea, exploatarea lemnului a devenit o sursă consistentă de venituri pentru proprietari și, respectiv, arendașii acelor moșii. Alegerea acestor pădurari din rândul mijlocașilor arată că stăpânii aveau nevoie de oameni cu stare, care să fie de încredere, căci acești țărani posedau suficiente mijloace materiale pentru a-și sluji stăpânii cu credință. Nealegerea unor pădurari din rândul fruntașilor pare să indice că cei mai de vază săteni aveau atât de mult pământ și vite încât timpul nu le ajungea decât pentru a-și conserva propria stare. Prin urmare, scutirea de robotă și dijmă nu era suficient de avantajoasă pentru dâșii încât să accepte o asemenea slujbă. Astfel, trebuind să păzească pădurea tot anul, ei nu mai aveau timpul necesar pentru a-și întreține propria gospodărie la acel nivel care le asigura statutul de fruntaș. Astfel, umblând mereu prin pădurea stăpânului, orice țăran fruntaș nu mai putea să lucreze suficient pământ încât să poată asigura hrana celor minimum 6 vite cornute mari pe care trebuia să le dețină. Or, fără această hrană suficientă, un sătean fruntaș era silit să-și împruțineze numărul vacilor și al boilor, ceea ce ducea, în mod automat, la căderea lor din statutul de fruntaș în cel de mijlocaș și, dacă timpul îi era nefavorabil într-un an, risca să ajungă chiar codaș. Din acest motiv, la mijlocul secolului al XIX-lea, fruntașii satelor par să fi fost foarte puțin interesați să primească asemenea slujbe de la stăpânii moșiilor pe care trăiau.

În continuare, contractul arată că posesorul avea și obligația de a se îngriji („păzirea”) de dumnezeieștile slujbe la biserica de pe moșie, așa încât acestea să se țină „în cea mai încuviințată orânduială”. Ca atare, el era „neapărat datoriu în toată vremea” a-i asigura parohului toate cele trebuitoare. Astfel, în fiecare an arendașul trebuia să dea în primirea preotului bisericii câte patru oacă de lumânări de ceară, de dimensiunile convenite („în măsurile ce să vor cere”), două oacă de tămaie, patru oacă de untdelemn, două merțe de grâu curat pentru prescuri și altele, precum și douăzeci de vedre de vin bun. Așadar, din această prevedere contractuală aflăm care erau cantitățile de ceară, tămaie, untdelemn, grâu și vin ce erau necesare îndeplinirii tuturor serviciilor divine într-un an calendaristic la o biserică obișnuită de mir de la mijlocul veacului al XIX-lea. De fapt, plecând de la aceste valori, putem presupune că unele dintre ele vor fi fost asemănătoare și în veacurile precedente, căci doar cantitățile de ceară, grâu și vin puteau fi mai reduse decât cele amintite în documentele de față, de vreme ce putem admite că mai înainte obștile satelor erau mai mici.

Prin urmare, arendașul trebuia să dea toate aceste bunuri „oricând să vor cere, încât să nu să facă niciodată sminteală dumnezeieștelor slujbe”, căci în caz de neîndeplinire a acestei obligații era făcut „răspunzătoriu și învinovățit de iscălitorii contractului”. De

asemenea, posesorul era oprit să strămute slujitorii acestei biserici de pe locurile de casă, de hrană, de fână și de imasă pe care ei „le-au avut până acum” sau să le ceară dări în produse sau în muncă („fără să-i supăr întru nimic și cât de puțin”), căci aceștia rămâneau cu „toată atârănarea lor sub protecția Mănăstirei”.

Mai departe, contractul arată că Departamentul Bisericesc urma să desemneze un revizor care trebuia să predea arendașului toate acareturile de pe moșie, pe bază de inventar („lămurită prescriere de starea și câtimea lor”). Această catagrafie se iscălea de arendaș, așa încât, la încheierea contractului, acesta era dator să le redea proprietarului în stare bună. Totodată, după terminarea perioadei de posesie, orice acaret făcut de arendaș trebuia să rămână pe moșiei, fără ca acesta să poată cere plată ori să i se scadă cuantumul arenzii pentru cheltuielile pe care le-ar fi făcut cu respectivele construcții. Din păcate, o asemenea prevedere contractuală a împiedicat dezvoltarea relațiilor capitaliste în domeniul agricol, căci arendașul nu era încurajat să facă instalații care să crească productivitatea muncii și, implicit, să sporească veniturile moșiei arendate, căci asemenea investiții erau costisitoare și, la încheierea contractului de posesie, ele rămâneau pe moșie fără nicio despăgubire, urmând să aducă beneficii doar stăpânului acelei moșii sau noilor arendași. Ca atare, fiecare posesor era silit să caute obținerea rapidă a unor venituri maxime pentru a-și putea acoperi cheltuielile făcute cu plata arendei și a realiza profit. De aceea, arendașii administrau moșiile luate în posesie cu investiții minimale, de cele mai multe ori acestea fiind destinate exclusiv păstrării acareturilor moșiei în starea în care au fost preluate, căci o asemenea obligație era prevăzută în mod expres în contracte de arendă pe care le încheiau. Or, această stare de lucruri a contribuit masiv la rămânerea în urmă a exploatațiilor agricole din Principate de-a lungul întregului secol al XIX-lea.

Tot în sarcina posesorului cădeau și cheltuielile cu aducerea, ținerea pe moșie și întoarcerea revizorului care urma să-i predea acareturile și moșia, dar și mai pe urmă, dacă acest revizor ar fi trebuit să vină la moșie cu alte însărcinări din partea Departamentului Cultelor sau chiar la cererea arendașului, fără să-i poată cere respectivului funcționar vreo plată.

De asemenea, posesorul se obliga să dea egumenului și slujbași volnici ori de câte ori „ar cere trebuința proprietății”, pentru ca aceștia să se însărcineze de stareț „cu slujba” administrării moșiei.

Apoi, în timpul derulării contractului de arendă, starețul, deși era administratorul de drept al moșiei, nu putea fi făcut părtaș sau răspunzător la dările și la rechizițiile percepute de stat de pe moșia respectivă. Prin urmare, rămânea în sarcina arendașului de a da „orice fel de dări în bani, în produse sau în chereștea atunci când s-ar cere de cătră Ocârmuire de la această moșie [...], supt orice titlu și numire”. În consecință, posesorul nu putea să invoce în acest sens prevederile pravielor, obiceiurile sau orice „alt așăzământ sau punere la cale” pentru a cere de la arhimandritul Varnava orice fel de despăgubire sau scăderea cuantumului câșturilor arendei. Or, din această prevedere contractuală aflăm, pe de o parte, că statul putea impune oricând stăpânilor și arendașilor plata unor taxe sau

diferite contribuții în produse agricole sau în cherestea, iar pe de alta, că obiceiul pământului („obiceiurile”) era încă folosit în practica juridică a satelor de munte la mijlocul sec. XIX.

Între acareturile moșiei, contractul de față amintește de „heresăul cu embatic” din sat, care se găsea la săteanul Toader Trifan. Legat de această afacere, spătarul Karameli era oprit să se amestece în veniturile pomenitului fierăstrău, căci el fusese dat în arendă pe o perioadă lungă de timp („cu embatic”) protoiereului ținutului Neamț, cu întăritura Mitropoliei („Cheriarhii”). Ca atare, pentru respectarea contractului acelui embatic, noul arendaș al moșiei trebuia să dea în fiecare an protopopului amintit „câte cinci fâlcii iarabă în fânașul de la Crivoaia”, pentru hrana boilor și cailor care transportau lemnul la și de la fierăstrăul amintit. Totuși, în schimbul acestui pășunat, posesorul urma să primească de la protopopul ținutului Neamț o plată de 150 de lei anual. Faptul că protopopul ținutului a luat în arendă un hereseu aflat pe moșia Mănăstirii Pângărați prin mijlocirea Mitropoliei („cu întăritură Chiriarhii”) arată că exploatarea lemnului și comerțul cu cherestea aducea venituri însemnate în moșiile de munte. Din acest motiv, pentru a se putea încheia asemenea contracte era nevoie de sprijinul unei înalte fețe bisericești, aspect facilitat de faptul că protopopul de Neamț se subordona mitropolitului în mod direct.

În același timp, contractul îi obliga, deopotrivă, pe arendaș și pe stareț („prinzând la cheltuială în bani amândouă părțile”) să refacă „podul de la Gura Tarcăului, de peste apa Bistriței, carele în vara aceasta s-au stricat de puhoaietele urmate”, însă „fără a să poată lua vreo plată de la trecători”. De fapt, prin aceste prevederi, se menținea dreptul stăpânului de a reface podurile, plutitoare sau fixe, de pe moșia sa, dar se curma vechiul obicei medieval ca trecătorii să plătească fiecare trecere peste apă. Așadar, prin anularea taxei din care, altădată, stăpânul moșiei nu numai că își acoperea cheltuielile de (re)facere și de întreținere a podului, dar mai obținea și profituri remarcabile, un drept medieval s-a transformat într-o obligație modernă, în folosul comunității. Această transformare este cu atât mai remarcabilă cu cât întotdeauna stăpânii/posesorii au refăcut și întreținut podurile respective cu munca pe care le-o datorau sătenii de pe moșiile lor.

Totodată, contractul de arendă din 10 decembrie 1851 este deosebit de important și pentru istoricii preocupați de calamitățile naturale și de istoria meteorologiei, căci amintește că în vara celui an fuseseră puhoaiete atât de mari încât au stricat și podul de peste Bistrița, aflat la Gura Tarcăului.

Un alt pasaj interesant din acest contract de arendă consemnează vechiul hotar dintre moșiile Pângărați (pe care era zidită mănăstirea) și Tarcău, căci acestea erau despărțite de apa Bistriței, așa încât stăpânii și locuitorii celor două moșii aveau drepturi egale de a pescui în acest râu, „după obicei”. Or, această prevedere dovedește că drepturile din obiceiul pământului au rămas neschimbate, cel puțin, până în vremea lui Alexandru Ioan Cuza.

Împreună cu moșia Tarcău, spătarul Karameli mai primea în arendă și „cotuna Straja de pe moșia Pângărați”, căci și această moșie fusese lăsată pentru ținerea Mănăstirii,

potrivit *Așăzământului*. Totuși, de la locuitorii acestui cătun arendașul urma să primească doar adetiul lor, respectiv zeciuiala din toate produsele obținute în cadrul gospodăriei și lucrul boierescului. În consecință, sătenii din Straja își păstrau nesupărați toate locurile de hrană pe care le aveau pe moșia Pângărați, iar posesorul trebuia să facă o nouă învoială cu dâșii, pentru a le mai da și alte locuri de arat și de fânaț, conform prevederilor *Așăzământului muntelui*. Totodată, arendașul mai era obligat să dea acestor locuitorii și imașul cuvenit, care urma să li se măsoare, „după pont, pe dealul deasupra Străjii, după porunca Isprăvniciei”. Demn de remarcat este că toponimul Straja amintit cu acest prilej își datorează numele de la faptul că în acel loc se făcea verificarea plății taxelor vamale de către negustorii care duceau marfă în Transilvania pe drumul Piatra-Neamț – Bicăz – Gheorghieni.

De asemenea, contractul mai stabilea că imașul de la Lunca Strâmbului, care fusese făcut de arhimandritul Varnava cu multă cheltuială, după stăruința Ocârmuiri, prin scoaterea la muncă a vreo câțiva locuitori care au tăiat pădurea, trebuia să rămână ca pășune („suhat”) pentru boii folosiți la zidirile ce se făceau la Mănăstirea Pângărați. Ca atare, locuitorii din cotuna Straja erau „opriți cu totul a-și pășuna vitele cu coarne, oile și mascurii” acolo, iar toamna numiții săteni nu puteau da drumul vitelor lor la pășunat pe acea țarină până când nu se deschideau și celelalte țărini de la moșia Pângărați. Pentru a nu se scăpa vitele oamenilor în acest suhat, locuitorii trebuiau să-l îngrădească și să facă o poartă de acces din sus de casa lui Iosep Mărlă, la strâmtura Străjii, și să pună și păzitori la poarta și la gardurile amintite.

Apoi, posesorul se obliga să permită călugărilor de la Schitul Tarcău să tăie lemne de foc și tot feliul de cherestea acolo unde „le va fi cu îndemănare”. Acești monahi mai aveau și dreptul să-și facă pe moșia Tarcău orice fel de lucruri de mână („rocodeli”), precum împletituri de nuiete, pentru Mănăstire, pentru schit și pentru vânzare. Totuși, rocodelele amintite se puteau scoate afară din locurile în care se făceau numai de către acei care vor fi cunoscuți că le fac și de cei care aveau adeverință de la Schit.

Totodată, călugării Schitului Tarcău mai aveau și dreptul de a folosi nestingheriți toate locurile de grădină și de fânaț dimprejurul lăcașului monahal, precum și poienile de fânaț unde erau chiliile monahilor Marcu și Ghenadie, dar și celelalte curățituri pe care frații le-au făcut din topor sau pe care ei urmau a le deschide și curăți. De asemenea, pe șesul de pe malul Tarcăului, de la Schit în sus până la Poiana lui Marcu și în jos până la Pârâul Adânc, acești călugări aveau și dreptul de a-și pășuna până la 40 capete vite cu coarne, afară de vițeii cei mici, precum și zece cai. Ca atare, pe acest suhat nu se puteau pogori oile și caii din munte, și nici nu se puteau face dejugări de boi sau de cai pentru a paște, „ca să nu pătimizească strâmtorare vitele Schitului, sus arătate”.

Prin acest contract de arendă, și călugării de la Mănăstirea Pângărați își păstrau neîngrădit dreptul de a pescui nestingheriți în pârâul Bolohaniș, de la hotar și până în Tarcău, pe Tarcău în sus, pe Tărcuța, și pe toate obârșiile Tarcăului. Pentru acest pescuit, posesorul trebuia să aleagă și să-i dea arhimandritului doi locuitori dintre cei cu zeciuială,

care aveau știință de pescari, fără să-i poată supăra cu nimic la alte sarcini și lăsându-le locurile pe care le aveau. Așadar, părțile contractante arătau că dintre sătenii care trebuiau să dea zeciuiala cuvenită stăpânului/posesorului moșiei, doi țărani erau scutiți de această obligație, căci urmau să pescuiască doar pentru sobor. Prin urmare, acești pescari mănăstirești aveau aceleași drepturi ca și pădurarii domeniului, căci arendașul era obligat să le lase loturile de hrană, de fână și de imăș pe care le dețineau, fără a le putea cere să-i lucreze pe moșie și să le ia a zecea din recoltă.

În continuare, se mai arăta că Mănăstirea Pângărați avea și vânători, cărora posesorul le recunoștea dreptul de a vâna în fiecare an câte zece căpriori în pădurea de pe Tarcău, „ori de unde și ori în ce vreme”, căci acest vânat era destinat exclusiv oaspeților de seamă care ajungeau la acest lăcaș.

Pe lângă acestea, posesorul se mai obliga să dea starețului în fiecare an câte 200 ocă de brânză de oi, precum și alte 100 ocă de brânză târhaș și încă 100 ocă de brânză ardele, în burdufuri și beșici, „care brânză, fiind aleasă și bună, vor duce-o singuri țătuienii la Mănăstire totdeauna în postul Adormirei”.

Totodată, arhimandritul Varnava și oamenii săi își păstrau neatins dreptul să taie în parchet și în pădurea aflătoare pe această moșie tot felul de cherestea trebuitoare pentru zidirile ce se ridicau la Mănăstire și pentru acareturile de pe moșiile Pângărați, Ivănești și Sărata. De asemenea, oamenii starețului erau liberi să scoată butucii de pe Pototoci pentru fierăstrăul pe care arhimandritul urma să-l facă la Bocancea și, mai apoi, să-l folosească pentru interesul Mănăstirii Pângărați.

În sfârșit, posesorul se mai obliga să nu permită nimănui a-și face casă sau orice fel de așezare în poiana de la Crivoaia, pentru ca aceasta să rămână ca fânăț al moșiei Tarcău, și să nu subcontracteze vreunui terț moșia sau orice alt acaret de pe ea.

Această posesie a continuat până la 23 aprilie 1860, termen care fusese prevăzut în contractul de arendă încheiat cu spatarul Karameli, însă în ultimul an de posesie arendașul nu a mai plătit arenda egumenului Mănăstirii Pângărați, ci statului român.

În schimb, la 23 aprilie 1856, Costachi Stoianovici a luat în arendă moșiile Mănăstirii Pângărați, de la spătarul Dimitrie Crante și de la soția sa, Maria. Este vorba de moșia Pârâul Glodului cu o parte din Luncani, lipită de ea, pe care se găseau o velniță, mori și alte acareturi, pentru care urma să se facă „lămurită catagrafie de starea și numărul lor”. Acest contract de posesie se făcea pentru un termen de 6 ani, începând de la 23 aprilie 1857, și cu un preț total de 1.100 galbeni, care urmau a fi plătiți în două câștiuri obișnuite: la 23 aprilie și la 26 octombrie.

Prima condiție a acestui contract de arendă stipula că locuitorii de pe moșia amintită, țărani moldoveni și țigani lingurari, trebuiau să rămână în locurile lor de hrană, potrivit *Așăzământului* de față sau al celui care urma să fie adoptat în viitor. Ca atare, doar acești săteni urmau să lucreze pe moșia Pârâul Glodului cu partea din Luncani, fără ca posesorului să i se îngăduiască a mai aduce și alți locuitori acolo.

Apoi, pentru trebuința velniței de rachiu și a spilului ce erau pe această moșie, arendașul urma să primească în fiecare an câte 320 stânjeni de lemne din pădurea de lângă drumul Pleșii spre Nadișa, de pe coasta despre Hulpea și Căprărie, precum și de la hotarul Blăgeștilor. Prin urmare, posesorului îi era oprit cu totul să ia lemne din celelalte păduri aflate pe moșie, care erau în jos, înspre Fântânele. În schimb, acestuia îi era îngăduit să-și curețe „prin tăietură” locurile cu arbuști de la Runcu, cele de pe lângă poienile lingurarilor și de lângă hotarul Blăgeștilor, de la Hulpea și de la Căprărie. După această muncă, el urma să poată folosi neîngrădit toate aceste locuri, prefăcându-le în arături sau fânețe, potrivit intereselor sale. Totuși, haragii pentru vii, parii și nuiiele pentru acareturi și iezituri trebuiau luate de arendaș numai din locurile care urmau a fi curățite, amintite mai sus. Această informație este deosebit de interesantă pentru că dovedește că majoritatea construcțiilor din sate se făceau la mijlocul veacului al XIX-lea ca în Evul Mediu, din pari și nuiiele, ce se ungeau mai apoi cu lut. De fapt, această realitate explică grija deosebită a stăpânilor de moșii pentru aceste materiale de construcție și de ce aceștia au luat zeciuială din tăierea nuielilor și a parilor de către țăranii.

De asemenea, ca și la contractul de arendă încheiat cu spătarul Karameli la 10 decembrie 1851, și acest contract prevedea că orice dare vremelnică în bani sau în produse, pusă de Ocârmuire rămânea în sarcina posesorului. Acesta se mai îndatora ca, la încheierea contractului de arendă, să predea noului posesor toate acareturile, precum și velnița cu căldări de aramă, cu burtacu, țevi și linurile toate, în bună stare, adică lucrătoare, dar și să-i permită a-și face din vreme pe locurile fără semănături („slobode”) arătura de toamnă și de a-și pășuna boii plugarilor.

Totodată, și acest posesor era obligat să apere hotarul moșiei, neîngăduind nici un fel de impresurare, să lucreze viile boierești de pe moșie și să le predea în bună stare la încheierea contractului.

Apoi, arendașul mai garanta că cei doi pădurari care „să vor îndeletnici cu paza pădurei” vor avea locurile lor de hrană și că nu le va cere să-i lucreze boierescul.

În sfârșit, ultimele prevederi arătau că acest contract rămânea valid atâta vreme cât posesorul își plătea regulat la căștiurile la vadele obișnuite, așa încât acesta se putea folosi nestingherit „de tot venitul acestei moșii”, însă „la împlinire de a nu plăti”, contractul de arendă înceta imediat.

Fiind vorba de o moșie administrată de Departamentul Bisericesc, acest contract de arendă a fost întărit de Judecătoria ținutului Bacău la 11 iulie 1857, adică la aproape trei luni din momentul în care ce începuse să se deruleze.

Deși, în 1835, toate moșiile mănăstirești au fost trecute în administrarea directă a statului, prin intermediul amintitului Departament Bisericesc, la 22 ianuarie 1858, arhimandritului Varnava i s-a prelungit cu alți cinci ani, începând de la 23 aprilie 1860, dreptul de a administra moșiile Tarcău și Sarata din ținutul Neamțului, precum și moșia Buicanii sau Pârăul Glodului din ținutul Bacău. Acest privilegiu a fost acordat de

caimacamul Nicolae Vogoride și confirmat de Departamentul Cultelor și al Instrucțiunii Publice.

Așadar, prin acest hrisov, numitul egumen a fost încredințat că se putea folosi nestingherit, în continuare, de veniturile acestor vechi proprietari ale Mănăstirii Pângărați, pentru a putea termina lucrările de refacere ale lăcașului monahal pe care-l păstorea. De fapt, egumenul amintit se confrunta atunci cu o nevoie stringentă de bani „spre întâmpinarea cheltuielilor ce i se cer acum neapărat pentru pregătirea din vreme a materialului și a lucrătorilor trebuitori la începerea zidirilor ce este obligat a le face la Mănăstirea Pângărați”. În baza acestui temei și în conformitate cu drepturile de a dispune („despoza”) liber de exploatarea și de încasarea veniturilor directe („nemijlocite”) ale pomenitelor moșii, „precum interesul l-ar povățui”, arhimandritul Varnava a căutat să subarendeze rapid unele dintre moșiile ce-i fuseseră lăsate spre administrare.

Ca atare, la scurtă vreme după ce a obținut prelungirea dreptului de administrare mai sus amintit, la 28 februarie 1858, egumenul de la Pângărați a reușit să subarendeze comisului Dimitrie Neculau moșiile Tarcău și Straja de la ținutul Neamțului. Așadar, prin acest nou contract de împosesiare, comisul Neculau lua în arendă timp de cinci ani, de la 23 aprilie 1860 până la Sfântul Gheorghe 1865, moșia Tarcăul, ce se desparte de moșia Pângărați prin apa Bistriței, împreună cu munca sau adetiul lăcuitorilor din cotuna Straja, aflată pe moșia dimprejurul Mănăstirii. Acest contract a pus imediat la dispoziția arhimandritului o sumă considerabilă de bani peșin, căci prețul total afacerii („pentru tot timpul arătat”) era de 5.000 de „galbeni blanci, cu zimți, austriicești”, iar această sumă a fost achitată integral de arendaș („răspunși acum de mine în numărătoari”) chiar în momentul întocmirii și semnării actului amintit. Demn de remarcat este că în a doua treime a secolului al XIX și, mai ales, după Războiul Crimeii, piesele monetare austriece au avut o intensă circulație în Principatul Moldovei, indiferent dacă a fost vorba de moneda măruntă sau de cea din aur („galbeni blanci, cu zimți, austriicești”). De fapt, în acea vreme, doar bancnotele de hârtie emise de Habsburgi nu inspirau încredere românilor, căci, în virtutea unei tradiții milenare, aceștia preferau piesele monetare confecționate din metale prețioase.

În schimbul acestei sume și în „puterea acestui contract”, noul arendaș urma să se folosească, „precum interesul l-ar povățui”, de toate veniturile moșiei, adică cele din mori, pive, fânețe și locuri de hrană, din păstoritul pendulatoriu („mutările munților”), pescuit, vânat sau din alte exploatări ale moșiei, dar și din veniturile care s-ar fi putut obține din posibile noi subarendări („de orânzi”) sau din „osăbitele foloase pe care industria și negoțul le-ar reclama a se înființa” pe acele moșii.

Așadar, potrivit acestui contract și în conformitate cu *Pontul* statornicit între proprietari și locuitori, sătenii de pe aceste moșii urmau să lucreze în folosul posesorului fie numărul de zile prevăzute de *Așezământul muntelui* aflat atunci în vigoare, fie să-i muncească după o nouă învoială, dacă acesta s-ar fi putut înțelege cu dâșii în alt fel. În schimbul acestei obligații, potrivit prevederilor aceluiași *Așezământ*, țăranii amintiți

trebuiau să primească locurile de hrană de care aveau nevoie. Totodată, printr-o prevedere specială din acest contract, asemeni predecesorului său, noul posesor se obliga să lase în folosul locuitorilor din cătunul Straja toate locurile de hrană pe care aceștia le dețineau pe moșia Pângărați.

În același timp, sătenii erau opriți cu desăvârșire să ia „măcar un lemn” din păduri, căci, potrivit *Pravilei*, aceste păduri trebuiau cruțate pentru a fi doar de trebuința exclusivă a Mănăstirii Pângărați și a acareturilor pe care egumenul le ridica în acea vreme. Ca atare, doar arhimandritul Varnava avea voie să ia din pădurile acelor moșii, pe lângă parchetul anual cuvenit, tot lemnul și materialul trebuincios, oriunde acesta s-ar fi găsit și i-ar fi fost mai ușor a-l exploata („cu lesnire di a-l scoati”). Totuși, aceste tăieri trebuiau să fie cumpătate, pentru a nu se defrișa complet pădurile respective. Astfel, numitul egumen era silit să fie „cu privire și îngrijire a nu se face părăduiri”, așa încât trebuia să lase netăiați copacii maturi și sănătoși, ce produceau sămânță de calitate („cuveniții simiceri”), pentru fireasca regenerare („spre ceruta reproduciri”) a pădurii respective.

Totodată, arendașul avea dreptul să-și aleagă în fiecare an câte un parchet de pădure spre exploatare („din locul ce îmi voi însemna mai de înlesnire intereselor spicației”), iar din lemnul astfel obținut putea face „tot soiul de cherestea sau de plute pentru negoțul Galațului sau și pentru alte trebuințe”. În acest scop, la intrarea în posesie, egumenul trebuia să-i dea „în stare bună și lucrătoare, toate feresăile ce astăzi se găsescu” pe moșie, precum și cele „câte se vor mai face”. Ca atare, încă din iarna anului 1859, posesorul era slobod să înceapă „tăierea plutelor, precum și scoaterea butucilor” ce urmau să fie tăiați în fierăstraie („pentru lucrarea feresăilor”) în vara anului 1860. Aceste tăieri trebuiau făcute „din parchetul ce îmi voi însemna pentru anul întâi al posesiei”, însă „fără a jigni interesul posesorului actual”. Astfel, până la 23 aprilie 1860, noul arendaș nu avea voie să folosească munca oamenilor de pe moșie, căci aceștia din urmă erau datori să facă cherestea („lemnăria”) doar posesorului al cărui contract de arendă încă nu se încheiase. De fapt, o altă prevedere contractuală îl oprea pe comisul Dimitrie Neculau să afecteze oricât de puțin drepturile („nu ar jâgni interesurili”) posesorului „de astăzi” al acelor moșii, până la terminarea contractului de arendă aflat în desfășurare.

Apoi, în afară de parchetul anual care i se cuvenea, din momentul în care urma să-și înceapă posesia, el mai avea dreptul de a lua din păduri tot lemnul ce i-ar fi fost necesar pentru trebuința bunei gospodării a moșiei, pentru reperarea acareturilor ce se găseau acolo și pentru facerea unor noi construcții de care ar fi avut. Acest material lemnos putea fi tăiat de oriunde ar fi dorit noul arendaș, așa încât acestuia să-i fie cât mai ușoară exploatarea („mi-ar fi mai cu lesnire de a-l scoate”), însă „cu privighiere și îngrijire a nu se face părăduire” în pădurile acelei moșii.

De altfel, în acest ultim scop, Departamentul Bisericesc încredințase paza acestor păduri în grija unor pădurari pe care-i alesese dintre locuitorii mijlocași și codași. Noul posesor trebuia să le dea și lor loturile de hrană la care aveau dreptul după *Așăzământ*, însă fără a le putea cere să-i muncească asemenea celorlalți săteni. Faptul că Ministerul

Cultelor consemnează, cu acest prilej, că-și alesese pădurari și dintre sătenii codași, arată că această slujbă nu mai era avantajoasă nici pentru țăranii mijlocași.

În același timp, în cazul în care moșiile luate în arendă ar fi fost împresurate de vreun megieș, comisul Neculau era îndatorat să informeze de îndată doar Departamentul Cultelor și Administrația districtului Neamț. Așadar, spre deosebire de prevederile contractului de arendă din 1851, prin noul contract, arendașul nu mai era obligat să-l înștiințeze pe starețul de Pângărați că i se împresoară moșia. Or, această situație arată că în 1858 mănăstirile pământene nu mai erau considerate de autorități nici măcar proprietarele *de jure* ale vechilor lor moșii, de vreme ce reprezentarea juridică în astfel de situații o asigurau Ministerul Cultelor și Isprăvnicia ținutală.

Totodată, „pentru păzirea dumnezeieștilor slujbe”, și noul posesor trebuia să dea în fiecare an preutului bisericii din satul Tarcău „câte patru ocă lumănări de ceară, două ocă tămâie, patru ocă untdelemn, două merțe grâu pentru prescuri și altele și douăzeci vedre de vin”, iar această obligație se regăsește întocmai și în contractul de arendă încheiat cu spătarul Karameli în 1851. Tot neschimbate rămâneau și drepturile servitorilor acestei bisărici în raport cu arendașul moșiei, căci Dimitrie Neculau trebuia să respecte întocmai prevederile *Așăzământului* în vigoare.

De asemenea, posesorul era oprit să ceară ceva călugărilor de la Schitul Tarcău, căci locurile de hrană și de fânăț pe care le-au făcut și le vor mai face acei monahi împrejurul aceluși schit „vor fi, ca și astăzi, pentru trebuința părinților și a vitelor aceluși schit”. De asemenea, arendașul nu avea dreptul să-i împiedice pe acești călugări să-și ia din păduri lemnul de foc și cel trebuincios pentru facerea acareturilor Schitului și nici să lucreze orice fel de rocodele pentru Mănăstirea Pângărați, pentru acel Schit sau pentru vânzare.

La intrarea în posesie, noul arendaș urma să primească toate acareturile moșiei pe bază de inventar („catagrafie”), așa încât, la expirarea contractului, acesta era dator să le predea în starea în care urma să le primească.

În sfârșit, comisului Dimitrie Neculau i se garanta și dreptul („voi fi slobod și neîmpiedicat”) să scoată, să transporte și să folosească („a dispoza”) după cum va socoti de cuviință („precum interesul m-ar povățui”) toată lemnăria tăiată din topor și ferăstraie ce s-ar fi găsit pe moșie în momentul expirării contractului său de arendă.

Pentru ca alcătuirea acestui contract de posesie să dobândească „pravilniceasca validitate”, „pentru siguranța mea”, noul arendaș a cerut Judecătoriei ținutului Neamț „a o întări după lege și formă”. Prin urmare, la 1 martie 1858, această instanță a legalizat cele două exemplare ale contractului, care „s-au dat unul la mâna altuia”, spre cuvenita împlinire. Cu toate acestea, acest contract de arendă nu a mai ajuns să fie transpus în practică, deoarece în vara anului 1859, Alexandru Ioan Cuza a secularizat toate moșiile Mănăstirii Pângărați.

Așadar, prevederile acestor contracte de arendă arată, mai întâi, că acestea erau diferite de la o moșie la alta, în funcție de specificul resurselor care puteau fi exploatate pe fiecare dintre ele. De asemenea, din prevederile lor, se mai observă că veniturile acestor

contracte de arendă erau încasate la bugetul statului dacă erau în administrarea Departamentului Bisericesc sau de către sobor dacă moșia respectivă fusese lăsată în administrarea starețului, pentru nevoile urgente ale mănăstirii.

Între prevederile similare din contractele de arendă se numără acelea prin care arendașii erau opriți să secătuiască aceste moșii sau să comită abuzuri față de locuitorii lor, dar și cele prin care se garanta buna desfășurare a serviciului liturgic în biserica satului.

În sfârșit, aceste documente sunt extrem de importante nu numai pentru cercetătorii interesați de istoria bisericii, de istoria economică și de istoria relațiilor sociale, ci și pentru lingviști. Astfel, în rândurile acestor contracte de arendă se găsesc multe arhaisme (*câști*², *conști*³, *linuri*⁴, *păzire*⁵, *prisusfie*⁶, *speculă*⁷, *suhat*⁸, *țuțuieni*⁹, *vadea*¹⁰) și regionalisme (*burdujă*¹¹, *catagrafie*¹², *chive*¹³, *gignire*¹⁴, *feresău* / *heresău*¹⁵, *lemnărie*¹⁶, *loc de așezare*¹⁷, *părăduire*¹⁸, *venituri nemijlocite*¹⁹, *păzire*²⁰). Chiar dacă, în aceste situații, sensul termenilor menționați este cunoscut, izvoarele de față oferă specialiștilor noi atestări ale acestor cuvinte. Totodată, în documentele din anexe sunt consemnate și o serie de

² Ratele prin care se achita arenda unei moșii sau a unei dugheni.

³ Prevederi contractuale.

⁴ *Lin, linuri* = 1. Vas de lemn, de tablă sau de beton în formă de jgheab, în care se adună și se storc strugurii. 2. Vas de lemn, de tablă sau de beton în care se pune la fermentat materia primă folosită la fabricarea berii, a spirtului etc.; vas, cadă de doage unde se pun la fermentat prunele din care se face țuică. Constituia o parte a instalației care alcătua velnița.

⁵ Respectare.

⁶ *Presustvie* = instanță de judecată; judecătorie, tribunal.

⁷ Comerț.

⁸ Pășune.

⁹ Ciobani ardeleni ce-și pășunau turmele în munții Moldovei.

¹⁰ Termen de plată.

¹¹ Burdufuri.

¹² Inventar.

¹³ Pive.

¹⁴ Jignire; prejudiciu.

¹⁵ *Ferăstrău* și *herăstrău* n., pl. *ăie* și *ăie* (ung. **fűrész*tő din *fűrész*, fierăstrău, și contaminat de *fier*) = instalație mecanică primitivă, acționată prin forța apei, vântului sau aburului, compusă dintr-una sau din mai multe lame dințate, fixate în niște lemne sau în niște fiare, care se întrebuițau la facerea cherestelei. Joagăr, gater.

¹⁶ Cherestea

¹⁷ Loc de casă sau loc pentru amenajarea unui sălaș temporar pentru pășunatul animalelor.

¹⁸ Risipire, distrugere.

¹⁹ Venituri directe.

²⁰ Obligația de a se îngriji de ceva sau de a respecta un contract.

neologisme (*a despoza*²¹, *a eczirza*²², *siguranție*²³, *șpil*²⁴), care au intrat în limba română la mijlocul secolului al XIX-lea. Totuși, cel mai important aspect din acest domeniu îl constituie faptul că aceste contracte dearendă aduc în circuitul științific o serie de arhaisme cu totul necunoscute dicționarilor de specialitate (*brânza ardele*²⁵, *brânza târhaș*²⁶, *hârtia graduală*²⁷, *burtacu*²⁸, *rocodele*²⁹, *simiceri*³⁰, *mutări munților*³¹), al căror sens l-am reconstituit din conținutul textelor în care au fost consemnate.

Așadar, chiar dacă, în 1835, toate moșiile mănăstirești au fost trecute în administrarea directă a statului, prin hrisoavele domnești din 11 mai 1849 și din 22 ianuarie 1858, s-au dat în administrarea arhimandritului Varnava moșiile Ivănești, Tarcău și Sarata din ținutul Neamțului, precum și moșia Buicaniei sau Pârâul Glodului din ținutul Bacău.

În baza acestor privilegii, arhimandritul Varnava a primit dreptul să încaseze toate veniturile pe care le-ar fi putut obține din exploatarea directă sau din arendarea acelor moșii, pentru a putea reface mănăstirea pe care o păstorea, aflată în stare de ruină. Or, confruntat cu o nevoie stringentă de bani pentru acoperirea cheltuielilor pentru pregătirea materialelor de construcție și plata lucrătorilor care trebuiau să facă aceste zidiri, egumenul Mănăstirii Pângărați a fost silit să subarendeze rapid unele dintre moșiile care-i fuseseră lăsate spre administrare.

Prin urmare, la 10 decembrie în 1851, spătarul Karameli a încheiat un contract dearendă cu arhimandritul Varnava, prin care a luat în posesie moșia Tarcău, din ținutul

²¹ A dispune.

²² A exercita.

²³ Asigurare.

²⁴ Dicționarele noastre dau regionalismului *șpil*, pl. *șpiluri* doar sensul de *șmecherie*, *pont*. Or, documentele de față dovedesc că acest cuvânt și-a păstrat, în momentul intrării sale în limba română, sensul original pe care-l avea în limba germană: *Spiel* = „*treabă, afacere*”.

²⁵ Sortiment rafinat de brânză de burduf, făcut de ciobanii ardeleni („țuțuienii”) ce-și pășteau turmele în munții Moldovei, care brânză, fiind „aleasă și bună”, se păstra pentru iarnă în burdufuri („burdujă”) și beșici.

²⁶ Alt sortiment rafinat de brânză de burduf, făcut de ciobanii ardeleni („țuțuienii”) ce-și pășteau turmele în munții Moldovei, care brânză, fiind „aleasă și bună”, se păstra pentru iarnă în burdufuri („burdujă”) și beșici.

²⁷ Probabil, hârtia marcată cu achitarea taxei timbrului, ce era folosită la legalizarea unor contracte.

²⁸ O parte a instalației care alcătua velnița.

²⁹ Obiectele de uz casnic, făcute de mână din material lemnos, precum împletiturile de nuiel, cofițe, coveți, linguri, rășchitoare, fusuri, furci de tors etc.

³⁰ Copacii maturi și sănătoși, care produceau sămânță de calitate, potrivită pentru a face puietri buni, necesari pentru a se regenera pădurea tăiată. În Bucovina, cuvântul «simiceri» se folosește pentru a desemna știuleții de prumb care sunt lăsați ca sămânță pentru cultura din anul următor.

³¹ Păstoritul pendulatoriu între creierii munților și poalele acestora („*pe care locu nu să vor pogori oile și caii din mutări*”)

Neamț, timp de opt ani, de la 23 aprilie 1852 până în anul 1860, pentru suma de 28.000 de lei anual. Apoi, la 23 aprilie 1856, Costachi Stoianovici a luat în arendă moșia Pârâul Glodului cu o parte din Luncani, timp de 6 ani, de la 23 aprilie 1857, cu un preț total de 1.100 galbeni. În sfârșit, la 28 februarie 1858, egumenul de la Pângărați a reușit să arendeze comisului Dimitrie Neculau din nou moșiile Tarcău și Sarata, timp de cinci ani, de la 23 aprilie 1860, cu suma de 5.000 de galbeni austrieci. Pentru a fi valide, toate aceste contracte au fost legalizate de Judecătoriile ținuturilor Neamț și Bacău, unde se aflau moșiile arendate. Așadar, aceste contracte de arendă au pus imediat la dispoziția arhimandritului sume considerabile de bani peșin, cu ajutorul cărora arhimandritul Varnava a salvat Mănăstirea Pângărați de la distrugere.

Totuși, prevederile acestor contracte de arendă sunt diferite de la o moșie la alta, în funcție de specificul resurselor care puteau fi exploatate pe fiecare dintre ele.

Între prevederile similare din contractele de arendă amintite se numără acelea prin care arendașii erau opriți să secătuiască aceste moșii sau să comită abuzuri față de locuitorii lor. Apoi posesorii erau obligați să întrețină toate acareturile și să lucreze viile boierești de pe moșie, predându-le în bună stare proprietarului la încheierea contractului de arendă. În același timp, arendașii trebuiau să apere hotarul moșiei, neîngăduind nici un fel de împresurare. Prin urmare, în cazul în care moșiile luate în arendă ar fi fost împresurate de vreun megieș, acești arendași erau îndatorați să informeze de îndată Ministerul Cultelor, Administrația districtului Neamț și, eventual, pe egumenul Mănăstirii Pângărați, pentru ca aceștia să restabilească vechile hotare. În sfârșit, arendașul garanta buna desfășurare a serviciului liturgic în biserica satului, căci trebuia să dea în fiecare an preotului bisericii câte patru ocă de lumânări de ceară, două ocă de tămâie, patru ocă de untdelemn, două merțe de grâu curat pentru prescuri și douăzeci de vedre de vin bun.

Atâta vreme cât fiecare arendaș își plătea ratele arendei la termenele fixate, el se putea folosi nestingherit de veniturile acelei moșii, însă contractul înceta imediat imediat ce aceste plăți ar fi întârziat. În schimbul sumelor achitate, posesorii aveau dreptul să încaseze veniturile obținute din tăierea pădurilor și din comerțul cu cherestea, din mori, velnițe și pive, din fânețe și locuri de hrană, din păstoritul pendulatoriu, păscuit și vânat, din munca obligatorie și gratuită a sătenilor pentru arendaș și din plata zeciuielii de către acești țărani. Totodată, posesorul se obliga să nu asuprească locuitorii de pe moșie cu sarcini mai mari decât cele stabilite prin lege. Pentru lucrul și dările pe care țăranii le plăteau arendașului, acesta era obligat, prin *Așezământul muntelui*, să dea sătenilor locuri de casă, de arat și de semănat, de fânaș și de imaș pentru vite.

Totodată, aceste contracte de arendă arată că cel mai important venit care se obținea la mijlocul secolului al XIX-lea pe moșiile de la munte era comerțul cu cherestea. Ca atare, proprietarul dădea arendașului dreptul de a exploata în fiecare an o anumită suprafață de pădure. Prin urmare, sătenii trebuiau să efectueze un număr de zile la tăiatul și căratul lemnului din pădure și la facerea cherestei în ferăstraiele de pe domeniu. Această cherestea era transportată apoi pe râurile Bistrița și Siret până în portul Galați,

unde era vândută negustorilor din Imperiul otoman, Grecia, Anglia, Franța, Olanda, Spania, Portugalia și din statele italiene. Apoi, arendașul mai trebuia să dea locuri de hrană la doi pădurari care păzeau pădurea de defrișări ilegale, la doi pescari și la doi vânători ai mănăstirii, care, pentru serviciile pentru care fuseseră tocmiți, erau scutiți de zeciuală și de munca pentru arendaș.

În concluzie, aceste documente sunt extrem de importante pentru cercetătorii interesați de istoria bisericii, de istoria economică, de istoria relațiilor sociale, de calamitățile naturale și de istoria meteorologiei. În sfârșit, ele servesc și lingviștilor, căci aduc în circuitul științific câteva neologisme care au intrat în limba română la mijlocul secolului al XIX-lea, precum și o serie de arhaisme cu totul necunoscute dicționarilor de specialitate.

THE LEASE CONTRACTS OF THE PÂNGĂRAȚI MONASTERY ESTATES IN THE MID-19TH CENTURY

(Abstract)

Although the 1835 legislation mandated that all monastic estates be placed under state administration, Archimandrite Varnava obtained, through two princely charters (1849 and 1858), the right to temporarily manage several estates — Tarcău, Sărata, and Pârâul Glodului — in order to financially support the restoration of Pângărați Monastery, which was in an advanced state of decay. These privileges allowed the hegumen to conclude advantageous lease agreements that provided substantial financial resources for the reconstruction efforts.

The content of these contracts reflects both adaptation to the specific characteristics of each estate and the existence of common provisions concerning the preservation of property, the protection of local inhabitants, and the assurance of religious life continuity in the villages. The lessees enjoyed extensive rights over the exploitation of natural resources and local labor, while being obliged to comply with certain legal and moral norms regarding their relationship with the peasants.

The analyzed documents are highly valuable historical sources, offering significant insights not only into the functioning of the agrarian system and monastic economy in the second half of the 19th century but also into the social climate, legal practices, and linguistic developments of the time. Through their content, they greatly contribute to the understanding of the political, economic, and cultural context of the period.

ANEXE

1

10 decembrie 1851

Copie.

Litera V¹

Contract

Subiscălitul, spătariu Karameli, prin acest contract, facu cunoscut că prin domnescul hrisovu din anul 1849, luna mai, în 11 zile, sub no. 1.319, fiind date în despoziția preacuvioșiei sale arhimandritului Varnava, egumen² M(onasti)rei Pângărații, moșiile Ivănești și Tarcău a numitei m(onasti)ri, pe termen de zece ani, care ani s-au început de la 23 apri[i]lie 1850.

Pe una din aceste moșii, și anume Tarcăul, din acest ținut al Niamțului, am luat-o eu în posesie pe opt ani, începătoriu de la 23 apri[i]lie 1852, până la aceeaș(i) zi a lunii apri[i]lie anul 1860. Carea această moșie, Tarcăul, să despărțește de moșiea Pângărații, pe carea este zidită monastire(a), cu apa Bistriții, care apă este a să păscui în două, după obicei.

Iar moșia mi s-au dat sub următoarele condiții:

1^{-iu3}. Pentru posesia acest<e>²i moșii, pe fiecare anu, să dau sfînției sale câte 28.000, adică douăzeci și opt mii, lei, plătind arătații bani în două vadele, 14.000, patrusprăzece mii, lei cu zece zile înaintea Sf(ântului) Gheorghie și 14.000 lei cu zece zile înaintea Sf(ântului) Dimitrie, a fieșcărui anu, fără nici o sminteală, trimetând în sume la numită mon(asti)re arătatele câșt<i>²uri, precum s-au zisu mai susu, în pri[i]mirea sf(inției) s(ale).

Iară acum, la facere(a) acestui contract, sânt datoriu a număra un întregu câștiu⁴ al moșiei, d<e>² 14.000 lei, adică acela a Sfântului⁴ Dimitrie anul de pe urmă, care această sumă va sluji drept siguranție pentru păzire(a) condițiilor contractului până la cel de pe urmă câștiu, a împlinirei⁵ anilor posesiei, fără să [a] pretind vreo dobândă. Și la întâmplare⁶ când⁴ eu nu aș[i] fi următoriu cu plata vreunui câștiu la zioa hotărâtă⁴, va rămâne acest câșt(i) în locul acelu neplătit și eu, după toată dreptatea, voi fi disfăcut de posesie acestii moșii, fără să pot [a] rădica orice feliu de pretenții.

2^{-le(a)}. Mă îndatorescu a apăra hotarale moșiei ca să nu să rășluiască prin înpresurarea⁷ vreunui megieșu. Și la întâmplare de năvăliri a vreunuia, pe de o parte să-i știintăzu pe sf(inția) sa, iar pe de altă <parte>² să cer și însumi, prin canalu Isprăvniciei ținutale[i], împingire(a) samavolniciei, căci la neurmăre voi rămâne răspunzătoriu a plăti totu venitul acelu locu pentru toată vremea până când, cu singură a me(a) cheltuială și stăruință, îl voi scoate de sub înpresurări. Iar pricinile de judecăți, dacă voi înplini arătatele îndatoriri, nu mă privescu.

3^{le(a)}. Pe locuitori[i] nu voiu asupri peste legiuitele de Ocârmuire îndatoriri, cuprinsă în Așăzământul muntelui, potrivit cu care numai mă voiu [și] folosi de lucrul lor și celelalte dări cuvinite proprietății. Și cu această măsură, pri[i]mescu îndatorire(a) a le da și locur<i>² de așăzare, de arat, de fânață și de imașu. Iară învoială de a face [de a face] cu dânșii⁴ pentru vremea contractului, când⁴ slobod în cuprindirea mărginirilor îngăduite de Așăzământul⁴ muntelui, fiind această puternică numai dacă va fi încredințată de Isprăvnicia locală. Totodată însă, asemenea(a) învoială o voiu împărtași-o și sf(inției) sale, spre a o ave(a) în cunoștință.

4^{le(a)}. Dacă⁸ s-ar întâmpla a să rășlui, prin forma judecătorească, din hotarăle în care să va afla moșia această⁹ la intrare(a) me(a) în stăpânire, nu voi pute(a) cere altă dispăgubire decât după o dreaptă analoghie; și tot în această propoziție, voiu fi dator a plăti atuncea când s-ar face vreo adăogire de pământ⁴ sau venit la această moșie.

5^{le(a)}. Fiindcă această moșie este din acele(a) de munte, cu speculație de herestele, apoi din pădure(a) aflătoare¹⁰ pe dânsa⁴ mi să dă pădure(a) cuvinită, după lucrările ce s-au făcut prin Departamentul bisericesc, pentru cinci ani, de la 1850 și până la 1855; care, dintr-acești ani trecând doi ani mici, mi să dă pe trei ani de la anul 1852 și până la 1855, iară pe cinci ani înainte, până la împlinirea de opt ani, adică di la 1855 și până la anul 1860, rămâne a mi să da tot de cătră Departamentul bisericescu, având⁴ sângur a stăruii în asămine(a) lucrare. Iară de cealaltă pădure, nu-mi este (i)ertat nicidecum a mă atinge de dânsa⁴ sau a tăea¹¹ mai mult, fiind mai alesu îndatorit a păzi cu pădurarii ci să vor numi de cătră Departament și să vor socoti neapărat trebuitoriu, cărora le voiu da locurile de hrană, fânațu și imașu, fără să-i pot trage la nimică, și nici voi fi slobod a-i priface. Iară Departamentul îș(i) păstrează dreptatea a lua pi alți(i) din sat, dintre mijlocaș(i), să-i depărteze la întâmplare de călcare(a) îndatoririlor.

6^{le(a)}. Pentru păzirea d(umne)ze(i)eștelor slujbe la biserica de pe această moșie în cea mai încuviințată orânduială⁴, sânt neapărat datoriu în toată vremea a da cele trebuitoare, adică, pe fieșt(e)care anu, să dau în pri[i]mirea preotului bisericeii câte patru ocă lumânări de ceară, în măsurile ce să vor cere, două ocă tămâ(i)e, patru ocă untdelemn, două merțe grâu curat pentru prescuri și altele și douăzeci vedre vin bunu or<i>² când să vor cere, încât să nu să facă niciodată <s>² mintea d(umne)ze(i)eștelor slujbe, căci voiu fi răspunzătoriu și învinovățit de iscălitorii contractului. De asămine(a), pe slujitorii carii să află la această biserică nu-i voiu strămuta din locurile ce le-au avut până acum, și fără să-i supăr întru nimică și cât de puțin, rămâind toată atârnarea lor sub protecția Monastirei.

7^{le(a)}. Acareturile având⁴ a le pri[i]mi, la intrare(a) me(a) în stăpânire de la revizoriul ce va fi rânduit⁴ de Departament spre a face lămurită prescriere de starea și câtimea lor, voiu iscăli catagrafie și voi¹¹ fi datoriu, la împlinirea¹² anilor, a le lăsa în starea de bună. Iară de voi adăogi a face din nou ceva, va rămâne a moșiei și nu voi¹¹ pute(a) cere ca să rădic acaretul sau plata ori scădere di <câștiuri>².

8^{le(a)}. Pe revizoriul carele să va rându⁴ pentru trădarea acareturilor și a moșiei sau, pe urmă, <c>¹³u alte însărcinări, chiar după cerire(a) me(a), datoriu sânt a-l duce și a-l ține la moșie, înlesnindu-i și întoarcere(a), fără să¹⁴-i cer vreo plată.

9^{le(a)}. Dintre slujbași(i) volnici, când ar cere trebuința proprietății, voi da câte unul pentru a să însărcina cu slujba ei.

10^{le(a)}. Ori ce feliu de dări în bani, în product<e>¹¹ sau în chereste(a) s-ar cere de către Ocârmuire de la această moșie în curgere(a) anilor aceștii posesii, supt orice titlu și numire, toate acele(a) vor fi în singură sarcina me(a) a le da și a le răspunde de la sâne⁴, fără să fie sf(i)n(ția) <sa>² vreodată întrucât de puțin părtașu sau răspunzătoriu la vreun feliu de cerire de dispăgubire me(a) sau scădere din câșt(i)uri, neputând⁴ a mă ajuta nici cu pravilele, nici cu obiceiurile și nici or<i>² cu ce alt așăzământ⁴ sau punere la cale ce s-ar face.

11^{le(a)}. Heresăul cu enbaticu¹⁵ de pe această moșie, a<l>² proto(i)ereului de ținut, ce este în sat la Toader Trifan, cu întăritură Cheriarhii, va rămâne statornic, urmând întocmai acelu enbatic¹⁵, având⁴ a da câte cinci fâlcii iară în fânașul de la Crivo(a)ea pe fieșt(e)care anu. Și folosindu-mă de cuprindere(a) lui, a pri[i]mi câte 150, una sută cinzeci, lei pe anu.

12^{le(a)}. Podul de la Gura Tarcăului, de peste apa Bistriții, carele în vara aceasta s-au stricat de pohoele urmate, se va face totu cu rânduiala⁴ ce s-au făcutu în anul trecut, prinzând⁴ la cheltuială în bani amândoue⁴ părțile, fără a să lua vreo plată de la trecători.

13^{le(a)}. Înpreună¹⁶ cu această moșie, mi s-au dat și locuitorii din cotuna Straja, de pe moșia Pângărații; care moșie, după Așăzământ⁴, lăsată este pentru ținere(a) Mon(a)s(ti)rei, iară locuitorii din zisa cotună mi s-au dat numai adeti⁴ lor, cu locurile câte au avut până acum pe moșia Pângărații, având⁴ a face învoială cu dânșii⁴ în cuprinderea Așăzământului muntelui, după analoghia locurilor ce au pe zisa moșie de arat și de fânași. Iară imașul li să va măsura după pontu, pe dealul deasupra Străjei, duple poronca Isprăvniciei sub no. ...¹⁷. [Iară]¹⁸ De la [Lunca]¹⁹ Strâmbului²⁰, unde, cu multă a sf(inției) sale cheltuială și stăruință de către Ocârmuire, s-au scosu vro câț(i)va locuitori și s-au tă(i)et pădure(a), rămâind suhat pentru boi(i) trebuitori la zidirile ce să fac în Mon(a)s(ti)rea de <la>² acel locu, acești²¹ locuitori(i) sânt⁴ opriți cu totul a-ș(i) pășuna vitele cu coarne, oile și mascuri(i), având⁴ singuri a face poartă din susu de Iosep Mărlă, la strâmtura Străjii, puind și păzitori la poartă, făcând și gard de la poartă la vale și la deal și toată zarea dealului până deasupra²² Stejarului. Tot²³ acești lăcuitori, toamna, nu vor da drumul țarinii până când nu să va da la Pângărații.

14^{le(a)}. Schitul Tarcăul nu-l voui supăra întru ninică²⁴ și anume: petrecătorii în <S>²chit vor tă(i)e lemne de foc și tot feliu de chereste(a) de unde le va fi cu îndemănare²⁵, precum și tot feliu de rocodeli²⁶ pentru M(o)n(a)s(ti)re, pentru Schit și de vânzare, fiind cunoscuți care vor scoate¹⁰ rocodeli²⁶ afară, numai ace<i>²a carii vor ave(a) adeverință de la Schit.

Precum și pentru locurile din împrejurul Schitului, de grădină și de fânață, asămine(a) și po(i)enile de fânață de la Marcu și de la Ghenadi(e) și alte curățituri, care toate sânt⁴ deschisă din popor²⁷, având⁴ și de acum înainte a deschide și a curăți. Iară pe șesul de pe malul Tarcăului, de la Schit în susu până la Poiana²⁸ lui Marcu și-n josu pân' la Părău' Adâncu, după cum s-au urmat și până acum, să vor pășuna până la 40 capete vite cu coarni, afară de viței(i) cei mici, precum și zece cai, pe care locu nu să vor pogori oile și caii din mutări și nici disgiugătorii de boi și de cai nu va fi pe acest loc, ca să nu pătimească strâmtorare vitele Schitului, sus arătate.

Pârăul Bolohanis, de la hotar și până în Tarcău, și Tarcăul în susu, și Tărcuța, cu toate obârșiile Tarcăului, vor rămâne a să păscui de cătră M(o)n(a)s(ti)re, având eu a da sf(inției) s(ale) doi locuitori din zăciuială²⁹ pe care îi va alege cu știință de pascari, nesupărându-i întru nimică³⁰ și rămâind în locurile ce vor ave(a).

Zece căpriori să vor vâna pe fiecare anu din pădure(a) de pe Tarcău, ori de unde și ori în ce vreme, cu vânători(i) M(o)n(a)s(ti)rei.

Să am a da pe fiecare anu câte 200, doue sute, ocă brânză⁴ de oi, 100 ocă din târhaos și 100 ocă din ardele în burdujale și beșici, carea brânză⁴, fiind aleasă și bună, vor duce-o singuri țuțu(i)enii la M(o)n(a)s(ti)re totdeauna în postul Adormirei.

Din parchet și din pădure(a) aflătoare pe această moșie va tăea¹¹ sf(inția) <sa>² cu oamenii sei tot feliul de chereste(a) ce va ave(a) trebuință pentru zidirile ce să fac la M(o)n(a)s(ti)re și pentru acareturile de pe moșia Pângărații, Evăneștei³¹ și Sărata, precu<m>¹³ și butuci(i) de pe Potoci³² pentru heresăul ce aru³³ a-l face la Bocancea. În poiana de la Crivo(a)ea să nu pri[i]mesc pe nime a-și face casă sau [sau] orice feliu de așăzare, rămâind pentru fânață a moșiei.

15^{le(a)}. Contractul acesta, nime este (i)ertat a-l trece sau a-l pricupi cătră a tre<i>²a față, nici macar sub numire de tovarăș(i), căci sf(inția) s(a) nu va cunoaște pe nime altul decât pe mine.

16^{le(a)}. Cu aceste condițe¹¹ fiindu-mi datî în posesie venitul moșiei Tarcăul din acest ținut, proprieta a M(o)n(a)s(ti)rei Pângărații, pe arătată mai susu, în vreme de opt ani, spre statornica urmare fără cât de puțină gignire³⁴ a condițiilor, s-au făcut două deopotrivă contracturi, dintre care pe acesta, sub iscălitură me(a) și-ncredințat dupre forma, l-am dat sf(i)n(ției) sale, pri[i]mind din parte-i un altul, de asămine(a), sub a sa iscălitură.

1851 dechem(vrie), în 10.

<de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, nota și autentificarea:>
<I>¹³scălit, Karamela spat(a)r.

Pentru întocmai cu or(i)ginalul, 1859 no(i)emvri(e) 23.

<de a treia mână, cu al treilea tip de cerneală neagră, semnătura:>
V(ar)n(ava) arh(i)m(andrit) <m.p.>.

ANI, fond MCIP – Moldova, dosar 458/1860, f. 22r-26r, copie autenticată, c. neagră.

¹ Ordinea anexelor din dosarul păstrat la AN-Iași este cea a slovelor din alfabetul chirilic.

² Omis.

³ Așa în text pentru «întâiu».

⁴ Litera «â» este redată prin «î».

⁵ Așa în text pentru «împlinirii».

⁶ Litera «â» este redată prin «i».

⁷ Așa în text pentru «împresurarea».

⁸ Cuvântul «dacă» a fost corectat de aceeași mână care a copiat textul, cu aceeași cerneală, din cuvântul «dară».

⁹ Așa în text pentru «aceasta».

¹⁰ Diftongul «oa» a fost redat prin litera «ó».

¹¹ Așa în text.

¹² Așa în text pentru «împlinirea».

¹³ Rupt la șnuruirea dosarului.

¹⁴ Cuvântul «să» a fost corectat de mâna care a scris copia din «gă».

¹⁵ Așa în text pentru «embatic».

¹⁶ Așa în text pentru «împreună».

¹⁷ Loc lăsat necompletat.

¹⁸ Cuvântul «iară» a fost tăiat cu o linie de mâna care a scris conceptul.

¹⁹ Cuvântul «lunca» a fost tăiat cu o linie de mâna care a scris conceptul.

²⁰ Cuvântul «Strâmbului» a fost corectat de mâna care a scris copia din «Strimbului».

²¹ Așa în text pentru «acești».

²² Cuvântul «deasupra» a fost corectat de mâna care a scris copia din «asupra».

²³ Așa în text pentru «toți».

²⁴ Așa în text pentru «nimică».

²⁵ Așa în text pentru «îndemânare».

²⁶ Rocodele = obiectele de uz casnic, făcute de mână din material lemnos, precum împletiturile de nuiile, cofițe, coveți, linguri, rășchitoare, fusuri, furci de tors etc.

²⁷ Greșit pentru «topor».

²⁸ Cuvântul «Poiana» a fost corectat de mâna care a scris copia din «poiană».

²⁹ Este vorba de locuitorii moșiei, care trebuiau să dea zeciuală stăpânului/posesorului ei.

³⁰ Acești doi locuitori, folosiți de mănăstire ca pescari, erau datori numai să pescuiască pentru sobor, iar în schimbul acestei sarcini ei erau scutiți de zeciuala cuvenită stăpânului sau posesorului moșiei.

³¹ Așa în text pentru «Ivăneștii».

³² Cuvântul «Potoci» a fost corectat de mâna care a scris copia din «Pototoci».

³³ Așa în text pentru «are».

³⁴ Așa în text pentru «jignire», cu sensul de «încălcare».

Suptu iscălitul, cluceriu Costachi Stoianovici și Companie, facem, prin acest contractu, cunoscutu că am luat de la d(umnea)lui spatariul Dimitrie Crante și soția d(umi)sale, Maria, în posesie moșia Părăul Glodului, cu partea din Luncani, lipită de ea, cu velniță, morile și toate acareturile ce se află pe dânsa¹, pentru care să va face lămurită catagrafie de starea și numeru' lor, pe termen de 6 {șasă}² ani, începătoriu de la 23 apri[i]l(ie) 1857, cu preț de 1.100 galbeni³, adică o mie o sută galbini, plătitore în două câștiuri obicinuite, la 23 apri[i]lie și la 26 octomvrie, și cu condițiile următoare:

1^{-iu 4}. Locuitorii ce sânt¹ astăzi pe moșie, moldoveni și lingurari, vor rămâne în locuri<le>⁵ de hrană dupre Așăzământ⁵ de față sau viitoriu; și ei vor lucra tot dupre acela⁶, fără a fi noi volnici a mai strânge pe alții.

2^{-le(a)}. Pentru trebuința velniței și spilul<ui>, ni să dă pe tot anul câte⁷ 320 stânjini lemne din pădure(a) de lângă¹ drumul Pleșii spre Nadișa, pe coasta despre Hulpea și Căprărie, precum și de la hotarul Blăgeștilor, apărând cu totul celelalte păduri ce sânt¹ în geosu, pe despre Fântânele⁸. Locurile însă ce sânt¹ de deschis prin tă(i)etură, precum de la Runcu, pe lângă¹ po(i)enile lingurarilor, pe lângă<ă>⁵ hotarul Blăgeștilor, la Hulpea și la Căprărie⁹, volnici vom fi a curăți și a ne folosi de dânsile¹, prefăcându-le în arătură sau fânați, precum interesul ni-ar povățui. Iar haragii pentru vii, pari <și>⁵ nu(i)ele pentru acareturi și (i)ezeturi vom lua din locurile de curățit.

3^{-le(a)}. Orice dare vremelnică, în bani sau în produse, s-ar pune de cârmuire, ne va pri[i]vi pe noi. Asămîne(a), în a<l>⁵ nostru folosu' va fi și dispăgubirea ce s-ar hotărî¹⁰.

4^{-le(a)}. La împlinirea¹¹ anilor, ne îndatorim a da toate acareturile, precum și velnița cu căldări de aramă, cu burtacu, țevi[i]le și linurile toate, în bună stare, lucrătoare.

5^{-<lea>5}. Ne îndatorim a păzi hotarul moșiei și a nu îngădui nici unu feliu de înpresurare¹².

6^{-<lea>5}. La împlinire(a)¹¹ anilor, vom învoi posesorului ce va intra a-ș(i) face din vreme, pe locurile slobode, arătura de toamnă și a-și pășuna boii plugurilor.

7^{-<lea>5}. Doi pădurari vor ave(a) locurile de hrană și să vor îndeletnici cu paza pădurei, fără a fi supărați la lucrul bo(i)erescului de cătră noi.

8^{-le(a)}. Viile bo(i)erești de pe moșie vom fi datori a le lucra și a se da în bună stare la împlinirea¹¹ anilor.

9^{-le(a)}. Plătind regulat, la vadele, câșt<i>⁵urile, ne vom folosi în curgerea anilor în totul de tot venitul aceștei moșii. Iar la întâmplare¹³ de a nu plăti, vom fi depărtați de pe moșie.

1856 apri[i]lie, în 23.

<de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, nota:>

<I>¹⁴scălit, Costachi Stoeanovici¹⁵.

<de a treia mână, cu al treilea tip de cerneală neagră, autentificarea:>

Jiudecătoria¹⁵ ținutu<lui>⁵ Bacău.

În pri[i]virea cerirei făcută de d(umnea)lor (sic!) cluceriu Costachi Stoianovici, iscălitul de mai susu, și d(umnea)lui spat(arul) Dimitrie Crante, prin suplica înregistrată sub n<o>⁵. 2.708, carii și prin vinirea de față, la prisusfie, au adeverit atât <c>¹⁴uprindirea contracturilor săvârșite, cât și adevăratile d(umi)sale iscălituri din ele.

Pe acest temei, să încredințază de Jiudecătorie contractul de față, potrivit formelor, fiindcă hârtia graduală s-au alăturat cătră contractul dat din partea d(umi)sale spatariului Crante.

<iar de prima mână, care a scris copia, notele:>

Iscăliți, Alecu Crupenschi post(elnic)

Căm(ărașul) Ioan Lupaci¹⁶.

Director Costachi Smeriul¹⁷.

Șef Patrichi sluger.

L(ocul) p(eceții).

<de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, formula de înregistrare:>

No. 3.319

1857, iulie 11 zile.

<de a patra mână, cu al patrulea tip de cerneală neagră, autentificarea:>

Pentru întocmai cu or<i>⁵ginalul, 1859 no(ie)mv(rie) 23.

<de a cincea mână, cu al cincilea tip de cerneală neagră, semnătura:>

V(ar)n(ava) arh(i)m(andri)t <m.p.>.

ANI, fond MCIP – Moldova, dosar 458/1860, f. 20r-21r, copie autentificată, c. neagră.

¹ Litera «â» este redată prin «î».

² Parantezele sunt puse de noi.

³ Cuvântul «galbeni» a fost redat prin semnul «#».

⁴ Așa în text pentru «întâiu».

⁵ Omis.

⁶ Cuvântul «acela» a fost corectat de mâna care a scris copia din «această».

⁷ Cuvântul «câte» a fost corectat de mâna care a scris copia din «cât».

⁸ Prima literă «â» a fost redată prin «î».

⁹ Cuvântul «Căprărie» a fost corectat de mâna care a scris copia din «prărie».

¹⁰ Litera «î» este redată prin «î».

¹¹ Așa în text pentru «împlinirea».

¹² Așa în text pentru «împresurare».

¹³ Literele «â» și «î» sunt redată prin «î».

¹⁴ Rupt la șnuruirea dosarului.

¹⁵ Așa în text.

¹⁶ Numele «Lupaci», lectură nesigură.

¹⁷ Numele «Smeriul», lectură nesigură.

3

28 februarie 1858

Copie.

Litera G¹

Contract

Prin cari suptiscălitul, comisul Dimitrie Neculau, fac cunoscut că pre(a)cuviosul arhimandrit Varnava, eguminul Mon(astirei) Pângărațai, spre întimpinare(a) cheltu(i)elilor ci i să cer acum neapărat pentru pregătirea din vreme a materialelului² i³ a lucrătorilor trebuitori la începirea zidirilor ce esti obligat a faci la Mon(astirea) Pângărațai și pentru cari, prin hrisovul ci i s-au dat prin lucrările Dipartamentului de Cult și a Instrucțâilor Publici, la 22 ghenar(ie) anul corent, supt no. 397, întri altili⁴, rostești:

B)⁴ Să dă încă pre(a)cuviosului arhimandrit Varnava, pe termen de cinci ani, socotit di la 1860, april(ie) 23, moșăile Tarcău și Sarata di la țănutul Neamțului, și Buicanii sau Părăul Glodului di la țănutul Bacăului, ci sânt proprietati a Mon(astirii) Pângărațai, pentru a li despoza⁵ ecsploatarea și veniturile nemijlocit(e), precum interesul l-ar povățui, dându-i-să di pe fiecari den acest(e) moșăi, undi va⁶ fi păduri, și câti un parchet anual din locul ci își va însămnă⁷, potrivit înlesniri(i)⁷ și trebuințai, având a lăsa numai cuvenițai simiceri⁸, spre ceruta reproduciri.

V)¹ Lăcuiitorii di pi aceste moșăi, în mărginirea Pontului statornicit dintre proprietari și lăcuiitori, își vor pri[i]mi locurile de hrană și vor faci adetiul, fără a cuteza a lua măcar un lemn den păduri, ci, potrivit Pravilei, urmează a fi cruțată pentru trebuința însă numai a Mon(astirii) i³ a acareturilor de cari va ave(a) nevoi(e).

Pre(a)cuviosul egumen va pute(a) lua din păduri, afară di parchetul anual, lemnul și materialelul⁹ di undi s-ar găsi pi acele moșăi și i-ar fi mai cu lesnire di a-l scoati, fiind însă cu pri[i]viri și îngrijări¹⁰ a nu să faci părăduiri.

Pe temeiul și în conformitate driturilor ci dă pre(a)cuvioșiei sali arhimandritului Varnava țătatul hrisov, pre(a)cuvioșăea² sa me-au înposesiet moșăea² Tarcăul, ci să disparti di moșiea² Pângărațai pren apa Bistrițai, împreună cu munca sau adetul lăcuiitorilor din cotuna Straja, di pe moșiea² încungiurătoari Mon(astirii), pi termin de cinci ani, începători di la douăzaci și tri april(ie) una mie opt suti șasăzaci și până la aceeași zi și lună a anului una mie opt suti șasăzaci și cinci, cu preți în tot a <nu>¹¹ și pentru tot timpul arătat în sumă de no. 5.000 g(albeni)¹², adică cinci mii galbeni blanci, <cu>¹¹ zimți, austriicești, răspunși acum di mine în numărătoari, pi cari pre(a)cuvioșăea² sa i-au și pri[i]mit la facire(a) acestui contract, sub următoarele condițae²:

1-^{iu} 13. În putere(a) acestui contract, eu mă voi folosi di toati veniturili moșâi, de orânzi, di mori, de chiveli¹⁴, di fânați, de locurile di hrană, de mutărili munțâlor, de păscuit, de vânat și altile, precum și di osăbitile foloasă pi cari industria² și negoțul le-ar reclema a să înființa; și, cu un cuvânt, eu voi fi slobod a ecsplo(a)ta moșăea² în orici ram, precum interesul m-ar povățui.

2-^{le(a)}. În parchetul di păduri, ci pi fiicari anu ari a mi să da câti unul den locul ci îmi voi însămnna mai de înlesniri interesălor spiculațâe(i), potrivit ace(a)sta¹⁵ cu dritul ci să dă și pre(a) cuvioșâi sali pren țâtatul hrisov, voi face neîmpedecat tot soiul de cherește(a) sau de pluti pentru negoțul Galațului sau și pentru alte trebuință. În sfârșât, pentru cari, mi să vor da la întrare(a) în posăsie, în stare bună și lucrătoare, toati feresăile ci astăzi să găsăscu și câti să vor mai faci.

3-^{le(a)}. Lăcuiitorii vor lucra sau după Așăzământul astăzi în vigoari sau după diosăbită învoială ci eu a-și pute(a) săvârși cu ei, fiind datori a li da locurile di hrană, tot după același Așăzământ. Iar lăcuiitorii ci mi să dau di pi cotuna Straja, vor rămâne în locurile lor di hrană ci astăzi le au pi moșiea² Pângărațâi, tot după Așăzământ, și eu mă voi folosi de munca lor, după rostirea pontului sau a învo(i)eli(i) ci a-și săvârși cu ei.

4-^{le(a)}. Eu voi fi slobod a începi, chear în eara² anului una mie opt suti cincizăci și nouă, tă(i)erea plutilor, precum și scoatirea butucilor, pentru lucrare(a) feresăilor în va[a]ra anului una mii opt suti șasăzici², den parchetul ci îmi voi însămnna pentru anul întâi a posesii, fără a jâgni întesul posăsorului actual pren întrebuiințarea oaminilor ci i-ar fi datori cu facirea de lemnării.

5-^{le(a)}. Lemnul pentru trebuința gospodăreștii iconomii, precum și pentru reperarea² acareturilor ci să găsăscu sau acelor ci aș ave(a) di nevoi(e) a mai faci pi ace(a) moșă(i)e îl voi pute(a) lua den păduri, osăbit di parchetul anual, di undi s-ar găsi pi ace(a) moșăe și me²-ar fi mai cu lesniri di a-l scoati, fiind însă cu privighieri și îngrijări a nu să faci părăduiri.

6-^{le(a)}. La întâmplari când moșăea s-ar înpresura de vreun megieși, rămân îndatorit a înconștiința îndată pi Dipartamentul Cultului și pi Administrațâe districtului.

7-^{le(a)}. Paza pădurilor va fi supt îngrijărea pădurarilor statorniciți astăzi de Departamentul Cultului, dintre lăcuiitorii mijlocași și codași, căroro voi fi datori a li da locurile di hrană după Așăzământ, fără a-i supăra întru nemicu.

8-^{le(a)}. Pentru păzire(a) dumneză(i)ești(i) slujbii la bisărica den satul Tarcăului, voi fi datori a da pi fiicari anu în priimire(a) preutului bisăricii câti patru ocă lumănări di ceară, două ocă tămâ(i)e, patru ocă un<t>¹¹dilemn, două merță grâu pentru prescuri i altile și douăzăci vedri ven². Iar sârvitorii cuviniți acestei bisărici vor fi socotiți întocmai după Așăzământul acuma lucrători.

9-^{le(a)}. Acareturile moșâi la întrare(a) me(a) în posesie au a mi să da cu catagrafie, și la ecsperare(a)² contractului voi fi datori a li lăsa în stare(a) ci le voi pri[i]mi.

10-^{le(a)}. Părințâi ci să află pitrecători la Schitul Tarcăului nu au a fi întru nimica supărați di mine. Și locurile ci sânt dischisă sau s-ar mai dișchidi înpregiurul Schitului vor

fi, ca și astăzi, pentru trebuința părinților i a vitelor acelui Schit. Asămine(a), ei nu vor fi împedecați neci² di la luoare(a) lemnului de foc, neci² pentru acel trebu(i)etori di acareturi Schitului și nici² di la orici fel de rocodeli⁶ pentru Mon(astirea) Pângărații², pentru acel Schit și di vânzari.

11^{-le(a)}. Toată lemnăria tă(i)etă den topor și ferăsăi, ci la ecsperarea² acestui contract s-ar găsi fați pi moșă(i)e, voi fi slobod și neîmpedecat a o scoati , a o transporta și a dispoza di ea, precum interesul m-ar povățui.

12^{-le(a)}. Eu, în putere(a) acestui contract, rămân învoit chear² de acum a eczirza¹⁷ driturile ci mi să dau, precum interesul spiculi¹⁸ m-ar povățui, nu mai puțin di a-mi faci și pregătirili ci a-și cunoaști că m-ar înlesni în vremi mai cu folos ecsplo(a)tarea viniturilor acei moșăi, însă întrucât aceasta nu ar jăgni interesurile posesorului di astăzi, actual.

În aceste condiție mărginindu-să alcătuire(a) aceștii posesie², spre a ave(a) pravil<n>¹¹iceasca² valeditati, pentru siguranța mea(a), prin osăbetă jalbă, am rugat pe Giudecătoria competentă a o întări după legi și formi, drept cari s-au făcut două asămine(a) contracte, ci s-au dat unul la mâna altuea².

1858, luna fevr(uarie) 28.

<I>¹⁹scălit, Demitrie Neculau.

<pe recto-ul ultimei file a documentului, de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, legalizarea:>

Giudecătoria țănutului Neamțului.

Contractul de față fiind supt adivărata iscălitură a dum(i)s(ale) com(i)s(ul) Demitrie Neculau, pe temeiul ceririi ci au făcut pren petiție înregistrată <cu>¹¹ no. ...²⁰ și a închierii din 1 a corentii luni mart(ie), să legalizază di Giud(e)c(ătorie), întrucât pri[i]vești adivărata iscălitură potrivit formilor, fiindcă însuși în seansă s-au înfățosat.

Iscăliți:

Dimitrie Gheorghieadi căminari

Alec Co<s>¹¹tinescu.

L(ocul) p(eceții) ț(inutului) N(eamț)²¹

D. Popovici,
Șăf, Lazariu.

No. 31.

1858 mart(ie) 1.

<de a treia mână, cu al treilea tip de cerneală neagră, nota:>

Pentru întocmai cu or(i)ginalul, 1859 no(i)emv(rie) 23.

<de a patra mână, cu al patrulea tip de cerneală neagră, semnătura:>

V(ar)n(ava) arhim(andri)t <m.p.>.

ANI, fond MCIP – Moldova, dosar 458/1860, f. 27r-29r, copie legalizată, c. neagră; pe verso-ul f. 29, sigiliul arhimandritului Varnava (având în câmpul sigilar un vultur, care ține în cioc

un spic de grâu și trei flori, iar în gheare câte o ramură de măslin), aplicat în ceară roșie, pe șnurul de ață albă ce închide fascicolul, precum și un sigiliu deteriorat, al Judecătoriei ținutului Neamț (?), aplicat în ceară roșie, pe un șnur ce închide fascicolul (**Fig. 1**).

¹ Ordinea literelor din această copie este cea a slovelor din alfabetul chirilic.

² Așa în text.

³ Forma slavonă pentru «și».

⁴ Din formula «întri altili» amintită mai sus, reiese că în acest contract de arendă nu a fost copiat și punctul «A» din hrissoul emis, prin intermediul Departamentului Cultelor și al Instrucției Publice, la 22 ianuarie 1858.

⁵ Așa în text pentru «dispune».

⁶ Așa în text pentru «vor».

⁷ Litera «î» este redată prin «i».

⁸ Copacii maturi și sănătoși, care produceau sămânță de calitate, potrivită pentru a face puieți buni, necesari pentru a se regenera pădurea tăiată. În Bucovina, cuvântul «simiceri» se folosește pentru a desemna știuleții de prumb care sunt lăsați ca sămânță pentru cultura din anul următor.

⁹ Așa în text pentru «materialul».

¹⁰ Litera «â» a fost redată prin «a».

¹¹ Omis.

¹² După litera «g» ca prescurtare pentru cuvântul «g(albeni)» este pus și simbolul «#», care înseamnă tot «galbeni».

¹³ Așa în text pentru «întâiul».

¹⁴ Așa în text pentru «pive».

¹⁵ Cuvântul «aceasta» a fost scris deasupra rândului, de mâna care a scris copia.

¹⁶ Rocodele = obiectele de uz casnic, făcute de mână din material lemnos, precum împletiturile de nuiele, cofețe, coveți, linguri, rășchitoare, fusuri, furci de tors etc.

¹⁷ Așa în text pentru «exersa».

¹⁸ Așa în text pentru «comerț».

¹⁹ Rupt la șnuruirea dosarului.

²⁰ Loc lăsat necompletat.

²¹ Prescurtarea formulei «L(ocul) p(eceții) ț(inutului) N(eamț)» a fost scrisă într-un cerc făcut în partea de jos a foii.

Fig. 1. Sigiliul arhimandritului Varnava, în exergă, legenda: «Arhimandrit(ul) Varnava. 1844 avg(ust) 15».

O CATAGRAFIE A MĂNĂSTIRII PÂNGĂRAȚI ȘI A SCHITULUI TARCĂU DIN 1853

Costin CLIT¹

Cuvinte cheie: Mănăstirea Pângărați, Schitul Tarcău, moșii, biserici, obiecte de cult, cărți bisericești, avere

Keywords: Pângărați Monastery, Tarcău hermitage, domain, churches, objects of worship, religious books, fortune

Odată cu editarea revistei „Acta Pangratia” au fost publicate câteva catagrafii ale Mănăstirii Pângărați, reprezentând izvoare ce pot contribui la recuperarea trecutului ctitoriei voievodale lăpușnene din ținutul Neamțului și folosirea lor în edificarea unei monografii solide a lăcașului monahal, putând fi desprinse informații ce vizează activitatea economică, socială, culturală și schimbările de egumeni sau personalul monahal în diverse momente ale parcursului istoric. Punem la dispoziția celor interesați catagrafia întocmită la 1 iulie 1853 de către paharnicul Costachi Cazoni.

Dintre catagrafiile publicate le amintim pe cele din august 1809², 28 ianuarie 1818³, martie 1828⁴, 1 mai 1830⁵, 23 aprilie 1834⁶, 27 iulie 1835⁷, 30 noiembrie 1844⁸.

Continuăm seria publicării catagrafiilor cu cea întocmită la 1 iulie 1853, având o ofertă informativă mai largă, prin efortul de a inventaria și înregistra „acareturile, averile mișcătoare, nemișcătoare și lucrurile, odoarele și argintăriile” din Mănăstirea Pângărați și Schitul Tarcău cu moșiile aferente pe care sunt situate satele Pângărăcior, Straja și Stejarul, ale căror inventare ale bisericilor le regăsim în document.

Paharnicul Costachi Cazoni, numit revizor în cadrul Departamentului bisericesc la 16 iunie 1853, va fi desemnat cu întocmirea catagrafiilor averilor mișcătoare și nemișcătoare ale mănăstirilor, printre care și a Pângăraților, întocmită la 1 iulie 1853 și predată la 4 iulie 1853, pentru care i se aduc mulțumiri la 27 iulie 1853. Mandatul paharnicului Costachi

¹ Colegiul Național „Cuza Vodă”, HUȘI.

² Costin Clit, *Egumenii și catagrafiile Mănăstirii Pângărați din secolul al XIX-lea*, în *Acta Pangratia*, II, 2024, p. 148-151.

³ *Ibidem*, p. 151-158, nr. 2.

⁴ *Ibidem*, p. 158-164, nr. 3.

⁵ *Ibidem*, p. 165-171, nr. 4.

⁶ *Ibidem*, p. 171-178, nr. 5.

⁷ *Ibidem*, p. 178-181, nr. 6.

⁸ Costin Clit, *O catagrafie a Mănăstirii Pângărați din 1844*, în *Acta Pangratia*, I, 2023, p. 179-190.

Cazoni a luat sfârșit la 24 ianuarie 1855, când sunt predate catagrafiile lui Dimitrie Ghidionescu, șef de birou în cadrul departamentului Averilor Bisericești.

Din aceeași catagrafie aflăm care era situația mănăstirii la 1853, anul în care a început războiul Crimeii, sfârșit cu înfrângerea Rusiei de Poarta Otomană, sprijinită de Regatul Unit și Franța, cu urmări benefice pentru Principatele Unite, concretizate în dubla alegere a domnitorului Alexandru Ioan Cuza din 1859 și reformele sale modernizatoare ce includ și Biserica.

Autorul catagrafiei consemnează biserica Mănăstirii Pângărați cu hramul *Sfântul Dimitrie*, zidită de piatră și acoperită cu draniță (veche) – ctitoria lui Alexandru Lăpușeanu – și paraclisul *Sfinții Voievozi Mihail și Gavril* amenajat la parter. Ansamblul monastic mai cuprindea 10 chilii, trapeza mare și mică, cuhnea, pităria, bașca, beciurile boltite din piatră. Acareturile respective erau „în lungime de 54 stă(n)j(en) di peatră și cărămidă cu ferești bune di steclă în 2 canaturi, cu sobi, uși și cu încui(e)tori de broaște, pardosâte” și acoperite cu șindrilă. Ansamblul arhitectonic este întregit de clopotnița din piatră, acoperită cu draniță veche și fântâna din ogradă. Nu insistăm asupra obiectelor de cult, a veșmintelor și a cărților din biserică, paraclis și chilii printre care se păstra și pomelnicul ctitorilor. Lectura atentă ne conferă și o imagine a contribuției egumenului Varnava Emandi la păstrarea și sporirea zestrei bisericești. Din inventarierea „pojijiei casei” putem intui elementele de viață economică prezente în sânul comunității, folosirea plugului la muncile agricole specifice, tăierea și prelucrarea lemnului, folosirea carelor ca mijloace de transport, creșterea vitelor, ovinelor, caprinelor, porcinelor, cabalinelor și apicultura, reflectată prin prezența stupilor, prisăcilor și prisăcarilor.

Călugării dețineau crășme, cum ar fi cea din satul Pângărați, construită din bârne, acoperită cu draniță cu pivniță din lemn cu casă deasupra sau cea din satul Pângărăciur, cu pereții din bârne, cu pivniță și grajd, în stare proastă. Alăturată crășmă era în satul Straja „cu odăi și o tindă, părețai di bârne, acoperită cu lătuno(a)i(e), cu o pivniță di lemn, deasupra un șopron pentru apărare di ploi”, și alta, în stare proastă, la „Gheuca în Gura Tarcău(lui) pe malul Bistriței cu o odae, părețai și acoperământul di lătuno(a)i(e), pivnița di lemn”; mori de măcinat cerealele, una din bârne cu două pietre fiind la Bocanu pe Bistrița, aflată în reconstrucție din inițiativa egumenului Varnava, o morișcă cu o piatră în satul Pângărați, coșare pentru depozitat porumbul în Pângărați.

În satul Stejaru, biserica cu hramul Sfântul Nicolae era construită din lemn de brad, acoperită cu draniță, înzestrată cu obiectele de cult specifice, dintre care amintim policandrul cu șase fofeze, două clopote, unul mare și unul mic, cărțile de cult și „catapiteazma bisăricei di lemn zugrăvită și săpată”. În jurul bisericii, despre care se crede că a fost fondată la 1812 de arhiereul Atanasie și săteni, a fost amenajat cimitirul ce a dăinuit până la 1900, dezafectat odată cu demolarea bisericii⁹.

⁹ Mihail Apăvăloae, Constantin Ardeleanu, Ioan Milea, Teofil Lefter, *Pângărați – Studiu monografic, Piatra Neamț*, Editura Crigarux, 2011, p. 428.

Catagrafia reflectă și averea Schitului Tarcău la 1853, numit în document mănăstire: obiectele de cult, argintării, policandru cu șase fofeze, veșminte preoțești, perdele, cărți bisericești, două ceasornice de perete stricate, diverse unelte și altele. Biserica mănăstirii cu hramul *Duminica Tuturor Sfinților* a fost construită din lemn de frasin și era „tăbănuită pe din afară cu scânduri di brad și acoperită cu șindilă, în calita bună, înlăuntru catapiteazma săpată, zugrăvită și poliită, cu ferești di sticlă, stranile trebuitoare și ușă bună cu broască di her, și cu gratii la ferești”. Constatăm existența mai multor corpuri de chilii, construite din lemn de brad sau mai vechi, acoperite cu draniță, a unui hambar bun din lemn de brad, acoperit cu draniță, a unui bici mic din piatră sub chilii, a unui grajd vechi din lemn și a unei mori pe Cracău. Schitul mai deține un „han în târg(ul) Petrii cu patru dispărături și cu beci di peatră didisupt, însă hanul vechi tare”. Se adaugă acarele de pe moșia Tarcăului: o crâșmă în satul Tarcău, „acoperită cu draniță, cu două odăi, cu pivnițe, numai păreții di peatră, vechi, dizgrădită”, un metoc – o casă veche, „cu odae și o cămăruțe alăturate, durată di lemnu, vechi, putredă, acoperământul stricat, o casă mare făcută din nou de posesor, lemnu și tencuită pe dinlăuntru și pe dinafară, cu 5 odăi și un antretu, cu bagdadii, dușameli pi gios, ferești, uși, încuietori, sobi, acoperită cu scânduri brad”. Posesorul moșiei a mai edificat un hambar „dulapi brad, acoperitu cu scânduri”, un grajd cu șură, o pivniță din lemn, două „hirisăi” vechi și trei noi, făcute de posesor și unul de arhimandritul Varnava Emandi, „adică 3 pi pârau(1) Aței, 1 pi pârau(1) Bratișul și 2 pi pârau(1) Tarcău”.

Biserica cu hramul *Adormirea Maicii Domnului* din satul Tarcău, durată din „lemnu și acoperită cu dranițe, cari esti în bună stari pe din afară și pe din lăuntru”, era dotată printre altele cu un clopot, cărți bisericești și alte obiecte de cult strict necesare.

Catagrafia este finalizată cu „sporiul” adus de arhimandritul Varnava Emandi: o *Evangelie* ferecată cu argint, o candelă mică din argint, un policandru cu 16 fofeze, trei feloane adămască de lână, trei epitrahire, un felon și un epitrahir din adămască roșie, două stihare diaconești, două aurare și un rând de procovițe.

A CATAGRAPHY OF PÂNGĂRAȚI MONASTERY AND TARCĂU HERMITAGE FROM 1853

(Abstract)

With the publication of the „Acta Pangratia” Journal, several catagraphys of Pângărați Monastery were published, sources that can contribute to the recovery of the history of the voivodal foundation from the Neamț county, and their use in constructing a solid monograph of the monastic establishment. This sources can provide economic, social and cultural activities, changes of abbots, or monastic personnel at various points in its historical course.

We make available to those interested the catagraphy of Pângărați Monastery, from July 1, 1853, by the Costachi Cazoni.

ANEXA

1853 iulie 1

Catagrafii di acareturili, averile mișcătoari, nemișcătoare și lucrurile, odoarale și argintăriile din M(ă)n(ăști)r(ea) Pângărațâl(o)r și moșiia cu asămine numire cu cotunurile ei, Pângărăciur, Straja și Stejarul, precum asămine și di la Schitul Tarcău i moșiia cu asămine numire, Tarcău.

1853 iulie 1^{iu}.

N^o

următoriu

- 1 M(ă)n(ăstirea) Pângăraților cu hramul Sv. Dimitrie, sub care esti un paraclis cu hramul Sv(inți)lor Voivozi Mihail și Gavril, zidită toată de peatră di răp(o)s(atul) întru pominiri domnu Lăpușnian(ul), acoperită cu draniță vechi cu totu.
- 10 Chilii în ograda mănăstirei cu șelile lor, șapți cu cămări și 3 fără cămări
- 1 Triapăză mari pentru hramu și pominire.
- 1 Triapăză mai micu cu două odăi pentru ciuveile trebuitoare.
- 1 Cuhne(a) acestor treapiază.
- 1 O pitării și o bașcă.
- 2 Beciuri boltite de peatră.
Toate acesti acareturi sântu în lungime de 54 stâ(n)j(en) di peatră și cărămidă cu ferești bune di steclă în 2 canaturi, cu sobi, uși și cu încui(e)tori de broaște, pardosâte pe didisubtu vremelnicu că cărămidă, și acoperite cu șândilă în stari bună nou(ă).
- 1 Clopotniță totu di peatră zidită, acoperită cu draniță vechi cu totu.
- 1 O fântână zidită cu piatră în ograda mănăstirei.
Lucrurile aflatu în lăuntru măn(ăstirii)
- 1 Potir di argintu poliitu cu aur.
- 1 Un discos argintu cu scaunul poliitu cu aur.
- 1 O zvezdă argintu, numită steaoa ci să pune deasupra discosului.
- 1 Un panaghier di argintu poliit cu aur.
- 1 O cadelniță argintu.
- 4 Patru cruci argint, însă una mai mare.
- 2 Două părechi pafale argintu, din cari o părechi sântu poliite cu aur cu colanile l(o)r, unul di fir bun și altul prostu.
- 6 Șasă candile argintu cu două ci sântu făcute di părintele arhimandritu Varnava.
- 1 Un potir cu discosul și zvezda di cositori.

4 Patru candeli di alamă.
 1 Una cadelniță alamă.
 1 O cățui mademu săpatu Sv(ă)n(tul) Dimitrie pi coadă.
 1 O pecete a m(ă)n(ă)s(tirii) di alamă.
 4 Patru sfeșnici mici di alamă.
 1 Un policandru di alamă cu 12 fofezi.
 1 O candelă mademu cu șapte fofez(e).
 1 Un chivotu argintu, pe din lăuntru poliit.
 1 Un miruitori totu di argintu. Aceste sântu ținute de cuv(iosul)
 1 O teplotă di argintu. arhimandrit Varnava.

Veșmintele

2 Două feloane știofă galbănă cu chinaruri împregiur.
 2 Doă feloane di perivie verdi cu chinaruri împregiur, unul ruptu.
 1 Un felon adămască roșii cu spatile adamască galbănă și cu chinaruri galbine, făcut totu di părintele Varnava.
 4 Patru patrahiri di știofă galbănă; 2) cu chinaruri împregiur, și 2) cu șireturi albe proaste.
 2 Doă epatrahiri di perivie verdi, totu cu chinaruri împregiur.
 1 Un epatrahir adămască roșii cu șireturi fir prost, făcutu di părintile Varnava.
 1 Epatrahir cu câmpul verdi cusutu cu mătășă, asăminea.
 1 Epatrahir de perivii albastră cu șireturi di bumbacu galbine, asăminea făcutu di părintile Varnava.
 2 Doă stihari preuțești; 1) di canavață niagră cusutu cu mătășă și cu fluturi și altul di taclitu, lați verdi cu flori roșii.
 2 Dou(ă) stihari preuțești di citu; 1) lați verdi cu flori roșii și altul cu dungi galbine.
 1 Un stihar di citu galbăn, făcut totu di părintile Varnava.
 1 Un stihari diiaconescu di știofă albă câmpul lați verdi și lațe nou închipuită di fir bun, cu aurariul lui di asăminea știofă și cu chinaruri împregiur.
 1 Un stihar diaconescu roși de perivie cu chinaruri împregiur și cu aurar(ul) luidi perivie verdi.
 2 Părechi rucaviță di știofă ghiorghiolie cu șireturi de fir albu prost.
 1 O părechi rucaviță di știofă galbănă cu șereturi albe proaste.
 1 O păreche rucavițe di catife verdi cu șireturi, fir bun.
 2 Două rucaviță di dimii albastră, și alta cu dungi galbăne.
 1 O părechi rucavițe di știofă camu roșii cu șireturi fir albe, tot de părintile Varnava făcut.
 1 Un văzduh atlas albu cu privazuri di știofă ghiorghiolie și cu șireturi albe proaste.

- 1 Un văzduh di stiofă galbănă cu privazuri di plisă neagră și cu șireturi di fir albu
prostu.
- 1 Altu văzduh di perivie vechi cu privazuri maltin, făcut totu di părintile
Varnava.
- 1 Un văzduh di perivie roșii cu chinaruri înpregiur.
- 2 Dou(ă) procoviță asăminea ca văzduhul tacămullui.
- 1 O procovițe di perivie cu privazuri mătasă în furculițe, tot di părintile
Varnava.
- 2 Dou(ă) procoveți vechi di adămască galbăni făcute totu di părintile Varnava.
- 2 Dou(ă) înbrăcămînți pentru pristol de Făcuti totu di părintile Varnava.
pânză
- 1 Tij, una di mătasă roșii
- 2 Două perdeli la dverile înpărătești di dimii roșii înpregiur cu săgeacuri, fir,
însă 1) de citu.
- 2 Dou(ă) antimisă, unul cu Sv(i)n(tele) Moaști și altul vechi.
- 1 Un antimis nou cu litonu lui de ghermesātu di Făcute di părintile
Lipsca. Varnava.
- 1 Liton asăminea.
- 1 O poală la iconostas di dimii albă cu dungi galbăne, cu privazuri maltin roșii
și cu chinaruri înpregiur căptușite totu cu maltin roș
- 1 Băsma di mătasă cu dungi roșii și albe.
- 2 Prosoape de ștersu preoțai.
- 1 O cruci mari Răstignirea Domnului.
- 1 O prostire di acoperitu Sv(ă)n(tul) Pristol di pânză.
- 2 Dou(ă) cristelniță 1) alamă și alta di lemnu zugrăvită.
- 11 Unsprizăci icoane Praznicile înpărătești zugrăvite pe mușamale.
- 5 Cinci icoane în pridvor, osăbitu di celi patru înpărătești.
- 2 Dou(ă) tratapoade, din cari unul esti nou.
- 2 Dou(ă) analoghii.
- 6 Șasă sfeșnice di lemnu boite.
- 4 Patru făclii di ceară cu fofezile di tiniche.
- 4 Patru fofeză la icoanile înpărătești.
- 3 Trii clopote.
- 1 O toacă di her.
- 1 O mantii.
- 1 Un Aer zugrăvit pe mușama.
- 1 O nibederniță buhur roșii și cu șireturi galbăne di fir bun.
- 1 O poală di așternut când scoati *Ivangheliia* cu hir galbăn înpregiur, făcută di
părintile Varnava.
- 1 O poală tij cu fir prost Asăminea făcute di părintile Varnava.

1 Ștergari prostu
1 Cruce tiparos săpată
1 Un Aer di catife neagră numai Mântuitor(ul) sângur zugrăvit, coro(a)na, 4
sarafimi, și slovine înpregiur cusute cu fir galbăn și albu, cu săgeacuri di fir
înpregiur, totu asămine făcut di părintile Varnava.

Celi ci să află în Paraclis

4 Patru candeli di marmură.
7 Înbrăcăminte pe Pristol di perivie roș.
2 Feță citu la Proscomidii.
1 O cruci alamă di mers la moț(i).
1 Un talger cos(i)toriu.
2 Dou(ă) feloane albastri di materii lână cu flori și cu șireturi roși(i) de citu.
2 Dou(ă) patrafire asăminea feloanil(o)r la materii și la citu.
2 Dou(ă) părechi rucaviță, asăminea.
1 Un poiiaz di stiofă galbănă.
1 Un stihari diaconesc cu aurariul lui, asăminea feloanil(o)r.
2 Dou(ă) stihari preuțăști di citu cu flori galbine.

Cărțile bisăricești

2 Dou(ă) *Ivanghelii*, una mari di Neamț și ceialaltă mai mică, dizbrăcate.
1 Un *Apostol* tipăritu la București.
12 Tomuri *Viețile Sv(i)n(ți)lor* piste an.
2 Tomuri a *Sv(ă)n(tului) Ifrimu Țâriu*¹⁰
1 Un tij a *Sv(ă)n(tului) Isacu Sârul*.
1 Un tomu a *Sv(ă)n(tului) Ioan Scărariul*.
2 Dou(ă) *Liturgiile*, 1) nou(ă), tipărită la Mitropoli(e) și alta vechi.
2 Două *Pisaltiri* tipărite la Mitropolii.
1 O carte cu *Bogorodiciile* ci să pun la Pavecerniță.
1 Un *Catavasâer*.
1 O carte *Mântuirea păcătoșului* scrisă de mână.
2 Dou(ă) *Octoihe*, 1) mari di București și altul mai mic.
1 Un *Triod* de Sibii.
12 Douăsprăzăci *Minii* pe lună
1 Un *Pendicostariu* di București.
3 Trii *Ceasloave*, însă 1) nou de M(ă)n(ă)s(tirea) Neamțul.
1 Un *Aftaloghion* în dou(ă) tomuri.
1 Un *Molitfenicu*.
3 Trii *Filazi* pentru molebin.
1 O *Filadă* pentru panahidă.

¹⁰ Sirul.

1 Un Chiriadromion.
 1 O Tâlcuire a Ivangeliei(i).
 1 Prologari di două luni.
 1 Pomelnicu a ctitoril(o)r.
 1 Tipicon.

Ci se află în chiliile egumenești

1 Măcatu hramu roșu.
 2 Mindiri di lână.
 7 Șapte perni păreti cu lână.
 3 Perdeli citu cu vergi di fher.
 6 Părechi cuțâti cu furculițale l(o)r.
 4 Garafi cu zăci păhară.
 1 Un sfeșnicu alamă cu mucări și tăblăluță.
 6 Păhăruță di rachiu stecă.

Pojăjiia casii

1 Țuhal di cânipă.
 5 Cinci saci.
 3 Trii căldări mari di aramă.
 2 Dou(ă) oali mari de aramă.
 6 Șasă șărviti.
 2 Feță di masă
 3 Trii tingeri mici di aramă.
 1 O tava mică asămine.
 1 O părechi chiuliță sparti cu chilugull(u)i.
 2 Tigăi aramă.
 2 Blide de cos(i)tori.
 2 Dou(ă) părechi heră di plugu cu otelile lor di her.
 2 Dou(ă) cântari.
 2 Dou(ă) topoară.
 2 Dou(ă) căzmali.
 3 Trii sape.
 3 Trii coasă.
 20 Douăzăci săceri vechi.
 1 O părechi chirostei.
 4 Patru cară cu optu giuguri.
 5 Cinci lăcăți.
 14 Paisprizăci poloboace.
 4 Patru buți mari.
 3 Trii săti.

Vite cornorate

- 16 Şaisprezăci boi mari.
 2 Doi buhai.
 8 Opt vaci cu viţei.
 2 Vaci mânzati.
 5 Cinci văcuţ(e) gonitoari.
 2 Vaci stărpi.
 6 Şasă viţei.
 2 Doă viţeli.
 2 Doi mânzaţi.
 4 Patru mânzati.
 1 O vacă di un viţel.

50

Oile

- 165 O sută şaizăci şi cinci oi mari, din cari sânt 96 cu m(i)ei.
 27 Douăzăci şi şapţi mioare.
 20 Doăzăci terţei sau bărbănaş.
 49 Patruzăci şi nou(ă) meluţă sugare.
 47 Meluţe sugătoare.
 3 Trii berbeci mari.

311

Oile cele Țigăi

- 5 Cinci oi cu m(i)ei.
 2 Dou(ă) oi stogomani mânzări
 2 Sterpi.
 2 Berbeci stogomani mari.
 4 Berbeci mari Țigăi.
 5 M(i)ei Țigăi.
 2 M(i)ei stogomani.

22

Caprile

- 6 Capri mari cu (i)ezi, adică şasă.
 1 O capră stearpă.
 2 Dou(ă) vătui.
 6 Şasă vătui.
 6 (I)ezi.

21

Mascuri

- 13 Triisprizăci măscuroaice.
 2 Doi Țeri, câti de un an.
 5 Cinci mascuri curăţăt(i), câti de un an.

2 Doi mascuri mari curățat(i), adică doi.
22

Stupii

12 Dousprizăci matci.

Cai

2 Doi cai.

1 O părechi hamuri di doi cai.

Catagrafii di toati acareturile aflate pe moșiia M(ă)n(ăsti)r(ii) Pângărațai numită, cu cotunurile ei, Pângărăciur, Stejarul și Straja.

Catagrafii di toati acareturile aflate pe moșiia M(ă)n(ăsti)r(ii) Pângărațai numită, cu cotunurile ei, Pângărăciur, Stejarul și Straja

		Lei	Par(ale)
1	O crâșmă în satul Pângărații di bârne, acoperită cu dranițe și povârniță cu pivniță di lemn, deasupra ei o căsuță di lemn cu dou(ă) dispărături, acoperită cu lătuno(a)i(e), și cu un grajd di bârne acoperitu cu lătuno(a)i(e). Toate aceste să găsească în proastă stare, iar venitul acestora pe an produce	1600	
1	O moară cu două pietri la Bocanu tot pi Pângărați, pi apa Bistriței, di bârne, acoperită cu lătuno(a)i(e), în proastă stare, vinitul ei până la 30 merță popușoi pe an, care câte 15 lei merța prețul di mijlocu alcătuescu pe an totala sumă de 450 lei, care moară să faci acum din nou di egumenul mon(astirii) Varnava.	450	
1	O morișcă tot în satul Pângăraței, pe pârâu numitu Pângărați, cu o peatră, numai părețai di dulapi, acoperită cu răgoz, în proastă stari, cari acum să faci iarăș din nou d(e) egomen(ul) m(ă)n(ă)s(tirii), a căruia vinitu produce pi an pe 12 merță, socotită câte 10 lei merța, prețul di mijlocu, facu	120	
2	Dou(ă) coșeri sub un acoperământu, șândilă, cu totul în proastă stari, în lungemi di șapte stânj(en), înălțami di doi pol, lărgimi di un stânj(en) și giământati.		
1	O crâșmă în Pângărăciur cu dou(ă) odăi și-o șăliță prin mijlocu, cu păreții di bârne, acoperită cu lătuno(a)i(e) vechi și în proastă stari, cu pivniță di lemn sub ia, cu un grajd di bârne și cu lătuno(a)i(e) deasupra, înpregiur gard di nuele, putred și căzutu parti la pământu, a căruia vinitu aduce pe an	500	
		2670	
		Lei	Par(ale)
Nº	Suma din urmă	2670	

- 1 O crâșmă la Strajă cu odăi și o tindă, părețai di bârne, acoperită
cu lătuno(a)i(e), cu o pivniță di lemnu, deasupra un șopron
pentru apărare di ploi, a căruia vinitu produce pe an 200
- 1 O crâșmă la Gheuca în Gura Tarcău(lui) pe malul Bistriței cu o
odae, părețai și acoperământul di lătuno(a)i(e), pivnița di
lemnu, toate aceste sântu în proastă stare, vinitul ei produce pe 200
an
- Adică trii mii șaptizăci lei cuprind vinitul acareturil(o)r di mai 3070
sus.
- 1 ***O bisărică la Stejar cu hramul Sv(ântul) Necolai, durată di lemnu de brad,
acoperită cu draniță, a căruia lucruri înlăuntrul sânt următoarele:***
- 1 O candelă argintu.
- 6 Tij: 4.) di alamă și 2.) di mărgeli.
- 1 Un policandru di alamă cu 6 fofez(e).
- 1 Un potir bacfon cu lingurița di alamă.
- 1 Un discu du tumbac.
- 1 O zavesă di alamă.
- 2 Procoviți și un văzduh di citu șiretu albu, iar văzduhul de adămască, nou, cu flori.
- 1 O cruce de tumbac pe Pristol.
- 2 Dou(ă) sfeșnice di alamă pi masa Pristolului.
- 4 Patru sfeșnice di lemnu boite, 2). mari și 2). mici.
- 1 O cățui di her.
- 1 Un dulapu lemnu pentru pus veșminte.
- 1 Un cristelnicu lemnu pentru botez.
- 1 O părechi cununii di her albe.
- 1 O ladă di lemnu pentru pus lumânări și alti lucruri.
- 2 Dou(ă) talgeri pentru nafără 1). de cos(i)tori și 1). di her.
- 2 Dou(ă) perdeli citu la Maica Domnului și la Mântuitoriul.
- 1 O perde vechi adămască cu flori la dveră.
- 6 Șasă fofeză di her la catapitiazmă di pus lumânări.
- 2 Clopoti, 1). mari și 1). mai micu.
- 1 Prapor nou di mușama.
- 1 O cadelniță de alamă.
- 1 Un acoperământu pi masa Pristolului di citu vechi și rupt.
- 1 Un Sv(ânt) Aer di mușama zugrăvită.
- 1 Un sărafimu di lemnu săpatu și boitu.
- 3 Trei rânduri veșminte preuțăști cu năraclițele, toate sade di citu nou și cu stiharele
l(o)r asăminea.
- 3 Trii poiazuri noi de citu cu paftalile alamă.
- 1 O *Ivanghelii* dizbrăcată.

- 1 Un *Apostol* vechi.
- 1 O *Pisaltire* asăminea.
- 1 Un *Ceaslov* asăminea.
- 1 Un *Octoih*, di rând.
- 1 O *Minei*.
- 1 Un *Catavasâer* vechi
- 1 O *Cazanii* vechi.
- 1 Un *Aghiazmatariu* nou
- 1 O *Panahidă*, nou.
- 1 Un *Minelnic* nou.
- 1 Un *Molitvelnicu* nou.
- 1 Catapiteazma bisăricei di lemnu zugrăvită și săpată.

***Catagrafii di toate acareturile, argintăriile, veșmintele, și alti lucruri aflatu la
Măn(ăstirea) Tarcăului***

- 1 Un Potir di argintu.
- 1 Discos, asăminea.
- 1 O zvezdă, asăminea.
- 2 Linguriță.
- 2 Copii di tăetu prescuri, asăminea.
- 3 Candelu, asăminea.
- 2 Două părechi pafali, asăminea.
- 1 O cruce cu scaun, asăminea.
- 2 Dou(ă) Potire di cos(i)tor.
- 1 Un Discos, asăminea cos(i)tor.
- 1 O zvezdă, asăminea.
- 1 O lingurițe, asăminea.
- 1 Un talger mari.
- 1 O cutie her albu pe Sv(ântul) Pristol.
- 1 Un Potir nou de cos(i)tor.
- 1 O cruci mari di madem.
- 1 O cadelniță, asăminea.
- 1 Policandru cu 6 fofez(e), asăminea.
- 4 Patru sfeșnici di alamă mici.
- 1 O cadelniță, asăminea.
- 1 O părechi pafale, asăminea.
- 2 Două părechi pafale sârbești, asăminea, și cu colanile l(o)r.
- 6 Șasă candelu di sârmă.
- 1 O cățui.
- 1 Un clopoțel.

1 O cruce sadeŃ.
 1 Un sfeşnicu mare di la o strană la alta, poliitu cu aur.
 2 Doă sfeşnici di her pentru vohod.
 1 Un mucar mari.
 3 Trii părechi mucări mici.
 1 Un clopot mari.
 1 Un clopotu micu.
 1 Un felon stiof(ă), albu.
 1 O stofită.
 1 Un adamascu albastru vechi.
 1 Un felon de citu.
 1 Un felon di stiofiţ vechi.
 1 Un felon stofită neagră.
 1 Un felon plisă roşii.
 1 O stofită neagră cu puişori.
 1 De citu.
 1 Un stihari atlas negru.
 1 (Un stihar) de citu albu.
 1 Asămine de citu roş.
 1 (Asămine) de citu verde.
 1 (Asămine) citare de India.
 1 Epitrahir stof(ă) verdi.
 1 Asăminea citu negru în dungi.
 1 (Asămine) de citu negru.
 1 Pambriu negru.
 1 Stof(ă) albu.
 1 Un citu negru.
 1 O stofită.
 1 Un citu galbăn.
 6 Şasă vechi
 1 Stihar citu negru.
 1 Asăminea şal roş.
 1 Asăminea, di adămască, roş.
 1 Asăminea, di citu, albu.
 1 Un aurar di aclas în dungi.
 1 Un asămini adămască verde.
 1 Tij adămască roşii.
 2 Dou(ă) părechi naracliţă aclas.
 2 Doă asămine stof(ă) galbân(e).
 2 Două asămine adămască, vinite.

Epitrahire

- 3 Părechi stofită ponosâte.
- 1 Una asăminia di canavațe.
- 1 Una asăminea adămască.
- 1 Una asăminea citaria roșii.
- 1 Una asăminea de cit.
- 1 Un poias roșu cu sârmă sârbăsc.
- 1 Asămine ghermesātu roș.
- 1 Un văzduh aclas albu.
- 1 Asăminea aclas negru.
- 1 Asăminea di șal cafiniu.
- 1 Citu galbăn.
- 1 O stofită albă tot văzduh.
- 1 Unu citare albă.
- 1 Unul asăminia citare, vechi.
- 1 Unul asăminea stiofă albă.
- 1 Unul asăminea citu negru.

Procoveț

- 4 Di citu.
- 1 Un(ul) di pambriu.
- 3 Trii di citu ponosâte.
- 3 Di stofită ponosâte.
- 2 Dou(ă) di aclas, vechi.

Perdele

- 1 Una di aclas verdi, la dveri.
- 1 Una citu în pridvor.
- 1 Una poală citu la iconostas.
- 2 Dou(ă) poale stofă vechi.
- 5 Cinci poale di citu.
- 2 Dou(ă) giulgiuri Hasa.
- 3 Trii poale de icoane.
- 1 Un acoperământu citu pi Sv(ântul) Pristol.
- 1 Tij piste aceala di adămască roși(e), nou.
- 1 Un(ul) la Proscomidii tij adămască roși(e).

Prostiri

- 1 Una lucrată cu lână.
- 1 Una în 5 iță.
- 2 Tij.
- 1 Una masă mică în 5 iță.

Basmali i perdeluță.

- 7 Șapti basmali.

7 Șapți perdeluță la icoane.

Prosoapi i șervite

7 Șapți prosoapi.

6 Șasă ștergari.

3 Șărvite.

1 Un ștergar.

Cărți la bisărică

1 Una *Ivanghelii* mari di Neamț.

1 Una *Ivanghelie* mică.

4 *Liturghii*, din care una nou(ă).

1 Un *Testamentu*.

12 Dousprizăci *Minii*.

12 Dousprizăci luni.

1 Un *Tipicu*.

1 Un *Triod*.

1 Un *Octoih*.

1 Un *Apostol*.

1 Un *Ceaslov* mari.

1 Una *Pisaltire* mare.

1 Un *Pendicostari*.

1 Un *Molitfelnic*.

3 Trii tomuri *Ifrimu Țărul*.

1 Un Sv(ântul) Ioan Scărariul.

1 Un *Isacu Sărul*.

1 Una *Biblie* mare.

1 Una carte *Puțul Sv(ântului) Ioan*.

1 Una carte *Înpărfire de grâu*.

1 Una *(He)ecsaimiron*.

1 Una a *Învierii*.

2 Dou(ă) *Panaghii*.

1 Un *Catavasier*.

1 Una carti *Tiodor Studitul*.

1 Una *Atuntireir (?)*

1 Una carti *Prolog*.

1 Una *Antofonaru*.

1 Una *Prăvilioară*.

1 Una *Nivăzuti rășboi*.

1 Una *Grigori Palama*.

1 Una *Bogorodicina*.

1 Una *Aghesmătar*.

- 1 Una carte *Cuviosului Paisăi*.
- 1 Una *Oglinda inimii*.
- 1 Una *Pisaltichii* moldovinească.
- 1 Una *Apatizma*¹¹.
- 1 Una carte a *Ascultărei*.
- 1 Una *Sv(ântul) Modestu*.

Pojâjiia schitului

- 1 Una tingiri mari cu căpacu pentru dulceț(i).
- 2 Dou(ă) oali aramă vechi.
- 1 Una căldari aramă vechi.
- 1 Un ceaun mari.
- 1 Un ceaun mai micu.
- 1 Un ceaun mari la lăptării.
- 3 Ceauni mai mici.
- 1 Una sănii aramă di colivă.
- 1 Una tăvăluță aramă spoită.
- 1 Una tigai her cu coadă.
- 3 Trii topoară.
- 1 Una părechi heră de plug.
- 1 Un ciocan micu pentru moară.
- 1 Un răzuș mari.
- 1 Un răzuș micu.
- 1 Un hârleț.
- 2 Dou(ă) coasă.
- 2 Dou(ă) brățeri.
- 1 Un cântari micu.
- 1 Un baros de patru ocă.
- 1 Un ciocan di bătut coasa.
- 1 Una batcă.
- 2 Ceasornice di păreti stricate.
- 1 Un cioflâtcu¹² di scos lemni din păduré.
- 1 Un sfeșnicu di alamă cu 4 tricheli.
- 2 Sfeșnici di madem.
- 14 Paisprizăci iconițe în Oltari.
- 2 Lăeciri.
- 4 Patru mantii.

¹¹ „Apanthisma” – carte de rugăciuni.

¹² Cioflâng = Cârlig, ic de fier; Cui de fier care se bate în butuc și de care se leagă lanțul cu care se trage bușteanul la vale.

N^o acareturil(o)r di la Schitul Tarcău, precum și calitaoa m(ă)n(ă)s(tirii) Schitului

- 1 M(ă)n(ă)s(tirea) Tarcău cu hramul Duminica Tuturor Sfinților, durată din lemnul di frăsân, tăbănuită pe din afară cu scânduri di brad și acoperită cu șindilă, în calita bună, înlăuntru catapiteazma săpată, zugrăvită și poliită, cu ferești di sticlă, stranile trebuitoare și ușă bună cu broască di her, și cu gratii la ferești.
- 1 Un dipartament de chilii cu 4 odăi, durate di lemnul de brad, acoperite cu draniță, cu uși, ferești, sobi, dușamele pi gios, cerdacu înpregiur și încuitori bune la ușe di broaști, toate bune, din cari dou(ă) odăi dintr-un capăt dispre miazănoapte sântu dănuiti di d(umnealui) Gheorghe Hriste..... fostului vechil di nacealnic din vremea Comitetului, Galaftion, dohovnicul, cu toată înbrăcămintia după acturile ci li ari date să-i fie în veci nesupărată stăpânirea pi ele.
- 2 Dou(ă) dipartamenturi di chilii osăbite di celi însămnati mai sus, tot di lemnul vechi, dar în stări bună, în N^o de zăci chilii cu bucătărie la un capăt, cu toati celi trebuitoare a l(o)r.
- 1 O chiliuliță cu șală prin mijlocu și cu 2 odăi, însă 1 negata, tot di lemnul.
- 1 Tij altă chilii cu 2 odăi și cu 2 cămăruț(e) cu șală prin mijlocu, tot di lemnul, însă cu o odae negata.
- 1 Tij o chilii cu 2 odăi cu șală prin mijlocu, însă o odai negata totu di lemnul.
- 1 Tij o altă chilie cu tinda ei, tot di lemnul.
- 1 Tij o altă chilie cu 2 odăi, cu șală prin mijlocu, tot di lemnul.
- 1 Tij o altă chilie cu 2 odăi, cu șală prin mijlocu, tot di lemnul.
- 1 Tij o chilie cu tindă, totu di lemnul.
- 1 Un hambari bun di lemnul di brad dulapi, acoperit cu dranițe, di doi stă(n)j(eni) lărgime și doi stă(n)j(eni) lungimea.
- 1 O chilii sângură, fără tindă, tot di lemnul.
- 2 Dou(ă) beciuri de peatră, 1 pentru vin și 1 pentru curechi.
- 1 Tij un beci di peatră mai micu sub chilii.
- 1 Un grajdul vechi di lemnul di brad acoperit cu scânduri di patru stă(n)j(eni) în lungime.
- 1 Un han în târg(ul) Petrii cu patru dispărțituri și cu beci di peatră didisupt, însă hanul vechi tare
- 1 O casă în ogradă cu dou(ă) cu dou(ă) dispărțituri, însă mică și vechi
- 1 Una moară la Ivănești cu dou(ă) p(i)etre pi apa Cracău

Vite cu coarne

- 1 Un buhăeș gonitori
- 2 Boi mari
- 3 Trii giuncani
- 2 Doi gonitori bouț(i)
- 7 Șapti mânzați

- 2 Doi vițai
- 5 Cinci vaci mari
- 5 Cinci gonitoari
- 2 Două mânzati
- 3 Trii vițale
- 2 Doi cai

Catagrafii di acareturile di pe moșia Tarcăului

- 1 O crâșmă în satu di lătunoi, acoperită cu draniță, cu două odăi, cu pivnițe, numai pârteji di peatră, vechi, dizgrădită, a căruia venitu produce pe an

Lei	Par(ale)
2500	-
- 1 O casă vechi cu numiri di mitocu, cu odae și o cămăruțe alătore, durată di lemnu, vechi, putredă, acoperământul stricat, de 3 stânj(eni), 3 palmi lungimea și 2 stânj(eni), 4 palmi, lățimea.
- 1 O casă mari făcută acum din nou di posăsor pi timilii di peatră, durată di lemnu și tencuită pe dinlăuntru și pe dinafară, cu 5 odăi și un antretu, cu bagdadii, dușameli pi gios, ferești, uși, încuietori, sobi, acoperită cu scânduri brad, în mărime 6 stâ(n)j(eni) lungimea, 4 stâ(n)j(eni) lățimea și 1 stâ(n)j(en), 2 palmi (i)nălțimea.
- 1 Un hambari din nou făcutu tot di posăsor di dulapi brad, acoperitu cu scânduri, de stâ(n)j(eni) 3, 4 palmi lungimea, 2 stâ(n)j(eni) lățimea și un stâ(n)j(en) (i)nălțmea, și cu patru dispărțituri înlăuntru.
- 1 Un grajd cu șură făcut totu di posăsor de 5 stâ(n)j(eni) lungimea și 2 ½ lățimea, di lemnu di brad.
- 1 O pivniță di lemnu săpată di patru stâ(n)j(eni) lungimea, 2 stâ(n)j(eni) lățimea și un stâ(n)j(en) adâncimea.
- 6 Hirisăi, dou(ă) vechi și trii făcuti din nou di posăsor, și unul di arhimandritul Varnava, adică 3 pi pârau(1) Aței, 1 pi pârau(1) Bratișul și 2 pi pârau(1) Tarcău.

Tot pi acești di mai sus dinpreună cu moșia Tarcău, hirăsăile înpreună cu adetu lăcuiitorilor din comuna Straja, orânda di pi Tarcău și patru mutări tot di pi Tarcău, și anumi Tarhașul, Ardelile, Măirușul și Măgura, aducu vinitu pe an după contractul di înposăsuire 28 mii lei.

- Nº Catagrafii di toati cele aflătoare în bisărica din satul Tarcău cu hramul Adormirea Născătoarei de Dumnezeu, durată di lemnu și acoperită cu dranițe, cari esti în bună stari pe din afară și pe din lăuntru.

1 Un clopot.
 1 O cruci di her.
 1 Un potir di cos(i)tor vechi.
 1 Un discos de cos(i)tori.
 1 O zvezdă cos(i)tori.
 3 Procovețe, adică văzduhuri di mătasă bună, nou a potirl(o)r.
 3 Trii văzduhuri vechi.
 1 O îmbrăcăminte la Pristol di citu.
 2 Dou(ă) sfeșnici mici mademu pe Sv(ă)n(tul) Pristol.
 1 Un chivotu.
 2 Doău cruci di lemnu.
 1 O *Ivanghelii*.
 1 Un antimis.
 2 Dou(ă) *Liturghii*.
 1 O părechi veșminti nou(ă) di citu.
 1 O părechi veșminti vechi di citu.
 1 Epatrahir nou di citu.
 1 O ladă în Oltari di ținut veșminte.
 2 Doău cadelniță di alamă.
 2 Dou(ă) cununii di mademu.
 1 Un talger di cos(i)tori pentru nafără.
 4 Patru sfeșnici mari di lemnu înaninte catapetezmii.
 5 Cinci candeli di sticlă.
 1 Un sărafimu di lemnu deasupra la catapiteazmă.
 2 Dou(ă) sfeșnice în pridvor di lemnu.
 4 Patru icoani di mijlocu di lemnu zugrăvite în pridvor.
 1 Un iconostas în mijlocul bisericii undi să dă nafără.
 1 Un prapor vechi pi mușama zugrăvit.
 2 Sfeșnici mici di purtat.
 1 O cățui di her.
 2 Dou(ă) analoguri stă(tă)toari la strană.
 1 Un analog pi care să citești *Ivanghelia*.
 2 *Ceasloavi* mari.
 2 Dou(ă) *Pisaltiri*.
 1 O *Octoih*.
 1 O *Minii*.
 1 *Triod*.
 1 *Catavasier*.
 1 Un *Pendicostari*.
 1 Un *Apostol*.

- 1 O *Cazanie*.
- 1 Un *Aghezmătar*.
- 1 O carti Ivan Ghili stariț.

Sfârșitul catagrafii

Sporiul ci s-au gășatu piste catagrafia vechi înfătoșată di egomen.

- 1 Una *Ivanghelie* înbrăcată cu argint.
- 1 Una candilă mică tij argint.
- 1 Un policandru banfon cu 16 fofez(e).
- 3 Trii feloani adămască di lână.
- 3 Trii epitrahire tij.
- 1 Un felon adămască roșie.
- 1 Un epitrahir tij.
- 2 Doău stihari diiaconești adămască di mătăsă.
- 1 Doă aurari tij.
- 1 Un rând procoviță tij.

- 1853 iunii 16 Supt No. 2559 s-au rânduit di cătră Dipart(amentul) bisăricescu revizorul pi paharnicul Costachi Cazoni și la pontul 2 le al instrucți(i)lor ci i s-au dat, îl îndatorești să facă catagrafii di averili monastirilor mișcătoari și nemișcătoari¹.
- 1853 iulie 4 Supt No. 7, revizorul paharnicul Costachi Cazoni au făcutu și au prestavlisât la Dipart(amentul) bisăricescu catagrafia Mon(astirii) Pângărați.
- 1853 iulie 27 Supt No 3532 revizorul, paharnicul Costachi Cazoni au primit mulțămiri di la Dipartamentul bisăricescu pentru facirea și triimiterea a catagrafii Mon(astirii) Pângărați.
- 1855 ghenari 24 Supt No. 1, au primit adresul cându au (i)eșitu din revizoru di au dat acta catagrafiilor la Dipart(amentul) bisăricescu și de priimire au iscălit domnul Dimitrii Ghidionescu, șăful biroului.

<Pe verso-ul filei a 10-a>: Această catagrafii numerarisându-să în No. de zăce file scrisă și nescrisă.

Revizor D(e)p(a)r(tamentului) Averil(o)r bisăricești Pah(a)r(nic) C(ostachi) Cazoni <m.p.>.

Arhivele Naționale Iași, Colecția Documente, 850/73. Original, sigiliu mic rotund în ceară.

¹ Anulate; tăiate ușor.

STAREA OBȘTII MĂNĂSTIRII PÂNGĂRAȚI ȘI A SCHITULUI TARCĂU ÎN PERIOADA 1860 – 1874. DOCUMENTE INEDITE

Cosmin NIȚĂ¹

Cuvinte cheie: Mănăstirea Pângărați, Schitul Tarcău, călugări, transferuri, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice

Keywords: Pângărați Monastery, Tarcău Hermitage, monks, transfers, Ministry of Religious Affairs and Public Instruction

După secularizarea averilor mănăstirilor pământene, s-a reglementat prin Decretul Domnesc, nr. 4381 din 1 iunie 1859, la art. 1 faptul că, administrarea averilor mănăstirilor va fi realizată de Ministerul Cultelor², arătând astfel hotărârea statului de a le prelua. Inițial, sumele provenite din veniturile moșile erau administrate de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Consecințele s-au reflectat și asupra Mănăstirii Pângărați – neînchinată, deci pământească. Hotărârea a fost urmată de Ordonanța Domnească, nr. 8570 de la 16 august 1860, prin care s-au desființat mănăstirile Doljești și Zagavia, precum și 31 de schituri din Moldova, transformate în biserici de mir iar clădirile din jur în localuri de școală sau așezăminte de asistență socială³. La 19 octombrie 1860, s-a promulgat Legea prin care se institua un impozit de 10% asupra venitului net al bisericii⁴. O altă reglementare a fost cea dată prin *Decretul organic pentru reglementarea schimei monahicești* sau *Legea călugăriei*, din 13 noiembrie 1864, în care se stipula îmbrățișarea schimei monahale numai de cei care au absolvit „învățăturile monahale superioare” și aveau vocație⁵. Din restul credincioșilor, puteau fi călugăriți doar bărbații cu vârsta de cel puțin 60 de ani și femeile cu vârsta de cel puțin 50 de ani⁶.

Reforme domnitorului Alexandru Ioan Cuza au afectat în principal sursele de venit ale bisericii precum și viața slujitorilor bisericești. În cazul de față, au fost valorificate 108 documente privitoare la monahii din mănăstirea Pângărați și schitul Tarcău, din perioada 13 mai 1860 – 24 mai 1874, acte care se regăsesc într-un dosar de la Arhivele Naționale Iași, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, intitulat „Privitor la monahii

¹ Complexul Muzeal Național „Moldova” – Muzeul de Istorie a Moldovei, IAȘI.

² „Buletinul Oficial a Moldovei”, nr. 47, anul XXVII, Iași, 11 iunie 1859, p. 241.

³ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1981, p. 114.

⁴ *Ibidem*, p. 114.

⁵ *Ibidem*, p. 121.

⁶ *Ibidem*.

ce cer a fi aşezaţi de la m-reă Pângăraţi şi schitul Tarcău”⁷. Documentele cuprinse în dosar conţin diverse cereri ale monahilor din mănăstirea Pângăraţi, schitul Tarcău dar şi din alte aşezăminte monahale pentru permutare. În alte cazuri, s-au înregistrat petiţii ale unor monahi pentru stabilirea în cele două aşezăminte monahale a unor călugări care fuseseră anterior în schituri desfiinţate în urma secularizării averilor mănăstireşti. Alte documente fac referire la diverse probleme administrative şi economice, precum realizarea sigiliului Schitului Tarcău, evacuarea sediului Subprefecturii Plasei Muntelui din Mănăstirea Pângăraţi, plata accizei vinului folosit la slujbele religioase, semănăturile de primăvară şi păşunatul vitelor schitului Tarcău.

În privinţa mişcării de personal a celor două aşezăminte monahale, datele vor fi reproduse în ordinea cronologică din dosarul de arhivă. În cazul de faţă, sunt redade câteva informaţii despre aproximativ 30 de călugări care au fost vieţuitori în obştile celor două aşezăminte monahale.

Primul document înregistrat este cererea **ieromonahului Ilarie**, din 13 mai 1860, prin care solicita Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice să fie reintrodus în rândul vieţuitorilor din schitul Tarcău, deoarece, atunci când s-a realizat recensământul monahilor, el era plecat în oraşul Piatra cu probleme medicale⁸. La 14 iunie 1860, un alt vieţuitor, **Ilarie**, din schitul Tarcău, a reclamat la acelaşi minister pe egumenul Varnava pentru că nu l-ar fi lăsat să rămână aici⁹, faptul petrecându-se deoarece reclamatul era fugit¹⁰.

La 2 septembrie 1861, diaconul **Ion Boncacu**, slujitor la biserici de mir, a înaintat o petiţie Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice pentru a fi primit la Mănăstirea Pângăraţi¹¹, solicitare aprobată prin adresa către Comitetul mănăstirii din 16 septembrie 1861¹². De la schitul Cerebuc au făcut solicitare la minister pentru strămutare la schitul Tarcău, monahii **Galaction** (27 septembrie 1861)¹³ şi **Nifon** (5 octombrie 1861)¹⁴, care au primit aprobările necesare¹⁵.

Un alt caz a fost trimiterea spre canon la schitul Tarcău a ierodiaconului **Iason Ionescu** de la Mănăstirea Slatina, prin adresa Mitropoliei Moldovei şi Sucevei către Ministerul Cultelor, la 26 martie 1864, deoarece a „săvârşitu mai multe necuviinţe şi nelineştire în soborul numitei monastiri”¹⁶, cerere ce s-a aprobat prin adresa din 11 aprilie¹⁷.

⁷ ANI Iaşi, MCIP – Moldova, 348/1860.

⁸ *Ibidem*, f. 1.

⁹ *Ibidem*, f. 3.

¹⁰ *Ibidem*, f. 2.

¹¹ *Ibidem*, f. 4.

¹² *Ibidem*, f. 5.

¹³ *Ibidem*, f. 6.

¹⁴ *Ibidem*, f. 8.

¹⁵ *Ibidem*, f. 7, 9.

¹⁶ *Ibidem*, f. 12.

¹⁷ *Ibidem*, f. 13.

În intervalul 1-12 februarie 1865, **monahul Varsanufie** de la Mănăstirea Pângărați a solicitat Ministerului aprobarea retragerii la schitul Tarcău¹⁸, cerere admisă după 13 februarie, cu condiția existenței unui loc vacant¹⁹.

La 2 septembrie 1865, **monahul Lavrentie**, permutat de la 1 aprilie 1865 de la Mănăstirea Pângărați la schitul Tarcău, a solicitat Ministerului Justiției, Cultelor și Instrucțiunii Publice trecerea în bugetul schitului deoarece exista un loc vacant²⁰, pentru care a primit aprobare prin adresele înaintate de minister către Mitropolia Moldovei și Sucevei²¹ și Comitetul Schitului Tarcău, din 16 septembrie²².

Monahul Venedict, din schitul Tarcău, a înaintat, la 17 decembrie 1865, o petiție Ministerului în care preciza: „Ajuns astăzi la vârsta de bătrânețe mă văd depărtat de egumenul acestui schit sub cuvânt de neascultare”²³. Totodată a detaliat purtările necuviincioase ale egumenului iar Venedict i-a reproșat ascultarea grea la care a fost supus, pentru vârsta și condiția lui fizică „de a face bucătăria monahilor ce compune soborul acestui schit. Singur fiind că nu îmi voi pute răspunde la asemenea sarcină din cauza bătrâneților care nu îmi iartă redicare căldărilor ce reclamă astă slujbă. De aice domnule ministru au devenit cuvântul de nesupunere ce mi s-a atribuat și din care cauză mă vait astăzi și depărtat de la acest schit în mijlocul iernei, neavând nici de unele trebuitoare și neavând nici adăpost, redus a muri de foame în pădure ca o fiară salbatică”²⁴. Rezolvarea chestiunii delicate a fost delegată Mitropoliei Moldovei și Sucevei, la 10 ianuarie 1866: „să faceți cuvenita îndreptare și satisfacerea petiționarului de drepturile ce i se cuvin”²⁵.

Mitropolia Moldovei și Sucevei a intervenit, la 9 septembrie 1866 pe lângă Ministerul Cultelor ca, la Mănăstirea Pângărați, să fie primit ieromonahul **Iftimie Popovici**, care nu avea loc în nici un așezământ monahal²⁶, fapt aprobat de minister la 20 septembrie²⁷.

După desființarea schitului Rarău, **ieromonahul Ilisei**, cu metania la schitul Tarcău, a făcut cerere la Ministerul Cultelor, pe 20 decembrie 1866, pentru revenirea la metania sa²⁸. Până se fie aprobată oficial întoarcerea sa, a fost primit neoficial, începând cu data de 1

¹⁸ *Ibidem*, f. 30.

¹⁹ *Ibidem*, f. 31.

²⁰ *Ibidem*, f. 40.

²¹ *Ibidem*, f. 41.

²² *Ibidem*, f. 41.

²³ *Ibidem*, f. 56, 75.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, f. 57.

²⁶ *Ibidem*, f. 62.

²⁷ *Ibidem*, f. 63.

²⁸ *Ibidem*, f. 64.

ianuarie 1866, odată cu trecerea în catastif²⁹ iar Ministerul Cultelor a aprobat oficial revenirea lui în data de 11 ianuarie 1867³⁰.

În luna martie a anului 1867, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice a cerut superiorilor schitului Tarcău și Mănăstirii Pângărați lista viețuitorilor din așezămintele monahale respective³¹. Conform listei întocmite de superiorul Schitului Tarcău, la 27 martie 1867, obștea monahală cuprindea 18 persoane dintre care se amintesc: Stratonic duhovnic – superior, Domitian ieromonah – preot, Nicodim monah – cântăreț³². La Mănăstirea Pângărați lista a fost întocmită la 30 martie și cuprindea 22 de membri, la fiecare fiind precizat și serviciul pe care îl îndeplinește: Nichita Darie – superior, Iosaf Iuțiș – preot I, Veniamin Mancaș – preot I, Isachie Caramălau – preot, Daniile Nechitu – preot, Iezechiel Popovici – preot, Nicolai Ghelasie – preot, Hisfariion Ghindăoanu – cântăreț I, Criscentie Theodorescul – cântăreț II, Macarie Gherasim – cetet, Calinic Dumitrașcu – cetet, Isaia Manoliu – diacon, Iulian Botescu – bucătar, Veniamin Cazaciul – eclesiarh I, Marchian Ionescu – eclesiarh II, Silvestru Șoimaru – bătrân și slab, Ionaftan Thoma – grădinar, Nechifor Mihlăuță – chelar, Niofitu Chelsoi – prescurar, Pangratie Thoma – pitar, Vasilie Negelu – cămăraș și Mafthei Cojocar – îngrijitor de vite³³.

Din Mănăstirea Bisericiani s-a mutat la schitul Tarcău monahul **Andrei Burcă** care, la 6 aprilie 1876, a cerut Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice să îi fie aprobată permutarea pentru recunoașterea oficială în statele de plată ale schitului pentru a beneficia de cele necesare întreținerii³⁴. Ministerul a dat ordin ca schitul Tarcău să-l primească în condițiile avizului favorabil al Mitropoliei Moldovei și Sucevei de încuviințare, la 26 aprilie³⁵.

S-au înregistrat și cazuri în care călugări din schitul Tarcău au cerut mutarea în alte așezăminte monahale, precum monahul **Varsanufie Mateescu** care, la 29 aprilie 1867, din pricină că „nemaiputând fi în stare de a mă mai opune atăcătoarelor izbiri ce acest climat, foarte tare pentru constituțiunea mea, mă face pe fiecare zi încât din ace(a)sta cauză nu puțin mi se ruinează sănătatea corporală” cerea să fie mutat la mănăstirea Pângărați³⁶. Ministerul a aprobat cererea călugărului, la 11 mai 1867³⁷, iar mănăstirea a confirmat acceptarea sa oficială la 15 iunie³⁸.

²⁹ *Ibidem*, f. 86.

³⁰ *Ibidem*, f. 65.

³¹ *Ibidem*, f. 87, 89.

³² *Ibidem*, f. 88.

³³ *Ibidem*, f. 90v-91.

³⁴ *Ibidem*, f. 78.

³⁵ *Ibidem*, f. 79.

³⁶ *Ibidem*, f. 80.

³⁷ *Ibidem*, f. 81.

³⁸ *Ibidem*, f. 105.

Mitropolia Moldovei și Sucevei, la 9 mai 1867, a înștiințat Ministerul Cultelor că a aprobat mutarea la Schitul Tarcău a monahului **Isaia Zaharescu** din Schitul Vovidenia³⁹.

Un alt monah, **Neonil cetetș**, cu metania din mănăstirea Pângărați, fiind angajat cântăreț la biserica de pe moșia Dărmănești din Piatra-Neamț și rămas fără post, a cerut să fie reprimat la Mănăstirea Pângărați, la 13 mai 1867⁴⁰. Din păcate, nefiind loc vacant în mănăstire, nu a fost primit⁴¹.

Din schitul Tarcău a cerut permutarea la mănăstirea Pângărați monahul **Efrem Sânteianul**, la 16 iunie 1867, din cauza „climatului celu foarte tare pentru slaba mea constituție”⁴². Pentru acest caz, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice a cerut avizul Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, la 7 iulie 1867⁴³, care a răspuns ministerului la 8 februarie 1868, că „nu putem avisa la permutarea monahului Efrem Sinteianu de la schitul Tarcăului la m(onasti)rea Pangarații, din cauza relei sale conduite dupe cum ne încredințiază îngrijitorul acelu schit, prin raportul no. 1, mai ales că el au și eșit de acolo fără scirea Mitropoliei fără a se pute cunoaște unde se află acum și vă rugăm d(omnu)le ministre ca să benevoiți a-l trimite aice la Mitropolie, când se va arăta cu stăruinția spre a se trimite la metania sa, m(onasti)rea Neamțiului”⁴⁴. De acest lucru a fost înștiințat și Comitetul Schitului Tarcău, prin adresa din 21 februarie⁴⁵.

De la mănăstirea Bisericani, la 9 iulie 1867 a cerut mutarea la Schitul Tarcău, ieromonahul **Teofilact Nisipeanu**, cu metania în Muntele Athos⁴⁶. În urma unei corespondențe detaliate între Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Mănăstirea Bisericani, Mitropolia Moldovei și Sucevei și Schitul Tarcău⁴⁷, s-a ajuns la hotărârea că „numitul ieromonah nu se poate proba tunderea și hirotonia, arătând pe de o parte, ca în Eparhia Mitropolei Ungrovlahiei era pe de alta ca ar fi în Eparhia Mitropoliei”⁴⁸. Într-un final respectivul călugăr a fost primit în obștea Schitului Tarcău abia 1 august 1869 deja nu mai era la schit⁴⁹.

Din fostul schit Orgoiești, județul Tutova, a cerut stabilirea la Schitul Tarcău ierodiaconul **Nicostrat Popovici**, cerere facilitată de adresa trimisă de superiorul Schitului Tarcău, duhovnicul Stratonic, către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, la 15 martie

³⁹ *Ibidem*, f. 82.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 102.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, f. 106.

⁴³ *Ibidem*, f. 107.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 129.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 130-130 v.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 108, 110. În Mănăstirea Bisericani era preot III.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 109, 110, 111, 112, 121, 122, 125, 126.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 125.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 141.

1868⁵⁰, alături de care a înaintat o solicitare în același sens către minister și ierodiaconul Nicostrat Popovici, în aceeași zi⁵¹. La 29 martie, Ministerul a aprobat stabilirea lui Nicostrat la schitul Tarcău⁵².

La Schitul Tarcău pentru „necuviincioase purtări”, Mitropolia Moldovei și Sucevei a permutat pe **monahul Varlaam** de la Mănăstirea Slatina, fapt pentru care Ministerul a fost înștiințat la 4 noiembrie 1868⁵³, iar acesta din urmă a înștiințat la 13 noiembrie conducerea schitului să-l primească⁵⁴. În obștea monahală a fost acceptat oficial abia la 1 august 1869, odată cu eliberarea unui loc în buget prin plecarea lui Teofilact Nisipeanu⁵⁵.

Ieromonahul **Ieremia Ionescu**, fost cantor la Mănăstirea Tazlău și demisionat din post, a solicitat prin intermediul Mitropoliei Moldovei și Sucevei mutarea într-un alt așezământ monahal, cerere aprobată pentru stabilirea la Mănăstirea Pângărați, așa cum reiese din adresa înaintată Ministerului la 23 octombrie 1869⁵⁶. În urma demersurilor Ministerului, ieromonahul Ieremia Ionescu a fost primit la schitul Tarcău, la 7 decembrie 1869⁵⁷.

La 23 februarie 1871, Mitropolia Moldovei și Sucevei a trimis o adresă Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice prin care anunța că s-a aprobat în locul monahilor decedați, Theodosie Ibagiu și Sebastian Hotirescu, mutarea monahilor **Veniamin Adochiței** din mănăstirea Secul și **Nifon Ursachi** din mănăstirea Neamț⁵⁸. La 8 martie, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice a trimis o adresă prin care se cerea conducerii schitului primirea celor doi călugări⁵⁹.

A existat și un caz de **excludere** din obștea schitului Tarcău, anume a monahului **Serafim Roman**, cu o „purtare scandaloasă și demoralisată”, realitate dovedită de adresa Mitropoliei Moldovei și Sucevei din 24 februarie 1871 către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice⁶⁰.

Din fostul Schit Rarău, ieromonahul **Isachie Caramălău**, cu metania la Mănăstirea Pângărați, a cerut revenirea la Pângărați, fapt aprobat la de Minister, la 12 mai 1871⁶¹.

La 14 septembrie 1871, Ministrul Cultelor și Instrucțiuni Publice a anunțat Comitetul Schitului Tarcău mijlocirea Mitropoliei Moldovei și Sucevei pentru strămutarea

⁵⁰ *Ibidem*, f. 133.

⁵¹ *Ibidem*, f. 134.

⁵² *Ibidem*, f. 135.

⁵³ *Ibidem*, f. 139.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 140.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 141.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 145.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 147.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 153.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 154.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 151.

⁶¹ *Ibidem*, f. 159, 160.

de la Mănăstirea Slatina a „ieromonahul(ui) **Eroftei Holban**, care, pentru insubordonanță și rele purtări, se strămută”⁶².

Din Mănăstirea Bisericieni, ieromonahul **Isihie Iorgulescu** a cerut binecuvântarea Mitropoliei Moldovei și Sucevei pentru a se muta la Mănăstirea Pângărați, pe care a și primit-o, aceasta din urmă anunțând Ministerul, la 21 octombrie 1871⁶³, aceasta aprobând pe 31 octombrie⁶⁴.

Totuși, în ciuda atâtor transferuri de călugări la schitul Tarcău, personalul necesar săvârșirii slujbelor religioase era insuficient, motiv temeinic de a cere suplimentarea cu monahi ce proveneau din alte așezăminte monahale. Astfel, Mitropolia Moldovei și Sucevei, prin adresa din 28 ianuarie 1872, a anunțat Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice că a aprobat mutarea la schit a „monahului **Galaction Negrea** din m(onasti)rea Neamțiu, **Gherasim Vasiliu** din m(onasti)rea Secu și **Evgraf Mateescu** din schitul Ciurubuc”⁶⁵.

De la Mănăstirea Slatina, un alt călugăr, anume ierodiaconul **Atanasie Vasiliu**, a fost trimis pentru a îndeplinirea canonului la schitul Tarcău, prin ordinul 186 dat de Mitropoliei Moldovei și Sucevei la 28 ianuarie 1872⁶⁶. Călugărul respectiv era fugit și nu se știa de locul viețuirii, întrucât la 15 noiembrie 1872, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice solicita schitului Tarcău ca, în momentul „ce va sosi acolo numitul ierodiacon să-i luați signalimentele, duple modelul însemnat pre contra pagina, și să le arătați de urgență”⁶⁷.

Din mănăstirea Pângărați, recent desființată și transformată în închisoare, înainte de 25 februarie 1873 au fost transferați la schitul Tarcău opt monahi⁶⁸. Un alt călugăr cu metania din Mănăstirea Pângărați ce umbla în diverse așezăminte monahale a fost **Iosif Iutis**, care, prin ordinul 2308 al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, a fost mutat la schitul Tarcău, dar acesta era de negăsit⁶⁹. După o intensă corespondență între Mitropolie, Minister și schitul Tarcău, în cele din urmă, pentru monahii Atanasie Vasiliu și Iosif Iuțis, nu s-au găsit locuri vacante în bugetul lăcașului⁷⁰.

Tot în canon a fost trimis la Tarcău, la 11 februarie 1873, și monahul **Ghenadie Dorotei**, cu metania la mănăstirea Neamț,⁷¹ primit oficial la 31 august⁷².

Odată cu transformarea Mănăstirii Bisericieni în penitenciar în 1873, călugării au fost transferați în alte așezăminte monahale iar unul dintre aceștia, monahul **Nilă Gavrilăscu**, cu

⁶² *Ibidem*, f. 162.

⁶³ *Ibidem*, f. 164.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 165.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 169.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 171.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 178.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 185.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 180, 19 decembrie 1872.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 186r-v, 7 martie 1873.

⁷¹ *Ibidem*, f. 190.

⁷² *Ibidem*, f. 191.

metania la Mănăstirea Râșca, a primit aprobarea Mitropoliei Moldovei și Sucevei de așezare la schitul Tarcău, fapt consemnat în adresa către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice din 13 mai 1874⁷³. La 24 mai, Ministerul a aprobat această mișcare de personal anunțând conducerea Schitului Tarcău⁷⁴.

Pe lângă corespondența generată de mișcarea de personal din cele două așezăminte monahale, se regăsesc și câteva documente ce reflectă aspecte administrative și economice de importanță majoră pentru călugări.

La 29 februarie 1862, Comitetul Mănăstirii Pângărați a scris Ministerului Cultelor, solicitând instrucțiuni pentru „a să pune în grădini **sămănături** de verdeție i altele” deoarece soboarele mănăstirii Pângărați și ale schitului Tarcău erau în „nedumerire și neliniște”⁷⁵. În privința cererii Comitetului celor două așezăminte monahale, nu se cunoaște răspunsul ministerului.

În perioada 19 martie – 21 aprilie 1865 s-a purtat o corespondență între Ministerul de Interne, Agricultură și Lucrări Publice, Ministerul Justiției, Cultelor și Instrucțiunii Publice și Prefectura județului Neamț în vederea realizării **sigiliului** schitului Tarcău, în valoare de 12 lei și 20 de parale, cu legenda: „«România, biserica Tarcău din plasa ..., județul Ne(a)mțu», în mijlocu marca”⁷⁶.

O altă problemă majoră cu care s-a confruntat obștea mănăstirii Pângărați a fost stabilirea în incinta așezământului monahal a **școlii satești**⁷⁷ și a **Subprefecturii Plasei Muntele**. Întrucât viața monahală era puternic afectată de stabilirea instituțiilor în clădirile mănăstirii, egumenul a înaintat o petiție, la 10 iunie 1865, mitropolitului Calinic Miclescu în care a prezentat faptul că „nu numai că se tulbură liniștea și a fostu nevoitu a pune câte duoi și trei monahi în o chilie dar că la o administrațiune de adunu diferite categorii de o(a)meni și femei și astfelu mai multe necuviințe potu a fi neînlăturabile, mejlocind totodată stremutarea Subprefecturii din acea m(onasti)re”⁷⁸. Egumenul a cerut doar mutarea Subprefecturii invocând și regulamentele monahale care precizau că „nu este permis a șede a câte duoi monahi într-o odaie, având în vedere că acesta împreună locuinția po(a)te lesne da ocașiune la perdere de tempu și dedare cătră fapte neiertate, și considerând că în adevăr la localulu Subprefecturii se duc o(a)meni de diferite condițiuni și categorii de

⁷³ *Ibidem*, f. 194.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 195r-v.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 14.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 32-33.

⁷⁷ Mănăstirea Pângărați a fost obligată conform *Așezământului școlar din 1851* să construiască un local pentru școală, fapt care, până la 20 septembrie 1859, nu fusese realizat (Suzana Bodale, *Dificultățile întâmpinate în zidirea școlii elementare satești de pe moșia înconjurătoare a Mănăstirii Pângărați (1853-1859)*, în *Acta Pangratia*, II, 2024, p. 185-200). Școala neavând un local propriu, după secularizarea averilor mănăstirești, aceasta a ocupat o parte din chiliile de la mănăstire.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 34, 39.

fapte cari potu da sminteală monachilor”⁷⁹. Doleanțele egumenului mănăstirii Pângărați au fost transmise de mitropolit Ministerului Justiției și Instrucțiunii Publice – diviziunea Clerului la 22 iunie 1865, pentru a interveni pe lângă Ministerul de Interne, Agricultură și Lucrări Publice⁸⁰, ceea ce s-a și îndeplinit prin adresele din 1 iulie⁸¹ și 2 august 1865⁸². În urma intervenției, Ministerul de Interne, Agricultură și Lucrări Publice, pe lângă Prefectura județului Neamț, aceasta din urmă a precizat: „Această monastire este desființată nu mai fiind astăzi decât o biserică de mir sub prevegerea unui îngrijitor, având și câțiva monachi pe lângă această monastire. Pe lângă această monastire se află un număr de încăperi nelocuite de nimeni, încât instalarea subprefecturii nu face nici o împiedicare, cu cât mai ales scandal și întru cât nu sunt decât câțiva monachi lasă a decide ministeriul cele de cuviință după aprecierea ce va face”⁸³. În cele din urmă, s-a clarificat faptul că mănăstirea nu era desființată⁸⁴. În cele din urmă Ministerul de Interne a luat decizia de a muta Subprefectura în târgușorul Bicz dar, „nefiind alte încăperi de cât vreo patru prăvălii care deja sunt închiriate altor subînchirietori, nu au voit a le da cu prețurile alocate în budgetul județului, în vederea căror împrejurări a dat autorizație sub-prefectului de a căuta în alt loc încăperi pentru Sub-Prefectură”⁸⁵. De acest lucru a fost informat ministrul Justiției, Cultelor și Instrucțiunii Publice, la 20 octombrie⁸⁶, iar mănăstirea Pângărați a primit același răspuns prin adresa din 8 noiembrie 1865⁸⁷. Ulterior acestei date nu se mai regăsesc informații privind chestiunea reședinței Subprefecturii Plasei Muntele fapt din care se poate deduce că, între timp, a fost strămutată.

O altă problemă economică cu implicații spirituale a fost supunerea schitului Tarcău la **plata accizei pentru vinul** folosit în alimentație și săvârșirea slujbelor religioase de către primăria comunei Pângărați, bugetul pentru achiziționarea vinului fiind de 600 pe anul 1866⁸⁸. Pentru reglementarea acestei situații neplăcute s-a înaintat o petiție, la 4 februarie 1866, către Ministerul Justiției, Cultelor și Instrucțiunii Publice⁸⁹, care a intervenit pe lângă Ministerul de Interne, acesta trimițând, la 22 februarie 1866, ordin către Primăria comunei Pângărați pentru a scuti așezământul monahal de acea taxă⁹⁰.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ *Ibidem*, f. 35.

⁸² *Ibidem*, f. 37.

⁸³ *Ibidem*, f. 38.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 39.

⁸⁵ *Ibidem*, f. 54.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ *Ibidem*, f. 55.

⁸⁸ *Ibidem*, f. 58.

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ *Ibidem*, f. 59.

Odată cu secularizarea averilor mănăstirești și darea terenurilor în arendă, schitul Tarcău a fost lipsit și de poienile care erau folosite pentru **pășunat**. Până în anul 1866, arendașii au lăsat călugărilor poiana, numită a Marcului, dar și o alta îngrădită pe care, în acest an, s-au hotărât să le interzică pășunatul și să o subarendeze unor ciobani. Astfel, monahii nu au mai avut posibilitatea de a-și hrăni animalele și au devenit lipsiți de un mijloc de existență cu impact mare asupra calității vieții. Pentru împiedicarea interdicției și a subarendelor amintite, superiorul schitului, Stratonie, înaintează Ministerului Cultelor, adresa din 29 mai 1866⁹¹, urmată de intervenția pe lângă Ministerul de Finanțe la 9 iunie, pentru ca, acesta din urmă, să mijlocească la rândul său pe lângă prefectul județului Neamț, reglementarea situației schitului Tarcău⁹².

Documentele valorificate au o importanță deosebită pentru cunoașterea vieții monahale de pe valea Bistriței din perioada anilor 1860-1874, când din prisma multiplelor reforme, în condițiile modificărilor majore, în urma desființării unor așezăminte monahale precum și transformarea altora în penitenciare, așa cum a fost cazul mănăstirilor Pângărați și Bisericiani.

THE STATE OF THE PÂNGĂRAȚI MONASTIC COMMUNITY AND THE TARCĂU HERMITAGE IN THE 1860–1874 PERIOD. UNPUBLISHED DOCUMENTS

(Abstract)

As a result of archival research, a file was discovered containing 106 documents related to personnel movements within the Monastery of Pângărați, the Tarcău Hermitage, as well as other monastic establishments, during the period 1860-1874, when many reforms took place in the country.

These unpublished documents reveal the various reasons why some monks were transferred, hermitages were dissolved, abuses were committed, and complaints were made. Additionally, the article also highlights several administrative and economic aspects with an impact on monastic life.

⁹¹ *Ibidem*, f. 60.

⁹² *Ibidem*, f. 61.

ANEXE

1

1860 mai 13, <Schitul Tarcău>

Ministeriul Cultelor și Instrucțiunii
Publice din Moldova
No. 1025, intrat la 16/5/1960

Onorabilului Minister a Cultelor și Instrucțiunii Publice

Ieromonahul Ilarie de la schitul Tarcăul, ținutul Neamțul, ocolul Muntelui
Zmerită suplică

Comisia catagraficească ce au urmat pe la toate monastirile și schiturile din care să numără și schitul Tarcăul, unde până acum eu am fost trăind încă de la 1849, și în care me-au fost și metania, cu ordinul prea sfințitului mitropolit cătră prea cuvioșia sa arhimandritul Varnava, egumenul monastirii Pângărați și schitul Tarcău. În timpul când au sosit comisia la sus numitul schit eu mă aflam în politia Pietra, curarisindu-mă de cumplita boală ce afară de rezon s-ar cuveni ca să o ...¹ ce fiecare muritoriu în cursul vieții întâmpină. Încă cu trii săptămâni de zile înainte de sosirea comisiei, nenorocire pentru un bătrân ca mine! Nu me-au fost îndeagiuns asprele dureri a bolei, dar pe lângă aceia acum mă văd pătruns cu mai grele dureri, fiind că comisia ca absent m-au însămnat în listele sale scoțindu-mă din corpul călugărilor acelui schit, totodată și de driturile ce aceia primesc adică: înbrăcămintе, hrană și a...¹.)

Cu lacrimi fierbinți picu la onorabilul mini(ster) ca să se se milostivească asupra cărunteților mele și se binevoiască ca pe de o parte a mijloci înscrierea me la zisa comisie iară pe de alta a mă rânduи earăși sub acoperământul pre(a) c(u)v(iosului) Varnava. Pentru care va rămânea o vecinică pomenire.

1860 mai 13

Ieromonahul Ilarie

Rezoluții:

„Neurmându împiedicare se va înscrie în lista unde reclamă a fi trecut”.

„Sânt lucrări și la acta cu no. 14, l(itera) V.

¹ Rupt.

Ministeriul Cultelor și Instrucțiunii
 Publice din Moldova
 No. 1238, intrat la 14/6/1960

Monahul Ilarion

Comisie rânduită de acest Minister, în anul trecut (18)59 pentru regularea averilor și prescriere a călugărilor, m-au prescris între monahii schitului Tarcău, unde mă trăesc de mai multă vreme purtând toate ascultările ca monah. Acum însă părintele arhimandrit Varnava, îngrijitorul ținerii acestui schit, nu vroește a mă priimi să rămân în schit, după cum au răgulat Comisia onorat(ului) ministeriu, încât am fost silit a alerga ca să arăt aceste plecat rugându-mă ca să binevoiască a ordona părintelui Varnava ca să mi dei pace în schit, unde m-au regulat și comisia, ca să rămân fiind că sânt slab și sărac și nu pot ca să mai alergu cu tânguire pe la Eși.

Monah Ilarion

1860 iunii 14

<Rezoluții:>

„13/6/1860

Fiindcă pentru schitul Tarcău s-au prevăzut prin bugetul secțiunei anume some, dacă petionarul este de comisiune înscris între călugării ~~ca bugetul~~ acelu schitu, apoi se va scrie egumenului, de a nu-l respinge, afară numai dacă ar urma cause duhovnices(t)i constatate cer a da asemenea respingere”.

„La actă până la priimirea răspunsului egumenului de Pângărați asupra înconștiințarei ce o au făcut pentru aceasta după o altă de asemine suplică”.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 3.

No. 1182

Egumenul M(onasti)rei Pângărații

No. 6275

1860 iunie 17

Ieromonahul Ilarie prin suplica din 13 a trecutei luni mai, tânguindu-se că comisia catagraficească l-ar fi scos din lista petrecătorilor schitului Tarcău numai pentru că nu s-ar

fi aflat față di ...¹ acolo, căci să găsea bolnav la T(ârgul) Piatra , cerând a se regula cele de cuviință pentru înscrierea sa în numărul monahilor din acel schit, în urmare(a) ...¹ ministru al cultelor și al instrucțiunii publice poștește pe precuvioșia voastre să binevoiți a comunica lămurire asupra cazului afară spre a se pute(a) înainta cuvenita lucrare¹.

1 Indescifrabil.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 2.

4

1861 septembrie 2

Ministeriul Cultelor și Instrucțiunii Publice

No. 3631

1861 2/9

Domnule Ministru,

Ione Boncacu diacon

Suplică

Subsemnatul prezentându o suplică preosfințitului arhiereu Chesarie, ce ocupează locul de mitropolit, prin care-mi ceru libertatea de a mă alcătui diaconu la vreuna din bisericile lipsite de unu asemenea servu; mi au răspunsu că mergându la o monastire îmi dă blagoslovenie a servi diaconia iară prin politii sau sat nu.

Deci, Domnule Ministru, fiindu că soarta nenorocită m-au adusu până aicea am hotărâtu a merge la monastirea Pângărații spre a-mi petrece rămășița zilelor mele și vă rogu ca să binevoiți a mă enumera și înscrie în lista pendintelor aflători în acea monastire.

Rămânându-vă supus servu.

I. B. ierodiacon <mp>

Rezoluții:

„Se va da ordinul cuvenit către comitet monas(tirii) Pângărați spre a primi în preticionar”.

...<ss indescifrabilă>

Referat i cler no. 6177

„1861 sept(embrie) 5

Mai înainte de a se pune în lucrare rezoluție de mai sus, cu respect se referă că petiționarul este diacon de mir iar nu monah și se cere dislegare dacă se poate trimite la m(o)n(a)stire și ai se da cele trebuitoare dupre cum cere, fiind menite asemenea mijloace numai pentru monahi”.

Ghidionescu <mp>

„13 septem(brie). În priivire că chiriaria nu dă voie peticionariului a servi la bisericile de mir, se va triimete la monastire”.

... <ss indescifrabilă>

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 4.

5

1861 septembrie 5, Schitul Cerebuc

Ministerul Cultelor și Instrucției
Publice din Moldova
No. 11192
1861/5/10

Onorabilului Minister a Cultului și al Instrucției Publice

Monahul Nifon de la schitul Cirebucul, districtul Neamțului
Suplică

De trii ani mă gădescu viețuindu la acest schit, însă metania me se află la M(onastirea) Tarcăul, tot districtul Niamțului, care dorința me este de a fi așăzat și am pitreci vețuire me, tot la metania me, la schitul Tarcăul. Pentru că când am fost obijdiut și betut de sfințae sa arhimandritul Varnava.

De aceia plecat rogu pe onorabelul minister de binevroiește am încuviința cerire me de a fi strămutat iarăși la metania me, perensindu locul cuvenit, a mă învoire de a mă strămuta.

Eu, monahul Nifon
1861 septe(mvrie) 5

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 8.

6

1861 septembrie 16, București

No. 6381

La Comitetul m(o)n(as)tirei Pângărații

No. 9492

1861 sept(embrie) 16 zile

Vă invit cuvioșiilor părinți a priimi în soborul acei m(onas)tiri pe diaconul Ioan Boncacu, care de cătră chiriarhie este oprit a servi la bisericile de mir dându-i înlesnire trebuitoare pentru ecsitență.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 5.

7

1861 septembrie 27, Iași

No. 6779

Ministerul Cultelor și Instrucțiunii
Publice

Principatele Unite

Santa Mitropolie a Moldovei și Sucevei

No. 9441

Secția Judeciară

1861 3/10

No. 1721

Iassi, în 27 septemv(rie) 1861

Domnule Ministru

Monahul Galaction prin suplica ce a prezentatu Chiriarhiei cere a i se învoi strămutarea de la schitul Ciribucul, unde până acum au fostu petrecătoru, la schitul Tarcău, în privire că are fi mai înlesnitu pentru înlesnirea celor necesare viețuirii.

Din motivul căriea cu respectu vin a vă ruga domnule ministru se binevoiți a regula cele de cuviință în privirea cerirei numitului monah.

Primiți vă rog domnule ministru încredințarea stimei și devotamentului ce vă păstrezu.

Directorele Mitropoliei

I. Corjăscu

Capul secției

... <ss indescifrabilă>

D(omniei Sale)

D(omnului) Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 6.

8

1861 septembrie 30, București

No. 6772

La Comitetul Monast(irii) Pângărații

No. 10355

1861 sept(embrie) 30 zile

Dupre meijlocirea Direcțiunii Mitropoliei, făcută prin adresa no. 1721, de a se așeza în schitul Tarcău pre monahul Galaction de la schitul Ciribucul, unde au fost petrecătoriu până acum, vă invit, cuvioșilor părinți, ca să reglați pre numitul monahu în schitul

Tarcău, pentru care tot acum vă trimetu și o catagrafie în care trecând toate împrejurările numitului, să me o înapoiți spre a i se elibera biletul cuvenitu.

Primiti etc.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 7.

9

1861 octombrie 7, București

No. 7053

La Comitetul Monastirii Pângărați

No. 10673

1861 oct(omvrie) 7

În urma suplicei ce am priimitu de la monahul Nifon de la Schitul Ciribucu prin care cere a fi priimitu între monahii schitului Tarcău, vă invit cuvioșilor părinți ca se regulați primirea numitului monahu la mencionatul schit, pe care trecându-l în alăturata catagrafie se o înapoiți Ministeriului spre a se regula cele de cuviință.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 9.

10

1861 octombrie 10, Iași

Principatele Unite

Santa Mitropolie a Moldovei și Sucevei

Secția Administrativă

No. 1776

Iassi, octomvri10, 1861

Ministeriul Cultelor și Instrucțiunii

Publice

No. 9805

1861, 16/10

Domnule Ministru,

Diaconul Ioan Bonceac carele pentru necuviincioasele sale urmări au fost trimis în canon la m(ănăs)tirea Pângărații, prin suplica din 27 a curenteii, au cerut înviințare a rămâne pentru totdeauna în ace m(ănăs)tire, unde dorește a înbrătoșa s(c)hima monahicească. În urmare am onoare a vă ruga domnule ministru să binevoiți a da ordinele cuvenite pentru primirea suplicantului în mencionata monastire.

Priimiți vă rog domnule ministru încredințarea osăbitei mele considerații.

Locot(enent) de Mitropolit

Chesarie Sinadon <mp>

Direc(or) Mitropoliei

I. Corjăscu <mp>

Şef secşii
D. Mandilescu <mp>

D(omniei) Sale
Domnului Ministru Secretariu de stat la Ministeriul Cultelor

Rezoluţii:
„1861 12/10
Se vor da ordinele cuvenite”.

„Ordinul ca Comitetul m(ă)n(ăsti)rei Pângăraţii pentru a fi primit numitul acolo fiind dat după altă suplică a sa înaintea acestei mijlociri, aceasta se va alătura acta”.

SJAN Iaşi, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 10.

11

1862 iunie 22

La revizorele G. Paduru
No. 5130
1862 iunii 22

Fiindcă de la d(umnea)voastră n-am primit nici un rezultat de oficiea no. relativă la tânguirea monahului Nifon, că de Comitetului Economic a monast(irii) Pângăraţi nu i s-ar da cele necesare pentru existenţa şi în consideraţia tânguirilor numitului vă invit d(omnu)le revizor a-mi comunica rezultatul ordinului de mai sus.

SJAN Iaşi, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 11.

12

1864 februarie 29, Mănăstirea Pângăraţi

Principatele Unite Române
Comitetul Monastirii Pângăraţi
No. 14

1864 februarie 29
Ministerul Cultelor
No. 8552
Martie 7, 1864

Domnule Ministru

Iconomia mon(astirii) Pângăraţi precum şi a schitului Tarcău se află în cea mai mare nedumerire şi nelinişte, neştiind cum ar să stea aceste două soboară.

Domnule Ministru! Fiindu că acum e sositu timpu primăverii și cere necesitatea a să pune în grădini sămănături de verdeție i altele, cu toată supunerea vă rugăm ca să binevoiți a ne încunoștiința despre asemenea.

Primiți vă rugăm domnule ministru asigurarea pre osăbitei noastre considerațiuni.

Pentru superiorii

Serafim duh(o)v(nic) <mp>

Iosaf doh(o)vnic <mp>

Stratonic duhovnic <mp>

Secretariu

I. Bonceacu <mp>

D(omniei) Sale

D(omnului) Ministru al Cultelor și al Instruc(țiunii) Publice

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 14

13

1864 martie 26, Iași

Principatele Unite
Santa Mitropolie a Moldovei și Sucevei
Secția Adm(inistrativ)
No. 1075
Iassi, 26 martie 1864

Ministeriul Cultelor
No. 15034
April 1, 1864

Domnule Ministru,

Pe ierodiaconul Iasonu Ionescu din monastirea Slatina, județul Suceava, ca unul care au săvârșitu mai multe necuviințe și neliniștire în soborul numiteti monastiri, tot acum l-am trimis superiorului secularisatei m(onasti)ri Pângărați, din județul Niamțu, spre al priimi în schitul Tarcău, dependent de ace m(onasti)re, și al observa de aproape. Despre care anuntându-vă, am onoare a vă ruga d(omnu)le ministru ca să binevoiți a da ordinele cuvenite Comitetului Economic de Pângărați în ceea ce privește întreținerea numitului ierodiacon în limitele prescrise de buget.

Primiți d(omnule) ministru încredințarea prea osebitei mele considerațiuni.

Locot(enent) de Mitropolit

C(alinic) Miclesco <mp>

Directore Mitropoliei

... <ss indescifrabilă>

Copii secțiunii

Sireteanu <mp>

Domniei Sale

D(omnu)lui Ministru de Culte și Instr(ucțiunii) Publice

Rezoluție: Se va scrie Comitet Pângărați ca fiind loc după buget săi de cele necesare
...<ss indescifrabilă>

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 12.

14

1864 aprilie 11, București

La Comitetul M(onasti)rei Pângărații

No. 11522

1864 aprilie 11

Cuvioșilor Părinți,

Prea sașitul locotenent de mitropolit Moldovei și Sucevei, prin adresa no. 1075, mijlocindu a se primi în schitul Tarcău, dependinte de ace m(onasti)re, pe ierodiaconul Iason Ionescu, din m(onsti)rea Slatina, ca unul care au sevărșit mai multe necuviințe și neliniștiri în soborul acelei m(onasti)ri, vă invit cuvioșilor părinți, ca fiind loc vacant din numărul monahilor prevăzuți prin buget, să primiți pe numitul ieromonah la citatul schit, dându-i-se și întreținerea cuvenită asupra purtării căruia veți avea tot odată cea mai aprigă priveghere.

Priimiți ...

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 13, ciornă.

15

1865 februarie <1-12>, Mănăstirea Pângărați

Registratura Ministeriul de Justiție

No. 7463

13 febr(uarie) 1865

Domnule Ministre!

Suplică

Subsemnatului, fiindu cu forul locuinței în mon(astirea) Pângărați și voindu a mă retrage între petrecătorii din mon(astirea) Tarcău, cu profund respect, vă rog deci Domnule Ministre, ca să binevoiți a mă enumera între petrecătorii din mon(astirea) Tarcău unde de veți binevoi a încuviinția retragere me. La părintele superiorulu sunt priimitu.

Varsanufii monah <mp>

D(omniei) Sale

D(omnului) Ministru de Justiții, Culte și al Instruc(țiunii) Publice

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 30.

16

<după 1865 februarie 13, București>

(1)865 februarie

D(ivizia) Culteloru

~~Cuviosului Monah Varsanufie din Monast(irea) Pângărați, dis(trictul) Neamțu~~

~~Vi se acordă cererea ce faceți prin petiția înregistrată la No. 7463 de a vă strămuta la Monast(irea) Tarcăului, dacă va fi vacantă dupe budgetu, pentru care vi se alătură și ordinul cu No. ...~~

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 31.

17

<după 1865 februarie 13, București>

No. 6490

Superiorului m(ona)st(irii) Tarcăului din dis(trictul) Neamțu

~~Sunteți vă invit P(re) C(uvioase) P(ărinte) că dacă va fi este loc vacant, dupe buget, să primiți în sânul acelu sobor pe ~~cuviosul~~ monahul Varsanufie ~~monahul~~ de la monastire Pângărați, potrivit cererii ce au făcut, care a cerut voia Minist(erului) de a se strămuta la.~~

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 31.

No. 6491

P(re)a S(fin)ței S(ale) Părintelui Locotenent de Mitropolit al Moldovei prin urmare cererii făcute de ~~cuviosul~~ monahul Varsanufie ~~monahul~~ de la monastire Pângărați prin petiția ce mi-au prezentat, scriind superiorului de la schitul Tarcău al priimi acolo ~~au~~ cerut a se strămuta la M(onasti)re, pentru care i s-au și acordat cererea sa dacă va fi vacant să fie primit.

No. 6492

Cu onoare vi se comunică știința și P(re)a S(fin)ței V(oastre) spre regulare. Asemenea s-au făcut cunoscut și P(re)a Cuv(iosului) Superior al monast(irii) Pângărați, fără de ce este subliniat.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 32.

Ministeriul de Interne, Agricultură și

Lucrări Publice

Divisia serviciului comunal

No. 6619

București, anul 1865, luna martie 19

Registratura Ministeriului Justiție

Secția Culte, no. 12212

Intrat la 8 april(ie) 1865

Domnule Ministru,

Cu raportul domnului prefect al Județului Ne(a)mțu, no. 1881, priimind lei douăsprezece, parale douăzeci, N. 12 par(ale) 20, costul unui sigiliu necesar schitului Tarcău. Am onoare a vii înainta d(e) odată cu acesta și a vă ruga se binevoiți a pune la cale înființarea și înaintarea zisului sigiliu.

Priimiți ve rog Domnule Ministru asigurarea osebitele mele considerațiuni.

P. Ministru

Argintoian <mp>

Șef diviziunii

... <ss indescifrabilă>

Domnului Minstru Justiției Cultelor și Instrucțiunei Publice

Rezoluție: „Referat Diviz(iunea) Clerului

1865 april 13

Cu respect se refereza onorab. Pretariu ca suma de 12 lei, 30 par(ale), este cu totul mică pentru facerea sigiliului trebuitor bisericii Tarcău, în privire ca pentru sigiliul altei biserici, din lucrări s-au văzut ca s-au cheltuit suma de 45 lei. Prin urmare dar nu se poate face cu arătata sumă sigiliul prețuit”.

Cap diviziunii

D. Ghidionescu <mp>

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 32.

20

1865 aprilie 21, București

La prefectul destrictului Ne(a)mțu

No. 13943

Domnule Prefectu,

Cu suma de 12 lei, 20 parale, cursul fiscului, înaintate de d(umnea)v(oastră), cu raportul 1881, d(omnu)lui ministru de Interne, Agricultură și Lucrări Publice și priimită la acest minister, cu adresa no. 6619, neputându-se face în București sigiliul necesar bisericii Tarcău vi se înapoesce odată cu aceste menționate suma de 12 lei, 20 par(ale) și vă invită facerea unui asemenea în orașul Iassy urmându a se grava pe el următoarea inscripțiune în jurul sigiliului: „România, biserica Tarcău din plasa ..., județul Nemțu”, în mijlocu marca.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 33.

21

1865 iunie 22, Iași

România
Mitropolitul Moldovei și Sucevei
No. 44

București (1)865, iunie, 22 zile
Registratura de intrare a Ministeriului
Justiției și Instrucțiunii Publice
Diviziunea Cler
1865, luna iune 23
No. 27940

Domnule Ministru,

Prea cuv(ioșia) sa, superiorul m(onasti)rei Pângărații, prin Raportul din 10 a curente (i)mi aduce la cunoștința că în acea m(onastire)re pe lângă monahii ce sunt

s-a stabilitu și o șco(a)lă setească și că după mijlocirile ce le avea le-au datu to(a)te înlesnirile, apoi fiind îndestulă strâmtorire cu sco(a)la, Prefectura distr(ictului) Ne(a)mțu a stremutatu și Subprefectura Plasei din care cause nu numai că se tulbură liniștea și a fostu nevoitu a pune câte duoi și trei monahi în o chilie dar că la o administrațiune se adunu diferite categorii de o(a)meni și femei și astfelu mai multe necuviințe potu a fi neînălăturabile, mejlocind totodată stremutarea Subprefecturii din acea m(onasti)re.

În urmare având în vedere că după Regulamentele monahicești nu este permis a șede a câte duoi monahi într-o odaie, având în vedere că acesta împreună locuinția po(a)te lesne da ocașiune la perdere de tempu și dedare cătră fapte neiertate, și considerând că în adevăr la localulu Subprefecturii se duc o(a)meni de diferite condițiuni și categorii de fapte cari potu da sminteală monachilor, considerând, că totu cu acesta ocașiune ne de po(a)te opri de a nu intra femei și copii, ceia ce iară – și nu este permis.

De aceia, în interesulu feririi de necuviinți, în interesulu moralității ce trebuie să predomineze prin m(onasti)ri ca niste sante stabilimente propun și vă rog domnule ministre ca la m(onasti)rile unde este sobor de monachi și pe cari nu se potu stremuta pe la chinovii fiindcă s-ar face nedreptate multora având ei vechi așezări făcute din tinereția se nu se permită așezarea de autorități civile administrative și pe unde sunt să se sco(a)tă din ele, mai cu samă că guvernul plătește localul unor asemenea.

M(onasti)rile ce trebuescu păstrate și ferite în totdeauna câtu vor mai fi monachi în ele afară de chinovii sunt: m(onasti)rea Slatina și Râșca ce sunt din ele întâi pământene, Bissericanii și Pângărații, din cele de a doua pentru acestea vă rog ca după modul indicat să le aveți în osebită considerațiune și la budgetu fiind multă servire d(umne)zeiască în ele și mai multă lume se adună cu ocașiune de sărbători și chiar peste an.

Dacă veți benevoi a da ascultare mijlocirei mele, ceia ce nu mă îndoesc, vă rog ca pe lângă comunicarea aparte ce ne veți face, să benevoiți, a ordona tuturor d(omni)lor prefecți a scoate Sub-prefecturile din m(onasti)rile citate aici, și acum mai întâi de la Pângărați, fiind că aceasta a și apucat a stibila.

Primiți, vă rog Domnului Ministru, assecurarea distinsei mele considerațiuni.

+ Calinic Mitropolit Moldaviei <mp>

Direct(or) Metropoliei,

Manu <mp>

Domniei sale

Domnului Ministru Justiției, Culte și Instr(ucțiuni) Publice

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 34, 49.

No. 22225

(1)865 iul(ie) 1

D(ivizia) Cultelor

D(omnu)lui Ministru de Interne

Am onoare a ve înainta pe lângă acesta, în copie, adresa Înalt Prea Sanției Sale Mitropolitul Moldovei, cu no. 44, ca luând în considerațiune cele cuprinse într-însa să binevoiți a pune la cale strămutarea Cancelariei Subprefecturii din localurile Monst(irii) Pângărații din distr(ictul) Neamțu.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 35.

Principatele Unite
Santa Mitropolie Moldovei și Sucevei
Secțiunea Administ(rativă)
No. 2993

Registratura de intrare a Ministeriului
Justiției, Cultelor și Instrucțiunei Publice
1865, luna iulie 26
No. 32444

Domnule Ministru,

Liniștea și disciplina monachală sunt într-un grad superior atacate prin mai multe monastiri și mai cu osebire în Monastirea Pângărații, district(ul) Neamțiul, prin stabilirea în ele a mai multor autorități administrative civile.

Această stare de lucruri cauzează nenumărate plângeri din partea superiorilor respectivi cărora nu le pot da nici o satisfacțiune fără concursul Domniei Voastre.

Din acest motiv vin din nou a vă ruga Domnule Ministru ca să luați în considerațiune cele ce prin adresa, no. 44, am avut onoare a vă espune încă când eram la București și se regulați, cât se va pute mai în grabă, cele de cuviința în această cestiune.

Primiți vă rog Domnule Ministru încredințare osebitei noastre considerațiune.

+ C(alinic) Mitropolit Moldaviei

Direct(or) Metropoliei

... <mp>

Capul secțiunei

Popescu <mp>

Domniei Sale
D(omnu)lui Ministru de Justiție, Culte și Instrucțiunei Publice

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 36.

24

1865 august 2, București

No. 25823
1865 august 2

D(omnu)lui Ministru de Interne, Agricultură și Lucrări Publice

Am onoare a vă comunica pe lângă acestea, în copie, adresa no. 2993, primită din partea Înaltu Prea Sf(inției) Sale Părintelui Mitropolitu al Moldaviei și Sucevei, rugându-vă d(omnu)le ministru ca să binevoiți a regulla celle de cuviință în privința strămutărei autorităților adminstrative din încăperile m(onasti)rei Pângărații spre evitarea unor asemenea tânguiri.

Primiți etc.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 37.

25

1865 august 9, București

Ministerul de Interne
Agricultură și Lucrări Publice
Divizia Serviciului
No. 18035

Registratura de intrare a Ministeriului
Justiției, Cultelor și Instrucțiunei Publice
1865, luna aug(ust) 9
No. 33989

Domnule Ministru,

Potrivit cereri ce mi-ați făcut, prin no. 22225, dând cuvenitele ordine prefectului județului Neamțu pentru strămutarea cancelariei Subprefecturii plasei Muntele din încăperile mănăstirii Pângărați, am primit raportul, no. 10216, prin care mă informează că după înțelegerea ce a luat cu comitetul permanent a pus la cale a se închiria un local pentru acea subprefectură ca să se strămute din monastire. Comitetul permanent însă în încheierea ce a făcut în ocaziunea de față se exprimă astfel: „Această monastire este desființată nu mai fiind astăzi decât o biserică de mir sub prevegerea unui îngrijitor, având și câțiva monachi pe lângă această monastire. Pe lângă această monastire se află un număr de încăperi nelocuite de nimeni, încât instalarea subprefecturii nu face nici o împiedicare,

cu cât mai ales scandal și întru cât nu sunt decât câțiva monahi lasă a decide ministeriul cele de cuviință după aprecierea ce va face.

Subsemnatul dar are onoare a împărtăși d(umneavoastră) cele ce preceda și vă roagă d(omnu)le ministru să binevoiți a face cele ce veți socoti de cuviință.

Primiți, vă rog d(omnu)le ministru asigurarea osebitei mele considerații.

Ministru

General Florescu <mp>

Șeful reviziei ... <mp>

D(omnu)lui Ministru al Justiției, Cultelor și Instrucțiunii Publice

Rezoluție: „Se va răspunde că m(onasti)rea nu este desființată și pe câtă vreme în ea se va afla monahi nu este ertat din mai multe cauze a fi și subprefectura”.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 38.

26

1865 august 13, București

No. 26804

1865 august 13

D(omnu)lui Ministru de Interne, Agricultură și Lucrări Publice

La adresa d(umnea)voastră, no. 18035, am onoare a răspunde că m(onasti)rea Pângărați din jud(ețul) Neamț nu este desființată și prin urmare, pe cât timp se află în ea monahi nu este ertat, din mai multe cauze, a fi în încăperile de acolo și subprefectura.

Primiți etc.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 39.

27

1865 septembrie 2, <Schitul Tarcău>

1865 septembrie 2

Registratura de intrare a Ministeriului
Justiției, Cultelor și Instrucțiunii Publice
Diviziunea Cler
1865, luna sept(emvrie) 13
No. 39238

Domnule Ministru,

Fiindu petrecător între monahii de la m(onasti)rea Pangarații până la 1^{iu} aprilie, anul prezent, 1865, de unde m-am dus la schitul Tarcău, trăind cu de la sine existența și fiindcă acum s-au deschis loc vacant în budgetul acelu schit și fiindcă chear și îngrijitorul mă voește a fi în sânul acelu sobor.

Umilit vin a vă ruga să binevoiți a încuviința priimire me în schitul Tarcău pentru care vă va rămâne o neștearsă pomenire.

Binevoiți, vă rog, Domnule Ministru a priimi asigurare profundului respect ce vă păstrez.

Lavrente monahul¹ <mp>

Domniei Selle

Domnului Ministru Justiției, Cultelor și Instrucțiunei Publice

Rezoluție: „Se va scri(e) comitetului ca fiindu loc vacant dupre budget se priimească pe petiționarul în m(onasti)re, procurându-i cuvenita ospitalitate și îndestulare, încunoștintându-se și eparhiotul”.

1 Semnătura în grafie chirilică.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 40.

28

1865 septembrie 16, București

No. 30682

(1)865 septemb(rie) 16

D(iviziunea) Culte

La Mitropolie să se ducă la schitul Tarcăului

Comitetului Schitului Tarcău din distr(ictul) Neamț

Monahul Lavrentie prin petiția, înregistrată la no. 39298, arată că până la 1 aprilie anul curent au fost la mănăstirea Pângărați și de la sus citata dată se află în acel schit, voește a fi statornicit acolo.

Subsemnatul vă invită cuvioși părinți ca, dacă va fi loc vacant dupe budget, să-l primiți, dându-i cele necesare pentru esistență.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 41. Ciornă.

29

1865 septembrie 16, București

No. 30683

Înalt Prea Sfinției Sale părintelui Mitropolit al Moldovei

Urmează întocmai până la lit. a.

Subsemnatul în urma cereri ce a făcut, pe de o parte a scris Comitetului ca de va fi loc vacant dupre budget să primească, iar pe de alta cu onoare vi se face cunoscut și Prea Sfinției Voastre spre știință.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 41. Ciornă.

30

1865 octombrie 20, București

București, anul 1856, luna o(ctom)b(rie), 20

Ministerul de Interne
Agricultură și Lucrări Publice
Divizia Serviciului Administr(a)ției
Generale
No. 23357

Registratura de intrare a Ministeriului
Justiției, Cultelor și Instrucțiunei Publice
Diviziunea Cler
1865, luna o(ctom)b(rie), 20
No. 45002

Domnule Ministru,

În împrejurarea de care tratează adresa d(umnea)v(oastră), no. 26804, am dat cuvenitele ordine Prefectului de Neamț de la care am și primit raportul, no. 12727, prin care mă informează că, cauza pentru care nu s-a strămutat tahtul¹ Sub-Prefecturii plășii Muntele de la Monstirea Pângărați au fost că în târgușorul Becazu nefiind alte încăperi de cât vreo patru prăvălii care deja sunt închiriate altor subînchirietori, nu au voit a le da cu prețurile alocate în budgetul județului, în vederea căror împrejurări a dat autorizație sub-prefectului de a căuta în alt loc încăperi pentru Sub-Prefectură.

Am onoare dar a comunica d(umnea)v(oastră) arătarea de mai sus drept rezultat al acelei mijlociri ce ați binevoit a-mi adresa.

Priimiți vă rog Domnule Ministru încredințarea ossebitei mele considerații.

P. Ministru

Argintoian <mp>

Șef serviciu ... <mp>

Domnului Ministru al Justiției, Cultelor și Instrucțiunii Publice

Rezoluție: „Se va vesti aceasta superiorului m(onasti)rei”.

1 Reședință a unei subprefecturi sau a altei administrații locale.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 54.

31

1865 noiembrie 8, București

Superiorului M(onasti)rei Pangarații

No. 36419

1865 noiembrie 8 zile

În urma ~~mijloacelor~~ adreselor Înalț Prea Sfințitului Mitropolit al Moldovei ~~facute prin adresele sub~~ sub no. 44 și 2993 ~~scriindu-se sub no. 26804 cele cuvenite~~ mijlocindu-se către d(omnu)l Ministru de Interne, Agricultură și Lucrări Publice în privința desertărei încăperilor m(o)n(asti)rei de canțilaria Sub-Prefecturii, am priimit din partea-i adresa, no. 23357, prin care mă încunoșcintiază că, cauza pentru care nu s-a strămutat tahtul Sub-Prefecturii plașii Muntele din încăperile acei monastiri au fost ca în târgușarul Bicazul nefiind alte încăperi, de cât vreo patru prăvălii, care deja sunt închiriate, n-a putut a le angaja cu prețurile alocate prin budgetu și în vederea acestora a autorisat pe Sub-Prefectura de a căuta în altă parte încăperi pentru scopul sus arătat, despre care vă făcu cunoscut Prea Cuvioase Părinte, spre sciință și regulă.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 55. Ciornă.

32

1865 decembrie 17, Piatra-Neamț

1865 dechemv(rie) 17, Piatra (Neamț)

Registratura de intrare a Ministeriului Justiției,
Cultelor și Instrucțiunei Publice

Diviziunea Cler

1865, luna d(echem)brie, 23

No. 54084

Domnule Ministru,

De 18 ani trăesc ca monah în soborul Schitului Tarcău, precum dovedești billetul de matricula ce păstrez de la acestu onorabil minister, sub no. 231, unde până în timpul

de față mă am petrecut zilele în mijlocul suferințelor unui adevărat monah, lepădat de toate ale lumii, neavând nici o rudă sau prieten pe acest pământ și numai nădejdea a totului puternic. Ajuns astăzi la vârsta de bătrânețe mă văd depărtat de egumenul acestui schit, sub cuvânt de neascultare spre a vă pute arăta punctul de unde a devenit asemenea împrejurare sunt silit domnule ministru a vă supune niște detailluri care sunt de notorietate publică.

Egumenul acestui schit viețuind în mijlocul monahilor cu o călugăriță, spre a pute satisface gousturile ai sale amoresă e silit de a eși din legele prescrise monahilor; de unde au devenit că ține în acest schit un tânăr pribegit cu trei cai și unu altu amu care viețuește printre monahi, tot din acee cauză au devenit oprirea din leafă ce ne face.

În fine, greșind în fața superiorului meu cu aducerea aminte că asemenea purtări nu sunt iertate de legi și cu rugămintea de a-mi plăti restul lefei de pe anul 1864 numitul egumen mănios m-au impus sarcina de a face bucătăria monahilor ce compune soborul acestui schit. Singur fiind că nu îmi voi pute responde la asemenea sarcină din cauza bătrâneților care nu îmi iartă redicare căldărilor ce reclamă astă slujbă. De aice domnule ministru au devenit cuvântul de nesupunere ce mi s-a atribuat și din care cauză mă vait astăzi și depărtat de la acest schit în mijlocul iernei, neavând nici de unele trebuitoare și neavând nici adăpost, redus a muri de foame în pădure ca o fiară salbatică.

Vă rog Domnule Ministre milostiviți-vă asupra mea și regulați cele de cuviință spre reintegrarea mea la acest schit.

Cu tot respectul și supunere a d(umnea)v(oastră) slugă

Venedictu monahu al schitului Tarcău, districtul Neamț, plassa Muntele

Domniei Sale

D(omnu)lui Ministru Cultelor și Instrucț(iunei) Publice

Rezoluție: „Se va comunica aceasta în copie părint(elui) mitropolit al Moldovei, cu mijlocire că, încredintându-se de cele arătate să facă cuvenita îndreptare și satisfacerea petiționarului de dreptul ce i se cuvine”.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 56, 75.

33

1866 ianuarie 10, București

No. 398

(1)866 ianuar(ie) 10

D(iviziunea) Cultelor

Mitropolitului Moldovei

Alăturat de aceasta cu onoare vi se alătură, în copie, petiția monahului Benedictu, înregistrată la no. 54084, prin care se tânguește în contra superiorului schitului Tarcău, rugându-vă eminență ca încredințându-ne de cele într-însa arătate să faceți cuvenita îndreptare și satisfacerea petiționarului de drepturile ce i se cuvin.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 57. Ciornă.

34

1866 februarie 4, Schitul Tarcău

Principatele Unite Române
Îngrijitorul Schitului Tarcău
No. 6

Registratura de intrare a Ministeriului
Justiției, Cultelor și Instrucțiunii Publice
Diviziunea Cler
1866, luna 9/2 (februarie 9)
No. 4347

Domnule Ministru!

Prin budgetul anului conținut s-au prevăzut 600, șase sute lei pentru aprovizionare de vin, deși această sumă este destul de mică, astăzi mă văd invitat de către primarul com(unei) Pangarați, în a căruia circumscripțiune e această m(onasti)re, de a plăti otcupul¹ pentru vinul ce s-au luat pentru trebuința acestei m(onasti)ri. Această invitare a primarului m-au pus în poziție de a gândi cum d(umnea)lui mă obligă la asemenea, când m(onasti)rea nu primește nici un beneficiu de la comună și când această mică sumă abia cu mare economie poate a ajunge pe timpul ce este destinată; a lua vin de la jidanii cari pe aicea lu speculă în modul cel mai perfidios e imposibil, ba chiar pentru slujba sf(intii) Liturghii ni se oprește a servi cu vin luat de la oranzele în care speculă jidanii.

Pentru care cu respectu viu a vă ruga să binevoiți a ordona de a nu mi se mai pretinde o asemenea plată fiindcă mie imposibil a o da.

Binevoiți, vă rog, Domnule Ministru a primi distinctul respect ce vă conserv.

Îngrijitor,
Stratonic Duhovnic¹ <mp>

Domniei Sale
Domnului Ministru Justiției, Cultelor și Instrucțiunii Publice

¹ Bun sau venit al statului, dat în arendă (conf. dextonline.ro)

² Semnătura în grafie chirilică

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 58.

La Ministerul de Interne
1866 fevr(uarie) 22 zile
No. 410

Îngrijitoarul Schitului Tarcău, de la județul Neamț, prin raportul, no. 6, arată că Primăria comunei Pangărați, în a căreia circumscripție este arătatul schit, cere a plăti accizu pentru vinul cumpărat în trebuința monahilor de acolo. În urma unei asemenea, cu onoare, vă rog domnule ministru să bine voii a da ordinele cuvenite pentru a fi scutit mencionatul schit de la plata accizului pretins de primărie.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 59. Ciornă.

Principatele Unite Române
Îngrijitoarul Schitului Tarcău
No. 13

Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 63047
Intrat la: 6 iunie 1866

Domnule Ministru!

De la înființarea acestui schit și până astăzi, sub toți arendași aceștii moșii Tarcău, au fost hotărât un loc pentru pășunarea vitelor și anume din Poeana numită a Marcului și până la pârâul Adănc. Astăzi domnul arendaș, aflător pe această moșie, ni oprește de a mai pășuna vitele, vânzând numitul loc la niște ceobani, ba încă au hotărât că va lua și o poeană ci până acum s-au ținut cu îngrăditură făcută de monahi.

Domnule Ministru respectuos vă rog să binevoiți a ordona ca să se lese locul ce am avut pentru pășunarea vitelor, precum și zisa poeană numită a Marcului, căci dacă nu voi fi învoit a pășuna vitele pe aceste locuri atuncia e cu neputință a se mai ține vite la această monastire.

Superior Stratonic duhovnic¹ <mp>

Domniei Sale
Domnului Ministru Justiției, Cultelor și Instrucțiunei Publice

Rezoluție: „Se va mijloci la Ministerul de Finanțe ca în vederea contractului să dea ordin Prefecturii a lăsa pentru schit locurile arătate”.

1 Semnătura în grafie chirilică

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 60.

37

1866 iunie 9, București

No. 5336

1866 iunie 9

D(omnu)lui Ministru de Finanțe

Superiorul Schitului Tarcău, prin raportul no. 13, se roagă a se îndatora d(omnu)l arendaș al moșiei Tarcău de a lăsa, ca și în trecut, pe seama schitului Tarcău locul pentru pășunatul vitelor precum și o poeană ce s-au ținut cu îngrăditură făcută de monahi.

Sub-însemnatul cu onoare vă roagă d(omnu)le ministru ca în vederea contractului de arendare a acei moșii să binevoiți a da ordin d(omnu)lui Prefect al județului a lăsa pe seama schitului locurile ce i se cuvin.

Primiți.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 61. Ciornă.

38

1866 septembrie 6, Iași

Iasi, 9 septembre 1866

Principatele Unite Române

Santa Mitropolie a Moldovei și Sucevei

No. 2165

Ministeriul Cultelor

Registru general

No. 11259

Intrat la: 15 septembre 1866

Domnule Ministru

Regulandu tot acum așeziare ieromonahului Iftime Popovici (carele se află nestatornicit în nici una din mănăstiri) la monastire Pangarați, am onoare a vă încunoștiința despre aceasta și vă rog să benevoiți a da ordin Comitetului acelei monastiri spre ai da întreținere necesară, comunicându-i și Metropoliei știința.

Primiți că rogăm Domnule Ministre încredințare osebitei nostre considerațiuni.

+ K(esarie) Mitropolit Moldaviei <mp>

Director Metropoliei

Manu (?) <mp>

Domniei Sale
D(omnu)lui Ministru al Instrucțiunei Publice și al Cultului

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 62.

39

1866 septembrie 20, București

No. 9536
1866 septemvrie 20

Comitetului m(onasti)rii Pângărați

În urmare mijlocirii făcută de Em(inența) Sa Mitropolitul Moldaviei, prin adresa no. 2165, de a se primi în acea m(onasti)re ieromonahul Iftime Popovici, subînsemnatul invită pe cuv(ioșiile) vo(a)stre ca fiind loc vacant să se priimească în acea m(onasti)re numitul ieromonah, procurându-i-se tot odată și cele necesare (pentru) a sa întreținere.

Primiti etc.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 63, ciornă.

40

1866 septembrie 20, București

No. 9537

Emi(nenței) Sale Mitrop(olitului) Moldaviei la adresa Em(inenței) Voastre, no. 2165, am onoare a răspunde că tot acum s-au scris Comitetului m(onasti)rei Pangarați ca fiind loc vacant să priimească în acea m(onasti)re pe eromanahul Iftimie Popovici, cel despre care mijlociți em(inența) voastră prin sus citata adresă.

Primiți etc.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 63. Ciornă.

41

1866 decembrie 20

(1)866 decembre 20

Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 11259
Intrat la: 3 ianuarie 1867

Domnule Ministru

Subsemnatul Ieromonah, deși viețuitor în schitul Rarăului, însă fiind de metanie din schitul Tarcău, voesc iarăși a mă restatorinici la metania mea, pentru care cu tot cuvenitul respect vă rog d(omnu)le ministre a-mi învoi asemenea strămutare.

Primiți vă rog d(omnu)le ministre asigurarea prea osebitei mele considerații.

Ilisei ieromonah¹

Rezoluții:

„La div(izia) Cult

Se va încuviințează dacă locul său din schitul Tarcău nu este ocupat de un altul. În cazul acesta se va aștepta convocarea Sinodului”.

„Se va cere mai întâi consimțământul părint(elui) mitropolit”.

¹ Semnătura în grafie chirilică

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 64.

42

1867 ianuarie 11, București

Em(inenței) Sale Mitropolitului din Iași

Ieromonahul Iliesei din desființatul schit Rarăului prin suplica, (în)registrată la no. 27, se roagă a fi primit în schitul Tarcău, unde zice că-și are metania sa.

Subsemnatul comunicându-vă aceasta, cu onoare, vă roagă pe Eminenția Vo(a)stră să binevoiți a ne încunosciența dacă avizați la strămutarea numitului ieromonahului în aretatul schit.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 65, ciornă.

43

1867 ianuarie 28, Iași

Iassii în 28 ianuarie 1867

Principatele Unite Române
Santa Mitropolie a Moldovei și Sucevei
Secțiunea
No. 163

Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 1347
Intrat la 4 feb(ruari) 1867

Domnule Ministre!

Asupra adresei domniei vo(a)stre, no. 298, aveam ono(a)re a vă răspunde că consimțim la permutarea în schitul Tarcău a Ieromonahului Iliseiu din Schitul Rarău, pentru care am și dat cuvenitul ordin superiorului acelui schit de al primi.

Primiți vă rugăm, Domnule Ministre, încredințare osebitei noastre considerațiuni.
+ K(alinic) Mitropolit Moldovei

Domniei Sale
D(omnu)lui Ministru al Instrucț(iunei) Publice și al Cultelor
Rezoluție: „Se va scrie super(iorului) schitului Rarău despre încuviințarea P.S. Mitr(opolit) pentru strămutarea monahului la Tarcău”.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 84.

44

1867 februarie 11, București

No. 1312
1867 febr(uarie) 11

Superiorului schitului Tarcău

În urma cererii făcută de ieromonahul Ilisei ,din desființatul schit Rarăului, prin suplica registrată la no. 27, de a fi primit în schitul Tarcău, unde zice că-și are metania sa. Subînsemnatul invită pe cuv(iosia) vo(a)stră să binevoiți a face de a se priimi în acel schit numitul ieromonah.

Priimiți etc.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 85. Ciornă.

45

1867 martie 29, Schitul Tarcău

1867 mart(ie) 29

România

Superiorul Schitului Tarcău,

Județul Niamțu

No. 3

Ministeriul Cultelor

Registru general

No. 4193

Intrat la 7 aprilie 1867

Domnule Ministru

La vacanția ci este la acest schit am priimit pe eromonahul Ilisei din schitul Rarăul, zioa viniri sale au fost una enoarie de când s-au și înscris în catastișe. Drept care, cu respect, refer de rezultat la ordinul d(umnea)v(oastră), no. 1312.

Priimiți vă rog d(omnule) ministru asigurarea preosebitei mele consid(erațiuni).

Superior,
Stratonic duhovnic¹

Domniei Sale
D(omnu)lui Ministru Cultilor și Instrucțiuni Publice

Rezoluție: „La dosar”.

1 Semnătura în grafie chirilică

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 86.

46

1867 martie 29, Schitul Tarcău

România
Superiorul Schitului Tarcău,
Județul Niamțu
No. 2

Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 4194
Intrat la 7 aprilie 1867

Domnule Ministru

Lista cerută de dumneavoastră, prin ordinul no. 2299 de numărul monahilor
aflători în acest schit, am anecsat de ace(a)sta cu respect v-o presint spre regulă.

Priimiți vă rog d(omnule) ministru asigurarea preosebitei meli considerați.

Superior,
Stratonic duhovnic¹

Domniei Sale
D(omnu)lui Ministru Cultu și Instrucțiuni Publice

Rezoluție: „În vedere la formarea tabloului”.
Ghidion(escu)” m.p.

1 Semnătura în grafie chirilică.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 87.

Listă de monahi aflători la schitul Tarcău, județul Niamț
1867 mart(ie) 25

No.	Numile și Pronumele	Vârsta	Serviciul
1	Stratonic duhovnic		Superior
2	Domitean eromonah		Preut
3	Necodim monah		Cântăreț
4	Savastia monah		Ascultător
5	Varsinofei monah		Ascultător
6	Nectarie monah		Ascultător
7	G(h)erontie monah		Ascultător
8	Ionichie Lăstun monah		Ascultător
9	Pahomie monah		Ascultător
10	Irinarh monah		Ascultător
11	Ionichie monah		Ascultător
12	Ioniche Istrati monah		Ascultător
13	Vitale eromonah		Ascultător
14	Efrim monah		Ascultător
15	Gherasim monah		Ascultător
16	Serafin monah		Ascultător
17	Teodosie monah		Ascultător
18	Ilisei eromonah		Ascultător
18	Adică optusprizeci persoane în total		

Superior,

Stratonic duhovnic¹

S-a mai primit monahul Ghedeon Popescu, vezi rap(ortul) no. 117 din (1)868.

¹ Semnătura în grafie chirilică

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 88.

(1)867 martie în 30

România
Superiorul Monastirei Pângărații
No. 47

Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 4315

Intrat la 10 april(ie) 1867

Domnule Ministre!

Priimind ordinul d(umnea)vo(a)stre, no. 2299, prin quare mi cereți o listă exactă de numărul monahilor și a fraților aflători astăzi în ace(a)stă monast(ire), subsemnatul cu tot cuvenitul respect vă și presentu d(omnu)le m(inist)re o asemenea listă odată cu ace(a)sta.

Priimiți vă rog d(omnu)le m(inist)re asigurarea osebitului meu respect.

Superior,

Nichita Darie arhimandrit¹

D(omniei) Sale

Domnului Ministru de Instrucțiune Publică și Culte

Rezoluție: „În vedere la formarea tabloului”.

Ghidion(escu)” m.p.

„Lucrarea e la dosar 510/(18)67 lit. V”.

1 Semnătura în grafie chirilică.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 89.

49

1867 martie 30, Mănăstirea Pângărați

Lista de numărul monahilor și a fraților aflători în santa Monast(ire) Pangarați, (1)867

No.	Numile și Pronumele	Vârsta	Serviciul
1	Nic(h)eta Darie	34	Superior
2	Iosafu Iutișul	65	Preotu I ^{iu}
3	Viniaminu Mancașu	67	Idem al II ^{le}
4	Isachie Caramalău	48	Preotu
5	Daniil Nechitu	40	Preotu
6	Izechiil Popovici	38	Preotu
7	Nicolai Ghelasfie	40	Preotu
8	Hisfarion Ghindaonu	34	Cântărețu I ^{iu}
9	Crischentie Theodorescul	30	Cântărețu al II ^{lea}
10	Macarie Gherassimul	55	Cetețu
11	Calynicu Dumitrașcu	50	Cetețu
12	Issaiea Manoliu	28	Diaconu
13	Iulian Botescu	45	Bucătariu

14	Viniaminu Cazacciul	30	Eclesiarhu I ^{iu}
15	Marchianu Ionescul	28	Eclesiarh II ^{le}
16	Silvestru Șoimariu	90	Batranu și slabu
17	Ionaftan Thoma	60	Grădinariu
18	Nechifor Mihăluța	70	Chelariu
19	Niofitu Chelsoi	50	Prescurariu
20	Pangratie Thoma	52	Pitariu
21	Vasfilie Negelu, frate	22	Camarașu
22	Maftciu Cojocariu, frate	48	Îngrijitoriu de vite

Adică douăzeci și doi indivizi să află în Santa Monastire
Pangarații, județul Neamțu, (1)867 mart(ie) în 30

S-a mai primit monahul Varsanufie Mateescu din schit(ul) Tarcău. Vezi raportu
Comit(etului), no. 53 din a(nul 1)867

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 90 v-91.

50

1867 aprilie 6

Registratura Ministeriului Instrucțiunei
Publice și al Cultului

No. 1790

14 aprilie 1867

Domnule Ministru

Subsemnatu cu adâncă supunire vin a vă ruga să binevoiți, milostivindu-vă, a-mi încuviința strămutarea din Monastirea Bisericanii la s(c)hitu Tarcău spre a-mi pitreci acolo rămășița zilelor. Di aceia, umilit, vă rog Domnule Ministru <să> binevroiți di a-mi trimite înaltu ordin al domniei vo(a)stre cu adresa către subsemnatu ca să pot fi trecut în statu la numitu s(c)hit, căci încăpând în mână grijitorului trece un timp lung și apoi mi-l dă și nu îmi pot căpăta cele necesare pentru viețuire.

Al domniei vo(a)stre prea plecatu și supusu servu.

Andri Burcă¹

1867 april 6

Rezoluție: „D(iviziunea) Culte. Se va scrie îngrij(itorului) mon(astirii) Tarcău pentru a primi pe monahul reclamant”.

¹ Semnătura în grafie chirilică.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 78.

51

1867 aprilie 26, București

(1)867 aprilie 26
D(iviziunea) Cultelor

Em(inenței) Sale Părintelui Mitropolit al Moldovei

Monahul Andrei Burcă din Monastire Bisericiani, prin petiția ce au dat acestui minister, cere a se strămuta la schitul Tarcăului fără a arăta motivul ce-l silește a se strămuta.

Subsemnatul comunicându-vă ace(a)sta, cu ono(a)re vă rog eminență să binevoiți a-mi comunica știința dacă avisați la strămutarea numitului monah.

Primiți.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 79. Ciornă.

52

1867 aprilie 29, <Schitul Tarcău>

Registratura Ministeriului Instrucțiunei
Publice și al Cultului

No. 2005
5 mai 1867

Domnule Ministre!

Subscrisul, monah petrecător acum în schitul Tarcău, dist(ri)ctul Ne(a)mțu, plasa Muntele, unde nemaiputând fi în stare de a mă mai oppune atăcătoarelor isbiri ce acest climat, foarte tare pentru constituțiunea mea, mă face pe fiecare zi încât din ace(a)sta cauză nu puțin mi se ruinează sănătatea corporală, apoi cu tot cuvenitul respect și cu fierbinți lacrimi vă rog d(omnu)le ministre a ordona superiorului santei m(onasti)ri Pangarații de a fi priimit în soborul acei m(onasti)ri.

Varsanufie Mateescu¹

D(omniei) Sale
Domnului Minist(ru) al Instrucțiunei Publice și al Cultului

Rezoluție: „D(iviziunea) Culte. Se va scrie Comitet(ului) ca fiind loc vacant să-l priimească pe suplicant în m(onasti)re”.

1 Semnătura în grafie chirilică

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 80.

53

1867 mai 9, Iași

Iassi în 9 mai 1867

Principatele Unite Române
Santa Mitropolie a Moldovei și Sucevei
Secțiunea
No. 827

Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 5529
Intrat la 15 mai 1867

Domnule Ministre!

Regulând strămutarea monahului Iasie Zaharascu de la Schitul Vovidenia al M(onasti)rei Neamțiu și Secu, la Schitul Tarcău, cu onoare vă rugăm domnule ministru să benevoiți a regula întreținerea lui la schitul arătat.

Priimiți vă rugăm, Domnule Ministru, încredințarea osenitei no(a)stre considerațiuni.

+ K(alinic) Mitropolit Moldovei

Domniei Sale
D(omnu)lui Ministru al Instrucțiunei Publice și al Cultului

Rezoluție: „Se va da ordin în consecuența”.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 82.

54

1867 mai 11

No. 4122
1867 mai 11

Comitetului m(onasti)rei Pangarați

Monahul Varsanufie Mateescu, din schitul Tarcău, prin petițiunea, registrată la no. 2005, se roagă a fi priimit în acea m(onasti)re. Subînsemnatul invită pe cuv(ioșiile) vo(a)stre ca fiind loc vacant după budget să faceți a se priimi numitul monah, procurându-i-se tot de odată și cele necesare la a sa întreținere.

Priimiți etc.

55

1867 mai 13, Piatra-Neamț

Piatra, 13 mai 1867

Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 2399
Intrat la 26 mai 1867

Domnule Ministru!

Subscrisul astăzi mă găsesc fără postu în urbea Peatra, județul Neamțu, am fost călugărit în monastirea Pângărați, după care de cătră doamna proprietara moșii Dărmăneștii, ci-i în apropiere de urbea Peatra, am fost angajat ca cântăreț unde am stat mai mulți ani, acum rămas în disponibilitate, voesc a fi statornicit în citata monastire și superiorul monastirii mi-au arătat că nu e loc vacant ca să fiu primit.

Domnule Ministru! Vă rog binevoii a ordona admiterea mea în bugetul m(o)n(astirii) Pângărați, anunțându și superiorul acei monastiri că sunt în stat.

Primiți vă rog domnule ministru încredințare despre devotamentul și profundul respect ci vă conserv.

Neunil monahul cestereți¹

Domniei Sale

Domnului Ministru de Culte și Instrucțiunea Publică

Rezoluție: „La dosar, nefiind loc vacant după cum în stat arată”.

Ghidi(onescu) <mp>

¹ Semnătura în grafie chirilică

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 102.

56

1867 mai 17

1867 mai 17

D(iviziunea) Cultelor

Comitetului economic al Schitului Tarcăului din dis(trictul) Neamț

P. S. P. Mitropolit al Moldovei, prin adresa cu no. 827, mijlocește la acel schit <pe> monahul Iasie Zaharescu de la schitul Vovidenia. Subsemnatul comunicându-vă

ace(a)sta, vă invit, ca de veți avea loc vacant dupe budget, să-l primiți, încunoștințând și ministeriului instalarea sa spre a se trece în contor.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 83, ciornă.

57

1867 iunie 15, Mănăstirea Pângărați

1867 iunie în 15

România
Comitetul economic al
Monastirii Pângărații
No. 53

Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 7747
Intrat la 26 iuni 1867

Domnule Ministru!

Priimind ordinul domniei voastre, no. 4122, prin care ni se ordonă priimirea în această monast(ire) a monahului Varsanufie Mateescu din schitul Tarcău, și dar fiind loc în budget l-am priimit, trecându-l totodată în numărul monahilor cu începerea de la data ordinului d(umnea)voastră.

Priimiți vă rugăm d(omnu)le ministru asigurarea osebitului nostru respect.

Nichita Darie arhimandrit
Iosaf dohovnic¹

D(omniei) Sale
D(omnu)lui Ministru de Instrucț(iune) Publică și Culte

Rezoluție: „Se va adonota în inventarul monahilor de la această m(o)n(asti)re”.

¹ Semnătura în grafie chirilică

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 105.

58

1867 iunie 16, <Schitul Tarcău>

1867 iunie în 16

Registratura Ministeriului Instrucțiunii
Publice și al Cultelor
No. 3137
Intrat la 26 iunie 1867

Domnule Ministru

Subsemnatul, monahu Efrem Sântenu, petrecătoriu în schitul Tarcău, cu profund respect, vin prin aceasta a areta d(umnea)voastre qua de mai mult tempu sunt tot bolnav din cauza climatului celu foarte tare pentru slaba mea constituție. Vă rog deci a-mi învoi permutarea din asemenea loc în santa monast(ire) Pângărașii. Și atunci sănătatea corpului meu nu voi atribui-o dequat generozității domniei voastre, fiindcă climatul acestui loc e potrivit pentru constituția mea.

Priimiți că rog, d(omnu)le ministre, asigurarea prea distinsei mele considerații de stimă și respect ce subsemnatul vă conservă.

Efrim Sinteianul¹

Domniei Sale

Dom(ului) Minist(ru) de Inctruc(ție) Publică și Culte

Rezoluție: „Se va cere avizul Mitropoliei”.

1 Semnătura în grafie chirilică

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 106.

59

1867 iulie 7, București

No. 6998

1867 iulie 6

Pre Sf(inției) Sale Mitropolitului din Iași

Monahul Efrem Sinteianu din schitul Tarcău prin petițiunea sa, reg(istrată) la no. 31317, cere a i se învoi permutarea în m(onasti)rea Pangarașii. Subînsemnatul, cu onoare, vă roagă Pre Sf(inte) Părinte să binevoiți a comunica dacă avisați la permutarea numitului monah în arătata m(onasti)re.

Priimiți etc.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 107. Ciornă.

60

1867 iulie 9, <Mănăstirea Bisericiani>

Ministeriul Cultelor

Registru general

No. 3507
Intrat la 13 iulie 1867

Domnule Ministru

Suplică

Subînsemnatul, viețuitor în monstirea Bisericiani, județul Neamțului, cu adâncă smerenie vă roagă Domnule Ministru să binevoiți a ordona cele de cuviință pentru retragerea la metania sa, la schitul Tarcău, spre a-și petrece rămășița vieții la liniște în locul său.

Al Domniilor Voastre.
Prea plecat servu,
Theophilact monahul

1867 iulie 9

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 108.

61

1867 iulie 22, București

No. 7080
1867 iulie 22

Em(inenței) Sale Mitropolitului din Iași

Monahul Teofilact din m(onasti)rea Bisericiani prin petițiunea reg(istrată) la no. 3507, se roagă a i se învoi retagerea sa la schitul Tarcău, unde zice că-și are metania. Subînsemnatul, cu onoare, recomandă em(inenței) voastre cererea sa, rugându-vă să binevoiți spre a se putea regula cele de cuviință.

Priimiți etc.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 109. Ciornă.

62

1867 august 7, <Mănăstirea Bisericiani>

Registratura Ministeriului Instrucțiunii
Publice și al Cultelor
No. 4050
Intrat la 11 aug(ust) 1867

Domnule Ministru!

Subscrisul, conform regulii monahale, viu prin aceasta, cu smerenie adâncă, a vă ruga să binevoiți a încuviința strămutarea mea din m(onasti)rea Bisericiani, distr(ictul) Neamțu, la schitul Tarcău, același dis(trict), pentru liniște; ordonându și narcealnicului primire me cu nutrimentul între personali săi.

Priimiți Domnule Ministru! vă rog și dimisiunea mea din funcție ce am avut în m(onasti)rea Bisericiani, ca preotu al III^{lea} tot în privirea liniștii și pentru acest acord rog cu nevrednicie înalta prevedență să vă dăruiască ambe fericirile creștinești speranțe.

Theophilactu Nisipeanu ieromonah

Rezoluție: „Se va cere avizul Mitropoliei”.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 110.

63

1867 august 7, < Mănăstirea Bisericiani >

Dimisiune

Astăzi, la șapte avgust 1867, pentru ca mai fără turburare să-mi petrec rămășița vieții conform promisiunii date lui Dumnezeu prin viu rostul meu, declar prin această sub a me semnare dimisiunea me atât din funcție cât și de preoție în totul, pentru care prin alăturata suplică, cu smerenie profundă rog pe onor(atul) ministeriu să binevoiască a încuviința trecere me cu locuința de la m(onasti)re Bisericiani la schitul Tarcău, împreună cu existența zilnică.

Theophilact Nisipeanul

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 111.

64

1867 august 21, București

No. 8276

(1)867 aug(ust) 21

D(iviziunea) Cultelor

Em(inenței) S(sale) P(ărintelui) Mitropolit al Moldovei

Ieromonahul Theofilact Nisipeanu, din monastirea Bisericiani, prin petiția ce mia adresat cere a se strămuta la schitul Tarcăului. Subînsemnatul comunicându-vă aceasta, cu onoare, vă rog eminență să binevoiți a-mi răspunde dacă avisați la strămutarea numitului.

P(rimiți)

65

1867 septembrie 7, <Schitul Tarcău>

Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 12425
Intrat la 25 s(eptem)vre 1867

Domnule Ministru!

Petiție.

Urmând necesitate la biserica schitului Tarcău de cântăreț la strană stângă, binevoiți, vă rog Domnule Ministru! a încuviința pe ieromonahul Theophilact Nisipeanu din m(onasti)rea Bisericiani și cu metanie din sf(ân)tul Munte, carele prin petițiunea sa de la 7 avgust, expirat ș-au cerut învoire de la onorabilul ministeriu a să retrage la acest schit pentru liniște, fiind și vacanție în buget prin eșirea monahului Efrem la schitul Lepșa în Vrancea.

Priimiți vă rog Domnule Ministru! încredințarea prea deosebitei mele considerațiuni.

Superior
Stratonic duhovnic¹

1867 sept(embrie) 7
Schitul Tarcău

¹ Semnătura în grafie chirilică

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 121.

66

1867 octombrie 17, București

No. 10976
(1)867 octomb(rie) 17
D(iviziunea) Culte
Em(inenței) S(sale) P(ărintelui) Mitropolit al Moldovei

Am onoare a vă ruga să binevoiți a-mi onora cu răspuns, dacă avisați la permutarea ieromonahului Theofilact Nisipeanu din m(onasti)rea Bisericiani la schit Tarcăului și despre care am fi mijlocit și prin adresele cu no. 7080 din 22 iulie și 8276 din 21 aug(ust).

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 122. Ciornă.

67

1867 octombrie 29, Iași

Iassi, 29 octombre 1867

Principatele Unite-Române
Santa Mitropolie a Moldovei și Sucevei
Secțiunea
No. 2053

Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 14288
Intrat la 3 n(oiem)bre 1867

Domnule Ministre!

În vederea notei d(umnea)voastre, no. 10976, repetuitoare acelor cu no. 7080 și 8276, relative la consimțimentul ce ne se cere pentru permutarea ieromonahului Theofilact Nisipeanu la schitul Tarcău.

Aveam onoare a vă răspunde că nu se poate satisface până acum menționatele note din cauze că numitul ieromonah nu se poate proba tunderea și hirotonia, arătând pe de o parte că în Eparhia Metropolei Ungrovlahiei era pe de alta ca ar fi în Eparhia Metropoliei de a(i)ci și pentru constatare căria s-au luat dispozițiunile cuvenite, dupe care numai vom putea a ne pronunția.

Priimiți, D(omnu)le Ministre, arhipastoreasca noastră benecuentare.

K(alinic) Mitropolit Moldaviei <mp>

Domniei Sale

D(omnu)lui Minist(ru) Instrucț(iunii) Publice și al Cultelor

Rezoluție: „Se face cunoscut petiționarului prin comitetului m(onasti)rei, unde se află astăzi”.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 125.

68

1867 noiembrie 7, București

No. 11995
1867 n(oie)mb)rie 7

Superiorului m(onasti)rei Bisericanii

În urmarea cererii făcută de ieromonahul Teofilact Nisipeanu din acea m(onasti)re de a i se învoi permutarea în schitul Tarcău, mijlocindu către Em(inanța) Sa Mitropolitul Moldovei de a-mi comunica dacă avisează la cererea numitului ieromonah am primit acum drept răspuns adresa no. 2053 în cuprindere că nu poate avisa. Subînsemnatul invită pe cuv(ioșia) voastră a face cunoscut despre aceasta numitului ieromonah spre sciință.

Primiți etc.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 126. Ciornă.

69

1868 februarie 8, Iași

Iassi, 8 februarie 1868

Principatele Unite-Române
Santa Mitropolie a Moldovei și Sucevei
Secțiunea
No. 180

Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 1876
Intrat la 14 fev(ruarie)1868

Domnule Ministre!

Spre respons la adresa d(om)niei voastre, no. 6338, avem onoare a vă face cunoscut că nu putem avisa la permutarea monahului Efrem Sinteanu de la schitul Tarcăului la m(onasti)rea Pangarații, din cauza relei sale conduite dupe cum ne încredințiază îngrijitorul acelu schit, prin raportul no. 1, mai ales că el au și eșit de acolo fără scirea Metropoliei, fără a se pute cunoaște unde se află acum și vă rugăm, d(omnu)le ministre ca să benevoiți a-l trimite aice la Metropolie, când se va arăta cu stăruinția spre a se trimite la metania sa, m(onasti)rea Neamțiului.

Primiți D(omnu)le Ministre arhiereasca noastră benecuventare.

P.I.P.S. Metropolit

V(ladimir) I(rinupoleos) Suhopan <mp>

P. Director Metropoliei

... <ss indescifrabilă>

Domniei Sale

D(omnu)lui Ministru Instr(ucțiunii) Publice și al Cultelor

Rezoluție: „Se va face cunoscut aceasta petiționarului spre respons la cererea sa”.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 129.

No. 2003

1868 febr(uarie) 21

Comitetului Schitului Tarcău

În urmarea cererii făcută de monahul Efrem Sinteanul de a i se învoi strămutarea din acel schit în m(onasti)rea Pangarații, mijlocind către Em(inanța) Sa Mitropolitului Moldaviei și Sucevei a a-mi comunica dacă avisează la cererea numitului monah, am priimit acum din parte-i drept răspuns adresa, no. 180, prin care ne încunosciițiază că din cauza relei purtări a scrisului monah nu poate a consfinți la cererea sa. Subînsemnatul invită pe cuv(ioșia) voastră de a comunica aceasta sus numitului monah spre sciință și răspuns la cererea sa.

Priimiți etc.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 130-130 v. Ciornă.

71

1868 martie 15, Schitul Tarcău

În 15 martie 1868

România
Superioarul Schitului Tarcău,
Jud(eșul) Neamțului
No. 3

Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 3946
Intrat la 26 martie 1868

Domnule Ministru!

Subînsemnatul, cu toată supunerea, viu a vă aduce la cunoștință că la acest schit din cauza asprimei locului rar să găsește oameni cu talentele necesare pentru biserică. Iar acum de puțină vreme au venit un ierodiacon cu numele Nicostrat Popovici, bătrân de vârstă, care s-a răspuns la întrebare că este cu metania de la schitul Urguești, în județul Tutovii, cu talentele cuviincioase pentru biserică și totodată declarându-mi că vroește a rămânea î(n) acest schit, priimindu-l pentru totdeauna.

De aceea în privința necesității ce i se află pentru asemenea oameni, cu adâncă smerenie, vă rog domnule ministru ca să binevoiți a-i cuviința statornicirea la acest schit, precum și zilnica existență.

Priimiți că rog Domnule Ministru! încredințarea pre deosebitei mele considerațiuni.

Stratonic duhovnic¹

Domnii Sale!

Domnului Ministru al Instrucțiune(i) Publice și al Culte

Rezoluție: „Se va răspunde că având loc vacant duple budget poate să treacă pe numitul ierodiacon încunoștiințind însă și pe minister de a lui trecere în stat”.

1 Semnătura în grafie chirilică

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 133.

72

1868 martie 15¹, <Schitul Tarcău>

România
<Superiorul Schitului Tarcău,
Județul Neamț>
No. 4

Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 1519
Intrat la 27 martie 1868

Domnule Ministru

Petițiune

Prin petiția, ce cu profundă smerenie viu a vi-o presenta, cu umilință, vă rog domnule ministru ca să binevoiți a î(n)cuviința statornicirea mea la schitul Tarcău, din județul Neamțului, unde am ales a-mi petrece rămășița vieții în liniște,

Pentru care iarăși cu umilință repetez rugămintea a vă milostivi asupra-mi de a ordona superiorului mincionatului schit de a mea primire.

Ierodiaconul Nicostrat Popovici²

Domnii Sale!

Domnului Ministru al Instrucțiune(i) Publice și al Culte

1 Datat după documentul emis de superiorul schitul Tarcău din 15 martie 1868. Documentul este scris de aceeași mână.

2 Semnătura în grafie chirilică.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 134.

73

1868 martie 29, București

No. 3529

(1)868 martie 29/10
D(epartamentul) Cultelor

Comitetului econ(omic) al Sch(itului) Tarcăului din dis(trictul) Neamț

La raportul c(uvioșiei) v(oastre), cu no. 3, vi se răspunde că dacă aveți loc vacant, dupe budget, să primiți pe ierodiaconul Nicostrat Popovici, raportând și Ministerului de a lui instalare spre a se trece în tablou.

P(rimiți etc.)

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 135. Ciornă.

74

1868 noiembrie 4, Iași

Iași, în 4 noembr(ie) 1868

Santa Mitropolie a Moldavei și Sucevii
No. 2302

Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 14395
Intrat la 9 noiembre 1868

Domnule Ministru!

Pe monahul Varlaam din m(onasti)rea Slatina pentru necuviincioase purtări l-am permutat la m(onasti)rea Tarcăului, pentru care avem onoare a vă ruga ca să regulați cele de cuviință pentru a lui întreținere în acea m(onasti)re.

+ K(alinic) Mitropolit Moldaviei

Director Metropoliei
... <ss indescifrabilă>

Domniei Sale
D(omnu)lui Ministru Instrucț(iunii) Publice și al Cultelor

Rezoluție: „Se va da ordin comitetului”.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 139.

75

1868 noiembrie 13, București

No. 13031

(1)868 noemb(rie) 13
D(epartamentul) Cultelor

Comitetului Schit(ului) Tarcăului

Sunteți invitați, ca de veți fi având loc vacant dupe budget, să primiți în soborul
acelui schit pe monahul Varlaam din monastirea Slatina ce vi se va trimite de E(minența)
S(a) P(ărintele) Mitropolit al Moldovei, încunoștințând și pe Minister de a lui instalare,
spre a se trece în tablou.

P(rimiți etc.)

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 140. Ciornă.

76

1869 august 1, Schitul Tarcău

1 august 1869

România
Superioarul Schitului Tarcău
Din Jud(ețul) Neamțiu
No. 10

Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 10904
Intrat la 5 august 1869

Domnule Ministru!

Monahul Varlaam trimis din monastirea Slatina de Preasfințitul Mitropolit al
Modovei, cu ordinul no. 2299, și la care m-ați anonsatu d(umnea)voastră, cu adresa no.
13031, din anul espiratu, că dacă e loc vacant să fie priimit în soborul acestui schit.

Deci cu permutarea ieromonahului Theofilact Nisipeanu de la acest schit
deschizându-să loc vacant, vă rog, Domnule Ministru, ca numitul monah să fie înscris în
numarul soborului acestui schit.

Priimiți Domnule Ministru încredințare despre distinsa considerațiune.

Superior,
Stratonic duhovnic

Domniei Sale!
Domnului Ministru de Culte și Instrucțiunea Publică

Rezoluție: „La dosar”.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 141.

România
Santa Mitropolie a Moldavei și Sucevii
No. 2075

Iassy, 23 octombrie 1869
Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 15098
Intrat la octombrie 27, 1868

Domnule Minstre!

Ieromonahul Irimia Ionescu, fost cantor bisericii din monastirea Tazlău, prin suplica registrată la no. 1322 s-au demisionat din acest post și a cerut a-i învoi permutarea sa la altă monastire. Noi am încuviințat cererea sa și am regulat a se permuta la monastirea Pângărați, pentru care pe de o parte am dat ordin al primi acolo, eară pe de altă parte avem onoare a vă ruga să regulați cele de cuviință pentru a lui întreținere.

Priimiți vă rugăm, Domnule Ministre arhipăstoreasca noastră benecuvântare.

+ K(alinic) Mitropolit Moldaviei

Directore Metropoliei

... <ss indescifrabilă>

Domniei Sale

D(omnu)lui Ministru al Cultelor și Instrucțiunei Publice

Rezoluție: „Se va scrie comit(etului) al priimi de va fi loc vacant”.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 145.

Divis(iunea) Cult

1869 noemvrie 1

No. 13922

Comitetului Monastiri Pângărați din district(ul) Neamț

Din motivul mijlocirii făcută de Eminența Sa Părintele Mitropolit al Moldovei și Sucevei prin adresa, no. 2075, subsemnatul vă invită cuvioșilor părinți să priimiți în soborul acei monastiri, de va fi loc vacant, pe ieromonahul Eremia Ionescu, fostu cantor bisericesc în m(onasti)rea Tazlăului.

Priim(iți etc.)

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 146.

România
Comitetul economic al M(o)nastirei
Pângărații din județul Neamț
No. 117

Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 17152
Intrat la d(ecem)vrie 15, 1869

Domnule Ministru!

Conform celor ordonate de d(umnea)voastră, prin oficia no. 13922 din 1 octomvr(ie) anul corent, fiind loc vacant s-au priimit ieromonahul Ieremia Ionescu în soborul acestei monastiri, trecându-să și în statu cu începere de la 1 noemvrie expirat, despre care subsemnații membri ai comitetului economic a m(o)nastirei Pangarații, din județul Neamțiu, cu respect vă comunic.

Priimiți vă rugăm Domnule Ministre încredințări despre profundul respect ce vă conservăm.

Stratonic Costantinescu¹
Iosafu Iutișu¹

Domniei Sale
Domnului Ministru Instrucțiunei Publice și al Cultelor
Rezoluție: „La dosar”.

¹ Semnătura în grafie chirilică.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 147.

Iassy în 23 februarie 1871

România
Santa Mitropolie a Moldavei și Sucevii
No. 303

Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 2493
Intrat la 2 mar(tie) 1871

Domnule Ministre!

În locul decedatului monah Theodosie Ibagiu și ieromonahu(l) Sevastian Hotirescu din m(onasti)rea Tarcău. Noi am aprobat statornicirea acolo a monahilor Veniamin Adochiței din m(onasti)rea Secul și Nifon Ursachi din m(onasti)rea Neamțul,

pentru care pe de o parte am dat ordin a fi priimiți eară pe de alta avem onoare a vă ruga să regulați cele de cuviință pentru a lor întreținere.

Primiți, Domnule Ministre, arhipăstoreasca noastră benecuvântare.

P.I.P.S. Metropolit

Vladimir Irinupoleos Suhopan <mp>

Direct(or) Metropoliei,

... <mp>

Domniei Sale

Domnului Ministru Cultelor și al Instrucțiunei Publice

Rezoluție: „27 fevr(uarie). Se va scrie (la) comitet a-i priimi”.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 153.

81

1871 februarie 24, Iași

Anul 1871, luna februar(ie) în 24 zile

România
Santa Mitropolie a Moldavei și Sucevii
No. 309

Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 2482
Intrat la 2 martie 1871

Domnule Ministre!

În urmarea considerentelor și a opiniunei emise în referatul spiritualului nostru consistoriu relativ la purtarea scandaloasă și demoralisată a monahului Serafim Roman din Tarcău, și în considerațiunea că tot pentru asemenea fapte numitul au fost trimis în canon la acel schit și el în loc de așe îndrepta purtarea a sporit spre mai rău. Noi pe baza canoanelor relative în questiune am dispus de a se ridica numitului semnele schimei, dându-se în rândul mirenilor de la locul nasterii sale pe garanția autorității respective, până cându el cu adiverată căință și îndreptare va cere din nou schima.

Despre aceasta dar vă facem cunoscut spre regulă.

Primiți, Domnule Ministre, arhipastorală noastră benecuvântare.

P.I.P.S. Metropolit

Vladimir Irinupoleos Suhopan <mp>

Direct(or) Metropoliei,
M. Stamati <mp>

Domniei Sale
D(omnu)lui Ministru Instr(ucțiunei) Publice și al Cultelor

Rezoluție: „1 mart(ie), Cult. Se va scrie comitet(ului) a-l șterge pe acest fost monah din lista monahilor”.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 151.

82

1871 martie 3, București

La comitetul schitului Tarcău din districtul Neamț

No. 1436
1871 martie 3/15

Vă invit să escludeți din lista acelui schit pe monahul Serafim Roman căruia dupe cum arată Eminența Sa Părintele Mitropolit al Moldovei și Sucevei i s-a ridicat semnele schimei pentru portarea sa scandaloasă și demoralizată.

P(riimiți etc.)

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 152.

83

1871 martie 6, București

La comitetul monasterei Tarcău din districtul Neamț

No. 1553
1871 martie 6/18

Spre îndeplinirea mejlocirei ce mi-a adresat Eminența Sa Părintele Mitropolit al Moldovei și Sucevii, sub no. 303, vă invită să primiți în sânul acelui sobor pe monahii Veniamin Adochiței din monastirea Secului și Nifon Ursache din monastirea Neamțului, dându-le și cele necesare pentru esitență dacă veți fi având locuri vacante în budget.

P(riimiți etc.)

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 154. Ciornă.

Iassy, 30 aprilie 1871

România
Santa Mitropolie a Moldavei și Sucevii
No. 755

Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 5854
Intrat la 7 mai 1871

Domnule Ministre!

Ieromonahul Isachie Caramalău ce au fost în m(onasti)rea Pângărați și acum aflător în schitul Rarău, ne-au cerut ai învoi retragerea sa, iarăși, în m(onasti)rea Pângărații, această cerire acordând-o pe de o parte am dat ordin a fi primit, eară pe de alta avem onoare a vă ruga să benevoiți a regula cele de cuviință pentru a lui întreținere.

Primiți, Domnule Ministre, arhipastoreasca noastră benecuentare.
+ K(alinic) Mitropolit Moldaviei

Directore Metropoliei
... <ss indescifrabilă>

Domniei Sale
D(omnu)lui Ministru al Instr(ucțiunei) Publice și al Cultului

Rezoluție: „5 mai, <Diviziunea> Cult. Se va scrie comitetului al priimi de va fi loc vacant”.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 159.

No. 3645
1871 mai 12

La Comitetului monasterei Pangarații din districtul Neamț

Spre îndeplinirea mejlocirei ce mi-a adresat-o Eminentă Sa Părintele Metropolit al Moldovei și Sucevei, sub. no. 755, vă invit să reprimiți în sânul acelu sobor pre ieromonahul Isachie Caramălău de la schitul Rarău, dându-i și cele necesare pentru esistență dacă veți fi având loc vacant în budget.

P(rimiți).

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 160. Ciornă.

86

1871 septembrie 14, București

Divis(ia) Cler
1871 septemv(rie) 14
No. 8278

Comitetului m(onasti)rei Slatina Tarcău
<districtul> Neamțiu

În temeiul mijlocirii făcute de Prea Sfințitul Mitropolit al Moldovii și Sucevei, prin adresa no. 1483, subsemnatul vă invită cuvioșilor părinți a primi în soborul acei monastiri, dacă va fi loc vacant, pe ieromonahul, Eroftei Holban, care pentru insubordonanță și rele purtări se strămută acolo de la monastere(a) Slatina.

P(rimiți)

NB. Motivul după care s-au făcut lucrare de față s-au alăturat la dosariul 135.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 162. Ciornă.

87

1871 octombrie 21, Iași

România	Iassy, în 21 octomvrie 1871
Santa Mitropolie a Moldavei și Sucevii	Ministeriul Cultelor
No. 1790	Registru general
	No. 16654
	Intrat la oct(omvrie), 28, 1871

Domnule Ministre!

Cu ordinul no. 1788 am dat voie și benecuvântare ieromonahului Isihie Iorgulescu a se permuta din m(onasti)rea Bisericanii în m(onasti)rea Pingărații despre care aveam onoare a vă încunoscianța și vă rugăm să benevoiți a regula cele de cuviințe pentru a lui întreținere acolo.

Primiți, vă rugăm, D(omnu)le Ministre arhipăstoreasca noastră benecuvântare.
P.I.P.Sf. Metropolit
Vladimir Irinupoleos Suhopan <mp>

Direct(or) Mitropoliei,
... <ss indescifrabilă>

Domniei Sale
Domnului Ministru al Instrucțiunei Publice și al Cultelor

Rezoluție: „25 oct(omvrie), Cult. Se va da ordin comit(etului) al primi de va fi loc vacant”.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 164.

88

1871 octomvrie 31, București

Diviz(iunea) Cultelor
No. 10964
1871 octomvr(ie) 31

Comitetului monastirei Pângărați, districtul Neamț

În urma marea mijlocirei făcută de Pre Sănțitul Mitropolit al Moldovei și Sucevei, prin adresa no. 1790, de a se permuta ieromonahul Isihie Iorgulescu din monastirea Bisericiani, districtul Neamț, în acea monastire, subsemnatul vă invită, cuvioși părinți, a primi în soborul acei monasteri pe numitul ieromonah de va fi loc vacant.

Primiți.

Octom(vrie) 29

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 165.

89

1872 ianuarie 28, Iași

Iassy, în 28 ianuar(ie) 1872

România
Santa Mitropolie a Moldavei și Sucevii
No. 182

Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 1729
Intrat la febr(uarie), 2, <1872>

Domnule Ministre!

Pentru completarea serviciului bisericesc din motivul raportului Prea Cuviosului Superior al schitului Tarcău din judeciul Neamțiu, no. 1, noi am dat voe și benecuventare monahului Galaction Negrea din m(onasti)rea Neamțiu, Gherasim Vasiliu din

m(onasti)rea Secu și Evgraf Mateescu din schitul Ciurubuc în numitul schit Tarcău, pentru care avem onoare a vă face cunoscut spre regulă la eliberarea mandatelor.

Primiți, Domnule Ministre, destinsa considerație ce vă păstrăm, rugându-vă a primi arhipastoreasca noastră benecuentare.

+ K(alinic) Mitropolit Moldaviei

Direct(or) Metropoliei

... <ss indescifrabilă>

Domniei Sale

D(omnu)lui Ministru Instrucț(iunei) Publice și al Cultelor

Rezoluție: „5 fevr(uarie), Cult. Se va da ordin în consecuență de va fi locuri vacante dupre budget”.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 169.

90

1872 ianuarie 28, Iași

Iassy, în 28 ianuarie 1872

România
Santa Mitropolie a Moldavei și Sucevii
No. 187

Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 1730
Intrat la febr(uarie), 2, <1872>

Domnule Ministre!

Cu ordinul no. 186 am dat canonica permisiune ierodiaconului Atanasie Vasiliu a se permuta din m(onasti)rea Slatina la m(onasti)rea Pângărații, pentru care avem onoare a vă face cunoscut spre regulă la eliberare mandatului.

Primiți, Domnule Ministru, destinsa considerație ca vă păstrăm rugându-vă a primi arhipastoreasca noastră binecuentare.

+ K(alinic) Mitropolit Moldaviei

Direct(or) Metropoliei

... <ss indescifrabilă>

Domniei Sale

Domnului Ministru Cultelor și al Instrucțiunei Publice

Rezoluție: „2 fevr(uarie), Cult. Spre regulate”.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 171.

91

1872 februarie 7, București

La superiorul Schitului Tarcău

No. 1242

1872 februarie 7

Prea Cuvioase Părinte!

Prea Sănșitul Mitropolit al Moldovei și Sucevei, din motivul raportului que i-l ați adresat cuvioșia voastră, sub. no. 1, mejlocește în interesul serviciului bisericesc de acolo ca să se primească în aquel schit pre monachii Galaction Negrea din m(onasti)rea Neamț, Gherasim Vasiliu din m(onasti)rea Secu și Evgrafie Mateescu din schitul Ciurubucul. Prea cuv(ioase) părinte, ca fiind loc vacant dupe budget să primiți spre viețuire și întreținere la aquel schit pre numiții mai sus trei monachi.

P(rimiți)

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 170, ciornă.

92

1872 februarie 7

No. 1243

1872 februarie 7

La Comitetul M(onasti)rei Pangarați

Cuvioșilor Părinți!

Spre satisfacerea mijlocirei făcută de Pre Sănșitul Mitropolit al Moldovei și Sucevei, prin nota no. 187, vă invit cuvioșilor părinți, ca dacă veți fi având loc vacant dupe budget, să primiți, spre viețuire și întreținere la aquea m(onasti)re pre ieromonahul Atanasie Vasiliu din m(onasti)rea Slatina.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 172. Ciornă.

România
Santa Mitropolie a Moldavei și Sucevii
No. 1989

Anul 1872 la noem(brie), 4 zile
Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 19360
Intrat la nov(embrie), 8, <1872>

Domnule Ministru

Ierodiaconul Atanasie Vasiliu ce a fugit de mai multe ori din mai multe monastiri din cauza relei sale deprinderi am decis a fi trimis spre canon la schitul Tarcău pentru care, pe de o parte, sub no. 1988, am dat ordin a fi primit acolo iară pe de alta avem onoare a vă ruga să binevoiți a regula cele de cuviință pentru a lui întreținere.

Primiți, Domnule Ministru, destinsa considerație ce că păstrăm, rugându-vă a primi arhipastoreasca noastră binecuvântare.

+ K(alinic) Mitropolit Moldaviei

Direct(or) Metropoliei
... <ss indescifrabilă>

Domniei Sale
Domnului Ministru Cultelor și al Instr(ukțiunei) Publice

Rezoluție: „7 noemvr(ie). Culte. Se va scrie Comitet(ului) al primi dacă va fi loc vacant”.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 177.

La Comitetul Schitului Tarcău din județul Neamț
No. 11613
1872 noemvrie

Cuvioși Părinți

Spre îndeplinirea mijlocirei ce mi-a adresat-o Prea Sanțitul Metropolit al Moldovei și Sucevei, sub. no. 1989, vă invit să primiți în canon la acea monastere pe ierodiaconul Atanasie Vasiliu, care umblă din monastere în monastere, dându-i și cele necesare pentru esistență dacă veți fi având loc vacant dupre budget.

Totodată vă mai invit ca îndată ce va sosi acolo numitul ierodiacon să-i luați signalimentele, după modelul însemnat pre contra pagina, și să le arătați de urgență ministeriului spre a le trece în statistica respectivă.

P(rimiți)

Signalimentele

Unde este născut ...

Unde este călugărit ...

Anul în care s-a călugărit ...

Vârsta ...

Facia ...

Ochii ...

Nasul ...

Gura ...

Osebite semne ...

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 178. Ciornă.

95

1872 noiembrie 15, București

Notă la comtabil no. 507

Am onoare a vă face cunoscut că tot acum s-a scris comitetului monasterii Tarcău, din județul Neamț, ca să primească în canon pre ierodiaconul Atanase Vasiliu carele umblă din monastere în monastere și să-i dea cele necesare pentru existență dacă va fi având loc vacant după buget.

P(rimiți)

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 178 r-v. Ciornă.

96

1872 decembrie 19, Iași

Anul 1872, luna decemv(rie), 19 zile

România
Santa Mitropolie a Moldavei și Sucevii
No. 2309

Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 22354
Intrat la dec(embrie), 23, <1872>

Domnule Ministre!

Cu ordinul no. 2308 am aprobat permutarea ierodiaconului Iosaf Iuteșu din m(onasti)rea Pangarații la m(onasti)rea Tarcău, pentru care avem onoare a vă face cunoscut spre știință și regulă în ce privește a lui întreținere acolo.

Primiti, D(omnu)le Ministre, destinsa noastră considerațiune, rugându-vă a primi arhipăstoreasca noastră benecuvântare.

+ K(alinic) Mitropolit Moldaviei

Direct(or) Metropoliei

... <ss indescifrabilă>

D(omniei) Sale

D(omnu)lui Ministru Cultelor și al Instrucțiunei Publice

Rezoluție: „22 decembrie. Culte. Se va face mijlocirea de va fi loc vacant”.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 180.

97

1873 ianuarie 5, București

La Comitetul Monasterii Tarcău din județul Neamț

No. 115

1873 ianuarie 5

Cuvioși Părinți

Spre îndeplinirea mijlocirii ce mi s-a adresat de către Prea Sanșitul Metropolit, sub no. 2309, din anul expirat, vă invită să primiți la acea monastere pre ieromonahul Iosaf Iuteșu de la monasterea Pangarați, dându-i și cele necesare pentru existența dacă veți fi având loc vacant duple budget.

Totodată vă mai invită ca îndată ce numitul ieromonah va sosi în acea monastere să-i luați signalimentele duple modelul însemnat pre contra pagină și prin anume raport să le arăți de urgență ministeriului spre a se trece în statistica respectivă.

P(rimiți)

Signalimentele ieromonahului Iosaf Iuteșu

Unde este născut ...

Unde este călugărit ...

Anul în care s-a călugărit ...

Vârsta ...

Facia ...
Părul capului ...
Ochii ...
Nasul ...
Gura ...
Osebite semne ...

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 181 r-v. Ciornă.

98

1873 februarie 25, Schitul Tarcău

1873 februarie 25

România	Ministeriul Cultelor
Superiorul Monasterii Tarcău din districtul	Registru general
Neamțul	No. 3356
Eparhia Mitropoliei	Intrat la fevr(uarie), 28, <1873>
No. 1	

Domnule Ministru!

Cu ordinele domniei voastre, no. 11613 și 115, cu care ați ordonat permutarea ierodiaconului Atanasie Vasiliu și a ieromonahului Ioasaf Iuteșu din monastirea Pangarații, numiții au și venit de la 1^{iu} ianuarie, anul curent. Și dar subsemnatul, cu onoare, vă presintă însemnare de singnalementele lor în dosul aceștia, rugându-vă, totodată, să binevoiți ai cunoaște ca din personalul monasterii Pangarații, pe lângă acei opt monahi trimiși mai înainte, neavând loc în budgetul casi pentru ei fiind complet numerul după buget.

Priimiți vă rog, Domnule Ministru, încredințarea înaltei stime și considerațiuni ce vă conserv.

Superioru
Nichita Darie arhim(andrit)

Domniei Sale
Domnului Ministru al Cultelor și Instrucțiunei Publice

Rezoluție: „27 fevr(uarie), Cult(e). Daqua nu va fi loc vacant aice se vor triimite la altă m(o)n(asti)re”.

Signalementele ieromonahului Iosaf Iuteșu

Este născut în satul Cârnu, județul Neamțului.
Este călugărit în mon(a)s(tirea) Pangarații, la 1847 neomvr(ie) 21.
Are vârsta de 70 ani.
Facia albineață.
Părul capului cărunt.
Ochii căprui.
Nasul și gura potrivite.
Osebite semne nu are.

Signalementele ierodiaconului Atanasie Vasiliu

Este născut în satul Pângărații, județul Neamțul.
Este călugărit în schitul Vărzărești în Valahia la anul 1865, luna martie 20.
Are vârsta de 26 ani.
Facia roșcovană.
Părul capului castaniu.
Ochii căprui.
Nasul și gura potrivite.
Osebite semne la mâna stângă la un deget stricată unghia.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 185 r-v.

99

1873 martie 7, București

La Mitropolitul Moldovei și Sucevei

No. 2320

1873 martie 7

Ministeriul dând ordinele cuvenite Comitetului monasterei Tarcău ca să primească acolo și să dea cele necesare pentru existență ierodiaconului Atanasie Vasiliu și ieromonahului Iosaf Iuteșu după cum mijlociți prin adresele ce mi le ați comunicat, sub no. 1989 din 4 noemvrie și no. 2309 din 19 decembrie anul expirat, din partea acelui comitet s-a primit acum raportul no. 1 prin care arată că la acea mănăstire nu mai este nici un loc vacant, după bugetu, și prin urmare n-are de unde să le procure mijloace de existență.

Despre aceasta am onoare a face cunoscut Prea Sfinției Voastre spre a regula la altă mănăstire ce veți chipui și despre care veți binevoi a înștiința și pre minister.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 186 r-v. Ciornă.

100

1873 aprilie 13, București

Notă la contabil

No. 149

1873 aprilie 13

Am onoare a vă face cunoscut spre regulă că prin oficia no. 115 din 5 ianuarie, anul curent, s-a scris Comitetului monasterii Tarcău din județul Neamț, ca să primească acolo pe ieromonahul Iosaf Iuteșu de la monasteria Pangarați și să-i dea cele necesare pentru existență dacă va fi având loc vacant după budget.

P(rimiți)

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 187. Ciornă.

101

1873 august 23, Iași

Anul 1873, luna august în 23 zile

România
Santa Mitropolie a Moldavei și Sucevii
No. 1622

Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 14532
Intrat la aug(ust), 28, <1873>

Domnule Ministre!

Cu adresa, no. 310 din 11 februarie 1872, am avut onoare a vă ruga să reglați cele de cuviință pentru întreținerea monachului Ghenadie Doroteiu la monastirea Neamț, trimise în canon din schitul Rarău; dar având în vedere că pentru caz de serviciu au fost necesitate al permuta la m(onasti)rea Tarcău, pe de o parte am dat ordin al primi acolo încă de la trei iulie trecut și al trece în state în locul decedatului monachu Ionichie Lostun, iar pe de alta avem onoare a vă ruga să binevoiți a regula cele de cuviință pentru a lui întreținere în zisa m(onasti)re.

Primiți vă rugăm, D(omnu)le Ministre, cu destinsa considerație ce vă păstrăm și arhipăstoreasca noastră binecuvântare.

+ K(alinic) Mitropolit Moldaviei

Direct(or) Metropoliei
... <ss indescifrabilă>

D(omniei) Sale
Domnului Ministru Cultelor și al Instruc(țiunei) Publice

Rezoluție: „27 aug(ust), Cult(e). Se va da ordin comit(etului) a-l primi de va fi loc vacant”.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 190.

102

1873 august 31, București

La Comitetul Monasterei Tarcău din județul Neamț
No. 8884
1873 august 31

Cuvioși Părinți

Spre îndeplinirea mijlocirii ce mi-a adresat-o Prea Sanșitul Mitropolit al Moldovei și Sucevei, sub. no. 1622, vă invit să primiți la acea monastere pre monahul Ghenadie Dorotei de la monasterea Neamțu, dându-i cele necesare pentru esitența dacă veți fi având loc vacant după buget.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 191. Ciornă.

103

<1873 august 31>, București

Notă la comtabili no. 393

Am onoare a vă face cunoscut spre regulă că tot acum s-a scris Comitetului monasterei Tarcău că să primească acolo pre monahul Ghenadie Dorotei de la monasterea Neamț și să-i dea cele necesare pentru esistența dacă va fi având loc vacant duple budget.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 191. Ciornă.

104

1874 mai 13, Iași

România
Santa Mitropolie a Moldavei și Sucevii
No. 860

Anul 1874, luna mai în 13 zile
Ministeriul Cultelor
Registru general
No. 8681
Intrat la mai, 17, <1874>

Domnule Ministre!

Pentru cazu de necesitate în afacerile m(onasti)rei și înaintitaetate, cu ordinul no. 845 de la 1 a curenteii am aprobat monahului Nilu Gavrilescu din m(onasti)rea Bisericiani a se statornici în m(onasti)rea Tarcăului, în locul fugitului monachu Gherasim Vasiliu, pentru care avem onoare a vă face cunoscut spre sciință și regulă la eliberarea mandatelor, scăzându-se de la m(onasti)rea Râșca, unde cu ordinul no. 147, fusese rânduit după cum vă veți putea lămuri din adresa noastră no. 149.

Primiți vă rugăm, D(omnu)le Ministru, cu deosebite considerație ce vă păstrăm și arhipăstoreasca noastră benecuvântare.

P.I.P.Sf. Mitropolit

V(ladimir) I(rinupoleos) Suhopan <mp>

Direct(or) Metropoliei,

... <ss indescifrabilă>

D(omni)ei Sale

Domnului Ministru Cultelor și Instrucțiunei Publice

Rezoluție: „15 mai, <Diviziunea> Cult(e). Spre regulare încunosciițându-se și diviz(iunea) comtabilitatei”.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 194.

105

1874 mai 24, București

La membrii Consiliului Economic al M(onaste)rei Tarcău din județul Neamț

No. 4695

1874 mai 24

Cuvioși Părinți

Spre îndeplinirea mijlocirei ce mi-a adresat-o Înalt Prea Sențitul Metropolit al Moldovei și Sucevei, sub. no. 860, vă invit să primiți la acea monastire pre monahul Nilu Gavrilescu din monastirea Râșca și să-i dați cele necesare pentru existența dacă veți fi având loc vacant duple budget.

Primiți.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 195. Ciornă.

La Comptabilitate

No. 232

Am onoare a vă face cunoscut apre regulă că tot acum i-am scris Consiliului Economic al Monasterii Tarcău din județul Neamț ca să primească acolo pre monahul Nilu Gavrilescu de la Monasterea Râșca li să-i deee cele necesare pentru esitența dacă va fi având loc vacant dupre budget.

Primiți.

SJAN Iași, MCIP - Moldova, 348/1860, f. 195r-v. Ciornă.

PÂNGĂRAȚI – UN PARCURS NEOBIȘNUIT. DE LA MĂNĂSTIRE LA ÎNCHISOARE

Costin CLIT¹

Cuvinte cheie: Mănăstirea Pângărați, secularizare, egumeni/superiori, viețuitori, mitropolit, închisoare, documente inedite

Keywords: Pângărați monastery, secularization, abbots, inhabitants, Metropolitan, prison, unpublished documents

Neinclusă în ordonanța domnească din 16 august 1860, prin care erau desființate două mănăstiri și 31 de schituri din Moldova, Mănăstirea Pângărați cunoscuse drama depozitării de moșiile deținute și trecute la Departamentul Averilor Bisericești, disputele cu arendașii, confrundându-se cu impactul reformelor inițiate de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza. Mănăstirea nu a fost transformată în biserică de mir iar viața monahală a curs firesc până la 1872, când, cu acceptul nevoit al mitropolitului Calinic Miclescu, ctitoria voievodală a lui Alexandru Lăpușneanu a fost transformată în închisoare. Prin studiul de față, bazat pe documente inedite, încercăm să reconstituim principalele momente ale lăcașului după moartea arhimandritului Varnava și transformarea în închisoare. Cântările bisericești și rugăciunile monahilor au fost înlocuite de strigătele temnicerilor, vaietele, suferințele și chinurile celor întemnițați, unii dintre ei criminali.

Datarea sfârșitului egumeniei arhimandritului Varnava diferă de la un autor la altul. Pe baza documentelor publicate îl putem stabili petrecându-se la Iași, înainte de 31 ianuarie 1866, când, prefectul P. Isăcescu înștiințează ministerul Justiției, Cultelor și Instrucțiunii Publice, moment în care, subprefectul decide depozitarea lucrurilor decedatului într-o odaie sub sigiliu. Ministerul recurge pe 17 februarie 1866, la invitarea Mitropolitului Moldovei pentru numirea unui nou egumen².

În 1865 viețuitorii Mănăstirii Pângărați erau: arhimandritul Varnava (superior), Veniamin duhovnic (preot II), Ioasaf duhovnic (preot III), Iason ierodiacon (cântăreț I), Ioan Bonceacu (cântăreț II), Iezechiel monah (paraclisier), Daniil monah (liturghisitor), Isachie duhovnic (liturghisitor), Serafim duhovnic (liturghisitor), Isaia ierodiacon (liturghisitor), Visarion Ghindăoanu monah (ajutor la strană), Criscentie monah (ceteț), Nechifor monah (chelar), Neofit monah (ascultător), Silvestru monah (bătrân), Pangratie monah (ascultător), Tarasie monah (ascultător), Calinic monah (ascultător) și Ionaftan monah (ascultător), Iulian (bucătar, din aprilie 1865), Veniamin duhovnic

¹ Colegiul Național „Cuza Vodă”, HUȘI.

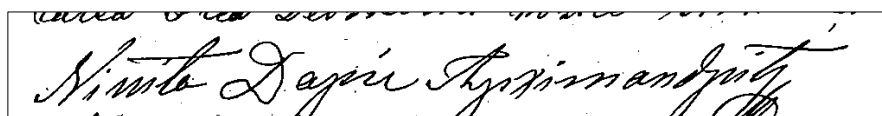
² ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 677/1866, f. 1-2.

(preot, din aprilie). Corespondența privitoare la statele de plată era semnată de Ioasaf duhovnic (pentru Varnava) și Isaia iconom³.

The image shows a handwritten signature in cursive script, which appears to be "Ioasaf", followed by the name "Ioasaf" in a more formal, printed style. To the right of the signature is a circular official stamp. The stamp features a central figure, likely a saint or a religious icon, surrounded by text in Romanian. The text around the border of the stamp includes "MĂNĂSTIREA PÂNGĂRAȚI" and "VARNAVA".

Prin telegrama din 12 mai 1866, înregistrată 20 mai 1866, Episcopul Hușilor, Iosif Gheorghian, Locotenent de Mitropolit, propune Ministerului Cultelor rânduirea **arhimandritului Nichita Darie** ca superior al Mănăstirii Pângărați în locul decedatului Varnava Emandi⁴, propus la 22 iunie 1866 și acceptat la 7 iulie de Minister ca președinte al Comitetului Economic⁵.

The image shows a handwritten signature in cursive script, which appears to be "Nichita Darie". The signature is written in a fluid, elegant style.

Semnătura Arhimandritului Nichita Darie

Arhimandritul Nichita Darie a fost înștiințat în același timp cu prefectul de numirea ca îngrijitor al Mănăstirii Pângărați, la 27 mai 1866, și invitat de același Minister al Cultelor să se ocupe de „reglatu(1) serviciului divin și de buna întreținere acestei biserici și a încăperilor, ce urmează a vi se încredința cu anume inventar de către Dl Prefect al județului după ordinul ce tot acum s-au dat în acest caz”⁶. Numirea îngrijitorului este adusă la cunoștința Serviciului contabilitate de la Minister, dar și Mitropoliei⁷.

Subprefectul Plășii Muntele, Digeratu și N. Canta, protoiereul județului Neamț, primul din partea Prefectului iar al doilea din partea Mitropoliei, se deplasează la Mănăstirea Pângărați la 22 iunie 1866, pentru predarea inventarului numitului îngrijitor, însă nu au găsit vechiul inventar pe care l-a primit Arhimandritul Varnava, adică cel din 1859, alcătuit de „foasta comisie regulatoare a averilor monastirești”. Arhimandritul Nichita Darie a primit „numai acea ce astăzi s-au găsit fațe”. În raportul din 21 iunie 1866, se insinuează folosirea unor obiecte de către Vasile Nădejde, nepotul și clironomul

³ Idem, dosar 794/1865.

⁴ ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 677/1866, f. 12.

⁵ *Ibidem*, f. 38-39.

⁶ *Ibidem*, f. 14-14v.

⁷ *Ibidem*, f. 15

răposatului egumen Varnava⁸. În aceeași zi a fost realizată și catagrafia „de starea și averea Monast(irii) Pângărații” predată arhimandritului Nichita Darie, noul rânduit⁹.

Discuțiile legate de averea arhimandritului Varnava continuă, dovadă stând rapoartele autorităților locale, cum ar fi cel al prefectului Iorgu Roznoveanu din 30 iulie 1866, înaintat Ministerului, în care arată că „nu s-a găsit la acea Monastire decât ob(i)ectele arătate în anecsata listă și acestia în odae în care locui”, preluate de subprefect și predate noului superior, cu excepția a „mai multe hârtii ale proprietăților monastirei, precum socoteli, zapise și documenti, care fiind rămase fără nicio regulă, decât numai în păstrare”, pentru care cere dezlegarea „cvenită în privința lor”. Bunurile găsite în Piatra au fost inventariate de procurori și supleantul tribunalului și apoi sigilate. Ministerul dispune Prefecturii inventarierea și transmiterea documentelor amintite. Pentru bunurile inventariate de Tribunal se solicită consultarea Comitetului și selectarea celor necesare mănăstirii¹⁰.

Monahii Veniamin Cazacciu, Macarie Gherasim, Calinic Munteanu și Matheiu Ionescu, toți cu metania la Mănăstirea Pângărați, plecau prin diferite locuri, lipsind astfel de la mănăstire. Sunt aduși, în martie 1866, de autoritățile locale. Ministerul este înștiințat la 22 iunie 1866 de reprimirea lor la metanie „fiind necesitate de asemenea monahi, atât la serviciul bisericii, precum și la alte ascultări a casii, fiind că cei vechi s(e) află cea mai mare parte obosiți de bătrânețe”. Comitetul economic – arhimandritul Nechita Darie, Iosaf duhovnic și Daniil Nechita – a cerut acceptul ministrului pentru includerea lor la „îmbrăcăminte, precum și la nutriment complete, fiind numărul prevăzut în budget”¹¹, condiționat de obținerea avizului Mitropoliei¹².

Monahul Visarion Ghindă, demisionat la sfârșitul lunii iunie 1867 din postul de cântăreț bisericesc I, a fost înlocuit cu monahul Darie Șimonfie cu începere de la 1 iulie, recomandat Ministerului Cultelor la 30 iunie 1867 de către Comitetul economic – arhimandritul Nichita Darie și Iosaf Iuteș duhovnic¹³. Aprobarea Ministerului a fost remisă Comitetului la 12 iulie 1867¹⁴. Darie Șimonfie, bolnav „de piept” a cerut Ministerului, la 7 mai 1870, permutarea la metania sa de la Mănăstirea Neamț, unde își avea „casa sa proprie și unde și sănătatea sa ș-ar putea-o întregi, putând a se bucura de sprijinul ce Înaltul Guvern a oferit suferinților”, condiționată de avizul Mitropolitului¹⁵, pe lângă care se intervine la 25 mai 1870¹⁶.

⁸ *Ibidem*, f. 20.

⁹ *Ibidem*, f. 22-28.

¹⁰ *Ibidem*, f. 48-48v.; respectiv f. 50-50v.

¹¹ *Ibidem*, f. 40.

¹² *Ibidem*, f. 41.

¹³ *Ibidem*, f. 54.

¹⁴ *Ibidem*, f. 55.

¹⁵ *Ibidem*, f. 92.

¹⁶ *Ibidem*, f. 93.

Expirarea la 23 aprilie 1868 a vechilor contracte ale antreprenorilor și taxei de „trecătoare la podurile de pe râul Bistrița de la moșiile Pângărați și Vadurile, proprietatea Statului” este urmată de intervenția la 12 aprilie 1868 pe lângă Minister a Comitetul economic pentru scutirea de plată a Mănăstirii în condițiile reînnoirii contractelor „precum sintu și comunele megieșite și toți funcționarii statului, fiindcă la fiecare trecătoare se face în interesul Casei și în budget nu se prevede asemenea condei”¹⁷. Ministerul Cultelor intervine la 26 aprilie 1868 și recomandă Ministerului de Finanțe scutirea Mănăstirii Pângărați de plata taxei pentru traversarea podurilor de pe Bistrița de la moșiile Pângărați și Vadurile¹⁸. În răspunsul dat la 18 mai 1868, Ministerul de Finanțe își arată neputința adoptării unei dispoziții, deoarece „podurile dupe râul Bistrița de la moșiile Pângărați și Vadurile sunt arendate dimpreună cu moșiile ale căror contracte de arendare expiră la 23 Apriliu 1870”¹⁹.

Arhimandritul Nechita Darie a trecut ca egumen la Slatina înainte de 26 mai 1869, când a raportat starea deplorabilă a imobilelor Mănăstirii Slatina și a menționat cele 4 rapoarte ale predecesorului său: „toate localurile ei sânt în ajunul unei complete căderi ... au început a străbate ploaia în Biserici”²⁰.

Mitropolitul Moldovei a recomandat, la 22 decembrie 1869, ca superior al Schitului Tarcău pe arhimandritul Nechita Darie, egumenul Mănăstirii Slatina iar la Slatina, în locul lui, pe Ermoghin Cucu²¹.

Rămâne la Slatina până la începutul anului 1870, de unde este mutat ca superior al Schitului Tarcău la 22 ianuarie 1870²², iar la 19 februarie 1870 preia zestrea lăcașului monahal²³. Îl găsim documentar tot aici și în decembrie 1872²⁴. Înainte de 24 iunie 1874, arhimandritul Nechita Darie a fost numit egumen al Mănăstirii Bistrița, iar în locul său mitropolitul îl propune la Tarcău pe ieromonahul Spiridon Popescu, fostul diacon al Mitropoliei²⁵, recunoscut de Minister începând cu 1 iulie 1874²⁶.

Prin decretul cu nr. 11331 din 1 iunie 1869 este desemnat **ieromonahul Stratonic Constantinescu/Constantiniu** (îl găsim documentar cu cele două nume de familie) ca

¹⁷ *Ibidem*, f. 58.

¹⁸ *Ibidem*, f. 59-59v.

¹⁹ *Ibidem*, f. 60-61.

²⁰ ANI, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 136/1850, f. 107, f. 184-184v.; a se vedea și Costin Clit, *Trei pomelnice și câteva documente ale Mănăstirii Slatina, însoțite de o incursiune în trecutul lăcașului*, în „Danubius”, XLII, Galați, Editura Muzeului de Istorie Galați, p. 120 (la tipar).

²¹ ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 951/1865, f. 24.

²² Idem, dosar 673/1870; Idem, dosar 951/1865, f. 26-27.

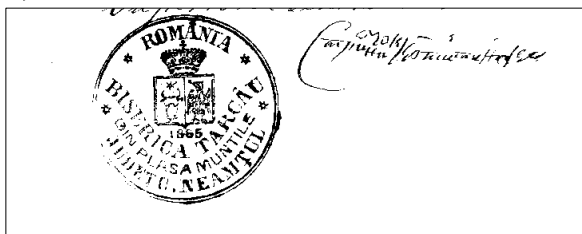
²³ Idem, dosar 951/1865, f. 31-33v.

²⁴ Idem, dosar 683/1872.

²⁵ Idem, dosar 951/1865, f. 35.

²⁶ *Ibidem*, f. 36-37.

superior al Mănăstirii Pângărați²⁷. Ieromonahul Stratonice a ocupat funcția de îngrijitor și la Schitul Tarcău, fiind atestat în cuprinsul anului 1864. La 15 ianuarie 1865, C. Gheorghiadi, prefectul județului Neamț a comunicat ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice inventarul Schitului Tarcău „încredințat noului îngrijitor Duhovnicului Stratonice”²⁸. Va fi atestat la Tarcău și în 1867²⁹ sau 1869, chiar după numirea de la Pângărați³⁰.

Mitropolia Moldovei l-a recomandat Ministerului Instrucțiunii Publice, la 13 august 1869, ca superior al Mănăstirii Pângărați pe ieromonahul Stratonice Constantinescu, îngrijitor al Schitului Tarcău, în locul lui Nechita Darie „numit și întărit Egumen al M^{rei} Slatina”³¹. Noul superior a fost înștiințat de numirea la Pângărați în același timp cu Mitropolia Moldovei și Prefectura județului Neamț³². Instalarea în scaunul egumenal s-a petrecut la 1 noiembrie 1869 și a fost oficiată de revizorul ecleziastic însărcinat de mitropolit prin ordonanța din 22 octombrie³³. Zestrea Mănăstirii Pângărați a fost dată în seama ieromonahului Stratonice Constantinescu înainte de 13 noiembrie 1869³⁴, predare adusă la cunoștința Ministerului de către Prefectura județului Neamț în aceeași zi³⁵.

Din raportul ieromonahului Stratonice, din 6 februarie 1870, reiese efectivul de 16 „indivizi în stat pentru nutriment și îmbrăcăminte” și un loc vacant prin permutarea ieromonahului Isachie Garamalău la Schitul Rarău. În mănăstire se găsea și dascălul Vasilie Chetrariu „care din mica lui copilărie servește în această funcțiune neretribuit”,

²⁷ Idem, dosar 677/1866, f. 42.

²⁸ Idem, dosar 951/1865, f. 1; Probabil, C. Gheorghiadi a fost primul prefect al județului Neamț, fiind atestat documentar și în 1864.

²⁹ Idem, dosar 534/1867.

³⁰ Idem, dosar 525/1869.

³¹ ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 677/1866, f. 66.

³² *Ibidem*, f. 67-67v.

³³ *Ibidem*, f. 42.

³⁴ *Ibidem*, f. 70-74.

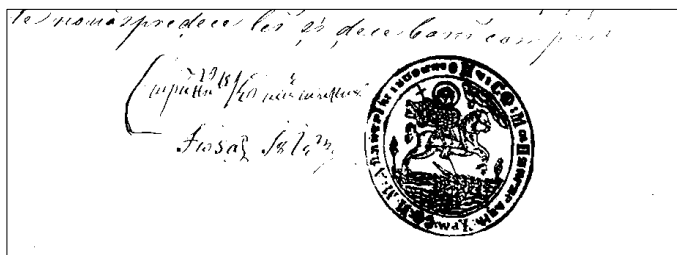
³⁵ *Ibidem*, f. 68.

recomandat la aceeași dată Ministerului pentru includerea ca bugetar pe statul de plată pe locul vacant³⁶, aprobare transmisă Comitetului mănăstirii la 28 februarie³⁷.

Personalul mănăstirii era format în 1870 din Ieromonahul Stratonic Constantiniu (superior), Ioasaf Iuteș duhovnic (preot I), Veniamin Mancaș (preot II), Darie Simonfi (cântăreț I, până în aprilie), Varsanufie Matei (cântăreț I, din aprilie), Criscentie Theodorescu (cântăreț II), Veniamin Cazacciu (eclesiarh). Li se mai adaugă 15 monahi menționați pentru îmbrăcăminte³⁸.

La 1871, întâlnim în mănăstire pe: Ieromonahul Stratonic Constantiniu (superior), Ioasaf Iuteș duhovnic (preot I), Veniamin Mancaș (preot II), Varsanufie Matei (cântăreț I), Chriscentie Theodorescu (cântăreț II), Veniamin Casacciu (eclesiarh), Daniil Nechita (preot), Iezechiil Popovici (preot), Ieremia Ionescu (preot), Isaia Manoliu (ierodiacon), Nichifor Mihăluță (chelar), Pangratie Thoma (bucătar), Calinic Dumitrașcu (grădinar), Ionaftan Thoma (grădinar), Neofit Chelsie (prisecar), Iulian Botez (grădinar), Vlasie Romănescu (prescurar), Macarie Gherasim (ceteț), Marchian Ionescu (paraeclesiarh), Vasilei Chetrariu (ceteț)³⁹.

În anul 1872 viețuiau în lăcașul monahal de la Pângărați: Ieromonahul Stratonic Constantiniu (superior), Ioasaf Iuteș duhovnic (preot I), Veniamin Mancaș (preot II), Isihie Iorgulescu (cântăreț I), Chriscentie Theodorescu (cântăreț II), Veniamin Casacciu (eclesiarh), Daniil Nechita (preot), Iezechiil Popovici (preot), Isaia Manoliu (ierodiacon, paraclisier), Varsanufie Matei (ceteț), Nechifor Mihalață (chelar), Pangratie Thoma (bucătar), Calinic Dumitrașcu (grădinar), Ionaftan Toma (grădinar), Neofit Chelsie (prisăcar), Iulian Botez (bucătar), Macarie Gherasim (ceteț), Marchian Ionescu (paraeclesiarh), ierodiaconul Atanasie Vasilie (venit în mănăstire la sfârșitul lunii ianuarie 1872) și Vasilie Chetrariu⁴⁰.

La 23 aprilie 1870 arendașul este înlocuit în persoana lui Sculei Logofete, care îi cere superiorului Stratonic Constantinescu, înainte de 5 martie 1870, să nu se mai atingă

³⁶ *Ibidem*, f. 82.

³⁷ *Ibidem*, f. 83.

³⁸ ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 491/1870.

³⁹ *Idem*, dosar 520/1871.

⁴⁰ *Idem*, dosar 461/1872.

de livada și grădina din jurul mănăstirii, „căci prin contractul ce are (î)i sunt date și acestea în arendă”⁴¹. La intervenția Ministerului Cultelor, Ministerul Finanțelor a răspuns pe 29 aprilie 1870: „dacă dar M(ănă)stirea Pângărații nu se va fi redus în biserică de mir și a posedat asemenea grădini în periodul expirat, poate dispune de ele și în cel corent, însă fără livada solicitată”⁴², răspuns despre care superiorul mănăstirii a fost informat la 15 mai 1870⁴³.

Comitetul Mănăstirii Pângărați – Stratonie Constantinescu și duhovnicul Iosaf Iuteș – au intervenit la Minister pe 27 octombrie 1870 în vederea procurării a trei rânduri de veșminte de mare necesitate: câte trei feloane, epitrahire, stihare, perechi „mănicere” și poeasuri („cingători”). Rezoluția aplicată pe cerere nu a fost deloc încurajatoare: „Se va avea în vedere la anul viitor, fondurile pe anul curent fiind sleite”⁴⁴. Problema lipsei veșmintelor arătate nu era rezolvată nici la 15 februarie 1872, data altei intervenții a Comitetului, format și de această dată din ieromonahul Stratonie Constantinescu și duhovnicul Iosaf Iuteș. Prin rezoluție se respinge cererea sub motivul acoperirii fondului și imposibilității înzestrării cu veșmintele respective în cursul anului 1872⁴⁵.

O nouă intervenție s-a produs la 12 septembrie 1871, de data aceasta pentru obținerea permisiunii de acces în pădurea mănăstirii cu scopul procurării lemnului necesare la „facerea și reparații de căruțe și alte obiecte necesarii”, interzisă de silvicultor. Rezoluția aplicată la 17 septembrie menționează: „Se va răspunde, acest minister nu administrează pădurile și nu poate satisface mijlocirea”⁴⁶.

Mănăstirile Pângărați și Bisericieni sunt transformate în închisori la 1872, respectiv 1874⁴⁷.

Primele demersuri pentru primirea unei mănăstiri și transformarea în închisoare au fost demarate în martie 1872, prin nota cu nr. 4476 a Ministerului de Interne, în condițiile stării deplorabile a numeroaselor penitenciare centrale, cărora nu li s-au putut executa lucrări de reparație din lipsa votării de către Cameră a creditului solicitat în acest sens. Interesul pentru încăperile Mănăstirii Pângărați, necesare instalării închisorii, s-a manifestat în iunie 1872. Prefectura județului Neamț raportează Ministerului de Interne existența la Mănăstirea Pângărați a camerelor necesare „spre a se putea instala un stabilimentu de închisoare”. Ministerul de Interne a solicitat Ministerului Culturii, la 28 iunie 1872, emiterea ordinelor necesare „cuvinite pentru punerea la dispoziția acestui

⁴¹ Idem, dosar 677/1866, f. 84-85.

⁴² *Ibidem*, f. 90.

⁴³ *Ibidem*, f. 91.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 97.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 104-105.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 100-101.

⁴⁷ Octavian Gorescu, „Văcăreștii” Penitenciar, precedat de un scurt istoric asupra regimului Penitenciar în România, 1930, cu o Prefață de Nicolae Iorga, 1930, p. 21.

Minister, Serviciul Penitenciar, încăperile mai sus citate monastiri⁴⁸. Pe 2 iulie 1872, Ministerul de Culte a sugerat Mitropolitului mutarea călugărilor de la Pângărați la Tarcău, Bistrița sau Bisericieni. Mănăstirea Pângărați urma să fie deservită de personalul strict necesar pentru săvârșirea serviciului divin „spre a se putea lua măsuri curente de întreținerea acestor monahi acolo unde se va decide de Presf. Voastră vețuirea lor, iar pre de alta să se poată pune la dispozițiunea Dlui Ministru de interne pentru sfârșitul arătatei, încăperile citatei mănăstiri, din care se vor rezerva numai acele necesare pentru locuința servitorilor bisericești.” Mitropolitul Calinic Miclescu a sugerat în iulie 1872 soluția mutării călugărilor de la Pângărați la Mănăstirea Bistrița, cu condiția acordării răgazului permutării „avându-și fiecare o mică gospodărie”⁴⁹.

Mitropolitul Calinic Miclescu a acceptat transformarea mănăstirii în închisoare „cu cea mai adâncă durere sufletească”, neavând altă soluție decât avizarea demersurilor laice de evacuare a lăcașului („nu am putut decât să avisăm la aceasta”). La 14 iulie 1872, mitropolitul comunică Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice stabilirea mănăstirilor Bistrița și Bisericieni pentru mutarea monahilor de la Pângărați, cu condiția acceptării viețuirii la Pângărați „câtuva timpu spre a-și putea și ei aduna puțină recoltă ce și-au făcut prin grădinuțele ce fiecare au aparte, asemenea a-și regula mica lor gospodărie”, aspecte transmise și Ministerului de Interne la 9 august 1872⁵⁰.

Corespondența din iulie 1872 ne indică necesitatea lucrărilor de reparație ale mănăstirii⁵¹, tratată în telegrama casierului de Roman prin care propune un preț estimativ, transmisă de ministrul cultelor Ministerului de Interne la 28 iulie, care a răspuns pe 29 iulie 1872: „regulându-se a se face în regie cu un preț mult mai scăzut”⁵².

Încă de la 1 octombrie 1872, conform ordinului Ministerului Cultelor din aceeași zi, sunt primiți la Schitul Tarcău 8 monahi de la Pângărați (a se vedea raportul arhimandritului Nichita Darie din 8 decembrie 1872)⁵³.

Înainte de 9 noiembrie 1872, mitropolitul a stabilit și a comunicat Ministerului Cultelor personalul ce urma să rămână în Mănăstirea Pângărați: ieromonahul Stratonic Constantiniu, actualul egumen, cu păstrarea calității de superior, ieromonahii Daniil Nechita și Iezechiil Popovici, preoți servitori, ieromonahul Isihie Iorgulescu (cantor I), ierodiaconul Chriscentie Theodorașcu (cantor II) și ierodiaconul Isaia Manoliu (paraclisier). Calinic Miclescu dispune în cele din urmă stabilirea la Schitul Tarcău a monahilor: Nichifor Mihăluță, Veniamin Cazacciucu, Neofit Chelsoiu, Pangrate Thoma, Iulian Botez, Ionaftan Thoma, Calinic Dumitrașcu și Marchian Ionescu. La Tarcău existau încăperile necesare viețuirii monahilor și era „necesitate pentru serviciul divin”.

⁴⁸ ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 677/1866, f. 108.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 109-110v.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 115-116.

⁵¹ *Ibidem*, f. 113.

⁵² *Ibidem*, f. 114.

⁵³ ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 683/1872, f. 14.

Recomandarea mitropolitului Calinic Miclescu va fi aprobată de Minister la 9 noiembrie 1872, hotărându-se și intervenția pe lângă Comitetul Schitului Tarcău în vederea primirii monahilor stabiliți a se muta și regularea actelor contabile pentru întreținerea din anul 1873. Prefectura de Neamț era însărcinată cu predarea încăperilor de la Pângărați cu inventarul lor „însărcinată din partea Minister(ului) de interne, căruia i se va face cunoscut asemenea dispozițiune, rezervându-se însă camerele necesare personalului rămas în îndeplinirea Serviciului divin”⁵⁴. Ministerul Cultelor a comunicat ieromonahului Stratonice Constantiniu, la 15 noiembrie 1872, decizia numirii în postul de superior al bisericii Mănăstirii Pângărați și i se cere „a fi cu cea mai mare priveghere pentru îndeplinirea Serviciului divin și păstrarea zestreii monastirei care vă este încredințată de mai înainte cu inventar”⁵⁵. Despre ordinul de recunoaștere a superiorului Stratonice și a personalului amintit cu nr. 11692, va fi înștiințat și mitropolitul. Prefectul județului Neamț a fost invitat, la 15 noiembrie 1872, să repartizeze chiliile necesare personalului deservent iar Comitetului Schitului Tarcău i se dispune primirea monahilor repartizați acolo⁵⁶.

Odată cu stabilirea noii configurații, anterior ordinelor emise la 15 noiembrie, au început conflictele cu directorul penitenciarului, care nu a recunoscut personalul deservent și nici pe superiorul Stratonice Constantiniu/Constantinescu. L-a numit preot pe ieromonahul Isihie Iorgulescu, unul dintre cei doi cantori bisericești, abuz ce a dus la intervenția pe lângă Ministerul Cultelor a Mitropolitului Calinic Miclescu, pe 12 noiembrie 1872, informat de superior. Ministrul Cultelor mijlocește emiterea ordinelor Ministerului de Interne și transmiterea lor directorului penitenciarului, la 22 noiembrie 1872⁵⁷.

Conform raportului directorului penitenciarului, pe baza căruia Ministerul de Interne a comunicat celui al Cultelor la 20 noiembrie 1872, în mănăstire au rămas egumenul/superiorul, un monah și preotul recomandat pentru serviciul divin iar pentru „locuința egumenului și alți servitori ai bisericii se poate plăti provisoriu un local în comună, deoarece în interiorul stabilimentului nu permite regulamentul a sta oameni liberi”⁵⁸.

Încăpățânarea directorului penitenciarului, neputând fi înfrântă, va fi urmată de o nouă intervenție a Mitropolitului, apoi mijlocirea, în 27 noiembrie 1872, a Ministerului Cultelor pe lângă Ministerul de Interne în care se arată: „directorul penitenciarului Pangărați din județul Neamț este un funcționar prea mult inferior, ca să aibă dreptul a recunoaște sau nu pe servitorii bisericii, el numai recomandă pe preotul confesor, care se plătește din bugetul serviciului Penitenciar special pentru arestați. / Chiar acel confesor nu se confirmă mai (î) înainte de a se da voie de chiriarhul respectiv”. Ministrului de interne

⁵⁴ ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 677/1866, f. 121-121v.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 122-122v.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 123-123v.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 124-125.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 135.

i se cere asigurarea mitropolitului de neîmpiedicarea exercitării atribuțiilor personalului deservent, ca să nu fie „silit Prea Sf. Sa să închidă biserica... Cât pentru locuința celui personal s-au dat ordine în interesul Sfinților lor și al Reglementului Închisorilor ca Directorul să închirieze în comună camere, după cum am avut onoare a vă face cunoscut și prin adresa N° 16839, fiind că nu numai că Reglementul nu permite oameni liberi în interiorul temniței, dar nici preoții și alți servitori ai bisericii n-ar putea șede la un loc cu toții”⁵⁹.

Procesul verbal și inventarul aferent cu spațiile predate și destinația lor au fost întocmite la 6 decembrie 1872 și semnate de primul director al închisorii, care a fost Al. Dumitrescu⁶⁰ și nu Ion Făgărășanu, „om cu inima haină și fără pic de credință în Dumnezeu”⁶¹.

Documentele pe care le regăsim în anexă ne indică foarte clar spațiile în care erau repartizați arestații, administrația – cancelaria, armata ce asigura paza obiectivului, dar și lipsa chiliilor pentru personalul monahal deservent. Inventarul înregistrează și biserica ridicată de arhimandritul Varnava pe locul unde astăzi străjuiesc brazii, „ale cărui ziduri sunt întregi, rădicate și despozate pentru a primi o boltă (care nu s-a construit), însă netencuite acele ziduri”⁶². În „Istoria” arhimandritului Varnava Emandi întocmită la 28 martie 1857 se consemnează obținerea veniturilor moșii Ivănești și Tarcău prin hrisovul domnului Mihail Sturdza din 11 mai 1849 și demararea lucrărilor de reparații în 1850⁶³. Varnava Emandi ridică din nou chilii, consideră biserica prea mică și propune mitropolitului Sofronie Miclescu la 20 mai 1857 extinderea ei: „pe lângă trupul bisericii să se adaogă rătăzimea strărilor cu un turnu deasupra, precum și Sfântul Oltariu mai încăpătoriu. De asemenea pridvorul pentru ceasuri, catapiteazma din nou, iar acoperământul cu fier albu”. Invocă totodată necesitatea construirii unui paraclis cu hramurile Sfântul Marele Mucenic Ioan cel Nou de la Suceava și Preacuvioasa Parascheva, pentru care obține binecuvântarea mitropolitului la 21 mai 1857. Egumenul de la Pângărați notează la 25 iulie 1857: „Gioi s-au început zidire(a) Paraclisului cu hramul Sf(ântul) Ioan cel Nou și Pre(a) Cuvioasa, făcându-să privigheri și slujări cu sobor, și mergând la temelie paraclisului cari er(a) săpat, s-au făcut sfințire(a) ape și rânduiala

⁵⁹ *Ibidem*, f. 134-134v.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 140-141v.

⁶¹ Ierom. Vasile Bârz, *Mănăstirea Pângărați: monografie (studiu istoriografic și aghiologic)*, cu un Cuvânt înainte de starețul protos. Teofil Lefter, Mănăstirea Pângărați, 2004, p. 38-39.

⁶² ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 677/1866, f. 139.

⁶³ Victor G. Cădere, *Însemnări despre unele mănăstiri și schituri din Moldova, după cronică Mitropoliei Moldovei și Sucevei, din anul 1857*, în *MMS*, XI, 1964, nr. 9-10, p. 505-506; Costin Clit, *O nouă versiune a „istoriilor” arhimandritului Varnava despre Mănăstirea Pângărați și Schitul Tarcău*, în *Acta Pangratia*, II, 2024, p. 212; Costică Asăvoaie, Cosmin Niță, Tamila-Elena Marin, Ion Grămadă, *Repere istorice și arheologice ale Mănăstirii Pângărați*, în *Acta Pangratia*, I, 2023, p. 195-198; a se vedea și planul la p. 212, nr. 7.

cuvinită. Sângur, Varnava arh(i)m(andrit) și egum(e)n Mon(astirii) Pângărații am așăzat ce întâi peatră și aprinzând candela s-au început a-l zădi”⁶⁴.

Serviciul divin era săvârșit în biserica ctitorită de Alexandru Lăpușneanu. Ieromonahul Stratonice Constantin, superiorul Mănăstirii Pângărați, s-a adresat Ministerului Cultelor la 4 iunie 1873, cu raportul nr. 8, în care îl amintește pe cel cu nr. 2 din 29 ianuarie 1873, prin care a cerut „desfacerea a 5 părechi boi și 1 calu”, dar și a unui „bagaju și toate efectele acestei monastiri fiind puse într-un podu, nefiind nicio cameră liberă, și în care pod este expus stricăciunii de șoareci și ruinării din partea santenelei penetinciarului”. Prin rezoluția semnată de Ghidionescu s-a hotărât: „Nu se poate vinde obiectele m(ănă)stirii”⁶⁵.

Un nou raport a fost înaintat de către același superior/îngrijitor, la 22 august 1873, pentru a relua cererile făcute prin mai multe rapoarte din 1872, în vederea dotării cu veșminte, cerere respinsă de Minister încă de la 24 februarie 1872. Propune confecționarea a trei rânduri de veșminte preoțești noi și a unui diaconesc „și dacă nu ar fi altă cifră în budget, să binevoii vă rog a ordona măcar a se da din banii prinși din vânzarea vitelor acestei monastiri”, cerere nesatisfăcută de Minister⁶⁶. Respingerile autorităților centrale prevesteau parcă transformarea ce urma a fi făcută.

În lipsa egumenului, „plecat din Monastire unde nu se știe”, invitat de către directorul penitenciarului să strângă mobilierul și să-l depoziteze într-o cameră destinată, ministrul de interne a ordonat, la 16 decembrie 1872, sau mai înainte „a se aduna acele obiecte dupe unde se vor găsi și a le așeza într-o cameră sub toată îngrijirea” (a se vedea raportul din 16 decembrie 1872)⁶⁷, a cărui conținut a fost comunicat mitropolitului pe 28 decembrie 1872⁶⁸.

Procesul verbal și inventarul de predare a încăperilor penitenciarului către director sunt transmise la 13 ianuarie 1873 Ministerului Cultelor de către Andreescu, prefectul județului Neamț⁶⁹.

Pe data de 14 mai 1875, ministerul de Interne a transmis celui al Cultelor lista cu obiectele din fosta mănăstire, întocmită cu „ocazia instalării Penitenciarului în localul Monastirii Pângărați ... care fiind supuse stricăciunii, Directorul zisului Stabiliment ... solicită a i se da voe ca să uzeze de dănsle în interesul serviciului”. Prin rezoluția aplicată se solicita Ministerului de Interne a comunica „de către cine s-au pus aceste obiecte la dispoziția direcției penitenciarului” (a se vedea lista în Anexă). În anul 1875, director al Penitenciarului era Holțman⁷⁰. Lista menționată se afla „și acum în păstrarea egumenului

⁶⁴ ANIC, Fond Achiziții noi, MMCCCXCVI/20.

⁶⁵ ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 677/1866, f. 149-150.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 153-154.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 137.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 138.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 139.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 158-160.

M-rei de acolo Stratonice Constantinescu”, pentru care se cere, la 21 iunie 1875, învoirea de cedare a obiectelor înregistrate⁷¹. Ministerul Cultelor solicită la 5 iulie 1875 învoirea mitropolitului pentru cedarea celor din lista amintită⁷², obținută pe 12 iulie 1875⁷³. Superiorul de la Pângărați a fost invitat pe 31 iulie 1875, să pună la dispoziția directorului penitenciarului obiectele amintite mai sus⁷⁴. Ordinul Ministerului de interne către directorul penitenciarului îl putem așeza anterior datei de 27 august 1875, ordin prin care i se cerea să ia „în primire de la Superiorul Monastirii obiectele cedate acelui serviciu ... cu un inventariu despre primirea lor, adăugând totodată ca acel superior nevoind a preda numai obiectele ce sunt bune de întrebuințat, a fost nevoit a primi și pe cele rele”. Directorul penitenciarului are ordinul precis să „desființeze ... obiectele cele rele ... păstrându-le în magazia Penitenciarului”⁷⁵ (a se vedea inventarul la Anexă).

Pentru încălzirea bisericii și a personalului deservent, s-a solicitat Administrației Domeniilor și Pădurilor Statului, la 17 decembrie 1875, de către Divizia Cultelor cantitatea de 10 stânceni de lemne în urma cererii superiorului mănăstirii⁷⁶, doleanță rămasă fără vreun răspuns până la 21 februarie 1876, când va fi reiterată solicitarea amintită⁷⁷. Administrația generală a Domeniilor și Pădurilor Statului a înștiințat Ministerul Cultelor, pe 28 februarie 1876, despre ordinul dat subinspectorului silvic V. Dobias de a preda îngrijitorului (în document „egumenului”) Mănăstirii Pângărați cantitatea de cinci stânceni de lemne de foc⁷⁸, comunicare transmisă îngrijitorului de la Pângărați, în data de 11 martie 1876⁷⁹.

Începând cu 1 august 1877, Vasile Maxim a fost numit cântăreț II la biserica Mănăstirii Pângărați, numire despre care este informat și Mitropolitul Moldovei la 10 august 1877⁸⁰.

Dintre directorii Penitenciarului mai sunt cunoscuți Gh. Cârceanu (până în martie 1905) și Grigore Palade (martie 1905-decembrie 1911)⁸¹.

Zidurile „sihastre” erau la 1910 „*ici și colo îngenunchiate de ruină, strejuesc ca niște sentinele fantastice, lăcașul cel înmormântat în verdeață și pustietate*”. Turla se clătina pe câpriorii putrezi iar „oaspeții” închisorii treziți de sunetul clopotului dogit porneau la

⁷¹ *Ibidem*, f. 161.

⁷² *Ibidem*, f. 162.

⁷³ *Ibidem*, f. 163 (a se vedea Anexa).

⁷⁴ *Ibidem*, f. 164.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 165.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 176.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 180.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 181.

⁷⁹ *Ibidem*, f. 182.

⁸⁰ *Ibidem*, f. 186.

⁸¹ Ana Ciornei, *Un popas la Mănăstirea Pângărați. File din istoria Familiei Palade*, în *Acta Pangratia*, II, 2024, p. 228.

rugăciunea săvârșită de bătrânul sihastru Eviatos. Cimitirul se afla „acolo, sus în deal ...” unde „singurătatea se așterne tristă, funerară ... și pas de om nu atinge cărăruia cea îngustă, până când un alt fericit se întoarce cu dor spre mormânt, lângă fratele său de eri”⁸².

Mitropolitul Moldovei, Pimen Georgescu (1909-1934), după participarea la conferințele pastorale din Piatra-Neamț (28 august 1909), a vizitat a doua zi Mănăstirea Bistrița și Penitenciarul Pângărați, unde a fost întâmpinat de către inspectorul închisorilor, Moscu, directorul închisorii, ofițerul de serviciu și trupa de pază. Rugăciunea va fi săvârșită în capela închisorii de unde trece în curtea temniței unde se găseau 290 condamnați⁸³.

Închisoarea de corecție de la Bisericiani va fi desființată la 1901⁸⁴, iar cea de recluzie de la Pângărați a fost desființată la 1915⁸⁵. Odată cu închisoarea a fost desființat și Atelierul de abagerie de la Pângărați⁸⁶. Credem că se impune o cercetare amplă asupra perioadei 1872-1915, dacă documentele păstrate ne permit.

PÂNGĂRAȚI – AN UNUSUAL COURSE. FROM MONASTERY TO PRISON

(Abstract)

Not included in the lordly Ordinance of August 16, 1860, which abolished two monasteries and 31 hermitages from Moldova, the Pângărați monastery had already experienced the drama of being deprived of helded domains, which were transferred to the Department of Church Fortunes, disputes with the landlords, and later faced the impact of the reforms initiated by Prince Alexandru Ioan Cuza. The monastery was not transformed into a parish church, and the monastic life continued naturally until 1872, when, with the reluctant consent of Metropolitan Clinic Miclescu, the voivodal foundation of Alexandru Ioan Cuza was turned into a prison.

Through this study, based on unpublished documents, we attempt to reconstruct the main stages of Pângărați monastery after the death of Archimandrite Varnava and its transformation into prison.

⁸² *Vremuri grele. Închisoarea Pangarați*, în „Universul literar”, Anul XXVII, nr. 42, din 18 octombrie 1910, p. 4.

⁸³ BOR, XXXIII, 1909, nr. 6, p. 696.

⁸⁴ Octavian Gorescu, *op. cit.*, p. 32.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 31.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 29.

ANEXĂ

1

1866 ianuarie 31

Rezoluție: Se va invita pe păr(intele) mitropolit a recomanda un altul în locul răposatului. Pref(ectului) se va cere a forma inventar despre lucrurile proprii rămase pe urma răposatului.

Principatele Române Unite
Prefectura Județului Neamțu.
N° 1153.

1866 Ianuarie 31

Domnule Ministru!

Încredințat de Domnul Subprefect plăsei Muntile prin referatu(l) N° 156 că Cuviosul Arhimandrit Vârnavă, Egumenu Monastirei Pângărații s-au săvârșit din viațe în orașu(l) Iassi și că la numita Monastire până la orânduirea altui Egumen, lucrurile casnice și altele ci au găsit le-au strâns într-o odai și le-au sigilat.

Am onoare a vă refera.

Priimiți Domnule Ministru încredințarea pre osebitei mele considerații.

Prefect P. Isăcescu <m.p.>.

Derector Apostul <m.p.>.

Domnii sale

Domnului Ministru Justiții, Culte și instrucțiunei Publice.

ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 677/1866, f. 1. Original.

2

1866 iunie 22

Rezoluție: Se aprobă.

Principatele Române Unite
Comitetul Monast(irii) Pângărați în unire cu soborul
N. 18.

1866 Iunie în 22

Domnule Ministre!

Subscriși monahi din Monast(irea) Pângărați, norocindu-ne a priimi pe noul superior sântia sa părintele Arhimand(rit) Nechita Darie, ce ați benevoit a-l rândui și

decreta de superior acestui sânt lăcaș, și validându-ne pe însâne lipsiți de capacitatea trebuitoare în conducerea regulat(ă) a contabilităței cerută de interesele casei, vedem de cea mai mare necesitate de a-l avea pe sântiea sa ca președinte Comitetului în deplina încredere.

Așadar cu profund respect venim a Vă ruga prin aceasta, Dom(nule) Ministre să binevoiți a-l decreta de președinte acestui Comitet.

Benevoiți, vă rugăm Domnule Ministre! a primi încredințarea prea osebitei noastre considerațiuni de stimă și respect ce subsemnații vă conservăm.

Iosaf doh(o)vnech <m.p.>.

Veneamin doh(o)vnech <m.p.>.

Daniil ieromonah <m.p.>.

Isache duh(ovnic) <m.p.>.

Serafim duh(ovnic) <m.p.>.

Crischenti Teodorescu.

Visarion Ghendăoanu.

Silvestru monah.

Nechifor monah.

Neofit monah.

Pangratie monah.

Ionatan monah.

Calinic monah.

Iulian monah.

Izehiil monah <m.p.>.

Isaia erodeeacon <m.p.>.

Macarie monah sin Gherasim.

Ireu Necolau Ghilasu (?) <m.p.>.

Veniamin Cazacciu.

Cal(i)nic Munteanu.

Matheiu Ionescu.

D(omniei) Sale

D(omnu)lui Ministru al Cultelor și Instr(ucțiunii) Publice.

ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 677/1866, f. 38. Original, sigiliu oval.

3

1872 iunie 28, București

Rezoluție: 1 Iulie. Cult / Arătându-se Preasfințitului Mitropolit al Moldovei trebuința pentru care să fie aceste încăperi, se va mijloci a chibzui și a arăta ministerului

monastirea unde s-ar putea strămuta monahii din aceasta m(ă)n(ăsti)re. Se va face cunoscut de lucrare și Minister(ului) de Interne cu mijlocire a interveni din parte-i întru aceasta Presf. Mitropolit. / F(oarte) urgent.

ROMÂNIA
MINISTERUL DE INTERNE
Divisiunea Serviciului
Penitenciar
N° 9646.

București 28 iunie 1872

Domnule Ministru!

În urma adresei Domniei Voastre cu N° 3022, pe lângă care ați binevoit a-mi înainta și listă de monastirile și bisericile întreținute de stat, cerând știință Prefecturei de Neamț despre starea localului Monastirei Pângărați din acel județ, am primit spre răspuns telegrama sub N° 3813, prin care mă asigură că acea monastire are camere suficiente spre a se putea instala un stabilimentu de închisoare.

Subscrisul dar, Vă roagă să binevoiți a da din partea Domniei Voastre ordinile cuvenite pentru punerea la dispoziția acestui Minister, Serviciul Penitenciar, încăperile mai sus citate monastiri, onorându-l cu răspunsu de rezultat.

Primiți, Vă rogu, Domnule Ministru, asigurarea prea osebitei mele considerațiuni.
P(entru) Ministru (...) <m.p.>.
P(entru) Șeful Divisiei G. Popescu <m.p.>.

D(omniei) Sale
D(omnu)lui Ministru Cultelor și Instr(ucțiunii) Publice.

Notă marginală: N° 3022. Este alăturatu la dosarul 594. V. 868, relativ la încăperile ce se dau de pe la unele din M(ănăsti)ri, cerute de unele autorități.

ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 677/1866, f. 108. Original.

4

1872 decembrie 6

Procesu Verbal

Astăzi anul una mie optu sute șaptezeci și doi, Luna Decembrie, zile șase.

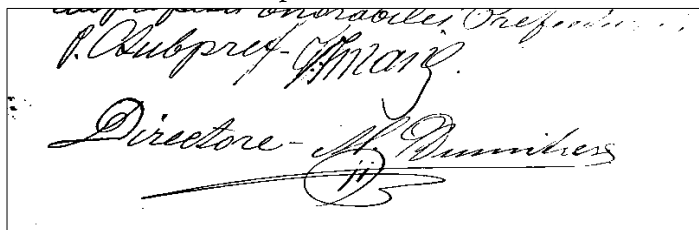
Noi, Subprefectu Plasei Muntelui, Județul Neamț, în conformitatea ordinului Dlui Prefectu respectiv N. 10684, pășind la Penitenciaru Pangarați și trădându D(omnu)l(ui) Directore pe seamă acaretele zisului Penitenciar prin formare de inventar în dublu.

Voind a destina în unire cu D(omnu)l Director al Penitenciarului din local încăperi necesare și pentru șase monahi propiți pentru serviciu(l) divin; M-am asigurat că din Localu(l) destinat pentru armată și administrație, care este ocupat în prezent de aceste d(o)uă serviciuri, Nu po(a)te permite localu(l) nici o încăperi pentru acei Monahi, pe considerentu că pentru personalul administrativ nu sunt mai multe încăperi, decât odăi cinci și două cămăruți, din care una Cancelaria, rămâind patru pentru Directore, Grefier, Registrator și Medic. Iar celelalte șapte camere cu șapte cămăruți pentru corpul armatei, cu clauză că înființându-să și o infirmerie pentru armată și care este de mare necesitate, nu este camera.

Finitu pentru care încheindu-să două asemenea Procese Verbale subscrise de ambele persoane, din care unul va rămânea în arhiva Penitenciarului cu un Inventar. Iar celalaltu inventar cu prezentul Proces Verbal se va înainta de D(omnu)l Subprefect onorabilei Prefecturi.

P(entru) subpref(ect) (...) <m.p.>.

Directore Al. Dumitrescu <m.p.>.

The image shows two handwritten signatures in cursive ink. The top signature is 'Subprefect' followed by a name that appears to be 'M. M. M.'. The bottom signature is 'Directore - Al. Dumitrescu' followed by a large, stylized flourish.

ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 677/1866, f. 140. Original.

5

1872 decembrie 6

Inventaru general de acaretele ce cuprinde Pentenciaru(l) Pangaratii din Județul Neamțu.

1872 Dechembrie 6.

Localu(l) Penitenciarului

Să compune: din cinsprezeci camere, un salon, patru cămăruți¹, un Balcon, șase săli¹, un Turnu (clopotniția) și două Litărazi, precum și un beciu cu cinsprezeci băști; în acest beciu este² și două cotloane construite de bucătărie.

Localu(l) în total are șasprezeci sobe, din care două noi, douăzeci și șapte ferestre cu câte două rânduri gratii de f(i)eru la fiecare, având geamurile complete, diferinți că optusprezeci geamuri sunt crăpate, treizeci și două uși de brad cu câte un canat și șase uși uși de f(i)er (parmaclăcu).

Înăuntru ogrăzii este o biserică ale cărui ziduri sunt întregi, rădicate și despozate pentru a primi o boltă (care nu s-a construit), însă netencuite acele ziduri.

În partea despre est și nordu este împrămuat acest local cu un zaplaz de lătunuoie ciopliți, pus deasupra unui zid.

Localu(1) destinat pentru armată și administrație.

Se compune de: Douăsprezeci camere, nouă cămărușă, cinci săli, una cuhne, una Literadă, două basci și un Turnu (Tipicu). Având acestu localu sobe paisprezeci, din care cinci noi, douăzeci și una ferestre, câte două rânduri cu geamurile complete, însă douăzeci crăpate și șasesprezeci uși de bradu.

Înăuntru ogrăzii este o mică biser(i)că cu două etaje în care să face serviciu divin. Afară din ogradă spre nordu este un grajd de scânduri în proastă stare.

Acaretele cuprinse în acest Inventar le-am primit.

Directore Directore Al. Dumitrescu <m.p.>.

ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 677/1866, f. 141-141v.
Original.

¹ În text „cămăruși”, „săli” ... Am recurs la adaptarea textului la normele ortografice contemporane fără a schimba sensul cuvintelor.

² Așa în text.

6

<după 1872 decembrie 6>

Copia

Lista de obiectele primite de la Părintele Stratonic, Superioru(1) Monastirei Pangarați pentru serviciul Penitenciarului¹.

Nr. curent	Numirea obiectelor	
	N ^o	obiectelor
1	81	Perini de pereti umplute cu pae.
2	20	Mindire, din cari 7 umplute cu fân, iar restul cu pae.
3	11	Macate pentru paturi din care unele de lână.
4	5	Oghealuri (plapume) cu diferite fețe.
5	13	Scaune în cari și două jilțuri.
6	8	Perdele la ferestre de adamască și alte materii
7	5	Fețe de masă.
8	5	Caltace (?) umplute cu lână și fețele de cit.

9	1	Ceamica.
10	2	Cofe pentru stropit grădina.
11	8	Castroane mari albe.
12	74	Farfurii cu diferite feluri.
13	58	Furculițe de masă.
14	40	Cuțite de f(i)er.
15	45	Linguri de banfon.
16	6	Lingurițe de dulceață.
17	18	Pahare mici și mari.
18	11	Cești de cafea cu farfuriile lor.
19	11	Carafe mici pentru vinu.
20	2	Frigari de f(i)er.
21	13	Sfeșnice de alamă și bronz.
22	7	Sape.
23	11	Securi.
24	2	Topoare.
25	2	Stamboale.
26	2	Perechi pirostriei (două).
27	6	Șase mese pentru Cancelarie p(entru) alte serviciuri.
28	8	Fanare portative, precum și alte obiecte ce se vor mai găsi de trebuință.

(Semnat) Holțman.

ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 677/1866, f. 159-159v.

¹ Listă transmisă Ministerului Cultelor și Instrucțiunii la 14 mai 1875.

7

1875 iulie 12

Rezoluție: Culte / 18 Iulie / Pentru cedarea acestor obiecte pe seama penitenciarului se vor da cuvenitele ordine îngrijitorului monastirei din partea acestui minister. Această dispozițiune se va face cunoscută și D(omnu)lui Ministru de interne spre răspuns la adresa N^o.

ROMÂNIA
zile
SÂNTA MITROPOLIE
A
MOLDOVEI ȘI SUCEVEI
N° 1226.

Iassy. 1875 luna Iulie 12

Domnule Ministriu.

La adresa D(omni)ei Voastre N° 5863 avem onoare a Vă răspunde că, de vreme ce obiectele specificate în lista anecsată ce Ne-ați comunicat, sunt supuse stricăciunii și actualul așa numit îngrijitoriu nici nu profită de ele, fiind că nici o locuință nu o are în Monastirea în cestiune, care deja s-a prefăcut în Penitenciar, ca consecință dar a acestei transformări și pentru a scuti pe îngrijitor de răspunderea acelor obiecte, urmând darea lor în dispozițiunea Penitenciarului din M(ănăsti)rea Pângărații, am și făcut cunoscut îngrijitorului acei Monastiri de urmare.

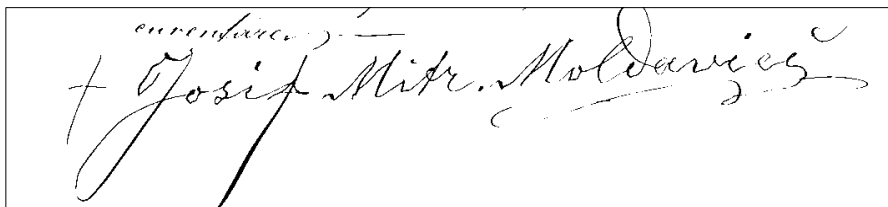
Primiți, Vă rugăm, Dle Ministru, cu distinsa considerație ce Vă păstrăm și Arhiepiscopul Noastră binecuvântare.

† Iosif Mitropolit Moldaviei <m.p.>.

Director Cancelariei Th. Protopopescu <m.p.>.

Domniei Sale

D(omnu)lui Ministru Cultelor și Instrucțiunii Publice.

A handwritten signature in cursive script, reading "† Iosif Mitropolit Moldaviei". The signature is enclosed in a rectangular box.

ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 677/1866, f. 163. Original.

8

<ante 1875 august 27>

Inventariu de obiectele găsite ale Monastirei Pangarați la cuvioșia sa Superiorul al acei Monastiri, Stratonic Constantinescu și primite de Direcția Penitenciarului.

No curent	Denumirea obiectelor	Categorii				Total	Observații ⁸⁷
		Bune	1/2	1/3	Rele		
1	Perină de perete umplută cu pae		27	26	28	81	
2	Mindire cu pae			2	5	12	

⁸⁷ La rubrica Observații este notat: „Se notează că toate obiectele arătate în rubrica de rele sânt astfel de stricate încât nu se mai poate servi cu ele”.

3	Saltele umplute cu lână și pae, din cari 4 cu lână și 44 cu pei de vacă	4	4	-	8
4	Macate, 6 de citu și 1 de lână ruptă	2	2	3	7
5	Oghealuri /Plapume / de cit	-	3	-	3
6	Scaune	-	3	7	10
7	Jilțuri (?)	-	2	-	2
8	Stoluri / Perdele / de Drilu (?)	-	3	-	3
9	Cultace umplute cu lână fără citu	-	10	-	10
10	Fete de masă	-	-	3	3
11	Cofe de tinichea stropitoare	-	2	-	2
12	Castroane mari albe proaste	-	-	2	2
13	Idem mai mici	-	-	4	4
14	Blide sau farfurii mari	4	-	-	4
15	Idem mijlocii		1	-	1
16	Idem mici		1	3	4
17	Idem mezelicari mici		6	-	6
18	Farfurii diferite feluri		-	4	41
		7			
19	Furculițe de f(i)er fără plăsele			9	45
		6			
20	Cuțițe idem idem			4	30
		6			
21	Linguri de metal		7		33
		6		0	
22	Lingurile mici idem	-	5	-	5
23	Pahare mari proaste	3	-	-	1
24	Idem mici proaste	10	-	-	1-
25	Tabla de f(i)er	-	1	-	1
26	Garafe proaste mici	-	5	2	7
27	Sfeșnice de bacfon	-	1	1	2
28	Idem de alamă	5	5	-	10
29	Ciorhalici de metal, 1 de f(i)er	2	2	-	3
30	Un scăunaș de lemn cu 1 solnițe (?) și 3 garafioare				
31	Postamente de sticlă pentru pus la cămăși	20	-	-	-
					20
32	Tigăi	2	-	-	-
					4
33	Mese proaste mari	1	-	-	-
					1
34	Idem mai mici	3	-	-	-
					3
35	Idem și mai mici	-	-	-	2
					2

36	Cântare mari și mici	2	-	-	-	2
37	Căldare de aramă	-	-	3	-	3
38	Tingiri idem	-	-	2	-	2
39	Tigae fără coadă	-	-	1	-	1
40	Oale de schijă	-	-	-	2	2
41	Pirolti pereche	-	1	-	-	1
42	Stamboale de lemn	-	-	1	1	2
43	Lighean de alamă	-	-	1	-	1
44	Ibricu idem	-	+	1	-	1
45	Ceflengi de f(i)er	3	-	-	-	3
46	Carcei de f(i)er sau lanț scurt	1	-	-	-	1
47	Drugi de f(i)er	1	-	-	-	1
48	Putini doagi fără funduri	-	-	4	-	24
49	Bolobo(a)ci	-	-	11	-	11
50	Bolobo(a)ci doagi fără funduri	-	-	2	-	2
51	Cazi	-	-	2	-	2
52	Cotu unei carute proaste stricat	-	-	-	1	1
53	Felinare de tinichea fără 9 geamuri	-	-	8	-	8
54	F(i)ere de plug perechi	-	-	1	-	1
55	Un scăunel de lemn fără solniți și garafioare	-	-	-	1	1
56	Un chiupu de lut mare spart	-	-	-	1	1
57	Tăblăluțe cu mucările lor rupte și stricate	-	-	-	1	1
58	Ladițe (Scatulca)	-	-	-	1	1
59	Chiulițe de alamă fără chilugi	-	1	-	-	1
60	Secire	-	9	-	-	9
61	Coveți mari și mici	-	3	1	-	4
62	Sapă de lucrat la usturoi	-	1	-	-	1

Semnat Director Hilțman.

Superior Monast(irii) Stratonic Constantinescu.

Grefier Alissandrescu.

Iconom Gr. Botezatu.

Guardian Gr. Jetaru.

ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 677/1866, f. 166-166v.
Copie.

PAROHIA PÂNGĂRĂCIOR ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Daniel PAVĂL¹

Cuvinte cheie: *parohie, casă parohială, biserică, prozelitism*

Keywords: *parish, rectory, church, proselytism*

Parohia Pângărăcior a luat ființă, în baza Decretului Regal nr. 8892 din 1 ianuarie 1924², fiind o parohie mică, alcătuită din două sate: Pângărăcior și Scăricica la care se adăuga și Sanatoriul Bisericiani.

La începutul existenței ei, noua parohie a avut de suferit de pe urma fluctuației personalului. Astfel, în aprilie 1925, ca preot paroh era un anume V. Coroamă, în vreme ce, în luna septembrie al aceluiași an, apare un ieromonah, Casian Cojoc³. Nu avem informații despre originea acestor slujitori.

La data de 8 februarie 1928, un consilier referent de la Mitropolia Moldovei și Sucevei scria protopopului Circumscripției I Piatra-Neamț, că a hirotonit preot și numit paroh, cu începere de la 1 februarie, la parohia Pângărăcior, pe seminaristul Vasile D. Galinescu, absolvent cu diplomă al Seminarului Sfântul Gheorghe din Roman, cerându-i protopopului să-l instaleze el pe noul paroh, „invitând autoritățile locale și dând acestui prilej un fast deosebit”⁴.

Noul paroh își concentrează eforturile asupra reparării șurii bisericii și construirea unei case parohiale. În acest scop, el a solicitat sprijinul directorului Cooperativei „Albina” – Tarcău, care s-a dovedit extrem de receptiv, dăruind în acest scop 4,5 m cubi de cherestea.⁵

Se pare că acest material a fost utilizat doar pentru repararea șurii, de vreme ce, un an mai târziu, pe 8 iunie 1929, preotul, epitropii și membrii consiliului parohial, s-au adresat președintelui aceleiași societăți cooperative, solicitându-i să le dea gratuit 15.000 de dranițe, 20 metri cubi piloți și 20 de metri cubi de cherestea pentru construirea unei case parohiale, de care era mare nevoie, preotul stând cu chirie, într-o casă improprie, aflată la mare distanță de biserică⁶.

¹ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Neamț, PIATRA-NEAMȚ.

² SJAN Neamț, fond Parohia Pângărăcior, dosar 14/1937, f. 24.

³ *Ibidem*, dosar 1/1925, f. 22v. și f. 28.

⁴ *Ibidem*, dosar 2/1928, f. 63.

⁵ *Ibidem*, dosar 3/1928, f. 4.

⁶ *Ibidem*, dosar 5/1929, f. 8.

Câteva luni mai târziu, pe 24 septembrie, preotul mulțumea directorului cooperativei pentru ajutorul acordat constând în 65,52 metri cubi de cherestea, în valoare de 30.508 lei⁷.

Pe 10 iunie 1929, preotul se adresează administratorului fabricii Straja a Societății Goetz „Foresta” Tarcău, solicitându-i un vagon de țănduri, necesar pentru a face gardul la pământul parohiei, având în acest sens și aprobarea Societății Albina, pentru transportarea platformei⁸. Pe 22 aprilie 1930, preotul mulțumea directorului Societății Cooperativei Albina, Tarcău pentru donarea unui vagon de țănduri și piloți în valoare de 3575 de lei pentru casa parohială⁹, ceea ce presupune că rugămintea fusese îndeplinită.

Aceste ajutoare erau cu atât mai prețioase cu cât situația financiară a bisericii era precară în condițiile în care singurul venit pe care îl avea biserica era cel provenit din vânzarea lumânărilor de ceară curată, achiziționate de la Societatea „ Lumina” din Piatra-Neamț, și care în acest an se ridica la suma de 2.300 de lei, cheltuiți integral pe probleme administrative și pe achiziționarea de reviste bisericești¹⁰.

Nici din partea credincioșilor nu se putea aștepta vreun ajutor financiar, populația fiind în general săracă. Pe 28 iulie 1929, preotul a convocat membrii consiliului parohial și pe epitropi pentru a lua în discuție un ordin al chiriarhului prin care se punea în vedere ca fiecare persoană să contribuie cu 10-20 de lei anual pentru folosul bisericii. În cadrul ședinței, cei 3 epitropi și cei 7 membri ai consiliului parohial, au hotărât să nu se introducă această contribuție întrucât banii sunt greu de strâns și locuitorii s-ar opune, ci atunci când va fi nevoie de reparații la biserică sau de cumpărat anumite odoare vor contribui cu toții¹¹.

Pe data de 2 iunie 1929, s-a format comitetul pentru construcția casei parohiale, iar pe 23 martie 1930, s-a tocmnit un maestru pentru construirea casei. Aceasta s-a obligat să dea casa la cheie, folosind cuiele lui, urmând ca fierăria s-o dea comitetul. Suma totală era de 32.000 de lei, materialul urma să fie din brad iar acoperișul din draniță, acesta fiind donat tot de către cooperativa Albina, fondurile necesare să fie strânse de la enoriași¹².

Construcția casei parohiale a durat doi ani, fiind terminată în anul 1932.

În creionarea unei imagini a efortului financiar depus de comunitate pentru construirea casei parohiale, trebuie menționat că veniturile bisericii pe acel an au fost de 1800 de lei. Suma cea mai mare, de 900 de lei, provenea din vânzarea lumânărilor de ceară, urmat de venitul de la pangar, de 600 de lei și cel de la cutia milei, de 300 de lei. Acest fond însă nu era destinat cheltuielilor materiale ale bisericii, ci avea alte destinații precise: 180 de lei (adică 10%) mergea la fondul parohial, 180 de lei (tot 10%), mergea la fondul bisericesc, 540 de lei erau destinați cheltuielilor necesare la serviciul divin precum vin,

⁷ *Ibidem*, f. 18.

⁸ *Ibidem*, f. 5.

⁹ *Ibidem*, dosar 7/1930, f. 6.

¹⁰ *Ibidem*, dosar 4/1929, f.18v și 19.

¹¹ *Ibidem*, dosar 5/1929, f. 7.

¹² *Ibidem*, dosar 7/1930, f. 8.

prescură, tămâie, 300 de lei constituiau cheltuielile de cancelarie, 290 de lei era plata pentru reviste și cărți, iar 310 lei, contravaloarea revistelor *Mitropolia Moldovei* și *Biserica Ortodoxă Română*¹³.

După terminarea casei parohiale preotul trece la îndeplinirea următorului obiectiv. Pe 25 august 1935, enoriașii parohiei Pângărăciur, întruniți în biserica cu hramul „Înălțarea Domnului”, au hotărât constituirea comitetului de construcție al noii biserici de la Pângărăciur. Președinte de onoare a fost ales inspectorul general al Mitropoliei, Gh. Minescu, președinte activ, inginerul C. Turcan, vice-președinte Scarlat Orzescu, primarul comunei Pângărați, episcop al parohiei Pângărăciur, Ion Văideanu și casier Ilie Țenea¹⁴.

Între timp, biserica se întărea și din punct de vedere al personalului auxiliar. Alături de vechiul cântăreț, Leon Orzescu, care funcționa la biserică încă de la înființarea parohiei, la 1 februarie a fost transferat aici și al doilea cântăreț al bisericii, Ioan Topliceanu¹⁵.

Preotul Vasile Galinescu nu a apucat să se bucure prea mult de noua casă parohială și nici nu a apucat să vadă finalizată noua biserică, deoarece acesta se va permuta, la cererea lui, din interese de familie, în parohia Buhalnița, aceasta constituind un indiciu privind originea sa. Pe 9 decembrie 1936, protoiereul de Piatra-Neamț hirotonia pe noul preot al parohiei Pângărăciur, Nicolae Capșa¹⁶. Acesta va sta foarte puțin, întrucât pe 13 iunie 1937, în locul lui era hirotonit ca preot paroh Vasile Ghelasă. Acesta se născuse pe data de 4 februarie 1907, era licențiat în teologie, fusese numit, pe 1 august 1932, paroh al parohiei Șirăuții de jos din județul Hotin, iar pe 1 martie 1937 a fost transferat la parohia Pângărăciur¹⁷. Cu ocazia hirotonirii, protoiereul a constatat că locuitorii din Pângărăciur erau nemulțumiți de faptul că s-a luat din grija preotului Sanatoriul Bisericiani¹⁸.

Pe data de 16 februarie 1937, Mitropolia anunța pe protoiereul Circumscripției I Piatra-Neamț că începând cu data de 1 martie 1937, a numit ca preot slujitor la Mănăstirea Bisericiani și la Sanatoriul T.B.C de la Bisericiani pe ieromonahul Nicanor Vlădeanu, suplinitor la Izvorul Alb din parohia Secu-Buhalnița. Mitropolitul a format și un comitet alcătuit din protoiereu, medicul-șef al sanatoriului, primarul comunei Pângărați și starețul mănăstirii Bistrița autorizat să administreze fondurile¹⁹. Decizia a stârnit nemulțumire din partea credincioșilor care s-au trezit peste noapte văduviți de componenta cea mai importantă a parohiei lor. Semnificativ în acest sens, este faptul că pe data de 10 aprilie, Farcaș Grigore, episcop și casier al parohiei Pângărăciur își înaintează demisia, nemulțumit că parohiei i s-a luat sanatoriul, care asigura puținul venit al bisericii și al

¹³ *Ibidem*, dosar 9/19132, f. 15 v, 16.

¹⁴ *Ibidem*, dosar 13/1936, f. 40.

¹⁵ *Ibidem*, dosar 14/1937, f. 50v.

¹⁶ *Ibidem*, dosar 13/1936, f. 65.

¹⁷ *Ibidem*, dosar 14/1937, f. 50v.

¹⁸ *Ibidem*, f. 20.

¹⁹ *Ibidem*, f. 6.

preotului²⁰. Se pare că preotul a cerut revenirea la situația anterioară dar la 22 aprilie 1937, Mitropolia i-a răspuns că nu revine asupra acestei dispoziții ca spitalul Bisericiani să fie îngrijit cu cele religioase de către un preot-călugăr²¹.

Tensiunile au izbucnit cu mare intensitate în data de 9 ianuarie 1938, cu ocazia întrunirii Adunării Parohiale Electorale. Convocată în casa de prăznuire a bisericii, sub președinția preotului paroh, adunarea trebuia să procedeze la alegerea consiliului parohial și a epitropilor bisericești. Înainte însă de a se trece la vot, s-a dat cuvântul notabilităților parohiei, formate din învățător, un avocat, un notar, care au arătat că fără știrea consiliului și a enoriașilor, parohia le-a fost ciuntită, iar Adunarea era rugată să nu procedeze la alegerea consiliului și epitropilor, până ce parohia nu va fi reîntregită. Preotul Vasile Ghelasă, i-a întrerupt de mai multe ori pe vorbitori declarându-se contra părerilor exprimate de aceștia, cerând cu insistență ca Adunarea să procedeze la alegerea consiliului și epitropilor pentru a nu se depăși ordinea de zi. Adunarea parohială, în unanimitate, a admis însă punctul de vedere exprimat de către vorbitori și a hotărât să amâne alegerile până după întregirea parohiei²².

În ciuda acestei situații neplăcute, de care în fond nu era nimeni vinovat, credincioșii continuă să sprijine biserica cu cele necesare. Pe 26 noiembrie 1938 preotul raporta Protoieriei Circumscripției I Piatra-Neamț, că în cursul acestui an, biserica a fost înzestrată cu următoarele obiecte de cult și îmbunătățiri: două felinare pentru înmormântare în valoare de 7000 de lei, un prapur pentru înmormântare de 3000 de lei, o cruce de 500 de lei, două candelor noi la catapeteasmă de 3000 de lei, un serviciu aurit de 3500 de lei, patru policandre de alamă de 13.400 de lei, un aghiazmatar de 500 de lei, materiale și reparații la casa de prăznuire în valoare de 2.900 de lei, și diferite cărți în valoare de 700 lei. Deci un total de 34.500 de lei. Sumele pentru acoperirea acestor cheltuieli au fost strinse în parte prin contribuția benevolă a enoriașilor acestei parohii, de către un comitet în frunte cu preotul, iar cea mai mare parte au fost colectate prin chetele organizate de către Scarlat Orzescu, administratorul Cooperației Forestiere Albina și epitrop-casier al bisericii²³.

Între timp, lucrurile mergeau într-o direcție favorabilă și sub aspectul jurisdicției parohiei. Probabil pentru a mai detensiona situația ce risca să devină explozivă, protoieria Piatra-Neamț a făcut demersuri pe lângă Mitropolie în vederea acordării unor compensări pe seama parohiilor vecine în locul sanatoriului pierdut. Demersurile au fost încununate de succes, deoarece pe 5 decembrie 1938, Mitropolia a comunicat protoieriei că – sub rezerva ratificării Adunării eparhiale – s-a aprobat modificarea delimitării propusă în vederea întregirii parohiei Pângăracior în felul următor: din parohia Pângărați Stejaru, se treceau parohiei Pângăracior circa 60 de case vecine hotarului de până acum până la

²⁰ *Ibidem*, f. 24.

²¹ *Ibidem*, f. 11.

²² *Ibidem*, dosar 15/1938, f. 3-3v.

²³ *Ibidem*, f. 56.

șoseaua comunală și pe șoseaua națională până la Fabrica de Cherestea „Doamna”, iar din parohia Vaduri se dădeau circa 30 de case situate în porțiunea de la Podul de Fier și până la halta de cale ferată a Societății „Albina”²⁴. Anul 1938 se dovedise așadar, favorabil pentru parohie.

Într-o informare trimisă pe 30 ianuarie 1939 către Mitropolie, preotul dădea câteva date esențiale privind parohia sa proaspăt rotunjită: parohia Pângărăciu era acum formată din satul Pângărăciu și o parte din satele Vaduri și Pângărați. Din punct de vedere al situației demografice, parohia cuprindea 300 de familii cu 1200 de suflete repartizate în felul următor: Pângărăciul – 193 de familii, Vaduri – 36 de familii și Pângărați – 71 de familii. Biserica, având hramul „Înălțarea Domnului”, a fost construită de enoriași în anul 1902, este din lemn și se află în stare bună. Averea imobilă a bisericii, era formată din o casă parohială din lemn, construită în anul 1932 de către enoriași cu concursul Societății forestiere „Albina” din Tarcău, în stare bună, iar din punct de vedere al proprietății funciare, dispunea de 8 ha de pământ fânaș, teren situat în vatra satului, dat spre folosința clerului²⁵.

Firește că această îmbogățire a parohiei pe seama celor vecine, în urma unei decizii administrative pe cât de intempestive pe atât de bulversante, a creat o stare de animozitate între preoții vecini. Pe 5 martie 1940, preotul Ghelasie aducea la cunoștința părintelui protoieru un incident neplăcut, care s-a produs atunci când un enoriaș din Vaduri, dar care acum aparținea de Pângărăciu, a vrut să-și înmormânteze un copil decedat în cimitirul parohiei Vaduri. Preotul de la Pângărăciu i-a propus părintelui copilului să-l invite și pe preotul de la Vaduri, dar acesta a răspuns negativ, avertizând totodată că în biserica de la Vaduri nu intră nimeni și că nu poate pune la dispoziție nici clopotele, nici prapurile. Ajuns la Vaduri, preotul a găsit porțile de la intrarea în cimitirul din curtea bisericii încuiate, iar după o așteptare penibilă, i s-a permis accesul în curte, a oficiat prohodul la mormânt, fără a mai introduce mortul în biserică și fără a se mai trage clopotele²⁶.

Pe fondul complicațiilor legate de construcția noii biserici precum și a celor generate de fluctuația de personal, a apărut și o problemă de ordin spiritual: profitând de concentrarea preoților parohi pe probleme de ordin administrativ, în parohie și-au făcut apariția grupările heterodoxe și în special cele ale mișcării adventiste. Deja în 1936 preotul scria Protoieriei I Piatra-Neamț că a încercat ca împreună cu preotul paroh de la Pângărați, să-i atragă pe adventiști la biserică dar toate eforturile au fost zadarnice²⁷. În fața acestui eșec, un an mai târziu, în 1937, va încerca să tranșeze această problemă prin forță, solicitând șefului postului Pângărați să cerceteze la fața locului mișcarea sectară din această parohie, să fie închisă casa de rugăciuni a adventiștilor, unde veneau atât

²⁴ *Ibidem*, f. 63.

²⁵ *Ibidem*, 16/1939, f. 7.

²⁶ *Ibidem*, dosar 17/1940, f. 5.

²⁷ *Ibidem*, dosar 13/1936, f. 29.

credincioși din localitate cât și locuitori de prin satele vecine²⁸. Probabil că recursul la autorități s-a dovedit ineficient, poate chiar contraproductiv, iar preotul a schimbat modul de abordare a acestei probleme. Într-un raport trimis pe 24 iulie 1939 protoieriei, preotul menționa cele câteva măsuri luate: în afară de contrapropaganda pe care o face prin predicile rostite în biserică al căror caracter este strict misionar, începând din ziua de duminică 9 iulie, în fiecare duminică, la orele 4 p.m., el ține în școala din Pângărăciur, în mod regulat, ședințe misionare cu explicarea textelor din Sfânta Scriptură care sunt atacate de sectari. De asemenea, s-a înțeles cu preoții din parohiile Pângărați și Oanțu spre a pune bazele unei asociații antisectare care va lucra intens până la stăvilirea definitivă a flagelului ce bântuia comuna²⁹. În acel an, în parohie erau 10 familii de adventiști.

În concluzie, din punct de vedere material și spiritual, mulțumită eforturilor constante și conjugate ale credincioșilor și al preoților și în ciuda unei fluctuații de personal destul de accentuată, parohia Pângărăciur va intra destul de întărită în vâltoarea celui de-al doilea război material.

THE PARISH OF PÂNGĂRĂCIUR IN THE INTERWAR PERIOD

(Abstract)

The study aims to reconstruct in general terms, based on the relatively few preserved documents, the history of this parish, located in the commune of Pângărați.

The aridity of the preserved documents, most of which are of a financial-accounting nature, gives a glimpse of the difficulties that the small community of believers had to face, who were not spared by any of the hardships of the interwar period, from the effects of the economic crisis to sectarian proselytism.

²⁸ *Ibidem*, dosar 14/1937, f. 27.

²⁹ *Ibidem*, dosar 16/1939, f. 66.

PAROHIILE ȘI SCHITURILE DE PE VALEA BISTRIȚEI ÎNTR-O NOTĂ A SECURITĂȚII DIN 1949

Emanuel BĂLAN¹

Cuvinte cheie: Valea Bistriței, Securitatea, 1949, schituri, parohii, biserica ortodoxă

Keywords: the Valley of Bistrița, the Security Department, 1949, hermitages, parishes, Orthodox church

Biserica Ortodoxă, alături de celelalte biserici și confesiuni, a fost supusă unor măsuri represive, fiind aservită statului comunist prin diverse acțiuni, de la epurarea clerului, până la naționalizarea proprietăților.

Anul 1948 a fost unul crucial pentru Biserică întrucât a coincis cu impunerea unui control care va deveni permanent în timpul regimului comunist, control realizat de inspectorii din cadrul Ministerului Cultelor, care supravegheau toate instituțiile bisericești. După înființarea Securității, în 1948, Direcția I prin Serviciul III, a urmărit infiltrarea unor informatori în cadrul Bisericii, mănăstirile devenind obiective importante aflate în atenția Securității, considerate ca fiind locuri de găzduire ale unor elemente dușmănoase și de rezistență. Acțiunile împotriva mănăstirilor au început în anul 1948, motivate de faptul că, multe organizații anticomuniste au găsit sprijin în lăcașurile de pe tot cuprinsul țării². Multe dintre acestea erau locuri de găzduire clandestină ale elementelor anticomuniste sau depozite de muniție, motiv pentru care, au devenit obiective ale muncii informative a Securității. Astfel, potrivit însemnărilor lui Dudu Velicu³, publicate în anul 2005, mai mulți călugări de la Mănăstirea Neamț au fost arestați pentru muniția găsită acolo în ianuarie 1948. Mănăstirile reprezentau un pericol pentru autorități deoarece se bucurau și de o anumită autonomie economică, având mori, gateri și ateliere de țesătorie. Numărul mare de monahi reprezenta, de asemenea, o altă problemă. Într-o notă din 6 octombrie 1958, Alexandru Drăghici arăta cine erau cei care se duceau spre viața monahală: „anumite elemente aparținând claselor exploatatoare sau în serviciul acestora; precum și elemente dezorientate și bigote din rândurile țărănimii, s-au îndreptat spre mănăstiri...”⁴.

¹ Liceul „Vasile Conta”, TÂRGU-NEAMȚ.

² Constantin Aioanei, Cristian Troncotă, *Contra armatei negre a călugărilor și călugărițelor*, în „Magazin Istoric”, anul XXX, nr. 1(346), ianuarie 1996, p. 3.

³ Dudu Velicu (1902-1977) a făcut studii de teologie în Polonia și la Strasbourg, a fost secretarul particular al patriarhului Miron Cristea, ulterior, devenind secretarul lui Eugen Cristescu, directorul Serviciului Special de Informații în perioada 1941-1944. După 23 august, a lucrat la Ministerul Cultelor și a frecventat cu asiduitate anticamera - uneori și biroul - patriarhului Nicodim.

⁴ ACNSAS, fond *Documentar*, dosar 2487, f. 74-75.

La jumătatea lunii aprilie, 1949, informatorul cleric SCRUTATOR al DRSP Iași, a vizitat zona mănăstirilor din Neamț și exploatările forestiere din zonă, având întâlniri și discuții cu diverse persoane din aceste zone. În urma acestei acțiuni, a redactat un raport înaintat șefului DRSP Iași. Acest raport vizează și discuții cu clericii de la Tarcău. Astfel, o primă întâlnire a avut-o cu parohul de la Tarcău, preotul Bubă, originar din Bucovina, absolvent de Teologie la Cernăuți. Acesta a recunoscut că, în fiecare seară, asculta emisiunile postului de radio Londra împreună cu maiorul Bataliuc, răspândind apoi știrile⁵ printre săteni. Îi comunica informatorului că lumea este nemulțumită în privința preluării de către stat a fabricii de cherestea și a cooperativei, iar dacă „nu se iau măsuri ca oamenii să-și reprimească fabrica și cooperativa cu toate ce le are, dacă nuli se dă posibilitatea muncii în acord și dacă nu pleacă jidanii de aici de la conducerea IPIL din Tarcău”, sătenii erau în stare de acte de revoltă și sabotaj. Afirma de asemenea că, în zonă, oamenii erau naționaliști.

Același informator a vizitat și mănăstirea Tarcău unde, negăsindu-l pe starețul „plecat la Ardeluța să împărtășească un copil a unui om”, a fost ghidat de către sihastrul Serafim Ciurcea, un călugăr de 80 de ani, care „blastămă pe ruși și pe comuniști-AntiCrist pe pământ”⁶, însă „foarte sincer și cu fond sufletesc curat”. Află de la acesta că „femeia ce se află în mănăstire, se poartă ca o stăpână, avându-se de bine cu starețul”. Se întâlnește și cu starețul, protosinghelul Teofan Crăciun, descris drept un „tip voinic de la 43-45 de ani, plin de viață și bine hrănit”. Recunoaște că e simpatizant legionar și că ar ajuta partizani⁷.

În comuna Ceahlău l-a cunoscut pe preotul Grigore Pantilimon, absolvent al Facultății de Teologie din Cernăuți. Din discuția cu acesta, a aflat că a construit cea mai frumoasă biserică de pe Valea Muntelui, cu sprijinul familiei Olga Sturza și că a fost georgist. Fost protopop, anticomunist, a fost martor în procesul lui Cărlănescu: „Simpatizez cu reacțiunea iar între preoți mă bucur de un mare prestigiu și din cuvântul meu nu iese nici unul (...) lumea e nemulțumită din cauza abuzurilor și impertinenței oamenilor regimului care „procedează cu atâta aroganță și brutalitate”⁸. Toți cei din comună erau împotriva regimului, deoarece Sturzeștii „pe toți i-au ajutat cu lemne la facerea caselor, i-a botezat și cununat”. Informatorul a conchis că preotul reprezenta un element ostil regimului prin misiunea și averea sa și de aceea „nu dorm pe acasă, de cele mai multe ori dorm pe la neamuri sau în pădure”.

Următoarea vizită, cea de la Mănăstirea Durău, i-a făcut o deosebită plăcere. Ghid i-a fost preotul Aurel Vlad iar gazdă călugărul Isaia, care îi declară că cei din mănăstire ar ajuta fugarii cu hrană și îmbrăcăminte, la fel cum îi ospătează și pe cei de la Siguranță când vin la mănăstire pentru cercetări⁹. Despre călugărul Ghenadi Florea, starețul Durăului, spunea că deși a avut doar trei clase secundare, era un „tip inteligent, plin de sine”, căruia a

⁵ Idem, fond *Documentar*, dosar 014437, f. 122.

⁶ *Ibidem*, f. 123.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, f. 126.

⁹ *Ibidem*, f. 127.

reușit să-i câștige simpatia. Opinia starețului despre comunism era una clară: „comunismul este o plagă a lui Dumnezeu dată oamenilor pentru păcate”. A recunoscut că a fost un naționalist înscris în Frontul Plugărilor de nevoie. Întrebat ce poate spune despre [Teoctist] Arăpașu, confirmă că a fost prezent la numirea sa ca stareț dar că „a judecat și batjocorit pe călugări foarte rău”, declarându-i că îi este frică „că nu mă voi alege nici episcop, nicidecum Mitropolit”¹⁰.

În acest raport sunt rezumate și discuții cu preotul paroh din Pângărați, Mihail Gălinescu, discuțiile cu acesta având loc pe parcursul a două zile. În urma acestor convorbiri a reieșit că pe Valea Muntelui curentul naționalist era mai puternic „ca oricând și oriunde”¹¹. Explicațiile puternicului curent naționalist se datora faptului că „această guvernare e anticreștină și filoiudaică”. Aceasta era opinia într-o zonă cu o încărcătură religioasă puternică unde Codreanu obținuse în 1931 succesul electoral. Preotul paroh făcea și aprecieri privind susținerea regimului comunist de către mase, afirmând că „nu e sprijinit sincer nici de oamenii lui”.

Mișcarea de rezistență contra „democrației populare” era mare în zonă, iar locuitorii „au arme ascunse în pădure”. Prin intermediul preotului a făcut cunoștință și cu învățătorul satului, Macovei, de la care a aflat că, în 1946 candidase pe listele PSD Titel Petrescu, din această cauză fiind destituit din învățământ, ajungând „întreținut de nevastă și păzind vara vacile la pășune”¹².

Informatorul a aflat date importante despre generalul Manoliu¹³, care era căsătorit cu vara dreaptă a lui Gălinescu. Acesta era ascuns la moșia de la Neagra Șarului, unde „era îmbrăcat ca un cioban”¹⁴. Mai află de la preot că soția sa venea periodic pe la preoteasă, și că imobilul din Piatra-Neamț i-a fost rechiziționat de către comuniști, generalul fiind un naționalist fervent, iar fiul acestuia ajutând evreii în timpul războiului¹⁵.

¹⁰ *Ibidem*, f. 129.

¹¹ ACNSAS, fond *Documentar*, dosar 014437, f. 128.

¹² *Ibidem*.

¹³ Gheorghe Manoliu s-a născut la 21 mai 1888 la Piatra Neamț într-o familie de funcționari. Absolvent al Liceului „Petru Rareș” din Piatra-Neamț, al Școlii de ofițeri de infanterie, al Școlii Speciale a Infanteriei și Școlii de Trageri a Infanteriei. Participă la al doilea Război Balcanic și este promovat la gradul de locotenent. La angajarea României în Primul Război Mondial căpitanul Manoliu se distinge în luptă la Oituz fiind avansat la gradul de maior și ulterior decorat. După absolvirea Școlii Superioare de Război, în 1921, este numit comandant al Batalionului 12 Vânători de Munte. Este avansat colonel în 1933 și general de brigadă în 1939. În calitate de comandant al Brigăzii Mixte de Vânători de Munte, ajunge până la Bug și Sevastopol. În 1942 este decorat cu Crucea de Cavaler a „Crucii de fier” iar în 1943 cu „Steaua României” în grad de Ofițer. După 23 august 1944 generalul este trecut în rezervă iar în 1952 este arestat împreună cu soția și condamnat, fiind eliberat în 1954. A trecut la cele veșnice la 28 august 1980, la București. (<https://www.rumaniamilitary.ro/general-de-divizie-gheorghe-manoliu>, accesat la 25 martie 2024).

¹⁴ ACNSAS, fond *Documentar*, dosar 014437, f. 129.

¹⁵ *Ibidem*.

În cea de-a doua zi a șederii sale la Pângărați, informatorul l-a cunoscut pe președintele cooperativei satești și chiar pe primarul Nicolae Astroe. Acesta, printr-o sinceritate debordantă, i-a mărturisit că este primar de patru ani și că a fost în divizia Tudor Vladimirescu, iar faptul că nu a fost schimbat din funcție se datorează faptului că a știut cum „să-i duc, îi amăgesc și ei cred că sunt comunist”. Consideră pe comuniști ca fiind împotriva bisericii și a preoților, dar el este cu preoții pe care-i ajută să le facă biserică¹⁶. La aceeași petrecere l-a cunoscut și pe președintele fabricii de cherestea din localitate, A. Astroe. În timpul discuției, acesta a afirmat că micile fabrici de cherestea vor dispărea, locul lor fiind luat de mari combinate, deoarece „ei nu mai au nevoie să mai trăiască și alți nenorociți, ei vor să aibe totul...acesta este raiul bolșevic”¹⁷.

Nota de serviciu a informatorului viza și obținerea de informații despre familia învățătorului Victor Popa, arestat în iunie 1948. A cunoscut-o pe mama învățătorului, o femeie rămasă cu opt copii, Victor fiind cel mai mare, trimis de Antonescu la formare în Germania. Familia a fost ajutată de preotul Niță și de către săteni, mama învățătorului fiind văzută de către oamenii satului „ca o eroină”.

În raport sunt oferite informații despre preotul Gălinescu, de loc din comuna Hangu, „legionar înfocat și în posesia unei numeroase biblioteci legionare”, având un frate învățător din Hangu, închis pentru legionarism. Soția sa era pensionată pe caz de boală și provenea dintr-o familie de „exploatare de păduri” originară din Piatra Neamț. În privința posibilei racolări, verdictul informatorului a fost clar: „nu văd că s-ar preta a face pe informatorul”¹⁸.

Partea a doua a raportului cuprinde informații despre schitul Pângărați. Aici era stareț și singur viețuitor Macarie Brabete, venit de la Râșca. Informatorul a obținut de la acesta o mică biografie. Licențiat în teologie, cu ucenicia la Cernica, participant la Primul Război Mondial, a fost improprietărit cu cinci hectare de teren în satul natal din Oltenia. În timpul ucenicii de la Cernica, lucrând la tipografie, l-a cunoscut pe Zelea Codreanu, căruia i-a tipărit „clandestin zeci de mii de exemplare din opera *Cărticica șefului de cuib*”, recunoscând că între cei doi a „fost o strânsă prietenie”¹⁹. A afirmat totodată că Patriarhul Miron Cristea l-a însărcinat cu organizarea căminului studențesc de la Antim, unde se aflau și călugării Arăpașu și Ioniță. Aici aveau loc ședințe legionare sub conducerea lui Arăpașu, vicarul de la Mitropolia Iași (n.n. 1949). Tot aici aveau și cuiziții o organizație condusă de preotul Giuș. Adepții mitropolitului Gurie erau organizați sub conducerea lui Ioniță. Odată cu venirea lui Nicodim, Brabete a fost scos de la conducerea căminului, Mitropolitul Mihălcescu numindu-l stareț la Râșca. De asemenea, a descris și relația sa cu soldații nemți care aveau în clopotniță, la mănăstire, un observator pentru artilerie.

Venind rușii, a fost obligat să fugă cu trupele germane, însă a revenit la mănăstire iar ca urmare a ordinului de caterisire a Mitropolitului s-a mutat la Suceava, ca profesor la

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, f. 130.

¹⁹ *Ibidem*.

Școala de cântăreți. Nu a stat nici aici multă vreme, fiind nevoit să plece din cauza vicarului Emilian. Despre acesta a declarat că „se ținea numai de beție cu actualul ministru de război Bodnăraș, care îi promitea că îl va face Mitropolit la Suceava și Patriarh”²⁰. Se înscrie în Frontul Plugarilor, devenind secretar al organizațiilor din nordul Moldovei, participând inclusiv la ședințele frontului de la București. A reușit să se întoarcă la Râșca de unde a fost trimis la Pângărați.

În caracterizarea starețului făcută de către informator se menționează: „e cult, foarte serios, pregătit cu o viață extrem de agitată....fiind permanent șicanat de Arăpașu...Un bețiv împătimit, fiind cercetat de multă lume de pe valea muntelui” era recomandat ca informatorul ideal²¹.

La Bicaz l-a cunoscut pe preotul C. Corjescu, acesta fiind „una dintre cele mai interesante figuri din localnicii de pe valea Muntelui”²². Din discuțiile cu acesta, a aflat că era licențiat în teologie la Cernăuți, fost cuzist. Fiind secretarul general al organizației, i-a ajutat pe legionari să vină la putere de la care avea numeroase cărți legionare. În timpul lui Antonescu, a fost protopop. După 1944, a fost puternic atacat în presa comunistă din județ, fiind considerat de către Siguranță periculos. Recunoaște că a oferit adăpost și masă profesorului universitar Sion de la Facultatea de Drept din Iași și fostului proprietar al fabricii de cherestea din Bicaz, Rada. Vorbește despre organizarea în județ a secțiilor militare național-țărăniști.

Informatorul îi face și un mic portret preotului Corjescu pe care-l descrie ca fiind un „tip al muntelui, domol, cult, inteligent, mare patriot. Îi place băutura...Este un om vrednic de multă atenție. Prezența lui prejudiciază extrem regimului”²³.

La Hangu, a discutat cu preotul Mihai Coroamă, văr al generalului Coroamă. Din discuțiile cu acesta informatorul, a aflat că preotul și soția sa s-au înscris în Frontul Plugarilor „pentru a-i duce în eroare și a ne lăsa în pace”²⁴. Preotesea i-a declarat că „vor veni nemții înapoi și vor spânzura pe toți hoții de comuniști și chiar de am muri cu toți să fie țara liberă”²⁵. În concluzie, omul Securității afirma că preotul Coroamă era un element „ce trebuie serios supravegheat” deoarece „face mult rău politic în regiune”.

În satul Audia din comuna Hangu îl cunoaște pe preotul Aurel Vlad, fiul învățătorului Grigore Vlad din comuna Ceahlău. Preotul era un „bun gospoda, dar extrem de nervos. Nu e cult dar de bun simț. E numai absolvent de seminar”. Preoteasa era învățătoare însă²⁶. Preotul se declară „naționalist” deși era membru în Frontul Plugarilor de nevoie.

²⁰ *Ibidem*, f. 131.

²¹ *Ibidem*, f. 132.

²² *Ibidem*, f. 133.

²³ *Ibidem*, f. 134.

²⁴ *Ibidem*, f. 135.

²⁵ *Ibidem*, f. 136.

²⁶ *Ibidem*.

La Bicaz, informatorul obține informații „prețioase” de la preotul Corjescu din Tașca, aflat în vizită la fratele său tot preot. În timpul discuțiilor îl cunoaște pe un anume Țuțuianu, funcționar superior în Direcția Generală a Poliției care-i declară că: „Securitatea, acest stat în stat, e o organizație teroristă, copiată exact după NKVD, formată din cele mai decăzute elemente, golânii, jidanii, oameni iresponsabili”²⁷. Țuțuianu se afla alături de nașul său consilier la Curtea de Apel București. Privitor la activitatea sa declară că „noi (poliția n.n.) sabotăm pe cât putem ordinele ce le primim, în sensul că întârziem cât mai mult executarea lor. Deși suntem înscriși în Partid noi nu suntem devotați regimului”²⁸. Din discuțiile cu preotul a aflat că nici măcar primarul nu este comunist și că nimeni din comună nu este comunist, totul fiind clădit pe minciună.

Informatorul a mers și la Borca, unde a stat de vorbă cu preotul C. Ciuntu, un „tip violent, materialist până la exces, bețiv mare, dar totuși fără avere prea mare”²⁹. De la preot a aflat că acesta a adăpostit pe administratorul Domeniilor Borca ce era urmărit de autorități. Preotul Ciuntu era un fost liberal, fost președinte ARLUS, dar un regalist convins. Ciuntu primea informații de la învățătorul Codrescu, directorul căminului cultural din Borca, acesta colportând și informații auzite la posturile de radio Londra și Vocea Americii.

O altă sursă cu care a discutat, grefierul judecătoreiei, i-a oferit informații din interiorul instituției și de la ARLUS. În urma acestor discuții, informatorul era de părere că preotul Ciuntu era un om „foarte periculos liniștii satului Borca”³⁰.

Tot la Borca îl cunoaște și pe preotul Grigore Vlad, venit din comuna Bodeștii Precista. Acesta îi declară că a „făcut politică legioanară în stil mare încă din Seminarul de la Iași, politică continuată la Cernăuți, la Teologie”. După septembrie 1941, în timpul regimului legionar a fost numit șeful Ajutorului legionar din Neamț și ulterior subprefect. Despre activitatea sa ca subprefect a declarat că: „am avut adesea multe discuții cu prefectul și cu ceilalți din conducerea din Neamț. Îmi aduceau bani plini de pământ de la jidani. Am lovit și eu pe ici pe colo în jidani dar mai ponderat”³¹. După înlăturarea legionarilor a fost închis un an la Târgu- Jiu, iar după eliberare, s-a căsătorit la Piatra-Neamț cu domnișoara Chirileanu din Broșteni, reușind cu ajutorul rudelor acesteia să obțină postul de preot la Bodeștii Precista. După august 1944, s-a înscris în Frontul Plugărilor. Amintește de probleme avute la numirea sa la Broșteni fiind „suspectat de câțiva golani, precum Fuduc, președintele sindicatelor din Neamț, Rusu zis Iscoriotin, Tic, etc. Nu pot scoate o vorbă, mi-e frică și de umbra mea”³². Cu toate acestea era încrezător că vremurile se vor schimba și că „viitorul guvern nu poate fi decât legionar”, cel de la putere fiind unul de criminali.

²⁷ *Ibidem*, f. 137.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, f. 140.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, f. 142.

³² *Ibidem*.

Preotul era văzut de către informator ca un om „greoi la minte și stăpânit de o groază nemaiîntâlnită. Când vede un jandarm, un membru al PMR, devine irascibil, slugarnic chiar”³³. Concluzia a fost aceea că preotul era periculos pentru zona în care se afla.

În satul Holda, l-a cunoscut pe preotul Jilovu, un tânăr de 35 de ani, care i-a făcut o impresie bună; „extrem de inteligent, bun vorbitor, sclipitor în replici”³⁴. Din discuții, a aflat că era absolvent al Seminarului de la Iași și al Facultății de Teologie de la Cernăuți. În timpul guvernării legionare a fost numit comandant de plasă la Ceahlău. A fost arestat de multe ori după august 1944, însă tot de atâtea ori a scăpat, fiind informat la timp de către jandarmii din sat că urma să fie ridicat de către Siguranță. Legionar convins, i-a declarat informatorului că vor reveni la putere legionarii și că are „chemare să răscoale toate județele de aici din regiunea munților. Aici a fost lagărul legionarismului și aici trebuie să învie”³⁵. De asemenea, a susținut faptul că toți preoții de pe Valea Bistriței erau legionari și că în Broșteni nu era nimeni comunist.

La finalul notei, informatorul „Scrutator” a trasat câteva concluzii, după o ședere de aproape o lună pe Valea Bistriței. Astfel, reacțiunea era condusă de către preoții zonei, care lucrau împreună cu chiaburii aceștia „fluturând naționalismul” și un iminent război³⁶. După opinia informatorului problema religioasă era „greu de atacat” întrucât „bisericele de pe Valea Muntelui sunt focare reacționare în purul înțeles al adevărului”³⁷.

Pe baza acestui raport informativ, DRSP Iași a făcut o serie de observații. Dintre clericii menționați în raport, Ghenadie Florea, fost Gheorghe, era în evidențele direcției având legături cu legionarii încă din 1938, fiind promovat în 1949 de către Patriarhul Justinian la conducerea mănăstirii Durău³⁸. Macarie Brabete, starețul mănăstirii Pângărați, era în evidență ca urmare a unui conflict avut cu Patriarhul Justinian a urmare a convigerilor sale legionare³⁹. Preotul Gavrilă Vlad din Broșteni, era cunoscut ca un vechi și fanatic legionar, „sfidător față de autorități și agitator în rândurile masei, având legături cu organizațiile subversive”. Preotul Mihai Coroamă figura ca agent de legătură al legionarilor din zona Ceahlău, în timp ce Mănăstirea Durău era „loc de adăpostire a legionarilor fugiți și a unor elemente trimise în scopul camuflării lor la mănăstirile din Neamț”⁴⁰.

În urma celor furnizate de sursa sa informativă, DRSP Iași făcea câteva propuneri care vizau munca informativă pe viitor, prin introducerea unor noi informatori în mediul celor vizați de raport, astfel încât să se „pătrundă în adâncul problemei”. Trebuia elaborat un studiu amănunțit a problemei mănăstirești din județul Neamț, aici fiind cea mai „mare

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*, f. 145.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, f. 147.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, f. 115.

³⁹ *Ibidem*, f. 116.

⁴⁰ *Ibidem*.

concentrare călugărească de ambele sexe din țară”. O altă măsură propusă viza găsirea unor mijloace de informare și anchetare care să se desfășoare netulburat de către medii călugăresc, fiind prezentat cazul de la Neamț, unde în data de 20 februarie 1949, subinspectorul general Artistide Filip a fost gonit de către starețul Melchisedec Dumitru⁴¹.

Toți preoții suspecți trebuiau să aibă dosar conform ordinului Securității Statului 51.172 din 1949, astfel încât probele adunate să-i poată trimite în justiție sau pentru a se obține de la Ministerul Cultelor acordul de transfer în alte zone.

Așadar, mănăstirile și schiturile, în special Neamțul s-au aflat în atenția Securității, în primul rând din cauza fenomenului rezistenței anticomuniste dar și a faptului dovedit de altfel în perioada interbelică, că aici a existat un puternic centru legionar. Schiturile izolate erau locul ideal pentru activitățile de rezistență. Neamțul mai cu seamă a reprezentat o provocare pentru Securitate, fiind un focar de spiritualitate, cultură și educație religioasă, fiind unul „dintre cele mai puternice focare contrarevoluționare”⁴². Securitatea a încercat prin diverse mijloace compromiterea monahilor, denigrarea acestora, dezbinarea obștii pentru a fi mai ușor controlată, inclusiv prin atragerea de colaboratori și informatori din rândul călugărilor. De această problemă, a cultelor, deci și implicit al mănăstirilor și schiturilor s-a ocupat Serviciul III din cadrul Direcției I a Securității prin Biroul 1.

Cu toate acestea, unele mănăstiri și schituri din zona Neamțului au supraviețuit perioadei comuniste grație unor stareți și egumeni care au reușit să reziste presiunilor pentru a se dedica slujirii lui Dumnezeu.

THE CONDITION OF THE PARISHES AND HERMITAGES ON THE BISTRIȚA VALLEY IN A 1949 REPORT OF SECURITY

(Abstract)

The present material exposes a Security report made from the summer of 1949, following the informative action carried for almost two months by the clerical informant with the code name „SCRUTATOR” of the Iassy People's Security Regional Directorate.

In the spring of 1949, the informant visited the entire valley of the Mountain from Pângărați to Broșteni, making contact and gathering information through discussions with the parish priests in the area, as well as with the abbots and monks from Pângărați, Tarcău and Durău. The report submitted by him to the security agencies also ends with several conclusions of DRSP of Iassy. The report is very interesting from the perspective of the information presented, which shows the state of mind of the representatives of the clergy and their attitude towards the new regime.

⁴¹ *Ibidem.*

⁴² ACNSAS, fond Documentar, dosar 2488, vol. 1, f. 128.

CÂTEVA DATE ISTORICE LEGATE DE BISERICA REFORMATĂ DIN GORNEȘTI, JUDEȚUL MUREȘ

Andrei ARCHIUDEAN¹

Cuvinte cheie: Gornești, Turda, biserică, gotic, catolicism, calvinism

Keywords: Gornești, Turda, church, gothic, catholicism, calvinism

Satul Gornești, în maghiară Gernyeszeg, este atestat documentar cu numele de „Knezeg”, în fostul comitat Turda, din anul 1319, când regele Ungariei, Carol Robert de Anjou, i l-a dăruit lui Toma Szécsényi, în urma sprijinului acordat regelui în luptele sale împotriva răscoalei nobiliare conduse de Matei Csák al III-lea, înfrânt în bătălia de la Rozgony, de lângă Cașovia (în actuala Slovacie). Satul aparținea înainte unui „necredincios” pe nume Andrei, care a fost deposedat de averile sale deoarece l-a susținut pe Matei. Astfel, prin faptele sale, Toma a devenit progenitorul familiei Szécsényi, făcând parte din noua nobilime ridicată în timpul Angevinilor². De asemenea, Toma a fost menționat în 1321 ca fiind mare vistier al reginei³, în același an a devenit voievod al Transilvaniei⁴, titlu pe care l-a păstrat până în 1342, când a fost înlocuit cu Nicolae Sirokai⁵. Cercetările arheologice din interiorul actualei biserici au scos la suprafață un mormânt din perioada arpadiană, de unde se poate presupune că, în același loc, ar fi existat o biserică mai veche, de secol XIII, însă este greu de confirmat în lipsa altor dovezi⁶.

În veacul al XIV-lea, familia Szécsényi nu a locuit la Gornești, dat fiind faptul că moșia, împreună cu alte posesiuni din zonă, au fost oferite în 1395 lui Sigismund de Luxemburg de către Frank Szécsényi în schimbul unor posesiuni din comitatul Dăbâca. Regele Ungariei a oferit ulterior aceste domenii lui Antal Erdélyi Somkeréki, împreună cu localitățile Dumbrăvioara, Nebanch și Ebes, drept răsplată pentru faptele sale de loialitate față de monarh. Cel de-al doilea nume al familiei sale, „Somkerek”, vine de la satul unde

¹ Facultatea de Istorie din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza”, IAȘI; Muzeul Județean „Ștefan cel Mare”, VASLUI.

² DIR, C, Transilvania, XIV/1, p. 323-326, nr. 367.

³ DIR, C, Transilvania, XIV/2, p. 1.

⁴ *Ibidem*, p. 19-20, nr. 51.

⁵ DIR, C, Transilvania, XIV/4, p. 106, nr. 115.

⁶ Pósta Béla, Kelemen Lajos și Biás István, *Teleki Mihály temetkezése*, Stief Jenő és Társa Könyvsajtója, Cluj-Napoca, 1913, p. 45.

avea curtea, Șintereag din fostul comitat al Solnocului Interior, din actualul județ Bistrița⁷. Membrii acestei familii susțineau că se trag din familia Becsegergely, o veche familie nobiliară din Ungaria, a cărei rădăcini datează din secolul al XII-lea. Pe lângă neamul Somkerék, au existat și alte familii care erau considerate ramuri cu descendența din nobilii Becsegergely, ca familiile Bethlen, Apafy de Apanagyfalusi, Almakeréky, Léli Tóti, Nemegyey și Virágosberky⁸. Familia Erdely de Somkerék a ajuns să se împartă la rândul ei în două ramuri: cea din Șintereag și ramura din Gornești⁹. Privitor la acest eveniment, Nicolae și Ștefan, fiii cei mari ai lui Antal, și-au împărțit stăpânirile în anul 1446, cel din urmă intrând în posesia moșiei din Gornești, unde și-a stabilit reședința¹⁰.

Ștefan Erdely de Somkerekci a ocupat funcția de vicevoievod între anii 1462 și 1465, fiind castelan al cetății Gurghiu între anii 1463-1465, din fostul comitat Turda (actualul județ Mureș)¹¹. Stabilirea curții lui Ștefan la Gornești poate fi confirmată prin faptul că acesta a ridicat nava bisericii din sat în 1456, parte din actuala biserică reformată, vechiul clopot al bisericii datează din același an, și de asemenea, pentru că, deasupra intrării de pe partea sudică a edificiului se află sculptată stema familiei Erdely de Somkerék (**Fig. 1, 2**). Existența clopotului (**Fig. 3**) sugerează faptul că, în secolul XV, trebuia să fi existat și un turn, însă nu sunt surse documentare sau arheologice care să susțină această afirmație, cu toate că se poate face o aproximare prin analiza bisericii din Șintereag (**Fig. 4**), construită de ramura familiei Erdely din acest sat și care se aseamănă cu cea din Gornești. Totodată, Ștefan a ridicat și vechiul castel medieval, care a fost menționat pentru prima dată în anul 1477, pe locul unde astăzi se află castelul în stil baroc al familiei Teleki¹². Chiar dacă acesta a încercat să își asigure toate cele necesare pentru curtea sa de la Gornești, în anul 1467, când o parte din nobilii Transilvaniei a început să comploteze împotriva lui Matia Corvinul, Ștefan s-a numărat printre cei răzvrățiți, fapt pentru care i-au fost confiscate posesiunile la sfârșitul aceluiaș an¹³. În același timp, averile ramurii din Șintereag au rămas

⁷ Mihai Florin Husan, *Familia nobiliară Șintereag [Somkerek] și evoluția acesteia de la finalul epocii angevine până în timpul Jagellonilor [secolele XIV-XVI]. A. Dinamica unui domeniu familial 1382-1481*, în „Revista Bistriței”, XXIX, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2015, p. 137.

⁸ Karácsonyi János, *Magyar nemzetségek a XIV. Század Közepéig*, vol. I, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1900, p. 214.

⁹ Nagy Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, vol. IV, Kiadja Ráth Mór, Pesta, 1858, p. 56-57.

¹⁰ Barabás Samu, *Széki Teleki család oklevéltára (în continuare Teleki)*, vol. I, Budapest, 1895, p. 24-26.

¹¹ András Kovács, *Arhondologia voievozilor Transilvaniei (1458-1526). Completări și precizări*, în SMIM, XXX, 2012, p. 240.

¹² Tüdös Kinga, *A régi gornyesezi várkastély*, Mentor Kiandó, Târgu Mureș, 2009, p. 5.

¹³ Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, volum editat de Nicolae Densușianu, vol. II, partea 2, București, 1891, p. 172-175, nr. 153.

intacte, dat fiind faptul că Nicolae și fiul său au ales să nu se implice în revoltă¹⁴. Într-un document din luna decembrie a anului 1468, Matia îi scria lui Nicolae Somkeréki despre faptul că Ștefan a fost iertat după ce i s-au confiscat stăpânirile¹⁵.

În același an, regele Ungariei a dăruit satul Gornești, împreună cu fostele moșii ale lui Ștefan Erdely, dar și ale altor familii răsculate, lui Nicolae Csupor¹⁶. Acesta a fost un comandant loial lui Matia, fiind menționat pentru prima dată drept cavaler al curții regale în 1459, iar mai apoi a fost trimis, în 1467, la Nürnberg pentru a lua parte la discuțiile privitoare la pericolul otoman. În același an l-a însoțit pe rege în Transilvania pentru a înăbuși revolta nobililor ardeleni. În urma victoriei, acesta a primit titlul de voievod al Transilvaniei și comite al secuilor, trecând mai apoi munții spre Moldova, acompaniindu-l pe Matia în campania sa împotriva lui Ștefan cel Mare. Chiar dacă majoritatea posesiunilor sale erau în Transilvania, acesta nu a petrecut mult timp în regiune, deoarece, la întoarcerea armatei regale din Moldova, Nicolae a fost numit guvernator al Moraviei și căpitan al armatei din aceeași provincie¹⁷. În anul 1473, acesta a fost conducătorul apărării cetății de la Nagymihály (actualul oraș Michalovce, din Slovacia) împotriva oastei polone, unde și-a pierdut viața în urma rănilor grave căpătate în timpul luptelor¹⁸. După moartea lui Nicolae Csupor, copii lui Ștefan Somkeréki nu au ezitat să pornească procese pentru redobândirea fostelor posesiuni ale tatălui lor, dat fiind faptul că satul Gornești a fost donat Justinei Szilágyi, una dintre verișoarele lui Matia Corvinul¹⁹. În cele din urmă, soluția a venit prin intermediul unui mariaj între Ioan, fiul lui Ștefan Somkeréki și Justina, asigurându-se posesiunile familiei Erdely pentru aproape două veacuri²⁰. Tot la sfârșitul secolului XV, mai exact în 1495, este menționat la Târgu Mureș preotul Gernyeszegi István, școlit la o universitate străină, care predă la o școală particulară²¹.

După pătrunderea protestantismului în Transilvania locuitorii din Gornești au trecut treptat la calvinism. Dovada o face faptul că în 1569, la Oradea, în cadrul disputei dintre calvini și unitarieni, a participat și Péter Mátéfi Huszti din Gornești, a cărui semnătură se regăsește și pe „sententia catholica”, redactată la această întâlnire²². Chiar și așa, familia Somkerekki a rămas catolică până ce s-a stins pe linie masculină. Ultimul

¹⁴ Teleki, vol. II, p. 94.

¹⁵ *Ibidem*, p. 94.

¹⁶ *Ibidem*, p. 137-138.

¹⁷ András Kovács, *Posesiunile ardeleni ale lui Nicolae Csupor, voievodul Transilvaniei (1468-1472)*, în „Banatica”, XXXI, tom. II, Muzeul Banatului, Reșița, 2021, p. 34-35.

¹⁸ *Ibidem*, p. 38.

¹⁹ Teleki, vol. II, p. 139-142.

²⁰ *Ibidem*, p. 165-166.

²¹ Keserü Bálint, *Fontes reforum scholasticarum*, Vol. VI, f.e., Seghedin, 1994, p. VII.

²² Juhász István, *A Székelyföldi reformatus egyházmegyéek*, Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, Cluj, 1947, p. 20.

membru, tot un Ștefan, s-a sfârșit în 1642, lăsând prin testament toate proprietățile Cristinei Mindszenti, soția sa. Trebuie menționat în acest context un eveniment din anul 1636, când o oaste otomană a intrat în Transilvania pentru a-l instala în domnie pe Ștefan Bethlen, campanie încheiată prin înfrângerea atacatorilor la Salonta, de către forțele principelui Gheorghe I Rakoczi. În această perioadă, dat fiind faptul că Ștefan era bolnav, nu a putut să trimită trupe la tabăra lui Rakoczi de lângă Alba Iulia. Astfel, în 1642, principele a confiscat mai multe părți din posesiunile văduvei lui Istvan, inclusiv o parte din moșia Gornești, împreună cu biserica și casa parohială, iar restul satului a rămas în proprietatea Cristinei până la moartea sa din 1664²³. Conform cărții de vizită a bisericii, la un an de la aceste confiscări, în 1643, Dieta Transilvaniei adunată la Apalina a luat decizia ca biserica să treacă la cultul majorității din sat, rezultând de pe seama recensământului că așezarea avea 45 de familii calvine și 37 de familii catolice. În urma plecării clerului s-a promis ridicarea unei biserici pentru catolici în decursul a doi ani, însă convertirea rapidă a credincioșilor nu a mai permis acest lucru. Parohia din sat a aparținut, după trecerea la calvinism, de protopopia Gurghiului, unde se afla și cetatea a cărei domeniu acapara Gorneștiul²⁴.

Următoarea personalitate importantă care a intrat în posesia Gorneștiului a fost Mihai Teleki de Szek, calvin, a cărui familie reprezintă o ramură a vechii familii Garázda, remarcată în special în timpul regelui Sigismund de Luxemburg. Mihai s-a distins la curtea lui Gheorghe Rakoczi, unde era căpitanul gărzii sale de corp. După moartea principelui, acesta s-a alăturat lui Mihai Apaffi, ajungând să avanseze în rang până la funcția de cancelar al Transilvaniei. Prin această apropiere de principe, în jurul anului 1674, a primit moșia satului Gornești, unde și-a stabilit reședința, iar fiindcă în jurul anilor 1680 a devenit un puternic susținător al Habsburgilor, a primit titlul de conte al Sfântului Imperiu, devenind astfel progenitorul tuturor conților Teleki de mai târziu. Tot în 1674 întreținerea bisericii din Gornești a devenit responsabilitatea familiei Teleki, motiv pentru care membrii acesteia au primit și dreptul de a fi înmormântați în interiorul edificiului²⁵.

Primul conte Teleki înmormântat la Gornești a fost însuși Mihai, care a trecut la cele veșnice în urma luptei de la Zărnești, în 1690. Trupul său neînsuflit a fost recunoscut cu greu de către secretarul său și a fost dus la Gurghiu, unde era refugiată văduva defunctului, care s-a și ocupat de organizarea ceremoniei funerare. Dat fiind faptul că acesta și-a scris testamentul în 1683, există o descriere clară a modului în care Mihai Teleki a fost înmormântat: specific calvinilor, sicriul său nu trebuia să fie căptușit cu altceva decât o pânză de catifea roșie sau neagră, bătută în cuie, iar purtarea stemelor sau

²³ Koncz József, *Mindszenti Krisztina javai elfoglalása 1842-ben*, în *Történelmi Tár*, Magyar Történelmi Társulat Tulajdona, Budapest, 1885, p. 203-208.

²⁴ <https://repo.proteo.hu/sites/repo.proteo.hu/files/documents/1893/1893-2635.pdf>, p. 17, (Accesat: 12.04.2024).

²⁵ Nagy Ivan, *Magyarország családai. Csimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, vol. XI, Kiadja Ráth Mór, Pesta, 1865, p. 78-80.

a steagurilor funerare era strict interzisă. Astfel, ceremonia trebuia să aibă o atmosferă cât mai modestă. La înmormântare au participat numeroși membri ai familiei Teleki, reprezentanți ai orașului Brașov, corul studenților din Cluj și Mihai al II-lea Apafi, a cărui preot de curte, József Nagyari, a ținut o predică²⁶.

În anul 1908, o echipă de cercetători de la Muzeul Național al Transilvaniei a întreprins o campanie de săpături în biserica gotică a satului, descoperind mai multe morminte care datează din secolele XVII-XVIII, inclusiv cel al lui Mihai Teleki și a soției sale, Judith Veér²⁷, ceea ce înseamnă că biserica a fost și necropola familiei până la ridicarea criptei din anul 1764, actuala casă de rugăciune de lângă vechiul edificiu ecleziastic. Mai apoi, cripta familiei de pe dealul de lângă sat, ridicată în secolul XIX, a servit drept loc de veci pentru urmașii lui Mihai. În 1913, odată cu finalizarea lucrărilor de reabilitare a bisericii, osemintele lui Mihai Teleki au fost plasate într-un sarcofag de piatră, adus din cripta lui Francisc Rákóczi, din Košice, care conform cărții de vizită a bisericii, era rezervat lui Francisc al II-lea Rákóczi²⁸.

Se pare că urmașii lui Mihai Teleki și-au luat în serios rolul pe care îl aveau în biserica de la Gornești. În 1795, József Teleki a început ridicarea turnului bisericii, finalizat de către soția sa, Johanna Roth, în 1797. Acoperișul turnului avea o formă diferită decât cel din prezent, fiind unul rotund, în stil bizantin. Forma actuală a fost realizată în anul 1884, când au fost instalate cele patru turle mici și s-a renunțat la șindrilă în favoarea tablei. Pardoseala a fost de asemenea schimbată de către Domokos Teleki și soția sa, Klementina Teleki, în 1868, când s-au adus modificări și la portic²⁹, iar orga datează tot din timpul în care Domokos deținea moșia de la Gornești. Edificiul a căpătat forma actuală (**Fig. 5**) în urma lucrărilor finalizate în 1913, când peretele nordic a fost extins pentru a încăpea mai mulți enoriași, dat fiind faptul că numărul acestora a crescut.

Trebuie menționat faptul că, din secolul XVIII au dăinuit o serie de documente de la vechiul Colegiu Reformat din Târgu Mureș, unde sunt amintiți preoți care au slujit la Gornești. Astfel, primul dintre aceștia a fost Petru Gidofalvi, în 1708, preot reformat și administrator al domeniului Gornești. Ștefan Unyami, este de asemenea menționat în 1718 ca preot al satului³⁰, urmat în 1743 de Martin Péterfi, care, fiind școlit în străinătate, a devenit profesor de limbă greacă la colegiu³¹, iar Mihai Szabó din Gornești este menționat în 1747 ca fiind directorul instituției³². János Sófalvi, școlit la Frankfurt pe Oder, a fost preot în sat între anii 1781 și 1807³³, iar Nicolaus Vajna a fost menționat

²⁶ Pósta Béla, Kelemen Lajos și Biás István, *op. cit.*, p. 9.

²⁷ *Ibidem*, p. 44-45.

²⁸ Informație preluată din cartea de vizită a bisericii reformate din Gornești.

²⁹ Pósta Béla, *op. cit.*, p. 19.

³⁰ Keserü Bálint, *op. cit.*, p. 56.

³¹ *Ibidem*, p. 75.

³² *Ibidem*, p. 77.

³³ Informație preluată din cartea de vizită a bisericii reformate din Gornești.

pentru prima dată în 1718 și a devenit mai apoi protopop de Gurghiu, poziție pe care a ocupat-o până în 1736³⁴.

Având în vedere cele menționate, se poate trage concluzia că evoluția bisericii gotice din Gornești a fost strâns legată de evenimentele istorice și de situația demografică a satului. Fie că este vorba de perioada în care a funcționat drept parohie catolică fie de cea reformată, edificiul de cult a coagulat credința populației, cu cea a nobililor ce stăpâneau domeniul, fiind până în prezent un monument bine conservat al arhitecturii medievale târzii, reprezentativ pentru istoria comunității.

A FEW HISTORICAL FACTS REGARDING THE REFORMED CHURCH IN GORNEȘTI, MUREȘ COUNTY

(Abstract)

Located approximately halfway between Târgu Mureș and Reghin, on the left bank of the Mureș River, the village of Gornești was the center of several noble estates. The church of the current main street of the settlement was built in the 15th century by the Erdély de Somkerék family. Due to its transformations into a Reformed church in the 17th century, a series of modifications were made to the building until the 20th century.

This article aims to present the stages of the evolution of the Reformed church in Gornești through the lens of the personalities and significant events in the history of this village.

³⁴ Keserü Bálint, *op. cit.*, p. 56.

ILUSTRĂȚII

Fig. 1. Stema familiei Erdely de Somkerék, Șintereag, jud. Bistrița.

Fig. 2. Stema familiei Erdely de Somkerék
(Sursa: <https://en.wikipedia.org>, accesat: 21.01.2025).

Fig. 3. Clopotul bisericii reformate din Gornești, jud. Mureș.

Fig. 4. Biserica din Șintereag, jud. Bistrița.
Sursa: <https://ro.wikipedia.org>.

Fig. 5. Biserica reformată din Gornești, jud. Mureș
(Sursa: <https://reformatus.ro/mediatar/kepgaleriak/gernyeszeg>).

CICLUL SFÂNTULUI MARE MUCENIC DIMITRIE ÎN PICTURILE EXTERIOARE DE LA BISERICA TĂIERII CAPULUI SF. IOAN BOTEZĂTORUL DIN ARBORE: PARTICULARITĂȚI ICONOGRAFICE ȘI SEMNIFICAȚII SPECIALE

Emil DRAGNEV¹

Cuvinte cheie: *Sfântul Dimitrie, ilustrații și texte hagiografice, artă bizantină, artă postbizantină, picturi murale, iconografie*

Keywords: *St. Demetrios, hagiography illustrations and texts, byzantine art, postbyzantine art, murals paintings, iconography*

Sfântul Mare Mucenic Dimitrie, unul dintre cei mai venerați sfinți în lumea ortodoxă, cunoscut la început ca ocrotitor al Tesalonicului, cultul său, însă, extinzându-se mai târziu peste tot imperiul Bizantin, dar trecând și limitele acestuia, este cinstit în mod deosebit la popoarele sud-slave, români și slavii de est. Grecii îi mai spuneau – „izvorător de mir” (ὁ μυροβλήτης / μυροβλήτης), precum și Purtător de biruințe (precum Sf. Gheorghe), ținând cont că marea majoritate a minunilor sale a fost legată de faptele de arme.

În pictura murală a Moldovei medievale, cu toate că figura Sf. Dimitrie este reprezentată cu regularitate în registrul teoriei sfinților din naos, iar la Sf. Gheorghe din Hârlău, el apare într-o poziție privilegiată, pe zidul sudic al naosului alături de iconostas, tronând împreună cu Sf. Gheorghe, este cunoscut un singur ciclu al *Martiriului* său, pe fațada vestică a bisericii *Tăierii capului Sf. Ioan Botezătorul* de la Arbore, între ciclurile hagiografice ale Sf. Gheorghe și Sf. Nichita (în versiunea apocrifă despre Sf. Nichita de Nicomedia²).

Desigur, acest ciclu mai putea fi prezent și la biserica Sf. Dimitrie din Suceava, cea ctitorită de Ștefan cel Mare, care nu s-a păstrat, iar cea actuală, ridicată de Petru Rareș, urmând noile dispoziții ale programelor iconografice din vremea acestui voievod, nu mai conține ciclul hramului în pronaos, acesta, precum și în alte ctitorii rareșiene, fiind „invadat” în compartiment respectiv de ciclul *Menologului* complet. Eventual, acest ciclu ar fi fost trecut pe fațade, dar urmele sale nu se mai deslușesc astăzi. La fel nu s-a păstrat

¹ Universitatea de Stat din Moldova, CHIȘINĂU.

² Emil Dragnev, *Ciclul „Vieții Sf. mucenic Nichita” în picturile murale de la Arbore. Coordonate iconografice și textuale*, în Ciprian Firea, Aurel Rustoiu, Coriolan Horațiu Opreanu (coord.), *Sub semnul Artei. Studii în onoarea academicianului Marius Porumb la 80 de ani*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2023, p. 265-293.

nici pictura originală la ctitoria lui Alexandru Lăpușneanu de la mănăstirea Pângărați, de asemenea consacrată Sf. Dimitrie.

De remarcat că exemplul de la Arbore este destul de rar nu doar în contextul picturii murale din Moldova, dar, într-un fel, și în întreg spațiul bizantin și postbizantin din secolele XV-XVI. Este una din puținele ocurențe cunoscute, când acest ciclu apare într-un lăcaș care nu este consacrat sfântului Dimitrie, în timp ce exemplele cunoscute bizantine și post-bizantine, le găsim, precum vom vedea mai departe, cu precădere, în bisericile (inclusiv paraclisele sau capelele anexe), care-i sunt consacrate (exceptând două mici biserici din zona Mani a Peloponezului).

Ciclul Martiriului Sf. Dimitrie de la Arbore a fost prezentat în monografia monumentului, cele 11 subiecte fiind identificate în felul următor: *Nașterea, Copil în școală, Sfântului îi ies în întâmpinare doi îngeri, Sfântul devenit conducătorul Salonicului în locul tatălui său, Chemat în fața împăratului Maximian care-i cere să se lepede de credința sa, Sfântul refuză și este întemnițat, Sfântul îl binecuvântează și-l convertește pe Nestor, Nestor îl învinge pe puternicul Lie, Sfântul ucis cu sulife, Moartea sfântului, Însmormântarea sa*³. Sursa textuală a acestui ciclu iconografic nu a fost stabilită, precum și inscripțiile însoțitoare ale scenelor.

Textele consacrate Sf. Dimitrie pot fi repartizate în trei categorii: *Martiriul Sf. Dimitrie, Minunile Sf. Dimitrie* și numeroasele encomioane, omilii etc. *Martiriul Sf. Dimitrie* ne-a parvenit în câteva redacții, succesive în timp, conservate în manuscrise începând cu secolul al IX-lea. Cea mai timpurie, numită convențional *Passio prima*, care reflectă o narațiune mai veche despre Sf. Dimitrie, dar care nu s-a conservat, și în același timp, a servit ca bază pentru redacțiile viitoare, este cunoscută în trei versiuni: în *Biblioteca* lui Fotie, în traducerea latină din 876 a lui Anastasie Bibliotecarul și în *Martiriul prescurtat*.

Conform acestei redacții, Sf. Dimitrie a fost un propovăduitor al creștinismului în Salonic, dar cu venirea aici a împăratului Maximian (de fapt Galerius), începe persecuția creștinilor. În ajunul luptelor de gladiatori, este arestat și Sf. Dimitrie, fiind închis în terme. În timpul luptelor, gigantul și favoritul lui Maximian – Lie, este învins de un personaj de condiție modestă – Sf. Nestor. Împăratul, aflând că Sf. Dimitrie l-a îndrumat pe Sf. Nestor (în versiunea din *Biblioteca* lui Fotie lipsește legătura dintre victoria lui Nestor și execuția lui Dimitrie), poruncește ca acesta să fie împuns de săgeți. Noaptea, corpul Sf. Dimitrie a fost însmormântat în ruinele alăturate termelor, iar de curând, la mormântul său încep să se săvârșească minuni și pe acest loc, eparhul Iliricului, Leontie, a ridicat prin 412 un paraclis-martirion în numele Sf. Dimitrie⁴.

³ Corina Popa, Oliviu Boldura, Maria-Magdalena Drobotă, Anca Dină, *Arbore. Istorie, artă, restaurare*, București, Editura ACS, 2016, p. 117, 120, 124.

⁴ О. В. Иванова, Димитрий Солунский. «Мученичества», în *Православная энциклопедия*, Т. 15, Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», Москва, 2005, p. 156.

Următoarea redacție – *Passio altera*, introduce mai multe detalii privind proveniența și cariera Sf. Dimitrie, care, conform acestui text, provenea dintr-o familie nobilă, Dimitrie având titlul de *sinklitic* (senator – în partea orientală a imperiului), devenind *anthypatos* (*proconsul*) al Eladei și în sfârșit, a fost desemnat de împărat cu titlul de *hypatus* (*consul*). Propovăduind deschis Evanghelia (în forul Salonicul lângă „porticul arămarilor”), a fost arestat de soldați și dus la împăratul Maximian, dar acesta, grăbindu-se să asiste la lupta gladiatorilor, a poruncit ca Sf. Dimitrie să fie închis în subsolul termelor, judecata fiind amânată pe ziua următoare. În temniță, Sf. Dimitrie, prin semnul crucii, omoară un scorpion, apoi îi apare un înger care-l încununează și-l îndeamnă să se pregătească pentru fapta de martir.

Despre Nestor, aici se spune că a fost prietenul și discipolul lui Dimitrie și s-a angajat voluntar să lupte cu Lie (din neamul vandalilor, care i-a învins pe mulți la Roma, Sirmium și Salonic). În ajunul luptei, Sf. Nestor vine la Sf. Dimitrie, solicitându-i ajutor prin rugăciune în timpul duelului, iar acesta îi prevestește victoria și moartea de martir. La interogarea lui Maximian, despre ce vrăjitorie a folosit Nestor ca să-l învingă pe Lie, acesta a spus că un înger al Domnului trimis de Dumnezeu lui Dimitrie l-a ucis. Maximian a ordonat decapitarea lui Nestor, iar Dimitrie – să fie ucis precum a murit Lie, împuns de săgeți în temniță. O slugă a Sf. Dimitrie, căruia îi spunea Lup, i-a strâns picăturile de sânge într-un orar, în care a înmuiat și inelul martirului și ca urmare aceste obiecte produceau vindecări, iar vestea despre acestea ajungând la Maximian, acesta a ordonat și execuția lui Lup. La mormântul Sf. Dimitrie, de asemenea se produceau minuni și faima despre sfânt s-a extins departe de zidurile Salonicului. După ce eparhul Iliricului, Leontie, s-a vindecat culcându-se pe mormântul sfântului, acesta edifică biserica Sf. Dimitrie. Intervenția miraculoasă a sfântului, îl oprește pe eparh să ia o parte din moaște cu sine în Iliric, și atunci el a preluat hlamida (mantia) însângерată a Sf. Dimitrie și o parte din orar. Sf. Dimitrie îl ajută pe Leontie să treacă Dunărea în timpul iernii grele, luând cu sine chivotul cu relicvele amintite. În Sirmium, Leontie a edificat o altă biserică în cinstea Sf. Dimitrie, lângă biserica Sf. Anastasie, în care a așezat chivotul cu relicvele⁵.

Passio tertia, este de fapt prelucrarea versiunilor precedente de către cuviosul Simeon Metafrastul (anii 60' ai sec. X), introdusă de el în Menologul său la data de 26 octombrie. Pe lângă extensiile retorice, versiunea metafrastiană adaugă și alte detalii, și se oprește mai amănunțit asupra obținerii moaștelor nealterate ale Sf. Dimitrie în timpul edificării bisericii de către Leontie. Versiunea prescurtată a acestui text a fost introdusă în Sinaxarul bisericii constantinopolitane la sfârșitul secolului al X-lea⁶.

În vremea împăratului Heraclius (610-641), începe să se constituie ciclul de minuni postume ale Sf. Dimitrie. Prima culegere a fost alcătuită de către arhiepiscopul

⁵ *Ibidem*, p. 156-157.

⁶ *Ibidem*, p. 157.

Salonicului Ioan și conține 15 episoade⁷. A doua culegere, alcătuită de un autor anonim (foaia cu începutul capitoului întâi din singurul manuscris în care s-a conservat acest text, nu s-a păstrat), apare în continuarea celei dintâi, undeva în anii 80'-90' ai secolului al VII-lea, minunile expuse (6) referindu-se în special la apărarea Salonicului împotriva atacurilor barbare⁸.

A treia culegere a fost alcătuită în a doua jumătate a secolului al X-lea, de un autor necunoscut. Ea conține 5 episoade, în care acțiunea Sf. Dimitrie depășește limitele Salonicului și se extinde în Tracia, Grecia, Macedonia, Constantinopol și Cappadocia⁹, fapt care certifică transformarea cultului său din unul local în unul general bizantin.

Următoarea completare a registrului minunilor Sf. Dimitrie se produce în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, când diaconul și hartofilaxul catedralei Sf. Dimitrie din Tesalonic, Ioan Stavrakios, reluând toate minunile cunoscute după *Martiriu* și cele trei culegeri, mai adaugă la ele încă 4¹⁰. Cea mai tardivă culegere a *Minunilor Sf. Dimitrie*, a fost

⁷ Paul Lemerle, *Les plus anciens recueils des miracles de Saint Démétrius et la pénétration des slaves dans les Balkans*; I, Le texte, Paris, Édition Du Centre National de la Recherche Scientifique, 1979: 1. Despre eparhul Marianos (p. 54-67); 2. [Vindecarea] celui ce suferea de hemoragie (p. 67-71); 3. Despre ciumă (p. 72-82); 4. Despre posedăți (p. 82-86); 5. Despre cerința împăratului Mauriciu de a i se aduce moaștele Sf. Dimitrie (p. 87-90); 6. Despre tronul de argint și repararea baldachinului de argint (p. 90-95); 7. Despre paracliserul Onisifor care fura lumânări (p. 96-99); 8. Despre ajutorul Sf. Dimitrie pe timpul unei foamete (p. 100-103); 9. Despre un alt ajutor al Sf. Dimitrie pe timp de foamete (p. 103-108); 10. Despre doamna Eutaxia (p. 109-116); 11. Despre eparhul blasfemator (p. 116-120); 12. Despre incendierea baldachinului și atacul prin surprindere al slavilor (p. 120-129); 13. Despre minunile Sf. Dimitrie în timpul asediului orașului de către avari și slavi (p. 130-138); 14. Despre cantor (urmare a asediului avaro-slav) (p. 138-158); 15. Despre vedenia îngerilor, pe care a avut-o un *illustris* și refuzul Sf. Dimitrie de a părăsi Tesalonicul în timpul asediului (p. 159-165).

⁸ *Ibidem*: 1. Despre atacul Salonicului de către flota triburilor slave (p. 169-179); 2. Despre războiul haganului. Asediul de 33 de zile (p. 180-189); 3. Despre cutremurul trimis de Dumnezeu și incendierea catedralei Sf. Dimitrie (p. 190-197); 4. Despre foamete și asediul din cauza cneazului Pervud (p. 198-221); 5. Despre planul de a provoca un război intern în Salonic, de către bulgarii Maur și Kuver (p. 222-234); 6. Despre episcopul de Thenai Chiprian capturat de slavi (p. 234-241).

⁹ *Ibidem*, vol. II, Commentaires, 1981, p. 203: 1. Vindecarea orbului în biserica Maicii Domnului (Oiconomion din Constantinopol); 2. Călătoria orbului din Adrianopol la mormântul Sf. Dimitrie din Salonic pentru a se vindeca; 3. Pelerinii din Italia ajunși în Tesalia, sunt preveniți de către Sf. Dimitrie că Salonicul e capturat de agareni (904) și se îndreaptă spre Constantinopol; 4. Despre izvorul de lângă Salonic, care a devenit vindecător după ce aici s-a așezat Sf. Dimitrie, și a fost construită o biserică consacrată lui; 5. Despre apariția Sf. Dimitrie unui țăran în Cappadocia și construcția acolo a unei bisericii consacrate sfântului martir.

¹⁰ Ἰωακείμ Ἰβήριτου (ed.), Ἰωάννου Σταυρακίου λόγος εἰς τὰ θαύματα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, în *Μακεδονικά*, T. 1, 1940, p. 334-376: 1. Parabola despre Vitalie (p. 10.17-18; p. 351-354); 2. Minunea despre țărul bulgar Radomir (14.25; p. 360-361); 3. Minunea despre transferarea mantiei lui Manuel Comnenul asupra mormântului Sf. Dimitrie din Salonic (20.33; p. 368-369); 4. Minunea despre Caloian (21.34-36; p. 369-372).

alcătuită de mitropolitul Naupaktului și a Larisei Damaskinos Studitul (originar din Salonic), și editată în 1561, în care pe lângă reluarea unor minuni din primele două culegeri, mai sunt adăugate două noi, despre miraculosul maslu și apariția pe râul Vardar a Sf. Dimitrie și Sf. Ahilie (episcopul Larisei), din discuția cărora martorii au înțeles că ei părăsesc orașele lor, care vor cădea în mâinile turcilor¹¹.

Începând cu secolul al VII-lea, au fost alcătuite într-un număr considerabil, encomii și omilii consacrate Sf. Dimitrie, în primul rând de către ierarhii salonicieni (începând cu deja menționatul arhiepiscop Ioan și până la mitropolitul Grigorie Palama, dar și alți ierarhi care l-au urmat) și cei proveniți din acest oraș (de ex. patriarhul Constantinopolului Filotei Kokkinos, Nicolae Cabasila, Dimitrie Chrisolaras ș. a.), dar și de personalități remarcabile din Constantinopol, de la împăratul Leon al VI-lea cel Înțelept, până la patriarhul Genadie Scholarios.

O parte impunătoare a acestei literaturi hagiografice bizantine, consacrate Sf. Dimitrie, a fost tradusă în slava veche, limbă în care a circulat și la noi. Dintre *Martirii*, cea mai mare răspândire a avut-o traducerea premetafrastiană, *Passio altera*, realizată nu mai târziu de secolul al X-lea, în Marea Moravie sau Bulgaria, cunoscută în zeci de manuscrise din secolele XIV-XVII¹².

Probabil, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, au fost traduse *Passio prima* și a doua oară *Passio altera*. Printre manuscrisele slavone, se remarcă *Sbornicul* de la Dragomirna¹³, care conține trei versiuni ale *Martiriului Sf. Dimitrie*. Aici, în afară de *Passio prima* (versiunea cunoscută doar în acest manuscris), este prezentă și traducerea *Passio altera*, dar și o a treia, la moment încă necercetată, deci originalul grecesc ne fiind stabilit¹⁴. Probabil nu mai devreme de secolul al XIV, este tradusă și versiunea metafrastiană – *passio tertia*, cunoscută după două manuscrise ale lui Vladislav Gramaticul, unde este alăturată altor texte despre Sf. Dimitrie: Panegiricul de la mănăstirea Rila (№ 4/8, din 1478/79) și manuscrisul aproape în întregime constituit din texte consacrate Sf. Dimitrie: Biblioteca Națională a Rusiei, Sankt-Petersburg, Вяз. Q. 279, din anii 80 ai secolului al XV-lea¹⁵.

¹¹ О. В. Иванова, *Димитрий Солунский. Сказания о чудесах Димитрия Солунского*, în *Православная энциклопедия*, Т. 15, Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», Москва, 2005, p. 165.

¹² Publicată în: *Великие Минеи Четьи собранные всероссийским митрополитом Макарием: октябрь дни 19-31*, Санкт-Петербург, Издание Археорграфической Комиссии, 1880, col. 1883-1891; Елка Мирчева, *Германов сборник от 1358/1359 г. Изследване и издание на текста*, София, Издателство Валентин Траянов, Слово № 9 (fol. 56^r-63^v), p. 365-381.

¹³ Biblioteca mănăstirii Dragomirna, *ms. sl.* 1789/700, fol. 312^r-326^r:

¹⁴ *Ibidem*, fol. 312^r-319^v – versiunea nestudiată; fol. 319^v-323^r – *Passio altera*; fol. 323^r-326^v – *Passio prima*.

¹⁵ Ultima versiune consultabilă pe: https://expositions.nlr.ru/ex_manus/Serbian_Manuscripts/show.php?i=053227FB-06B2-43D8-B9F4-AA34E8E4AD35&l=17

Versiunea prescurtată, a fost tradusă nu mai târziu de mijlocul secolului al XII-lea, și inclusă în *Prologe*. O altă redacție a versiunii prescurtate a fost de două sau trei ori tradusă de cărturarii sud-slavi în prima jumătate a secolului al XIV-lea (probabil la Athos), fiind introdusă în componența *Prologului versificat* și în *Minee*. Împreună cu aceasta, a fost tradusă și expunerea pe scurt a minunilor Sf. Dimitrie.

Probabil, încă în secolul al X-lea, în Bulgaria, au fost traduse Minunile despre Prebud și îngerii veniți la mormântul Sf. Dimitrie (împreună cu introducerea la culegerea I și *Cuvântul de laudă* al arhiepiscopului Ioan), fiind cunoscute doar după manuscrisele rusești. De asemenea doar în spațiul rusesc a circulat minunea despre două fecioare capturate de sarazini, originalul grecesc al căreia nu a fost găsit. Culegerea de minuni alcătuită de către Ioan Stavrakios, a fost tradusă în slava veche nu mai târziu de mijlocul secolului al XV-lea (probabil la Athos sau în Serbia). Pe lângă traducerea mai multor encomioane și omilii, au fost alcătuite și altele, direct în slava veche (începând cu *Cuvântul de laudă* de Clement de Ohrida, care a urmat firul expunerii din *Passio altera* și până la Grigorie Țamblac și Dimitrie Cantacuzin ș. a.)¹⁶.

Cu toată popularitatea cultului Sf. Dimitrie, care a evoluat de la dimensiunea locală la cea panortodoxă, sunt cunoscute cca. 14 cicuri iconografice ale *Martiriului și Minunilor Sf. Dimitrie* în perioada bizantină, din care, în pictura murală - 9 (cantitate mult inferioară numărului de cicluri ale Sf. Gheorghe (36) sau Sf. Nicolae (31) din aceeași perioadă).

Originile ciclului *Martiriului Sf. Dimitrie*, conform opiniei lui A. Xyngopoulos, este firesc să fie căutate în catedrala care-i este consacrată la Tesalonic¹⁷. Acest lucru este dificil de realizat din cauza incendiului devastator din 1917, care a distrus picturile murale și o mare parte din mozaicurile catedralei (din cele care se mai păstrau către începutul secolului XX). Decorul de mozaic, cel mai timpuriu, a reflectat în mod special raporturile sfântului cu orașul Tesalonic, aflat sub patronajul său (scene inspirate din *Minunile Sf. Dimitrie*), inclusiv cu ctitorii și alți donatori ai catedralei sale. Puține exemple de acest fel au supraviețuit incendiului¹⁸. Informațiile despre picturile murale, semnalate în primul traveu sudic, ne-au parvenit grație faptului că au fost fixate în timpul reparațiilor din 1908 (dată după care au fost din nou acoperite cu tencuială), de P. Papageorgiou, Th. Uspenski ș. a. Inscriptiile la scene, publicate de Th. Uspenski¹⁹, conduc spre concluzia că în spațiul menționat a fost plasat un ciclu al *Martiriului Sf. Dimitrie*, realizat probabil, după criza

¹⁶ А. А. Турилов, Димитрий Солунский. Славяно-русская агиографическая традиция, în *Православная энциклопедия*, Т. 15, p. 172-174.

¹⁷ Ευγγόπουλος, Ο εικονογραφικός κύκλος της ζωής του Αγ. Δημητρίου, Θεσσαλονίκη: Έτος εκδόσης, 1970.

¹⁸ Charalambos Bakirtzis, Eftychia Kourkoutidou-Nikolaidou, Chrysanthi Mavropoulou-Tsioumi, *Mosaics of Thessaloniki. 4th-14th century*, Athens, Kapon Edition, 2012, p. 144-178.

¹⁹ Ф. И. Успенский, О вновь открытых мозаиках в церкви Св. Димитрия в Солуни, în *Известия Русского Археологического Института в Константинополе*, XIV, 1, София, Държавна печатница, 1909, p. 60.

iconoclastă²⁰. Mai sunt vizibile urmele scenei *Sf. Dimitrie în temniță*, de recunoscut prin confruntarea cu o copie veche²¹.

Cel mai vechi ciclu conservat apare în renumita *Psaltire* a lui Theodor din 1066, unde la începutul Psalmului 93 (1. *Dumnezeul răzbunărilor, Domnul, Dumnezeul răzbunărilor a grăit pe față ...*), sunt reprezentate trei scene, de fapt, trei secvențe a unui episod. În partea superioară a marginii stângi de pe fol. 125^v, este figurat Sf. Dimitrie, rugându-se la icoana Mântuitorului (suprascrisă – *Sf. Dimitrie se roagă în ajutorul Sf. Nestor*), spre care ridică mâna stângă, cu cea dreaptă arătând spre secvența luptei, în care Sf. Nestor l-a doborât pe gigantul Lie (suprascrisă – *Sf. Nestor îl ucide pe Lie*), iar în partea dreaptă din subsolul paginii, un oștean stă alături de împăratul Maximian (suprascrisă – *împăratul se întristează*)²².

Mai extins este repertoriul ciclului reprezentat în relief pe relicvarul Sf. Dimitrie din secolul al XII-lea de la Mănăstirea Vatoped²³. Pe primul capac glisant este înfățișat Sf. Dimitrie în postură de orant, iar al doilea este divizat în două părți, în cea superioară, o ferestruică cu imaginile Sfinții Cosma și Lup pe canaturi, care deschizându-se descoperă o altă reprezentare a Sf. Dimitrie, bust, cu ochii închiși și mâinile încrucișate pe piept, iar în cea inferioară, pe canaturile care acoperă o masă de culoare închisă (probabil smirnă din mormântul sfântului) apar Sff. Damian și Nestor.

Șase scene sunt dispuse pe perimetrul lateral: pe o parte longitudinală sunt figurate *Sf. Dimitrie în temniță* și *Minunea cu scorpionul*, pe partea îngustă – *Sf. Dimitrie vizitat de Sf. Nestor*, pe cealaltă parte longitudinală – *Sf. Nestor îl doboară pe gigantul Lie* și *Martiriul Sf. Dimitrie*, și pe altă parte îngustă – *Sf. Dimitrie apare lui Marianos*. A șaptea scenă este plasată pe partea dorsală a relicvarului, aici fiind reprezentată *Apărarea Salonicului de către Sf. Dimitrie în timpul asediului slav* (probabil al doilea, din 586).²⁴ Selecția scenelor trădează inspirația din textul metafrastian (minunea cu scorpionul, deși se remarcă

²⁰ Ευγγόπουλος, *Ο εικονογραφικός κύκλος της ζωής του Αγ. Δημητρίου*, p. 49-51.

²¹ Ευθύμιος Ν. Τσιγαρίδας, *Θεσσαλονίκη. Η βυζαντινή ζωγραφική σε νάους της πολέως (9ος-15ος αιώνας)*, Αθήνα, Διευθύνση εκδοσέων, 2021, fig. 18-19.

²² Sirarpie Der Nersessian, *L'illustration des psautiers grecs du moyen age II: Londres, add. 19.352*, Paris, Éditions Klincksieck, 1970, p. 13-14, 46, 90 n. 10, 94 (= Bibliothèque des Cahiers Archéologiques, V); Charles Barber, *Theodore Psalter*. Electronic facsimile, fol. 125^v, TSP006.PDF fol. 125^v, p. 1-5.

²³ Sunt cunoscute mai multe relicvarii ale Sf. Dimitrie, care-i imită sarcofagul sau baldachinul, conținând imaginea sa, dar și a altor sfinți (Nestor, Lup, Cosma și Damian, Serghie și Vah), nu și scene din Martiriul sau/și Minunile Sf. Dimitrie: André Grabar, *Quelques reliquaires de Saint Démétrios et le Martyrium du Saint a Salonique*, în *Dumbarton Oaks Papers*, 5, 1950, p. 3-28; Idem, *Un nouveau reliquaire de Saint Démétrios*, în *Dumbarton Oaks Papers*, 8, 1954, p. 307-311, reeditate în: *L'Art de la fin de l'Antiquité et du Moyen Age*, vol. I, Paris, Collège de France, 1968, p. 435-453 și 455-460; vol. III, pl. 115a-119c, 120.

²⁴ Κάτια Λοβέρδου-Τσιγαρίδα, *Βυζαντινή Μικροτεχνία*, în: *Τερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου. Παράδοση, ιστορία, τέχνη*, Τόμος Β', Άγιον Όρος, 1996, p. 470-475, fig. 391, 413-419.

absența îngerului), repertoriul în general fiind inspirat, după opinia mai multor cercetători, de ciclul Sf. Dimitrie din mozaicurile dispărute după incendiul din 1917 din catedrala ce-i este închinată în Salonic²⁵.

Ciclul *Martiriului Sf. Dimitrie* mai apare într-un manuscris – *Menologul despotului Dimitrie Paleologul* de la Biblioteca Bodleiană din Oxford (ms. gr. th.f.1, fol. 53^v și 54^r), considerat a fi realizat la Salonic între 1322-1340, mai nou – într-un atelier constantinopolitan, cca 1330-1335²⁶. Șase scene ilustrează evenimentele principale din tradiția textelor *Martiriului Sf. Dimitrie*: *Sf. Dimitrie în fața lui Maximian* (condus de un oștean), *Sf. Dimitrie omoară scorpionul* (cu gestul mâinii sub privirea uimită a Sf. Lup), *Lupta Sf. Nestor cu Lie* (în prezența împăratului), *Martiriul Sf. Nestor*, *Martiriul Sf. Dimitrie*, *Înmormântarea Sf. Dimitrie* (sfântul culcat pe sarcofag sub baldachin, înconjurat de episcopi (unui cadelnîțând) și popor)²⁷. Din reprezentările curente ale acestui ciclu se remarcă lipsa *Binecuvântării Sf. Nestor de către Sf. Dimitrie în temniță*, în timp ce confruntarea cu Lie este divizată în două scene.

Trei scene din *Martiriul Sf. Dimitrie* sunt cizelate pe două plăci de argint aurite, reutilizate pentru copertarea Evangheliarului de la British Museum (Add. Ms. 28815), databile cu secolul al XIV-lea²⁸. O singură ocurență este cunoscută pentru perioada bizantină în pictura de icoane. În fondurile secției de artă veche bulgară a Galeriei Naționale de arte (cripta catedralei Sf. Alexandru Nevski din Sofia), se păstrează un fragment de icoană (jumătatea dreaptă, nr. de inv. 590, provenind de la biserica Maicii Domnului din Veliko Târnovo și datată cu mijlocul secolului al XIV-lea), în câmpul central fiind plasată imaginea ecvestră a Sf. Dimitrie, iar pe banda laterală – 4 scene din *Martiriul Sf. Dimitrie* (evident, încă patru au fost pe partea stângă pierdută): *Sf. Dimitrie în fața lui Maximian*, *Maximian și soția sa în amfiteatru*, *Sf. Dimitrie îl binecuvântează pe Sf. Nestor* și *Martiriul Sf. Dimitrie*²⁹.

²⁵ *Ibidem*, p. 475; Un repertoriu foarte apropiat de scene de la catedrala Sf. Dimitrie din Salonic, îl putem reconstitui cu destulă probabilitate din consemnarea inscripțiilor realizată de Feodor Uspenski: Christopher Walter, *St. Demetrius: The Myroblytos of Thessalonika*, în *Eastern Churches Review*, V, Oxford, 1973, cit. după reeditarea din *Studies in Byzantine Iconography*, London, Variorum Reprints, 1977, p. 170.

²⁶ Irmgard Hutter, *Der „despotes” Demetrios Palaiologos und sein „Bildmenologion” in Oxford*, în *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik*, 57. Band/2007, p. 184, 214.

²⁷ A. Ευγγόπουλος, *Ο εικονογραφικός κύκλος της ζωής του Αγ. Δημητρίου*, p. 16-34, Pl. I-III; Irmgard Hutter, *Der „despotes” Demetrios Palaiologos*, p. 208, nota 104.

²⁸ Andreas Rhoby, *Zu den Szenen aus der Vita des heiligen Dementrios auf dem Einbanddeckel des neuen Testaments in der British Library (Add. Ms 28815)*, în *Byzantinische Zeitschrift*, Bd. 105, 2012, p. 131-141. Aducem mulțumiri colegului Andreas Rhoby pentru a ne pune la dispoziție acest articol.

²⁹ Georgi Gerov, *Une œuvre inconnue de XIVe siècle: Icône de St. Démétrios avec son cycle hagiographique*, în: *Scripta & E-scripta*, 2, 2004, p. 143-153. Mulțumim colegului Georgi Gerov, care ne-a pus la dispoziție acest studiu.

Cel mai timpuriu ciclu cunoscut în pictura murală al *Martiriului Sf. Dimitrie* este de la sfârșitul secolului al XII-lea – începutul secolului al XIII-lea și a fost identificat într-un paraclis alăturat bisericii principale a mănăstirii rupestre Dodorka din pustia Davitgareji din Georgia. Scenele sunt dispuse într-un registru pe zidul vestic, totalizând șase episoade unite în patru scene: *Sf. Dimitrie în fața lui Maximian*, *Minunea cu scorpionul și îngerul încoronându-l pe Sf. Dimitrie cu cununa de martir*, *Sf. Dimitrie îl binecuvântează pe Sf. Nestor*, *acesta învingându-l pe Lie și Martiriul Sf. Dimitrie*³⁰.

În pictura murală din spațiul bizantin propriu-zis, primele ocurențe sunt cunoscute din ultimele decenii ale secolului al XIII, toate fiind localizate în Peloponez. Astfel, în două mici biserici din regiunea Mani (Peloponez), avem singurele ocurențe din vremea bizantină, când ciclul consacrat Sf. Dimitrie apare în biserici cu alte consacrații: Sf. Serghie și Vah din Kitta, construită și pictată între 1262 și 1285 și Sf. Ilie din Thalames, pictată la limita secolelor XIII-XIV. La Kitta sunt semnalate câteva scene esențiale din ciclul *Martiriului Sf. Dimitrie*: *Sf. Nestor îl vizitează pe Sf. Dimitrie în temniță*, *Sf. Nestor îl omoară pe Lie*, *Martiriul Sf. Dimitrie*³¹, la Thalames, ciclul este compus din cinci scene, din care sunt identificabile patru, la cele menționate în cazul precedent, adăugându-se scena *Sf. Dimitrie în fața lui Maximian*³².

Din 1286, datează picturile murale de la biserica Sf. Dimitrie din Krokees (Laconia, Peloponez). Pe versanții estic și vestic a bolții semicilindrice din naos au fost la origini 6 scene, din care, cu dificultate se mai disting două, într-o stare deplorabilă, identificabilă printr-un fragment de inscripție fiind doar una – *Întâlnirea Sf. Dimitrie cu Sf. Nestor*³³.

Un ciclu conținând zece scene s-a păstrat la Catedrala Sf. Dimitrie a mitropoliei din Mistra (capitala Despotatului Moreei din Peloponez), construcția căreia, ar fi fost realizată, în conformitate cu o inscripție de pe o placă de marmură, încastrată în zidul sudic în fața unei intrări laterale în incintă, în anul 6800 (= 1291/92)³⁴. Cercetările contextului istoric, au condus spre o datare cu aproximativ un deceniu mai timpurie, iar picturile sunt

³⁰ Marina Bulia, *Reliquary-chapel of Saint Demetrios at the Davitgareji Desert*, în *Σοφραφ*, 44 (2020), p. 79, fig. 10-17.

³¹ N. B. Δρανδάκη, Σ. Καλοπίση, Μ. Παναγιωτίδη, *Έρεθνα στη Μάνη*. Πρακτικά της Αρχαιολογικής Εταιρείας, 1979 (1981), p. 180-181, Pl. 126^a.

³² Nikos Kontogiannis, Sophia Germanidou, *The iconographic program of the Prophet Elijah Church, in Thalames, Greece*, în *Byzantinische Zeitschrift*, Bd. 101/1, 2008, p. 68-73, fig. 14-17.

³³ Νικόλαος Δρανδάκη, *Από τις τοιχογραφίες του Αγίου Δημητρίου Κροκεών (1286)*, în: *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 12 (1984), 1986, p. 211; Καλλιόπη Διαμαντή, *Οι τοιχογραφίες του Αγίου Δημητρίου (1286) στις Κροκεές της Λακωνίας και εργαστήριο του ανώνυμου ζωγράφου. Συμβολή στη μελέτη της πρώιμης παλαιολόγιας ζωγραφικής στη Λακωνία*, Αθήνα: Υποθηρργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, 2012, p. 113-114, fig. 17α/μ.

³⁴ Suzy Dufrenne, *Les programmes iconographiques des églises byzantines de Mistra*, Paris, Éditions Klincksieck, 1970, p. 5.

atribuite unei date apropiate de limita secolelor XIII-XIV³⁵. Cu toate intervențiile importante, suferite de catedrală în secolul al XV-lea, în urma prăbușirii sistemului de boltire a traveului central al naosului (biserica fiind concepută inițial ca o bazilică trinavală și triabsidală cu nartex), de asupra traveelor laterale fiind adăugate galerii suplimentare și un sistem de cinci cupole și patru bolți în leagăn peste cea centrală, boltirea traveiilor laterale a rămas intactă.

Ciclul Sf. Dimitrie este legat de imaginea în bust a sfântului din conca absidei proscomidiei, debutând în luneta arcului ce se ridică deasupra condei, cu scena *Sf. Dimitrie în fața lui Maximian*, iar alte 9 scene sunt dispuse, într-o alternanță narativă pe versanții sudic și nordic al jumătății estice a bolții semicilindrice a navei nordice: *Sf. Dimitrie predicând* (nord), *Sf. Dimitrie în temniță*, *Sf. Nestor în fața lui Maximian* (sud), *Sf. Nestor îl vizitează pe Sf. Dimitrie* (nord), *Lupta Sf. Nestor cu Lie în circ* (sud), *Sf. Nestor îl omoară pe Lie* (nord), *Martiriul Sf. Nestor* (sud), *Martiriul Sf. Dimitrie și Punerea în mormânt a Sf. Dimitrie* (nord)³⁶. Ușor de observat, că ciclul se inspiră exclusiv din *Martiriul Sf. Dimitrie*, ne apărând nici o scenă din minunile sale postume.

Cronologic, urmează grupul ctitorilor suveranilor sârbi, amplasate în zonele Kosovo și Metohia și Macedonia de Nord.

La un timp mai apropiat de catedrala din Mistra, a fost reconstruită și pictată catedrala Maicii Domnului Ljeviška din Prizren (1307-1313). Deasupra pridvorului, au fost construite două paraclise mici, cel sudic fiind consacrat Sf. Dimitrie, unde se mai păstrează câteva scene, dintr-un ciclu foarte rezumat, ținând cont de spațiul redus al capelei: *Sf. Dimitrie în fața lui Maximian* (luneta zidului sudic), *Sf. Nestor omorându-l pe Lie* (partea superioară a zidului vestic) și *Martiriul Sf. Dimitrie* (luneta deasupra intrării în zidul nordic)³⁷.

Ciclul *Martiriului Sf. Dimitrie* de la Biserica Sf. Dimitrie din complexul Patriarhiei de la Peć, este dispus în zona mediană a zidurilor nordic și sudic al naosului (câte patru scene de fiecare parte), fiind realizat în anii 1322-1324. Din cele opt scene, sau păstrat următoarele: pe zidul nordic (toate patru din care 2 repictate), episoadele *Sf. Dimitrie în fața lui Maximian* și *Sf. Dimitrie îl binecuvântează pe Sf. Nestor* (**Fig. 12**) unite într-un cadrul (o pătrime din ultima compoziție a fost acoperită de un strat nou de tencuială, pe care în secolul XVII-lea a fost așezat un nou strat de pictură asupra scenelor următoare), și scenele *Sf. Nestor îl omoară pe Lie* și *Martiriul Sf. Dimitrie*, repictate la 1619/20

³⁵ Γεωργία Μαρίνου, *Άγιος Δημήτριος η Μητροπόλη του Μυστρά*, Αθήνα, Εκδόση του Ταμείου Αρχαιολογικών πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2002, p. 19-27.

³⁶ Gabriel Millet, *Monuments byzantins de Mistra*. Album de 152 planches, Paris, Ernest Leroux éditeur, 1910, Pl. 68.2-3, 69.1-4, 70.1-4; Suzy Dufrenne, *Les programmes iconographiques*, p. 7-8, pl. 8, releveul V; Γεωργία Μαρίνου, *Άγιος Δημήτριος η Μητροπόλη του Μυστρά*, Pl. 39, β (*Martiriul Sf. Dimitrie și Sf. Nestor îl omoară pe Lie*).

³⁷ Драга Панић, Гордана Бабић, *Богородица Љевишка*, треће издање, Приштина/Београд, Панорама/Српска књижевна задруга, 2007, p. 68, 137, releveul 29.

(siguranța poate fi doar în păstrarea tematicii originale). Pe zidul sudic, sau păstrat doar două episoade, plasate într-un singur cadru: *Adormirea (conform inscripției) Sf. Dimitrie* (într-o procesiune funerară asemănătoare celei din *Menologul de la Oxford*) și *Sf. Dimitrie salvează Tesalonicul în timpul asediului*. Ambele scene sunt cel puțin parțial repictate, ponderea iconografiei originale fiind apreciată în mod diferit³⁸.

În paraclisul nordic, consacrat Sf. Dimitrie, al bisericii *Înălțării* a mănăstirii Dečani (pictată ante 1350), sunt reprezentate 12 scene din ciclul sfântului tesalonician. Ciclul începe cu scena *Sf. Dimitrie împarte milostenia* (scenă care nu se mai regăsește în repertoriul perioadei bizantine), *Rugăciunea Sf. Dimitrie*, *Sf. Dimitrie îl binecuvăntează pe Nestor să-l înfrunte pe Lie*, *Sf. Nestor îl omoară pe Lie* (**Fig. 13**), *Martiriul (decapitarea) Sf. Nestor*, *Martiriul Sf. Dimitrie* (**Fig. 17**), *Eparhul Iliricului Marianos este dus în biserica Sf. Dimitrie pentru a fi vindecat* (**Fig. 15**), *Sf. Dimitrie salvează Salonicul de foame (îndreaptă corabia spre oraș)* – unică în perioada bizantină, *Sf. Dimitrie susține turnul prăbușit din Salonic* (unică în perioada bizantină), *Sf. Dimitrie alungând cumanii din fața Salonicului* (**Fig. 16**), *Viziunea unui „ilustrius” (îngerii spunându-i Sf. Dimitrie să părăsească Salonicul)* – unică în perioada bizantină și *Sf. Dimitrie străpungând cu sulița pe împăratul Kaloian*³⁹. În acest ciclu, puțin peste jumătate din scenele ciclului sunt inspirate din minunile Sf. Dimitrie.

Biserica mănăstirească Sf. Dimitrie din Sušica, lângă Skopje, a fost edificată în 1365/66 și 1371 de către regele sârb Vukašin și pictată la 1376/77 de către fiul său, regele Marko, numele căruia îl poartă și fundația religioasă – mănăstirea lui Marko (Markov Manastir). Ciclul *Martiriului Sf. Dimitrie* este plasat în zona superioară a zidurilor și în bolțile de sud și nord ale nartexului. Narațiunea începe cu scena *Sf. Dimitrie în fața lui Maximian* (**Fig. 18**), pe partea vestică a zidului nordic, fiind urmată de scenele: *Sf. Dimitrie se roagă în temniță*, *Sf. Nestor îl vizitează pe Sf. Dimitrie în temniță*, *Sf. Nestor îl învinge pe Lie* (**Fig. 18**), *Martiriul Sf. Nestor*. Stratul de pictură este în cea mai mare parte pierdut pe bolta sudică, aici, totuși fiind identificabilă scena *Punerea în mormânt a Sf. Dimitrie*, respectiv, a doua scenă, dispărută cu desăvârșire, nu putea să fie alta decât *Martiriul Sf. Dimitrie*. Și aici, precum la Mistra și Prizren, ciclul este inspirat exclusiv din textele *Martiriului Sf. Dimitrie*⁴⁰.

În ceea ce privește monumentele conservate, survine o pauză de peste un secol, următoarele ocurențe datând de la limita secolelor XV-XVI. Ciclurile cunoscute ale Sf.

³⁸ Сања Пајић, *Циклус Светог Димитрија у Пећкој патријаршији*, I- III, în *Зборник радова Филозофског факултета*, L, 2 (2020) p. 127-135; LI, 4 (2021), p. 306-319; LII, 4 (2022), p. 307-320.

³⁹ Јанко Радовановић, *Иконографија живота и чуда светој Димитрија на фрескама манастира Дечана*, în Idem, *Иконографска истраживања српског сликарства XIII и XIV века*, Београд, 1988, p. 118-124, 181, fig. 38-42; Сања Пајић, *Циклус Св. Димитрија*, în *Зидно сликарство Манастира Дечана. Грађа и студије*, Београд, 1995, p. 355.

⁴⁰ Марка Томић Ђурић, *Фреске Марковог Манастира*, Београд, 2019, p. 341-345, fig. 163-165.

Dimitrie din perioada bizantină, cu precădere se centrează pe ilustrarea *Martiriului* său. Doar în foarte puține cazuri, pe relicvarul de la Vatoped și în picturile murale de la Peć, avem câte o reprezentare din repertoriul *Minunilor Sf. Dimitrie*, excepția cea mai notorie fiind la Dečani, unde apar 6 scene din acest repertoriu (în raport cu 6 scene ilustrând *Martiriul*).

În general, ciclurile mai elaborate, încep cu scena *Sf. Dimitrie în fața lui Maximian*, dar și în acest caz, e de semnalat excepția de la Dečani, unde narațiunea debutează cu scena *Sf. Dimitrie împarte milostenia*. Cu excepția unor ocurențe rare, precum: *Maximian cu soția sa în amfiteatru* (icoana de la Târnovo), *Predica Sf. Dimitrie* (Mistra, unde se mai adaugă și o întâlnire a Sf. Dimitrie cu Maxiamian după întemnițare), în marea majoritate a ciclurilor, narațiunea hagiografică continuă cu scena/scenele din temniță, cu o anumită variație de episoade: rugăciunea, minunea cu scorpionul, îngerul aducând cununa de martir, urmate, sau doar limitate la întâlnirea Sf. Dumitru cu Sf. Nestor (în discuție sau binecuvântare). Lupta cu Lie, de asemenea poate fi concentrată într-o singură scenă, sau divizată în două: (propriu-zis lupta și rezultatul său – Lie înfipt în vârfurile de lance). În mai multe cazuri apare *Martiriul lui Nestor*, cel al Sf. Dimitrie fiind obligatoriu. În manuscrisul de la Oxford, la Mistra, Peć și Markov Manastir sunt prezentate și funeraliile Sf. Dimitrie.

Cel mai timpuriu ciclu din pictura murală postbizantină apare la biserica Sf. Dimitrie din Boboševo, care conform inscripției plasate în interior, deasupra intrării, a fost pictată în 1488. El se reduce doar la două scene, probabil din lipsa de spațiu, biserica fiind de mici dimensiuni, compusă din naos și absida altarului. Scenele sunt plasate din ambele părți ale inscripției amintite, prezentând *Lupta Sf. Nestor cu Lie* și *Martiriul Sf. Dimitrie*⁴¹.

Cu excepția ciclului de la Arbore, în pictura murală postbizantină au mai fost semnalate doar două, la biserica Sf. Dimitrie din Iaroslavl, datat cu anul 1686, și la Boboshticë (în macedoneană – Бобоштица, bulgară – Бобошица, aromână – Bubuştița, localitate integrată în prezent în municipiul Korçë, sud-estul Albaniei). O parte din picturile murale conservate de la Boboshticë, datează din secolul al XIV-lea, în timp ce scenele din *Martiriul Sf. Dimitrie*, plasate în zona mediană a zidurilor sudic și nordic, probabil datează din secolul al XVII-lea⁴². Pe zidul nordic, s-au păstrat trei scene, prima foarte fragmentară, ipotetic ar putea fi – *Sf. Dimitrie împarte averea sa la cei săraci*, cea care urmează, conține două episoade (*Sf. Nestor în fața în fața lui Maximian* și *Sf. Dimitrie rugându-se*) – **Fig. 19**, și a treia – *Biciuirea Sf. Dimitrie* (subiectul este absent în versiunile *Martiriului* (**Fig. 20**), dar mai apare în iconografie, precum și alte scene de suplicii de

⁴¹ Hristina Staneva, Ralitsa Rousseva, *The Church of St Demetrius in Boboshevo. Architecture, Wall Paintings, Conservation*, Plovdiv, Vessela Publishers, 2009, p. 81-86, il. la p. 83 și 84, relevu la p. 120-121.

⁴² Ralitsa Rousseva, *The Murals of the St. Demetrios Church in Boboshtica: Local Traditions and Constantinople Influences in the Ecclesiastical Art of the Prespa-Korça Region in the Fourteenth Century*, în *Scripta & E-scripta*, 5, 2007, p. 184-185.

asemenea fără sursă textuală, inspirate probabil din ciclul iconografic al *Martiriului Sf. Gheorghe*). Pe zidul sudic, s-a păstrat doar partea superioară din scena *Adormirii Sf. Dimitrie*, asemănătoare compozițional și iconografic cu scena *Adormirii Maicii Domnului*, doar că în acest caz, sufletul Sf. Dumitru, în chip de prunc înfășat, este preluat nu de Iisus Hristos, dar de un înger⁴³.

Toate celelalte ocurențe postbizantine cunoscute provin din repertoriul picturii de icoane. Primul exemplu grecesc a fost semnalat de A. Xyngopoulos, la biserica Sf. Elena de pa insula Mykonos (ins. Ciclade), datată aproximativ cu mijlocul secolului al XVI-lea. Compus din 8 scene, ciclul conține și unele episoade necunoscute sau foarte rare, pentru perioada bizantină: *Sf. Dimitrie se închină în fața a două icoane*, *Sf. Dimitrie împarte milostenie celor săraci* (apar doar la Dečani), *Sf. Dimitrie în temniță*, *Sf. Dimitrie vizitat de Sf. Nestor*, *Sf. Nestor luptă cu Lie și-l omoară*, *Martiriul Sf. Nestor*, *Martiriul Sf. Dimitrie*, *Omorârea lui Caloian* (anterior, apare doar la Dečani)⁴⁴. Al doilea, de asemenea datând din secolul al XVI-lea, se păstrează la mănăstirea aghiorită Karakalu (**Fig. 31**), conținând 7 scene, repetând subiectele, dispoziția și tratarea iconografică a scenelor din cel de la Mykonos, cu o singură excepție, aici în locul confruntării cu Kaloian, apar doi serafimi în colțurile de jos⁴⁵. Pentru secolul al XVII-lea mai este cunoscută o ocurență în pictura grecească – icoana din 1638/39 din satul Lechovo (departamentul Florina), care, în șapte scene pe banda superioară și pe cea din dreapta expun *Martiriul Sf. Dimitrie*, începând cu înfățișarea sfântului înaintea lui Maximian și terminând cu punerea sa în mormânt, dar denotă și o preocupare vădită pentru ilustrarea *Minunilor*, de asemenea în șapte scene, pe banda din stânga și cea inferioară⁴⁶.

La Muzeul Istorico-Arheologic din Sofia, se păstrează icoana Sf. Gheorghe și Dimitrie (reprezentări ecvestre), care pe benzile laterale conține ciclurile Martiriilor ambilor sfinți. Cel al Sf. Dimitrie ocupă jumătatea inferioară, partea cea mai deteriorată a icoanei, încât cu mai multă siguranță poate fi atribuită doar scena *Întâlnirii Sf. Dimitrie cu*

⁴³ Eadem, *Iconographic Characteristics of the Mural in the St. Demetrios Church in Bobostica (Albania)*, în: 5th International Hilandar Conference: *Love of Learning and Devotion to God in Orthodox Monasteries*, Kopaonik, Raška, Yugoslavia, 2002 / Ohio State University, vol. II (sub tipar). Mulțumim și pe această cale binevoiența colegei Ralitsa Rousseva, care ne-a pus la dispoziție manuscrisul acestui articol inedit.

⁴⁴ A. Ευγγόπουλος, *Ο εικονογραφικός κύκλος της ζωής του Αγ. Δημητρίου*, p. 35-45, Pl. IV-XII.

⁴⁵ E. N. Τσιγαρίδας, *Εικόνες από το δεύτερο μισό του 14ου έως το τελευταίο τέταρτο του 16ου αιώνα*, în E. N. Τσιγαρίδας, Κρίτων Χρυσοχοϊδης, Αγγελίκη Στρατη, Παρασκευί Παπαδημητρίου, Αλεξανδρα Τριφονοωα, Γεωργίος Φουστερης, *Εικονες Ιερας Μόνης Καρακαλόν, Άγιον Όρος*, 2011, p. 104-110.

⁴⁶ N. Σιώκης, *Άνεκδοτη εικόνα του άγιου Δημητρίου μέ σκηνές από τόν στο Λεχοβο Φλωρινης*, în *Ελμειακά*, 47 (2001), il. 1 la p. 129. Mulțumim colegii Ioana Mircea și N. Ciokis din Tesalonic pentru bunăvoința de a ne pune la dispoziție acest articol.

Sf. Nestor. Icoana în relief este datată cu limita secolelor XIV-XV, iar scenele ciclurilor par să aparțină limitei secolelor XV-XVI⁴⁷.

Icoana de la biserica Sf. Dimitrie din Boboșevo (sfârșitul secolului al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea) – **Fig. 32**, reprezintă o ancorare în tradiția de ilustrare a ciclului Sf. Dimitrie prin scene inspirate din *Martiriul său*. În câmpul central, este figurat Sf. Dimitrie tronând și strivind cu piciorul un scorpion gigantic, imagine flancată în partea superioară, de două reprezentări ecvestre, a Sfinților Gheorghe și Dimitrie, iar ciclul *Martiriului* se desfășoară în 10 scene: *Sf. Dimitrie mărturisind credința în fața lui Maximian*, *Sf. Dimitrie escortat spre închisoare*, *Sf. Dimitrie binecuvântat de înger, omoară scorpionul*, *Sf. Dimitrie la judecata lui Maximian*, *Sf. Nestor îl vizitează pe Sf. Dimitrie*, *Lupta Sf. Nestor cu Lie și moartea acestuia*, *Curtenii îl denunță pe Sf. Dimitrie lui Maximian*, *Martiriul Sf. Dimitrie*, *Martiriul Sf. Nestor*, *Înmormântarea Sf. Dimitrie*⁴⁸.

În spațiul ucrainean de vest, întâlnim câteva icoane stilistic foarte diferite, și de asemenea având componente diverse ale ciclului *Martiriului* și *Minunilor*. Astfel, icoana datată cu limita secolelor XV-XVI, provenind din satul Ladomyrovo (**Fig. 21**) și păstrată la *Šariš region museum* din Bardejov (Slovacia)⁴⁹ pe lângă scenele tipice de ilustrare a *Martiriului*, care încep cu scenele *Predicii Sf. Dimitrie* și *Sf. Dimitrie adus în fața lui Maximian*, și continuă cu *Denunțarea Sf. Dimitrie*, *Minunea cu scorpionul*, *Binecuvântarea Sf. Nestor* și *Lupta Sf. Nestor cu Lie* și se încheie cu *Punerea în mormânt a Sf. Dimitrie* (lipsind ambele scene de martiriu, a Sf. Dimitrie și a Sf. Nestor), mai sunt incluse și scene din *Minuni*, precum *Îngerii la sarcofagul deschis al Sf. Dimitrie*, *Vindecarea lui Leontie* și *Uciderea lui Caloian*.

Un interes special, prezintă două icoane ucrainene din secolul al XVI-lea, în care apar scene noi. Pe icoana din biserica Arh. Mihail din satul Florynka (Polonia), de la începutul secolului al XVI-lea (**Fig. 22**), păstrată la Muzeul Național din Liov „Andrey Sheptytsky”⁵⁰, ciclul *Martiriului* începe cu scena *Nașterii Sf. Dimitrie*, subiect ne întâlnit până aici (cu excepția cazului de la Arbore) în tradiția bizantino-balcanică și, precum vom vedea ce rusească, unde el apare mult mai târziu. Alături de scenele binecunoscute ale ciclului: *Predica Sf. Dimitrie*, *Sf. Dimitrie adus în fața lui Maximian* (aici - *Dadian*), *Sf. Nestor îl învinge pe Lie*, *Martiriul Sf. Dimitrie* (într-o formulă iconografică specială), apar și altele care par să fie inspirate din ciclul *Martiriului Sf. Gheorghe*: *Sf. Dimitrie doboară idolii*

⁴⁷ Костадинка Паскалева, *Иконы Болгарии*, София-Пресс, 1981, nr. 12, p. 84-85.

⁴⁸ *Ibidem*, nr. 69, p. 198-199. Am rectificat identificarea unor scene și în această formă le-am prezentat în text.

⁴⁹ Патріарх Дмитрій (Ярема), *Іконопис Західної України XII-XV ст.*, Львів, Друкарські кунши, 2005, p. 300, il. 364. Aici și în continuare, mai multe surse privind pictura de icoane ucrainene le datorez colegilor Olena Derevska și Oxana Somak din Kiev.

⁵⁰ Григорій Логвин, Лада Міляева, Віра Свенціцька, *Український середньовічний живопис*, Київ, Мистецтво, 1976, Pl. CVI; Патріарх Дмитрій (Ярема), *Іконопис Західної України XII-XV ст.*, p. 300-301, il. 365.

din templu, *Sf. Dimitrie biciuit cu vine de bou*, *Sf. Dimitrie la stâlp ars cu lumânări*.⁵¹ Deosebit de interesantă este și scena identificată de inscripție ca fiind: *Sf. Dimitrie pus în mormânt, corpul său fiind ascuns de îngeri*, Îngerii la mormântul închis sunt reprezentați pe fundalul unei construcții ce amintește de rotonda de la Tesalonic, ca și în scena cu îngerii de la Arbore.

La a doua icoană, de la mijlocul secolului al XVI-lea, provenind din satul Tsevkiv (**Fig. 23**) și păstrată la Muzeul Arhitecturii Populare din Sanok (Polonia)⁵², alături de scena *Nașterii*, mai apare scena *Botezului Sf. Dimitrie* (prunc înfășat în brațele mamei deasupra cristelniței, în fața unui preot sau arhieru), urmând scenele tradiționale ale *Aducerii în fața lui Maximian*, *Predicii Sf. Dimitrie*, *Lupta Sf. Nestor cu Lie*, *Sf. Nestor îl învinge pe Lie*, *Martiriul Sf. Dimitrie*, la care se adaugă, precum în icoana precedentă, scena doborârii idolilor în templu.

Suplimentările ciclului cu scena *Nașterii* și botezului dispar către limita secolelor XVI-XVII, ca de exemplu pe icoana din satul Čorna (**Fig. 24**), de la Muzeul regional din Miechów (Polonia), unde sunt prezente, într-o iconografie ce se îndepărtează tot mai mult de modelele bizantine, doar 8 scene binecunoscute din ciclul *Martiriului*⁵³, precum și pe cea de la Muzeul Național din Liov „Andrey Sheptytsky”, datată cu mijlocul secolului al XVII-lea⁵⁴.

Grupul destul de numeros de ocurențe rusești, cronologic debutează cu două icoane din prima jumătate a secolului XVI: 1) novgorodeană, din biserica Sf. Boris și Gleb din Plotniki, datată în diapazonul: sfârșitul secolului al XV – al doilea pătrar al secolului al XVI-lea (**Fig. 25**), păstrată la Muzeul-rezervație de Stat Istoric-Arhitectonic și Artistic din Novgorod (inv. КП 11160; ДРЖ 494; ГК 4193198) și 2) din Rostov, de la biserica Acoperământului Maicii Domnului din satul Gumenetz (paraclisul Sf. Dimitrie), datată cu începutul secolului XVI (**Fig. 26**) și păstrată la Muzeul-rezervație de Stat Kremlinul din Rostov (inv. И 529). Componenta ciclului compus din 14 scene este aproape identică în ambele cazuri: *Sf. Dimitrie este investit proconsul în Salonic*, *Sf. Dimitrie predică locuitorilor Salonicului*, *Sf. Dimitrie este adus la judecata lui Maximian*, *Sf. Dimitrie escortat în temniță*, *Sf. Dimitrie îl binecuvântează pe Sf. Nestor*, *Lupta Sf. Nestor cu Lie*, *Sf. Nestor îl învinge pe Lie*, *Martiriul Sf. Nestor*, *Martiriul Sf. Dimitrie*, *Înmormântarea Sf. Dimitrie*, *Îngerii*

⁵¹ Марта Москаль, Образ святого Димитрія Солунського в Українському мистецтві XI-XVIII ст.: Іконографія та художні особливості, in Народнознавчі зошити, nr. 6 (138), 2017, p. 1545; Eadem, Образ святого воїна в українських пізньосередньовічних іконах з житійними сценами, in Вісник Львівської національної академії мистецтв, Вип. 40, 2019 p. 64.

⁵² Патріарх Димитрій (Ярема), Іконопис Західної України XVI – поч. XVII ст., Львів, Друкарські кунши, 2017, p. 488-489, il. 687; Марта Москаль, Образ святого Димитрія Солунського, p. 1545.

⁵³ Патріарх Димитрій (Ярема), Іконопис Західної України XVI – поч. XVII ст., p. 490, il. 688; Марта Москаль, Образ святого Димитрія Солунського, p. 1545-1546.

⁵⁴ Людмила Міляева, Марія Гелитович, Українська ікона XI-XVIII століть, Київ, Духовна спадщина України, 2007, il. 297.

la mormântul Sf. Dimitrie (*Vedenia unui „ilustrius”*), Sf. Dimitrie apără Salonicul, Vindecarea eparhului Leontie la mormântul Sf. Dimitrie (pe icoana din Rostov – Eparhul Leontie trece râul), Sf. Dimitrie îl omoară pe Caloian⁵⁵. De remarcat apariția unor teme noi, la începutul și ciclului, precum și creșterea numărului de scene ilustrând *Minunile Sf. Dimitrie*, dintre care, ambele versiuni cu eparhul Leontie, nu sunt cunoscute până aici.

Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, mai sunt cunoscute 4 icoane: 1) din Rusia centrală, provenind de la biserica Sf. Gheorghe „za verhom” din Kaluga (**Fig. 27**) și păstrată la Muzeul de Arte din Kaluga (inv. Ж 328), din a doua jumătate a secolului al XVI-lea⁵⁶; 2) din Rusia centrală, de la sfârșitul secolului al XVI-lea (**Fig. 28**), de la Muzeul de Artă de Stat din Nijnii-Novgorod⁵⁷; 3) icoana din Kostroma, donată de Dimitrie Godunov mănăstirii Ipatiev din Kostroma, din 1586, se păstrează la Muzeul Istoric de Stat din Moscova (Mănăstirea Novo-Devicii)⁵⁸ – **Fig. 29** și 4) icoana din Vologda, provenind din satul Lohotskoe, județul Totem și care se păstrează la Muzeul ținutului din Totem (inv. 9749)⁵⁹.

Icoanele din Kaluga și Nijnii Novgorod, urmează în general, componența ciclului pe care-l întâlnim în exemplele precedente, unele scene fiind omise și înlocuite cu *Minunea cu scorpionul*, (la prima apare o scenă rară – *Biciuirea Sf. Dimitrie*, la a doua, minunea cu eparhul Leontie este înlocuită cu cea a eparhului Marianos) precum și cu scena care devine caracteristică doar ciclurilor rusești *Salvarea celor două fecioare din captivitate*, necunoscută nici în textele grecești ale *Minunilor Sf. Dimitrie*. Schimbările care

⁵⁵ И. М. Васильева, Л. И. Никулина, *Времени вопреки: реставрация в Новгородском Музее, 2000-2015*, Каталог выставки, Санкт-Петербург, Первый издательско-полиграфический холдинг, 2015, p. 40; В. И. Вахрина, *Иконы из собрания Ростовского музея-заповедника*. Каталог, Москва, ВРИБ «Союзрекламкультура», 1991, nr. 7, p. 18-19; В. И. Вахрина, *Иконы Ростова Великого*, Москва: Северный Паломник, 2006, nr. 15, p. 92-99; А. А. Горматюк, *Марфо-Мариинская обитель и Реставрационный центр имени И. Э. Грабаря, Т. 3: Спасенные шедевры. Открытия реставраторов*, Москва, ВХНРЦ, 2012, il. 60; *Икона: Русская иконопись XIII-XVII веков из собраний Государственного музея-заповедника «Ростовский кремль», Ярославского Государственного историко-архитектурного и художественного музея-заповедника, Ярославского художественного музея, Ярославль, [ИП Слюсарь И. И.], 2023, p. 114-123.*

⁵⁶ Наталья Комашко, Елена Саенко, *Русская житийная икона*, Москва, Книги WAM, 2007, p. 148-151.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 142-147.

⁵⁸ Mihail M. Alenov, Irina A. Bobrinskaya, John Bowl, Julie Emerson et. al., *Moscow. Treasures and Traditions*, Washington DC, Smithsonian Institut Travelig Exhibition Service/University of Washington Press/Seattle and London, 1990, cat. nr. 15 il. p. 79; М. М. Шведова, Н. А. Забанова, *Кат. 21: Великомученик Димитрий Солунский, с житием*, în *Костромская икона XIII-XIX веков*, Москва, Гранд-Холдинг, 2004, p. 476, il. 29 la p. 84.

⁵⁹ Александр Рыбаков, *Вологодская икона. Центры художественной культуры земли Вологодской XIII-XVIII веков*. Альбом, Москва, Галарт, 1995, cat. 265.

intervin în celelalte două icoane, din Kostroma și Vologda, de asemenea se rezumă la înlocuirea unor scene inspirate din *Minuni*.

Cu secolul următor, vine și un număr sporit de scene, de la 14-16 în secolul al XVI-lea, la 20-24 în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Astfel pe icoana din Muzeul de Arte al Republicii Karelia (provenind din satul Seletzkoe, Karelia)⁶⁰, partea ciclului care ilustrează *Martiriul* totalizează deja 14 scene, la care se adaugă 6 scene ilustrând minunile. Se extinde notabil partea expunerii ce precede binecuvântarea lui Nestor: *Sf. Dimitrie împarte milostenie la cei săraci*, *Predica Sf. Dimitrie*, *Sf. Dimitrie denunțat lui Maximian*, *Maximian ordonă întemnițarea Sf. Dimitrie*, *Sf. Dimitrie escortat la închisoare*, *Sf. Dimitrie la judecata lui Maximian*, *Biciuirea Sf. Dimitrie*, *Sf. Dimitrie în închisoare*. În continuare, narațiunea urmează consecutivitatea evenimentelor obișnuită în majoritatea ciclurilor iconografice (fiind în premieră doar scena *Sf. Nestor acceptă lupta în fața lui Maximian și Lie*), și sfârșește cu scene din *Minuni*, care în diverse combinații apar și-n ocurențele precedente. Expunerea iconografică a *Martiriului* este și mai extinsă pe icoana de școală Stroganov din 1609 (24 scene), păstrată la Galeria Tretyakov din Moscova⁶¹. Comparativ cu ciclurile precedente, aici sunt adăugate scene din finalul *Martiriului*, în special cele în care apare Sf. Lup. În ce privește partea inspirată din *Minuni*, pe lângă scenele destul de frecvent întâlnite în alte ocurențe (inclusiv cea cu fecioarele în captivitate), sunt incluse și subiecte noi: *Sf. Dimitrie apare împreună cu doi îngeri în timpul asediului Salonicului de către avari*, *Locuitorii Salonicului luați în captivitate de sarazini* ș. a.

Cu anumite variații, mai ales în ceea ce privește selecția *Minunilor*, acest sistem de ilustrare persistă cel puțin până la sfârșitul secolului al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea, dovadă fiind picturile din paraclisul Sf. Dimitrie al bisericii cu același hram din Iaroslavl (1686)⁶² și icoana provenind din satul Vakomino, regiunea Vologda (începutul secolului al XVIII-lea), păstrată la Ermitaj, Sankt-Petersburg (inv. ЭРИ-514)⁶³.

⁶⁰ Э. С. Смирнова, «Смотря на образ древних живописцев...». Тема почитания икон в искусстве Средневековой Руси, Москва, Северный Паломник, 2007, il. la p. 234.

⁶¹ В. И. Антонова, Н. Е. Мневa, Каталог древнерусской живописи. Опыт историко-художественной классификации, Т. 2: XVI – начало XVIII века, Москва, 1963, nr. 828, p. 347-348.

⁶² Т. А. Рутман, Храмы и святые Ярославля, Ярославль, Издательство Александра Рутмана, 2005, p. 243.

⁶³ А. С. Косцова, Сто икон из фондов Эрмитажа. Живопись русского севера XIV – XVIII веков. Каталог выставки, Ленинград: Искусство, 1982, cat. nr. 96, p. 99; А. С. Косцова, А. Г. Побединская, Русские житийные иконы XVI – начала XX века. Каталог выставки Гос. Эрмитажа, Санкт-Петербург, Славия, 1999, cat. nr. 29, aici apar ilustrațiile la *Minunea cu tânărul care fura lumânări* și *Cei veniți de la Iustinian să preia moaștele Sf. Dimitrie*, alături de altele, întâlnite în alte cazuri: *Fecioarele brodând chipul Sf. Dimitrie* și *Sf. Dimitrie aducându-le din captivitate, Îngerii la mormântul Sf. Dimitrie chemându-l să părăsească Tesalonicul*.

În același timp, la limita secolelor XVII-XVIII, alături de acest sistem de ilustrare tradițional, apare unul nou, semnalat de E. S. Smirnova⁶⁴. Cel mai timpuriu exemplu cunoscut, este icoana din 1692, din Muzeul-rezervație de Stat Kremlinul din Rostov (provine din biserica Sf. Dimitrie din satul Ponikarovo, alături de Rostov)⁶⁵. Aici, ciclul din 16 scene, începe cu *Nașterea Sf. Dimitrie*, urmând botezul său, o reprezentare a *Sf. Treimi veterotestamentare* în centrul benzii superioară, *Aducerea Sf. Dimitrie spre „învățarea cărților”*, după care urmează scenele tradiționale inspirate din *Martiriu*, la care se adaugă câteva scene din *Minuni*: *Sf. Dimitrie îl învinge pe Caloian*, *Vedenia unui „ilustrius”* (*Îngerii la mormântul deschis al Sf. Dimitrie*) în două scene și *Salvarea celor două fecioare din captivitate*, de asemenea în două scene⁶⁶.

Scene din copilăria Sf. Dimitrie sunt prezente și în icoana de la limita secolelor XVII-XVIII din colecția lui M. E. Elizavetin (Moscova): *Nașterea Sf. Dimitrie*, *Părinții îi arată Sf. Dimitrie icoanele lui Hristos și Maicii Domnului și Botezul Sf. Dimitrie*, urmând subiectele inspirate din *Martiriu* și 7 scene din minuni (dintr-un total de 20 de scene)⁶⁷. În același registru, de menționat icoana provenind din biserica *Intrării Maicii Domnului în templu* din Rybnaia sloboda a orașului Halici (lângă Kostroma), păstrată Muzeul-rezervație Istoric-Arhitectural din Kostroma „Mănăstirea Ipatiev” (inv. KM3 KOK 17573/28) din primul pătrar al secolului al XVIII-lea (**Fig. 30**), cu scenele *Nașterii* și *Botezului*, precedând alte 14 scene din *Martiriu* și *Minuni*⁶⁸ și icoana cu 18 scene, zugrăvită de pictorul Ivan Kondakov în 1725 (provine din biserica Sf. Dimitrie din Velikii Ustiug, fiind păstrată la muzeul din acest oraș), unde la începutul ciclului apar scenele: *Nașterea Sf. Dimitrie*, *Părinții îl aduc pe Sf. Dimitrie în biserică, arătându-i sfintele icoane și Botezul Sf. Dimitrie*⁶⁹.

E. Smirnova, explică apariția scenelor din copilăria Sf. Dimitrie prin editarea în 1689 a volumului pentru luna octombrie a *Mineelor de citire*, redactate de Sf. Dimitrie al Rostovului. În acest volum, Viața Sf. Dimitrie este substanțial amplificată la capitolul nașterii și copilăriei. Cercetătoarea rusă, admite, că Sf. Dimitrie al Rostovului a folosit și a dezvoltat versiuni vechi al *martiriului Sf. Dimitrie*, astăzi necunoscute, unde aceste

⁶⁴ Энгелина Смирнова, *Иконография жития Св. Димитрия Солунского: её обновление в русской иконописи конца XVII – начала XVIII века*, în *Збоник радова Византолошког института*, XLIV, 2007, p. 617.

⁶⁵ А. Г. Мельник, *К истории комплекса художественных памятников, поступивших в Ростовский музей из села Гуменца*, în *Материалы научной конференции „История и культура Ростовской земли*, 1996, Ростов, 1997, p. 63.

⁶⁶ Энгелина Смирнова, *Иконография жития Св. Димитрия Солунского*, p. 617-618.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 618, il. 1-3.

⁶⁸ О. С. Куколевская, *Сат. 203: Великомученик Димитрий Солунский, с житием*, în: *Костромская икона XIII-XIX веков*, p. 581-582, il. 312 la p. 343; Энгелина Смирнова, *Иконография жития Св. Димитрия Солунского*, p. 618, il. 4-6.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 619, il. 7-9.

episoade, au fost prezente cel puțin *in nuce*, fapt ce ar explica prezența *Nașterii* în icoanele ucrainene și a închinării la sfintele icoane, pe icoanele grecești de la Mykonos și Karakalu⁷⁰.

Revenim la componența ciclului de la Arbore (apărute la puțină vreme după 1503), urmărind încadrarea sa în evoluțiile acestui ciclu pe durata perioadelor bizantină și postbizantină, într-un diapazon spațial între Albania și Georgia, nordul Rusiei și sudul Peloponezului.

Scena cu care începe ciclul – *Nașterea Sf. Dimitrie* (ро(ж)ѣство сѣго Димитриа) – **Fig. 1**, îndată disociază ciclul de la Arbore de tot ce cunoaștem în epoca bizantină, când narațiunea începe, precum am prezentat mai sus, cu scene din *Martiriu – Sf. Dimitrie mărturisește credința în fața lui Maximian*, *Sf. Dimitrie predică în fața locuitorilor Salonicului*, *Sf. Dimitrie împarte averea sa săracilor*, dar niciodată nu apare scena *Nașterii*. Am putea explica desigur, prezența aceste scene la Arbore, prin aducerea la un numitor comun cu celelalte cicluri (a Sff. Gheorghe, Nichita și Parascheva), toate începând cu scenele *Nașterii* respective. Totuși, trebuie să ținem cont și de faptul, că scena *Nașterii Sf. Dimitrie* apare în două ocurențe ucrainene, cronologic apropiate (prima jumătate a secolului al XVI-lea) de frescele de la Arbore, și cu aproape două secole mai târziu, în pictura de icoane rusească.

Următoarea scenă impune anumite dificultăți de identificare concretă, lectura inscripției însoțitoare ne fiind completă: *ЗДЕ ПРИВЕДОШЕ СѢГО КЪ* (*Aici la adus pe Sf. Dimitrie către/la ...*) – **Fig. 2**. Micul Dimitrie este însoțit de părinții său, tatăl punând mâna protector pe umărul său, iar în fața sa, un personaj vârstnic (în vestimentația sa nimic nu trădează apartenența la cler), care-i întinde primitor mâinile. Pe fundal, o biserică și un edificiu laic, ne-ar sugera că Sf. Dimitrie este adus la școală, fiind întâlnit de viitorul său dascăl, doar că școala nu este una oarecare, ci un așezământ creștin, ceea ce s-ar deduce din alăturarea bisericii. Remarcăm că doar pe icoana din Rostov (1692) apare subiectul privind „învățării cărților”, în celelalte cazuri, când ciclul începe cu scene din copilăria Sf. Dimitrie, cel mai frecvent apar scenele botezului sau/și a prezentării sfințelor icoane. În același timp, putem admite că scena din registrul *Martiriului Sf. Dimitrie*, evocă un paralelism simetric cu ciclul respectiv al *Sf. Nichita*, plasat mai jos. Nu excludem, că aceiași consecutivitate a fost prezentă și în ciclul superior, consacrat Sf. Gheorghe, dar anume primele două scene au dispărut cu desăvârșire din *Martiriul și minunile sale de la Arbore*.

Prezența unor scene din copilăria Sf. Dimitrie, la Arbore și pe icoanele rusești de la sfârșitul secolului al XVII-lea, s-ar putea explica prin impactul unui text al *Martiriului*, ce conține o narațiune desfășurată a acestui subiect, comun pentru cei ce au elaborat ciclul

⁷⁰ *Ibidem*, p. 620-622.

iconografic de la Arbore și pentru Sf. Dimitrie al Rostovului, care l-a folosit pentru expunerea sa hagiografică extinsă a *Vieții Sf. Dimitrie*⁷¹, și din care, la rândul său, s-au inspirat iconarii ruși. Acest text, considerăm, este deja menționata versiune a *Martiriului*, puțin cunoscută, și mai puțin studiată, din codicele de la Dragomirna⁷².

În continuare, urmează cea mai insolită scenă a acestui ciclu. Pe un fundal arhitectonic, în care se distinge renumita rotondă de la Salonic, Sf. Dimitrie întâlnește doi îngeri, gesticulația cărora indică discuția. Cu regret, inscripția însoțitoare, din care am putut citi doar începutul: **[в]иде же стѣ́ Димитрі́а** (*l-a văzut pe Sf. Dimitrie*) – **Fig. 3**, nu ne lămurește în privința subiectului, iar poziția sa în cadrul derulării scenelor din *Martiriul Sf. Dimitrie* este total neașteptată, nici o analogie neputând fi invocată. De asemenea, nu întâlnim nici un pasaj textual în cele trei versiuni ale *Martiriului* (*prima, altera și tertia*), dar nici în versiunea suplimentară din codicele de la Dragomirna (în partea descrierii *Martiriului*), interpretabil iconografic în acest fel. În *passio tertia*, un înger îi apare Sf. Dimitrie în temniță, dar scena de la Arbore nu poate fi apropiată sub nicio formă de acest subiect. Apelul la textele apocrife, de asemenea nu ne conduce spre vreo identificare câtuși de puțin plauzibilă.

În această situație, singura identificare care poate fi susținută, se va baza pe apelul la un episod, ce face parte din *Minunile Sf. Dimitrie*. Avem în vedere, ultima minune (a 15-a) din cadrul primei culegeri: *Despre vedenia îngerilor, pe care a avut-o un illustrius și refuzul Sf. Dimitrie de a părăsi Salonicul în timpul asediului*. Demnitatea de *illustrius* din originalul grecesc, s-a transformat în nume propriu în traduceriile slavone. El vede îngerii în pridvorul bisericii, apoi pe Sf. Dimitrie în mormânt și în final, discuția celor trei. În epoca bizantină, această minune apare ilustrată doar la Dečani, conținând două secvențe: *Deschiderea mormântului Sf. Dimitrie și Sf. Dimitrie în discuție cu îngerii*. Anume această a doua secvență poate fi iconografic raportată la ocurența de la Arbore. Scena ce ilustrează vedenia îngerilor mai apare pe icoana ucraineană de la Bardelov (limita secolelor XV-XVI) și este prezentă pe cele 8 icoane rusești din secolul al XVI-lea – începutul secolului al XVII-lea, citate mai sus. În toate aceste cazuri, însă, Sf. Dimitrie este reprezentat stând în mormânt, acompaniat de îngeri și urmărit de acel *illustrius* personificat. Astfel, doar ocurența de la Dečani iconografic rămâne raportabilă la cea de la Arbore, inclusiv în contextul postbizantin⁷³.

⁷¹ Жития святых на русском языке, изложенные по руководству Четьих-Миней Св. Димитрия Ростовского. Книга вторая: месяц октябрь, Москва: Синодальная Типография, 1902, р. 561-562.

⁷² Biblioteca mănăstirii Dragomirna, ms. sl. 1789/700, fol. 312^r-313^v.

⁷³ Јанко Радовановић, *Иконографија живота и чуда светој Димитрија*, р. 123, ил. 43.

Includerea unei scene din *Minunile Sf. Dimitrie* în narațiunea *Martiriului* său prezintă o situație specială. De obicei, cele două cicluri sunt reprezentate în consecutivitate, *Martiriul* fiind urmat de *Minuni*. Pe unele icoane, însă, nu întotdeauna s-a ținut cont de o consecvență strictă a textelor. Ținând însă cont de faptul că la Arbore, consecutivitatea expunerilor hagiografice este respectată în toate celelalte cazuri, am putea admite o anumită intenționalitate în evidențierea acestei teme, prin poziționarea sa la începutul registrului de pe suprafața internă a nișei zidului vestic (primele două scene apărând pe intradosul arcului ce conturează această nișă).

Dacă ne mai amintim odată în plus, că în această minune a Sf. Dimitrie, este exaltată fidelitatea sa față de orașul pe care-l patrona, aflat în primejdie, chiar în pofida dispoziției de a părăsi orașul dată de Dumnezeu, am înțelege afinitatea specială față de acest subiect a ctitorului de la Arbore, responsabil de apărarea altui oraș, în calitatea sa de portar al Sucevei. Oraș, care s-a aflat în primejdie în vremea asediului polon de la 1497, și unde cultul Sf. Dimitrie este venerat de timpuriu⁷⁴. Luca Arbore apără cetatea, iar în derularea ulterioară a campaniei polone din acest an, cronicile menționează ajutorul acordat de Sf. Dimitrie moldovenilor în timpul bătăliei din Codrîi Cosminului⁷⁵.

De remarcat, că din toate versiunile *Martiriului Sf. Dimitrie*, relatarea minunii despre apariția celor doi îngeri, apare doar în cea din manuscrisul citat de la Dragomirna, ea urmează minunea cu regele care s-a vindecat, găsind corpul și inelul Sf. Dimitrie, expunerea sa potrivitându-se mai bine reprezentării iconografice de la Arbore, decât cele din culegerile de *Minuni*⁷⁶. Relatarea este destul de succintă, în ea Dumnezeu, din cauza fărdelegilor ce se petrec în Salonic, decide să dea orașul pe mâna vrăjmașilor de altă seminție (nu se indică care anume) și trimite doi îngeri să-l vestească pe Sf. Dimitrie ca acesta să părăsească orașul. În același moment au sosit îngerii, umplând biserica de lumină.

⁷⁴ Petre Năsturel, *D'un document byzantin de 1395 et de quelques monastères roumains*, în „Travaux et Memoires. Hommage a Paul Lemerle”, VIII, 1981, p. 345-351, reeditat în: Idem, *Etudes d'histoire byzantine et post-byzantine*, ed. par Emanuel Constantin Antoche, Lidia Cotovanu, Ionuț-Alexandru Tudosie, Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2019, (p. 379-387), p. 380.

⁷⁵ Emil Dragnev, *Sfântul Mare Mucenic Dimitrie și actul ctitoririi în Moldova medievală*, în *Acta Pangratia*, I, 2023, Iași, Editura Palatului Culturii, 2023, p. 14.

⁷⁶ Biblioteca Națională a Rusiei, Sankt-Petersburg, ms. Вяз. Q. 279, fol. 83^r-85^v: https://expositions.nlr.ru/ex_manus/Serbian_Manuscripts/show.php?i=053227fb-06b2-43d8b9f4-aa34e8e4ad35&l=89 ; Panegiricul de la mănăstirea Rila, ms. № 4/8, fol. 228^r-229^r, fotocopiile ultimei versiuni ne-au fost puse la dispoziție de colegul Petko D. Petkov (Universitatea „Sf. Clement al Ohridei” din Sofia), pe care-i mulțumim și pe această cale. A se vedea și alte trei versiuni publicate în: *Великие Минеи Четьи собранные всероссийским митрополитом Макарием: октябрь дни 19-31*, col. 1872-1874, 1891-1891, 1908-1910 (despre sursele lor în Василка Тъпкова-Займова, *Текстовете за Св. Димитър Солунски в Макариевия сборник*, în *Руско-балкански културни връзки през средновековието*, София, Издателство на Българската Академия на Науките, 1982, p. 147).

Ei îndată intră în dialog cu Sf. Dimitrie, fără a se relata, precum în alte versiuni, căutarea sfântului (de către doi bărbați), adresarea la *illustrius* și ieșirea Sf. Dimitrie din mormânt (astfel fiind ilustrat episodul pe icoanele rusești), deci exact ceea ce apare în scena iconografică de la Arbore. Iar inscripția la scenă putea să se inspire din ultima propoziție a acestei relatări, în care apare martorul, paracliserul bisericii Sf. Dimitrie: **Я зъ братѣ панамонарь сѣго Димитріа . дрѣжа ключа црковныа . слыша(х) и видѣ(х) не въ сѣнѣ ни привидѣнїемъ нж очима видѣ(х) гнѣ моего сѣго Димитріа гл҃аща съ аг҃глома .** – *Eu, fraților, paracliserul (panamonarul) Sf. Dimitrie, deținând cheile bisericești, am auzit și am văzut, nu în vis și nu în vedenie, dar cu ochii am văzut pe stăpânul meu Sf. Dimitrie vorbind cu îngerii*⁷⁷.

Evidențierea acestei minuni apare și în practica liturgică. Astfel, în *Slujba Sf. Dimitrie din Mineul Bratkov* (izvod sârbesc de la începutul secolului al XIII-lea, Biblioteca Națională a Serbiei, nr. 647, fol. 113^r-116^v), după trei versete de laude, este expusă minunea cu cei doi îngeri care-i aduc Sf. Dimitrie cuvântul Domnului să părăsească orașul, și refuzul său, exprimat în cuvintele: *și dacă va fi să se piardă acest oraș, și eu mă voi pierde cu el*⁷⁸. Acest text prezintă o versiune ușor prescurtată a celei menționate mai sus, din codicele de la Dragomirna.

Prin următoarea scenă, este reluată narațiunea *Martiriului*, printr-o scenă, în care Sf. Dimitrie este reprezentat tronând în fața mulțimii, ridicând mâna dreaptă în gest de binecuvântare. Inscripția precizează că este vorba despre creștinarea tesalonicienilor - **κ[ρ]ῖστ̃ε(α)ς σ̃τ̃ι Демитріа Гол[н]ски гр̃доу** (*A botezat Sf. Dimitrie orașul Salonic*) – **Fig. 4**. În perioada bizantină, doar într-un singur caz apare o scenă similară, la Mistra – *Sf. Dimitrie predică locuitorilor Salonicului* (la Dečani – împarte milostenia, la fel ca și pe icoanele postbizantine de la Mykonos și Karakalu), dar în cea postbizantină, subiectul predicii apare în majoritatea cazurilor pe icoanele rusești și ucrainene (din secolul al XVI-lea). Pe icoana ucraineană din Florynka, scena este suprascriă – *Sfântul învață oamenii în biserică* (Sf. Dimitrie cu același gest de binecuvântare stă în fața unei mulțimi îngenunchiate).

Scena, pe care inscripția o desemnează – *La chemat Maximian pe Sf. Dimitrie (призва Максѣмїано сѣи Дѣмитріа)* – **Fig. 5**, destul de frecvent, în perioada bizantină, este cea cu care începe ciclul *Martiriului* (ms. de la Oxford, icoana de la Târnovo, mănăstirea Dodorka din Georgia, Thalames, Mistra, Maica Domnului Ljeviška, Peć, mănăstirea Marco). Este prezentă și pe icoanele rusești și ucrainene (cu excepția celei

⁷⁷ Biblioteca mănăstirii Dragomirna, ms. sl. 1789/700, fol. 318^v (începutul cu inițiala în chinovar).

⁷⁸ Радослава Станкова, *Култ и химнография: служби за местни южнославянски и балкански светци в ръкописи от XIII-XV в.*, София, Академично издателство «Проф. Марин Дринов», 2012, p. 189-190.

din Sanok), nu și pe cele grecești. Ocurențele rusești, în mai multe cazuri, încep cu investirea Sf. Dimitrie de către împăratul Maximian (sau Dadian), și după scena predicării, este plasată cea a judecății în fața împăratului (de obicei, este escortat în fața lui Maximian).

Judecata fiind de fapt amânată până la sfârșitul luptei de gladiatori, Sf. Dimitrie este escortat spre subsolul termelor, ceea ce constituie subiectul următoarei scene: **ПРИВЕЛИ СЪТЪ ДИМИТРИА ВЪ ТЕМНИЦЕ** (*L-au adus pe Sf. Dimitrie în temniță*) – **Fig. 6**. Subiectul escortării spre temniță este omis în ocurențele din epoca bizantină, unde Sf. Dimitrie este reprezentat deja încarcerat, rugându-se, sau omorând scorpionul (ca și pe icoanele postbizantine grecești), este prezent însă în majoritatea cazurilor pe icoanele rusești și cea ucraineană de la Bardejov.

Urmează scena vizitei Sf. Nestor la Sf. Dimitrie în temniță, când este blagoslovit la lupta cu gigantul Lie - **и прїиде къ немѹ Нѣсторъ и блѣвѣсѣ ѿ него** (*Și a venit la el Nestor și s-a blagoslovit de la el*) – **Fig. 7**. Scena este prezentă în toate ciclurile mai mult sau mai puțin extinse, atât în vremea bizantină, cât și în cea postbizantină, absentă doar pe icoanele ucrainene de la Florynka și Sanok.

Scena luptei Sf. Nestor cu Lie (cu toate că inscripția consemnează rezultatul ei: **ЗДЕ ПОВЕДИ СЪТЪН Нѣсторъ Лиѹ** - *La învins Sf. Nestor pe Lie*) – **Fig. 8**, apare în perioada bizantină, prezentând anume secvența luptei, în alte cazuri este prezentată victoria – Lie doborât, înfipt în sulilele din groapă, sau ambele secvențe consecutiv, ca la Mistra sau îmbinate într-un singur cadru, precum în manuscrisul de la Oxford. În perioada postbizantină, la Boboșevo, pe icoanele de la Mykonos, Karakalu și Florynka, de asemenea într-o scenă sunt însumate ambele acțiuni: lupta și omorârea lui Lie. Pe icoanele rusești, aceste acțiuni apar în scene separate.

Fiind omisă scena *Martiriul Sf. Nestor*, precum și în cazul icoanelor ucrainene de la Florynka, Bardejov și Sanok (prezent în ocurențele bizantine mai extinse: Oxford, Mistra, Dečani, Marco, pe icoanele postbizantine grecești și rusești), este prezentată scena *Martiriului Sf. Dimitrie*, străpuns de sulile în temniță: **ЗДЕ ИЗБОДОШАА СЪТГО КОПЪН ВЪ ТЕМНИЦИ** (*Aici este împuns Sfântul de sulile în temniță*) – **Fig. 9**. Scena este practic omniprezentă în ciclurile *Martiriului Sf. Dimitrie* în perioada bizantină și cea postbizantină.

Penultima scenă a ciclului este foarte deteriorată, dar totuși se disting unele contururi, din care se poate intui figura Sf. Dimitrie, întinsă orizontal, două personaje aplecându-se asupra sa, și o mulțime de oameni din care se evidențiază și clerici. Partea mai lizibilă a inscripției pare să spună: **ПЛАКАША СЪТГО РАНОУ ГОДИНОУ** (*Au plâns Sfântul la un ceas devreme*) – **Fig. 10**. Compozițional, scena de la Arbore se înscrie în tradiția bizantină de reprezentare a prohodirii Sf. Dimitrie, ilustrată în cazurile de la Oxford, Pec

(aici suprascrisă - Adormirea) și Marco. În perioada postbizantină, tema nu apare pe icoanele grecești și ucrainene, cu excepția celei de la Badejov, unde, ca și la Arbore, sunt prezente două scene funerare, în prima, Sf. Dimitrie este culcat în mormânt și înconjurat de un grup de personaje, iar în a doua, este reprezentată înmormântarea sa. Pe icoanele rusești, apare doar cea din urmă scenă.

Ciclul de la Arbore se încheie cu scena înmormântării, subiect mai mult redat de inscripție - **ЗДЕ ПОГРЕВОШЖ СѢГО ДѢМИТРИЖ** (*Aici îl înmormântează pe Sf. Dimitrie*) – **Fig. 11**, decât de imagine, foarte deteriorată. Totuși, este vizibil sarcofagul de marmoră, înconjurat de oameni, distingându-se și un omofor cu cruci, iar pe prim plan, apare un personaj săpând cu hârlețul. În tradiția bizantină, punerea în mormânt apare doar în picturile de la Mistra, într-o formulă apropiată de cea din *Pătimirile lui Hristos* și îndepărtată de ceea ce se vede la Arbore, care se apropie mai mult de scena de pe icoana de la Badejov și de pe icoanele rusești din secolele XVI-XVII.

În ansamblul său, ciclul *Martiriului Sf. Dimitrie* de la Arbore, în anumite privințe se distanțează de componența celor din epoca bizantine (prin includerea scenelor copilăriei, a escortării în temniță și a înmormântării Sf. Dimitrie, excluderea scenei *Martiriului Sf. Nestor*). În contextului sfârșitului de secol XV și pe durata secolului al XVI-lea, sunt de menționat anumite tangențe cu icoanele ucrainene, cele rusești, acordând mai mult spațiu *Minunilor*. În același timp, redacția ciclului de la Arbore conține mai multe trăsături particulare, ce pot fi explicate prin impactul ciclurilor alăturate pe aceeași fațadă vestică, care încep cu scenele *Nașterii* și copilăriei, a unor texte, precum pare să fie cel din codicele de la Dragomirna și desigur, a unor preferințe ale ctitorului. Pentru Luca Arbore, însăși selectarea ciclului consacrat sfântului protector al unui oraș creștin important, precum Tesalonicul, care-l are în grija sa și în timpul vieții și după moartea de martir, este în deplină concordanță cu postura sa de apărător al Sucevei. Dar am putea bănuî, că și scoaterea în evidență a unei scene precum *Ivirea celor doi îngeri Sf. Dimitrie*, episod de maximă exaltare a fidelității sfântului patron față orașul său, ar fi o inițiativă a sa, ca o mulțumire pentru o salvare a Sucevei, dar și speranța într-o protecție ulterioară.

THE CYCLE OF THE ST. GREAT MARTYR DEMETRIUS IN THE EXTERIOR
PAINTINGS AT THE CHURCH OF THE BEHEADING OF ST. JOHN THE BAPTIST
IN ARBORE: ICONOGRAPHIC PARTICULARITIES AND SPECIAL MEANINGS

(Abstract)

The Martyrdom of St. Demetrius at Arbore is part of a series of illustrated hagiographic cycles on the western facade of the church. Created shortly after its construction in 1503, these paintings belong to the post-Byzantine period, closely linked to the Byzantine era. The cycle, composed of 11 scenes, reflects the evolution of iconographic traditions from both periods. Byzantine cycles typically begin with the scene of St. Demetrius before Maximian, with some exceptions, such as Dečani, where the narrative starts with St. Demetrius distributing alms. The narrative usually continues with prison scenes, variations including the prayer, miracle with the scorpion, and the meeting of St. Demetrius with St. Nestor. The fight with Lyes is often depicted in one or two scenes. In some cycles, the Martyrdom of Nestor is included, and the funerals of St. Demetrius appear in manuscripts from Oxford, Mistra, Peć, and Markov Manastir.

The cycle of the Martyrdom of St. Demetrius from Arbore differs in some respects from Byzantine compositions, notably by including scenes of childhood, escort to prison, and burial, while excluding St. Nestor's Martyrdom. Influences from Ukrainian icons are evident, while Russian icons focus more on the Miracles. The Arbore cycle also reflects features influenced by nearby cycles on the same western facade, such as scenes from the Nativity and childhood, and the version of the Martyrdom of St. Demetrius from the Dragomirna codices. The choice of this cycle, dedicated to the patron saint of Thessaloniki, aligns with Luca Arbore's role as defender of Suceava. The scene of the Appearance of the Two Angels likely reflects his gratitude for the city's protection and hope for future safeguarding.

ILUSTRAȚII

Fig. 1. Nașterea Sf. Dimitrie. Biserica Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul din Arbore, după 1503.

Fig. 2. Sf. Dimitrie adus la școală. Arbore.
Biserica Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul din Arbore, după 1503.

Fig. 3. Îngerii aduc Sf. Dimitrie vestea să părăsească orașul. Biserica Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul din Arbore, după 1503.

Fig. 6. Sf. Dimitrie escortat spre temniță. Biserica Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul din Arbore, după 1503.

Fig. 4. Sf. Dimitrie evanghelizează tesalonicienii. Biserica Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul din Arbore, după 1503.

Fig. 7. Sf. Dimitrie în temniță îl binecuvintează pe Sf. Nestor. Biserica Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul din Arbore, după 1503.

Fig. 5. La chemat Maximian pe Sf. Dimitrie. Biserica Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul din Arbore, după 1503.

Fig. 8. Lupta Sf. Nestor cu gigantul Lie. Biserica Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul din Arbore.

Fig. 9. Martiriul Sf. Dimitrie. Biserica Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul din Arbore, după 1503.

Fig. 10. *Plângerea Sf. Dimitrie. Biserica Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul din Arbore, după 1503.*

Fig. 11. *Înmormântarea Sf. Dimitrie. Biserica Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul din Arbore.*

Fig. 12. Scena Sf. Dimitrie îl binecuvântează pe Sf. Nestor, din Biserica Sf. Dimitrie din complexul Patriarhiei de la Peș, 1322-1324.

Fig. 13. Scena Sf. Nestor îl omoară pe Lie, din paraclisul Sf. Dimitrie al mănăstirii Dečani, ante 1350.

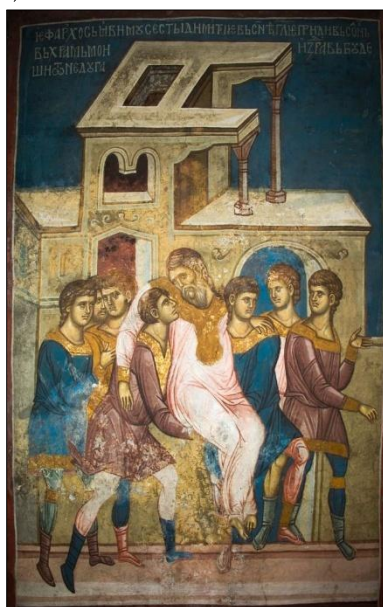

Fig. 14. Scena Eparhul Iliricului Marianos este dus în biserica Sf. Dimitrie pentru a fi vindecat, din paraclisul Sf. Dimitrie al mănăstirii Dečani, ante 1350.

Fig. 15. Scena Martiriul Sf. Nestor, din paraclisul Sf. Dimitrie al mănăstirii Dečani, ante 1350.

Fig. 16. Scena Sf. Dimitrie alungând cumanii din fața Salonicului, din paraclisul Sf. Dimitrie al mănăstirii Dečani, ante 1350.

Fig. 17. Scena Martiriul Sf. Dimitrie, din paraclisul Sf. Dimitrie al mănăstirii Dečani, ante 1350.

Fig. 18. Scenele Sf. Dimitrie în fața lui Maximian și Sf. Nestor îl învinge pe Lie, de la biserica Sf. Dimitrie a Mănăstirii Marko din Sušica, lângă Skopje, 1376/77.

Fig. 19. Scenele Sf. Nestor în fața în fața lui Maximian și Sf. Dimitrie rugându-se, de la biserica din Boboshticë (Albania), sec. XVII.

Fig. 20. Scena Biciuirea Sf. Dimitrie, de la biserica din Boboshticë (Albania), sec. XVII.

Fig. 21. Icoana Sf. Dimitrie cu scene din Martiriu și Minuni de la Ladomyrovo (Šariš region museum din Bardejov), limita secolelor XV-XVI.

Fig. 22. Icoana Sf. Dimitrie cu scene din Martiriu de la Florynka (Muzeul Național din Lioiv „Andrey Sheptytsky”), începutul sec. XVI.

Fig. 23. Icoana Sf. Dimitrie cu scene din *Martiriu* de la Tsevkiv (Muzeul Arhitecturii Populare din Sanok), mijl. sec. XVI.

Fig. 24. Icoana Sf. Dimitrie cu scene din *Martiriu* de la Čorna (Muzeul regional din Miechów), limita sec. XVI-XVII.

Fig. 25. Icoana novgorodeană Sf. Dimitrie cu scene din *Martiriu* și *Minuni* din biserica Sf. Boris și Gleb din Plotniki (Muzeul-rezervație de Stat Istoric-Arhtectonic și Artistic din Novgorod), sf. sec. XV – al doilea pătrar al sec. XVI.

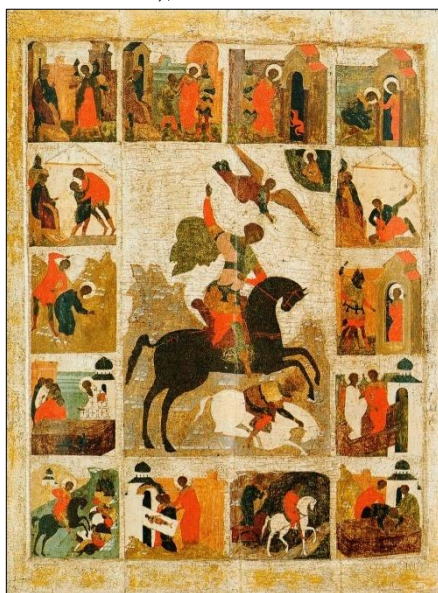

Fig. 26. Icoană din Rusia centrală, Sf. Dimitrie cu scene din *Martiriu* și *Minuni* de la biserica Sf. Gheorghe „za verhom” din Kaluga (Muzeul de Arte din Kaluga), a doua jum. a sec. XVI.

Fig. 27. Icoana din Rostov, de la biserica Acoperământului Maicii Domnului din satul Gumenetz (Muzeul-rezervație de Stat Kremlinul din Rostov), începutul sec. XVI.

Fig. 28. Icoană din Rusia centrală, Sf. Dimitrie cu scene din Martiriu și Minuni de la Muzeul de Artă de Stat din Nijni-Novgorod, sf. sec. XVI.

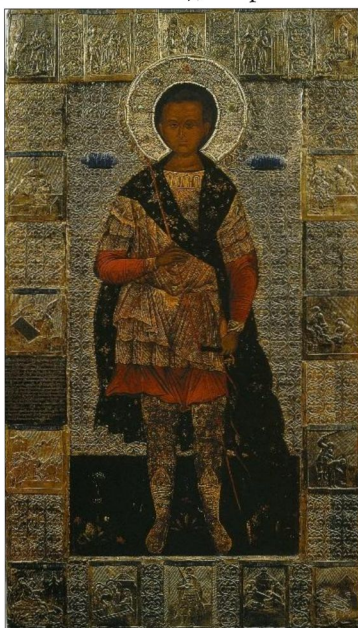

Fig. 29. Icoana Sf. Dimitrie cu scene din Martiriu și Minuni de la Muzeul Istoric de Stat din Moscova, 1586.

Fig. 30. Icoana Sf. Dimitrie cu scene din Martiriu și Minuni de la Muzeul-rezervație Istoric-Arhitectural din Kostroma, primul pătrar al sec. XVIII.

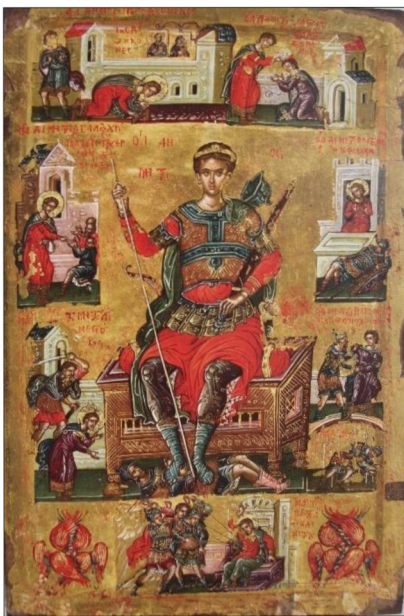

Fig. 31. Icoana Sf. Dimitrie cu scene din Martiriu și Minuni de la Karakalu, sec. XVI.

Fig. 32. Icoana Sf. Dimitrie cu scene din Martiriu și Minuni de la Boboșevo, sf. sec. XVII – începutul sec. XVIII.

CÂTEVA DATE REFERITOARE LA BALDACHINUL RIDICAT DE FAMILIA MOVILĂ LA BISERICA „SFÂNTUL GHEORGHE” A VECHII MITROPOLII A MOLDOVEI DE LA SUCEAVA

Ion MAREȘ¹

Cuvinte cheie: Biserica „Sfântul Gheorghe”, Mănăstirea „Sfântul Ioan ce Nou”, „Jertfa Baldachinului”, Movilești, Pisanie

Keywords: „Saint George” church, „Saint John the New” monastery, „The sacrifice of the baldachin”, inscription

Biserica „Sfântul Gheorghe” a Mănăstirii „Sfântul Ioan cel Nou” de la Suceava (Fig. 1) a fost ctitorită de Bogdan al III-lea și de fiul său Ștefan cel Tânăr (Ștefăniță), având destinația de mănăstire și reședință mitropolitană². Biserica a fost zugrăvită de Petru Rareș între 1532-1534, iar Petru Șchiopul, în 1589, a acoperit-o și a adus de la Biserica „Sfântul Gheorghe” / Mirăuți (prima catedrală mitropolitană a Moldovei), moaștele Sfântului Ioan cel Nou și a făcut turnul-clopotniță³.

Între ctitorii de la Biserica „Sfântul Gheorghe” a Mănăstirii „Sfântul Ioan cel Nou” de la Suceava se numără familia Movilă, care a construit în naosul bisericii un baldachin⁴, pentru moaștele Sfântului Ioan cel Nou. Construcția era din piatră, fiind amplasată în

¹ Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților. Sectorul Monumente și Patrimoniu, SUCEAVA.

² Prima catedrală mitropolitană a Moldovei a fost Biserica „Sfântul Gheorghe” (Mirăuți), ctitorită de Petru I, fiul Margaretei (Mușata). În 1408, la Biserica Mirăuți, Alexandru cel Bun a adus moaștele Sfântului Ioan cel Nou; I. Mareș, *Biserica Sfântul Gheorghe (Mirăuți)*, *passim*.

³ Preot prof. Ioan Zugrav, *Două pomelnice ale Bisericii Sfântul Gheorghe din Suceava*, în *MMS*, anul XXXVI, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1960, p. 35; Idem, *Biserica Sfântul Gheorghe de la Mănăstirea Sf. Ioan din Suceava*, în *MMS*, anul XXXIII, nr. 5-6-7, mai-iulie 1957, p. 474.

⁴ Referitor la familia Movilă există o bogată literatură de specialitate, interesul pentru cunoașterea cât mai amănunțită a vieții și activității acestora fiind obiectul de studiu a multor exegeți în domeniu (vezi, volumele: *Movileștii. Istorie și spiritualitate românească*, I-III, Sfânta Mănăstire Sucevița, 2006-2007; Ion Mareș, *500 de ani de la sfințirea Bisericii „Sfântul Gheorghe” a Vechii Mitropolii a Moldovei*, în *Simpozionul Național „Bucovina tradiție și modernitate”*, Ediția a VI-a, Vatra Dornei, 4-6 noiembrie, 2022, p. 71-96; Ion Mareș, *Un portret necunoscut al postelnicului Toader Movilă aflat la Mănăstirea Teodorenii / Pantocrator, din Burdujeni, Suceava*, în *Buletin Informativ al Simpozionului Național „Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei”*, X, Editura „Cetatea Doamnei”, Piatra-Neamț, p. 41-58).

spațiul dintre catapeteasmă și pilastrul naosului, pe latura din dreapta bisericii⁵. Ctitorii au fost pictați pe fundalul baldachinului, pe peretele de sud, între iconostas și pilastrul naosului (**Fig. 2, 3**). Referitor la baldachinul construit de familia Movilă există informații din studii publicate⁶. Tabloul votiv al familiei Movilă a fost numit simbolic de către istoricul de artă Sorin Ulea, „Ofranda Baldachinului”⁷.

Datele esențiale referitoare la baldachin și la tabloul votiv fiind cunoscute, noi le vom completa cu rezultatele descoperirilor noastre arheologice din 2023⁸. Astfel, în timpul săpăturilor din naos, am dezvelit pavimentul de la baldachinul Movileștilor, format din plăci masive de piatră cioplite (**Fig. 2, 4**), fasonate, legate cu mortar⁹. Pardoseala inițială a bisericii a fost din cărămizi smălțuite verde-oliv, fixate pe șapă de mortar¹⁰, paviment înlocuit la 1828, de mitropolitul Veniamin Costachi, cu plăci de piatră¹¹.

În scena „Jertfa Baldachinului”, central este pictată racla cu moaștele Sfântului Ioan cel Nou, la picioarele lui fiind mitropolitul Gheorghe Movilă, care poartă mitra și sacos roșu peste mantia arhierescă. În spatele mitropolitului sunt Ieremia Movilă, mama sa Maria (fiica lui Petru Rareș), doamna Elisabeta și copiii. Pe latura din stânga raclei sfântului este pictat Simion Movilă, doamna Marghita și copiii. Veșmântul (mantia) doamnei Maria are culoarea roșie-vișinie¹², fiind diferită de a celorlalți, care poartă mantii galbene. Personajele din tabloul votiv au haine scumpe: hlamide cu blană, cămăși de mătase bogat ornamentate, pe cap au coroane înalte, cu *fleuroni* deschiși. Interpretarea

⁵ Oliviu Boldura, Anca Dină, *Dania Movileștilor de la Biserica Sfântul Gheorghe din Suceava*, în vol. *Movileștii. Istorie și spiritualitate românească*, III, *Artă și restaurare*, Sfânta Mănăstire Sucevița, 2007, p. 197-199.

⁶ Ștefan S. Gorovei, *Familia lui Ieremia vodă Movilă în tablouri votive. Contribuții la istoria Mănăstirii Sucevița*, în *Movileștii istorie și spiritualitate românească*, II, *Ieremia Movilă. Domnul. Familia. Epoca*, Sfânta Mănăstire Sucevița, 2006, p. 35-60; Oliviu Boldura, Anca Dină, *op. cit.*, p. 189-204.

⁷ Sorin Ulea, *Datarea frescelor bisericii mitropolitane Sf. Gheorghe din Suceava*, în *SCIA*, nr. 2, 1966, p. 217, nota 45.

⁸ În 2023, am efectuat săpături arheologice preventive pe toată suprafața din interiorul Bisericii „Sfântul Gheorghe” a Mănăstirii „Sfântul Ioan cel Nou”, rezultatele fiind importante: au fost investigate opt cavouri și trei morminte simple; un cavou conținea sicriul și osemintele mitropolitului Ghedeon II (1708-1722), despre care nu se știa că fusese înmormântat în catedrala mitropolitană din Suceava.

⁹ Pavajul măsoară 2,40 lungime și 1,60 m lățime.

¹⁰ În fața altarului, sub bârna de la baza iconostasului, s-au descoperit trei rânduri de cărămizi smălțuite cu verde-oliv, dispuse în trepte, legate cu mortar.

¹¹ Gresie roșietică din zona montană Iacobenii sau Cârlibaba (determinate de geolog Aneta Angela, de la Muzeul de Științe ale Naturii din Suceava).

¹² Dar și opinia că „mama lui Ieremia Movilă poartă pe cap un acoperământ brun, iar veșmântul său are, de asemenea, o culoare mai închisă, spre deosebire de soția domnitorului care are o învelitoare roșie, iar veșmântul este acoperit cu aur ca și ale celorlalți membri ai familiilor domnești” (Oliviu Boldura, Anca Dină, *op. cit.*, p. 191-192, nota 7).

persoanelor din tabloul votiv a fost făcută corect de Ștefan S. Gorovei¹³, altă versiune fiind la Ovidiu Boldura și Anca Dină¹⁴.

Pe fundalul chivotului oferit Sfântului Ioan cel Nou de Mitropolitul Gheorghe Movilă este imprimată pe foiță de aur stema Movileștilor, două spade încrucișate cu vârfurile în sus, îndoite în semispirală (**Fig. 5**). Imaginea chivotului din tabloul votiv este importantă pentru reconstituirea construcției, care avea patru pilaștri de piatră ornamentați (**Fig. 6**), acoperiți de o cupolă cu fronton înalt, arcuit¹⁵.

Potrivit istoricilor de artă Oliviu Boldura și Anca Dină, datarea tabloului votiv ar fi pe „undevea între anii 1595 și 1599”¹⁶. Însă, încadrarea cronologică a fost stabilită corect de Ștefan S. Gorovei, care a precizat că în tabloul votiv nu este redată familia lui Petru Șchiopu, ci a lui Simion Movilă, care a domnit în toamna lui 1600 și vara anului 1601 și, în a doua domnie, noiembrie 1601 - iulie 1602¹⁷. Potrivit istoricului amintit „ansamblul de la Suceava s-ar plasa, cronologic, în anii 1601/1602-1605”¹⁸.

Familia Movilă, ctitorii Baldachinului, au fost trecuți în *Pomelnicul* din 1796 al Mănăstirii „Sfântul Ioan cel Nou”, completat apoi din 1801: „Ieremia Voevod, Simion Voevod, Elisaveta Doamna și Constantin”¹⁹.

Unul dintre cei care au analizat istoricul baldachinului Movileștilor a fost academicianul, preotul, Simion Florea Marian, care, la sfârșitul secolului al XIX-lea, scria: „După ce s-au mutat moaștele sântului de Petru Voevod în noua mitropolie, spune tradițiunea, că au fost așezate în mijlocul despărțituri bərbătesci sau naos sub un baldachin, care era răzimat pe patru pilaștrii de peatră rotunzi și foarte frumos sculptați, și anume ceva mai spre apus de centrul sau buricul bisericei. Aice, sub acest baldachin au stătut apoi moaștele st. Ioan până în anul 1686, când le-a luat Dositeiu mitropolitul de pe timpul acela, și s-a dus cu dânsle în Polonia, adică în Galiția de astăzi. Cei patru pilaștrii de peatră însă dimpreună cu baldachinul, care era așezat pe dânșii și sub care au stătut moaștele, până în acest an, rămaseră și mai departe acolo până în anul 1783, adică până când, vizitând împăratul Austriei Iosif II Bucovina și cercetând la această ocasiune și

¹³ Ștefan S. Gorovei, *Familia lui Ieremia vodă Movilă în tablouri votive. Contribuții la istoria Mănăstirii Sucevița*, în *Movileștii istorie și spiritualitate românească*, II, *Ieremia Movilă. Domnul. Familia. Epoca*, Sfânta Mănăstirea Sucevița, 2006, p. 45-49.

¹⁴ Oliviu Boldura, Anca Dină, *op. cit.* p. 201.

¹⁵ Notăm faptul că doi stâlpi similari cu cei de la chivot sprijină amvonul din naos, iar în curtea bisericii, în spatele Clisiarniței mitropolitului Anastasie Crimca, sunt doi stâlpi similari, unul fiind rupt; au spatele unghiular, pentru fixarea în cantul pereților.

¹⁶ Oliviu Boldura, Anca Dină, *op. cit.* p. 201.

¹⁷ Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 45.

¹⁸ *Ibidem*, p. 45-46 și nota 53.

¹⁹ Ioan Zugrav, *Două pomelnice ale Bisericii Sfântul Gheorghe din Suceava*, în *MMS*, anul XXXVI, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1960, p. 34.

biserica mitropolitană din Suceava, a demândat ca să se aducă moaștele sf. Ioan earăși la locul lor de unde au fost luate”²⁰.

În *Pomelnicul* din 1805, este menționat un eveniment important, vizita din 1783 a împăratului Iosif II al Austriei, la Vechea Mitropolie a Moldovei. Acesta a fost întâmpinat și însoțit de episcopul Dositei Herescu. În biserică, împăratul a văzut baldachinul gol și a întrebat ce a fost acolo. Fiind informat de către episcop că au fost moaștele Sfântului Ioan cel Nou, care au fost duse la Jolkiew, în Polonia, împăratul „au poruncit acele moaște iarăși la locul său să se aducă și să se așeză”²¹, lucru care s-a întâmplat în același an. Episcopul Dositei a trimis pe „arhimandrit Meletie cu alți ai săi oameni părinți călugări și cu mare evlavie și cinste au adus sfintele moaște și le-au așezat la locul lor în sfânta vechi Mitropolii Sucevii”²². În pomelnicul amintit menționat faptul că arhimandritul Meletie a rânduit pe „cuvios duhovnic Mihail, și cu alți părinți lângă moaștele sfântului (...)”, care: „cu multă osteneală acest părinte Mihail au pus împodobind această sfântă besărică *făcând alt sclip nou sfintelor moaște* (sbl. n.), aducând clopote, veșminte și alte lucruri bune (...)”²³, ceea ce s-a întâmplat la puțin timp după returnarea moaștelor în 1796. Baldachinul Movileștilor a fost demontat în anul 1796, invocându-se lipsa spațiului, în locul lui fiind construit unul din lemn aurit²⁴. De asemenea, a fost înlocuită catapeteasma veche și a fost desfăcut zidul dintre naos și pronaos „pentru mai bună lumină și încăpere norodului”²⁵.

Biserica „Sfântul Gheorghe” a Vechii Mitropolii a Moldovei a fost restaurată între anii 1904-1910, de arhitectul austriac Karl Adolf Romstorfer, care a construit un baldachin de piatră și grinzi metalice. Pentru arhitectura construcției, s-a inspirat din imaginea chivotului pictat în tabloul „Jertfa Baldachinului”. Construcția masivă a noului baldachin a obturat glaful ferestrei, unde se află o importantă inscripție în slavonă, scrisă cu litere de aur, cu următorul conținut: „7082 (1574) iulie 24 au stat la domnie Io Petru Voievod. În anul 7097 (1589) iunie 24 a acoperit biserica mitropoliei și a făcut și clopotnița și a adus și pe Sfântul Ion în mitropolie. În anul 7092 (1584) iulie 31, s-a născut Ștefan Voievod, fiul lui Petru voievod. Și iarăși, în anul 7098 (1590) februarie 2, cu ajutorul lui Dumnezeu, i-au adus lui steagul de la împăratul turcesc și a fost uns la domnie cu mâna prea sfințitului părintelui nostru chir Gheorghie Movilovici, mitropolit a toată țara Moldovei”²⁶. Cupola baldachinului a acoperit fresca de pe peretele de sud din naos,

²⁰ Simion Florea Marian, *Sântul Ioan cel Nou de la Suceava. Schiță istorică*, București, 1895, p. 58-59.

²¹ Ioan Zugrav, *op. cit.*, p. 42-43.

²² *Ibidem*, p. 43.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Descoperit recent în podul Paraclisului lui Anastasie Crimca, din curtea mănăstirii.

²⁵ Ioan Zugrav, *op.cit.*, p. 34.

²⁶ E. Kozak, *Die Inschriften aus der Bukovina Epigraphische Beiträge zur Quellenkunde der Landes-und Kirchengeschichte, I Teil, Steininschriften mit 27 Texillustrationes*, Wien, 1903, p. 134, nota 3;

acoperind ansamblul pictural. De asemenea, a decapat fresca tabloului votiv până la piatră, distrugând jumătatea inferioară a personajelor pictate (**Fig. 7**). Romstorfer a înlocuit ramele ferestrelor, îndepărtând chenarele originale de piatră²⁷ (de factură gotică-*raionant-flamboiant*), a ridicat portalul pridvorului, a tencuit fațada de nord a bisericii (care păstra fragmente de frescă), a tăiat o ușă în zidul de nord al naosului, a completat discurile lipsă de ceramică smălțuită, a înlocuit tabla de pe biserică cu țigle smălțuite, și a ridicat două caturi la turnul clopotniță.

Referitor la baldachinul ridicat în 1910 de K. A. Romstorfer, au fost exprimate câteva opinii. Iată ce scria istoricul de artă Sorin Ulea: „în ceea ce privește greoiul baldachin de piatră, acesta a acoperit vederii aproape toate inscripțiile tabloului votiv, o șină groasă de fier pusă în spatele său cu prilejul fixării de perete, distrugându-le cu totul pe unele dintre ele. Tot cu prilejul fixării baldachinului a fost îngroșat și peretele de sub fereastră, distrugându-se astfel cele două personaje de dedesubt și, parțial (de la piept în jos), cele două personaje din stânga și dreapta ferestrei”²⁸.

În timpul săpăturilor arheologice din 2023, am descoperit în altar, în spatele sfintei mese, fragmentul unei pisanii (**Fig. 8**), care a fost la „Baldachinul Movileștilor”. Fragmentul a fost încastrat în pavajul de pietre făcut în 1828 de mitropolitul Veniamin Costachi.

Fragmentul de piatră are următoarea inscripție în limba română, cu slove chirilice:

ТАТЪЛЪИ ШИ ФИОЛЪИ ...	Tatălui și Fiului
[МО]ГХИЛА ВОЕВОД КЪ МАРИ[А]	[Mo]ghila vovod cu Mari[a]...
[МЪ]РИРЕ ЦИЕ МЪРИРЕ ДОА[МНЕ]	[mă]rire ție mărire Doa[mne]...

Fragmentul de pisanie descoperit în altar este important, confirmând faptul că Movileștii au ridicat primul baldachin de piatră pentru moaștele Sfântului Ioan cel Nou.

Cronicele slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bogdan, ediție revăzută și completată de P. P. Panaitescu, București, 1959, p. 162-163; Sorin Ulea, *op. cit.*, p. 210, nota 4.

²⁷ *Ibidem*, p. 212, nota 13; ancadramele de la aceste ferestre se păstrează la Muzeul Național al Bucovinei din Suceava; au fost expuse o vreme, iar după restaurarea din 2015, au fost scoase și depozitate.

²⁸ Sorin Ulea, *op. cit.*, p. 212, nota 13.

SOME DATA REGARDING THE CANOPY BUILT BY THE MOVILĂ FAMILY AT
THE CHURCH OF SAINT GEORGE OF THE OLD MITROPOLIA OF MOLDAVIA
FROM SUCEAVA

(Abstract)

During the archaeological excavation in 2023, conducted by the church of „Saint George” of the monastery of „Saint John the New”, two fragments of an inscription were discovered in the altar. One was embedded in the stone pavement made in 1828 by Metropolitan Veniamin Costachi, while the other one was buried near the altar table. The fragments come from the stone inscription that was on the baldachin built by the Movilă family in the nave of the church of „Saint George”, the Old Metropolitan Church of Moldova, to shelter the relics of Saint John the New.

The Movilă baldachin was dismantled in 1796, when some modification were made to the church. In place of the stone one, a wooden one was built, placed centrally on the side of the nave. During the restoration of the church in 1910, another massive stone baldachin was inaugurated, and the wooden one was dismantled and stored in the attic of the Chappel church, where it was „discovered” and recovered in 2023. The fragments of the inscription discovered in the altar are important as they confirm that the Movilă family built the first baldachin for the relics of Saint John the New.

ILUSTRĂȚII

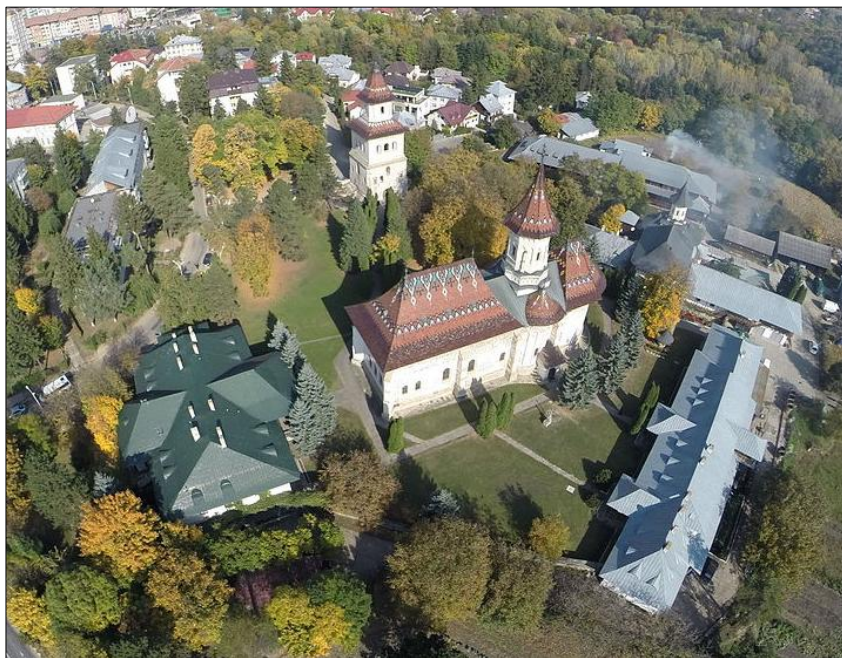

Fig. 1. Mănăstirea „Sfântul Ioan cel Nou”
(fotografie aeriană Sc. AGD S.R.L. Suceava).

Fig. 2. Biserica „Sfântul Gheorghe”, Naos: „Jertfa baldachinului” și pavimentul construcției
„Baldachinul Movileștilor” (foto. I. Mareș, 2023).

Fig. 3. Biserica „Sfântul Gheorghe”, tabloul votiv „Jertfa Baldachinului”
(foto. I. Mareș, 2023).

Fig. 4. Biserica „Sfântul Gheorghe”, locul din paviment unde a fost un stâlp de baldachin (foto. I. Mareș, 2023).

Fig. 5. Biserica „Sfântul Gheorghe”, tabloul votiv „Jertfa Baldachinului”, chivotul cu stema Movileștilor impregnată pe foiță de aur – detaliu (foto. I. Mareș, 2023).

Fig. 6. Biserica „Sfântul Gheorghe”, stâlpi de piatră de la „Baldachinul Movileștilor” (foto. I. Mareș, 2023).

Fig. 7. Biserica „Sfântul Gheorghe”, tabloul votiv distrus de Romstorfer prin construcția baldachinului din 1910 (foto. I. Mareș, 2023).

Fig. 8. Fragment de pisanie *in situ*
(foto. I. Mareș, 2023).

DOCUMENTE PRIVITOARE LA ISTORIA BISERICII MOLDOVENEȘTI ÎN COLECȚII PARTICULARE STRĂINE

Valentin CONSTANTINOV¹

Cuvinte cheie: documente, proprietăți, mănăstirile Dragomirna, Sfântul Sava, Bistrița, Galata, Dobrușa, Sfântul Mormânt din Ierusalim

Keywords: documents, properties, the monasteries of Dragomirna, Saint Sava, Bistrița, Galata, Dobrușa, the Holy Sepulcher in Jerusalem

În ultima vreme spre atenția cercetătorilor au apărut mai multe documente inedite privitoare la istoria bisericii Țării Moldovei. Acestea deseori se conțin în colecții private străine. În cele ce urmează, prezentăm o serie de acte cu privire la istoria bisericească și cuprind spectrul cronologic între 1636 și 1820.

Primul document se referă la o danie către mănăstirea Dragomirna, ctitorită de mitropolitul Moldovei, Anastasie Crimca, mare cărturar și miniaturist din primele decenii ale secolului al XVII-lea². În timpul lui Miron Barnovschi³, domnul Moldovei i-a făcut danie mănăstirii Dragomirna satul Necșani, care, până atunci, a făcut parte din ocolul târgului Botoșanilor (**Fig. 1**). De altfel, despre contribuția lui Miron Barnovschi la definitivarea mănăstirii Dragomirna amintea și Miron Costin în letopisețul său: „...și Dragomirna au firșit iară el, urdiză de Crimca mitropolitul, aproape de orașul Sucevei”⁴.

Din acest document mai rezultă și faptul că opera de danie a satelor din ocoalele domnești, care a fost inițiată în timpul lui Petru Șchiopul⁵, a continuat în domniile ulterioare inclusiv în timpul domniei lui Miron Barnovschi.

Documentul în cauză era cunoscut până acum datorită unor rezumate și mențiuni, în care se precizează că reprezintă o „copie de pi ispisocul sîrbăscu a domnului Vasili

¹ Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova, CHIȘINĂU.

² Ștefan S. Gorovei, *Anastasie Crimca. Noi contribuții*, în *MMS*, LV (1979), nr. 1-2, p. 144-159; G. Popescu-Vilcea, *Anastasie Crimca*, București, Editura Meridiane, 1972; Idem, *Școala miniaturistică de la Dragomirna*, în *BOR*, LXXXVI (1968), nr. 3-5, p. 455-468; nr. 7-8, p. 959-972; nr. 9-10, p. 1186-1211; nr. 11-12, p. 1343-1359; LXXXVII (1969), nr. 1-2, p. 197-209. Despre mănăstirea Dragomirna vezi și: Ștefan S. Gorovei: *Mănăstirea Dragomirna*, București, 2006.

³ Despre domnia lui vezi: Aurel H. Golimaș, *Un domnitor – O epocă. Vremea lui Miron Barnovschi voievod al Moldovei*, București, Editura Sport-turism, 1980; Dariusz Milewski, *Moldawia między Polską a Turcją. Hospodar Miron Barnowski i jego polityka (1626-1629)*, Wyd. Napoleon V, Oświęcim, 2014.

⁴ Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. Tatiana Celac, Chișinău, 2006, p. 172.

⁵ Cătălina Chelcu, *Petru Șchiopu inițiator al procesului desființării ocoalelor domnești în Moldova*, în *AIIX*, XXXVII (2000), p. 69-79.

v(oievod)". A fost publicat în aceste forme în colecția națională de izvoare *Documenta Romaniae Historica*, Seria A. Moldova⁶.

Al doilea document are ca vâleat 7262, adică durată cuprinsă între 1 septembrie 1753 și 31 august 1754 (**Fig. 2**). Data exactă nu poate fi stabilită din cauza faptului că documentul este deteriorat. Prin acest act, ni se arată că egumenul Agapie al mănăstirii Sfântul Sava⁷ a primit venitul pe moșia Vetrișoaia din ținutul Fălciului. Satul era situat în valea Prutului, la sud de Huși. Țăranii erau obligați să lucreze boierescul 12 zile, 6 vara și 6 iarna, iar cine nu dorea să execute aceste munci, putea plăti 20 de parale de casă.

Al treilea document se referă la moșia Călinești, fostă stăpânire a mănăstirii Bistrița, pentru care ispravnicii ținutului Roman au primit poruncă domnească să-i stabilească hotarele (**Fig. 3-4**).

Războaiele ruso-austro-otomane au produs o mare încurcătură în administrarea moșiilor din Principate. Țara Moldovei nu a făcut excepție. Izbucnirea războiului a îngreunat buna guvernare a țării, iar numeroase procedee administrative nu s-au mai putut finaliza. În temeiul acestei situații, Hrisant, arhimandritul și egumenul de la Galata, s-a plâns Divanului Moldovei, la 31 iulie 1789, despre faptul că mănăstirea are două moșii „peste Prut”, Foleștii și Meleti, care fuseseră hotărnicite de Ioniță Ursoianu, logofăt al 3-lea. La 31 iulie 1789 boierii Divanului Moldovei au poruncit ispravnicilor ținutului Iași să hotărască moșiile amintite. Dar, deși au fost efectuate cercetări și măsurători „dar sfârșit cu punere de pietri nu s-au făcut”, pentru care și venitul moșiilor nu poate fi stabilit cu exactitate⁸.

În următorul document, se prezintă o poruncă a lui Constantin Alexandru Ipsilanti către ispravnicii de Soroca (**Fig. 5**). Călugării de la schitul Dobrușa s-au plâns domnului că sunt asupriți de răzeșii din satul Răcești. Domnul poruncește ispravnicilor să stabilească dijma pentru un loc de moșie și să le dea tot venitul călugărilor de la Dobrușa. În document se precizează că se dăduse o hotărâre în această privință și cu un an în urmă, dar că nu a fost pusă în practică⁹.

Al șaselea document pe care îl publicăm, se referă la o poruncă a lui Constantin Ipsilanti domn al Țării Moldovei trimisă lui Costachi Canta în chestiunea hotarelor moșiei Lucăcenii a mănăstirii Bistrița. Anterior, Zaharia, egumenul mănăstirii, a afirmat că aceste granițe ale moșiei au fost împresurate¹⁰.

⁶ DRH, A, Moldova, XXIII, p. 533, nr. 472.

⁷ Mănăstirea Sfântul Sava din Iași a fost ridicată de Petru Șchiopul și refăcută din temelii de Ianache Caragea mare postelnic în 1625. Despre mănăstirea Sf. Sava din Iași, vezi: Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p. 471-472.

⁸ Vezi doc. nr. 4 din Anexă.

⁹ Vezi doc. nr. 5 din Anexă.

¹⁰ Vezi doc. nr. 6 din Anexă.

Ultimul document, din păcate deteriorat, este emis de Mihai Suțu care întărește Sfântului Mormânt de la Ierusalim mai multe danii ale domnilor precedenți pentru mănăstirile închinat acolo¹¹.

Toate aceste documente prezintă interes pentru stabilirea evoluției proprietății ecleziastice în Țara Moldovei de-a lungul timpului.

DOCUMENTS REGARDING THE HISTORY OF THE MOLDAVIAN CHURCH IN FOREIGN PRIVATE COLLECTIONS

(Abstract)

Lately, several documents regarding the history of the Church of the Moldavian Principality have been discovered in foreign collections. As is the case with any other discovery, the emergence of sources related to our past is of great importance, especially since they provide highly valuable information about the history of the Church. The chronological span ranges from 1636 to 1820. Below, we present these documents with brief comments on the information they contain.

ANEXE

1

1636 august 4

Vasile Lupu, domnul Țării Moldovei, întărește mănăstirii Dragomirna satul Necșani, fost în ocolul Botoșanilor, făcut danie de Miron Barnovschi.

Їѡ Василіе ввѣвѡда, Б(о)жію м(и)л(о)стію, г(о)сп(о)да рѣ Земли Мѡлдавскѡи. Сѡже г(о)сп(о)дстѡво ми дадохѡм, и потѣрѣдихѡм, и поновихѡм молебникѡм и(а)шим калѣрерѡм ѡт с(вѣ)таа мѡнастир називаемаа Драгомирна, идеже ест Храм Сошествіа С(вѣ)т(о)гѡ Д(ѡ)ха, ѡт исписок за дааніе и за милованіе ѡт Мирѡи Барновски ввѣвѡда, едно село на имѣ Некшаній, что тоа село вѣше прав за ѡкол прислѡжно кѣ трѣга и(а)шего Ботѣшанѡм. И помиловал с(вѣ)таа мѡнастир Мирѡи Барновски ввѣвѡда.

Такождере и г(о)сп(о)дстѡво ми сѡмилостивих сѣ и дадохѡм и помиловахѡм, и потѣрѣдохѡм с(вѣ)тѡи мѡнастир Драгомирни тоє прѣд реченном село Некшѣни сѣ вес приход и сѣ вес хотар, како да ест с(вѣ)тѣи мѡнастир праваа ѡтн(и)на, и дааніе, и м(и)л(о)ваніе и сѣрик и потѣрѣженіе сѣ вѣсам дохѡдом непорѣшенно николиже на вѣки.

¹¹ Vezi doc. nr. 7 din Anexă.

И ИИ ДА СѢ НЕ СМИШАЕТ.
† СЛАМ Г(О)СП(О)Д(И)НЪ ВЕЛАА.
V Ис л(Ѣ)Т(О) *ЗРМА АВ(Г҃СТА) А.
Гаврилаш вел логофет (m.p.)

Io Vasile voievod, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovei. Iată domnia mea am dat, și am întărit și am înnoit rugătorilor noștri călugări de la sfânta mănăstire numită Dragomirna, unde este Hramul Coborării Sfântului Duh, din ispisoc de danie și de miluire de la Miron Barnovschi voievod, un sat pe nume Necșani, care acel sat a fost ascultător de ocolul târgului nostru Botoșani. Și a miluit Miron Barnovschi voievod sfânta mănăstire.

De asemenea, și domnia mea ne-am milostivit și am dat, și am miluit, și am întărit sfintei mănăstiri Dragomirna acel mai sus numit sat Necșani cu tot venitul și cu tot hotarul, ca să-i fie sfintei mănăstiri dreaptă ocină, și danie, și miluire și uric și întărire cu tot venitul, neclintit niciodată în veci.

Și altul să nu amestece.

Însuși domnul au poruncit.

În Iași, anul 7144 (1636) august 4.

Gavrilaș vel logofăt m.p.

2

7262 (1753 septembrie 1 – 1754 august 31)

Matei Ghica voievod, domn al Țării Moldovei întărește egumenului Agapie al mănăstirii Sfântul Sava stăpânirea moșiei Vertișoara din ținutul Fălciului, prestarea boierescului 12 zile pe an de către țărani, iar cine nu ar dori să lucreze să dea 20 de parale de casă și luarea dijei din toate bunurile care ar fi acolo.

† Иѡ Матен Гика воевод, Божію милостію, господарь Земли Молдавской. Dat-am carte domnii mele rugătorului nostru lui ieromonah Agapie igumenul de la sfânta mănăstire Sventâi Sava și pre cine va rând<ui dumisale>¹ la moșie sfintii mănăstiri ce să cheamă Vetrișo<aia la ținutul Făl>ciului să fie volnec cu carte domnii mele a st<ăpâni ...>¹ cu tot venitul ei și cu toată slujba oamenilor ce ...¹ pre moșie mănăstirii după hotărârea ce s-au făcut de obște pentru toate mănăstirile, adecă orice oameni ar șide cu casă să fie datori a lucra mănăstirii lucrul de boierescu 12 dzile pre an, 6 dzile de vară și 6 dzile de iarnă, ori la ce lucru i-ar pune pristavul egumenului. Oricărora nu le va da mână să lucredze să de bani pentru lucru câte doaozdăci de parale de casă și să le ia și dejma din toate sămănăturile ce-ar ave și din prisăci cu stupi și din fânaț, și din bălți cu pește și dintr-alte din toate pe obicei. Și de s-ari arăta vreunii neurmători cărții domnii mele, dumneata isprav al ținutului să le faci zaptu supuinđu-i să urmeze și împlinind obiceiul mănăstirii într-altu chip să nu fie.

7262 (1753 septembrie 1 – 1754 august 31).

Procit vel vist(ernic).

¹ Rupt.

3

1783 august 7

Alexandru Constantin Mavrocordat domnul Țării Moldovei poruncește lui Leon episcopul de Roman, lui Athanasache Ramadan și Lihalachi Luca, ispravnici de Roman, să stabilească hotarele satului Călinești a lui Manolachi Hrisoverghi pe care a făcut-o schimb cu patriarhul. Mai înainte satul Călinești a fost stăpânit de mănăstirea Bistrița.

Иѡ АЛЕѦАНДРЪ КОСТАДИНЪ ВОЕВОДЪ, БОЖІЮ МИЛОСТІЮ, ГОСПОДАРЪ ЗЕМЛИ МОЛДАВСКОН.

Iubitoriule de Dumnezeu și rugătoriul nostru svinția ta, chir Leon episcop al Sventii episcopii Romanului, cinstiți și credincioși boiarii domniei mele dum(itale) Athanasache Ramadanu biv vel spat(ar) i Mihalachi Luca biv vel stol(nic) ispravnici de ținutul Romanului sănătate. Se face știre svinții tale și dumilorvoastre ispravnici că domnii mele ne-au arătat cinstit și credincios boiariul nostru, dumnealui Manolachi Hrisoverghi biv vel ban precum moșia Călineștii ot ținutul Romanului, ce o are dumnealui luată cu schimbu de la prefericitul patriarh, care moșie mai înainte până a nu o lua dumnealui s-au fost stăpânind de mănăstire(a) Bistrița. Acmu s-ar fi aflând împresurată de cătră unii alții din împregiurași și au cerut să i să îndreptează acea împresurare și să i să hotărască moșia Călineștii. Pentru aceea dar iată, scriem svenții tale și dumilorvoastre ispravnici să vă sculați, să mergeți la numita moșie Călineștii a dumisale banului Hrisoverghie, unde adunând față pe toți răzăși și alți împregiurași cu scrisoli ce vor fi având pe moșile lor și fiind față și dum(nealui) banu s-au vechilul său cu scrisorile moșiii Călineștii să faciți întâi cu amărunt cercetare scrisorilor ce vor fi la fieșticare parte. Apoi, după arătare scrisorilor și mărturisire oamenilor bătrâni, vrednici de credință, pe unde să vor dovedi drepte marginile moșiii Călimăneștii, măsurându-o în stânjâni în lung pe amândoo marginile și de-a curmeziș pe la capite și piste mijloc să o stâlpiți cu pietri hotară împregiur. După care alegire și hotărâtură ce veți face să faciți dumisale banului și mărturie hotarnică în sămne. Întru care pre larg să arată atât sumile stânjinilor în lung și de-a curmeziș cum să arată mai sus. Și pietrele hotară pe la ce locuri s-au pus cât și cu ce moșii anumi să megieșește moșia Călimăneștii. Care mărturie, iscălindu-o svinția ta și dumilevoastre ispravnici cum și alții ce să vor tâmpla față la hotărât, să o dați banului Hrisoverghie ca după ce va aduce-o aice și să va cerceta de dum(nealui) vel logofăt, de va fi făcută cu dreptate și pe orânduială, să să întărească dumisale banului stăpânire și de la domniia mea. Iar de va naște pricină la hotărât dispre vreo parte atunci cu pietre să nu stâlpiți, ce cu mărturie svinții tale și a dumilorvoastre ispravnici și cu zi de soroc să vie la Divan.

Aceasta scriem.

1783 avgost 7.

<Pe verso>: 1783 avgust 7. Carte domnului Alexandru voievod către episcop de Roman și ispravnicii de acolo ca să cerceteză împresurare moșii Călimăneștii în ființa tuturor megieșilor.

Iubitoriului de Dumnăzău și rugătoriului nostru svenții sale chi Leon episcopu Romanului i cinstiți credincioși boiarii Athanasache Ramadanu biv vel spat(ar) i Mihalachi Luca biv vel stol(nic).

S-au trecut la condică.

4

1789 iulie 31

Boierii Divanului Moldovei poruncesc ispravnicilor de Iași să hotărască moșiile Folești și Meleti ale mănăstirii Galata.

De la boierii Divanului Moldovei către dumilor ispravnici de ținutul Iașii.

Sfinție sa, chir Hrisandu arhimandritul și egumenul mănăstirii de Gălata, au făcut jalobă către Divan pentru doao moșii ce are mănăstire peste Prut, anume Foleștii și Meleti, carele într-acești trecuți ani, rânduiți fiind Ioniță Ursoianul al 3-lea logofăt să le hotărască, le-ar fi făcut cercetare și măsurătură, dar sfârșit cu punere de pietri nu s-au făcut. Și au arătat acum, cum cu călcare și împresurare ce să faci moșiilor acestora despre megieși, să păgubești de vinitul lor. Drept aceea dumilevoastre luând carte aceasta, să rânduiți pre unul din mazili ca să margă acolo, la moșiile aceste, și toată dijma ci să va faci după măsurările moșiilor ce s-au făcut de către numitul Ioniță al 3-lea logofăt, toată dijma aceea ca să să strângă la un loc și să ste păzită la mâna cui veți socoti, pără când cercetându-să pricina aceasta prin giudecata Divanului să va da hotărâre după cum să va găsi cu dreptate. Și atunce să va da hotărâre și pentru dijmă.

Iordache logofăt.

<3 semnături ilizibile>

1789 iulie 31.

<Pe verso>: De la boierii Divanului Moldovei către dumilor ispravnici de ținutul Ieșii.

Mănăstirea Galata.

Очищено ...

<Însemnare în limba greacă>.

Constantin Alexandru Ipsilanti poruncește ispravnicilor de Soroca să rezolve plângerea călugărilor de la schitul Dobrușa, care sunt nedreptățiți de răzeșii din satul Răcești care se hotărăsc cu moșia schitului Dobrușa.

Io Constandin Alexandru Ipsilanti voievoda, cu mila lui Dumnezeu domnu Țării Moldaviei.

Cinstiți credincioși boierii domnii meli, dumilorvoastri ispravnici de ținutul Sorociei, sănătate. Iată, vi se trimeti jaloba ce-au dat domnii meli călugării de la schit Dobrușa di la acel ținut din care pre larg veți înțelegi celi ce fac. Deci, prin dejma aceea ci o cer di la răzășii din moșie Răceștii, ce au fost strânsă de pi locul cu pricina ce era între hotarul moșii Dobrușa pe cari este și schitul, și între moșie Răceștii răzășască, după hotărătura dumilui spatar Manolachi Donici, ca să ste păzită la un loc pără să va da sfârșit pricinii. Și fiindcă di la giudicata ce-au avut jăluitoarii călugării cu răzășii din moșie Răceștii pre pricina acei bucați de loc aice, la Divan, în anul trecut s-au dat sfârșit rămâind supt stăpânire schitului cum pre larg veți înțelegi din carte de giudecată ce s-au dat schitului, cari esti din anul trecut 1798 dechemvrie 12, pre cari s-au și scris carte domnească către ispravnicii ci era la aceea vreme ca să facă împliniri acei dijme de la răzăși.

Și acum arată că nici o împlinire nu s-au făcut. Deci poroncim dumilorvoastre să cercetați câtă dijmă au fost pe locul acel cu pricină și de către cini s-au luat și să faciți împliniri schitului, urmând întocma după hotărâre giudecății, ca să nu mai jăluiască.

1799 octomvrie 5.

Constantin Ipsilanti domnul Țării Moldovei poruncește lui Costachi Canta spătar și Ioniță Sturza spătar, ispravnici de Bacău, să stabilească hotarele moșiei Lucăceștii a mănăstirii Bistrița, despre care egumenul mănăstirii, Zaharia, a spus că sunt împresurate.

Io Constandin Ipsilanti voievod, cu mila lui Dumnezeu, domnu Țării Moldaviei

Cinstit credincioși boierii domnii meli, dumilorvoastri, ispravnici de ținutul Bacăului, sănătate. După jaloba ce-au dat cuvioșie sa Zaharie, egumenul de Bistrița, cu arătare că moșie Lucăceștii, ce ari numita mănăstiri la ținutul Bacăului, s-ar fi împresurând de către megieși. Cu carte domnii meli i s-au rânduit hotarnici carii mergând și făcând cercetari la fața locului în ce chip au găsit a fi cu cali au dat mărturie și hartă la mâna egumenului. După cari, nemulțămiiții arătându-să lăcuitorii răzăși ce să megieșăscu cu numita moșie Lucăceștii au venit la Divan și înfătoșându-să la sfânta mitropolie cu egumenul după ce s-au văzut harta și mărturie numiților hotarnici s-au cunoscut că au urmat după sămnile ce să cuprind într-un ispisoc vechi ce ari mănăstire din 6950 (1442)

februarie 16 de la domnul Ilieș și frate-său, Ștefan voivod. Împotriva căriia ispisoc nici megieșilor din trei sate Moineștii, i Podurile și Prohozăștii și alții nu mai rămâne cuvânt de a mai pricinui ci din toate părțile s-au mulțămît și ei a să urma după cercetare ce s-au făcut de cătră numiții hotarnici, fără numai la capătul Lucăceștilor dispre Moinești răzășii de Moinești s-au arătat nemulțămîți. Și cît pentru pricina de la capătul Lucăceștilor ce s-au arătat răzășii din Moinești nemulțămîți s-au scris carte domnii meli cătră dumilevoastre Costachi Canta și cătră dumilui Ioniță Sturza cu hotărâri în ce chip să urmați, dar fiind că acum numitul egumen prin jaloba ce au dat cătră domnie me ...¹

<Verso>: Cinstiți credincioși boierii domnii meli, dumilorvoastre ispravnici de ținutul Bacăului, cu sănătate.

Zaharie egumen mănăstirii Bistrița.

1801 iunie 25. Carte domnului Alexandru Ipsilanti voievod și cătri ispravniciei de Bacău ca împreună cu rânduîții boieri să-i îndatorească pe răzeși a veni la cercetare ci di iznoavă are a să mai face moșiei Lucăceștii.

S-au trecut.

Procit vel logofăt.

¹Rupt.

7

1820 februarie 7

Mihai Suțu întărește Sfântului Mormânt de la Ierusalim mai multe danii ale domnilor precedenți pentru mănăstirile închinat acolo

Facim știre cu acest hrisov al domniei mele tuturor <cui să cade a ști> că dând jalobă cătră domnie me exarhul mănăstirilor de aice, din Moldova, ce sânt închinat la Sfântul și dătătorul de viață mormânt de la Ierusalim, ne-au arătat hrisoavele de miluire cele de la luminații domni de mai nainte ...¹ mănăstirile ce să numesc, Gălata, adecă Barnovschi, Sfetii Sava, Sfântul Ioan Novi a mănăstirii Nicoriță, Cetățuia cu mitohul său Hlincea, Bârnova ...¹, Tazlău, Cașinul, Soveja, schitul Frumoasa ot Ba...¹ și Sfeti Gheorghii din Gălăți făcând rugăminte ca să să ...¹ și prin hrisovul domnii mele. Deci, după arătare ce ne-au făcut văzându-să de cătră domnia mea și de cătră domnul de dinaintea noastră Scarlat Calimachi vodă întăritor miluirii ...¹ ce au văzut am socotit și cu cale am găsit de a li să în și de cătră ...¹ cuprinderea miluirii. Pentru aceea iar acest al nostru domnesc hrisov asămine hotărâm întâi la slujbile rusumaturi a visteriei toate mănăstirile cu mitohul și ...¹ de mai sus arătate să scutească toți stupii i sfinii ci vor ave desătină și toate oile ce vor ave de goștină ...¹ și din tot vinul ce vor face di drepte viile mănăstirilor de vădrărit nimăruia nici un ban să nu de, nici să supere de cătră (dregătorii...¹) cu vreo cerire de plată ferindu-să însă de anumi niscaiva bucate străine pe numele lor ...¹ aflându-se un ...¹ vicleșug ca acesta atunce pe bucatele ce vor ave mănăstirile vor plăti îndoit după hotărârea ponturilor.

Deosăbit să aibă a scuti mănăstirile și acești oameni streini pentru slujba lor, adică mănăstirea Galata doîzăci liudi, mănăstirea Cetățuia ...¹ Hlince ...¹ liudi, mănăstirea Sfeti Sava doîdzăci liudi, mănăstirea Bârnova cinci liudi, mănăstirea Barnovschi doisprizăci, însă trii vieri, doi prisăcari, doi văcari, doi ciobani, unul morar, doi herghelegii, și mănăstirea Bistrița zăci liudi, care oameni să fie din oamenii streini aduși de piste hotar, adeveriți prin mărturie dregătorilor că nici odinioară nu au avut vreun amestec de bir cu lăcuiorii țării aceștie, care mărturie cercetându-să și de cătră visterie să rămâi oamenii ...¹ și apărați de birul visteriei și de toate alte dări și havaleli ce vor fi asupra lăcuiorilor țării spre a fi numai pentru slujba mănăstirilor, iar pe lângă aceste și sfântul mormânt de la Ierusalim a Domnului Isus Hristos, cari este maica tuturor sfintelor creștinești bisărici să aibă a lua pi tot anul câte cincisprizăci mii ocă sare din ocna g(o)s(po)d. Așijderea și sfintele mănăstiri de mai sus arătat să aibă a lua doisprezăci mănăstiri mari ce sânt câte una mie doai sute ocă sare pi an și schiturile ...¹ să ia câte una sută ocă sare pe an din ocna gospod. Însă sarea ce este să de la Sfântul Mormânt să de de la ocnă la mâna exarhului mănăstirilor carele să poarte de grijă a o triimite la Sfântul Gheorghe din Gălați, pentru ca de acolo igumenul încărcându-o în corabie să o triimită la Țarigrad la mitohul Sfântului Mormânt ne...¹ și fără sminteală.

Drept aceea, poruncim domnie mea dumiilorvoastre dregători și slujbașilor goștinari, desătnici și vădrari precum și voi cămărași de ocnă și tuturor altor zapcii să aveți a urma itocma precum mai sus să hotărăște și darea sării să se urmezi nestrămutat pe tot anul dându-să când vor fi ocniile în vânzare de cătră cumpărători afară de suma cumpărăturii, iar când în credință din socoteala domneștii cămări spre a nu rămâne lipsite mănăstirile de această miluire. Poftim luminații domni, frații noștri carii ...¹ țării aceștie în urma noastră să nu strămute această miluire ...¹ pentru a domniilor sale pururea fericire.

În orașul Ieșii într-acea dintâi domnia noastră la Moldavia

La let 1820 fevr(uarie) 7.

Io Mihai Suțu voievoda.

¹ Rupt.

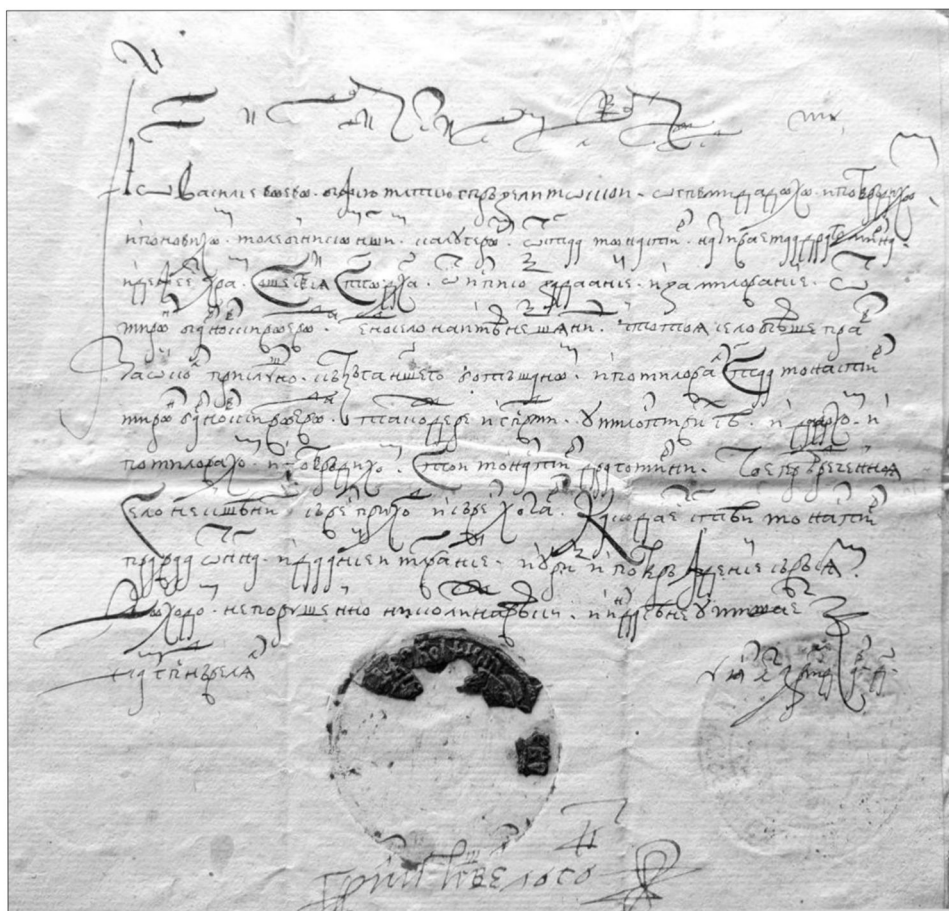

Fig. 1. Documentul nr. 1 – 1636 august 4.

MĂNĂSTIREA TREI IERARHI – PROMOTOARE A ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR ÎN MOLDOVA. ACADEMIA LUI VASILE LUPU

Viorel DRĂGAN¹

Cuvinte cheie: *Academia Vasiliană, educație, Gimnaziul Vasilian, învățământ superior*

Keywords: *Vasilian Academy, education, Vasilian Gymnasium, higher education*

Starea învățământului din Moldova secolului al XVII-lea

Cel mai probabil, înainte de înființarea Țărilor Române cultura și instrucția se regăseau doar prin Biserică. Viitorii clerici făceau ucenicie pe lângă preoți mai bătrâni pentru a deprinde învățăturile elementare ale slujirii.

Primele școli din Moldova și Țara Românească aveau la început specific cu precădere bisericesc. De cele mai multe ori, profesorii acestor școli erau călugări, preocupați în special de învățământul teologic. S-a afirmat faptul că a existat o formă de cultură și învățământ în vremea lui Alexandru cel Bun (1400-1432), apoi în epoca Sfântului Ștefan cel Mare (1457-1504). Se remarcă, de asemenea, școlile de la Putna și Cotnari.

Mai mulți călători prin Țările Române, printre care arhidiaconul sirian Paul de Alep și iezuitul ungar Paul Beke, prezintă imagini dezolante ale învățământului în limba română. Paul de Alep consemna despre Vasile Lupu că „a pus să se tipărească în Moldova multe cărți bisericești de învățătură și comentarii în limba română, pentru că altădată supușii citeau sârbește, adică rusă, căci din țara bulgărească și sârbească până în Țara Românească și în Moldova, apoi până la cazaci și până la Moscova, toată lumea citea sârbește; toate cărțile lor erau scrise astfel”². Această distanțare a poporului de textele sacre, de slujbele bisericii, prin cărțile existente „în sârbește”, adică în slavonă, începe să se diminueze datorită inițiativelor aceluiași domn Vasile Lupu (1634-1653) și ale Sfântului Mitropolit Varlaam al Moldovei (1632-1653). Iezuitul Paul Beke face o descriere subiectivă a situației culturale din Țara Moldovei: „Moldovenii vorbesc românește, călugării și preoții lor slujesc în biserică în slavonește, au cărți tipărite în țara moscovită și la Veneția. Domnul și boierii sunt cu toții schismatici, preoții lor, amețiți de veninul

¹ Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza”, IAȘI.

² Paul de Alep, *Călătoria în Moldova*, în *Călători străini despre Țările Române*, VI, îngrijit de M. M. Alexandrescu – Dersca Bulgaru, N. Stoicescu, Mustafa Ali Mehmet, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 46.

grecilor împotriva Bisericii romane și ai primatului papei. Episcopii și preoții lor sunt atât de ignoranți încât puțini din ei, dacă nu niciunul, pot să înțeleagă ceea ce citesc, deoarece citesc în limba sârbească pe care nu o cunosc și astfel nu înțeleg nimic nici ei, nici aceia care îi aud în biserică...”³. Realitatea istorică este destul de bine reliefată. Este cunoscută statornicia moldovenilor în credința ortodoxă, chiar în pătura politică a țării, „domnul și boierii fiind toți schismatici”, adică ortodocși. Cu siguranță, nu ignoranța era aceea care crease ruptura poporului de educație, ci contextul politic și organizarea ierarhică bisericească a țării. Cu rezervele de rigoare, putem pleca de la faptul că atât clerul, cât și credincioșii aveau o reală problemă în a înțelege slujbele care se săvârșeau mecanic în limba slavonă.

Școlile, la nivel instituțional, au fost create datorită nevoilor Bisericii și ale Cancelariilor domnești unde, de multe ori, lucrau oameni aduși din afara granițelor țării.

Dezvoltarea învățământului în secolul al XVII-lea este legată de un moldovean, Sfântul Petru Movilă, ajuns mitropolit al Kievului, care dovedise o neîntrecută râvnă pentru creșterea nivelului de educație. În acea perioadă s-a înființat la Kiev „Academia (Colegiul) lui Petru Movilă”. Cu o istorie puțin mai veche, dat fiind faptul că la Kiev exista deja un Colegiu în cadrul Lavrei Pecerska, colegiul este ridicat la rangul de Academie teologică în vremea ierarhului de sorginte moldoveană Petru Movilă, de unde va veni și numele de Academia Moveleană. Aici se vor pune bazele învățământului teologic în Ucraina, cu benefice influențe și în Țările Române⁴. Petru Movilă reorganizează învățământul din Ucraina încercând să contracareze faptul că foarte mulți oameni de cultură studiau la școlile iezuite din Polonia. Totodată, s-a ocupat îndeaproape de tipografia frăției Stavropighiene din Lvov, unde va tipări multe cărți valoroase. Profilul Academiei va fi unul religios, cu predare în limba latină, iar mai apoi în slavonă și greacă. Se studiau aici – pe lângă materii teologice – retorica, dialectica, poezia și filosofia.

Colegiul de la „Trei Ierarhi” - „prima instituție cu elemente de învățământ superior din Moldova”

Aprins de dorința construirii unei ctitorii impunătoare, Vasile Lupu a inițiat construirea Mănăstirii „Trei Ierarhi”, cunoscută și sub forma de „Treisfetite”. Ansamblul mănăstirii cuprindea biserica, trapeza, casele egumenești, clopotnița și tiparnița.

Domnul Vasile Lupu și mitropolitul Varlaam Moțoc au intuit necesitatea la Iași a unei școli superioare și a unei tipografii. Astfel, învățământul în Moldova s-a dezvoltat de la forme foarte simple până la treptele superioare.

³ Petru Bogdan Bakšić, *Dare de seamă despre Moldova, în Călători străini despre Țările Române*, V, îngrijit de Maria Holban și M.M. Alexandrescu – Dersca Bulgaru, Paul Cernavodeanu, Editura Științifică, București, 1973, p. 225.

⁴ Petru Rezuș, *Academia Moveleană din Kiev și rolul ei în dezvoltarea învățământului teologic din Țările Române*, în „Mitropolia Olteniei”, (1967), nr. 9-10, p. 700-701.

În anii 1637-1638, Vasile Gagara descria dorința domnului și a mitropolitului pentru construirea mănăstirii „Trei Ierarhi” și a școlii, astfel: „Au început să clădească ... o mănăstire cu zid înconjurător de piatră mai mare decât cetatea Mojaic, pentru ca să aibă unde să se poată adăposti dacă ar veni împotriva lor turcii și tătarii din Crimeea. Mitropolitul dorește să înființeze o școală unde să învețe 300-400 de copii și acolo vor învăța carte rusească”⁵. Nu vom cunoaște numărul exact al elevilor care au învățat la Școala de la „Trei Ierarhi”, însă aspirațiile mitropolitului de a construi o instituție de o asemenea amploare au fost încununate cu siguranță de succes. Este demn de menționat faptul că avem o mărturie conform căreia, ideea înființării unei școli a rodit încă înainte de finalizarea construirii mănăstirii.

Aceștia au valorificat relațiile pe care mitropolitul le avea cu Petru Movilă și au adus la Iași o delegație de profesori călugări, condusă de fostul rector al Academiei din Kiev, Sofronie Pociatki, care vor întemeia Colegiul Vasilian, după modelul celui de la care veneau. Sofronie devine rectorul Colegiului și egumenul Mănăstirii „Sfinții Trei Ierarhi”. Reprezentativ este faptul că hramul mănăstirii sale, „Sfinții Trei Ierarhi”, evocă tocmai pe marii dascăli ai teologiei, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Ioan Gură de Aur și Sfântul Grigorie Teologul. Se pare că mănăstirea și școala au fost proiecte comune, având în vedere, fără a ține seama de dimensiuni, asemănările dintre ansamblul de la „Trei Ierarhi” și cel de la Kiev. Vasile Lupu a gândit mănăstirea ca pe un loc de cultură, un sprijin pentru dezvoltarea învățământului din Moldova. Acest fapt poate fi argumentat prin grija pe care trebuia să o manifeste mănăstirea față de școală și prin nenumăratele danii ale căror venituri trebuiau să întrețină bunul mers al instituției de învățământ. De luat în seamă este și ideea de a-l investi pe Sofronie Pociatki în funcțiile de rector și egumen al ansamblului cultural de la „Trei Ierarhi”.

Scopul școlii a fost, după cum gândea Nicolae Iorga, acela de a da „buni scriitori de hrisoave solemne, înțelegători de slavonă bisericească...”⁶. Învățământul era predominant teologic și se făcea în special în limba latină, dar și în slavonă și greacă.

După cum reiese din istoriografie, întemeierea școlii de la „Trei Ierarhi” a reprezentat un subiect amplu dezbătut⁷. Până de curând, singurul document oficial referitor la înființarea școlii a fost hrisovul emis la 2 aprilie 1656 de către domnul Gheorghe Ștefan al Moldovei (1653-1658), unde se amintește inițiativa lui Vasile Lupu prin care a fondat instituția de învățământ, aducând primii profesori de la Kiev, precum și daniile care au fost oferite pentru bunăstarea școlii. Totodată, era deplănsă influența profesorilor greci asupra învățământului. Documentul acesta a fost descoperit de

⁵ Vasile Gagara, *Călătoria prin Țara Românească și Moldova*, în *Călători străini despre Țările Române*, V, p. 148.

⁶ Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, ediția a II-a, revizuită și adăugită, vol. I, Editura Ministeriului de Culte, București, 1929, p. 308-309.

⁷ Petronel Zahariuc, *Actul de întemeiere al Colegiului lui Vasile Lupu de la Mănăstirea Trei Ierarhi din Iași*, în *SMIM*, XXVII, 2009, p. 258.

Gheorghe Asachi într-o bibliotecă din Viena și a fost invocat în procesul de reînființare a învățământului de la „Trei Ierarhi”, la începutul secolului al XIX-lea.

Ulterior, istoricul Petronel Zahariuc a publicat actul original de înființare a școlii, din 9 mai 1640, descoperit la Mănăstirea Ivir de la Muntele Athos. Contextul istoric în care documentul a ajuns la Muntele Athos este explicat prin faptul că lăcașul, după înființarea sa, a fost închinat mănăstirilor de la Muntele Athos.

Documentul descrie în amănunt premisele de la care a pornit construirea instituției de învățământ: „Pentru că am văzut și am cunoscut lipsa în țara noastră a înțelepciunii din cărțile sfinte și întinericul neștiinței sfintei învățături, pentru că au dispărut acei oameni învățați și dascăli care înainte de această vreme au vestit și au făcut cunoscută Sfânta Scriptură și alți învățători au lipsit, pentru ca dreptslăvitoarea credință să se întărească, și să ajungă sfintele șapte soboare să se adeverească, și bunele obiceiuri în această țară a noastră să se sădească, și Creștinătatea să se apere și acea învățătură și înțelepciunea cărților sfinte să se coboare puțin de la unii la alții”⁸. Conform acestei mărturii, viziunea fondatorilor era una cuprinzătoare, ținând spre luminarea poporului. Societatea aceluia timp reflectă lipsa unei educații temeinice.

Ipoteza conform căreia proiectul înființării mănăstirii și școlii a fost unul comun poate fi susținută de documentul de înființare, prevalând ideea că mănăstirea a fost înființată pentru a sluji educației: „a noastră mai sus scrisă mănăstire am dat-o lor, cu tot venitul cu toate ocinile, ca să le fie lor spre hrană și pentru îmbrăcăminte, iar cine va merge către învățătură, să învețe, dar să nu aibă a plăti cu bani, cât vor fi dascăli din mănăstirea Pecerska din Kiev în mănăstirea noastră mai sus scrisă, deoarece pentru o asemenea îngrijire și învățătură a oamenilor ortodocși am început și am zidit sfânta rugă și mănăstire din târgul Iașilor”⁹. După ce enumeră satele care au fost date școlii, Vasile Lupu dispune ca nimeni să nu perceapă decât impozitele mari, restul „să aibă a lua călugării de la sfânta mănăstire mai sus scrisă din târgul Iași ca să strângă toate aceste, pentru ca să le fie lor spre hrană și pentru îmbrăcăminte și acelora care vor fi lipsiți de învățătura cărții”¹⁰.

Nivelul instituției de învățământ. Dascălii și limbile de studiu

S-a pus în discuție și nivelul de învățământ al Școlii de la „Trei Ierarhi”. În opinia Adrianei Radu, nu ar trebui să încadrăm instituția de învățământ a secolului al XVII-lea în tiparele de organizare din zilele noastre. Această școală putea include atât învățământul secundar cât și pe cel superior, universitar, putea grupa „studiile corespunzătoare ambelor trepte de învățământ din zilele noastre, similară cu școala din Kiev sau o filială a acesteia”¹¹.

⁸ *Ibidem*, p. 259.

⁹ *Ibidem*, p. 274.

¹⁰ *Ibidem*, p. 275.

¹¹ Adriana Radu, *Colegiul Vasilian (1640-1714)*, în „Recreații matematice”, XVI (2014), nr. 1, p. 46.

Limbile în care se studia la „Trei Ierarhi” au fost, cel mai probabil, latina, slavona și româna, imediat după înființare, făcându-și loc și limba greacă, care nu este exclus să fi existat încă de la început. Ținând cont de formarea profesorilor, putem afirma că limba latină era limba predominantă de studiu. Opinia lui Mihail Avădăni este că se învăța limba română la școlile începătoare, cititul și scrierea revenind în seama diecilor la școlile mănăstirești, probabil în mare măsură în limba slavonă, iar învățământul superior, unde erau pregătiți tineri pentru funcții importante ale vieții sociale, se desfășura în limba greacă încă de la începutul veacului al XVII-lea¹².

Din mărturiile călătorilor Paul Beke și Petru Bogdan Baksic putem înțelege că limba profesorilor – călugări aduși din Rusia (Ucraina de astăzi), era latina și cel mai probabil reprezenta limba oficială de studiu din cadrul școlii: „Moldovenii sunt în legătură cu polonii, ba chiar boierii își trimit copiii la studii în Polonia, și sunt boieri care vorbesc foarte bine latina, și acest domn a făcut în Iași o mănăstire, în care a adus călugări din Rusia și din țara latinească și aproape toți știu limba latină, mai mult, chiar starețul e un bun teolog, dar se ține cu totul de legea grecească (Paul Beke)”¹³ și „pentru această mănăstire a adus călugări din Rusia care aproape toți știu latinește și țin școală de limbă latină, dar în biserică oficiază slavonește (Petru Bogdan Baksic, 1641)”¹⁴.

Din mărturia lui Paul de Alep ne putem încredința de începuturile studiului în limba română. Acesta leagă înființarea colegiului de tipărirea cărților în limba română, de unde se poate deduce că aceasta era deja introdusă în școală: „Însă limba poporului din Moldova și din Țara Românească era limba română. Ei nu înțeleg ceea ce citesc. De aceea, el a clădit pentru ei lângă mănăstirea sa un colegiu mare, din piatră, și a pus să se tipărească pentru ei cărți în limba lor. Sârbii, bulgarii, cazacii, ca și moscoviții, au o singură limbă, una și aceeași, cu deosebiri de epocă, dar limba cărților este aceeași pentru toți”¹⁵.

Cu privire la profesorii de la „Trei Ierarhi”, știm faptul că erau aduși de la Academia din Kiev. Se cunoaște numele lui Sofronie Pociatki, rectorul instituției de învățământ. Constantin Erbiceanu, în discursul de la împlinirea a 50 de ani a învățământului superior național, menționează mai mulți profesori care au predat la școala de la „Trei Ierarhi”: cel dintâi profesor grec a fost Paisie Ligarid, mitropolitul Gazei, numit la academia domnească în anul 1655, Necolai Cherameu, din Ioanina, între anii 1651-1672, înmormântat la Biserica Bărboi, Ieremia Cacavela, profesorul lui Dimitrie Cantemir, între

¹² M. I. Avădăni, *Continuitatea învățământului inaugurat la Trei ierarhi. Preluarea tradițiilor de către Academia Domnească din Iași (III)*, în *MMS*, (1974), nr. 5-6, p. 357.

¹³ Petru Bogdan Bakšić, *Dare de seamă despre Moldova*, în *Călători străini despre Țările Române*, V, p. 225.

¹⁴ *Ibidem*, p. 235.

¹⁵ Paul de Alep, *Călătoria în Moldova*, în *Călători străini despre Țările Române*, VI, p. 46.

anii 1670-1698¹⁶. Au mai fost aduși să predea Benedict de la Vatoped și Meletie Sirigul. Cursurile au fost predate probabil și în limba română de către Eustratie Logofătul și Simion Dascăul din Transilvania¹⁷.

Continuitatea școlii oglindită în documentele timpului. Locație și clădiri

Mărturiile despre continuitatea învățământului la „Trei Ierarhi”, cel puțin în forma inițială, nu sunt suficient de specifice, însă pot creiona repere despre amplasarea și starea clădirii de-a lungul secolelor.

Inițial, școala a funcționat în chiliile mănăstirești, urmând ca, mai apoi, să îi fie atribuită o clădire proprie. Despre locul și proveniența noii clădiri avem drept mărturie un document care atestă că, la data de 15 aprilie 1641, Vasile Vodă a cumpărat de la Boierul Mihail Furtună, Mare Comis, cu 200 de lei, casa din Ulița Ciobotărească, lângă heleșteul Bahluiului¹⁸. Nu se amintește în acest document despre destinația acestei clădiri, însă vom găsi referiri în documente ulterioare, care vorbesc despre clădirile școlii ce se afla pe locul cumpărat de Vasile Lupu de la Mihail Furtună.

Jurnalul de călătorie al lui Paul de Alep, din iarna anului 1653, plasează mai bine în spațiu clădirea școlii: „Puțin mai departe, lângă băi, se află marele colegiu, construit de domn pe marginea marelui lac sau eleșteu, crescătorie de pești”¹⁹.

După ce descrie biserica Mănăstirii, administratorul apostolic Marco Bandini amintește despre școli: „a ridicat și școli în acest clăstru, care au ars – nu e anul - în duminica septuagesimei, după cum în anul acesta, 1647, au ars de asemeni alte școli în alt loc în duminica sexagesimei din anul în curs, dar zidurile lor, sub puternica lor boltă, au rămas întregi”²⁰.

O altă danie importantă din vremea lui Vasile Lupu pentru școală, în afara celor trei sate, este fereleul din Iași, loc care a constituit subiect de dispute între Mănăstirea Golia și „Trei Ierarhi”, iar mai apoi între „Trei Ierarhi” și Epitropia Școlilor: „Vasile Lupu Voievod dăruiește Mănăstirii Trei Ierarhi fereleul din Iași (1637 septembrie 1 - 1638 august 31)”²¹.

Domnii care i-au succedat lui Vasile Lupu au fost influențați de diferite curente culturale. Despre Gheorghe Ștefan (1653-1658), fost sfetnic al lui Vasile Lupu, știm că

¹⁶ A. D. Xenopol, C. Erbiceanu, *Serbarea școlară de la Iași cu ocazia împlinirii a cinci zeci de ani de la înființarea învățământului superior în Moldova, Acte și documente*, Tipografia Națională, strada Alecsandri, Iași, 1885, p. 58.

¹⁷ Gh. Băileanu, *Iașul în secolul al XVII-lea. Evenimentele, bisericile, cultura și arta în timpul domniei lui Vasile Lupu*, în *MMS*, (1968), nr. 1-2, p. 79-80.

¹⁸ Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 308.

¹⁹ Paul de Alep, *Călătoria în Moldova*, în *Călători străini despre Țările Române*, VI, p. 50-51.

²⁰ Marco Bandini, *Vizitația Moldovei*, în *Călători străini despre Țările Române*, V, p. 328.

²¹ *Documente privitoare la Istoria Orașului Iași*, I, Acte interne (1408-1660), editat de Ioan Caproșu și Petronel Zahariuc, Editura Dosoftei, Iași, 1999, p. 352, nr. 269.

oferea importanță învățământului dar își dorea să-i înlăture pe profesorii greci. Conform lui Mihail Avădăanii, acest domn a încercat să dea un suflu nou „înlăturându-i pe greci și reintroducând tradiția locală”²². Cel mai probabil a existat dorința lui Gheorghe Ștefan de a revigora la Mănăstirea „Trei Ierarhi” o școală după modelul celei înființate de Vasile Lupu²³. Școala urma să aibă profesori tot de la Kiev. V.A. Urechia afirmă faptul că voievodul „restabilește pre dascălii de la Chiev”²⁴. Nu există însă dovezi ale finalizării planului său.

Iliaș Alexandru (1666-1668), la 20 august 1666, întărește mănăstirii „Trei Ierarhi” stăpânirea asupra caselor unde funcționau școala și baia publică: „și de la domnia mea încă am dat și am întărit mănăstirii mai sus scrise a celor Trei Sfinți acele case unde sunt școala și baia ca să fie de la domnia mea dreaptă ocină, cu tot venitul, neclintit niciodată , în veci”²⁵.

Același domn, printr-un document din 13 octombrie 1668, confirmă mănăstirii dania făcută de Vasile Lupu, feredeu și școala. Mănăstirea Golia, ctitorie a aceluiași voievod, avea un document de la Ștefăniță Vodă (1659-1661) prin care se prevedea ca jumătate din venitul Feredeului să revină acestui așezământ. Totodată, și Mănăstirea „Trei Ierarhi” deținea un document de danie de la Ștefăniță Vodă, datat un an mai târziu. Iliaș Alexandru a stabilit ca această danie să rămână Mănăstirii „Trei Ierarhi”: „Ce am luat domnia mea acel uric de la egumenul și de la soborul din Golia și l-am rupt și l-am dat la mâna egumenului de la Trei Svetitelii, și de acum înainte ca să fie feredeu cu tot venitul mănăstirii Trei Svetitelii și școala”²⁶. În anul 1669, la 9 februarie, Gheorghe Duca (1668-1671) întărește Mănăstirii „Trei Ierarhi” feredeu și școala, ca adevărată danie de la ctitori, Vasile Voievod și Ștefăniță Voievod²⁷. În anul 1676, domnul Antonie Ruset (1675-1678) întărește Mănăstirii stăpânirea asupra feredeului și a școlii de lângă Bahlui, ca și înaintașii săi, având drept condiție să poarte grija feredeului și a ceasornicului celui mare din clopotnița mănăstirii²⁸. Hrisovul lui Duca Vodă din anul 1678 februarie 9, recunoaște feredeu și școala, cu tot venitul, ce este pe ulița Sevastei, aproape de Bahlui, ca aparținând școlii înființate de ctitorii ei, Vasile Vodă și fiul său Ștefan Vodă²⁹. Cunoaștem, de asemenea, mențiunea domnului Antioh Cantemir (1705-1707) într-un act din 1706, prin care hotărăște să se dea 120 de galbeni școlii „spre a fi de folos locuitorilor țării Moldovei

²² M. I. Avădăanii, *op. cit.*, p. 356-357.

²³ Petronel Zahariuc, *op. cit.*, p. 251.

²⁴ V. A. Urechia, *Istoria Școalelor de la 1800-1864*, Tomul I, București, Imprimeria Statului, 1892, p. 9.

²⁵ *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, II, Acte interne (1661-1690), editat de Ioan Caproșu, Editura Dosoftei, Iași, 2000, p. 123.

²⁶ *Ibidem*, p. 182-183.

²⁷ *Ibidem*, p. 190.

²⁸ *Ibidem*, pp. 401-402.

²⁹ A. D. Xenopol, C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 66.

la învățătura copiilor de boieri și mai ales a copiilor săraci care vor voi să învețe³⁰. Astfel, în anul 1707, Academia Domnească de la Iași a fost refondată de Antioh Cantemir, care a continuat tradiția Academiei Vasiliene.

Din cauza unui incendiu puternic, întreg ansamblul școlii a fost distrus: „și au fost acele școale până în zilele lui Mihai Racoviță voievod leat 7232 (1724), și urmând de foc școalele, au rămas locul slobod și pustiu, și au șăzut locul pustiu până în anii la leat 7244 (1 septembrie 1735 – 31 august 1736), iar feredeiele nearzând, au rămas întregi”³¹. Școala a fost reorganizată în anul 1736, în timpul domniei lui Grigore II Ghica, care rânduiește aici patru profesori de greacă.

Dintr-un document dat în 28 februarie 1755, aflăm că marele paharnic Ilie Costache încălca locul Mănăstirii „Trei Ierarhi”, acolo unde se afla școala lui Vasile Lupu: „am mers la un loc de casă a sfintei mănăstiri, a Trei Sfetitelor aici, în Iași, care loc este dinaintea feredeului, unde au fost casa de piatră pentru școli, făcută de răposatul Vasilie Vodă ... am pus de au săpat temelie școlii, aceea de piatră, și s-au văzut până unde este temelie”³². Acest document este foarte important deoarece putem deduce o stare de fapt. Cel mai probabil, clădirile distruse în vremea lui Mihai Racoviță nu au mai fost refăcute, iar școala domnească s-a organizat în clădirile Mitropoliei.

În perioada uneia dintre domniile lui Constantin Mavrocordat (1733-1735; 1741-1743) se hotărăște „să fie la mitropolie, episcopii și în toate mănăstirile dascăli și copii la învățatură fiecare după puțința sa”³³. Se relevă astfel continuitatea învățământului în cadrul școlii domnești, reorganizată de Grigore II Ghica.

Apreciem faptul că școala de la „Trei Ierarhi” s-a desfășurat mai întâi în chiliile mănăstirii, după care, din lipsa de spațiu, datorat aducerii tipografiei și a numărului crescând al elevilor, s-a mutat, cel puțin parțial pe Ulița Ciobotărească.

Maria Magdalena Szekely și Ștefan S. Gorovei, analizând mărturiile lui Paul Beke și Paul de Alep, precum și faptul că la anul 1828, când s-a decis redeschiderea școlii de la „Trei Ierarhi”, s-a avut în vedere anul 1644 ca an al întemeierii școlii, iar sigiliul menționa tot anul 1644, au dedus că „marele colegiu” de la „Trei Ierarhi” a fost zidit în anul 1644³⁴.

Data la care colegiul a fost mutat în noul sediu nu este cunoscută. Este posibil ca această mutare să fi avut loc imediat după incendiul amintit de Bandini, din anul 1646.

Un argument pentru continuitatea școlii poate fi chiar și prezența „dascălilor de casă”, sau faptul că o parte din cărțile care s-au descoperit la Academia domnească nu se poate dovedi că nu au aparținut școlii înființate în 1640³⁵.

³⁰ A. D. Xenopol, *Istoria românilor*, Iași, 1896, V, p. 614.

³¹ M. I. Avădăni, *op. cit.*, p. 366.

³² *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, II, p. 557.

³³ A. D. Xenopol, C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 70.

³⁴ Maria Magdalena Szekely, Ștefan S. Gorovei, *Contribuții la Istoria Trei-Ierarhilor*, în *AIIX*, XXX, 1993, p. 435-448.

³⁵ M. I. Avădani, *op. cit.*, p. 357-358.

Constantin Erbiceanu remarca faptul că „în epoca școlilor grecești, numite academii, constatăm după toată rigoarea științifică, că n-au încetat niciodată de a învăța și românește, deși cultivarea acestei limbi nu era decât o învățătură elementară, adică: de citire, scriere, aritmetică și cântări bisericești”³⁶.

Ipoteza pe care o susținea Nicolae Iorga cu privire la momentul închiderii școlii presupunea ca arhimandritul rector Sofronie să nu rămână la Iași după sfârșitul domniei lui Vasile Lupu, care se termină în anul 1653³⁷. Potrivit lui Augustin Z.N. Pop, școala s-a închis înainte de sfârșitul domniei lui Vasile Lupu, posibil din cauza unui conflict cu mitropolitul Varlaam, un aprig păstrător al elementului românesc³⁸.

Următoare școlii slavonești, poate chiar din timpul lui Vasile Lupu, a fost școala grecească, despre care avem mai multe mărturii în documentele timpului. Încă Dimitrie Cantemir, în *Descrierea Moldovei* menționa că „prin grija acestui domn s-a întemeiat la Iași, pentru întâia oară, o școală grecească și s-a dat poruncă în toate mănăstirile mai mari să se primească călugări greci, care să învețe pe fiii boierilor științele grecești... Tot acest domn a rostit o tipografie grecească și moldovenească și a pus să se tipărească cărți bisericești și pravile. Așa s-a făcut că s-a putut să se citească în graiul țării, la început evangheliile și scrierile apostolilor, după aceea și toată liturghia”³⁹. Mărturia lui Dimitrie Cantemir poate sugera faptul că nu a existat învățământul în limba slavonă, ci a fost întemeiat de la început în limba greacă. Totodată, introduce ideea chemării călugărilor greci pentru luminarea fiilor de boieri în științele grecești. Este incontestabil faptul că învățământul a început în limba slavonă, dar, cel mai probabil, și profesorii greci au fost aduși de Vasile Lupu mai spre sfârșitul domniei sale, aceștia preluând ulterior școala și tipografia.

Constantin Andreescu constata, de asemenea, o formă de continuitate a școlii de la „Trei Ierarhi”: „apărută în 1640, ea s-a menținut cu întreruperi neînsemnate sub forma ruteană, grecească sau românească”⁴⁰. El propune ideea existenței acestei unități de învățământ ca școală semi-universitară, în care se studiau materiile liceale de astăzi, cu adaosuri de studii înalte.

Documentul lui Gheorghe Ștefan (2 aprilie 1656)

În anul 1827 s-a dorit reînființarea școlii publice superioare din Moldova. Dat fiind faptul că Vasile Lupu a înzestrat școala înființată de el cu numeroase danii, acest lucru putea reprezenta un punct de plecare pentru reînființarea școlii.

³⁶ A. D. Xenopol, C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 69.

³⁷ Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 313.

³⁸ Augustin Z. N. Pop, *Viața Mitropolitului Varlaam al Moldovei*, în *MMS*, (1957), nr. 10-12, p. 759.

³⁹ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei, Postfață și Bibliografie* de Magdalena Popescu, Editura Minerva, București, 1973, p. 286-287.

⁴⁰ I. Andreescu, *De la Vasile Lupu la Mihail Sturza*, în „Însemnări Ieșene”, an I, (1936), nr. 10, p. 506.

Conform lui Petronel Zahariuc, legitimarea întregului proces de reînființare a fost reprezentat de un document descoperit de Gheorghe Asachi, datat în 2 aprilie 1656, din vremea lui Gheorghe Ștefan (1653-1658), prin care se reînnoia privilegiul acordat de Vasile Lupu școlii de la „Trei Ierarhi”. Documentul, în rezumat, cuprinde inițiativa lui Vasile Lupu de a construi o școală după modelul Academiei lui Petru Movilă, căreia i-a dat trei sate: Răchiteni, Tămășeni și Iugani, din ținutul Suceava⁴¹. Arhivistul statului, Gheorghe Asachi, nota: „acest suret al domnului Gheorghe Ștefan Voievod din 7164, aprilie 2, scris în limba sârbiască, posleduindu-să din cuvânt în cuvânt s-au găsit întocmai cu actul trecut în condica cea veche a sfintei Mitropolii, spre care s-au încredințat la 21 luni 839 nr. 35”⁴². Pentru a demonstra veridicitatea documentului, mitropolitul Veniamin Costachi va da mărturie despre faptul că acesta este înscris în condica veche a Mitropoliei.

Prin documentul în cauză, Gheorghe Ștefan face referire la un al document care i-a fost adus de călugării de la Mănăstirea „Sfinții Trei Ierarhi”, ctitorie a lui Vasile Lupu, care „văzând lipsa mare de dascăli bine învățați în țara noastră, fără de care ar fi țara foarte neajutorată și întunecată fără învățătura cărții”, a adus dascăli de la Kiev „să fie spre luminarea minții copiilor țării noastre. Iar pentru aceasta le-a lăsat lor și trei sate, anume Răchitenii și Tămășenii și Iuganii, ca să fie pentru îndestularea și hrana acelor dascăli buni învățători”⁴³. Actul a fost înaintat instanțelor de judecată în 1839, când epitropia învățăturilor publice a cerut să fie dusă la îndeplinire hotărârea din 1830, prin care urmau să revină școlii cele trei sate dăruite de Vasile Lupu. În urma unui memoriu adresat lui Mihail Sturza, cele trei moșii, la 29 martie 1846, au revenit epitropiei, împreună cu feredelul⁴⁴.

S-a avut în vedere și autenticitatea acestui document. Nicolae Iorga afirma că „a fost falsificat, de altminteri în scopul de a înzestra cele dintâi școli românești din epoca de regenerare”⁴⁵. Cel care ar fi putut să facă asta ar fi fost chiar Asachi. Acesta a adus mai multe argumente, printre care faptul că domnul nu putea lovi cu atâta asprime în călugării greci. Mănăstirea „Trei Ierarhi” era condusă în vremea lui Asachi de urmașii acelorași greci care, conform documentului amintit, ar fi adus învățământul într-o stare dificilă. Istoricii tind în general spre veridicitatea documentului lui Gheorghe Ștefan; alții nu condamnă eventuala falsificarea a lui Asachi, de altfel, cu scopul nobil de a regenera învățământul din Moldova.

⁴¹ Petronel Zahariuc, *op. cit.*, p. 249-250.

⁴² I. Minea, L. T. Boga, *Despre cel mai vechiu document în legătură cu școala dela Trei-Ierarhi*, în „Cercetări Istorice”, X-XII, 1934-1936, p. 208.

⁴³ *Ibidem*, p. 211.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 212.

⁴⁵ N. Iorga, *Istoria bisericii românești*, Ediția a 2-a, București, 1929, p. 308.

Ilie Minea, într-o abordare convingătoare, afirmă: „documentul din 2 aprilie 1646 este autentic, dar reprezintă o reproducere cu greșeli a unui text ... cari copistului din 1836 i-au fost uneori imposibile de descifrat și în general greu de citit”⁴⁶.

Gimnaziul vasilian. Reorganizarea învățământului la „Trei Ierarhi”

Ulterior descoperirii documentului de la Gheorghe Ștefan, în 1827, Asachi înaintea un memoriu către domnitorul Ioniță Sandu Sturdza (1822-1828), prin care cere casele din mănăstirea „Trei Ierarhi” și cele trei sate, pentru a reînființa vechea școală românească.

Contextul politic al înființării gimnaziului vasilian se suprapune peste evenimentele din anul 1821, când cele mai multe dintre puținele instituții de învățământ și-au încetat activitatea, iar cele cu predare în limba greacă, printre care și Academia Domnească, au fost desființate. Totodată, incendiul din anul 1827 a avut drept urmare grăbirea procesului de amenajare a unor spații pentru desfășurarea procesului educativ, atenția îndreptându-se către spațiile din Mănăstirea Golia, dar, din lipsă de timp și bani, s-au reorientat către Mănăstirea „Trei Ierarhi”, unde o parte dintre chilii, deși erau afectate de incendiu, puteau fi reparate.

Vom reda în continuare fragmentul esențial din textul anaforalei emise în 1828 în vederea reînființării școlii: „privind însă între celelalte nenorociri de care s-au cercat orașul acesta, și focul din vara trecută au surpat casa școalei domnești, și neiertându-ne nici veniturile, nici timpul de a putea face acum o nouă zidire, drept de cuviință am socotit, ca în mănăstirea sfinților Trei Ierarhi, anume în casa și pe așezământul învechit al fericitului în veșnica pomenire domnului Vasilie Voievod, unde de când ne aducem aminte a urmat o școală obștească, să se statornicească în acea casă o școală normală și o gimnazie, ambele potrivite cu scopurile noastre și cu trebuința obștii, către care mai în urmă să se adauge un curs de filosofie și pravile... când apoi ar urma la Trei Ierarhi numai școala normală... pentru învățătura limbii românești cu gramatică, caligrafie, catehism, aritmetică...”⁴⁷. Textul anaforalei, pe lângă dorința urgentă de a înființa o școală, ne servește drept mărturie a continuității peste timp a școlii lui Vasile Lupu. Faptul că în memoria colectivă școala obștească de la „Trei Ierarhi” era încă vie, relevă și continuitatea învățământului în cadrul acestei mănăstiri.

Inițiativa a fost primită cu deschidere de autoritățile timpului. În acest sens, este convingător hrisovul lui Ioan Sandu Sturza prin care se hotărăște ca în mănăstirea Sfinților Trei Ierarhi „unde de-a pururea a fost școală pentru învățătura tinerilor, așezată de însuși ctitorul acestei mănăstiri...fără cât de mică întârziere, să se întocmească cu cheltuiala acelei mănăstiri, toată casa ce se află despre amiază-zi a bisericii, pentru ca să fie acum spre așezarea și urmarea învățăturilor, până când se va închipui o mai îndemânatică zidire

⁴⁶ I. Minea, L. T. Boga, *op. cit.*, p. 215.

⁴⁷ Theodor Codrescu, *Uricarul*, III, 1892, p. 35-36.

pentru Academie, iar apoi să slujească pe totdeauna această casă pentru școlile începătoare. Așadar, spre întocmai și nestrămutată urmare, s-a întărit această anafora cu a noastră domnească iscălitură și pecete (Iași, 1828, martie 28)⁴⁸.

Tot anaforaua din 1828 face referire la materiile care se studiau la școala normală: limba română cu gramatica, caligrafia, aritmetica și cu învățături începătoare, iar la gimnaziu, limba latină, iar în limba română se învățau religia, filologia, biografia, logica, retorica, poezia, istoria, matematica, morala, economia pământească, istoria naturală și arheologia⁴⁹.

Grecii care conduceau mănăstirea s-au opus cu vehemență retrocedării veniturilor de pe cele trei moșii care au fost inițial dăruite școlii înființate de domnitorul Vasile Lupu. Exarhii Mănăstirilor de la Muntele Athos au adresat o plângere generalului Mircovici prin care se arătau nemulțumiți de faptul că din nou tocmita școală a ocupat chiliile mănăstirii, în opinia lor, fără a avea dreptul, și au cerut mutarea acesteia la Mitropolie. Procesul dintre călugării de la Muntele Athos și Epitropia Învățăturilor Publice s-a prelungit până în anul 1846. Grăitoare pentru expunerea noastră este și mărturia lui Gheorghe Asachi din timpul unui examen public: „la cel dintâi examen public la care asista și mitropolitul Veniamin, egumenul grec al mănăstirii s-a înfățișat în miezul acestei adunări spre a arunca anatema contra acestei închipuite uzurpații a drepturilor sale, dar zelul său cel nechibzuit i-a atras îndată o fulgerătoare apoplexie”⁵⁰.

Această încercare de întemeiere a culturii naționale putea să fie năruită de războiul ruso-turc, când s-a dorit transformarea școlii de la „Trei Ierarhi” în spital, inițiativă blocată de Mitropolitul Veniamin. De asemenea, Iașul a trecut prin două epidemii: una de ciumă, care a ținut din 1829 până în aprilie 1830, când au încetat cursurile, și una de holeră, în anul 1831, care a avut drept urmare închiderea școlii⁵¹.

Teodor Burada vorbea despre înființarea unui cor de muzică vocală europeană, în anul 1831, la școala de la „Trei Ierarhi”, sub bagheta profesorului Paulicec, renumit harpist. Acest cor era frecventat de 22 de elevi din 130 câți avea școala. Aceștia cântau la anumite festivități, acompaniați de profesorul lor⁵².

Un fapt remarcabil consemnat despre școală este acela că la ceremonia de absolvire participau domnul și/sau mitropolitul⁵³.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 33-34; A. D. Xenopol, C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 121; Adriana Radu, *Considerații privitoare la deschiderea Gimnaziului Vasilian*, în „*Historia Universitatis Iassiensis*”, IV, 2013, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, p. 41.

⁴⁹ A. D. Xenopol, C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 122.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 122.

⁵¹ *Ibidem*, p. 127.

⁵² Teodor Burada, *Calendar musical pe 1887*, p. 33, *apud*. A. D. Xenopol, C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 122.

⁵³ A. D. Xenopol, C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 131.

Pentru a scoate în evidență ideea că Gimnaziul Vasilian continuă tradiția Colegiului Vasilian, instituție de învățământ înființată de către domnitorul Vasile Lupu la 9 mai 1640, fondatorii au comandat și un sigiliu, de altfel de neapărată trebuință, având ca emblemă porumbelul Duhului Sfânt și ochiul lui Dumnezeu, cu inscripția „1828. Sigiliul Gimnaziei Vasiliene urzite la 1644”⁵⁴.

Către sfârșitul anului 1834, principele Mihail Sturza, pentru că se simțea mai de demult nevoia unei școli superioare pentru cei care absolveau gimnaziul vasilian și pentru a nu se pierde un semestru din cauza întârzierii construirii noii clădiri, hotărăște începerea cursurilor tot în vechea clădire. Gimnaziul se va muta ulterior la Academia Mihăileană, la școala Vasiliană rămânând numai „învățăturile elementare” și cele „normale”. Prin urmare, Academia Mihăileană și-a început activitatea tot în chiliile Mănăstirii „Sfinții Trei Ierarhi”.

Se pune problema anului în care a fost desființat învățământul de la „Trei Ierarhi”. După opinia lui N. Grigoraș, când a început restaurarea bisericii și a sălii gotice, în anul 1891, școala a fost mutată din incinta mănăstirii, fiind dăruite toate clădirile care au adăpostit instituția de învățământ⁵⁵.

Promotoare a educației superioare în Moldova, Academia Vasiliană reflectă până în zilele noastre aspirațiile înalte ale voievodului ctitor și ale Sfântului Varlaam, Mitropolitul de atunci al Țării Moldovei.

THE MONASTERY OF „THREE HIERARCHS” – PROMOTER OF HIGHER EDUCATION IN MOLDOVA. VASILE LUPU'S ACADEMY

(Abstract)

The books printed in the language spoken by the people, the development of the literary language, the spirit of national unity, the remarkable initiative of organizing an educational institution, its operation according to the model of the Kiev academy, the subjects that were studied, the countless personalities that passed through its threshold, regardless of the forms it took over time, as well as the unparalleled impact it had on raising the level of education and culture, make the "Holy Three Hierarchs" monastery in Iasi a promoter of culture and spirituality not only in Moldova, but throughout the territory inhabited by Romanians.

The Vasilian Academy or the School from the "Holy Three Hierarchs" Monastery represents a chapter in the life of Moldova that needs to be studied and brought back to attention. The ravages of time did not allow the development of an institution with

⁵⁴ Adriana Radu, *op. cit.*, p. 42.

⁵⁵ Nicolae Grigoraș, *Biserica Trei Ierarhi*, Editura Meridiane, București, 1968, p. 8.

uninterrupted development, but during the periods in which it functioned, it amazed the vision of the founders, reflecting their aspirations for a higher level education.

The ruler's and the metropolitan's concern for building a cultured society materialized over time through the formation of personalities who marked the country's history.

CÂTEVA BISERICI DE LEMN DISPĂRUTE DIN JUDEȚUL IAȘI

Ioan GRĂMADĂ¹

Cuvinte cheie: biserici de lemn dispărute, județul Iași, monumente, restaurări, abandon

Keywords: disappeared wooden churches, Iassy County, monuments, restoration, abandonment

Dispariția bisericilor de lemn din județul Iași reprezintă un fenomen care merită o atenție deosebită, mai ales în contextul transformărilor socio-culturale din perioada modernă și al intervențiilor contemporane asupra patrimoniului istoric. Studiul de față face parte dintr-o cercetare amplă, dedicată bisericilor de lemn din județul Iași. Prin această analiză, ne propunem să evidențiem nu doar importanța acestor monumente, ci și vulnerabilitatea lor în fața schimbărilor contemporane.

În materialul de față sunt analizate cazurile a patru biserici dispărute din județul Iași, prin relevarea circumstanțelor care au dus la pierderea lor – fie prin abandon, fie prin distrugere sau restaurări neconforme. Bisericile sunt „Adormirea Maicii Domnului” sau „Sf. Voievozi”, din satul Brăiești, comuna Brăiești, „Sf. Mare Mucenic Dimitrie” din satul Heci, comuna Lespezi, „Sf. Voievozi” Rufeni, din orașul Iași, și „Sf. Treime” din satul Băiceni, comuna Cucuteni (cod LMI: IS-II-m-B-04101).

Fiecare dintre aceste biserici ilustrează un mod diferit de pierdere a patrimoniului, oferind o perspectivă amplă asupra procesului de dispariție a bisericilor de lemn din această regiune.

Biserica „Adormirea Maicii Domnului” sau „Sf. Voievozi”, din satul Brăiești, comuna Brăiești

Nu departe de Târgu Frumos, în satul Brăiești, a fost ridicată în secolul al XVIII-lea o mică biserică de lemn. Aceasta a slujit comunitatea timp de aproape două secole, până în 1928, când a fost construită biserica de zid „Sfinții Împărați”, care dăinuie și astăzi în mijlocul satului (Fig. 1).

Determinarea exactă a vechimii așezării de la Brăiești este dificilă din cauza existenței, atât în trecut, cât și în prezent, a mai multor moșii cu numele „Brăiești”. Așa cum admitea Mihai Costăchescu în studiul său despre satul Prigoreni, până în secolul al XVII-lea este

¹ Institutul Național al Patrimoniului, BUCUREȘTI; Facultatea de Istorie din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza”, IAȘI.

² Vezi MDGR, I, Brăiești - amintește trei așezări cu acest nume (în fostele județe Buzău, Cărligătura și Dorohoi).

dificil de identificat această moșie și cele din jurul ei, sigurul lucru cert este că făceau parte din ocolul Târgului Frumos³. Prima consemnare documentară a satului este din 28 martie 1659 când domnul Gheorghe Ghica a întărit hotarele acestei moșii⁴. În anul 1772 moșia era în stăpânirea paharnicului Gheorghe Sturza⁵ iar în anul 1820 proprietar era banul Costachi Sturza⁶. În acel moment în localitate existau doi preoți și un dascăl⁷.

Astfel, în baza informațiilor disponibile în prezent, se poate estima că abia din secolul al XVII-lea a existat un sat în această zonă, însă doar o cercetare amănunțită ar putea oferi o datare mai precisă.

Marele Dicționar Geografic al României nu oferă detalii suplimentare privind vechimea satului, însă conține un element important care leagă această așezare de monumentul dispărut, autorii menționează că, la aproximativ jumătate de kilometru de sat, se afla biserica „Adormirea Maicii Domnului”. Tot aici se precizează că, deja de o sută de ani, satul se mutase din jurul bisericii⁸. Deși nu se poate stabili cu exactitate momentul acestei relocări, se știe că în 1865 era deja înființată o școală în sat. Totodată, există dovezi – cel puțin conform fișei de monument din arhiva Direcției Monumente Istorice, întocmită în 1964 – că, până în anul 1928, biserica mai era încă folosită, moment în care a fost construită actuala biserică de zid din sat⁹.

Potrivit specialiștilor care au văzut-o în anii '60, biserica „Adormirea Maicii Domnului” era o construcție simplă. Avea un plan asemănător bisericii „Sfânta Treime” din Băiceni, cu un pridvor adosat pe latura de sud a pronaosului. Deasupra naosului se ridica o cupolă cu bază octogonală, însă fără elemente stilizate. Construcția era realizată integral din lemn, fiind acoperită cu tablă. Autorii menționează despre faptul că, la un moment dat, pereții fuseseră căpușiți cu scânduri, însă acestea dispăruseră deja (**Fig. 2**).

La Arhivele Naționale din Iași, în fondul Mitropolia Moldovei și Sucevei, se află Sinodicul bisericii „Sfinții Voievozi” din satul Brăiești, comuna Brăiești, plasa Cârligătura, care pare a fi, de fapt, aceeași biserică cu cea de mai sus, dispărută, în a doua jumătate a secolului XX. Acest Sinodic, întocmit în anul 1874, menționează că biserica a fost construită în 1715 și ar fi fost ctitorită de Gheorghe Sturza¹⁰. Aceeași sursă menționează despre

³ Idem, *Satul Prigoreni cu trupurile sale, Avramenii și Râțul (din județul Iași)* (Schiță Istorică) în „Ioan Neculce, Buletinul Muzeului Municipal din Iași” fascicula 5, Iași, 1925, p. 40-41.

⁴ CDM, III, p. 104, nr. 401. Actul original nu se păstrează ci este o copie din perioada 1776-1780 de la Dumitrache Sturza.

⁵ MEF, VII, partea 1, p. 50.

⁶ Marius Adumitroaiei, Mircea Ciubotaru, *Catagrafiile Visteriei Moldovei (1820-1845)*, III, *Ținutul Cârligăturii*, partea 1 (1820), Iași, Casa Editorială Demiurg, 2013, p. 7.

⁷ *Ibidem*.

⁸ MDGR, I, p. 669.

⁹ INP, *Fond INP-DMI*, Dosar nr. 1673, fișa nr. 24.B. 436.

¹⁰ ANI Iași, *Fond Mitropolia Moldovei - Sinodice*, nr. 316, f. 7. Gheorghe Sturza a fost fiul marelui vornic Mihalache Sturza și al Catrinei Donici (Mihai-Bogdan Atanasiu, *Lista marilor dregători din*

reparațiile bisericii din 1865, moment în care este posibil să fi fost adăugat acoperișul de tablă, iar pereții să fi fost căptușiți cu scândură¹¹ (**Fig. 3**).

Este dificil de stabilit de unde provine eroarea privind hramul bisericii din fișa de monument, întrucât, până în prezent nu au fost identificate alte documente referitoare la această construcție; nu este exclus nici să fi avut două hramuri. Cert este totuși că biserica își începe existența undeva în prima parte a secolului al XVIII-lea. Comunitatea se mută de lângă ea la începutul secolului al XIX-lea, pentru ca, după anul 1928, lăcașul să cadă ușor în uitare.

Potrivit mărturiei actualului preotul paroh, în anii '70, biserica a fost demantelată iar pe locul ei s-a construit o capelă care dăinuie și astăzi (**Fig. 4**).

Biserica „Sf. Mare Mucenic Dimitrie” din satul Heci, comuna Lespezi”

În comuna Lespezi, pe fostele moșii ale Mănăstirii Probota, se înalță, tot pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, un alt lăcaș de lemn – biserica „Sfântul Mare Mucenic Dimitrie” din satul Heci –, care a dispărut în secolul XX¹² (**Fig. 5**). În ceea ce privește așezarea, satul Heci este pe o moșie foarte veche, atestată pentru prima dată la 18 aprilie 1409, când Alexandru cel Bun a dăruit Mănăstirii „Sfântul Nicolae” bălțile de la gura Șomuzului, stabilind ca nimeni să nu îndrăznească să pescuiască dincolo de hotarul de la Hetce¹³. În timpul domniei lui Miron Barnovschi (1626-1629) mănăstirea Probota a fost împuternicită a-și strânge vecinii din Heciu și Bodești¹⁴ iar în anul 1772 proprietar al moșiei satului era tot acest așezământ monahal¹⁵.

Ctitorul acestei biserici de lemn pare să fi fost cineva asociat cu Mănăstirea Probota. Potrivit chestionarului „Privitor la monumentele Istorice” din 1921, biserica ar fi fost fondată în 1787 de către Arhimandritul Eftimie, fost egumen al mănăstirii, împreună cu un călugăr pe nume Chesarie¹⁶. Totuși, într-o adresă din 1938 către Comisiunea

Moldova veacului al XVIII-lea, în Mari familii boierești din Moldova în veacurile XVII-XVIII. Referințe identitare și manifestări de putere, editori Mihai-Bogdan Atanasiu, Mihai Mârza, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2020, p. 358, nota 53). Mihalache a fost fiul vornicului Ion Sturza. Gheorghe, căsătorit de două ori: cu Ileana, fiica lui Toader Palade și, respectiv, cu o Ecaterina, și care a avut trei copii, Ștefan, Irina și Maria (Mihai-Bogdan Atanasiu, *Din lumea cronicarului Ion Neculce. Studiu prosopografic*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015, p. 359, nota 4.). Conform acestor informații, dacă numele ctitorului este corect, ctitorirea bisericii ar putea fi plasată în a doua jumătate a secolului XVIII, când a trăit personajul, iar dacă ar fi anul 1715 cel corect, ctitor ar fi altcineva.

¹¹ ANI Iași, *Fond Mitropolia Moldovei- Sinodice*, nr. 316, f. 7.

¹² MDGR, III, p. 700.

¹³ DRH A, I, p. 36-37, nr. 25.

¹⁴ CDM, II, p. 83, nr. 340.

¹⁵ MEF, VII, partea 1, p. 349.

¹⁶ INP, *Fond CMI*, dosar nr. 2147, f. 16.

Monumentelor Istorice, se menționează că anul construcției bisericii nu este cunoscut cu exactitate. Parohul bisericii relatează că există mai multe informații contradictorii, conform cărora aceasta ar fi fost ridicată fie în 1710, fie în 1715, fie în 1787, așa cum apare și în chestionar¹⁷. Din păcate, până în prezent nu s-au descoperit alte informații privind fondarea bisericii, astfel că, deocamdată, datarea acesteia se înscrie în perioada secolului al XVIII-lea.

Din punct de vedere arhitectural, așa cum reiese din fotografiile păstrate, biserica avea o structură simplă, de formă dreptunghiulară, cu o singură absidă în zona altarului și o turlă deasupra pridvorului, care servea și de clopotniță. În ceea ce privește compartimentarea, se poate spune doar faptul că respecta cutuma din acea perioadă, având pridvor, pronaos, naos și altar, însă nu s-au păstrat fotografii sau schițe detaliate ale interiorului. Pereții exteriori erau căptușiți cu scânduri de lemn, iar acoperișul era din șindrilă¹⁸.

În prezent, în satul Heci există doar o biserică de zid, cu hramul „Sfântul Dumitru”. Din corespondența dintre parohul bisericii și Comisiunea Monumentelor Istorice aflăm că, în 1928, s-a construit actualul lăcaș de cult, iar de atunci biserica veche a fost abandonată. Totuși, s-au făcut eforturi pentru conservarea monumentului vechi de circa 200 de ani, existând chiar tentative de restaurare. În 1939, arhitectul Ștefan Balș¹⁹ - din cadrul Serviciului tehnic al Comisiunii Monumentelor Istorice, aflată atunci sub conducerea lui Nicolae Iorga -, a realizat un relevu și a întocmit o listă a părților bisericii care necesitau o refacere²⁰.

Din păcate, corespondența se întrerupe odată cu izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, perioadă în care, cel mai probabil, biserica a dispărut.

Biserica „Sf. Voievozi” Rufeni, din orașul Iași

Acest lăcaș este cel mai important din lotul analizat. A fost ultima biserică de lemn din orașul Iași, cu hramul „Sf. Voievozi” sau cognomenul Rufeni, situată în fosta mahala cu același nume. În prezent, zona Rufeni ar corespunde unei margini din cartierul Tătărași, mai exact partea orașului de la est de pâraul Cacaina, denumită astfel în amintirea vechii mahalale (Fig. 6).

Mahalaua s-a format inițial, cel mai probabil, în afara vetrei orașului și, odată cu extinderea spațiului urban, a fost înglobată acesteia. Primele mențiuni documentare datează din secolul al XVII-lea, însă există posibilitatea ca așezarea să fi fost cu un secol mai veche²¹.

Ca orice mahala din orașele din țările române, Rufeni avea în centrul său o biserică care deservea comunitatea. Conform datelor culese acum mai bine de 100 de ani de Nicolae Andrieșescu-Bogdan, în mijlocul mahalalei Rufeni se afla biserica de lemn „Sf. Voievozi”,

¹⁷ *Ibidem*, f. 17.

¹⁸ *Ibidem*, f. 10.

¹⁹ *Ibidem*, f. 47.

²⁰ *Ibidem*, f. 25.

²¹ Dan Bădărău, Ioan Caproșu, *Iașii Vechilor Zidiri*, ediția a II-a, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2007, p. 58.

care ar fi fost ridicată în anul 1604 de către breasla tăietorilor de lemne (teslarii), care și-ar fi desfășurat activitatea în codrul ce creștea la acea vreme lângă Iași²². De-a lungul timpului a fost biserica breslelor teslarilor, dubălarilor și a butnarilor²³.

Este dificil de stabilit dacă primii locuitori ai mahalalei și ctitorii bisericii erau ruteni și proveneau din Galiția, deoarece nu există surse care să confirme această ipoteză. O teorie în acest sens a fost susținută mai târziu de către Iorgu Iordan, însă Mircea Ciubotariu, analizând originea cuvântului „rufeni” și modul în care a intrat în limba română, argumentează că este puțin probabil ca etnonimul „ruteni” să fi stat la baza denumirii „Rufeni”²⁴. Constantin Cihodaru observase că, de fapt, abia după 1820, numărul galițienilor ruteni începuse să crească în această zonă²⁵.

Cert este că, biserica „Sf. Voievozi” a fost centrul acestei mahalale o perioadă îndelungată, încă din primii ani ai secolului XVII, fiind probabil printre cele mai vechi construcții religioase din această parte a Tătărașilor, precedând pe „Sf. Dumitru-Misai”, datată la 1758²⁶ și reconstruită în 1802. Biserica Nicoriță, ctitorie a hatmanului Nicoară Baltag, ridicată între anii 1626-1627, completează ansamblul lăcașurilor de cult vechi din această parte a orașului, cu mențiunea că a fost precedată de o construcție mai veche.

O problemă legată de biserica Rufeni ține de modul în care a fost modificată sau reparată de-a lungul timpului, în condițiile în care nu dispunem de prea multe documente dinainte de secolul XX care să ateste întreținerea sa. O comparație se poate face între stampa realizată de J. Rey în 1845 (**Fig. 7**) – în care biserica apare în prim-plan – și fotografiile din secolul XX (**Fig. 8**). Desigur, stampa ar putea fi doar o reprezentare idealizată sau schematică a bisericii, fără a avea certitudinea că autorul a văzut efectiv monumentul. În aceasta, biserica este înfățișată ca o construcție simplă, de formă dreptunghiulară, fără abside laterale, cu o turlă situată în zona pridvorului sau a naosului și cu un acoperiș modest, aparent din șifă. Biserica reprezentată în 1845 și cea surprinsă în 1900 au un element comun: ambele par a fi tencuite la exterior. Conform expertizei realizate de arhitectul Ștefan Balș în 1943, biserica fusese lipită cu un strat gros de lut amestecat cu paie, având o grosime de 37 cm. Tot el constată faptul că, inițial, lăcașul avea un acoperiș din șifă, peste care s-a adăugat ulterior o învelitoare de tablă. Asemănările se opresc însă aici. În reprezentările mai recente, biserica prezintă unele trăsături similare cu biserica „Sf. Voievozi” din satul Costești, cum ar fi absida altarului, poziționarea pridvorului, forma învelitorii și bolțile interioare. Totuși, se diferențiază de aceasta prin prezența celor două abside laterale și prin tencuiala exterioară.

²² N. A. Bogdan, *Orașul Iași. Monografie istorică și socială, ilustrată*, Tipografia Națională, Iași, 1913-1915, p. 224.

²³ *Ibidem*, p. 343.

²⁴ Mircea Ciubotariu, *Misterele onomastice ale Iașilor*, vol. II, Editura Dark Publishing, București & Herlo Verlag UG, Heidelberg, București, 2021, p. 454.

²⁵ Constantin Cihodaru, Gheorghe Platon, *Istoria orașului Iași*, vol. I, Iași, Editura Junimea, p. 71.

²⁶ Viorel Erhan, *Mănăstiri și biserici din orașul Iași și împrejurimi*, Editura Tehnopres, Iași, 2003, p. 187.

Biserica Rufeni avea un soclu realizat din piatră brută, legată cu pământ și tencuită. De asemenea, Ștefan Balș menționează că existența contraforților în zona de nord-vest avea mai degrabă un rol decorativ. Pereții erau acoperiți cu tencuială, așa cum s-a menționat anterior.

Spre deosebire de imaginea din 1845, clopotnița era amplasată în pridvorul sudic. Nu știm însă dacă biserica a fost vreodată reconstruită integral sau dacă este vorba doar de modificări succesive. Acest aspect ar putea fi clarificat prin analizarea schițelor realizate în perioada interbelică (**Fig. 9**).

La interior, se remarcă, încă de la intrarea în pridvor, coloanele de lemn, deasupra cărora se sprijinea o grindă de stejar, decupată la partea inferioară. Biserica avea două bolți din scânduri de lemn, decorate cu diverse motive sculptate.

Deși în istoriografia românească este prezentat declinul bisericii în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, încă de la începutul secolului XX aceasta devenise doar o filială a bisericii „Sf. Dumitru-Misai”, ceea ce a dus la intrarea sa într-un con de umbră. Era, de altfel, singura biserică din oraș care nu urmase cursul majorității lăcașurilor de cult, adică demolarea și înlocuirea cu una de zid.

Știm totuși că, până în 1943, biserica se afla într-o stare destul de bună, conform expertizei lui Ștefan Balș, fiind necesară doar înlocuirea învelitorii de tablă, lucru care s-a și realizat în acel an, alături de câteva lucrări de consolidare. Deși în adresa anterioară expertizei lui Balș se preciza că biserica fusese afectată de cutremurul din 1940 și de bombardamente, situația nu părea încă atât de gravă. Același autor sublinia importanța păstrării acestui monument, tocmai datorită unicității sale în oraș.

Din păcate, sfârșitul edificiului a fost unul rapid: după 1944, biserica a devenit victimă colaterală a războiului. În mai multe adrese trimise Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor, precum și Comisiunii Monumentelor Istorice, între 1946-1947, se menționează că biserica suferise avarii majore, fiind necesară evacuarea bunurilor. În acest context, se solicita permisiunea de a evacua catapeteasma și alte obiecte de valoare, precum și efectuarea unei expertize pentru a stabili dacă monumentul mai putea fi salvat sau trebuia demolat²⁷. În aceeași adresă apare, scris de mână, răspunsul primit, din care aflăm că ministrul de la acea vreme l-a delegat pe arhitectul Ștefan Balș să se ocupe de expertiză. De asemenea, pe spatele adresei din 1947 se menționează că se va permite îndepărtarea iconostasului și depozitarea acestuia, fără a se preciza unde anume. Însă, înainte de această intervenție, trebuia realizat un set de fotografii, relevee și schițe, cu scopul de a reconstrui cândva monumentul²⁸ (**Fig. 10**). Pentru o perioadă, corespondența Comisiunii sugera că biserica putea fi salvată, fiind elaborate mai multe planuri de restaurare. Din păcate, acestea nu au fost puse în aplicare, iar proiectul pare să fi fost abandonat²⁹.

²⁷ INP, *Fond CMI*, dosar 2004/1918-1951, f. 12.

²⁸ *Ibidem*, f. 14.

²⁹ *Ibidem*, f. 16.

Din documentele și fotografiile din 1951 reiese clar că nu se mai dorea salvarea monumentului. Arhitectul Stoian a întocmit un referat prin care solicita demolarea a ceea ce mai rămăsese din biserică. De asemenea, aceeași corespondență menționează că materialele recuperabile urmau a fi folosite la biserica din Lunca Cetățuii³⁰ (**Fig. 11**).

Astfel, în decembrie 1951, biserica „Sf. Voievozi-Rufeni” din Iași dispare pentru totdeauna. Din fericire, s-au păstrat câteva fotografii și schițe din ultimii ani ai acestui lăcaș de cult (**Fig. 12**).

Biserica „Sf. Treime” din satul Băiceni, com. Cucuteni

Ultimul lăcaș analizat este unul relativ recent și controversat. Biserica „Sf. Treime” din Băiceni a fost restaurată în urmă cu aproape doi ani, însă modul în care s-a realizat această intervenție a ridicat numeroase probleme, fără ca procesul să poată fi oprit (**Fig. 13**).

Nu există cercetări ample asupra acestei biserici ci doar câteva studii sumare, realizate fie în contextul unui proces de restaurare fie de inventariere a bisericilor de lemn.

Moșia Băicenilor este atestată pentru prima dată la 25 august 1454, când Petru Aron întărește Mănăstirii Moldovița stăpânirea asupra așezării³¹. De-a lungul veacurilor, satul a trecut prin mâinile mai multor proprietari: Mănăstirea Moldovița, diverse familii boierești și Mănăstirea Sf. Sava³². În momentul adoptării reformei din 1863 privind secularizarea averilor mănăstirești, moșia era împărțită între Mănăstirea Hangu și Mihail Costin³³.

Prezența unei biserici de mir în Băiceni este confirmată de recensămintele populației din Moldova, care au avut loc între anii 1772-1774, în sat fiind atestat „popa Alecsandri”³⁴.

Deși Nicolae Stoicescu menționează că biserica a fost construită în 1808, nu precizează și sursa acestei informații. Sorin Iftimi sugera că datarea s-ar baza pe actul de danie către Mănăstirea Hangu³⁵. O altă posibilă sursă este catagrafia clerului și bisericilor de mir din eparhia Romanului din 1809, unde este menționată și biserica „Sf. Treime”³⁶.

Dar Sinodicul bisericii, întocmit în 1874, contrazice aceste datări, indicând că edificiul a fost ridicat în 1772 și sfințit în 1774, cu sprijinul Mănăstirii Sf. Ilie din Iași. Mai târziu, în 1835, lăcașul a fost reparat cu ajutorul sătenilor. Până în prezent, nu există alte surse

³⁰ *Ibidem*, f. 29.

³¹ DRH, A, Moldova, II, p. 45-57, nr. 40.

³² CDM, I, p. 386, nr. 1708.

³³ Ludmila Bacumenco-Pirnău, Dan Aparaschivei, *Despre biserica de lemn Sfânta Treime din Băiceni (comuna Cucuteni, județul Iași). Note pe marginea unui dosar de arhivă* în „Ioan Neculce Buletinul Muzeului Municipal Regina Maria”, serie nouă, seria III, Iași, 2020, p. 407.

³⁴ MEF, VII, partea a II-a, p. 257.

³⁵ Sorin Iftimi, *Biserica de lemn „Sf. Treime”* articol on-line accesat de pe site-ul: <https://dj.monumenteiasi.ro> (accesat: 22.02.2025).

³⁶ Constantin N. Tomescu, *Știri catagrafice din Biserica Moldovei în 1809* în AB, nr. 3, Chișinău, 1931, p. 175.

care să confirme sau să infirme aceste informații, însă ele merită să fie amintite, mai ales în lipsa menționării lor în alte studii³⁷.

Nu vom insista asupra descrierii bisericii, deoarece aceasta a fost deja subiectul unui demers mai vechi³⁸, iar cu ocazia restaurării a fost realizată o altă cercetare detaliată de către specialiștii Institutului de Arheologie din Iași. În afara informațiilor din sinodic și a celor de după anul 2021, nu s-au mai adăugat date noi³⁹.

Dacă luăm în considerare datarea sinodicului, biserica „Sf. Treime” a trecut prin trei reparații majore de la sfârșitul veacului al XVIII-lea. Prima, menționată anterior, a avut loc în 1835; a doua este consemnată în chestionarul privind Monumentele Istorice, completat de parohul bisericii în 1921. De asemenea, lăcașul a beneficiat de reparații punctuale după al Doilea Război Mondial, iar în anii 1976-1977 i-a fost schimbată învelitoarea. A treia intervenție majoră, considerată „restaurare”, s-a desfășurat în perioada 2021-2023⁴⁰ (**Fig. 14**). În 2021, odată cu demararea procedurilor de restaurare, scopul principal a fost consolidarea și protejarea substanței originare a monumentului istoric. Cu toate acestea, în octombrie 2022, s-a constatat că biserica fusese demontată, iar cea mai mare parte a sa era depozitată în spatele curții (**Fig. 15**). Totuși, anumite componente, precum iconostasul și alte piese importante, au fost păstrate într-un loc sigur. Nu se poate confirma dacă iconostasul a fost reintegrat în noua construcție, deoarece accesul nu ne-a fost permis la vizita următoare. În 2024, la a doua vizită, s-a constatat că, din vechea biserică, nu s-a mai păstrat nimic, toate elementele fiind înlocuite, iar materialele depozitate anterior dispăruseră complet (**Fig. 16-19**). Astfel, ultima restaurare, deși ar fi trebuit să beneficieze de progresele tehnologice și științifice, a condus, din păcate, la pierderea aproape integrală a monumentului. Din acest motiv, biserica este inclusă, în prezent, pe lista monumentelor dispărute.

Astfel, un monument care a dăinuit peste 200 de ani în mijlocul așezării s-a pierdut astăzi definitiv. Spre deosebire de bisericile cercetate anterior, unde degradarea a fost cauzată de abandon, sau cazul „Sf. Voievozi” – Rufeni din Iași, distrusă de un eveniment catastrofal, în acest din urmă caz, pierderea a fost rezultatul unei nesăbuite dorințe de „înnoire” prin nesocotirea valorii și însemnătății monumentului istoric clasat⁴¹.

Într-un caz sau altul, se poate constata vulnerabilitatea arhitecturii religioase de lemn în condițiile țării noastre, mai ales prin lipsa unei conștiințe patrimoniale a comunităților și administrațiilor locale, pentru care monumentele istorice nu par a reprezenta decât o povară inutilă. Dar acest text nu are scopul de a învinui sau de a trage la răspundere vreo persoană sau entitate juridică, ci doar de a păstra, *sine ira et studio*, memoria unor monumente de odinioară.

³⁷ SJAN-Iași, *Fond Mitropolia Moldovei - Sinodice*, dosar nr. 307b, f. 6.

³⁸ <https://biserici-inlemnite.ro/app/profil/155> (Accesat: 16.03.2025).

³⁹ Ludmila Bacumenco-Pîrnău, Dan Aparaschivei, *op. cit.*, p. 400.

⁴⁰ INP, *Fond DMI*, dosar 1670.

⁴¹ Lista Monumentelor Istorice, întocmită în anul 2015, cod: IS-II-m-B-04101.

A FEW DISAPPEARED WOODEN CHURCHES FROM IASSY COUNTY

(Abstract)

The disappearance of wooden churches in Iassy County is a phenomenon that deserves special attention, particularly in the context of socio-cultural transformations and modern interventions in historical heritage. This article examines the cases of four lost churches, highlighting the circumstances that led to their disappearance—whether through abandonment, destruction, or inadequate restoration.

ILUSTRĂȚII

Fig. 1. Biserica „Adormirea Maicii Domnului” sau „Sf. Voievozi”, din satul Brăiești, comuna Brăiești, circa 1960. Sursa: INP, *Fond INP-DMI*, Dosar nr. 1673, fișa nr. 24.B. 436.

Fig. 2. Biserica „Adormirea Maicii Domnului” sau „Sf. Voievozi”, din satul Brăiești, comuna Brăiești, sursa: INP, *Fond INP-DMI*, Dosar nr. 1673, fișa nr. 24.B. 436.

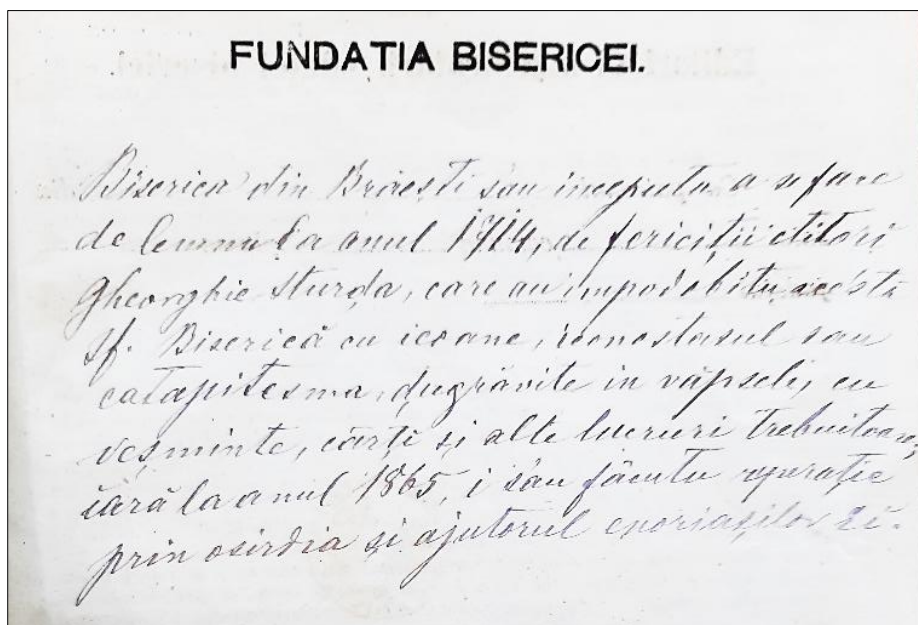

Fig. 3. Sinodicul bisericii din Brăiești, sursa: ANI Iași, *Fond Mitropolia Moldovei- Sinodice- 605*, nr. 316, fila 7.

Fig. 4. Capela de pe locul fostei biserici din satul Brăești,
sursa: arhivă personală I. Grămadă, 2022.

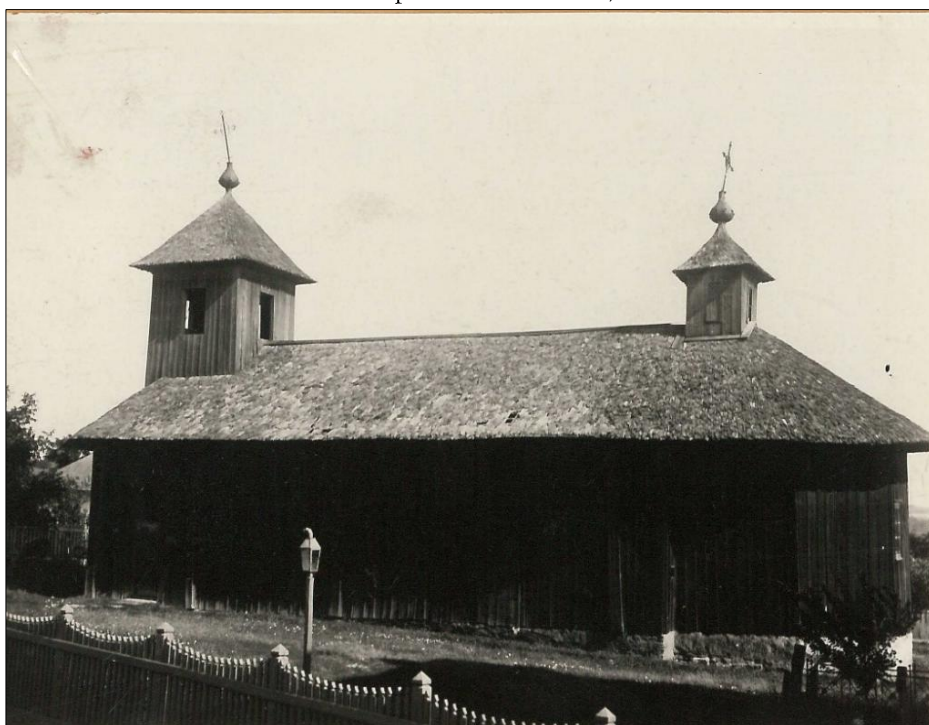

Fig. 5. Biserica „Sf. Mare Mucenic Dimitrie” din satul Heci, com. Lespezi, vedere dinspre S,
Institutul Național al Patrimoniului, *Fond CMI*, dosar nr. 2147, fila 47.

Fig 6. Biserica „Sf. Voievozi-Rufeni” în 1938,
sursa: INP, *Fond CMI*, dosar 2004/1918-1951, fila 21.

Fig. 7. J. Rey - Jassy - Vue Prise à Tatarache, 1845, sursa: Sorin Iftimi, *Orașul Iași în imagini vechi (secolele XVII-XIX)*, DAR Development Publishing, 2020, p. 160.

Fig. 8. Biserica Rufeni, circa 1920, sursa: arhivă personală Radu Filipescu.

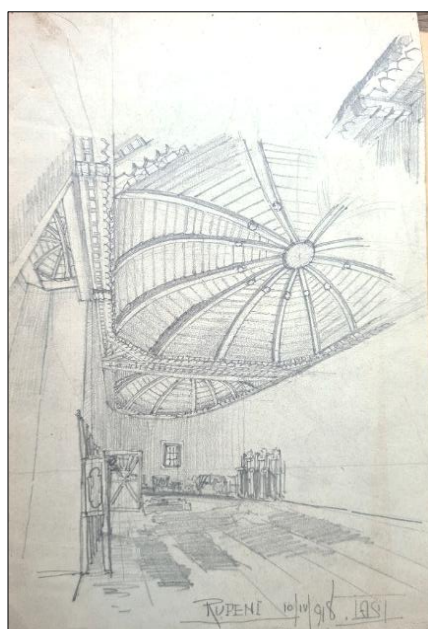
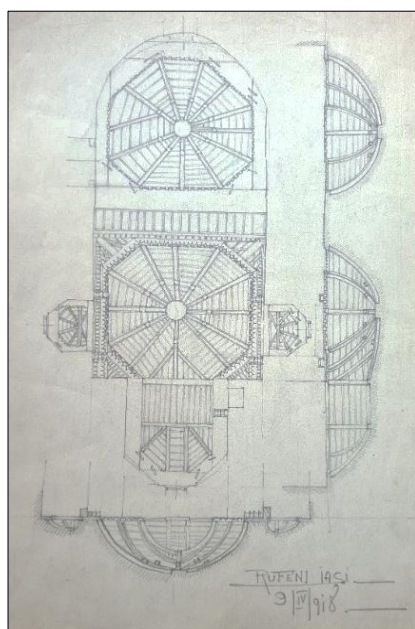

Fig. 9. Schițe și Relevu a biserici Rufeni din 1918, sursa: INP, Fond CMI, dosar 2004/1918-1951, filele 22-23.

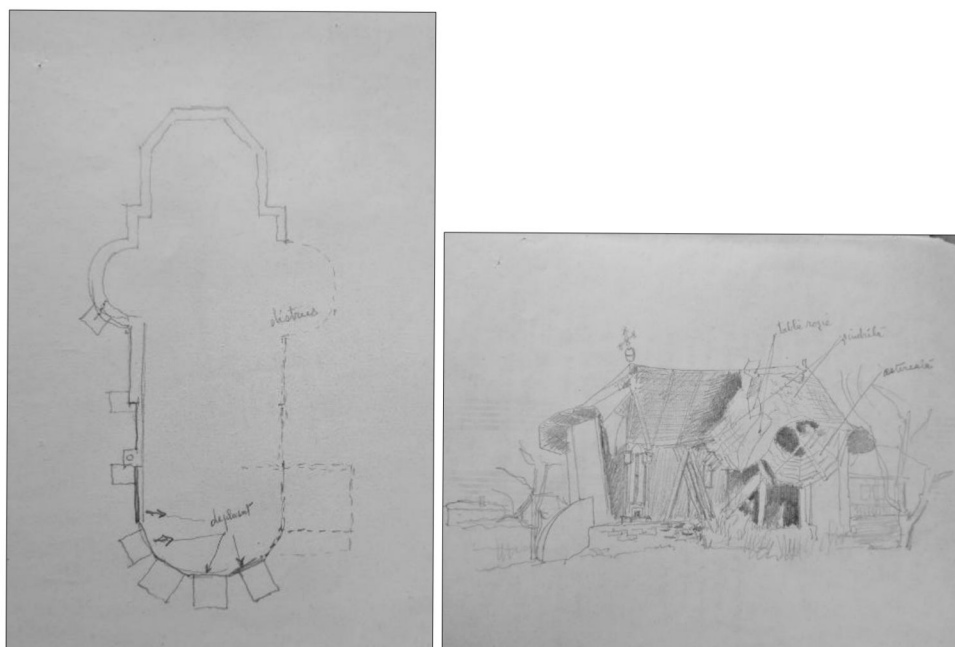

Fig. 10. Schițe realizate de arh. Ștefan Balș, cca. 1943-1946 sursa: INP, Fond CMI, dosar 2004/1918-1951, filele 24-25.

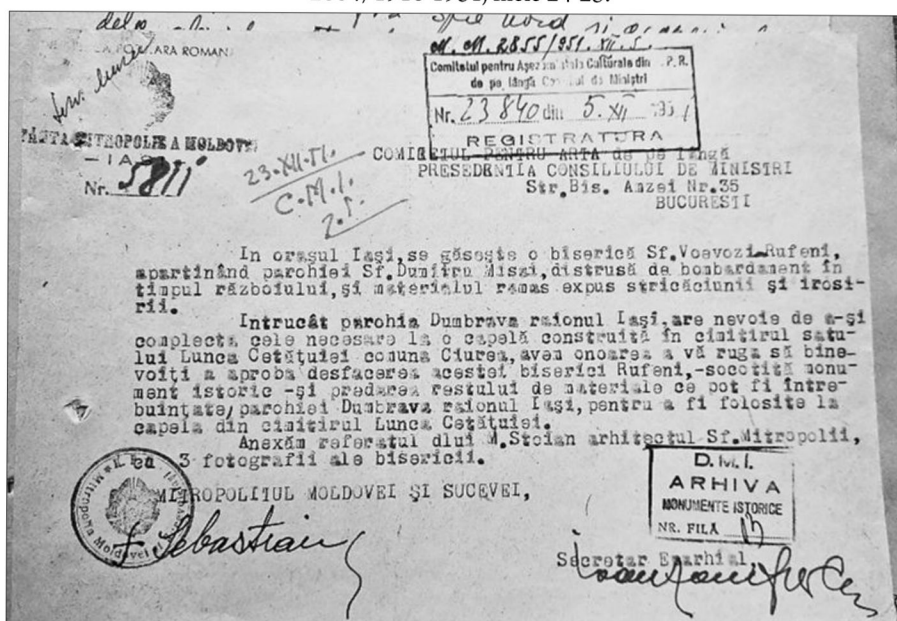

Fig. 11. Adresa de înaintare a referatului de demolare al bisericii în 1951, unde este specificată și soarta materialelor, sursa: INP, Fond CMI, dosar 2004/1918-1951, fila 26.

Fig. 12. Ultimele fotografii cunoscute ale bisericii Rufeni, realizate de arh. Stoian în 1951, sursa: INP, *Fond CMI*, dosar 2004/1918-1951, filele 27-28.

Fig. 13. Biserica „Sf. Treime” din Băiceni, 2020 înainte de „restaurare”, sursa: Ludmila Bacumenco-Pîrnău, Dan Aparaschivei, *op. cit.*, p. 400.

Fig. 14. Biserica „Sf Treime”, în timpul restaurării, octombrie 2022.
Sursa: arhivă personală I. Grămadă, 2022.

Fig. 15. Elementele originale din biserică, depozitate în curtea edificiului.
Sursa: arhiva personală I. Grămadă, 2022.

Fig. 16. Biserica „Sf. Treime” după restaurare, sursa: arhivă personală I. Grămadă, noiembrie 2024.

Fig. 17. Biserica „Sf. Treime” după restaurare, sursa: arhivă personală I. Grămadă, noiembrie 2024.

Fig. 18. Biserica „Sf. Treime” după restaurare, detalii ferestre și turla, sursa: arhivă personală I. Grămadă, noiembrie 2024.

Fig. 19. Biserica „Sf. Treime” după restaurare, imagine aeriană, sursa: arhivă personală I. Grămadă, noiembrie 2024.

INFLUENȚA ELEMENTULUI ROMÂNESC ÎN FORMAREA LUI PAISIE VELICIKOVSKI PÂNĂ LA PLECAREA ACESTUIA LA MUNTELE ATHOS*

Ion GUMENĂ¹

Cuvinte cheie: Paisie Velicikovski, ieroschimonahul Pahomie, Mitropolitul Antonie, spațiul românesc, Vasile de la Poiana Mărului

Keywords: Paisie Velicikovski, hieroschimonk Pahomie, Metropolitan Antonie, Romanian land, Vasile from Poiana Mărului

Materialul de față reprezintă un demers analitic al izvoarelor cunoscute până în prezent care fac referire la perioada de formare a personalității celui ce avea să fie cunoscut ca Sfântul Paisie de la Neamț, studiul centrându-se pe influențele elementului românesc. De asemenea, sunt surprinse eforturile lui Paisie de a ajunge în spațiul românesc precum și impactul nemijlocit avut asupra acestuia de șederea la schiturile Dalhăuți, Trăisteni și Cârnu, evident cu un accent deosebit a încropirii relațiilor cu monahul Vasile de la Poiana Mărului. Anticipând încheierile se poate afirma că, Paisie Velicikovski „a făcut cunoștință” cu Muntele Athos cu mult înainte de a ajunge la acolo.

Paisie Velicikovski a rămas în istoria ortodoxismului ca fiind cel care a „revitalizat” viața monahală ortodoxă din Țările Române și de la răsărit de acestea, aflată în declin, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Ucrainean la origine, și-a desfășurat prin obște activitatea la Muntele Athos dar mai ales în mănăstirile din Țara Moldovei – Dragomirna, Secu și Neamț. De aici influența sa a iradiat în întreaga lume ortodoxă răsăriteană. Impactul teologic al Sfântului Paisie asupra ortodoxiei slave este astfel recunoscut: „Este imposibil de a ne imagina corect starea spirituală a monahismului rus, a poporului rus în secolele XIX-XX, fără a se lua în considerare influența starețului Paisie și a ucenicilor săi”². Însă, până a ajunge la acest nivel de autoritate asupra lumii ortodoxe, Paisie Velicikovski a avut parte de o formare spirituală care s-a desăvârșit cu ajutorul lucrărilor asimilate, al personalităților întâlnite sau al unor instituții cu care acesta a interacționat. Temeiul pentru noi îl constituie o serie de izvoare, dintre care pomenim aici „Autobiografia starețului Paisie”, lucrare de referință, la care se adaugă și „Viața Sfântului” scrisă în mai

* Articolul a fost elaborat în cadrul proiectului *Valorizarea prin editare și digitalizare a patrimoniului național documentar (documente istorico-confesionale) al Republicii Moldova* cu cifrul 24.80012.0807.11 SE.

¹ Universitatea de Stat din Moldova; Agenția Națională a Arhivelor, CHIȘINĂU.

² Св. Паисий Величковский, Св. Игнатий Брянчанинов. О молитве Иисусовой, Москва, Лествица, 2005, с. 6.

multe variante de ucenicii și urmașii săi precum: Mitrofan, Isaac, Grigorie, Vitalie, Platon, dar și traducerea lui Chiriac, care, la rându-le, au devenit ulterior baza de pornire pentru scrierea „Vieții Sfântului” elaborate de Serghie Cetvericov sau Andronic Popovici³.

Printre personalitățile care au marcat anterior primei perioade românești formarea tânărului Paisie, s-au numărat ieroschimonahul Pahomie de la mănăstirea Bratska, precum și starețul Dosifei de la schitul Kitaev⁴. Astfel, Ieroschimonahul Pahomie, cu bogata sa experiență în pelerinaje și viață petrecută în pustie, i-a devenit duhovnic și povățuitor. Despre acesta, Paisie afirma că „avea la el și unele cărți ale Părinților; prin cuvintele lui mult mă foloseam, iar prin cărțile pe care mi le dădea să le citesc râvna din sufletul meu se aprindea încă și mai tare”⁵. De fapt, tot prin intermediul lui Pahomie, tânărul Petru va face cunoștință cu elementul românesc. Timpul și contextul acestui eveniment au fost marcate în izvoarele enunțate anterior.

Andronic Popovici, cel care, după părerea noastră, a reușit sinteza optimă a variantelor din „Viața Sfântului” scrise de către ucenicii lui Paisie, consemna: „Întru acea vreme întâmplându-să războiul între poarta otomanicescă și între împărăția Rossiei și multe supărări pătimind Țara Moldaviei pre care neputând să le mai rabde Preasf(i)nțitul Antonie Mitropolitul Țării Moldaviei s-au rădicat cu tot clirosul său și au mers în Rossia, unde ca un arhiereu strein au fost priimit de Preasf(i)nțitul Mitropolit al Kievului și de toți creștinii cei de acolo, cu toată cuviincioasa cinste, pre carele, văzându-l prea cuviosul Paisie slujind d(u)mnezeasca Liturghie în limba moldovenească, foarte s-au umplut de nespusă bucurie. Căci, până atuncea încă nu auzisă nici vorbind nici cetind întru această limbă pre nimenea. Și de atuncea, dupre oareșicare judecăți negrăite și de mintea omenească neajunse, multă dragoste și cătră limbă și cătră norodul moldovenesc întru inima lui s-au aprins. De unde încă și mai multă dorire cătră streinătate și cătră călugărie întru inima lui s-au aprins; pentru aceea au început mai tare a i să răci sârguința cea către învățătură și a nu face nici o purtare de grijă pentru dânsa”⁶. Este interesant că acest pasaj

³ Cf. Ion Gumenăi, *Istoriografia și istoria starețului Paisie Velickovski în lucrarea lui Andronic Popovici „Istoria sfintelor mănăstiri Neamț și Secu”,* în „Buletinul informativ al Simpozionului Național «Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei», vol. VII, 2021, p. 81-89.

⁴ Cu acesta, Paisie va întreține legături până în momentul decesului lui Dosifei survenit în anul 1777. Din informațiile documentare existente se cunoaște că Dosifei îi va permite ucenicului său, Teofan pustnicul din Sarov, cu binecuvântarea sa, să-l viziteze pe Paisie Velickovski, și prin intermediul căruia ultimul îi va trimite starețului de la Kitaev închinări și plecăciuni. (Vezi: <https://kitaevo.church.ua/istoriya/> Accesat 23.05.2023).

⁵ *Paisie de la Neamț. Autobiografia și Viețile unui stareț. Urmate de așezăminte și alte texte*, Ediția III, Ediție îngrijită și prezentată de diac. Ioan I. Ică jr., Deisis, Sibiu, 2015, p. 111.

⁶ Andronic Popovici, *Istoria Sfintelor mănăstiri Neamț și Secu*, vol. III-IV, editor Ion Gumenăi, Lexon Prim Chișinău, 2020, p. 50.

nu apare în traducerea lui Chiriac⁷. Prin urmare, dacă acesta a făcut o traducere fidelă, pasajul nu apare nici în lucrarea lui Platon. Credem că „Viața lui Paisie”, scrisă de Platon și tradusă de Chiriac, publicată de Veniamin Costache în 1836, a fost preluată de călugării de la Pustiul Optina, fiind publicată în 1847 în limba rusă. De asemenea și în această ediție lipsește acest moment din viața stareșului de la Neamț⁸. La rândul său, Serghie Cetvericov, descriind întâlnirea între Velickovski și Mitropolitul Antonie Putneanul, plasează acest eveniment în luna septembrie. Pentru amplificarea momentului, acesta menționează că, vizitându-l pe îndrumătorul său spiritual Pahomie, „a fost nu o dată binecuvântat de către ierarhul moldav, iar dragostea pentru limba și poporul moldovenesc se trag de la ascultarea Sfintelor Liturghii oficiate de către Antonie Putneanul”⁹. Unii cercetători, au stabilit chiar și data concretă a acestei prime întâlniri. Astfel, după părerea lui P. B. și M. A. Jgun, respectiva întâlnire avea loc la 6 octombrie 1739¹⁰. Nu putem nici să acceptăm dar nici să negăm această dată. Pe de o parte, autorii nu fac nici o referire la sursa în baza căreia a fost stabilită ziua și anul, ei citând un pasaj din autobiografia stareșului Paisie care nu se referă la nici o dată. Pe de altă parte, există o serie de infomații, care ne conduc spre respingerea respectivei datări. De exemplu, Ioan Neculce menționează că: „Antonie mitropolitul în anii 1740 au șăzut în Chiev noao luni”¹¹. La rândul său, Enache Kogălniceanu a consemnat în cronica sa: „Și așa petrecând-u Domnul cu pace acea iernă în Iași, schimbând-u totè boeriile, stându cu totul ca să îndrepteze țera, puindu la cale bună și cu odihnă, făcând-u și Mitropolitu țerei pe Nekiforu ce era Sedisu care l-amu pomenit mai înapoi, că Mitropolitul Antonie ce fusese înteiu se dusesse cu Moskalii înlăuntru”¹².

În același timp, este cunoscut faptul că pacea dintre turci și austrieci a fost încheiată la Belgrad, la 12 septembrie 1739, iar Imperiul Rus a semnat tratatul de pace abia la 3 octombrie. Și în acest caz, venirea noului domn și retragerea armatelor ruse, nu au avut

⁷ Cf. *Viața și nevoințele fericitului Paisie, stareșul sfintelor monastiri Neamul și Secul. Dată acum pe slova nouă și graiu, îndreptat de Gheorghe Racoveanu*, Tipografia „Episcopul Vartolomeiu”, Râmnicul Vâlclii, 1935.

⁸ *Житие и писание молдавского старца Паисия Величковского*, Свято-Веденская Оптиная Пустынь, 2001. (Reprint după ediția din 1847).

⁹ Protoiereul Serghie Cetverikov, *Paisie stareșul mănăstirii Neamțului. Învățătura și influența lui asupra Bisericii Ortodoxe*, Traducere de Nicodim stareșul mănăstirii Neamțului, Tipografia mănăstirii Neamț, 1933, pp. 45-46. În limba rusă *Молдавский старец Паисий Величковский иеросхимонах Сергей (Четвериков) Его жизнь, учение и влияние на православное монашество*, pe https://azbyka.ru/otechnik/Sergij_Chetverikov/moldavskij-starets-paisij-velichkovskij/ (Accesat 19.08.23).

¹⁰ *Прп. Паисий Величковский. Полемиические произведения, поучения, письма*, Сост. П. Б. Жгун, М. А. Жгун, Фонд «Наследие православного Востока», Москва 2006, с. 10.

¹¹ Ion Neculce, *Opere. Letopiseșul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Strempel, Editura Minerva, București, 1982, p. 842.

¹² Mihail Kogălniceanu, *Cronicile României seu Letopiseșele Moldaviei și Valahiei*, a doua ediție, vol. III, Imprimeria Națională, București, 1874, p. 201.

loc imediat, astfel încât Mitropolitul să fie prezent la Kiev în 6 octombrie. Se știe că Grigore Ghica a avut o corespondență cu generalul rus, Minih, căruia îi cerea să-i elibereze pe caimacami și pe mitropolit, ca respectivii să revină la Iași. Acest lucru arată că Mitropolitul Antonie se afla în apropiere, însă, spre deosebire de caimacami, el nu a dorit să se reîntoarcă la Iași. Schimbarea boierilor și a mitropolitului a avut loc atunci când domnul ierna în capitală, după cum arată cronica lui Enache Kogălniceanu.

Deci, presupunem că această întâlnire nu a avut loc la început de octombrie, după cum arată cercetătorii P. B. și M. A. Jgun, ci mai târziu, poate prin noiembrie-decembrie 1739. Din datele cuprinse în autobiografia scrisă de Paisie, întâlnirea s-a petrecut undeva între septembrie 1739 și ianuarie 1740: „S-a întâmplat însă atunci, după încheierea păcii, că împreună cu soldații care s-au întors în Rusia a venit cu suita și Preasfințitul kir Antonie, Mitropolitul Moldovei, și a tras la palatul Preasfințitului Mitropolit al Kievului, numit Kudreaveț. Și într-o zi, aflat în Sfânta mănăstire a Frăției, Arătarea Domnului, l-a zărit pe ieroschimonahul Pahomie, de care am vorbit mai sus, l-a recunoscut pentru că el fusese cel care îl sfințise întru ieromonah. Cu binecuvântarea Preasfințitului Mitropolit al Kievului, acesta a venit să locuiască cu el în palatul Kudreaveț. Iar eu mă duceam adesea la el pentru că era povățuitorul meu întru Domnul, și prin el am reușit să primesc și binecuvântarea Preasfințitului, sărutându-i și sfânta sa dreaptă. Printre cei ce stăteau în preajma Preasfințitului am văzut fețe cinstite și destoinice, vrednice de toată cinstirea, din cinul ieromonahicesc, precum și un număr oarecare de cinstiți tineri ierodiaconi, blânzi și smeriți, care aveau – după Dumnezeu - o mare dragoste pentru mine. Mă bucuram foarte, mai cu seamă când se întâmpla să slujească Preasfinția Sa cu tot clerul său preoțesc și eu auzeam dumnezeiasca Liturghie în limba moldovenească. De câtă bucurie se umplea sufletul meu auzind cum i se înălța laudă lui Dumnezeu în această limbă binecuvântată! Și printr-o minunăție și dumnezeiască întorsătură a soartei, de atunci a început [să se nască] în inima mea o mare dragoste pentru această binecuvântată limbă moldovenească și pentru poporul și țara aceasta ocrotită de Dumnezeu, și tot mai mult se aprindea în sufletul meu dorința de a intra în monahism în țară străină”¹³.

Așadar, în lucrarea sa autobiografică, Paisie menționează că l-a cunoscut pe Mitropolitul Antonie Putneanu, precum și pe alte persoane din suita care l-a însoțit. Sub influența acestora a îndrăgit limba și poporul moldovenesc, și datorită lor s-a născut dorința de a deveni monah într-o țară străină. Logica lucrurilor arată că aceasta urma să fie Țara Moldovei ori Valahia. Se relevă că ieromonahul Pahomie se cunoștea personal cu Antonie Putneanu iar ierarhul venit din Țara Moldovei a fost cel care l-a hirotonit întru ierodiaconie. Dacă, textul în limba română lasă loc de interpretare, textul în rusă arată foarte clar: „познахъ его, яко своего во Иеромонаха рукоположенника”¹⁴.

¹³ Paisie de la Neamț. *Autobiografia și Viețile unui stareț*, p. 124-125.

¹⁴ Тахиаос А.-Е., *Преподобный Паисий Величковский. Автобиография. Житие, Свято-Троицкая Сергиева Лавра, Москва, 2006, с. 58.*

Din păcate, nu avem alte date cu referire la ieromonahul Pahomie, în afară de cele redate de către Paisie, din care reiese faptul că acesta a petrecut un timp „în străinătate și în pustie”. Probabil că atunci când a fost în străinătate, a vizitat și Țara Moldovei, unde a și fost hirotonisit de către Antonie, fără alte amănunte. Suntem tentați să credem că Pahomie a fost cel care i-a furnizat tânărului Petru primele informații despre Țara Moldovei și viața monahală de aici, cel din urmă fiind pe atunci elev la seminarul teologic. Același Pahomie a fost cel care l-a îndrumat pe Paisie spre a primi viața monahală într-o țară străină.

Andronic Popovici arăta în lucrarea sa: „Și s-au dus, D(o)mnul povățuindu-l pe dânsul, cu multă osteneală și primejdii, la cetatea Cernigovului, la d(u)hovnicul său părintele Ieroschimonahul Pahomie, pentru carele și mai sus am pomenit, cum că să afla în Sf(ă)nta monastire Bratska, iară acum să afla în Cernigov cu Prea Sf(i)ntitului Mitropolit al Moldaviei Kir Antonie... D(u)hovnicul i-au zis: «deacă voești, fiule cu toată osârdiea și din tot sufletul tău a eși din patria noastră și a te înstreina pentru D(u)mnezeu în țară streină, pentru mai bună și mai duple D(u)mnezeu viețuire, te du în Sf(ă)nta monastire a Liubețkii care nu este departe de cetatea Liubece, patria Precuviosului părintelui nostru Antonie al Pecerskiei, întru care vei afla pre Precinstitul părinte ieroschimonah Ioachim și acela te va povățui pre tine la ceea ce poțtești, căci este foarte iscusit întru cele d(u)hovnicești și întru a povățui la calea mântuirii pre cei ce vin cătră dânsul și încă acea monastire să află între înseși hotarăle țărilor Rossiei mici și ale Poloniei, tocma pre însuși malul Dniproului și de acolo cu lesnire va fie ție să îți împlinești dorirea»”¹⁵. Andronic rezumă de fapt povestirea lui Paisie Velickovski pe care acesta a redat-o în autobiografie¹⁶. Și în acest fragment este amintit Mitropolitul Antonie, împreună cu care se afla și ieromonahul Pahomie, dar nu credem că de această dată Petru s-a întâlnit cu ierarhul moldovean, lucru care ar fi fost semnalat cu certitudine în autobiografia sa, dacă luăm în considerație intensitatea și entuziasmul cu care se consemnează prima întâlnire.

Din câte se observă, Petru a fost sfătuit de către Pahomie să meargă la mănăstirea Liubețki, ceea ce întărește faptul că nu s-a întâlnit cu Antonie Putneanul care ar fi putut să-i sugereze să meargă în Țara Moldovei, recomandându-i și o persoană de contact cu aptitudini corespunzătoare. Petru a ajuns la mănăstirea Liubețki, însă, din cauza circumstanțelor binecunoscute, la scurt timp va fi obligat să o părăsească. Andronic Popovici, ca și în cazul citat anterior, folosind același izvor, îl rezumă și arată: „Deci,

¹⁵ Andronic Popovici, *op. cit.*, p. 52-53.

¹⁶ Cf. *Прп. Паисий Величковский. Автобиография, жизнеописание и избранные творения по рукописным источникам XVIII–XIX вв.*, Состав. П. Б. Жгун, М. А. Жгун, Храм Софии Премудрости Божией, Москва, 2004; Тахиаос А.-Е., *Преподобный Паисий Величковский. Автобиография. Житие, Свято-Троицкая Сергиева Лавра*, Москва, 2006. În ambele introduceri, conform datelor prezentate, ca bază a fost luat manuscrisul nr. 13.3.26 de la Biblioteca Academiei de Științe a Rusiei, în fondul Iațimirski acest manuscris fiind sub nr. 58.

îngrozindu-să, au lăsat pe taină monastirea Liubețkii și într-o noapte, rugându-să lui D(u)mnezeu cu lacrimi, s-au coborât spre râul Dnepru și ajutându-i D(u)mnezeu au trecut pre gheață în ceea parte și, mulțumind lui D(u)mnezeu cu lacrimi pline de bucurie, au mers în josul apei Dneprului spre monastirile cele de lângă Ucraina și întâlnindu-să cu trei călugări carii aveau scopos ca să vie în Moldavia foarte mult i-au rugat ca să-l ia și pre dânsul pentru că foarte mult dorea de această de D(u)mnezeu păzită și blagocestivă țară. Deci ei luându-l și călătorind într-o zi până seara, au ajuns la oareșicarele sat și au găzduit în școala satului aceluia. Iară dascălul școalei aceea, fiind și dascăl al Bisericii satului aceluia și auzind pre călugării aceea cum că au scopos să vie în țara Moldaviei le-au zis: «O părinților! Deși nu mi se cade mie a grăi înaintea sf(i)nților voastre mai mic fiind și mai vârtos că și sf(i)nția voastră nu cereți sfat, dar însă, de dragoste silit fiind, zic și vă sfătuiesc să nu vă duceți acum într-o țară, căci nu este vreme și veți pătimi de la vrăjmașii pravoslavniciei credinței noastre și de la tâlhari, că s-au auzit cum că sânt pretutindenea»¹⁷.

Plecarea de la mănăstirea Liubețki, este prima încercare a tânărului Petru de a ajunge în Țara Moldovei, lucru care însă nu se încununează cu succes deoarece, după ce a fost preîntâmpinat de către diaconul menționat în citatul anterior, își va schimba direcția de călătorie, ajungând în Munții Moșnenilor, inițial la mănăstirea Motrena și apoi la Medvedovski, unde a fost tuns în rangul de rasofor. Șederea sa la acest locaș monahal nu a fost însă de lungă durată deoarece, sub presiunea polonezilor și a bisericii romano-catolice, comunitatea monahală de la Medvedovski a început să se destrame.

Ca urmare, Platon va consemna în lucrarea biografică, că sub impresia presiunilor din partea rău-credincioșilor, a jurat în fața lui Dumnezeu să nu mai locuiască în vreo țară în care Biserica ortodoxă era prigonită. Continuându-și discursul, acesta arăta „cu alean își dorea să meargă în ortodoxa și de Dumnezeu apărata țară a Moldovei”¹⁸. Totuși, împreună cu alți călugări, a mers spre Kiev, la Pecerska Lavra, deoarece „a merge în Moldavia nu era cu puțină atunci, pentru frica Leșilor”¹⁹. Cea de a doua încercare a lui Petru/Platon de a merge în Țara Moldovei eșuează, în ambele cazuri fiind vorba de persecuțiile autorităților polone exercitate pe teritoriul Ucrainei din dreapta râului Nipru. Încununată de succes este abia cea de-a treia încercare a tânărului Platon de a pleca în spațiul românesc, după o ședere la Lavra Pecerska din Kiev.

Același Andronic Popovici, descriind acest eveniment, consemna: „Și apoi, înștiințându-să de la oareșicarii frați carii, de prin Moldovlahia, să duse-se la Kiev despre Sf(ă)ntul schit Poiana Mărului, carele să povățuia de precuviosul stareț Vasilie schimonahul, s-au unit împreună cu alți doi cinstiți monahi și cu prietenul său, Alexie, cel zis mai sus și, rugându-să lui D(u)mnezeu, au eșit din Kiev și s-au pornit spre Țara

¹⁷ Andronic Popovici, *op. cit.*, p. 56-57. Varianta desfășurată poate fi consultată în *Paisie de la Neamț. Autobiografia și Viețile unui stareț...*, p. 149-154.

¹⁸ Тахиаос А.-Е., *op. cit.*, p. 99.

¹⁹ *Viața și nevoințele fericitului Paisie, starețul sfintelor monastiri Neamul și Secul...*, p. 22.

Muntenească. Și ajungând fără de nici o împiedicare la monastire ce să numește Motrenka i-au priimit igumenul, cu dragoste. Și au petrecut ei, acolo, toată vremea Sfântului și marelui post. Și întru acea curgere de vreme a postului, aflând ei acolo pre un părinte bătrân, iscusit întru Sf(i)nte Scripturi și întru înțelegeri d(u)hovnicești, anume Mihail, foarte mult s-au folosit de la dânsul, și au luat și povățuire, ca să meargă la schitul Trăistenii, unde este hramul Sf(ă)ntului Ierarh Nicolae și unde era igumen atunci un ucenic al său, ieromonahul Dometie”²⁰.

Această etapă este redată pe scurt, ca și în cazul Vieții... alcătuite de către Mitrofan²¹, Platon și a traducerii lui Chiriac²², precum și în lucrarea lui Serghie Cetverikov²³.

Cât privește varianta a lui Andronic citată anterior, credem că aceasta a fost preluată de pe cea a lui Isaac, lucru pe care îl deducem din faptul că arhimandritul face toate trimerile din această parte a textului către schimonahul Isaac. Un alt indiciu ar fi și fragmentarea textului în mai multe subcapitole. Evident că cel mai complex și dezvoltat fragment cu privire la această călătorie, adică plecarea de la Kiev, trecerea hotarelor în teritoriul polonez, șederea în mănăstirea Motreanska, este redat în lucrarea scrisă de Paisie.

Nu vom reda integral și textul slavon și traducerea românească, amintind doar un singur aspect care ne interesează, și anume datele legate de starețul Mihail. Izvorul menționează: „Acest stareț, de fericită pomenire, viețuise nu puțină vreme în sihăstriile din Rusia apoi petrecuse câtă vreme, tot în sihăstrie, în mănăstirile Motreanski și Moșenski, de care am vorbit mai înainte, pentru ca împreună cu alți mari râvnitori ai unei asemenea viețuiri, să vină în Țara Moldovei și (cea) a Munteniei și să trăiască multă vreme în aceste țări împreună cu ucenicii lui. Acum însă venise pentru o oarecare vreme în lăcașul Motreanski, având de gând să se întoarcă din nou în Țara Muntenească. Atunci și eu, care, după cum spuneam mai sus, mă aflam acolo și mă foloseam adeseori de cuvintele lui duhovnicești, i-am dezvăluit gândul meu, că aveam dorința de a merge în sus-numita țară și de a trăi acolo unde o vrea Dumnezeu. Bucurându-se foarte tare de aceasta, starețul a lăudat gândul meu și m-a sfătuit ca în Țara Muntenească să mă duc în schitul numit Trăisteni, care se găsește nu departe de orașul Focșani, căci acolo se află ucenicul său, părintele ieromonah Dometie împreună cu alți frați, și să așteptăm venirea Sfinției Sale

²⁰ Andronic Popovici, *op. cit.*, p. 67.

²¹ Прп. Паисий Величковский. Автобиография, жизнеописание и избранные творения по рукописным источникам XVIII–XIX вв., Состав. П. Б. Жгун, М. А. Жгун, глава „Житие прп. Паисия Величковского, написанное схимонахом Митрофаном” (variante slavonă), c. 141.

²² *Viața și nevoințele fericitului Paisie, starețul sfintelor monastiri Neamul și Secul...*, p. 25-26.

²³ Молдавский старец Паисий Величковский иеросхимонах Сергей (Четвериков) Его жизнь, учение и влияние на православное монашество, pe https://azbyka.ru/otechnik/Sergij_Chetverikov/moldavskij-starets-paisij-velichkovskij/ (Accesat 19.08.23).

care, cu ajutorul lui Dumnezeu, avea hotărârea nestrămutată de a se întoarce în schitul acela”²⁴.

Urmând acestui gând Platon împreună încă cu trei călugări s-au îndreptat către hotarele Ucrainei și trecând mai jos de Movilău Nistrul „am pus piciorul în Țara Moldovei, ne-am umplut de o nespusă bucurie că ne-am învrednicit cu harul lui Dumnezeu să ajungem în această țară ortodoxă și eliberându-ne de orice teamă, am pornit-o la drum cu multă bucurie, proslăvindu-L pe Dumnezeu”²⁵.

După o mică odihnă la Schitul Condrița al mănăstirii Căpriană, Platon își va continua calea, pierzând doi dintre tovarășii săi, Teodul și Ierotei, care vor rămâne la acest schit și, după ce va trece Siretul și hotarul la Odobești, va ajunge la schitul Sfinților Arhangheli de la Dălhăuți²⁶.

La Dălhăuți, tânărul Velickovski a deprins o serie de reguli a vieții monahale: „Rămânând acolo câteva zile m-am folosit sufletește de la acei sfinți părinți plăcuți lui Dumnezeu, de la bună-rânduiala și frica lui Dumnezeu cu care se săvârșea acolo pravila bisericească, de la cuvioșenia, tăcerea și sânguința cu care se asculta citirea, de la [felul] cum stăteau la masă și de bună-rânduiala cealaltă ce domnește într-o toată”²⁷.

Tot aici, Platon a vizitat o serie de eremiți de pe lângă schit, printre care și Rafail ieromonah, priceput în copierea lucrărilor Sfinților Părinți, precum și călugării Dositei și Timotei. Credem că toți aceștia erau români căci, referindu-se la întâlnirile cu alți pustnici, asceți sau sihaștri, el consemna proveniența lor, fie din Rusia, fie din Ucraina. Dintre aceștia, schimonahul Timotei a fost cel care l-a influențat cel mai mult, Platon afirmând despre discuțiile avute cu acesta privind paza poruncilor dumnezeiești și a legilor Sfintei

²⁴ Paisie de la Neamț. *Autobiografia și Viețile unui stareț...*, p. 191. Din păcate nu putem ști cu siguranță care dintre manuscrise este folosit de către diaconul Ioan I. Ică jr. în edițiile sale a *Autobiografiei lui Paisie*, deoarece editorul menționează doar faptul că folosește traducerea românească în manuscris semnată de dr. Elena Lința și realizată în anii '80 ce nu fusese publicată, redată în această lucrare. Credem că și împărțirea textului pe subcapitole aparține tot Elenei Lința, deoarece nici textul slavon și nici cel rusesc nu este subîmpărțit, cu excepția părții ce face referire la mama lui Paisie Velickovski și călugărirea acesteia.

Pentru varianta slavonă a se vedea: *Прп. Паисий Величковский. Автобиография, жизнеописание и избранные творения по рукописным источникам XVIII–XIX вв.*, Состав. П. Б. Жгун, М. А. Жгун, с. 96.

²⁵ Paisie de la Neamț. *Autobiografia și Viețile unui stareț...*, p. 193.

²⁶ Toate aceste descrieri nu le vom găsi la A. E. Tahiaos, deoarece, în ediția citată de noi, acesta se oprește cu autobiografia lui Paisie la momentul plecării sale de la Pecerska Lavra. În varianta *Vieții* scrisă și editată de Mitrofan este redată rezumativ călătoria lui Platon către schitul Trăisteni. Același format ca și traducerea lui Chiriac, îl are și varianta scrisă de Antronic Popovici (Vezi: Andronic Popovici, *Istoria Sfințelor mănăstiri Neamț și Secu...*, p. 68).

²⁷ Paisie de la Neamț. *Autobiografia și Viețile unui stareț...*, p. 193.

Biserici, că „le primea pe toate fiindu-i povață pe tot parcursul vieții sale spre înțelegerea dreaptă și corectă a învățăturilor Sfintei Biserici Răsăritene”²⁸.

A urmat perioada de ședere la schitul Trăisteni. Citându-l pe schimonahul Isaac, Andronic Popovici arăta că, aici, viitorul stareț: „întâiu s-au învrednicit a vedea pravila bisericii, săvârșindu-să duple tipicul Sf(ă)ntului Munte, cu bună rânduială și cu frica lui D(u)mnezeu, pentru care foarte mult s-au bucurat și au proslăvit pre D(u)mnezeu. Și acolo au văzut Pre(a)cuviosul părintele nostru, pre mulți din părinți strălucind întru faptele cele bune, carii din ostenelele mâinilor sale își câștiga cele de nevoie și de acolo făcea și milostenie, duple cât se putea din dreapta osteneală a mâinilor lor. Căci, numai această milostenie să primește înaintea lui D(u)mnezeu ca o jertvă cu bun miros. Și iarăși, acolo au văzut că la pravila bisericii să aduna totdeauna cu toții, de obște, și cei din schit și cei carii era la liniște, și sta cu mare luare aminte și cu trezvie și cu frica lui D(u)mnezeu, dintre carii, pentru unul sau pentru doi povestind veți cunoaște și pentru ceilalți în ce feliu era întru fapta bună”²⁹.

Astfel, pe de o parte, Paisie s-a inițiat care au stat la baza așezămintelor alcătuite ulterior pentru soborurile sale, iar pe de altă parte, a făcut cunoștință cu tradiția athonită, înainte încă de a ajunge în Muntele Athos.

Ca și în perioada călătoriilor sale, Platon va încerca să interacționeze cu pustnici, sihaștri, eremiți de prin preajma locașurilor monahale pentru a prelua bunele învățăminte în vederea construirii și fortificării lumii sale interioare. Astfel, la Trăisteni, Paisie a preluat din experiența sihastrului Proteriu, care era de baștină din regiunile de origine a lui Velickovski, precum și a pustnicului Ioan, originar din Rusia Mare. Totuși, cea mai mare amprentă asupra personalității și activității lui Paisie o va imprima starețul Vasilie de la Poiana Mărului cu care se va întâlni pentru prima dată în acest schit din Muntenia. Despre acesta, tânărul Platon va consemna: „După puțină vreme însă, a sosit acolo spre cercetarea fraților învățătorul și povățuitorul de obște al tuturor, preacuviosul și Sfântul stareț Vasilie schimonahul, de fericită pomenire, care viețuise și el nu puțină vreme în râvnă dumnezeiască cu mari râvnitori ai vieții monahicești în Rusia și în Munții Moșenski și în alte sihăstrie, după care venise împreună cu ucenicul său, preacinstitul stareț Mihail ieroschimonahul, de care am vorbit mai înainte, să viețuiască în de-Dumnezeu-păzita Țară Muntenească. Acest bărbat plăcut lui Dumnezeu era în vremea aceea neîntrecut și fără egal între toți în înțelegerea dumnezeieștilor Scripturi, a învățăturilor de Dumnezeu-purtătorilor Părinți, în judecata duhovnicească și în știința atotdesăvârșită a sfintelor canoane ale Sfintei Biserici și în înțelegerea dreptelor lor tâlcuiri ale lui Zonaras și Teodor Valsamon și alții. Vestea despre învățătura lui și despre povățuirile lui plăcute lui Dumnezeu pe calea mântuirii se dusesse pretutindeni”³⁰.

²⁸ Прп. Паисий Величковский. Автобиография, жизнеописание и избранные творения по рукописным источникам XVIII–XIX вв., с. 98.

²⁹ Andronic Popovici, *op. cit.*, p. 68. De fapt, aceleași informații le vom întâlni și în celelalte izvoare.

³⁰ Paisie de la Neamț. *Autobiografia și Viețile unui stareț...*, p. 202.

După părerea noastră, Cuviosul Paisie îl plasează pe starețul Vasilie, ca fiind cel mai important cunosător, tălmăcitor și interpret al canoanelor și învățăturilor Părinților și Bisericii Creștine Răsăritene. Deși de proveniență slavă, starețul Vasile a acumulat experiență în multiple sihăstii și mănăstiri, în cele din urmă stabilindu-se în spațiul românesc, unde își va dezvolta învățătura sa. Un astfel de model îl găsim și în cazul lui Paisie Velickovski, care, în faza inițială, a acumulat o bogată experiență și învățături, inclusiv de la Muntele Athos, după care și-a desăvârșit învățătura în spațiul românesc.

Putem conchide că Vasilie de la Poiana Mărului a fost cel care l-a marcat pentru întreaga viață pe Paisie, care, ca ucenic, l-a depășit pe profesorul său. În acest sens, stau mărturie două fapte. În primul rând, Paisie, fiind deja la Muntele Athos, a fost vizitat de stareț cu care „au petrecut vreo câteva zile acolo învățându-l și descoperindu-i lui pentru toate ceale trei rândueli monahicești și pentru alte înalte taine creștinești, din Sfânta Scriptură. Iară părintele nostru au rugat cu lacrimi pre fericitul stareț ca să-l înbrace pre el în mantie. Și l-au înbrăcat, numindu-l pre dânsul: din Platon, Paisie, fiind atuncia în vârstă de 28 de ani. Apoi, schimonahul Vasile, afierosindu-l lui H(risto)s D(u)mnezeu și Prea Curatei Fecioarei de D(u)mnezeu Născătoarei, s-au dus iarăși în Țara Muntenească, întru al său schit, Poiana Mărului”³¹. Deci, Vasilie de la Poiana Mărului a fost cel ce i-a elucidat și deslușit lui Paisie cele trei căi ale vieții monahale, fapt care i-a și marcat evoluția ulterioară, prin acceptarea lui Visarion ca frate, apoi a constituirii soborului care a fost mereu în creștere.

Paisie Velickovski demonstrează recunoștință și respect pentru starețul Vasilie în cunoscutul său răspuns la scrisoarea starețului Atanasie Moldoveanul de la Muntele Athos, în care acesta arăta: „Pentru starețul meu, părintele Vasilie îți vestesc ție că acest om este mărturisit, nu numai de la toată Țara Russească și Țara Rumânească și a Moldaviei, ci și trei Patriarhi – al Alexandriei, și de al Antiohiei, și al Ierusalimului cu mulți arhieriei, întâmpinându-se în București, și auzind de dânsul, l-au chemat pre dânsul în București. Și Soborniceaște întrbându-l pre dânsul mult pentru Sf(ă)nta credință și pentru învățătura cu care învață pre frații cei ce vețuiesc cu dânsul, și pre cei ce vin cătră dânsul. Și aflându-l fără prihană și neclătit întru pravoslavnica credință și socotindu-i învățătura lui și cunoscând că de la sine nimic nu grăiaște, ci numai cât învață după puterea Sf(i)ntei Scripturi și văzându-l că urmează întru toate învățăturii Sf(i)ntilor învățători bisericești, și după a precuvioșilor părinți, și ne aflând întru dânsul nimic prihană, foarte s-au bucurat Preasf(i)ntii Patriarhi și l-au blagoslovit pre dânsul și au mărturisit pentru dânsul, înaintea a tot soborul zicând ca nimenea să se îndoiască pentru a lui învățatură. Ci și aicea, părinte Atanasie, în Sf(e)ntagora, multe cinstite feațe știu pre starețul meu, mai vârtos,

³¹ Andronic Popovici, *op.cit.*, p. 98. Aceste date sunt prezentate de către shimonahul Isaac, Mitrofan, în varianta sa, a *Vieții lui Paise*, nu amintește despre acest moment, ci trece direct la povestirea privind venirea lui Visarion, și primirea acestuia ca frate de către Paisie (Vezi: *Прп. Паисий Величковский. Автобиография, жизнеописание и избранные творения по рукописным источникам XVIII–XIX вв.*, cc. 152-153).

d(u)hovnicul meu, Preacuviosul părintele Daniil ce viețuiaște la schitul Sf(â)ntului Dimitrie. Pentru că el este d(u)hovnicesc părinte și starețului Vasilie”³².

După perioadă de ședere la Trăisteni, Platon, la îndemnul schimonahului Onufrie, împreună cu alți câțiva călugări, se va muta la schitul Cârnel. În acest locaș de cult va continua să ducă viața monahală, totodată să asculte predicile celor mai înaintați monahi. Astfel, autorul *Povestirii despre Sfântul sobor...* arăta: „Pe când mă aflam eu acolo, la vreme potrivită veneam împreună cu ceilalți frați la Preacinstitul părinte Alexie ieromonahul, care uneori ne citea din cărțile Sfinților Părinți și ne arăta puterea [înțelesul] cuvintelor citite printr-o discuție mai întinsă, însă alteori discuta cu noi după înțelegerea dată lui de Dumnezeu și ne povățuia cu sfatul său duhovnicesc spre tot lucrul bun nu numai cu cuvântul, ci și cu fapta”³³.

De fapt, prin povestirea sa, Paisie a dezvăluit cauza și calea parcursă de o serie de monahi din spațiul rus spre cel românesc. Vorbind despre o serie de mișcări ale călugărilor arăta: „De asemenea, a plecat din acel schit și întâi-stătătorul, părintele Teodosie, iar în locul lui a venit întâi-stătător fratele după trup al părintelui Onufrie pustnicul, cu numele Vartolomei, care din copilărie a fost ucenicul preacinstului stareț, părintele Ștefan ieroschimonahul, care mulți ani a trăit ca pustnic în locurile Cernigovului; când, însă, s-a interzis în Rusia monahilor să viețuiască în pustie, atunci, împreună cu Preacinstitul stareț părintele Vasilie schimonahul, și cu alți râvnitori a venit în Țara Ungrovlahiei unde s-a așezat într-un schit cu numele Valea Știopului, unde a și murit. Acesta aflându-se acolo, pe sus-numitul ucenic al său Vartolomei l-a hirotonosit (произведе) ieromonah prin Preasfințitul episcop al Buzăului. De la schitul acela părintele Onufrie l-a trecut pe fratele său după trup la schitul Cârnel, cu binecuvântare arhierească”³⁴.

După această evocare și alte câteva informații cu referire la schitul Cârnel, Paisie va încheia narațiunea sa: „După ce am petrecut și iarna în acest schit, când a venit vara, cu binecuvântarea părintelui întâi-stătător, am plecat...”³⁵. Începe astfel călătoria sa spre Muntele Athos. Sfârșitul brusc al povestirii nu-l putem explica altfel decât prin plecarea din viață a autorului.

Mitrofan va prelua povestirea părintelui stareț Paisie, arătând că acesta nu și-a găsit un duhovnic și că de frică să nu fie hirotonisit preot, în atare situație purcede pe drumul spre Muntele Athos³⁶.

La rândul său, schimonahul Isaac, vorbind despre acest moment, arată: „Petrecând fericitul acolo în Țara Muntenească trei ani și puțin ceva mai mult ca să învețe limba

³² Andronic Popovici, *Istoria Sfintelor mănăstiri Neamț și Secu*, vol. V, editor Ion Gumenăi, Lexon-Prim, Chișinău, 2021, p. 294-295.

³³ Paisie de la Neamț. *Autobiografia și Viețile unui stareț...*, p. 217.

³⁴ Прп. Паисий Величковский. *Автобиография, жизнеописание и избранные творения по рукописным источникам XVIII–XIX вв.*, сс. 117-118.

³⁵ Paisie de la Neamț. *Autobiografia și Viețile unui stareț...*, p. 221.

³⁶ Тахиаос А.-Е., *op. cit.*, p. 138-139.

moldovenească, iar mai vârtos ca, văzând vreme bine priimită, să poată strânge de la acei Sfinți Părinți mierea cea duhovnicească ce curgea din limbile lor”³⁷.

La rândul său, Andronic Popovici, bazându-se pe povestirea aceluiși Isaac, referindu-se la același moment, consemna: „Iară, viind vremea ca să se ducă, prea fericitul parintele nostru și să vază și Sf(ă)ntul Munte Athonu, dupre a sa dorință fiind în vârsta de 24 de ani de la nașterea sa, au cercetat pre toți Sf(i)nții Părinți cei ce viețuia în schiturile cele de acolo și pre cei ce ședea de osebi și cu lacrimi cerând ertăciune și blagoslovenie și rugăciune la drumuri, le mulțămia lor pentru acest feliu de milă și dragoste părintească și povățuire d(u)hovnicească ce au arătat spre dânsul. Iară sf(i)nții aceia părinți, Vasilie, Mihail și Onufrie ce feliu de cuvinte și ce feliu de rugăminți și sf(ă)tuiri nu au uneltit ne vrând a să lipsi de unul ca acesta împreună nevoitoriu al lor, de carele întru sineși vorbia și să minuna de darul lui D(u)mnezeu și de bunul nărav ce era întru dânsul, pre carele îl și numia ei: „tânăr bătrânul”. Însă neputând al ținea, făcând rugăciune, l-au blagoslovit și aferiosindu-l pre dânsul voii lui D(u)mnezeu l-au slobozit cu pace și au mers de acolo căutându-și împreună călătoriu în Sf(ă)ntul Munte și nimic având de chielțuială la drum fără numai două zeci de parale”³⁸. Astfel, în 1746, la vârsta de 24 de ani, după mai bine de trei ani, Paisie Velickovski, după ce deprinsese bine limba română³⁹ și preluase experiența recunoșcuților monahi, încheie prima etapă a sa de ședere în spațiul românesc și pleacă în Muntele Athos.

Analiza izvoarelor cu referire la viața lui Paisie Velickovski ne permit să formulăm o serie de concluzii. Astfel, putem afirma că primul contact cu elementul român a Sfântului Paisie de la Neamț a avut loc la sfârșitul anului 1739 sau la începutul celui următor, prin persoana Mitropolitului Țării Moldovei, Antonie Putneanul și a enturajului acestuia. Impactul moral-spiritual al acestei întâlniri a fost unul proeminent și redutabil, orientându-l pe tânărul Petru spre Țara Moldovei. Un alt factor care nu poate fi negat este cel al statutului pe care îl avea instituția monahală în raport cu puterea laică, a statului, în spațiul românesc; în acest caz era mult mai favorabil decât în Ucraina de sub stăpânirea polonă, sau din cea de sub stăpânirea rusească.

³⁷ Paisie de la Neamț. *Autobiografia și Viețile unui stareț...*, p. 223.

³⁸ Andronic Popovici, *Istoria Sfințelor mănăstiri Neamț și Secu*, vol. III-V, editor Ion Gumenai, Lexon-Prim, Chișinău, 2021, p. 77.

³⁹ Faptul că a deprins bine limba română, rezultă și dintr-un pasaj a lui Andronic Popovici în care se arăta: „Căci, că după ducerea starețului Vasilie din Sf(ă)ntul Munte, trecând vreo trei luni de zile, au venit de la Valahiia în Sf(ă)ntul Munte un monah tânăr cu numele Vissarion. Acesta, încungiurând pre la oarecarii părinți de acolo, își căuta luiși povățuitoriu, și nu au aflat. Deci, au venit și la preacuviosul părintele nostru, și l-au rugat pre el, cu lacrimi, ca pre unul ce știa bine limba moldovenească, ca să-i spue lui cuvânt pentru mântuirea sufletului, și ce fealiu de povățuitoriu să cuvine a afla, căruia ș-ar fi încredințat sufletul său” (Vezi: Andronic Popovici, *Istoria Sfințelor mănăstiri Neamț și Secu*, editor Ion Gumenai, vol. III-V, Lexon-Prim, Chișinău, 2021, p. 98-99).

Din datele prezentate de însuși Paisie Velicovski, reiese faptul că, ulterior plecării acestuia din Liubețki și apoi de la mănăstirea din Medvedovski, acesta a dorit să ajungă în Țara Moldovei, fără de succes însă, din cauza stării tensionante din Ucraina aflată sub administrație polonă. Abia în 1742, va reuși să ajungă în spațiul românesc.

Viața din schiturile muntene i-a permis tânărului Paisie Velicovski să se familiarizeze cu modele athonite ale vieții religioase, pe de o parte, iar pe de alta, să-și aprofundeze cunoștințele în și înțelegerea literaturii liturgice ca și a lucrărilor Sfinților Părinți ai bisericii.

Deci, cu ajutorul unor personalități ecleziastice de la acea vreme, precum monahii Vasilie de la Poiana Mărului, Mihail din schitul Trăisteni sau Onufrie de la schitul Cârnu și nu numai, dar și datorită unor modele și practici întâlnite în spațiul românesc, precum viața de obște, Rugăciunea Inimii sau lecturile Sfinților Părinți, Paisie Velicovski s-a format și le-a aplicat regulile atât în momentul organizării soborului său monahal de pe Muntele Atos, cât și în perioada ulterioară. Toate acestea, au fost astfel, un exemplu practic pentru aplicarea cunoștințelor teoretice transmise și continuu perfecționate în mediul monahal românesc dar și cu alte influențe.

THE INFLUENCE OF THE ROMANIAN ELEMENT ON THE EDUCATION OF PAISIE VELICOVSKI UNTIL HIS DEPARTURE TO MOUNT ATHOS

(Abstract)

The material presented attempts to provide an analysis based on the sources known so far, referring to Saint Paisie from Neamț during the period of his personal training. The main subject of the study is the influence of the Romanian element on Paisie Velicovski. The moment of contact of the original from Poltava and the future Romanian context through the Metropolitan of Moldova, Antonie, is discussed. Paisie's few attempts to engage Romanian space are also highlighted.

Finally, the direct impact of the Romanian substratum on the Saint during his stay at the hermitages of Dalhăuți, Trăisteni and Cârnu is analyzed, with a particular focus on Vasilie from Poiana Mărului. The influences from both monastic communities and some anchorites around the monastic communities are considered. The analysis of the material shows that we can affirm that Paisie Velicovsky became acquainted with „Mount Athos” before actually arriving there.

ÎNCEPUTURILE BISERICII „SFINȚII VOIEVOZI” DIN POMETE – TÂRGU-NEAMȚ

Silviu VĂCARU¹

Cuvinte Cheie: Cetatea Neamț, Biserica „Sfinții Voievozi” Târgu-Neamț, ruine cetate, Mănăstirea Râșca.

Keywords: Neamț Fortress, Church of the „Holy Voivodes” Târgu-Neamț, fortress ruins, Râșca Monastery

Aproape de baza dealului și a cartierului Pometea din Târgu-Neamț, unde acesta se întâlnește cu drumul ce duce spre băile Oglinzi, se înalță de aproape două secole o biserică ale cărei începuturi sunt încă învăluite în mister, atât data întemeierii cât și ctitorii acesteia fiind uitați. De aceea, pornind de la considerentul că, atât enoriașii dar și preoții care slujesc într-o biserică ar trebui să îi știe pe cei care au ridicat sfântul lăcaș și s-au ostenit să ofere daruri pentru a-l înzestra, cu dorința ca generație după generație să nu-i uite, ci să-i pomenească, încercăm să deslușim când, cum și de către cine a fost construită biserica Sfinții Voievozi.

Prin urmare, socotim că și noi, cei de astăzi, trebuie să cunoaștem adevăratul „act de identitate” al bisericii la care părinții, bunicii, străbunicii și alți înaintași ai noștri au făcut danii sau au adus jertfă din puținul lor, pentru cei care părăsiseră acest pământ. Din pricină că nimeni nu avut răbdare și nici nu și-a dat interesul să caute „tot mai în urmă, apa proaspătă a documentelor și a textelor”, ajungând „chiar la izvoare ... la vechile arhive”², noi, cei care am fost botezați în cristelnița acestei biserici, suntem datori a încerca să ridicăm vâlul gros al mistificărilor, al plăsmuirilor, al informațiilor care nu au nimic în comun cu realitatea. Cei mai mulți care au scris câte ceva despre biserică au preluat fără a separa lucrurile adevărate de poveștile auzite de la bătrâni, și, mai grav, au creat în mod intenționat (sperăm că nu!) propriile interpretări în legătură cu trecutul acestui monument. De aceea, ne va fi greu să înlăturăm balastul turnat ani de zile peste adevărata istorie a Bisericii „Sfinții Voievozi” din Pomete. Nu este imposibil totuși să aducem la zi întâmplările de altădată. Dacă vom aștepta descoperirea întregului material istoric, este posibil ca să nu mai ajungem să mai scriem vreodată istoria. Așadar, tot ce este greșit în scrierile anterioare poate fi îndreptat cu noile informații scoase din arhive sau din diferite publicații greu accesibile publicului larg. Acest lucru îl vom încerca și noi în cele ce urmează.

¹ Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” din cadrul Academiei Române – Filiala Iași, IAȘI.

² Emmanuel Le Roy Ladurie, *Montaillou, sat occitan de la 1294 până la 1324*, vol. I, traducerea, prefață și note de Maria Carpov, București, 1992, p. 12.

Istoria acestei case a Domnului, cu hramul „Sfinții Voievozi”, este strâns legată de locuitorii care au trăit în jurul sfântului lăcaș de cult, la care au venit cu smerenie să se închine, aici trăindu-și cele mai importante clipe spirituale din viață cum ar fi botezul sau cununia.

Primele însemnări livești despre biserică se pare că aparțin lui Narcis Crețulescu, fost stareț al Mănăstirii Neamț, care, în lucrarea sa intitulată *Istoria Cetății Neamțu schițată pe scurt*, publicată în anul 1905, susține că „satul Pometea și târgul Urania din sași, pe capul Corciovei, unde a fost biserica cu hramul Sf. Arhistrateg Mihail-Minunea de la Colosa, 6 septembrie, aici, în târg, a fost la această biserică și vlădică (episcop) săsesc, care îngrijia de toți sașii, câți erau pe aceste locuri. În urmă biserica înnoită de mai multe ori până a ajuns la noi și este acum biserica Sf. Voievozi din Pometea, înnoită”³.

Din acel moment, timp de aproape 120 de ani, mai mulți autori amatori au preluat sursa primară, fără a încerca să consulte documentele care ar putea să ateste sau să conteste veridicitatea celor scrise de starețului Narcis Crețulescu, transformând biserica din Pomete în cel mai vechi lăcaș de cult din Târgu-Neamț⁴.

Știrile pornite de la o presupusă realitate, amestecate în creuzetul imaginației celor care le-au distribuit, au dus la o combinație cu totul păguboasă pentru adevărul istoric. Lucrările, fie ele de dată mai veche sau mai recentă, de specialitate sau de popularizare, au perpetuat aceste greșeli și nimeni nu s-a ostenit să scoată adevărul la lumină. Tristețea este cu atât mai mare cu cât multe dintre ciudățeniile scrise despre trecutul acestei biserici, aparțin unor „istorici” cu o anumită notorietate locală și care ar fi trebuit să știe că, atunci când faci o afirmație despre trecut, trebuie să ai cel puțin două dacă nu chiar trei date concrete pe care te poți baza.

A duce prima atestare a lăcașului de cult undeva spre secolele XIII-XIV⁵ înseamnă să pângărești sufletele curate ale celor care au contribuit cu bani și poate cu muncă la ridicarea acestui edificiu.

Schimbările dese ale preoților, lipsa de interes față de cei care au contribuit prin jertfa lor la zidirea lăcașului în care slujeau și care le asigura traiul, pierderea sau neconsultarea

³ Narcis Crețulescu, *Istoria Cetății Neamțu schițată pe scurt*, București, 1905, p. 22-23.

⁴ Aceeași informație este preluată identic, fără niciun fel de comentariu critic, la Lt. Col. N. Boerescu, *Cetatea Neamțu* (Monografie), 1906, p. 20. La fel procedează într-o lucrare mai recentă și Elena Oboroceanu, *În căutarea sașilor pierduți în Moldova. Eseu*, Piatra-Neamț, 2012, p. 59.

⁵ În anul 1648, când arhiepiscopul Marco Bandini face o vizită a comunităților catolice din Moldova trece și prin Târgu Neamț, consemnând că aici sunt „trei biserici de lemn ale schismaticilor” (Marco Bandini, *Codex. Vizitarea generală a tuturor Bisericilor Catolice de rit roman din Provincia Moldova (1646-1648)*, ediție bilingvă. Introducere, text latin stabilit, traducere, glosar: prof. univ. dr. Traian Diaconescu, Iași, 2006, p. 206) în afară de mănăstirea din interiorul cetății, și una catolică „construită meșteșugit din lemn, pe o temelie de piatră, în locul unde se aflase altădată o capelă cu hramul Înălțarea Sfintei Cruci”, ridicată în 1629 (*Ibidem*, p. 202). Nu spune că ar exista o biserică catolică undeva în apropierea târgului.

arhivei ne determină să afirmăm că, la începutul secolului al XX-lea, nu se mai știa când și de cine a fost zidită biserica. Referindu-se la acest aspect, cu ani în urmă, Ioan Caproșu atrăgea atenția că „multe dintre bisericile clădite pe bază de contribuții colective, și care nu sunt nici ctitorii domnești, nici ctitorii boierești”, nu au „pisanie care să ne indice data certă a clădirii ei”⁶. Numai astfel se poate explica de ce în *Anuarul Casei Bisericii*, unde sunt trecute informații despre biserici (starea lor de conservare, din ce materiale sunt construite, anii zidirii etc.) și despre preoți (numele, studiile, de unde au venit etc.) se consemnează faptul că lăcașul de cult este din piatră, zidit între anii 1824-1832, efectuându-se o reparație generală între anii 1897-1900⁷.

Acum, printre sursele de informare a oricărui doritor de a cunoaște trecutul unui monument, se află și internetul⁸. Aici se găsește monografia bisericii⁹, desemnată, de altfel, care nu este altceva decât o preamărire adusă actualului preot paroh. Aceasta nu ne ajută cu nimic în descifrarea tainelor începuturilor bisericii, ba dimpotrivă, pune în circulație un număr mare de neadevăruri. După ce susține că pe locurile din apropierea bisericii ar fi trăit o comunitate catolică și că aceasta ar fi avut o biserică rămasă în ruină, autorul necunoscut, scrie următoarele: „La începutul secolului al XVIII-lea, în zona Neamțului, s-au stabilit foarte mulți negustori de origine armeană și, în dorința lor de a avea un locaș de cult propriu de rit ortodox armeano-gregorian au cumpărat, de la puținii catolici rămași, biserica rămasă în paragină. Armenii părăsesc orașul, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în favoarea altor centre urbane mai prospere din punct de vedere economic, biserica rămânând pustie. După o perioadă de timp credincioșii din Pometea și Pârâu-Ursului, care nu aveau un locaș de cult, au cerut aprobarea Mitropoliei să ocupe biserica armeană. Mitropolia Moldovei a obținut aprobarea de la Episcopia Armeană din Suceava pentru cedarea bisericii comunității ortodoxe din Tg. Neamț, aceasta fiind de mult timp părăsită și într-o stare deplorabilă. În anul 1834, după mai multe calcule și consultări între slujitorii bisericii și conducerea Mănăstirii Neamț – pe moșia căreia se afla biserica armeană, se decide construcția unei noi biserici, potrivit cerințelor mijlocului de secol XIX, din piatră și cărămidă, în imediata apropiere a bisericii vechi. După trei ani de osteneală, la 8 noiembrie 1837, biserica a fost

⁶ Dan Bădărău, Ioan Caproșu, *Iașii vechilor zidiri*, Iași, 2007, p. 379.

⁷ Preot paroh era Haralamb Marcoci, născut la 10 februarie 1866, absolvent al Seminarului inferior, venit aici de la biserica Sf. Gheorghe din același oraș (*Administrațiunea Casei Bisericii. Anuar*, București, 1909, p. 322).

⁸ Cu toate acestea, noi rămânem tradiționali și suntem consecvenți unui mare adevăr susținut de Ștefan Sorin Gorovei și anume: „În arhive și în diverse publicații greu accesibile – prin vechimea lor, prin tirajul lor foarte restrâns sau prin limba lor – stau, încă neintroduse în circuitul științific de la noi și, deci, nepuse la îndemâna cercetătorilor, cantități mari de știri care privesc trecutul nostru. A le aduce la cunoștința publică pe măsură ce specialiștii le «dezgroapă» din arhive și din biblioteci, devine, astfel, o obligație elementară” (Ștefan S. Gorovei, *Cuvânt înainte*, în *Izvoare străine pentru istoria românilor*, vol. III/3, volum îngrijit de Ștefan S. Gorovei, Iași, 1988, p. XII).

⁹ <https://sfvoievozi.mmb.ro/1580-scurta-monografie-parohiei> (accesat: 26.02.2025).

pregătită pentru sfințire. Slujba de sfințire a fost oficiată de către Mitropolitul Moldovei Veniamin Costache, alături de un sobor de preoți în frunte cu părintele Mardarie – starețul Mănăstirii Neamț¹⁰.

Este greu de crezut că pe acel loc a existat o comunitate catolică (cercetările arheologice de dată recentă demonstrează că, pe platoul pe care se află biserica, nu sunt decât urme de locuire cucuteniană și din epoca modernă, secolele XIX-XX¹¹) și că aceasta ar fi putut vinde o biserică armenilor. De asemenea, este dificil de demonstrat, știind cât de puține sunt documentele de la începutul veacului al XIX-lea, că a existat vreodată o discuție a credincioșilor din Pometea și Pârâu-Ursului cu înalții prelați ai Mitropoliei în vederea preluării unei biserici armenesti și că, la rândul lui, mitropolitul a purtat discuții cu episcopul armean de la Suceava. Fără a avea niciun fel de parti-pris socotim că nimeni nu poate să demonstreze că „după mai multe calcule și consultări între slujitorii bisericii (*care?*) și conducerea Mănăstirii Neamț – pe moșia căreia se afla biserica armeană, se decide construcția unei noi biserici, potrivit cerințelor mijlocului de secol XIX, din piatră și cărămidă”. Dacă s-a hotărât să se facă o zidire nouă de ce s-ar fi cumpărat una veche? De asemenea, la începutul veacului al XIX-lea nu se cunoaște a exista cerințe speciale pentru ridicarea unei bisericii. Ar fi interesant de știut unde a găsit autorul această legislație referitoare la construcția bisericilor din Moldova? Până va apărea un răspuns concret la această întrebare, credem că fiecare comunitate, în funcție de puterea financiară pe care o avea și de câți bani putea să strângă prin condica de milostenie, construia o biserică mai mare sau mai mică, din lemn sau din piatră. După cum vom vedea mai departe, nici data începerii construcției, nici cea a terminării acesteia nu este corectă, cum nici faptul că a fost sfințită de Veniamin Costachi alături de un sobor de preoți în frunte cu părintele Mardarie – starețul Mănăstirii Neamț, nu este adevărat. Dar, pentru istoria bisericii, cu toate că susținem un neadevăr, este plăcut să afirmi în fața credincioșilor că a fost sfințită de Mitropolitul Țării Moldovei.

Tot aici se mai spune că, între anii 1987-1989, „Acoperișul a fost făcut după o combinație de modele preluate de la mănăstirile Sihăstria și Râmneț, în stilul bisericilor moldovenești ștefaniene, cu două nave separate de o turlă impunătoare ridicată pe naos”¹². Frumoase cuvinte, dar să faci această combinație de acoperiș peste o biserică de secol XVIII este ca și cum ai pune unei persoane îmbrăcată cu o blană de oaie, un joben pe cap. De asemenea, se menționează eronat că Mănăstirea Râmneț (județul Alba, Transilvania) ar fi în

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Constantin Preoteasa, Roxana Munteanu, Dorin Nicola, Gheorghe Dumitroaia, *Cercetări arheologice de la Târgu Neamț – Dealul Pometea*, în *Mem. Antiq.*, XXIV, 2007, p. 303. Interesante sunt și dovezile osteologice descoperite cu prilejul acestor săpături (Florentina Olemiuc, Luminița Bejenaru, *Resturi faunistice și umane descoperite în situl arheologic de la Târgu Neamț-Dealul Pometea (județul Neamț, România)*, în „Arheologia Moldovei”, XXXIV, 2011, p. 305.

¹² <https://sfvoievozi.mmb.ro/1580-scurta-monografie-parohiei> (accesat: 26.02.2025).

Moldova și că stilul ștefanian este întâlnit la biserica de la Sihăstria construită la mai mult de trei secole după trecerea în neființă a marelui voievod.

Într-un alt material, profesorul Emanuel Balan afirmă despre biserică următoarele: „Amintită în Catagrafia de la 1820, se afla într-o situație de degradare, așa cum reiese și din documentul *Isprăvnciei Neamțului* din 1834, conform căruia epitropii bisericii au luat piatră din zidăria Cetății Neamț pentru a „*prefaci biserica*”. Reconstrucția bisericii a început chiar în același an și s-a încheiat în 1837, fiind sfințită în 1838 în prezența arhiereului Meletie Racoviță¹³. Mai departe, același autor scrie: „Biserica a fost sfințită la 25 martie 1857. Construcție din piatră cu trei turlle, dar la refacerea ei din 1899-1900, a rămas fără ele. La reparația din 1941, preotul paroh Radu Teodorescu i-a adăugat o turlă¹⁴ și că „abia pe la 1900 lucrările de refacere a acoperișului au fost încheiate, fiind construit pridvorul și pictat interiorul de către pictorii Vasile Muraru și Vasile Vodă¹⁵. Și aici, credem că este necesar să facem câteva comentarii pentru că, normalele îndreptări le vom face atunci când vom aborda momentul ridicării bisericii. Astfel, în primul rând, în *Catagrafia* fiscală din anul 1820, pe care nu credem că autorul a văzut-o în original, nu se face nicio referire la modul cum arăta construcția bisericii, ci numai la numărul de supuși pe care-i avea¹⁶. De asemenea, menționăm că, la acea dată, în Pomete era o biserică de lemn și nu aceasta de piatră pe care o vedem noi astăzi. În al doilea rând, se pomenesc două sfințiri ale ei și anume una în anul 1838 și a doua la 25 martie 1857. Oare, în mai puțin de două decenii, s-au adus așa de mari transformări monumentului încât a trebuit să fie resfințit? La cele scrise de Emanuel Balan trebuie adăugat încă un amănunt care nu poate fi trecut cu vederea. De la început, biserica a avut o singură turlă și nu trei, ceea ce ne determină să credem că autorul a preluat informația fără a avea o documentare făcută pe baza actelor de arhivă și că toate referirile la construirea sau dărânarea turelor sunt doar presupuneri. Și în acest caz avem o serie de afirmații fără a le proba cu dovezi demne de încredere, ele ducând în eroare cititorii de bună credință. Cât despre pictori, știm sigur că unul dintre ei nu ar fi putut să picteze biserica în primii ani ai secolului al XIX-lea așa cum se afirmă, dintr-un simplu motiv, acela că, probabil, încă nu se născuse sau era mult prea mic. Pictorul bisericesc Vasile Muraru stătea iarna până prin anii 70 ai secolului trecut la cumnatul lui, Sârghi Gheorghe, enoriaș al bisericii care locuia pe strada Veteranilor, nr. 31, și picta tablouri cu tematică religioasă, pe care le vindea celor din

¹³ Emanuel Balan, *Biserica „Sfinții Voievozi Mihail și Gavril” din Pometea*, în „ZiarTarguNeamț.RO”, 25 noiembrie 2017. O copie a articolului, inclusiv nota că despre istoria unei posibile biserici catolice aflată în apropierea Sfinților Voievozi va vorbi într-un material viitor, este publicată și în Emanuel Balan, *Târgu Neamț. File de istorie locală*, Editura Pim, Iași, 2020, p. 149. Autorul ia informația din lucrarea lui Gavril Luca, *Târgu Neamț. Monografie*, editor Gheorghe Dumitroaia, Piatra-Neamț, 2008, p. 369, fără a menționa că, aici, trimiterea la documentul respectiv este una greșită. Când vom analiza cele scrise de Gavril Luca vom face cuvenitele corectări.

¹⁴ Emanuel Balan, *Târgu Neamț. File de istorie locală*, p. 149.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ ANI, Vistieria Moldovei, dosar 2/1820, f. 72 v.

Pomete. Probabil că, lucrări de-ale lui mai sunt și acum la urmașii celor de atunci. În familia mea există un astfel de tablou rămas de la bunica mea maternă.

Asupra istoriei bisericii se oprește și Gavril Luca în lucrarea sa *Târgu Neamț. Monografie*, unde afirmă că, în anul 1834 „probabil că se afla într-o stare de degradare accentuată”¹⁷. Autorul, la trimitere, spune că informația a fost luată din studiul lui Dumitru Constantinescu, *Sate nemțene dispărute (I). Răteștii*, publicat în „Memoria Antiquitas”, III, 1971, Piatra Neamț, fără a preciza însă pagina¹⁸. Citind textul la care face referire, nu am găsit nicăieri această informație. Dar cele spuse sunt corecte, luate dintr-un studiu al aceluiași autor, intitulat *9 documente moldovenești inedite (1834)*¹⁹. La 8 august 1834, Vasile Gorgos, priveghetorul Ocolului de Sus, trimitea o adresă către Isprăvnicie prin care, printre altele, informa „c-uni(i) din epitropi(i) bisăricii Mai Marilor Voe(i)vozi din N(e)amț, vo(i)esc a prifaci aci besărică au scos o somă de piază de la cetate, surpând-o de sus, din zădă și pără acum n-au zăditu, dară au a să apuca acu, curân(d), de zădiri și vor întrebuința-u în zădi(u). Pentru aceas(ta) ce dezlegari, dac(ă) va fi poronca cinst(itei) Is(prăvnicii), ca să o opresc și pe acei(a), sau să rămăe, după cum au scosu, pentru a lor trebuință”²⁰. Răspunsul Isprăvniceii vine la 14 august și spune următoarele: „pentru piatră ci au dăr(ă)mat din ace cetate, dacă pără acum va fi apucat a să și rădica de cătră acei ci au dărâmat-o va rămăne bine rădicată”²¹.

De asemenea, Gavril Luca, fără a menționa de unde a luat informația, face referire la *Sinodicul* din 1872 și vorbește despre *Pomelnicul* bisericii, unde se afirmă că «prin osteneala preotului Chiriac s-au zădit din nou din piatră la anul 1857 martie 25»²². El este de părere că, în pomelnic este o greșeală deoarece, la acea dată, în biserică slujea preotul Constantin. Nu avem imaginea cu pomelnicul și nici nu ni se spune unde poate fi găsit, dar credem că este o citire greșită a cifrei 5, care în realitate este 3. În *Sinodic* se arată că a fost terminată în 1837 de către preotul Chiriac, ceea ce este adevărat. Așadar, nici informația din *Pomelnic* nu este una falsă.

Dar până să ajungem să prezentăm istoria construirii actualei biserici din piatră din Pomete, să aruncăm o scurtă privire asupra știrilor oferite de documente despre preoții slujitori la biserica din mahalaua Pomete. Locuirea în această zonă a orașului este relativ nouă deoarece satul nu apare în catagrafia întocmită între 1772-1774 de administrația rusă, ceea ce ne duce cu gândul la faptul că primii locuitori erau de curând așezați²³ aici, posibil

¹⁷ Gavril Luca, *Târgu Neamț. Monografie*, editor Gheorghe Dumitroaia, Piatra-Neamț, 2008, p. 369.

¹⁸ Dumitru Constantinescu, *Sate nemțene dispărute (I). Răteștii*, publicat în *Mem. Antiq.*, III, 1971, p. 509-520.

¹⁹ Idem, *9 documente moldovenești inedite (1834)*, în *Mem. Antiq.*, II, 1970, p. 505-510.

²⁰ *Ibidem*, p. 507; pentru că există mici greșeli de lectură am preferat să folosim transcrierea noastră, vezi ANI, Isprăvnicia Neamț, tr. 634, op. 696, dosar 35, f. 5.

²¹ ANI, Isprăvnicia Neamț, tr. 634, op. 696, dosar 35, f. 7 v.

²² Gavril Luca, *op. cit.*, p. 369.

²³ În februarie 1757, Constantin Racoviță întârea Mănăstirii Neamț tot locul domnesc din Târgu Neamț, cu toată moșia din jurul târgului, cu mahalalele Humulești, Pometea și Pârâul Ursului (Lt.

fiind localnici din jurul târgului, dar și bejenari veniți din zona Transilvaniei cărora li s-au alăturat așa-ziii ruși, în realitate fiind populație de peste Prut²⁴. Spre această concluzie ne conduce și faptul că satul Pomete este întâlnit în harta întocmită de F. G. De Bawr între 1768 și 1774²⁵. Considerăm că, la scurt timp după întemeierea satului în zona unde erau livezile²⁶ târgoveților, dar și pădurea, acesta se unește cu târgul, însă înainte de 1803²⁷, când este menționat ca mahala a orașului²⁸. Posibil ca locuitorii de aici, împreună cu credincioșii din Valea Ursului, să fi avut aceeași biserică la care mergeau să se închine. Nu știm când a fost ridicată aceasta, dar în *Catagrafia* din anul 1820 sunt pomeniți, după cărțile domnești pe care le aveau, 10 breslași ai preoților de la biserica Sfinții Voievozi din Pometea, în condițiile în care, cei de la biserica Sfântul Gheorghe aveau 15, Sfântul Dumitru 9 și Adormirea 4²⁹. Atunci, în Pomete, exista o biserică de lemn unde slujeau unul sau mai mulți preoți din cei

Col. N. Boerescu, *op. cit.*, p. 24). Până în momentul actual al cercetării nu știm la ce document se referă autorul, mai ales că el nu se înscrie în tipicul unui act al timpului. Probabil cel din 5 februarie 1757 (*Istoria sfintelor mănăstiri Neamț și Secu a arhimandritului Andronic Popovici*, vol. I, editori Vichentie Amariei, Florin Țuscanu, Viorel Neculau, *Prefață* de Ion Gumenăi, *Studiu introductiv* de Dormidont Bădăraș, Piatra-Neamț, 2015, p. 178), dar în acesta nu sunt pomenite mahalalele. Posibil să fie și aici o mistificare a adevărului.

²⁴ ANI, Mitropolia Moldovei, Condiți, dosare 10, f. 11.

²⁵ *Tezaurul toponimic al României. Moldova. Repertoriul istoric al unităților administrativ-teritoriale (1772-1988)*, Partea a 2-a. Unități simple, vol. II, p. 925, sub voce.

²⁶ Ion Creangă în *Amintirile sale* când face descrierea localităților din jurul Humuleștilor spune că „spre crivăț, peste Ozană vine Târgul Neamțului, cu mahalalele Pometea de sub dealul Cociorva, unde la toată casa este livadă mare, Țuțuieții veniți din Ardeal cari mănâncă slănină răncedă, se țin de coada oilor, lucrează lână și sunt vestiți pentru teascurile de făcut oloi, și Condrenii cu morile de pe Nemțșor și pielele de făcut sumane” (Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*, în *Povești, Amintiri, Povestiri*, București, 1987, p. 178-179).

²⁷ La 23 septembrie 1814, domnul trimitea o poruncă fostului mare vornic Manolache Dimache prin care îl informa că a primit jalbă de la locuitorii din satele Pometea și Pârâul Ursului prin care arătau că sunt asupriți cu cele 12 zile ce trebuiau a le face Mănăstirii Neamțului, deoarece „din întru vechime ar fi fost unite cu vatra târgului cu nume de mahalali și însuși stare locului îi adivergește de mahalali fiind tot una cu târgul” (ANI, Mănăstirea Neamț, CXXX/77). Mai târziu, la 22 aprilie 1820, locuitorii „din satele Pometile, Pârâul Ursului și Humulești”, în urma mai multor jalbe date către domn au ajuns la o învoială cu călugării de la mănăstire pentru muncile pe care trebuiau să le presteze (*Ibidem*, XII/2). După cum se vede, satele Pometea și Pârâul Ursului, acum părți ale târgului, conform catagrafiei fiscale din acel an, erau considerate de mănăstire ca fiind sate separate.

²⁸ *Ibidem*; vezi și *Tezaurul toponimic al României. Moldova. Repertoriul istoric al unităților administrativ-teritoriale (1772-1988)*, Partea a 2-a. Unități simple, vol. II, p. 925, p. 1196, *vocea Târgu Neamț*; nici în condica Vistieriei din 1816 nu apare ca sat separat locuitorii fiind probabil integrați la mahalagii târgului; vezi și Corneliu Istrati, *Condica Vistieriei Moldovei din anul 1816*, Iași, 1979, p. 8.

²⁹ ANI, Vistieria Moldovei, dosar 2/1820, f. 72.

menționați în *Catagrafie*³⁰. Primul lăcaș de cult, așa cum reiese din documente, era din lemn și pare să fi fost ridicat undeva între ultimii ani ai veacului al XVIII-lea și începutul celui următor atâta timp cât o parte din preoți și alți oameni ai bisericii erau veniți „la cererea ctitorilor”³¹.

La 1 ianuarie 1829 era trimisă o „Înștiințare pentru slujitorii preoți ai bisericii și a copiilor lor parte bărbătească și fâmeiască ce să află în Pometele, mahalaoa Târgului Neamțului la biserica Mai Marilor Voievozi pe anul acesta”³² semnată de ierei Zaharia duhovnic și ierei Chiriac Stamatin. În recensământ sunt înregistrați toți slujitorii de la biserică împreună cu familia, fiecăruia dintre ei menționându-i-se și vârsta. De asemenea, este prezentată pe scurt pregătirea profesională și locurile pe unde au slujit.

În parohie erau 84 de case în care trăiau moldoveni, ungureni și ruși, 167 de persoane parte bărbătească și 152 de persoane parte femeiască, un total de 319 persoane³³.

Într-o „biserică de lemn cam slabă înlăuntru, îndestulată cu podoabile, veșmintele și cărțile” având și două clopote, slujeau următorii preoți:

1 Zaharie duh(ovnic), de 58 de ani, căsătorit cu Ioana de 47 de ani, având trei copii: Gheorghie de 15 ani, care „învață la cântări”, Catinca de opt ani și Bălașa de șase ani. Era „de neam moldovan, ficior de mirean, hirotonit de preosfinția sa mitropolitul Iacov cu păcuenie din anul 1798 aprilie 16 și rânduit la popor în Târgul Neamțului, la biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului, și cu carte de mutare din anul 1805, în satul Cozmești, ținutul Iașului, din porunca smeritului Dimitrie, episcop al Benderului-Achermanului veceară Mitropoliei Moldovei să fie slujitoriu bisericii ruse și grecești din poftirea mării sale polcovnicului Manoil Balș răposat, cu carte de mutare din anul 1811 dechem(brie) 19. Și de acolo din poftirea dumisali Dimitrache Ghica s-au mutat la biserica în satul Țabucanii, ținutul Neamțului, cu carte de mutare a preosfințitului mitropolit Veniamin din anul 1824 april(ie) 30. Iarăși prin carte de mutare a preosfințitului mitropolit Veniamin prin cererea ctitorilor și a epitropilor a bisericii Sfinților Mai Marilor Voievozi, în mahalaoa Târgului Neamțului, Pomete, s-au așăzat slujitoriu duhovnic bisericii Sfinților Voievozi unde și acum se află”³⁴.

2 Preotul Ștefan, de 50 ani, căsătorit cu Paraschiva de 49 ani. „De neam moldovan, ficior de preot. Hirotonit de preosfinție sa vlădica Nicodim din anul 1801, iară păcuenie prădată de turci, prin rânduire preosfințitului mitropolit Iacov la popor în Târgul Neamțului la biserica Adormirii Maicii Domnului și cu carte de mutare, iarăși prădat de turci, rânduit

³⁰În *Catagrafia* din 1820 la rubrica „Preoți și alți slujitori a bisăricilor” din Târgu Neamț au fost trecuți: preoții Ștefan, alt Ștefan, Adam, Cozma, Dimitrii, Toader, Ioan, Stavarachi, Gheorghii, Vasilii, diiaconii Gherasim, Simion și dascălii Paraschiv și Stratul (ANI, Vistieria Moldovei, dosar 2/1820, f. 73 v.)

³¹Idem, Mitropolia Moldovei, Condicti, dosar 10, f. 10 v. 11 r. și 11 v.

³²*Ibidem*, f. 10.

³³*Ibidem*, f. 10 v.- 11 r.

³⁴*Ibidem*.

de preosfinție sa mitropolit Veniamin la popor în Pometile, mahalaua Târgului Neamțului, la biserica cu hramul Mai Marilor Voievozi unde și acum se află”³⁵.

3 Preot Chiriac de 29 ani, căsătorit cu Smaranda de 20 ani. Avea o fetiță, Ecaterina, de doi ani. „De neam moldovean, ficior de preot, hirotonit de preosfinție sa mitropolit Veniamin cu păcuenie din anul 1827 februarie 27, rânduit fiind la popor în satul Pometile, mahalaoa Târgului Neamțului, la biserica cu hramul Mai Marilor Voievozi unde și acum se află”³⁶.

4 Diacon Pavel de 60 de ani, văduv, având copii pe Costantin de 26 de ani, învățat, căsătorit cu Maria de 20 de ani, Ioan de 16 ani, care învață la ceaslov, Maria de 14 ani, Ilie de 10 ani, învață la vecernie, și Smaranda de 9 ani. „De neam moldovean, ficior de mirean, hirotonisit de preosfinție sa chir Nicodin Sinadon, cu păcuenie din anul 1806 dechem(vrie) 15, prin rânduire preosfințitului mitropolit Veniamin la popor în satul Pometile, la mahalaua Târgului Neamțului, la biserica cu hramul Mai Marilor Voievozi”³⁷.

5 Dascăl Paraschiv de 37 ani, văduv, având copii pe Ștefan de 12 ani care învață la ceaslov și Smaranda de 8 ani. „De neam moldovan, ficior de mirean, cu carte de dascălie din anul 1820 fev(ruarie) 3 și cu primirea preoților și poporenilor s-au pus dascăl la această biserică unde și acum se află”³⁸.

6 Ponomar³⁹ Ioan de 26 ani, căsătorit cu Safta de 20 de ani. „De neam moldovan, ficior de mirean, cu carte de ponomar din anul 1827 april(ie) 9, priimit de preoți și poporeni la această biserică unde și acum să află”⁴⁰.

7 Dascăl Stratul de 40 de ani, căsătorit cu Ifimie de 35 ani, având un fiu de 14 ani care învață la ceaslov. „De neam moldovean, ficior de mirean, cu carte de dascălie din anul 1823 mai 12. Priimit fiind de preoți și poporeni la această biserică unde și acum se află”⁴¹.

8 Dascal Thoma de 28 ani, căsătorit cu Maria de 25 ani, având o fiică Mărgărinta de 4 ani. „De neam moldovean, ficior de preot, priimit de preoți și poporeni la această beserică unde și acum se află”⁴².

9 Starostele Chirilă de 55 de ani, căsătorit cu Palaghie de 50 de ani. „De neam ungurean, ficior de mirean, cu primirea ctitorilor și a preoților și poporeni. S-au pus staroste la această beserică unde și acum se află”⁴³. Interesant este că starostele Chirilă este ungurean, adică venit din părțile Transilvaniei, fiind acceptat de credincioși, de ctitori (dacă nu era și

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, f. 11 v.

³⁹ Paraclisier.

⁴⁰ ANI, Mitropolia Moldovei, Condiți, dosar 10, f. 11v.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*.

el unul dintre ei) și de preoți ca să aibă grijă de partea materială și să coordoneze destinele acestei biserici.

Tot din acest an avem și o altă catagrafie cu toți poporenii care diferă puțin față de cealaltă statistică în ceea ce privește numărul celor care se spovedeau și se împărtășeau la această biserică⁴⁴. Aici sunt trecute nominal 334 de persoane, din care 172 sunt bărbați și 162 sunt femei, iar ca număr de familii sunt 81. Interesant este faptul că din cele 81 de familii, la 14 dintre ele murise soțul (17,2%), din care doi erau slujitori la biserică (diaconul Pavel și dascălul Paraschiv), iar la 5 dintre ele murise soția (6,1%). În total 23,45% din familii aveau decedat unul dintre soți. Cea mai în vârstă familie era cea a soților Stoica, soțul având 78 de ani, iar soția, Icaterina, 71 de ani, cei mai tineri fiind Gheorghe Ciubotaru de 23 de ani și soția sa, Safta, de 21 de ani. Familia cea mai numeroasă era a văduvei Ștefania care avea șase copii. Din cele 162 de femei, mai mult de jumătate (57,40) aveau numele Maria (41), Smaranda (17), Icaterina (16), Anastasia (11) și Ioana (8). La bărbați, cel mai des nume întâlnit era Ioan (26) urmat de Ștefan (14) și Nicolae (8).

Credem că este destul de interesant pentru cititorul de astăzi să vadă numele familiilor care veneau la această biserică acum aproape 200 de ani în urmă.

Vidomostia satului Pometile, mahalaoa Târgului Neamțului, pe anul acesta 1829

Numărul oamenilor			Anii de la naștere		
Caselor	Partea bărbătească	Partea fămeiască	Poporenii	Partea bărbătească	Partea fămeiască
1	1		Preotul Ștefan	50	f. 7 r.
		1	Preoteasa Paraschiva		45
2	2		Preotul Chiriiac	28	
		2	Preoteasa Smaranda		25
		3	Ecaterina		2
3	3		Diacon Pavel	60	
	4		Ficior Constantin	26	
		4	Fimeia Marie		20
	5		Fii Ioan	16	
		5	Marie		14
	6		Ilie	10	
		6	Smaranda		9

⁴⁴ Idem, Condici, nr. 1, f. 7-10.

4	7	Dascalul Paraschiv	37	
	8	Fecior Ștefan	14	
		7 Smaranda		8
5	9	Dascalul Stratul	40	
		8 Dăscălița Iftimie		35
	10	Ștefan fecior	14	
6	11	Starostile Chirilă	55	
		9 Soție Palaghie		50
7	12	Ponomar Ioan	26	
		10 Fimeia Safta		20
8		11 Preoteasa Ioana		47
	13	Fiu Gheorghe	15	
		12 Balașa		6
9	14	Neculai Cibotar	30	
		13 Fimeia Marie		26
	15	Neculai	20	
	16	Ștefan	15	
	18	Gheorghe	8	
		14 Dochîța		14
				f. 7 v.
10	19	Cozma Solonari	44	
		15 Fimeia Marie		41
	20	Fii Necolai	14	
	21	Ștefan	20	
	22	Ioan	12	
		16 Dochîța		15
11	23	Dimitrie Ciubotariu	41	
		17 Fimeia Marie		39
	24	Necolae	12	
	25	Ilie	2	
12	26	Gheorghe Ciubotariu	23	
		18 Fimeia lui Safta		21
	27	Fii Ștefan	10	
		19 Marie		7
		20 Ileana		3
13	28	Thoma Țuțuiian	62	
		21 Fimeia Marie		56
	29	Fii Ioan	8	
14	30	Dimitrie Țuțuiian	25	
		22 Fimeia Marie		21

	23	Fii Paraschiva	4
15	24	Paraschiva văduv(ă)	63
	31	Fii Antonie	18
	32	Vasile	12
16	33	Ionițe Olariu	34
	25	Fimeia Marie	29
	34	Fii Chirilă	12
	35	Ghiorghie	6
	26	Smaranda	2
17	36	Theodor Căruță	31
	27	Fimeia Marie	29
	37	Fii Costantin	6
	38	Ion	2
	28	Ileana	4
18	39	Cozma Condre	26
	29	Fimeia Iftimie	24
	40	Fii Thoma	10
	41	Simioan zet Curugă	31
	30	Fimie Marie	28
19	42	Costantin Condre	32
	31	Fimeia Ileana	22
	43	Fii Ioan	4
	32	Casandra	8
	33	Icaterina	6
20	44	Costantin Postolache văduv	48
	45	Fii Ștefan	14
	34	Icaterina	16
	35	Casandra	11
	36	Paraschiva	8
		f. 8 r.	
21	46	Gavril Ozan	38
	37	Fimeia Safta	26
	47	Fii Ghiorghie	11
	38	Casandra	6
	48	Necolai	28
	39	Fimeia Anastasie	26
22	49	Pavel Postolache văduv	52
	40	Fii Marie	18
	41	Smaranda	8
	42	Rucsanda	5

23	50	Costantin Olariu	34	
		43 Fimeia Ifrosâna		26
	51	Fii Vasile	7	
	52	Lupul	5	
		44 Margăreta		9
		45 Anastasie		2
24	53	Iftimie Olariu	38	
		46 Fimeia Ana		34
	54	Fii Gavril	5	
		47 Irina		16
25	55	Toader Olariu	31	
		48 Fimeia Icatrena		26
		49 Fii Anastasie		3
26	56	Ioil Postolache	30	
		50 Fimeia Anastasie		27
	57	Fii Ioan	7	
	58	Ghiroghie	5	
		51 Marie		18
		52 Smaranda		8
27	59	Stoica	78	
		53 Fimeia Icaterina	71	
28		54 Anastasie văduvă		51
	60	Fii Lupul	32	
	71	Simioan	30	
		55 Marie		18
29	62	Ilie Butnari	48	
		56 Fimeia Safta		42
	63	Fii Ioan	16	
	64	Theodor	13	
		47 Casandra		11
		58 Icaterina		8
		59 Dochîța		6
30	65	Ioan Bogos	30	
		60 Fimeia Anastasie		26
	66	Fii Theodor	5	
31		61 Palaghie văduvă		56
	67	Fii Vasile	32	
	68	Toader	26	
		62 Smaranda		8
				f. 8 v.

	69	Toader a Chirițoai	34	
	63	Fimeia Ioana		28
32	70	Costantin Botezat	34	
	64	Fimeia Marie		26
	71	Fii Necolae	7	
	65	Rocsanda		10
33	72	Ioan Bărbăcari	32	
	66	Fimeia Marie		29
	73	Fii Costantin	9	
	74	Ioniță Bărbăcariu	36	
	67	Fimeia Marie		30
	75	Fii Vasile	3	
34	76	Luca Bărbiiaru	43	
	68	Fimeia Ileana		40
	77	Fii Grigorie	8	
	78	Gavri	6	
	69	Marie		12
	70	Smaranda		10
35	79	Toader a Săminei	27	
	71	Fimeia Icaterina		22
	80	Fii Vasile	3	
36	81	Ion a Ciubotăriței	38	
	72	Fimeia Icaterina		30
	82	Fii Gheorghe	15	
	73	Marie		8
37	83	Ștefan Budană	62	
	74	Fimeia Theodora		36
	84	Fii Gheoghie	14	
	85	Grigorie	11	
	86	Ioan	3	
38	87	Ioniță Bărbăcaru	72	
	75	Fimeia Marie		68
	88	Fii Simioan	32	
39	89	Pavel Duban	52	
	76	Fimeia Dochița		46
	90	Fii Ioan	20	
	91	Grigorie	18	
	92	Gheorghii	15	
	77	Rocsanda		13
40	78	Ileana vădană		41

	93	Fii Ghiorghe	20	
41	94	Andrei Corugă	50	
	79	Fimeia Sofronie		38
	80	Fii Icaterina		15
				f. 9 r.
42	95	Alecsandru Berbecaru	31	
	81	Fimeia lui Marie		23
	96	Fii Ioan	12	
	82	Paraschiva		10
43	97	Grigorie Bărbăcariu	60	
	83	Fimeia lui Marie		49
	98	Fii Ghiorghe	14	
	84	Smaranda		12
	85	Dochița		8
44	99	Ștefan Savin	50	
	86	Fimeia lui Marie		42
	100	Fii Thoma	14	
	101	Sava	10	
	97	Ioana		10
45	88	Ioana văduv(ă)		52
	102	Fii Luca	32	
	103	Ioan	26	
	89	Ifrisăna		24
	90	Anastasie		20
46	104	Ioan Cibotariu	41	
	91	Fimeia lui Marie		36
	92	Fii Rocsanda		11
47	105	Vasăle Țuțuiian	34	
	93	Fimeia lui Ava		26
	94	Fii Safta		4
48	95	Anastasie văduv		50
	106	Fii Ioan	24	
	107	Scridon	13	
	96	Paraschiva		10
49	97	Smaranda vădană		36
	108	Fii Costantin	18	
	98	Icaterina		7
50	109	Vasile Trofin	28	
	99	Fimeia lui Marie		26
	110	Fii Ioan	11	

	111	Antonie	3	
51	112	Dimitrie Ropotă	46	
	100	Fimeia Ioana		36
	113	Fii Ioan	12	
	114	Vasile	8	
	101	Rucsanda		5
52	115	Gavril Țuțuian	26	
	102	Fimeia lui Marie		22
	103	Fii Paraschiva		2
53	104	Ștefanie văduv(ă)		48
	116	Fii Ioan	20	
	117	Manolache	12	
	118	Necolae	8	
	105	Ioana		24
	106	Marie		6
	107	Smaranda		3
				f. 9 v.
54	119	Gavril Nemțușor	52	
	108	Fimea lui Safta		38
	120	Fii Vasile	13	
	109	Smaranda		6
55	121	Ursche Borde	68	
	110	Fimeia Casandra		49
	122	Fii Gavril	16	
	111	Ileana		8
56	123	Priubu Țuțuian	40	
	112	Fimeia Dochița		41
	124	Fii Ioan	4	
57	113	Smaranda vădană		26
	125	Vasile	6	
58	126	Vasile Cosău	40	
	114	Fămeia Anastasie		32
	127	Fii Grigorie	4	
	115	Marie		12
	116	Smaranda		5
59	128	Penu	41	
	117	Fimeia Vasilca		32
	129	Fii Vasile	9	
	130	Gavril	8	
	131	Postolache	3	

		118	Marie		13
		119	Ileana		10
60	132		Gavril Radu	32	
		120	Fimeia Marie		26
	133		Fii State	8	
	134		Theodor	6	
		121	Icaterina		4
61	135		Andrei Burlacu	30	
		122	Anghilina văduv(ă)		50
	136		Fii Ioan	25	
		123	Safta		23
62	137		Ioan Alupei	60	
		124	Fimeia lui Marie		40
	138		Fii Miron	10	
		125	Paraschiva		8
63		126	Irina văduv(ă)		50
	139		Fii Ioan	24	
	140		Iacob	10	
		127	Marie		18
64	141		Necolae	28	
		128	Fimeia Dochîța		24
	142		Fii Ștefan	2	
65	143		Toader Rus	36	
		129	Fimeia Irina		28
	144		Fii Vasile	11	
	145		Ioan	7	
		130	Marie		9
					f. 10 r.
66	146		Hriscu Rus	32	
		131	Fimeia Paraschiva		30
		132	Fii Marie		10
		133	Anastasie		
67	147		Nicolae Sasu	31	
		134	Fimeia Icaterina		26
	148		Fii Grigorie	2	
68	149		Ștefan Strig	26	
		135	Fimeia Icaterina		20
	150		Fii Vasile		
69	151		Ștefan Ungurean văduv	71	
	152		Fii Neculae	20	

		136	Ioana		18
		137	Irina		16
		138	Dochița		10
70	153		Dănilă Stratu	60	
		139	Fimeia Dochița		41
	154		Fii Ștefan	8	
		140	Icaterina		18
		141	Ioana		16
		142	Anastasie		13
71	155		Gheorghe Dănilă	28	
		143	Fimeia Marie		22
72	156		Theodor	36	
		144	Fimeia Marie		29
	157		Fii Gavril	4	
	158		Alexandru	2	
73	159		Ioan Bărghieriu	38	
		145	Fimeia Icaterina		27
	160		Fii Vasile	10	
		146	Smaranda		7
74		147	Marie văduv(ă)		36
	161		Fii Vasile	9	
		148	Paraschiva		18
		149	Anastasie		16
75		150	Marie Cumpăneasă văduv(ă)		41
	162		Fii Ioan	26	
	163		Petre	21	
	164		Ștefan	12	
		151	Smaranda		18
76	165		Gavril Savin	54	
		152	Fimeia Irina		32
		153	Fii Marie		14
		154	Smaranda		8
		155	Ileana		5
		156	Icaterina		3
77		157	Marie Mărculeasă văduv(ă)		64
	166		Fii Ilie	23	
f. 10 v.					
78	167		Chirilă Inisău	39	
		158	Fimeia lui Palaghie		36
79	168		Ioan Dăniă	40	

	159	Fimeia lui Icaterina	38
	169	Fii Theodor	15
80	170	Chirilă Ilisei	68
	160	Fimeia Palaghie	60
81	171	Gavril sân Iordache	36
	161	Fimeia lui Marie	26
	172	Iordache	5
	162	Paraschiva	8

ANI, Mitropolia Moldovei, Condicti, nr. 1.

În anul 1832, în urma apariției Regulamentului Organic, se hotărăște ca, la fiecare biserică unde sunt între 100 și peste 400 de locuitori, să rămână numai doi dascăli⁴⁵. Pentru transpunerea în practică a acestei obligații, Vistieria și Mitropolia au trimis circulare către protopopi care urmau să facă modificările. În aceste condiții, iconomul Grigorie, protopopul de Neamț, alege ca unul dintre dascălii care să rămână la biserica Sfinții Voievozi din Târgu-Neamț să fie „Ștefan sân Maftei din satul Humulești venit în tăbliță cu satul”⁴⁶. Alături de acesta, continua și Ion, fiul Enculeasăi prescornița⁴⁷.

Începuturile bisericii actuale de zid ne duc către anul 1833. Așa cum afirma preotul Chiriac, cel care s-a străduit să ridice sfântul lăcaș, la 1 septembrie în acel an a fost sfințit locul și s-a pus piatra de temelie⁴⁸. Se pare că, la început, lucrările de construcție s-au desfășurat destul de greu, materialul fiind cu anevoie de procurat și de adus până pe dealul pe care se ridica biserica. Așa cum am văzut mai sus, episcopii bisericii, pentru a face economie și a avea și o piatră bună de construcție, au apelat la modalitatea cea mai sigură și mai puțin costisitoare: să dărâme o parte din zidul de deasupra al cetății și să ia materialul necesar ridicării bisericii⁴⁹. Acest lucru se întâmpla în vara anului 1834 când s-a scos piatra pentru a se „prifaci” biserica care „pără acum n-au zădit-o, dară au a să apuca acu, curând, de zădiri și vor întrebuița-o în zădi(u)”⁵⁰. Cu toate că se interzisese a se mai lua piatră de la cetate, episcopii au primit încuviințare în acest sens „ci au dăr(ă)mat de pe cetate, dac ... au apucat a o săpa de pe cetate, apoi va ave voi a o rădica pe ace piatră dărmată gios, iar nu mai mult”⁵¹.

⁴⁵ A se vedea Anexa Litera A, *Pentru așezământul tagmei bisăricești din toată țara, spre a să putea ține în starea cea mai încuviințată, urmează a i se face mărginire prin aceste mai gios însămnate articule (Regulamentul Organic al Moldovei, ediție integrală realizată de Dumitru Vitcu și Gabriel Bădărău, cu sprijinul lui Corneliu Istrai, Iași, 2004, p. 203).*

⁴⁶ ANI, *Isprăvnicia Neamț*, tr. 634, op. 696, dosar 330, f. 49.

⁴⁷ *Idem*, Vistieria Moldovei, dosar 92/1832, f. 33 v.

⁴⁸ *Idem*, Documente, 598/122.

⁴⁹ Dumitru Constantinescu, *9 documente moldovenești inedite (1834)*, p. 507.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, p. 508.

În continuare, privighetorul ocolului era atenționat că „pentru viitorime va fi cu îngrădire a nu îngădui -a să lua măcar nici o piatră”⁵² din zidurile cetății.

Parohia nu era una bogată. De aceea, preotul Chiriac a făcut apel la Mitropolie să i se elibereze o condică de milostenie ca să poată merge să solicite danii pentru ridicarea din temelie a bisericii. Cu sumele strânse de la donatori, cu ajutorul enoriașilor și cu speranța că va reuși să adune toți banii necesari finalizării, a început construcția. Dar, cu toată strădania sa, timp de patru ani de zile a putut aduna, după cum scria cu durere în suflet, dar și cu năduf, numai 8.854 lei⁵³.

Încă de la început biserica a fost gândită a fi încăpătoare pentru toți enoriașii pe care-i avea. Astfel, lungimea ei de la pronaos la altar era de 9 stânjeni⁵⁴ (aprox. 18 m), la strane era de 4 stânjeni⁵⁵ (aprox. 8 m), iar grosimea zidului era de 7 palme⁵⁶ (aprox. 1,75 m). Dar, iată cum arată documentul care prezintă clar și fără niciun fel de echivoc etapele ridicării bisericii și greutățile pe care le-a întâmpinat preotul până a ajunge să slujească în ea.

„1838 ghen(a)r 20

Pe temeiul aceștii jalobe s-au slobozit cerșuta noi condică supt no. 17.

Prea sfinție i înalt și mult mult milostive stăpâne

Cu giutorul lui Dumnezeu și cu mila și blagoslovenia înalt preosfințiilor voastre am săvârșit biserica cu hramul Mai Marelui Voievozi din mahala Pometi a Târgului Neamțul, ci am început-o la anul 1833, 1^u săpt(embrie), lungime bisericii 9 stânjini, cu oltariu, cu oltariul ei și lărgime 4 stânjini la strani, grosăme dzidiului 7 palmi, zidiul tot de piatră, înălțame(a) lui până la acoperământ de 3 stânjini și 6 palmi, cu răftinu⁵⁷ cu tot, cu turn în mijloc, înălțime(a) lui de la acoperământul bisericii în sus până la al lui acoperământ esti de 3 stânjini și șasă palme, acoperiti și turnul și biserica cu șindilă și boiti verdi și roșu. Pe dinăuntru tencuită gata toată, iară pi dinafară numai turnul s-au tencuit. La care am cheltuit 20.062 lei și 6 par(ale), iară cu condica s-au strâns numai 8.854 lei, iară cu cielalți bani până la împlinire de 20.062 lei și 6 par(ale) m-am îndatorit pi la niguțitori după cum să arată în condicile somarisate de însuși protopopul ținutului. Și fiindcă catapiteazma acum să lucrează și tocmala ei este să-i dau 2 mii lei de săpat numai, iar de zugrăvit mă i-au lăsat 200 galbini.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ ANI, Documente, 598/122.

⁵⁴ În Moldova stânjenul avea aproximativ 2 m.

⁵⁵ ANI, Documente, 598/122.

⁵⁶ *Ibidem*. Erau două tipuri de palme: palma normală aprox. 25 cm, iar palma domnească aprox. 28 cm.

⁵⁷ Partea de deasupra zidăriei unei clădiri, terminată în roșu.

Pentru aceasta plecat mă rog înalt preosfințiilor voastre ca să binivoiți a-mi slobozi altă condică noao fiindcă în ace vechi sânt puțini fili albe, ca să mă pot plăti di datorii și să pot aduci și biserica întru săvârșire cu toati celi trebuincioasă, și va rămâne veșnică pomenire preosfințiilor voastre.

La mila înalt preosfințiilor voastre supus,

Chiriac duhovnic, sac(helar).

1838 ghenari 15 zile⁵⁸.

Din cele de mai sus rezultă că, la 15 ianuarie 1838, biserica era parțial finalizată. În interior era tencuită, așa cum va rămâne multă vreme de acum înainte, era acoperită cu șindrilă vopsită în verde și roșu, iar turla era și ea tencuită. Măi rămăsese de tencuit exteriorul, se comandase sculptarea catapeteasmei, care costa 2.000 de lei, dar și pictarea icoanelor cu suma de 200 de galbeni⁵⁹. Iconostasul bisericii, așa cum aflăm dint-o informație ulterioară, a fost executat la Mănăstirea Râșca⁶⁰, banii fiind donați de Anton Patrașcu⁶¹.

Odată finalizate lucrările, biserica a fost sfințită de arhimandritul Meletie Racoviță⁶².

Dintr-o Catagrafie a bisericilor din ținutul Neamț din ianuarie 1849 aflăm că, la biserica Sfinții Voievozi din Târgu-Neamț epitrop era economul Chiriac⁶³.

Din *Sinodicul* întocmit în anul 1872, descoperim câteva informații deosebit de importante pentru începuturile bisericii din Pomete. La doi ani după târnosire⁶⁴, a fost podită cu dușumele care au rezistat 18 ani, pentru ca, după aceea, să fie înlocuite cu altele din cărămidă⁶⁵. Apoi, se precizează în același document, „porticul”⁶⁶ și clopotnița s-au edificat⁶⁷ la anul 1862, și altarul deasupra porticului în onoarea Sfinților Voievozi Mihail și Gavril⁶⁸.

Așa cum ne-am propus, investigația noastră a avut în vedere numai anii de început ai bisericii care se termină cu informațiile prezentate în *Sinodicul* din anul 1872. De acum

⁵⁸ ANI, Documente, 598/122.

⁵⁹ O sumă destul de mare, dacă ținem cont că Ana Câmpeanu din Năsăud, mama Veronicăi Micle, cumpăra la 10 august 1850 casa din Târgu Neamț, „din lemn și zid, acoperită cu draniță, având cerdac și compusă din patru odăi, nouă ferestre, șase uși și trei sobe cu horn, pe jos podeală, având în ogradă fântână, beciu, grajd și șură cu loc de pomi împrejmuit cu gard de scândură după întinderea și stăpânirea actuală” (Gh. Radu, *Contribuții la istoria județului Neamț*, vol. II, Piatra-Neamț, 2009, p. 157).

⁶⁰ ANI, Mitropolia Moldovei, Sinodice, dosar 106, f. 4 r.-v.

⁶¹ *Ibidem*, f. 5 r.

⁶² *Ibidem*, f. 4 v.

⁶³ Idem, Administrative, dosar A 20/1849, f. 31 v.

⁶⁴ Sfințire

⁶⁵ Idem, Sinodice, dosar 106, f. 4 r.-v.

⁶⁶ Intrare monumentală într-un edificiu.

⁶⁷ Construit.

⁶⁸ *Ibidem*.

înainte, rămâne ca cercetări viitoare să scoată la iveală alte momente demne de transmis generațiilor viitoare, despre un monument care merită să aibă o monografie scrisă după toate regulile cercetării științifice.

THE BEGINNINGS OF THE „HOLY VOIVODES” CHURCH IN POMETE – TÂRGU-NEAMȚ

(Abstract)

In one of the neighborhoods of Târgu Neamț, there is a church dedicated to the „Saints Michail and Gabriel” whose beginnings are still unclear. Despite several hypotheses put forward regarding the founders and the year the construction began, some more speculative than others, there is still no definitive answer to these uncertainties.

Based on unpublished documents discovered in archives, we attempt to provide a „new identity card” as closed to the truth as possible for this monument. The church was built in the fort part of 19th century, probably near another wooden church, with stone brought from demolition of several parts of walls of Neamț Fortress. The original iconostasis was carved and painted at the Râșca Monastery.

ANEXE

1

1834 august 8

Privighetoriul Ocolului de Sus.

Am primit porunca cinst(itei) Is(prăvniciei) supt nr. 6.694, în care me să poruncești, ca să fiu cu privegheri pentru cetățue ci să află la Târgul N(e)amțului și să o dau în purtari de grijă a lăcuitorilor, ca să nu să-s(e) ei nici o pîiatră dintr-însa și ca să-s(e) îngrăd(e)asc(ă), or(i) de cătră sfânta mănăstiri, or(i) de cătră Târgul N(e)amțului. Dară nu să hotărăști de unde să-s(e) ei pădurili și cu a cui agiutoriu să-s(e) facă acel gardă și în ce vreme: acu în grabă, sau mai după vrem(ea) lucrului? Pentru care va ști cinst(ita) Is(prăvnicie) c-am urmat întocma: cetate(a) am datu în sama satului Vânătorii, fiindă și ea pe acei moșii făcută, cum și mănăstiri(i) i-am făcut cunoscută cuprindere(a) poroncii. Dară va ști cinst(ita) Is(prăvnicie) c-uni(i) din epitropi(i) bisăricii Mai Marilor Voe(i)vozi din N(e)amț, vo(i)esc a prifaci aci besărică au scos o somă de pîiatră de la cetate, surpând-o de sus, din zădă și pără acum n-au zăditu, dară au a să apuca acu, curăn(d), de zădiri și vor întrebuița-u în zădi(u). Pentru aceas(ta) ce dezlegari, dac(ă) va fi poronca cinst(itei) Is(prăvniciei), ca să o opresc și pe acei(a), sau să rămăe, după cum au scosu, pentru a lor trebuință.

Pentru care rugăm cinst(ita) is(prăvnicie) ca să am dezlegare pentru toate.

Vas(i)le Gorgos.

(1)834, avgost 8,

No. 309.

ANI, Isprăvnicia Neamț, tr. 634, op. 696, dosar 519, f. 5-6.

2

1872 martie 10

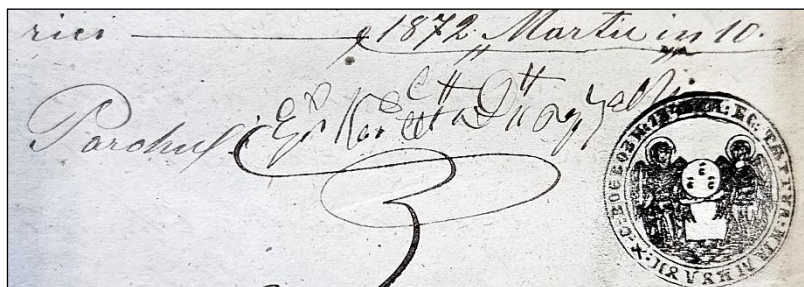
Biserica din început din nou a se zidi la anul 1834 și s-a terminatu zidirea ei la anul 1837, când atuncea, totu în acel anu s-a și sfințitu de preosfințitul arhieriei Meletie Racovăț. Ea atuncea au fost cum egdistă și astăzi, ea nu este și nu consistă din partea patrată este sub capul și cu altarul. Biserica s-au zugrăvitu numai catapeteasma. Însă, după sfântirea ei, la anul 1838 iconostasul și catapeteasma actuală s-au făcut în sf(ân)ta Monastire Râșca. Porticul și clopotnița s-au edificat la anul 1862, și altarul deasupra porticului în onoarea Sfinților Voievozi Mihail și Gavril. Apoi treptatu biserica s-a împodobit cu icoane îmbrăcate în niciun felu de metalu, numai icoana Maicii Domnului este îmbrăcată însă numai mâinile, iar veșminte și odoară sunt prin osârdia a onorilor epitropi ce după timpu au administratu partea materială a bisericii. La anul 1840, iar biserica s-au pardosit cu dușamele care au constatu un timpu de 18 ani, apoi s-au pardosit cu cărămidă în care egzistă și în timpul de față.

ANI, Mitropolia Moldovei, Sinodice, dosar 106, f. 4 r.-v.

Cel întâi editoriu și înzestrător acestei sf(in)te biserici mai sus citată au fost prin osârdia și multa osteneală a iconomului Chiriacu Stamatîn, ci au umblat și s-au străduitu de au edificatu acest sf(ân)tu templu.

Al II-le au fostu d(umnea)lui Anton Patrașcu care cu a sa cheltuială s-au pictorisitu /zugrăvitu/ catapeteasma acestei sf(in)te biserici.

ANI, Mitropolia Moldovei, Sinodice, dosar 102, f. 5 r.

Primul sigiliu al Bisericii Sfinții Voievozi din Pomete-Târgu Neamț.
(ANI, Mitropolia Moldovei, Sinodice, dosar 102, f. 5 v.).

No 3105
 5
 8 august 1834
 (The page contains dense handwritten text in Cyrillic script, likely a letter or official document. The text is written in a cursive style and is somewhat difficult to decipher due to the handwriting and the presence of many corrections and additions. The date "8 august 1834" is clearly visible in the center of the page.)

Fig. 1a. 8 august 1834. (ANI, Isprăvnicia Neamț, tr. 634, op. 696, dosar 519, f. 5-6).

NOI INFORMAȚII DOCUMENTARE REFERITOARE LA BISERICA SFINȚII TEODORI DIN IAȘI (II)

Benone DASCĂLU¹, Elena GHERMAN²

Cuvinte cheie: *embatic, Dicasterie, epitrop, iconom, preot, maior, biserică*

Keywords: *rent, Dicastery, trustee, steward, priest, Major, church*

În a doua parte a articolului nostru³ vom analiza un număr de opt documente care au fost emise între anii 1851-1863. Documentele respective fac parte din patrimoniul bisericii și aduc noi informații despre cum erau administrate de către epitropi proprietățile bisericii iar în unele cazuri relațiile dintre aceștia și cei care aveau legături cu aceste proprietăți. De asemenea, sunt menționate personaje noi, vecini sau chiriași ai caselor deținute de biserică, noi epitropi și slujitori ai lăcașului de cult, fapt ce demonstrează o anumită dinamică – în special imobiliară –, oglindită mai ales prin activitatea epitropilor preocupați de asigurarea veniturilor bisericii. Observăm, tot din conținutul zăpiselor, că un rol important îl avea Dicasteria Mitropoliei ai cărei funcționari sunt foarte vigilenți și se îngrijesc de buna rânduială a actelor ce consfințeau tranzacțiile făcute. De altfel, o parte din documentele bisericii pe care le vom prezenta în cadrul lucrării reprezintă corespondența dintre epitropi și secretariatul mitropolitan.

Din documentele anterioare știm că epitrop al bisericii era Sava Răzmeriță (despre care am comentat în prima parte a acestui articol; fiind singurul epitrop menționat în prima serie de documente) al cărui ginere a fost Gavril Moldovanu, un personaj important, menționat în pomelnicul din anul 1842, care și-a pus amprenta asupra acestei zone și asupra bisericii. Nu avem alte indicii în acest sens, în afară de faptul că este trecut în Pomelnicul bisericii⁴.

În cazul acestor noi documente supuse aici analizei, sunt menționați alți doi epitropi, membri ai familiei Drăghici, anume Dimitrie și Grigorie. O primă remarcă este aceea că epitropii erau aleși din zona învecinată bisericii având proprietăți și case chiar pe ulița Sf. Teodori. Așa cum am constatat în documentele anterior analizate, în care rolul de

¹ Parohia „Sfinții Teodori”, IAȘI.

² Cercetător independent.

³ Prima parte a acestui articol a fost publicată, precedată de un excurs istoric asupra bisericii *Sfinții Teodori* (Benone Dascălu, Elena Gherman, *Noi informații documentare referitoare la Biserica Sfinții Teodori din Iași*, în *Acta Pangratia*, II/2024, p. 309-326). Documentele publicate sunt inedite și se referă la perioada dintre anii 1797-1841.

⁴ Sorin Iftimi, *Cercetări privitoare la istoria bisericilor ieșene. Monumente, ctitori, mentalități*. Iași, Editura Doxologia, 2014, p. 245.

epitrop l-a avut Sava Răzmeriță și tronson al străzii dinspre Sărărie era cunoscut drept *Gavril Moldovanu*, ginerele lui Răzmeriță. Grigorie Drăghici, având rang de agă, este menționat în anul 1853 ca plătitor „al vremelnice dări a somelor pentru îmbunătățire ulițelor Capitalei”, la clasa mijlocie care corespunde „clasei a doua de case”, având și el casa situată pe strada Sf. Teodori. Pentru această impunere plătește suma de 500 lei⁵. Conform hărții executată în anul 1972, între străzile Mihai Eminescu și Sărărie, paralelă cu latura de nord a bisericii, exista o stradă (a lui) Drăghici (**Fig. 1**), completată astăzi cu prenumele Manolache⁶, rămasă în tradiția locului și amintind de epitropi sau doar de megieșii care au avut un anume rol în istoria acestei zone. În schimb nu știm unde își avea proprietățile Dimitrie Drăghici, însă este foarte posibil să fi fost tot în vecinătatea bisericii.

Familia Drăghici, cu renume în societatea ieșeană a mijlocului de secol XIX, avea doi membri cu calitatea de epitropi ai bisericii; Dimitrie, menționat doar într-un document și Grigorie, menționat în cinci documente. Aceștia (nu știm gradul de rudenie dintre cei doi, dar este posibil să fi fost frați) au un *cursus honorum* impresionant, ocupând funcții diverse în administrația statului. Astfel, Grigore, menționat în cinci din documentele analizate, a fost serdar, director al Vistieriei cu rang de comis iar „pentru îndelungate slujbe” a fost numit pe rând, ban, spătar și agă, rang cu care este apelat și în calitatea de epitrop⁷. Dimitrie, celălalt epitrop, a fost administrator al ținutului Vaslui, cu rang de agă și apoi de postelnic⁸.

Despre familia Drăghici există informații disparate și putem face doar o ipotetică legătură între ramura cronicarului Manolachi Drăghici (a cărui ascendență merge până la Nicolae Iorga) și acești doi epitropi menționați în documentele pe care le analizăm⁹. Considerăm că cei doi sunt rude colaterale, contemporane cu cronicarul deoarece aceștia își desfășoară activitatea în aceeași perioadă de timp. Maria Drăghici, mama scriitorului, a avut patru copii, Costachi, *Manolachi*, Zoia și Elena, așa cum rezultă din testamentul

⁵ Georgeta Crăciun, Adrian Pricop (editori), *Ulițele, casele și dughenele capitalei Iași; Lista caselor și a dughenilor Capitalei supuse la vremelnica dare a somelor pentru îmbunătățirea ulițelor Capitalei, legiuite de divanul obștesc și încuviințate de prea în(altul) domn, Iași, Institutul Albinei, 1853, Iași, Editura Noël, 2000.*

⁶ Mircea Ciubotaru, „Misterele” onomastice ale Iașului. Editura Dark Publishing, București & Herlo Verlag, UG, Heidelberg, vol. I, p. 360.

⁷ Mihai Răzvan Ungureanu, *Marea arhondologie a boierilor Moldovei*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014, p. 81.

⁸ *Ibidem*, p. 80.

⁹ Constantin Sion, *Arhondologia Moldovei*, Iași, Tipografia Buciumul Român, 1892; Aurel Golimas, *Testamentul inedit al vornicesei Maria Drăghici, născută Nacu, mama postelnicului Manolachi Drăghici. Noi date despre Drăghicești*, în *RIR*, XVI, 1946, p. 369-372; Ștefan Sorin Gorovei, Mihai Sorin Rădulescu, *Strămoșii cunoscuți ai lui Nicolae Iorga în AMM*, nr. VII-VIII, 1985-1986, p. 427-444.

redactat la 24 iunie 1848¹⁰. Afirmatia noastră că există o legătură între personajele menționate și că Dimitrie și Grigorie fac parte din familia cronicarului Drăghici este susținută de testamentul Mariei care este semnat, în calitate de martori, de Dimitrie iconom, Gheorghe preot și Vasile preot, toți trei fiind slujitori la biserica Sf. Teodori, alegerea aceasta nefiind întâmplătoare, dimpotrivă, reprezenta o garanție de întărire și de siguranță a respectivului act.

De asemenea, unul dintre epitropi, Grigorie, este menționat și în pomelnicul bisericii, datat între anii 1842 și 1858¹¹. Mai sunt menționați în amintitul înscris și alți membri ai familiei, anume Iancu și Marghioala cu siguranță aparțineau aceleiași familii.

Celelalte personaje evidențiate în documente sunt slujitori sau megieși ai bisericii. Astfel, Dimitrie este iconom la biserica Sf. Teodori și apare în două documente; de asemenea, îl întâlnim în calitate de martor în testamentul Mariei Drăghici, act pomenit în rândurile anterioare. Iconomul Dimitrie era proprietarul a două imobile din clasa a patra de case pentru care era impus cu 100 lei, taxa către Primărie în vederea pietruirii străzilor din Iași¹². Casele erau pe ulița Sf. Teodori și pentru construcția lor pe proprietatea bisericii primea aprobare de la Mitropolie. În alt document se precizează că trebuie să predea către noul epitrop, Grigorie Drăghici, odată cu retragerea din funcție, suma de 571 lei și 2 parale și un caiet de venituri și cheltuieli în care consemnase balanța economică a bisericii. În documentul emis în data de 13 septembrie 1857, iconomița Smaranda Voișel, văduva iconomului Dimitrie Voișel, primea prin hotărârea Mitropoliei, scutire de embatic pentru o casă, făcându-se precizarea că aceasta a fost construită de soțul ei. Considerăm că este vorba tot despre iconomul Dimitrie al cărui nume era Voișel și care era decedat în anul 1857, soția lui locuind în casa pentru care ceruse scutirea de plata embaticului. Dintr-un alt document aflăm că un anume Vasile Voișel își botează copilul, un băiat, tot Vasile, la biserica Sf. Teodori. Este posibil să fie un membru al familiei iconomului Dimitrie Voișel, chiar fiul său și locuind în aceeași casă¹³.

Un alt personaj pomenit în documentul din 26 aprilie 1852 este maiorul Hristea și care, așa cum rezultă din text, apelează la biserica Sf. Teodori pentru un acaret pe care dorea să-l închirieze. Acesta era și proprietarul unei case de categoria a patra pentru care este impus să plătească 100 lei către Primăria orașului¹⁴.

Trei documente relatează despre Ecaterina Călpăcița. În cel emis în anul 1852, aflăm că Ecaterina dăruia o bină bisericii pentru care epitropul trebuie să plătească o taxă, în valoare de două sute șasesprezece (216) lei și 6 bani, către Mitropolie. Celelalte două

¹⁰ Aurel Golimas, *op. cit.*, p. 371.

¹¹ Sorin Iftimi, *Cercetări privitoare la istoria bisericilor ieșene. Monumente, ctitori, mentalități. Pomelnicul Bisericii „Sf. Teodori” (1842-1858)*, Iași, Editura Doxologia, 2014, p. 243, 245, 248.

¹² *Ulițele, casele și dughenele capitalei Iași ...*

¹³ ANI, Fond Mitropolia Moldovei și Sucevei, Protopopiat Iași, 5/1860, doc. 1860, noiembrie, 11 zile. Documentul citat va constitui, împreună cu altele un studiu separat.

¹⁴ *Ulițele, casele și dughenele capitalei Iași ...*, poziția 418.

acte, emise în anul 1854, sunt citații adresate aceleiași persoane, Ecaterina Călpăcița, pentru un litigiu pe care îl avea cu Gheorghe Vasiliu cupeț și cu spătarul Chiriac. Respectiva incriminată garantează cu averea ei un împrumut de la cei doi reclamanți, însă averea (o prăvălie) o dăruiește bisericii Sf. Teodori, rămânând în imposibilitatea de a-și mai plăti datoria. Pentru procesul respectiv era trimisă citație și către epitropul Grigorie Drăghici care primise dania de la împrișcinată. Cele trei documente ilustrează un conflict în care sunt implicate trei persoane și Epitropia, conflict care nu știm cum a fost rezolvat din lipsa altor înscrisuri.

În *Marea Arhondologie*, în dreptul numelui Chiriac, doar o persoană este trecută cu demnitatea de spătar, al cărui prenume este Neculai și care, din punct de vedere cronologic, ar putea corespunde personajului pomenit în citație¹⁵.

Din textul unui alt document prezentat în lucrarea de față, emis la data de 17 noiembrie 1853, aflăm că trei chiriașe care locuiau într-o casă de pe terenul bisericii, Elena Glichici și fiicele ei, Maria și Milița și-au plătit datoria pe care o aveau, fiind obligate prin hotărârea Tribunalului din Capitală. Deci, pentru recuperarea datoriilor epitropiei apelau la instanțele judecătorești. Elena Glichici era văduva clucerului Costache, trecut în actele Primăriei ca fiind proprietarul unei case de categoria a patra aflată pe ulița Sf. Teodori, pentru care plătea chirie Epitropiei¹⁶.

Un alt caz de întârziere a plății chiriei este ilustrat în documentul din 12 aprilie 1855 în care numitul (probabil) Gălușcă¹⁷ își cerea iertare pentru întârziere, fiind totodată supărat de faptul că epitropul a făcut cunoscută această situație preoților parohiei. În *Marea arhondologie* sunt consemnate două persoane cu acest nume, destul de pitoresc pentru mediul urban, și anume Grigore Gălușcă, paharnic în anul 1852 și Mihalachi Gălușcă clucer, funcționar al Isprăvniceii de Vaslui pomenit astfel în același an¹⁸. Semnătura de la sfârșitul documentului nu ne permite să stabilim care dintre ei ar fi autorul acestei depeșe.

Este de remarcat faptul că în unele cazuri, casele erau proprietatea susnumiților, dar locul era al bisericii Sf. Teodori, proprietarii, erau impuși așadar la două plăți și anume chiria terenului și obligațiile către administrația statală în situații excepționale cum este cazul modernizării ulițelor. Așa fiind cazul familiei Voișel, a maiorului Hristea și a familiei Glichici.

În broșura intitulată *Ulițele, casele și dughenele capitalei Iași...*, pe care am citat-o deja, aflăm că și biserica Sf. Teodori avea patru case modeste, de clasa a cincea, pentru care trebuia să plătească câte 20 lei precum și o dughenă de categoria a patra taxată cu suma de 40 lei. Așa cum rezultă din documentul din anul 1853 și din cel datat 12 aprilie 1855

¹⁵ Mihai Răzvan Ungureanu, *op. cit.*, p. 53.

¹⁶ *Ulițele, casele și dughenele capitalei Iași ...*, poziția 415.

¹⁷ Conform transcrierii dată de dl. Costin Clit în grupul de pe Facebook, intitulat *Probleme de paleografie chirilică românească*.

¹⁸ Mihai Răzvan Ungureanu, *op. cit.*, p. 94.

aceste case erau date cu embatic diverselor persoane și reprezentau una din sursele de venit ale bisericii.

Ultimul document, emis la 3 octombrie 1863, ilustrează începuturile înlocuirii scrierii cu slove chirilice cu cea cu litere latine, documente tipice pentru mijlocul secolului al XIX-lea.

Facem și precizarea că, între documentele care fac subiectul acestor studii deși avem o perioadă relativ scurtă de timp și anume de 10 ani (ultimul document prezentat în articolul anterior este datat în anul 1841 iar primul din acest articol este datat în anul 1851) nu mai întâlnim nici un personaj menționat în documentele anterioare. Subliniem așadar, încă odată mobilitatea demografică a zonei din care face parte ulița Sf. Teodori și – implicit – biserica acestei mahalale, realitate firească pentru o zonă ocupată majoritar de meseriași și negustori, în ciuda faptului că unii intraseră în rândul micii boierimii prin cumpărare de ranguri.

De asemenea, este de remarcat activitatea epitropilor îndreptată spre problemele bisericii, în special cele legate de sursele de venit și enumerăm în acest sens documentele din anii 1852, 1853 și 1855 care fac referire pe de o parte la plata embaticului pentru casele care au fost construite pe proprietatea bisericii iar pe de alta la relația dintre epitropi și Dicasteria mitropolitană, atentă la acțiunile celor care coordonau veniturile și cheltuielile bisericii, prevenind și urmărind eventuale acțiuni de fraudă.

Aceste documente, aflate în patrimoniul bisericii Sf. Teodori, ilustrează un episod din existența unei parohii din orașul Iași, situată într-o zonă în plină expansiune și continuă sistematizare care a fost denumită generic Muntenimile.

NEW DOCUMENTARY INFORMATION REGARDING THE „SAINT THEODORE” CHURCH FROM IAȘI (II)

(Abstract)

The second part of the article presents the content of the following documents held in the heritage of the church of Saint Theodori church from Iassy. These documents focus on the relationship between the church trustees and the neighbors. Some of these neighbors had houses on the land of the place of church grounds and were required to pay rent, which was often not paid on time, resulting in an entire correspondence between the trustees, who were concerned with the income of the church and the tenants. Another piece of information refers to the situation when the church receives an inheritance and the trustees are warned by the Dicastery of the Moldova Mitropolitanate to register the inheritance, and pay a property tax. An equally important aspect is the beginnings of the transition to Latin script, as words written in Latin letters were inserted alongside those written Cyrillic letters.

This new series of documents complete aspects of the history of a parish in Iassy from the mid-19th century, such as: the sources of income, the activity of the parish priests, the relations with the parishioners, and, at the same time, the manners of as evidenced by the Metropolitan Dicastery.

ANEXE

1

1851 iunie 5

Cinstit dumis(ale) aga Grigori Drăghici, epitropul bisericii cu hramul Sf(ântul) Teodor(i) din Capitalie

Însoțit pe lângă aciasta, cu cinsti aciastă duhovnicească Decasterie vă triimite spre a dum(nea)v(oast)r(ă) regulă în păzirea neajănit(ă) a drepturil(o)r bisericii întocmai copie atât di pe actul casăl(o)r ce iconom(ul) Dimitrie, slujitori la același sf(ânt) lăcaș au clădit acum din nou, carii întărit de răposatul Mitropolit Veniamin prin rez(oluția) din 30 mai 1830, precum și copie di pe alcătuiria săvârșită cu epitropiia de atunci, sub data tot 1830 iunie 25, și copie di pe răspunsul numitul(u)i iconom din 1849 iulie 1 și copie di pe anafora a acestii Decasterii no 477, tot din 1849 iulie 20, pentru care de a lor priimire veți binevoi a răspunde Decasteriei.

Dimitrie iconom <mp>.

Gheorghi Neculau (?) <mp>.

Chi(riac) iconom <mp>.

D(i)r(ector) Antim iconom <mp>.

No. 670

1851 iunie 5

<Pe verso>: Cinst(it) dumis(ale) boeriu(u)i aga Grigori Drăghici epitropul biserici(i) Sf(ă)n(tul) Teodor(i) din capitalie; Cu alăturat; N° 679; N° 77.

Arhiva bisericii „Sf. Teodori”. Original, difolio (32×21,5 cm), cerneală neagră, amprenta unui sigiliu din ceară.

2

1852 martie 3

Cinstit dum(nealui) aga Grigore Drăghici, epitrop bisericii cu hramul Sf(ântul) Teodor, această capitalie

Pe sfinția sa iconom Dimitrie, slujit(o)r la acel sfânt lăcaș, fostul epitrop socotindu-să despre suma venituril(o)r bisericeii pe vremea căt n-au fost înfătoșate s-au

aflat la sfinția sa rezervă încă de cinci sute șaptezăci (și) unul lei, treizeci și două de parale, care bani primindu-să de la sfinția sa, odată cu aceasta cu cinstea cuvenită vi să și trimet d(umne)v(oa)stră cu care veți binevoi a vă încarca în sama priimituril(o)r, iară de a lor priimire să dați cuvenita cîtanție; tot acum să triimete d(umnea)voastră și condica de veniturile și cheltuielile bisericeii ce au fost la sfinția sa spre a să păstra între hârțile atingătoare de averia bisericeii.

Dim(itrie) iconom <mp>
Gheorghe Neculau (?) <mp>
Gavriil iconom <mp>
D(i)r(ector) Antim iconom <mp>.
<mp>

No. 308
1852 mart(ie) 3

Arhiva bisericeii „Sf. Teodori”. Original, difolio (34×22,1 cm), cerneală neagră.

3

1852 aprilie 26

Cinstit d(umi)sali aga Grigorie Drăghici, epitropu bisăriciei Sf. Theodor(i) din capitalie

Din alăturata pe lângă aceasta, în original, suplica ce au dat Înnalt Prea sfințitului Mitropolit, d(umnea)lui maiorul Hristea, binevoind a vă lămuri de cererea ce face în priivirea unui acaret al acelui sf(ânt) lăcaș. Această duhovnicească Dicasterie a Sf(i)n(tii) Mitropolii Moldaviei, cu cinstea cuvenită vă și pofteste a o încunoștiința de împregiurări și care ar fi chipul cel mai nimerit spre a nu jâgni sau împovora drepturile bisăriciei și odată cu asămine încunoștiințare veți binevoi a înapoi și suplica ce vi să trimite.

Dimitrie iconom <mp>
Gheorghe Neculau (?) iconom <mp>
Gavriil iconom <mp>
D(i)r(ector) Antim iconom <mp>.
No. 471
1852, aprilie, în 26 zile

Arhiva bisericeii „Sf. Teodori”. Original, difolio (34×22 cm), cerneală neagră.

Comisăia a 4-a

Doă sute șasăsprezăci lei și 6 # banii tacsăi postoiului pentru binaoa Ecaterinei Calpaciță ce au dănuț-o bisăricii Sf(ă)n(tul) Teodor scrisă în listă la no. 399. S-au priimit de la dum(nea)lui boierul aga Grigorii Drăghici, epitrop bisăricii numită, de a căror priimire s-au dat aceasta.

Șăf comisii ... <mp>

Secretar Costandache <mp>

No. 9

1852 dicemvrie 3

Eșăi

Arhiva bisericii „Sf. Teodori”. Original, difolio (35,3×21 cm), cerneală neagră, ștampila Dicasteriei, în fum.

Cinstit Dum(nealui) aga Grigorie Drăghici, epitrop bisericii Sf(ă)n(tul) Teodor Tiron din capitalie

Însoțit pe lângă aceasta se triimete d(umnea)voastre actul de embatic ce s-au luat de la d(umnea)ei Elena Glichî și fiicele sale, Mariia și Melița sub întărirea Judec(ăto)r(iei) țăn(utului) Iașii, secția I cu n. 591 din 11 a lunei prezente anul următoriu, spre a să păstra între documentele bisericii și a să ave în vedere cuprinderea lui în aceia ce priivește datoriile ziselor cătră proprietarii bisăricii, iar de priimire actului contit a răspunde.

Dimitrie iconom <mp>

Mihail iconom <mp>

Vasile iconom <mp>

...

No 1768

1853 noemvr(ie) 17.

Arhiva bisericii „Sf. Teodori”. Original, difolio (21,7×17 cm), cerneală neagră, a avut sigiliu în ceară.

Dumisale văduvii Ecaterina Călpicița

Protaşul urmat între d(omnul) slugger Gheorgie Vasiliu și spătar Chiriac pentru banii sigurișiți în averea mișcătoare și nemișcătoare pe care în urmă au trecut-o prin dănuire bisericii cu hramul Sv(intul) Teodor, de către Divanul de Apel din împrejurare ne aflăr(ă)m ... sluger Gheorghie Vasiliu spre a-i înmâna chiemare cu no. 5550. Neputându-se căuta nici la 3 a urmate luni, s-au terminat din nou. Spre un asemenea sfârșit la șasă a viitoareii mai, despre care iscălitul prezedet potrivit încheierii divanului face d(umnealui) cunoscut că la arătatul termen negreșit să vină la divan spre înfătoșare cu toate dovezile ce vei fi având în persoană sau prin formalnic. Vinit pe care d(umnealui) urmează a-l încunoștiința. Căci ca dinprotivă protaşul pe temeiul artic(olului) 371 din Regulament să va hotără în ființa numai a părții de ar stărui.

Prezedet ... <mp>

Secretar ... <mp>

Secsie II

No. 1199

1854 mart(ie) 8 zile

Arhiva bisericii „Sf. Teodori”. Original, difolio (21,7×17 cm), cerneală neagră, a avut sigiliu în ceară.

7

1854 martie 8

Onorat Dumis(ale) aga Grigorie Drăghici, episcop bisericii cu hramul Sf(ântul) Theodor, de aici din Iași.

Pricina următoare între ace episcopie și vada Ecaterina Calpacița cu d(umnealor) d(omnii) sluger Gheorghie Vasiliu și spăt(ar) Neculai Chiriac pentru banii asigurăți în averea Călpaciții, mișcătoare și nemișcătoare pe care în urmă numita au trecut prin dănuiri bisericii episcopivsită de d(mnealor) de către Divanul de Apel din împrejurare neaflării lăcuinții dum(i)s(sale) sluger(ului) Gheorghie Vasiliu spre ai înmâna chiemare cu no. 5550, neputându-să căuta nici la 3 a următ(oa)r(ei) luni, s-au terminat din nou spre un sfârșit la șasă a viitoarii lui mai. Despre care iscălitul prezedent potrivit închierii Divanului faci d(umitale) cunoscut ca la arătatul termin negreșit să vii la Divan spre înfătoșare cu toate dovezile ce vii fi având în persoană sau prin formalnic vechil, pe care dumitale urmează al încunoștiința, căci la dinprotivă protaşul pe temeiul art(i)c(olui) 371 din Regulament să va hotărî în ființa numai a părții ce ar stărui.

Prezedent

(...) <mp>

D. Cerne <mp>

Șef M(esei) (...) <mp>

Secsie II
No 1200
1854, martie, 8 zile

Arhiva bisericii „Sf. Teodori”. Original, difolio (34,5×21 cm), cerneală neagră,

8

1855 aprilie 12

Cu multă plecăciune mă închin dum(nea)v(oastră) c(u)coane Grigore că n-am fost la dum(nea)v(oastră) și că n-am împlinit încă datoriile mele, nu provin din vreo plecare păgubitoare sfânt(ului) lăcaș la care mai vârtos ca creștin speram a-mi cunoaște datoriile mai mult și de cât îmi va fi prin putință dând o pildă și acelor ce după mine vor șăde în aceste case.

Dar anul acesta așa a fost de fatal pentru mine și așa am fost de prigonit în micile mele interesuri că mai mă adusă în disperație cea mai desăvârșită.

C(u)c(oane) ca creștini și datori la nevoie a îmbrătoșa pe aproape dum(nea)v(oastră) toată înbrătoșare ce vă rog a-mi face esti să mă păsuți, că anul acesta cu înlesnire me să vă plătescu dum(nea)v(oastră). Cu aceasta faciți o faptă plăcută lui Dumnezeu fără a ave cea mai mică săială că cu aciasta aț(i) pute veni în vreo pagubă, căci oricând ați înțelegi din parte-mi vreo șarlatanie puteți cu cea mai mare înlesnire puteți a vă dispăgubi dar sperez că în câtă vreme voi trăi m-oi săli a fi numai nevoiea, dar nu și compromisat, fii bun vă rog precum întotdeauna ați fost cu toți acei ce au avut nevoi de înbrătoșări și crediți că pe viață nu voi uita asămine faceri de bine, care pentru mine în momentele de fați este o jărtfă. Cu toate aceste nici cum să nu vă îndoiiți că nu mă voi săli ca în ce mai scurtă vreme să istovesc datoria mea.

N-am vinit singur la dum(nea)v(oastră) căci mi-i rușine și nici viu până nu mă voi înlesni de banii ce vă sânt dator pe chirie fiind.

... plecată slugă Gălușcă

1855 april(ie) 12

La orice întâmplare vă rog nu mă mai dați în gura preuților, nu doar că au făcut vreo necuviință, dar mi-i rușini, mai bine trimiteți un băet a dum(nea)v(oastră) ca să mă cheme, cu toate că îngrijărea mea este mai multă.

Arhiva bisericii „Sf. Teodori”. Original, difolio (33×19,5 cm), filigranată, a avut sigiliu din ceară.

9

1857 septembrie 13

Onoratei Epitropii a bisericii Sf. Teodor din Iași

Această duhovnicească Dicasterie a Sf. Mitropolii cu onorul cuvenit înaintează
acei onoratei epitropii spre lămurire o întocmai copie de pe rezoluția Înalt Prea Sfințitului
Mitropolit, nr. 1409, cu care s-au recomandat jalba Dsale Iconomiții Smaranda Voișelu și
prin care jalbă se roagă a fi scutită de a plăti chirie un an de zile pentru casa în care șade,
făcută de răposatul ei soț Iconom Dimitrie Voișel și vă poștește să o puneți în lucrare.

Onoratei epitropii a averii bisericii Sf. Teodori

Nr. 1225, 1857, septembrie 13

Arhiva bisericii „Sf. Teodori”. Original, difolio (34×22 cm), filigranată, cerneală neagră.

10

1863 octombrie 3, Iași

Onorabilei dohovniceștii Decasterii a Sfintei Mitropolii din orașul Eașii

Epitropul averii Sfântului Teodor din Iași
Raport

La adresa sub no. 2775 pri(n) care mi se face întrebare despre închirieria unei
dughene a acestei biserici, văzind întârzierea, *nu știu din ce altă cauză*¹, cu toată sânguința
m-am opus după timpul de față și am găsit amatori tot pe acela ce era s(ă) o ei, *după cum
este cunoscut mai înainte*¹, și tot cu prețu de câte patruzeci galbini, no. 40 #, pe an, și *pe
termen de trei ani însă*¹, cu îndatorire de ați repara binaua atât pe dinlăuntru cât și pe
dinafară. Asupra căruia priimind arvona zece, no.10 #, am și slobozit zdelcă la facerea
contractului definitiv, încă din 8 august anulu de facia.

1863, octombrie, 3 Iași

¹ Completat ulterior cu litere latine.

Arhiva bisericii „Sf. Teodori”. Original, difolio (32,5×20,4 cm), cerneală neagră.

Fig. 1. Biserica „Sf. Teodori” și străzile înconjurătoare
(Planul topografic al orașului Iași, 1972).

DEMERSURILE DIN PERIOADA 1853-1858 PENTRU ZIDIREA ȘCOLII DE PE MOȘIA VÂNĂTORI A MĂNĂSTIRII BISERICANI REFLECTATE ÎN DOCUMENTELE DE LA ARHIVELE NAȚIONALE DIN IAȘI

Suzana BODALE¹

Cuvinte cheie: școli elementare sătești, Mănăstirea Bisericiani, arhimandritul Nikon, Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice din Moldova

Keywords: Village elementary schools, Bisericiani Monastery, arhimandrite Nikon, Ministry of Religious Affairs and Public Instruction of Moldavia

La Arhivele Naționale din Iași, în fondul Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice din Moldova, se păstrează numeroase dovezi documentare despre încercările, din prima jumătate a secolului al XIX-lea, de a se înființa școli primare pe tot cuprinsul țării. Acestea sunt o mărturie a viziunii conducerii statului în ceea ce privește modernizarea societății prin generalizarea învățământului primar, cu consecințele sale benefice asupra dezvoltării conștiinței naționale, dar conturează de asemenea și imaginea problemelor legate de lipsa sumelor necesare pentru investiții sau de opoziția în ceea ce privește noutatea.

Continuând opera de modernizare, domnul Grigore Alexandru Ghica (1849-1853, 1854-1856) a susținut alfabetizarea în masă a copiilor, prin înființarea școlilor primare în târgurile ținuturilor, precum și a celor elementare sătești. Ideea a fost nobilă, dar s-a lovit de multe obstacole, printre care cea a precarității materiale a resurselor statului. Este evident că ar fi fost nevoie de sume foarte mari de bani pentru a se ridica școli în toate târgurile și comunele, dar, mai mult decât aceasta, întreținerea lor (salarii, materiale didactice, lemne pentru foc, sau pentru iluminat etc.) ar fi pus o presiune constantă asupra Visteriei țării. Or, dacă statul începea să construiască, procesul s-ar fi întins pe mai mulți ani, pierzându-se efectul rezultatelor așteptate într-un timp scurt. La acestea, se adaugă și un aspect legat de mentalitatea din vremea respectivă, conform căreia construirea unui lăcaș de cult și operele de caritate erau lăsate în seama comunităților. În această categorie se integra și construirea școlilor. Dacă acestea ar fi apărut doar din inițiativa Ministerului Cultelor și al Instrucțiunii Publice, la care s-ar fi adăugat obligativitatea frecventării orelor, comunitățile locale ar fi perceput totul ca pe o impunere, ca pe ceva neatractiv. Pentru ca rezultatele să fie cele dorite, trebuia implicați oamenii locului și atunci ar fi fost vorba despre grija pentru banii și munca investită în construirea unei școli și de recunoștință pentru învățătura care s-ar fi revărsat peste copiii lor.

¹ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, IAȘI.

În ceea ce privește eforturile pentru ridicarea școlii de pe moșia Vânători a Mănăstirii Bisericiani, observăm că s-a încercat, prin circulara ministerială din 10 iulie 1853, atragerea arhimandritului Nikon de partea demarării construcției școlii.

Adresa a fost ticluită cu foarte multă diplomație, realizându-se o sinteză a reformei învățaturilor publice; mai întâi, se prezintă faptul că s-a demarat procesul construirii școlilor *primare de prin târgurile ținutale și cele elementare satești*. Apoi, se insistă pe scopul acestui demers, care este apreciat ca fiind unul pozitiv, deoarece urma să îi transforme pe viitorii adulți *în buni gospodari și oameni cu frica lui Dumnezeu. Prin urmare, folositori lor și înșile și proprietarilor, carii este știut că, în genere, duc lipsă de oameni de slujbă cu știință de carte*. Dar, deoarece Gh. Dulcescu, șeful Secției a II-a a Departamentului Averilor Bisericești și al Învățăturilor Publice, era conștient că procesul alfabetizării ar fi fost perceput cu adversitate de către oamenii obișnuiți, și ei, în marea lor majoritate, neștiutori de carte, a introdus în textul circularii cuvinte care să spulbere îngrijorarea: *Scopul înființării unor asămîne(a) nu este nicum de a smulge pe locuitori de la îndeletnicirea plugăriei sau De aceea și învățăturele pro(i)ectate au a ave(a) numai atâta mărginire precât le trebu(i)e întru aceasta*. Treptat, s-a trecut la planul concret al proiectului, reamintindu-se baza legală, generală a acestuia și anume *Așezământul pentru reorganizarea învățăturilor publice din 1851: Guvernul acum, deodată, în urma dispozițiilor legiuite de Așezământul <sco> lar țințește a înființa câte o școală în fiecare ocol de ținut și încât pentru formarea învățătorilor trebuitori s-au și luat de pe acum măsurile cuvenite*. De asemenea, a subliniat că începuse deja organizarea învățământului preparandial, care urma să creeze viitorii dascăli și, deci, apărea ca evidentă ideea că și comunitățile, în cazul nostru Mănăstirea Bisericiani, ar trebui să aibă o implicare concretă. Astfel, arhimandritului Nikon i se amintește că *Departamentul acesta al Averelor Bisericești și al Învățăturelor Publice, prin înche(i)erea Sfatului Administrativ Estraordinar, subscrisă aceasta și de preasfințitul mitropolit și întărită de preainălțatul domnu, asupra prezenței no. 1.776, fiind îndatorit de a înființa câte o școală satească și pe la toate moșiile clerului unde numărul locuitorilor ar trece peste cincizăci, măsură ce el au și pus-o în lucrare la moșiile acele(a) de curând înposesuite, trecând în condițiile contractelor îndatorirea de a să face de către posesori încăperile trebuitoare*. În această frază se remarcă câteva aspecte și anume: hotărârea era întărită de către domn și de către mitropolit, și se aplica tuturor mănăstirilor cărora li s-au creat condiții prin punerea în posesie a unor moșii, mai ales acolo unde numărul locuitorilor era mai mare de cincizeci. După această lămurire, s-a trecut la planul concret: *Pe asămîne(a) temei, și în priivire că moșia acei Sfinte Monastiri anume [Branîstea, Vădurelele și] Vânătorii, ce este lăsată în dispoziția Preacuvioșiei Voastre, dinpreună cu alte moșii, înfățșază toate avantajăle de a să înființa o școală pentru copiii satenilor ca una ce urmează a fi sub umbrirea și protecția unui lacașu dumneze(i)escu și sub inspecția unui barbat iubitoriu de cultura națională, precum sânteți, cu onoare vă alătorează planul închipuit pentru încăperea unei asămîne(a), ce are a să clădi în mijlocul satului și la locul ce anume să va însămnna de delegatul Departamentului, poftindu-vă ca cu înlesnirile ce aveți pe moșie și prin concursul locuitorilor, să puneți în lucrare clădirea unei casă, după planul alăturatu [la fiecare din numitele*

moșii] și aceasta nesmintitu în vara anului viitoriu, 1854, binevoind acum a răspunde de primirea adresăi de față și punere(a) în aplicație a acestei măsuri de mare <și> bună cuviință. Sunt mai multe aspecte care atrag atenția într-un mod deosebit: în primul rând, mănăstirea ar fi trebuit să poată susține acest efort pentru că dispunea de posesiuni financiare, apoi, s-a apelat la câteva cuvinte măgulitoare pentru arhimandrit care este *un barbat iubitoriu de cultura națională*. Astfel, la final, s-a trasat și dispoziția executorie, sub forma unei măsuri cu termen de finalizare, adică, până în vara lui 1854, pe moșia Vânători, trebuia să se ridice școala, în mijlocul satului, în locul și după planul ministerului. La fel de interesantă este și corectura care există în textul adresei. Așadar, obligativitatea de a se construi câte un lăcaș de învățământ la Braniștea și la Vădurelele se anulează, respectivele locații fiind tăiate din textul adresei. Rezultă astfel, că planul inițial cuprindea dispoziția de a se construi trei școli și că, probabil, din considerente materiale, s-a redus solicitarea doar la construirea școlii de la Vânători. Rămâne însă valabilă situația de pe teren care confirmă existența unei populații numeroase dacă în trei locații s-ar fi impus apariția școlilor și că acesta ar trebui să fie scopul final al dezvoltării învățământului primar în această zonă.

De abia peste trei luni, la 29 septembrie 1853, arhimandritul Nikon a răspuns la circulara ministerului. Acesta a recunoscut că *Scopul Guvernului a să înființa școale satești (...)* e prea adevărat că *șintește numai la bună stare generală a locuitorilor*, după aceea răspunsul se transformă într-un lung șir de scuze. Astfel, arhimandritul Nikon a subliniat că nu era obligat prin *Așezământul pentru reorganizarea învățăturilor publice din 1851* să construiască școli și că de pe moșia Vânătorii nu avea folos, că avea demarate lucrări importante, mai multe decât a fost obligat prin hrisovul de numire ca arhimandrit, iar multe dintre acestea erau făcute cu bani proprii, că trimitea anual statului câte 1000 de galbeni și că, astfel, nu putea începe și construcția școlii: *în o așa împrejurare cu părere de rău supun științei că nu pot pune în lucrare și facerea școlii*. A urmat o propunere de negociere, deoarece arhimandritul a vrut fie să ajute cu 1500 de lei la facerea școlii și, deci, aceasta ar însemna ca statul să facă restul: *că pentru o îmbunătățire de mare trebuință primesc bucuos a da ajutorul în a ei facere una mie cinci sute lei*, fie să mai fie păsuیت pentru a definitiva el și astfel, să înceapă construirea ei în primăvara lui 1854: *a o ș(i) face însă peste 2 ani început de la Sfântul Gheorghe anul viitorul 1854*. Faptul că a răspuns peste trei luni, că a subliniat că nu are obligații legale, că a trimis anual o contribuție mare statului, că avea dificultăți cu construcțiile începute, că a negociat, oferind o sumă modestă, ne conduce la o concluzie finală clară: arhimandritul Mănăstirii Bisericiani nu avea deloc de gând să se implice în construirea școlii de la Vânători.

Această opoziție fermă a fost înțeleasă de minister, care, prin persoana lui Istrati, responsabilul secției a II-a a Departamentului Averilor Bisericești și al Învățăturilor Publice, a scris o rezoluție, menită să îl forțeze pe arhimandritul Nikon să accepte că este în atribuțiile sale să construiască școala de pe moșia Vânători. Astfel, departamentul afirmă că are cunoștință despre lucrările de îmbunătățire pe care le-a întreprins arhimandritul atât la mănăstire, cât și pe moșia Vânători. Apoi, urmează un mic atac, prin aceea că i se atrage atenția că și zidurile mănăstirii ar fi trebuit terminate și îi solicită să grăbească lucrarea, astfel

încât să poată fi inspectată (sic!). Deci, este evident că se știa fie că există o mare delăsare față de terminarea lor, fie că sunt probleme cu sumele folosite. Apoi, finalul rezoluției primește forma unei decizii executive, cu termen precis de îndeplinire: *pentru casa școală pe Vânători, rămâne a se înființa de prea cuvioșia sa în termenul ce propune, dacă nu să va îndemna mai înainte*. Practic, singura abatere care se permitea era terminarea mai devreme a lăcașului școlar. Simțim în aceste cuvinte și iritare și puțină ironie.

Din păcate, Războiul Crimeii (1853-1856) și plecarea în exil la Viena a domnitorului Grigore Alexandru Ghica au însemnat abandonarea reformei privitoare la introducerea învățământului primar de masă. Dar, o dovadă a faptului că era un proiect primordial, o constituie faptul că, în 1858, seria circularilor prin care se solicita ridicarea școlilor pe moșiile mănăstirești a fost reluată. Astfel, adresa Ministerului Cultelor și al Instrucțiunii Publice cu nr. 4.434, din 4 iunie 1858, reînnoiește stadiul informațiilor de la momentul 1853. Prin urmare, arhimandritului Nikon i se atrage atenția că a promis în 1853, în scris, că în doi ani va ridica școala: *În deplina încredere ce acest Ministeriu al Cultului și al Instrucției Publice are în făgăduința dată de Preacuvioșia Voastră prin adresa din 29 sept(emvrie) 1853, atingătoare de zidirea în termin de doi ani unei case de școală pe moșia Vânătorii*. Deci, pe cale de consecință, fiind în 1858, era de așteptat ca școala să fi fost gata: *cu onoare vă adresează poftire să binevoiți a-i împărtăși știință dacă o asemenea casă s-au gătit spre a se începe în ea cursul învățătorei de la 1^{-m} septemvri viitor, anul curent*. Practic, solicitarea de la finalul adresei nu și-ar fi avut rostul pentru că, dacă așezământul ar fi fost gata, cu siguranță ministerul sau mitropolia ar fi avut cunoștință. Însă, întrebarea este prezentă acolo tocmai ca un factor de presiune suplimentar asupra egumenului. Astfel, acestuia i se aduce aminte că el însuși a promis că va ridica școala în doi ani.

Deoarece arhimandritul Mănăstirii Bisericieni nu a dat niciun răspuns, ministerul revine cu adresa cu nr. 6.300, din 14 iulie 1858, prin care i s-a atras atenția că, *„și la caz(ul) când zisa casă nu s-ar fi gătit încă, sânteți poftit a lua de îndată cele mai serioase măsuri spre a se pute(a) desăvârși o asemenea numai decît până la 1^{-m} septemvrie viitor, de când urmiază a se deschide cursul învățetorilor pe la scoalele satești”*. Interesant este de analizat cadența adreselor ministeriale prin care se pune presiune pe arhimandrit, ceea ce demonstrează importanța acestei reforme, dar și siguranța ministerului că la Bisericieni, existau resursele necesare pentru ridicarea clădirii. Practic, se reia solicitarea și în iunie și în iulie 1858 pentru că în septembrie începeau cursurile. Ministerul s-ar fi mulțumit fie și cu un stadiu incipient al lucrărilor care să fi permis începerea orelor, tocmai pentru că războiul întârziase cu cinci ani acest proces.

Aflat în fața acestei situații, arhimandritul nu își permite să nu răspundă, dar și de această dată o face cu destul de multă întârziere, de abia pe 6 august 1858, când face un adevărat raport de activitate: *„În adivăr, cu costul Onoratului Dipartament <dar>, prin a meli stăruinți ostinecioasă în cari vimi nu cruț chear a nu o dată cu clădiri<li pucergându-se> din nou, încă iarăș(i) cu di la sine-m(i) greli cheltu(i)eli doi binali și anumi la moșia Vânătorii casă buni, mari, încăpătoare, și alti heiuri cari era di niapărat și la cotuna Vădurelili clădescu în drumul cel*

mari, la Transilvania, un ratoș cu mai multi heiuri pi lângă dânsul. Aflăm, astfel, că în ultimii opt ani arhimandritul a coordonat o serie întreagă de noi construcții și de reparații: *Este prea bine cunoscut Onorabilului Departament că încă nu bini apucasăm a disăvârși nămolul acel di opt ani necontinit di clădiri și zidiri tot din nou ci că domnescu' hrisov datoream să fac cu di la sine-m(i) cheltueli încât mă și înglodașă-mi în grile datorii*". Apoi, a subliniat că demersurile sale întreceau ceea ce îl obliga hrisovul domnesc să facă și că, adesea, a trebuit să contribuie cu banii proprii: *„esti cunoscut nu numai Onoratului Dipartament ci într<e>gii Moldovi(i) că eu chiar cu proprie a me(a) averi am făcut, am zidit și am clădit din nou mai mult dicât am datorit prin hrisovu' și cari toati abie li-am disăvârșit și eată tot acestu Onorat Dipartament m-au însărcinat în trecutul an cu mai multi clădiri din nou și mai multi <m>eremituri a faci la această M(ă)n(ă)s(tire) Bisericanii*".

Finalul răspunsului îi este specific lui Nikon: *„Aceste împrejurări m-au făcut neputincios a desăvârșirii școala cari în adevăr n-am uitat că am făgăduit să fac această școală, ba nici m-am putut îndămăna să mă pregătesc cu materia<lu>l(u)i trebuitoriu, dar însă și acum făgădu(i)escu că o voiu faci când mă voiu îndemăna*.

Dacă <acum> Onoratul Dipartament va faci bini să mă scutească macar în câtva, di asămine(a) eczecu<ții> și aceasta ca să nu fiu sâlit a-mi întoarci făgăduința, căci în puterea domnescu(u)i hrisov ci <am>, datoriu a faci școală nu sânt

Arhimandritul încheie scriind că, toate construcțiile în care a fost implicat și lipsa banilor sunt cauzele pentru care nu a putut să-și țină promisiunea de a termina școala sau de a aduna materialul necesar construirii ei. Ultima frază, însă, trădează o oarecare iritare a acestuia, deoarece roagă să nu mai fie pus să făgăduiască un termen când va fi gata școala, deoarece, față bisericească fiind, ne dăm seama că încălcarea unei promisiuni îl deranja. Dar tocmai această solicitare este și un argument în susținerea ideii că nu intenționa să rezolve problema într-un viitor prea apropiat. La aceasta se adaugă argumentul de ordin legal și anume reamintirea ideii că prin hrisovul de investire nu era obligat să constuiască o școală. Prin aceasta se și apără în fața ministerului în eventualitatea unei trageri la răspundere, dar vrea și să termine răspunsul său printr-o notă în forță.

Prima jumătate a secolului al XIX-lea din Moldova s-a dorit a fi una a reformelor care să modernizeze societatea în adâncurile ei. Lipsa banilor și evenimentele tumultuoase din primele decenii au făcut ca multe dintre reformele preconizate să nu demareze cu viteza dorită sau să marcheze doar niște începuturi de drum. În această situație se găsesc și măsurile pentru introducerea învățământului primar generalizat la sate și în târgurile ținuturilor. Tocmai pentru că este un proiect de pionerat, observăm că au existat aspecte care nu au fost suficient susținute financiar sau reglementate. Astfel, construirea lăcașelor școlare a fost lăsată în grija comunităților, dar nu trebuie eludat aspectul greutății financiare pe care îl implica acest demers. Apoi, aspectul mental are o mare greutate, deoarece oamenii de rând nu înțelegeau importanța școlii, iar aceasta a amplificat lipsa implicării comunităților în susținerea ei. De aceea, ministerul încearcă să-i atragă de partea lor pe arhimandriți, făcând apel la știința lor de carte, la calitățile lor de păstori morali ai turmelor de credincioși și chiar

la averile lor. Acesta este și cazul arhimandriților Nikon de la mănăstirea Bisericanii și al lui Varnava de la Pângărați, la care se apelează știindu-se că sunt *bărbați iubitori de cultura națională*. Cu alte cuvinte, li se cere să se transforme în apostolii susținerii ideii naționale prin susținerea și promovarea școlii de masă în limba română. De asemenea, mănăstirile au fost ajutate (insuficient, susțin cei doi arhimandriți) și prin darea în posesie a unor moșii (neadministrate însă efectiv de către mănăstiri), care ar fi trebuit să le asigure venituri și materiale suplimentare. În consecință, moșiile respective nu au fost o bază reală pentru sprijinirea școlilor din comunitate. Probabil, adevărul este la mijloc: ruperea inerției este grea. Arhimandriții se obișnuiseră cu lucrări specifice la biserică, chilii, ziduri, metoace, dar, deși amândoi recunosc că apariția școlilor este de un mare folos, niciunul dintre ei nu caută soluții concrete, cum ar fi, de exemplu, amânarea terminării unui metoc pentru a face rost de bani pentru școală sau cedarea unor încăperi ale chiliilor pentru începerea orelor. Dar, și inerția are diferite stadii, de exemplu, la Varnava este evident că lucrările de reparații ample pe care le desfășura la Mănăstirea Pângărați l-au ținut blocat, pe când, la Bisericanii, Nikon esra mult mai reticent; el a negociat, practic, cu ministerul, fie să îi accepte o contribuție de 1500 de lei, fie să îi dea un termen de finalizare nelimitat, având în vedere că printre atribuțiile sale de arhimandrit nu exista și aceea de înființare a unei școli.

Cu toate aceste limite, istoria trebuie să fie corectă și să recunoască că demersurile domnitorului Grigore Alexandru Ghica în domeniul învățământului primar au avut un rol esențial în impactul avut de *Legea instrucțiunii publice*, din 1864, din timpul lui Alexandru Ioan Cuza.

THE EFFORTS FROM THE PERIOD 1853-1858 FOR THE CONSTRUCTION OF THE SCHOOL ON THE VÂNĂTORI DOMAIN OF THE BISERICANII MONASTERY REFLECTED IN THE DOCUMENTS FROM NATIONAL ARCHIVES OF IASSY

(Abstract)

At the National Archives of Iasi, in the collection of the Ministry of Cults and Public Instruction of Moldova, there is numerous documentary evidence about the attempts from the first half of the 19th century to establish primary schools throughout all the country.

Continuing the work of modernization, Prince Grigore Alexandru Ghica (1849-1853, 1854-1856) supported mass literacy among children by setting up primary schools in the county residences and village elementary schools.

The first half of the 19th century, in Moldova was intended to be one of reforms that would modernize society to its very depths, but, the lack of money and the tumultuous events of the first decades meant that many of the planned reforms did not get off to the desired start or only marked the beginning of the process. That is why Ministry of Religious Affairs and Public Instruction of Moldavia tried to attract the archimandrites to its side by appealing to their erudition, their role

as moral leaders and even to their wealth. This is also the case with archimandrites Nikon from the monastery of Bisericani and Varnava from the monastery of Pângărați. In other words, they are asked to become apostles of the national idea by supporting and promoting Romanian language mass schooling. Perhaps the truth lies in the middle: breaking inertia is hard.

The archimandrites had become accustomed to specific works on the church, the cellars, the walls, the metopes, but, although both recognized that the emergence of schools was of great benefit, neither of them sought concrete solutions, such as, for example, postponing the completion of a metope in order to raise money for the school or giving up some of the rooms of the cellars for the beginning of classes. Varnava, for example, it is obvious that the extensive repairs he was carrying out at Pângărați Monastery were holding him back, while at Bisericani, Nikon was much more reticent; he was negotiating with the ministry, either to accept a contribution of 1500 lei or to give him an unlimited deadline for building the school, given that his duties as archimandrite did not include the establishment of a school.

With all these limitations, history must be fair and recognize that the efforts of Prince Grigore Alexandru Ghica in the field of primary education played a key role in the impact of the 1864 Law of Public Instruction, from the time of Alexandru Ioan Cuza.

ANEXE

1

10 iulie 1853

Preacuvioșiei Sale arhimandritului Nikon, egumen(ul) M(o)n(asti)rei Bisericanii!¹

Guvernul într-o neadormită îngrijire pentru răspândirea și întinderea învățătorei publice în țară, ținătoare la bunăstare generală a locuitorilor, au pro(i)ectat ca pe lângă scoalele primare de prin târgurile ținutale să se înființeze, potrivit cu mijloacele de care să va îndemâna și școale elementare satești.

Scopul înființării unor asămîne(a) nu este nicicum de a smulge pe locuitori de la îndeletnicirea plugăriei, ce din contra, a-i face buni gospodari și oameni cu frica lui Dumnezeu, prin urmare, folositori lor și înșile și proprietarilor, cari este știut că, în genere, duc lipsă de oameni de slujbă cu știință de carte. De aceea și învățăturele pro(i)ectate au a ave(a) numai atîta mîrginire precît le trebu(i)e într-o aceasta.

Guvernul acum, deodată, în urma dispozițiilor legiuite de Așăzămîntul <sco>²lar țineste a înființa câte o școală³ în fiecare ocol de ținut și încît pentru formarea învățătorilor trebuitori s-au și luat de pe acum măsurile cuvenite³.

Totodată, Departamentul acesta al Averelor³ Bisericești și al Învățăturelor Publice, prin înche(i)erea Sfatului Administrativ Estraordinar, subscrisă aceasta și de preasfințitul mitropolit și întărită de preaînălțatul domnu, asupra prezenței no. 1.776, fiind îndatorit de a înființa câte o școală³ satească și pe la toate moșiile clerului unde numărul locuitorilor

ar trece peste cincizăci, măsură ce el au și pus-o în lucrare la moșiile acele(a) de curând înposesuite, trecând în condițiile contractelor îndatorirea de a să face de către posesori încăperea³ trebuitoare.

Pe asămine(a) temeiu, și în privire³ că moșiea⁴ acei Sfinte Monastiri⁵, anume [Branîștea, Vădurelele și]⁶ Vânătorii, ce este⁷ lăsată⁸ în dispoziția Preacuvioșiei Voastre, dinpreună cu alte moșii⁹, înfășoază toate avantajăle de a să înființa o¹⁰ școală pentru copiii sătenilor ca una¹¹ ce urmează a fi sub umbrirea și protecția³ unui lacașu dumneze(i)escu și sub inspecția³ unui barbat iubitoriu de cultura națională, precum sânteți. Cu onoare vă alăturază planul închipuit pentru încăperea unei¹² asămine(a), ce are a să clădi în mijlocul satului¹³ și la locul ce anume să va însămna de delegatul Departamentului, poftindu-vă ca cu înlesnirea³ ce aveți pe moșie¹⁴ și prin concursul locuitorilor, să puneți în lucrare clădirea unei¹⁵ casă, după planul alăturatu [la fiecare din numitele moșii]¹⁶ și aceasta nesmintitu în vara anului viitoriu, 1854, binevoind acum a răspunde de primirea adresăi de față și punere(a) în aplicație a acestei măsuri de mare <și>¹⁷ bunăcuviință.

<de a doua mână, cu aceeași cerneală, semnătura:>

D.D. Letrat¹⁸ <m.p.>.

<iar de mâna care a scris textul:>

Șeful Secției,

<de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală, semnătura:>

Dulcescu <m.p.>.

<iar de mâna care a scris textul:>

Secția <a>¹⁷II^a.

No. 3.801.

1853 iulie, în 10 zile.

Iașii.

ANI, Fond MCIP – Moldova, dosar. 191/1853, f. 1r-v, orig. ro. (concept), c. neagră.

¹ Semnul exclamării aparține autorului scrisorii.

² Parțial, rupt.

³ Așa în text.

⁴ Cuvântul «moșiea» a fost corectat ulterior, de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, din cuvântul «moșiile».

⁵ Formula «moșiea încungiurătoare acei Sf(inte) M(ă)n(ă)s(ti)ri» a fost corectată ulterior, de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, din formula «moșiile Pângărații, Tarcăul și Ivăneștii».

⁶ Formula «Branîște(a), Vădurelele și» a fost tăiată, ulterior, de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră.

⁷ Formula «ce este» a fost scrisă deasupra rândului, de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră.

⁸ Cuvântul «lăsată» a fost corectat ulterior, de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, din cuvântul «lăstate».

⁹ Formula «dinpreună cu alte moșii» a fost scrisă deasupra rândului, de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră.

¹⁰ Cuvântul «o» a fost scris ulterior, deasupra rândului, de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, după ce a tăiat formula «pe fiecare din ele câte o».

¹¹ Cuvântul «una» a fost corectat de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, din cuvântul «unele».

¹² Cuvântul «unei» a fost scris ulterior, deasupra rândului, de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, după ce a tăiat cuvântul «unor».

¹³ Cuvântul «satului» a fost corectat ulterior, de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, din cuvântul «satelor».

¹⁴ Cuvântul «moșie» a fost corectat ulterior, de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, din cuvântul «moșii».

¹⁵ Cuvântul «unei» a fost scris ulterior, deasupra rândului, de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, după ce a tăiat cuvântul «a câte o».

¹⁶ Formula «la fiecare din numitele moșii» a fost tăiată ulterior, de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră.

¹⁷ Omis.

¹⁸ Semnătura lui «D.D. Letrat» a fost tăiată ulterior, cu o linie, de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră.

2

29 septembrie 1853

Respectivului Departament al Averilor Bisericești și al Învățăturilor Publice!¹

Scopul Guvernului de a să înființa scoale² sătești, <con>³unoscut mie din adresa celui Onorabil Depart(ament) no. 3.801, e<ste>⁴ prea adevărat că țințește numai la bunastare generală a locuitorilor, iar apoi chemarea aceluiaș(i) Departament ca să fac ș(i)>⁵ eu una din acele școli la moșia Vânătorii ce ar fi lăsată în dispoziția mea nu o înțeleg, cerută nici de Așezământul înființării unor asemenea scoale², nici de cuvântul că aș despozi de moșia Vânătorii.

Pentru cel întâi că privește cătră veniturile statului, iar pentru cel al doilea că urmează anume <con>⁴diții prin hrissovul ce păstrez lăsând a zice că precum, poate va fi cunoscând Departamentul, eu am făcut cu mult mai mu<lte>⁴ înbunătățiri decât aceli cerute de hrissov. Ș(i) apoi că, <p>⁴otri<v>⁵i<t>⁵ tot celui <h>⁶risov, dau Casii Centrale câte 1.000 galbeni⁷ <pe tot>⁴ anul. Parte din zisele înbunătățiri nefiind încă de<săvâr>³site mă ocup, pe lângă cheltu(i)eli grele ș(i) cu stăruinți personale spre a le isprăvi. În o așa înpregiurare, cu părere de rău, supun științii că nu pot pune în lucrare ș(i) facerea scolii² decât [că], ca pentru o înbunătățire de mare trebuință, pri[i]mesc bucuros a da ajutoriu în a ei facere, una mie cinci sute lei sau a o ș(i) face, însă piste doi ani începuț(i) de la Sf(ân)tul Gheorghe anul viitoriu, 1854.

<de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, semnătura:>

Nicon arhimandrit <m.p.>.

<iar de prima mână, cu primul tip de cerneală neagră, continuarea:>

<1>853, sept(embrie) 29.

M(onastirea) Bisericiani.

<pe a doua filă a scrisorii (f. 5v), tot de prima mână, cu primul tip de cerneală neagră, adresa:>

Onorabilului Departament al Averilor Bisericești ș(i) al Învățăturilor Publice.

No. 80.

<iar pe *recto*-ul primei foi, sus, de a treia mână, cu al treilea tip de cerneală neagră, înregistrarea:>

No. 4387.

Pri[i]mit, 5 octomvr(ie) 1853.

Secția <a>⁸ II-a.

<tot pe *recto*-ul primei foi, în partea de sus și de mijloc a paginii, de a patra mână, cu al patrulea tip de cerneală neagră, rezoluția:>

Să va răspunde Preacuvioșiei Sale că Departamentul să află informat de acaretele și îmbunătățirile² ce au făcut pe moșiea² Vânătorii îndemnat de râvn[n]a și evlavie pentru Monastire și că Departamentul așteaptă înștiințarea Preacuvioșiei Sale despre săvârșirea zidirilor la Monastire ca trimețând apoi cercetare(a), să poată ave(a) mulțămirea a supune la cunoștința Guvernului adaosurile făcute și la Monastire și la moșiea² Vânătorii peste îndatoririle² ce au avut preacuvioșiea sa, ear² încât pentru cas[s]a școală² pe Vânători, rămâne a să înființa de pre(a)cuvioșiea² sa în termenul ce propune, dacă nu să va îndemăna² mai înainte.

Istrati <m.p.>.

ANI, fond MCIP – Moldova, dosar 191/1853, f. 2r-v și 5v, orig. ro., c. neagră, sigiliu de închidere în ceară roșie, slab imprimat, având, în câmpul sigilar, un porumbel sau un vultur cu aripile desfăcute, timbrând două calote hașurate, și legenda «Nicon Mironescu arhimandrit. 1846».

¹ Semnul exclamării a fost pus de autorul documentului.

² Așa în text.

³ Rupt.

⁴ Parțial, șters.

⁵ Șters.

⁶ Pătat cu cerneală.

⁷ Cuvântul «galbeni» este redat prin inițiala «g», urmată de semnul «#».

⁸ Omis.

La egumenul M(ă)n(ă)stirei Bisericii.

No. 4.434¹.

1858, iuni(e)² 4³.

În deplina⁴ încredere ce acest Ministeriu al⁵ Cultului și al Instrucției Publice are în făgăduința dată de Preacuvioșia Voastră prin adresa din 29 sept(emvrie) 1853, atingătoare de zidirea în termen de doi ani a unei case⁶ de școală⁷ pe moșia⁷ Vânătorii, cu onoare vă adres(e)ază poftire să binevoiți a-i împărtași știință dacă o asemenea(a) casă s-au gătit spre a se începe în ea cursul învățătorei⁸ de la 1^{-iu}⁹ septemvri(e) viitor, anul curent.

<pe verso-ul celei de-a doua file a conceptului (f. 8v), de a treia mână, cu al treilea tip de cerneală neagră, notița arhivistică:>

167.

L.D.

ANI, fond MCIP – Moldova, dosar 191/1853, f. 7r și 8v, orig. ro. (concept), hârtie albastră, c. neagră.

¹ Numărul «4.4346» a fost completat ulterior, pe loc lăsat liber, de a doua mână, care a corectat textul, cu al doilea tip de cerneală neagră.

² Luna «iunie» a fost scrisă ulterior, de a doua mână, care a corectat textul, cu al doilea tip de cerneală neagră, după ce a tăiat luna «mai».

³ Data «4» a fost completat ulterior, pe loc lăsat liber, de a doua mână, care a corectat textul, cu al doilea tip de cerneală neagră.

⁴ Formula «în deplina» a fost corectată de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, din formula de început «acest Min(ister) în încr(ederea) deplina», pe care o scrisese mai înainte.

⁵ Cuvântul «al» a fost scris în continuarea rândului, de aceeași mână, cu același tip de cerneală neagră, după ce a tăiat cuvântul «are», pe care tot ea îl scrisese mai înainte.

⁶ Formula «unei case» a fost scrisă în continuarea rândului, de aceeași mână, cu același tip de cerneală neagră, după ce a tăiat formula «case de», pe care tot ea o scrisese mai înainte.

⁷ Așa în text.

⁸ Formula «în ea cursul învățătorei» a fost scrisă ulterior, deasupra rândului, de aceeași mână, cu același tip de cerneală neagră.

⁹ Așa în text pentru «întâiu».

La egumenul Mo(nasti)rei Bisericii.

No. 6.300¹.

1858, iulie 14² zile.

Nepri[i]mindu-se nici pînă acum din partea Pre(a)cuvioșiei Voastre știința cerută prin adresa no. 4.434 pentru casa di școală³ de pe moșiea³ Vânători(i)⁴ și care, în timeiul făgăduinței dată de Pre(a)cuvioșiea³ Voastră prin adresa din 29 septemvrie 1853, urma a fi gata în termin de doi ani, acest Ministeriu al Cultului și al Instrucției Publice, cu onoare adaoge și acum a vă pofti să binevoiți a-i comuneca³ neîntârziet o asemenea știință și la caz(ul) când zisa casă nu⁵ s-ar fi gătit încă⁶, sânteți poftit a lua deîndată cele mai serioase măsuri spre a se pute(a) desăvârși o asemenea numaidecât până la 1^{-iu} 7 septemvrie viitor, de când urmiază³ a se deschide cursul învățetorilor³ pe la scoalele³ satești.

<pe *verso*-ul celei de-a doua file a conceptului (f. 10v), de a treia mână, cu al treilea tip de cerneală neagră, notița arhivistică:>

167.

L.D.

ANI, fond MCIP – Moldova, dosar 191/1853, f. 9r-10v, orig. ro. (concept), hârtie albastră, c. neagră.

¹ Numărul «6.300» a fost completat ulterior, pe loc lăsat liber, de a doua mână, care a corectat textul, cu al doilea tip de cerneală neagră, care l-a subliniat.

² Numărul «14» a fost completat ulterior, pe loc lăsat liber, de a doua mână, care a corectat textul, cu al doilea tip de cerneală neagră.

³ Așa în text.

⁴ Cuvântul «Vânători» a fost scris deasupra rîndului, de aceeași mână, cu același tip de cerneală neagră, după ce a tăiat cuvântul «încungiurătoare», pe care tot ea îl scrisese mai înainte.

⁵ Cuvântul «nu» a fost scris deasupra rîndului, de aceeași mână, cu același tip de cerneală neagră, după ce a tăiat formula «nu ar fi», pe care tot ea o scrisese mai înainte.

⁶ Cuvântul «încă» a fost scris deasupra rîndului, de aceeași mână, cu același tip de cerneală neagră, după ce a tăiat formula «până astăzi», pe care tot ea o scrisese mai înainte.

⁷ Așa în text pentru «întăiu».

5

6 august 1858

Onorabilului Dipartament al Cultului și al Instrucției Publici,

Esti priabine cunoscut Onorabilului Dipartamint că încă nu bini apucasăm a disăvârși nămolul acel di opt ani nicontinit di clădiri și zidiri tot din nou ci că domniscu' hrisov datoream¹ să fac cu di la sine-m(i) cheltu(i)eli, încât mă și înglosasă-m(i) în grili¹ datorii și din cari nu sânt încă bini scăpat și, pi lângă toati acestea, iarăș(i) esti cunoscut nu numai Onoratului Dipartament, ci înt<re>²gii Moldovi(i) că eu chiar cu proprie a me(a) averi am făcut, am zidit și am clădit din nou mai mult dicât am datorit prin hrisovu' și cari toati abie li-am disăvârșit și, eată¹, tot acestu Onor<at>³ Dipartament m-au însărcinat în

trecutul an cu mai multi clădiri din nou și mai multi <m>⁴eremituri a faci la aciastă M(o)n(a)s(tire) Bisericanii. În adivăr, cu costul Onoratului Dipartament, <dar>² prin a meli¹ stăruinți ostinecioasă, în cari vremi¹ nu cruț chear b<a>⁵nii, o dată cu clădiri<li trebuincioase>⁶ din nou, încă iarăș(i) cu di la sine-m(i) greli cheltu(i)eli, doi binali și anumi la moșiea¹ Vânătorii casă buni, mari, încăpătoare, și alti heiuri cari era di niapărat și la cotuna Vădurelili clădescu, în drumul cel mari, la Transilvania¹, un ratoș⁷ cu mai multi heiuri pi lângă dânsul.

Aceste înpregiurări m-au făcut neputincios a disăvârși și școala cari în adevăr n-am uitat că am făgăduit să fac această școală, ba nici m-am putut îndămăna să mă pregătescu cu materia<lu>⁶l trebuitoriu, dar însă și acum făgădu(i)escu că o voiu faci când mă voiu îndemăna.

Dacă <acum>⁶ Onoratul Dipartament va faci bini să mă scutească macar în câțva di asămine(a) eczecu<ții>⁶, și aceasta ca să nu fiu sâlit a-mi întoarci făgăduința, căci în puterea domnescu(u)i hrisov ci <am>⁶, datoriu a faci școală, nu sânt.

<de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, semnătura:>

N<icon>⁵ arhimandrit <m.p.>.

<iar de prima mână, cu primul tip de cerneală neagră, continuarea:>

<1>⁵858, avg(u)st 6 zile.

<pe a doua filă a scrisorii (f. 12v), tot de prima mână, cu primul tip de cerneală neagră, adresa:>

Onorabilului Dipartament al Cultului și al Instrucției Publici,
Prin Admăneștrățea¹ di Neamț.

No. 25.

<tot pe verso-ul celei de-a doua file a scrisorii (f. 12v), de a treia mână, cu al treilea tip de cerneală neagră, notița arhivistică:>

167.

L.D.

<iar pe recto-ul primei foi, în colțul din dreapta sus, cu cerneală indigo, ștampila:>

<De>⁸partamenul Cult<ului>⁸ și al

<In>⁸stru<ctiei>⁸ Publice, <no.>⁸ 1.262⁹.

Intrată <la>⁸ 14 avgust¹⁰ 1858¹¹.

<tot pe recto-ul primei foi, în partea stângă, sus, a paginii, de a patra mână, cu al patrulea tip de cerneală neagră, rezoluția:>

S(e)cția <a>⁵ II<-a>⁵.

14 august.

La actă.

G(heorghiu ?)¹² <m.p.>.

ANI, fond MCIP – Moldova, dosar 191/1853, f. 11r și 12v, orig. ro., c. neagră; sigiliu de închidere, în ceară roșie, slab imprimat și deteriorat; pe a doua filă a scrisorii a fost aplicat și sigiliul de șnuruire al dosarului, slab imprimat, în ceară roșie.

¹ Așa în text.

² Rupt și șters.

³ Parțial, șters.

⁴ Șters.

⁵ Omis.

⁶ Rupt.

⁷ Rateș = Han așezat la o șosea principală.

⁸ Neimprimat.

⁹ Numărul «1.262» a fost completat de a treia mână, cu al treilea tip de cerneală neagră.

¹⁰ Data «14 avgust» a fost completată de a treia mână, cu al treilea tip de cerneală neagră.

¹¹ Cifrele «58» de la anul 1858 au fost completate de a treia mână, cu al treilea tip de cerneală neagră.

¹² Semnătura are doar inițiala numelui.

CÂTEVA ELEMENTE ALE MIȘCĂRII INOCHENTISTE REFLECTATE ÎN PAGINILE REVISTEI „BULETINUL EPARHIEI CHIȘINĂULUI” (1909 – 1917)

Sergiu DEMERJI¹

Cuvinte cheie: *Inochentism, biserică, asimilare lingvistică, deznaționalizare, revista „Buletinul Eparhiei Chișinăului”*

Keywords: *Inochentism, church, linguistic assimilation, denationalization, „Bulletin of the Diocese of Chișinău”*

În urma anexării Basarabiei de către Imperiul Rus, autoritățile țariste au procedat la transformarea teritoriului ocupat într-o provincie rusească, promovând o politică de asimilare etnică a populației băștinașe românești. Acțiunile Sankt-Petersburgului au contat, în special, pe mijloacele prin care se realiza comunicarea dintre administrația țaristă și populația basarabească. Întrucât acționa ca un intermediar în acest dialog, Biserica Ortodoxă din Basarabia a devenit un instrument potrivit pentru autoritățile imperiale în vederea realizării obiectivului lor principal în regiune – omogenizarea etnică și culturală a populației.

Politica de transformare a instituției bisericești din Basarabia într-un instrument menit să susțină imperialismul rusesc în regiune, precum și tendința de rusificare – impusă tot mai asiduă acestei instituții – au determinat, în cele din urmă, populația autohtonă din spațiul pruto-nistreansă se convertească la alte confesiuni sau să formeze denominări de tot felul.

Ca răspuns la tendințele de excludere a limbii române din serviciul divin o manifestare care a luat naștere în Basarabia a fost „inochentismul” sau „mișcarea de la Balta” – mișcare religioasă ce s-a răspândit printre românii din Basarabia începând cu 1909, cu cinci ani înainte de izbucnirea Primului Război Mondial².

Episcopul Grigore Leu, în 1929, afirma următoarele: „inochentismul nu avea o doctrină sistematică serioasă. Secta a început ca o umbră de naționalism românesc – slujba moldovenească. S-a dezvoltat însă sub caracteristica misticismului slavon. Complet incuți, învățătura lor se rezuma la o serie de formule biblice, pe care le interpretau după puterea lor de intuire lor. Nu aveau un principiu de credință, ci mai mult un misticism religios”³. Mișcarea religioasă declanșată s-a manifestat ca o „sincopă” destul de grea în adevărata

¹ Universitatea de Stat din Moldova, CHIȘINĂU.

² Nicolae Popovschi, *Istoria bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruși; Din negura trecutului: crâmpie de amintiri*, Chișinău, Editura Museum, 2000, p. 286.

³ Grigorie Leu Botoșăneanul, *Confesiune și Secte*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1929, p. 51.

credință a unora dintre români – atât basarabeni, cât și transnistreni, punând pe gânduri întreaga biserică rusă⁴.

În cele ce urmează, vom încerca să prezentăm „mișcarea inochentistă” care a cuprins populația românească din Basarabia și din împrejurimi, văzută prin prisma revistei „Buletinul Eparhiei Chișinăului” (Кишиневские Епархиальные Ведомости). Deși la Chișinău, în perioada apariției „mișcării de la Balta”, își desfășurau activitatea și alte publicații cu caracter religios („Luminătorul”, „Vocea Bisericii Basarabene” (Голос бессарабской церкви), ș.a.), „Buletinul Eparhiei Chișinăului” s-a remarcat, în mod deosebit, prin oglindirea evenimentelor referitoare la inochentism. Conținutul revistei scoate în evidență condițiile în care a apărut această mișcare, etapele prin care au trecut adepții ei, precum și măsurile întreprinse de autoritățile religioase sau laice cu scopul de a o anihila.

Editarea buletinului eparhial a fost permis, prin decretul din 17 februarie 1867 al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, aprobând cererea arhiepiscopului Antonie al Chișinăului și Hotinului din 7 ianuarie 1867, prin care se solicita: „alcătuirea vedomostilor Eparhiei Chișinăului în limba rusască cu tălmăcire pe limba cea de loc *moldovenească*”⁵. Elaborată după exemplul eparhiilor ruse, publicația cuprindea două părți: una oficială și alta – neoficială. Partea oficială era rezervată dispozițiilor guvernului cu privire la administrarea bisericii și ale autorităților eparhiale locale. Compartimentul neoficial urma să conțină explicări la Sfânta Scriptură și operele Sfinților Părinți, predici și, mai cu seamă, învățături simple pentru „poporul de jos”, articole despre istoria și statistica Eparhiei Chișinăului și Hotinului ș.a.⁶

Revista a fost concepută în format bilingv dar aceasta a fost de scurtă durată. Începând cu 1871, conținuturile în limba română au fost reduse considerabil, până la sfârșitul anului acestea dispărând complet. Buletinul a avut o apariție constantă între anii 1867 – 1917⁷.

Aproape toate articolele publicate în Buletinul Eparhiei Chișinăului cu privire la „mișcarea inochentistă” aparțineau membrilor clerului basarabean – preoților și misionarilor din cadrul Eparhiei Chișinăului și a Hotinului. Unele expuneri oferă importante informații și variate interpretări ale mișcării, altele conțin dări de seamă discutate în cadrul congreselor eparhiale, care, cu certitudine, sporesc cantitatea informațiilor pentru studierea „inochentismului”.

⁴ Ștefan Ciobanu, *Basarabia, Monografie*, Chișinău, Imprimeria Statului din Chișinău, 1926, p. 330.

⁵ Ordinul Preasfântului Îndreptătorului Sinod către Înaltpreasfințitul Antonie Arhiepiscopului Chișinăului și Hotinului pentru alcătuirea vedomostilor Eparhiei Chișinăului în limba rusască cu tălmăcire pe limba cea de loc „moldovenească”, în KEB, 1867, nr. 1, p. 1.

⁶ Nicolae Popovschi, *op. cit.*, p. 135.

⁷ Maria Danilov, *Presa și cenzura în Basarabia. Documentar secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea*, Chișinău, Pontos, 2012, p. 51.

Se cuvine a se arăta mai întâi câteva date despre inițiatorul „mișcării de la Balta”, denumită și „inochentism”, ultima denumire neavând de a face cu inochentismul transilvan. Promotorul „mișcării de la Balta” și generator al numelui ei a fost un simplu călugăr – ieromonahul Inochentie. Până la călugărie, Inochentie purta numele de Ion Levizor. S-a născut la 24 februarie 1875 în localitatea Cosăuți, județul Soroca⁸. În 1899, Levizor a intrat ca frate în mănăstirea Dobrușa, județul Orhei, de unde, după patru ani de ascultare, a trecut prin diferite mănăstiri din Imperiul Rus (Kiev, Pociaev, Petersburg)⁹. După aceea s-a întors în Basarabia și a mers la mănăstirea Chițcani. Ulterior a ajuns la mănăstirea din orașul Balta, în Podolia, nu departe de râul Nistru¹⁰. Aici, în scurt timp, a fost călugărit devenind călugărul Inochentie. În 1909 – 1910 a fost hirotonit diacon, respectiv preot¹¹. Conform actului de „pocăință sinceră”, semnat de călugărul Levizor în 1913, s-a călugărit și s-a preoțit de foarte tânăr, „fără a fi fost întărit în cunoașterea și priceperea cuvântului lui Dumnezeu și a dogmelor credinței, neavând nici o povață din partea stareților iscusiți în călugărie”¹².

La mănăstirea din Balta mergeau mulți basarabeni, atrași îndeosebi de mormântul unui fost stareț, Teodosie Levițchi, considerat de credincioși un „sfânt făcător de minuni”. Acestora Inochentie le slujea și le predica în românește¹³. Deoarece Inochentie oficia serviciul divin în limba română, numărul pelerinilor sporea tot mai mult. Moldovenii din împrejurimi, mai ales din Basarabia, iarna și vara, se îndreptau în număr mare spre Balta, dornici să asculte în limba lor slujba divină și predicile călugărului basarabean. Printre pelerini a început să se vorbească tot mai mult despre călugărul Inochentie, dezmiardat – cu duioșie basarabeană – „părințelul”.

Din acest motiv, episcopul Serafim al Chișinăului¹⁴ a cerut Sfântului Sinod mutarea lui Inochentie într-o mănăstire de la Marea Albă, spre a-l îndepărta de conaționali săi. Cu toate că Sinodul l-a considerat nevinovat, a fost transferat la reședința episcopală din

⁸ Nicolae Popovschi, *Mișcarea de la Balta sau inochentismul în Basarabia. Contribuții la istoria vieții religioase a Românilor din Basarabia*, Chișinău, Tipografia Eparhială – Cartea Românească, 1926, p. 1.

⁹ *Ibidem*, p. 5-8.

¹⁰ Balta – oraș în fosta gubernie Podolia, așezat pe râul Codâma, afluentul râului Bugul Sudic.

¹¹ Nicolae Popovschi, *op. cit.*, p. 9.

¹² *Pocăința sinceră și făgăduința cu jurământ a ieromonahului Inochentie de la mănăstirea Balta – Murom*, în *KEB*, 1913, nr. 39, p. 1491.

¹³ Mircea Păcurariu, *Basarabia. Aspecte din istoria bisericii și a neamului românesc*, Iași, Trinitas, 1993, p. 96.

¹⁴ *Serafim Ciciagov*, arhiepiscop al Eparhiei Chișinăului și Hotinului (16 septembrie 1908 – 20 martie 1914). Născut în 1856, nepot al vestitului amiral Pavel Vasilievici Ciciagov, cel devenit guvernator militar al Basarabiei după anexarea ei de către Imperiul Rus la 1812. Adept al patriotismului rus intransigent, până la fanatism, de sorginte slavofilă. A preluat eparhia basarabeană într-un moment de redeșteptare a sentimentelor naționale, în plan general, dar mai ales bisericesc. (Boris Buzilă, *Din istoria vieții bisericești din Basarabia (1812–1918; 1918–1944)*, Chișinău/București, Editura Știința / Editura Fundației Culturale Române, 1996, p. 58-59.

Căutat și aici de basarabeni, Serafim a obținut transferul lui la Mănăstirea Murom, pe malul lacului Onega (gubernia Olovetsk), unde l-au urmat numeroși basarabeni. Urmărit mereu de autoritățile de stat și de cele bisericești, a fost exilat apoi la mănăstirea Solovetsk, o insulă din Marea Albă. În 1917 s-a reîntors în „raiul” organizat de adepții săi la Lipetsk (gubernia Herson), lângă Nistru, murind la sfârșitul anului.

Prima mențiune cu privire la „mișcarea inochentistă”, în revista „Buletinul Eparhiei Chișinăului” apare în paginile numărului 23 din anul 1910. Este vorba despre o informare a episcopului Serafim, către Consistoriul Duhovnicesc din Chișinău prin care capul bisericesc din Basarabia arăta organului administrativ – judiciar local din Basarabia consecințele periculoase ale pelerinajelor efectuate de credincioșii din eparhie la mănăstirea Balta, atrași de „activitatea nebună” a unui ieromonah basarabean – Inochentie – fost călugăr la mănăstirea Dobrușa: „Pelerinajul poporului moldovenesc în orașul Balta, în cinstirea preotului Teodosie Levițchi, a avut consecințe foarte triste datorită activității nebune a ieromonahului mănăstirii Balta – Inochentie, fostul călugăr al Mănăstirii Dobrușa, moldovean prin naștere. El se ocupă de mustrea posedărilor în prezența a unei mulțimi de oameni și cu strigătele acestor posedăți care îl slăvesc, el dobândește printre masele întunecate ale poporului slava unui sfânt, a unui predicator și vindecător. Rostind vrăji, diverse amenințări, permițând mărturisirea generală deschisă, ieromonahul Inochentie îi conduce pe mulți la boală și frenezie.

Pe tot parcursul iernii a avut loc un pelerinaj intens al locuitorilor Basarabiei la ieromonahul Inochentie, care a trimis prin satele noastre invitație în orașul Balta pentru închinare la mormântul părintelui Teodosie, iar exploatarea moldovenilor a fost aranjată foarte viclen – sub patronajul autorităților mănăstirii Balta, intenționând să folosească banii moldovenilor creduli pentru îmbunătățirea materială a mănăstirii. Tot timpul a trebuit să lupt cu acest pelerinaj, raportând informațiile care au ajuns la mine Preasfinției Sale de Podolsk și cerând în această privință Guvernatorului Basarabiei să intre în comunicare cu guvernatorul din Podolsk.

Din păcate, trebuie să mărturisesc că nu am primit nici un ajutor în această chestiune de la clerul și starețele mănăstirilor de femei, ai căror copii duhovnicești au fost în aceste pelerinaje și s-au întors bolnavi, unii – jefuiți de bani. Nimeni nu m-a informat despre jertfa trimisă, care totuși aparține turmei mele. Prin urmare, cer Consistoriului Duhovnicesc să emită decrete separate și să fie tipărite în buletinul eparhial pentru a anunța clerul:

1) că interzic cu hotărâre și nu binecuvântează pelerinajele în orașul Balta; clerul trebuie să anunțe poporului toate dispozițiile în această chestiune și să afle că neîndeplinirea cererii mele va fi un mare păcat; eu nu interzic rugăciunile la mormântul preotului Teodosie Levițchi (care conform tradiției a avut o viață evlavioasă, dar care nu se odihnește în moaște și nu este încă recunoscut ca sfânt), dar interzic călătoriile în orașul Balta, pentru că oameni lipsiți de scrupule sunt atrași în mod înșelător de această mănăstire, de nebunul ieromonah Inochentie.

2) că ordon tuturor preoților, stareților și starețelor mănăstirilor să mă informeze în detaliu tot ce știu despre această chestiune, care dintre enoriași au fost acolo și au suferit, preferabil să se adune toate scrisorile care au fost expediate din orașul Balta de ieromonahul Inochentie.

3) că ordon blagocinului mănăstirilor de femei, egumenului Teognost, împreună cu preotul mănăstirii de femei de la Cușelăuca, să efectueze imediat o anchetă despre miracolele, cu călugărițele de la mănăstirea Cușelăuca care au fost la Balta, despre care a publicat arhimandritul acestei mănăstiri, precum și a mostra pe stareța mănăstirii Cușelăuca pentru că nu raportat nimic în timp util”¹⁵.

Referitor la personalitatea acestui călugăr declarat „nebum” de autoritățile bisericești din Basarabia, găsim în paginile revistei o informație expusă de unul dintre misionarii eparhiali – Teodosie Chirica, cel care, într-o discuție cu elevii Seminarului Teologic din Chișinău, relatează următoarele: „ieromonahul Inochentie, care joacă un rol principal în mișcarea de la Balta, este remarcabil în felul său. Acest bărbat frumos, cu ochi negri aprinși, minunat vorbește limba *moldovenească* naturală și, ce este cel mai important, este un predicator capabil să inspire ascultătorilor săi starea de spirit”¹⁶. Același misionar eparhial, referitor la caracterul „mișcării inochentiste”, în discursul său transmis elevilor seminariști și publicat în revista eparhială, susținea următoarele: „până de curând era imposibil de subliniat ceva antibisericesc în mișcarea de la Balta. Dimpotrivă, după cum mărturisesc mulți preoți – parohi, după descoperirea moaștelor preotului Teodor Levițki care a pus după aceea începutul mișcării de la Balta, oamenii au devenit mai religioși, au început să viziteze cu mai multă sârguință locașele de rugăciune, să aprindă lumânări. Respectul pentru slujitorii bisericii din partea enoriașilor a crescut. Dar, în ultima vreme, așa cum ne arată observațiile unui misionar eparhial, în cadrul mișcării de la Balta se observă o schimbare la propovăduitorii ei, iar schimbarea nu este în bine. Deci, în primul rând, acele persoane dintre participanții mișcării, care anterior au intrat de bunăvoie în relații cu conducători spirituali (preoții Bisericii), acum, dintr-un motiv oarecare, au început să-i evite. Apoi, ceea ce este deosebit de important, nimeni nu poate garanta că în viitorul apropiat liderii mișcării de la Balta, intrând acum pe o linie înclinată, vor aluneca în continuare pe aceasta în special de la comunicarea cu preoții lor. Și nu este sigur...”¹⁷.

Faptul că, în scurt timp, adepții „mișcării inochentiste” au pornit pe o cale de distanțare spirituală de Biserica Ortodoxă și de slujitorii săi, o demonstrează adresarea episcopului Serafim din anul 1911 către clerul eparhiei basarabene. Ierarhul, într-o comunicare publicată în revista eparhială, menționa următoarele acțiuni îndeplinite de aderenții mișcării inochentiste în Basarabia, care demonstau îndepărtarea lor de la preceptele Bisericii Ortodoxe. Înaltul demnitar bisericesc, în discursul său, atrăgea atenția

¹⁵ *Arhiepiscopul Serafim către Consistoriul Duhovnicesc*, în KEB, 1910, nr. 23, p. 166-168.

¹⁶ *Lecțiile misionare ale Seminarului Teologic din Chișinău. A doua prelegere a misionarului eparhial Chirica dedicată mișcării de la Balta*, în KEB, 1911, nr. 44 și 45, p. 1587.

¹⁷ *Ibidem*, p. 1588-1589.

că: „în satele din Basarabia, cu populație moldovenească, se observă un interes deosebit pentru săpatul fântânilor. Numărul localităților cu astfel de dorință crește pe zi ce trece. Dorința de a săpa fântâni este explicată prin faptul că, în curând va avea loc sfârșitul lumii, iar înainte de aceasta, apa va seca peste tot. Maica Domnului, după rugăciunile lui Teodosie Levițki, vrea să-i izbăvească pe adoratorii acestuia de chinurile setei înaintea sfârșitului lumii, când apa va seca pretutindeni. Pentru aceasta, se arată unora dintre ei în vis și indică locul pentru săparea unei fântâni cu izvor nesecat. Astfel, sub influența mișcării, a luat naștere un tip deosebit de oameni – „un proletariat de la Balta”.

Acolo unde preotul dorea să intervină pentru a stopa această chestiune, aceștia (pelerinii) îi incită pe enoriași împotriva lui. Ei le dau fântânilor un caracter exterior religios: se instalează icoane ale Maicii Domnului cu făclii care ard (neapărat trei), portretul lui Teodosie de la Balta și în plus, uneori intenționează să construiască o capelă deasupra fântânii¹⁸. Serafim, la finalul expunerii sale, i-a îndemnat pe clericii eparhiei ca, prin influența ce o au și cu explicațiile făcute la vreme, să ferească pe enoriașii lor de acești „făcători de bine” (cei ce sapă fântâni). Totodată, și-a exprimat încrederea că autoritățile polițienești, în caz când li se vor adresa slujitorii altarului pentru sprijin, le vor veni în ajutor în lupta contra adunărilor ilegale și contra prevenirii colectării de jertfe de la poporul înșelat¹⁹.

Întrucât mișcarea inochentistă lua amploare în eparhia Chișinăului și Hotinului autoritățile ecleziastice au decis să organizeze diverse adunări ale clericilor din eparhie pentru a discuta chestiunea cu privire la răspândirea „mișcării inochentiste” și de a explica măsurile de luptă cu această mișcare. În acest sens, în revista eparhială găsim o informare despre o întâlnire pastorală a preoților din circumscripțiile I și II a județului Chișinău, organizate pe 15 și 16 septembrie la biserica „Sfântul Gheorghe” din județul Chișinău. Adunarea misionară a fost organizată sub conducerea preotului Teodosie Chirica – misionarul eparhial. În cadrul dezbaterilor, preotul misionar Petrovici a propus pentru combaterea mișcării – „înființarea în parohii a școlilor de catehizare pentru enoriași și biblioteci”²⁰. La finalul dezbaterilor s-au propus următoarele hotărâri: a) să fie sporit numărul zilelor de slujbe religioase, introducându-se și cântarea comună, mai ales în acele sate unde se observă mișcarea de la Balta; b) aceste slujbe să fie însoțite de predici, în care să fie arătate manifestările urâte ale mișcării; c) să fie alcătuite foi traduse în *moldovenește* cu privire la mișcare pentru a fi răspândite prin parohiile moldovenești; d) să se țină convorbiri cu copiii din școlile parohiale referitoare la chestiunea mișcării de la Balta pentru a păzi tineretul școlar de inochentism; e) să fie pusă în discuție chestiunea privitoare la înființarea sfaturilor parohiale cu ajutorul cărora, după cum arată experiența unor parohii, sunt mai ușor de înlăturat astfel de fapte anormale; f) de rugat stăpânirea eparhială să atragă luarea

¹⁸ *Apelul Arhiepiscopul Serafim către clerul eparhiei*, în KEB, 1911, nr. 43, p. 364-365.

¹⁹ *Ibidem*, p. 366.

²⁰ *Cronica eparhială*, în KEB, 1911, nr. 39, p. 1383.

aminte a domnului guvernator asupra activității conducătorilor inochentiști prin sate (adunarea jertfelor, săparea fântânilor)²¹.

Unii preoți erau de părerea că pentru a lupta cu mișcarea inochentistă era suficient să se officieze serviciul divin și să se propovăduiască cuvântul Domnului în limba poporului.²² Aceeași poziție a susținut-o și misionarul eparhial – arhimandritul Gurie – în cadrul reuniunii misionarilor eparhiali organizată în anul 1909, cu prezența episcopului Serafim. În raportul său preotul misionar a menționat următoarele: „motivul pasiunii ortodocșilor de a trece la sectarism este slaba dezvoltare religioasă a laicilor, observată chiar printre persoane care au absolvit școala medie. Pentru a remedia acest fenomen era necesar, în opinia clericului, să se introducă învățătura „Legii lui Dumnezeu” în școli, nu după manuale ci după Evanghelie, iar serviciul divin trebuia oficiat într-un limbaj pe care oamenii îl înțeleg”²³. Arhiepiscopul Serafim a reacționat la propunerea formulată de Gurie în felul următor: „nu conțeză din ce carte să învață „Legea Domnului” cum se învață. Dumneavoastră, părinte arhimandrit, a contiuat ierarhul – vezi leacul împotriva pasiunii pentru sectarism în îndeplinirea slujbelor divine într-un limbaj înțeles de popor. Fără îndoială, serviciul divin trebuie să fie înțeles rațional de cei care se roagă, învățătura religioasă ar trebui să fie înțeleasă de oameni. Dar pentru a realiza acest lucru nu este suficient să dai cărți liturgice într-o limbă sau alta, cu acest lucru nu veți atinge scopul. Pentru ca serviciul divin să aibă efect asupra credincioșilor trebuie mai întâi ca slujitorii înșiși să renască. Este necesar să ne amintim că harul divin este comunicat credincioșilor prin slujitorii cultului. În ziua Pogorării Sfântului Duh apostolii au primit harul Său, iar prin ei a fost comunicat altora. Preotul să se pregătească cu rugăciune ferbinte pentru serviciul divin, iar când va intra în biserică să rostească rugăciuni ferbinți înaintea pristolului pentru enoriașii săi. Apoi lumina divină îi va lumina pe cei care se roagă, iar puterea divină îi va întări, harul Duhului Sfânt îi va învia. Oamenii vor înțelege asta cu simțul lor simplu, dar bun, va simți cu inima sa credincioasă – și atunci învățătorii mincinoși nu vor fi groaznici pentru ei. Nu îi vor smulge de la Sfânta Biserică Ortodoxă adevărată, pentru a realiza aceasta se cere o ispravă de la duhovnic, este nevoie de sacrificiu. Dar trebuie să ne amintim că fără sacrificiu de sine nu se poate face nimic bun. Iată instrucțiunea mea, testamentul meu. Voi trăi sau nu, amintește-ți de ei. Amin!”²⁴ Ca urmare a extinderii inochentismului, arhiepiscopul Serafim, probabil a uitat de părerile sale expuse cu înverșunare în fața preoților misionari, despre limba utilizată în oficierea serviciului divin și a propovăduirii cuvântului Lui Dumnezeu.

După cum observăm, în paginile „Buletinului Eparhial de Chișinău”, în apelul său adresat preoților din Basarabia în martie 1913, arhiepiscopul impunea preoților din

²¹ Nicolae Popovschi, *op. cit.*, p. 212.

²² *Ibidem*, p. 213.

²³ *Adunarea generală anuală a membrilor „Frăției Nașterii Domnului” din eparhia Chișinăului*, în KEB, 1909, nr. 41 și 42, p. 1697.

²⁴ *Ibidem*, p. 1697-1698.

parohiile afectate de răspândirea învățaturii lui Inochentie, imediat și fără abatere, să întreprindă o serie de acțiuni care cereau ca în toate ritualurile divine, slujitorii bisericii trebuiau să rostească predici în „moldovenește”, să poarte conversații cu elevii școlilor parohiale în zilele de sărbătoare și în duminici.

Pentru a ajuta clericii să combată învățăturile greșite ale inochentiștilor episcopul atașa note de predică pe subiecte selectate din observațiile personale și prin misionari, ce conțineau combaterea concepțiilor greșite ale lui Inochentie. La indicațiile ierarhului, în toate parohiile infectate de „mișcarea inochentistă” urmau a fi livrate foițe tipărite în limba „moldovenească”, cu explicarea rățăcirilor inochentiste de către misionarii „Frăției Nașterii Domnului”, pe care populația trebuia să le citească și să le înțeleagă, iar pentru aceasta, fiecare foiță trebuia să fie citită mai întâi de slujitorii bisericii, după Sfânta Liturghie, și explicată cu propriile cuvinte²⁵.

Inițial activitatea inochentiștilor nu părea atât de primejdioasă pentru autoritățile religioase din eparhia basarabeană, însă – în cele din urmă – această mișcare datorită acțiunilor întreprinse de membrii săi și – înainte de acestea – a învățăturilor propagate de ieromonahul Inochentie, a pus la mare încercare atât autoritățile ecleziastice cât și pe cele civile din Basarabia.

Revista relevă că în lupta cu inochentismul au fost atrași nu doar membrii clerului și misionarii eparhiali dar și autoritățile civile. După cum se observă, cele ce se petreceau în eparhia basarabeană nu mulștumeau deloc autoritățile ecleziastice imperiale. Drept consecință, uneori acestea erau silit să aplice metode de luptă cu inochentismul potrivnice intereselor autorităților țariste în regiune – utilizarea limbii române în cadrul Bisericii.

Trebuie menționat încă faptul că între reprezentanții clerului basarabean existau diverse opinii referitoare la cauzele apariției „mișcării inochentiste” în Eparhia Chișinăului și a Hotinului. Unii clerici considerau că mișcarea a rezultat din cauza politicii de rusificare forțată a etnicilor români și de îndepărtarea lor de valorile lor naționale²⁶.

În schimb, alții susțineau părerea că „mișcarea inochentistă” a fost un fenomen cauzat de motive pur religioase. Inochentismul era considerat o consecință a atitudinii de nepăsare a slujitorilor bisericii față de nevoile spirituale ale credincioșilor²⁷.

În concluzie, precizăm că revista „Buletinul Eparhial al Chișinăului” este o sursă importantă de cercetare a diverselor aspecte ale „mișcării inochentiste” ce a avut loc pe teritoriul Basarabiei la începutul secolului al XX-lea. În primul rând, putem constata că revista a fost cea care a facilitat comunicarea dintre autoritățile ecleziastice și clerul din Eparhia Chișinăului și a Hotinului, lipsiți de mijloace de comunicare mai rapide, în condițiile de răspândire cu repeziune sporită a „mișcării inochentiste”.

²⁵ *Arhiepiscopul Serafim către derul eparhiei Chișinăului*, în KEB, 1913, nr. 11, p. 100-104.

²⁶ *Arhiepiscopul Serafim către Consistoriul Duhovnesc*, în KEB, 1912, nr. 26 și 27, p. 228.

²⁷ *Cine sunt vinovații decăderii spirituale în parohii!* în KEB, 1913, nr. 15, p. 744-745.

Lecturarea atentă a publicației scoate în evidență lipsa unor informații directe referitoare la condițiile în care a apărut această mișcare, sau rezultatele întreprinse de autoritățile religioase și cele laice în contracararea acestei mișcări. Totuși, revista rămâne una din principalele surse de studiere a istoriei acestei facțiuni sectare, desprinsă din sânul Bisericii Ortodoxe, grație politicii incorecte a autorităților laice imperiale ruse în domeniul confesional.

SOME ASPECTS OF THE INOCHENTIST MOVEMENT REFLECTED IN THE PAGES OF THE „BULLETIN OF THE DIOCESE OF CHIȘINĂU” (1909-1917)

(Abstract)

The linguistic assimilation policy pursued by Tsarist authorities in Bessarabia through the institution of the Orthodox Church, along with the population's lack of understanding of the Russian language - used increasingly in religious services - led the Romanian population of Bessarabia to convert to other confessions or, ultimately, to form various sects. The most compelling example of this phenomenon was the large religious movement that emerged among the Romanians of Bessarabia in 1909, known as Inochentism, named after the monk Inochentie, who was the leader of the movement.

The reputation of Hieromonk Inochentie, born Ioan Levizor, was due to his practice of conducting religious services in Romanian while serving at the „Saint Theodosius” Monastery. Performing religious services in the native language of Bessarabia's Romanian population played a crucial role in attracting people to this movement, as Russian was the only language used in religious institutions, which the local population could not understand.

As Inochentism spread across a large part of the Bessarabian diocese, taking the form of a schismatic and nationalist religious movement, ecclesiastical authorities were compelled to make some concessions regarding their linguistic assimilation policy. Bishop Serafim Chichagov ordered propaganda against Inochentism to be conducted in the native language of the local population, sermons to be translated and printed in the local language using Russian script, and in Moldovan parishes, religious services and sermons to be conducted in Romanian.

In this article, we aim to analyze the Inochentist movement, also known as the Balta Movement, as reflected in the pages of the „Bulletin of the Diocese of Chișinău”, published between 1867 and 1917. A careful review of the journal highlights the conditions that led to the emergence of this movement, the stages its followers went through, and the measures taken by both religious and secular authorities to counteract it.

BISERICA „SFINȚII VOIEVOZI” A FOSTEI MĂNĂSTIRI CAȘIN ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Valentin IOAN¹

Cuvinte cheie: biserică, incendiu, reparații, preot, bunuri

Keywords: church, fire, repairs, priest, belongings

În primii ani ai secolului al XX-lea, presa românească aducea în atenția publicului, prin diverse articole, starea Bisericii „Sf. Voievozi” a fostei Mănăstiri Cașin. Astfel, în numărul din mai 1908 al publicației „Albina” se preciza despre acest locaș: „astăzi avem aci o simplă biserică de mir a satului și ruine. Administrația Casei Bisericii a hotărât s-o repare și pentru aceasta a făcut oarecari lucrări”². În „Viitorul”, din 29 iulie 1908, despre lăcaș se menționa faptul că „astăzi nu mai există călugări la această mănăstire, iar biserica restaurată din nou la 1906, servește ca biserică parohială a satului Cașin”³.

În primăvara anului 1918, protopopul Protoieriei Bacău îi comunica preotului Gh. Marcu faptul că acesta era demobilizat și primea binecuvântarea necesară pentru începerea serviciului religios în parohia Mănăstirea Cașin⁴. Precizăm faptul că preotul Gh. Marcu a fost mobilizat la Regimentul 14 Infanterie Roman în perioada 1916-1918, fiind demobilizat de la Spitalul 3 Contagioși în 15 aprilie 1918⁵.

În perioada interbelică, având în vedere statutul de monument istoric, biserica „Sfinții Voievozi” necesita lucrări de reparație cu respectarea standardelor de conservare specifice acestui tip de obiectiv. Intervențiile erau monitorizate și coordonate de Comisiunea Monumentelor Istorice, asigurându-se astfel păstrarea autenticității și integrității edificiului. Un prim pas în acest sens este cel din 25 iunie 1918, când preotul Gh. Marcu informa Protoieria Bacău despre necesitatea efectuării unor reparații ca urmare a deteriorărilor suferite în timpul Primului Război Mondial. Aceste reparații vizau refacerea stranelor, ferestrelor de la biserică și turlele acoperișului, iar varianta propusă inițial era utilizarea materialelor provenite de la barăcile și bordeiele armatei. Astfel acesta afirma: „scândurile cele bune trebuiesc pentru facerea strănilor în biserică și a fereștilor, iar din celelalte ce o fi bun se va mai alege pentru nevoile diferitelor reparații la acoperiș și restul va

¹ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, BACĂU.

² „Albina”, anul XI, nr. 31, 4 mai 1908, p. 890.

³ „Viitorul”, anul II, nr. 259, 29 iulie 1908, p. 1.

⁴ SJJAN Bacău, fond *Parohia Mănăstirea Cașin*, dosar 2/1918, f. 7.

⁵ Valentin Ioan, *Biserica „Sfinții Voievozi” a fostei Mănăstiri Cașin în perioada 1939-1944*, în „Acta Bacoviensia. Anuarul Arhivelor Naționale Bacău”, nr. XIX, Editura MagicPrint, Onești, 2024, p. 313-328.

rămâne pentru schele la făcutul reparațiilor și gard în jurul ogrăzei. Asemenea și din bârne cele bune de stejar la reparații pe la turnuri și acoperiș, restul la schele și țărui la gard. A se ține seamă că această biserică are înălțimea de 14 m și turnurile de 8-10 m”⁶. De asemenea, o altă preocupare a preotului Marcu era îngrijirea și întreținerea celor două cimitire din comuna Mănăstirea Cașin. Pentru aceasta în luna mai 1919, preotul Gh. Marcu solicita sprijinul prefectului județului Bacău pentru ca cele doua cimitire din comună să fie administrate de acesta, motivând că „lăsate în seama comunei se găesc în așa hal de părăginire, iar mormintele sunt răpuse profanării prin călcare de vite și rămarea de porci. A se avea în vedere că în aceste cimitire se află și morminte de ale eroilor căzuți pe acest front. Dându-se cimitirele în seama mea ca paroh și cu ordinul cel veți da jandarmului spre a-mi da tot concursul care va fi mai eficace și bine voitor sper ca ambele cimitire să fie îngădite în scurt timp. Pentru aceste rog (...) să dați ordin primarului comunei ca ambele să mi le dea în seama mea”⁷.

La data de 6 septembrie 1920 ministrul cultelor dispunea să se efectueze o anchetă privind incendiul produs în incinta fostei mănăstiri, a cărui cauză posibilă ar fi fost o scânteie provenită de la locomotiva trenului ce aparținea Societății „Union Fabrica Scutaru”. La această anchetă urmau să participe martori și experți⁸. În noiembrie 1920 preotul Gh. Marcu transmitea Comisiunii Monumentelor Istorice consecințele groaznicului incendiu; au fost afectate biserica, clopotnița, clădirile din curtea bisericii, casele de locuință unde se aflau arhiva și biblioteca⁹, precum și două turla ale bisericii, împreună cu catapeteasma, ce era aurită¹⁰.

Preotul mai menționa faptul că acele case erau destinate a fi casa parohială și local de școală. De asemenea, acesta afirma: „îmi este imposibil să mă judec ca particular cu numita societate, avându-se în vedere greutatea, timpul și costul unui asemenea proces, mai ales în luptă cu o societate așa de mare”¹¹. În decembrie 1920, Gh. Marcu a solicitat sprijinul ministrului cultelor pentru efectuarea lucrărilor de refacere a acoperișului, brâielor bisericii, clopotniței și soclului edificiului bisericesc, mai ales că din luna martie nu au mai fost efectuate lucrări. A fost realizată chiar și o evaluare aproximativă pentru reconstruire ce avea în vedere școala veche (zidărie, pardoseală, grinzi tavane, acoperiș, uși, ferestre, tencuieli, sobe etc), biserica (turla pantocrator – consolidare, reparații zidărie, acoperiș, șarpante, tablă etc.), turla de pe altar (consolidare de beton armat, reparații etc.), acoperișul corpului bisericii (reparația părților existente deteriorate și amenajări interioare prin tencuire), clopotnița (consolidarea

⁶ SJAN Bacău, fond *Parohia Mănăstirea Cașin*, dosar 2/1918, f. 8.

⁷ *Ibidem*, dosar 2/1919, f. 2.

⁸ *Ibidem*, dosar 3/1920, f. 2.

⁹ *Ibidem*, dosar 2/1920, f. 14.

¹⁰ Costică Asăvoaie, Cosmin Niță, *Complexul istoric al fostei Mănăstiri Cașin. Repere istorice și arheologice*, în „Ioan Neculce”, serie nouă, nr. XX, Iași, 2014, p. 89-110.

¹¹ SJAN Bacău, fond *Parohia Mănăstirea Cașin*, dosar 2/1920, f. 14.

zidăriei din cărămidă cu ciment, bolta, șarpanta etc.) și cancelaria parohială, valoarea totală fiind de 1.745.195 lei¹².

În referatul întocmit în 22 octombrie 1922 de către preotul Gh. Marcu, prin care se trimitea Ministerului Cultelor situația contului de gestiune pe anul financiar 1919-1920 al Bisericii „Sf. Voievozi”, se preciza că „această Biserică fiind distrusă din cauza incendiului din primăvara anului 1920 i s-a ars și distrus și cancelaria parohiei, cu toată arhiva ce o avea, așa că a fost nevoie de un timp mai îndelungat, până să se poată reconstitui actele justificative pentru formarea conturilor. Conturile pe anii 1920-1921 și 1921-1922, întrucât biserica fiind arsă și neavând nici un fel de venit, decât subvenții anuale din budgetul comunei, care de abia ajung pentru întâmpinarea cheltuielilor de cancelarie care astăzi sunt așa de scumpe și plata a 2 reviste nu s-a mai întocmit budget (...)”¹³. Despre incendiul care a produs acestui lăcaș de cult mai multe pagube regăsim și articole în presa vremii. În luna mai 1920, „Groaznicul incendiu de la Mănăstirea Cașin. 35 de case în flăcări. Tg. Ocna – un groaznic incendiu s-a declarat în satul Mănăstirea Cașin din județul nostru. Focul, din cauza furtunei, s-a întins cu o repeziciune uimitoare. La orele când vă telegrafiez au ars complet 35 de case între cari biserica și primăria. S-a cerut ajutorul pompierilor din Bacău și Tg. Ocna. Focul este în creștere și amenință tot satul”¹⁴.

La 15 decembrie 1923, preotul Gh. Marcu informa din nou Protoieria Bacău că biserica se afla într-o stare de ruină, de această dată și din cauza incendiului din 1920. Grija deosebită a preotului Gh. Marcu față de situația acestui lăcaș de cult reiese și în anul 1924, când acesta nu a fost de acord cu dorința primarului comunei Mănăstirea Cașin să ia din curtea bisericii piatra rezultată din ruinele caselor egumenești, motivând că avea nevoie de ea pentru construcția unei școli. Acesta afirma că „ori această piatră este știut, că pe lângă valoarea ei istorică – multe având inscripții vechi, iar altele – bogăție artistică, are să fie necesară la refacerea bisericii, a zidului înconjurător, a caselor parohiale și a celorlalte (...)”¹⁵. Aceste aspecte au fost aduse la cunoștința ministrului cultelor și artelor, Prefecturii Bacău și Companiei de Jandarmi Bacău pentru a-l sprijini în stoparea acestei măsuri¹⁶.

În luna iunie 1924, în lucrările Parlamentului, profesorul universitar D. Costăchescu din Iași a adus în discuție incendiul bisericii de la Mănăstirea Cașin și a solicitat adoptarea unor măsuri pentru reconstruirea sfântului lăcaș. De asemenea, acesta a precizat că incendiul a fost provocat de o scânteie provenită de la locomotiva aparținând societății forestiere amintită mai sus. În discursul său a subliniat importanța bisericii ca monument istoric¹⁷.

¹² Arhiva INP, fond CMI, dosar 866, f.1-4.

¹³ SJAN Bacău, fond *Parohia Mănăstirea Cașin*, dosar 3/1919, f. 2.

¹⁴ „Dimineața”, anul XIV, nr. 4963, 15 mai 1920, p. 1.

¹⁵ Arhiva INP, fond CMI, dosar 866, f. 47 f.

¹⁶ *Ibidem*, f. 47 f-v.

¹⁷ „Viitorul”, anul XVII, nr. 4888, 25 iunie 1924, p. 4.

Din cauza situației precare în care se afla lăcașul, în luna iunie 1925, preotul Gh. Marcu a informat Comisiunea Monumentelor Istorice că Episcopia Romanului a dispus închiderea bisericii, decizie care a generat nemulțumiri în rândul enoriașilor¹⁸.

În urma litigiului dintre Societatea Anonimă Forestieră Union și Ministerul Cultelor și Artelor, prin Sentința Tribunalului Ilfov/Secția a III-a nr. 1578/1925, societatea – reprezentată prin avocat Mircea Th. Cancicov – și Ministerul Cultelor și Artelor – prin avocat N.C. Davidescu –, era obligată să plătească Ministerului Cultelor și Artelor suma de 2.800.000 lei reprezentând valoarea pagubelor pricinuite și 2.000 de lei cheltuieli de judecată. Pentru stingerea litigiului părțile au declarat că s-au împăcat, încheind în acest scop un act de tranzacție al cărui cuprins a fost trecut în dispozitivul hotărârii. Ministerul Cultelor și Artelor, reprezentând Biserica „Sfinții Voievozi”, renunța la pretențiile formulate prin acțiunea din 28 februarie 1922 contra Societății Anonime Forestiere Union cu privire la valoarea pagubelor pricinuite de incendiu. În schimbul acestei decizii de renunțare, societatea se obliga să plătească ministerului, pentru Biserica „Sf. Voievozi” suma de 1.000.000 lei numerar. Această sumă urma să fie plătită în două tranșe, respectiv suma de 500.000 lei la 1 aprilie 1926, iar restul de 500.000 lei în termen de 10 zile după prima cerere a Ministerului Cultelor și Artelor adresată Societății la sediul din Galați. Societatea era obligată să predea ministerului, la cerere și la începerea lucrărilor, tot materialul lemnos necesar refacerii clădirilor și anume 124 m³. Astfel, în anul 1926 se confirma faptul că societatea¹⁹ a virat Ministerului Cultelor și Artelor, direct prin centrala acestuia, suma de 1.000.000 lei și materialul necesar pentru refacerea bisericii. De asemenea, societatea făcea cunoscut faptul că a furnizat și materialul necesar pentru refacerea acoperișului turlor²⁰.

Despre situația Bisericii „Sf. Voievozi” aflăm informații din procesul-verbal întocmit la data de 14 decembrie 1927, întocmit în urma inspecției efectuate de protoiereul Circumscripției II Troțuș care constatare următoarele:

„Biserica parohială cu hramul „Sf. Voievozi”, de zid piatră cioplită, acoperită cu tablă, monument istoric, zidită la 1654 de domnitorul Gheorghe Ștefan Voievod și soția sa Safta, actualmente în curs de refacere fiindcă a fost distrusă de incendiu în anul 1920. Reparațiile se fac de Comisiunea Monumentelor Istorice, iar suma necesară este luată ca despăgubire de la Societatea Forestieră „Union” din cauza căreia s-a produs incendiu. S-a refăcut turnul mare de la

¹⁸ Arhiva INP, fond CMI, dosar 866, f. 51.

¹⁹ Potrivit art. 20 din Legea pentru administrarea domeniilor Statului, prin Decretul nr. 2564 din 3 octombrie 1925, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 228, 16 octombrie 1925, p. 11631, conform art. II era autorizat Ministerul Cultelor și Artelor să încheie cu Societatea Anonimă Forestieră Union în București, o tranzacție pentru stingerea procesului pendinte la Tribunalul Ilfov, Secția III, dosarul nr. 1133/1922 prin care Ministerul renunța la orice pretenții în schimbul sumei de 1.000.000 lei numerar și a întregului material lemnos necesar refacerii clădirilor incendiate din comuna Mănăstirea Cașin, județul Bacău.

²⁰ Arhiva INP, fond CMI, dosar 866, f. 53-54.

pantocrator, reconstituindu-se din beton armat în locul celui care a ars, de lemn, precum și întregul acoperiș; s-au terminat tencuielile. Necesită facerea catapetesmei din nou precum și întregul mobilier distrus de incendiul. În biserică se oficiază serviciul Vecerniei și Utreniei, precum și celelalte ierurgii bisericești. Curtea bisericii este împrejmuită cu zid de piatră, pe alocuri dărmate, pentru care necesită a fi refăcut. Cimitirul bisericii este împrejmuit cu gard de rigle de brad – cu turași de stejar și bine întreținut, de asemenea. Cimitirul eroilor (este) împrejmuit cu gard de scânduri și în perfectă stare, pentru care aduc mulțumiri părintelui paroh. Biblioteca parohială nu există fiind distrusă de incendiu, în schimb parohul are biblioteca sa personală.

Lucrările de cancelarie (sunt) la curent, hârtii intrate 36, ieșite 46, actele de stare civilă, nașcuți 100, căsătoriți 30 și înmormântați 52, trecuți în registru.

Registre de contabilitate nu sunt, fiindcă biserica n-are alte venituri decât subvenția de la stat, pe care n-o primește, Biserica fiind în reparații. Parohia n-are budget, dar s-a înaintat Procesul verbal al Consiliului Parohial arătându-se că Biserica nu funcționează. Conturile pe 1926 s-au înaintat cu raportul nr. 75/31 decembrie 1926. Consiliul Parohial a ținut în cursul anului 1927 două ședințe.

Parohul e la datorie, asemenea și cântăreții. Starea religioasă a parohiei este mulțumitoare. Este un adventist care nu mai poate influența asupra altora. Parohul e în bună armonie cu autoritățile din comună.

Drept pentru care am dresat prezentul Proces-verbal, după care părintele paroh ne va întocmi copii în trei exemplare.

Protoiereu (ss) Icon. N. Atanasiu
Paroh (ss) Iconom stavrofor G. Marcu²¹.

În 16 septembrie 1928, în prezența reprezentanților Comisiunii Monumentelor Istorice, a inginerului Gh. Balș, a iconomului T. Zotta (delegatul Episcopiei Romanului), a lui G. Sterian și Sterie Becu, a preotului Gh. Marcu și a președintelui consiliului parohial, cu membrii epitropiei și membrii consilieri, a avut loc recepția lucrărilor de restaurare a Bisericii „Sf. Voievozi” realizate în 1926 de către antreprenorul P. Belli și verificate în noiembrie 1927. În urma celor constatate au fost recepționate lucrările, cu excepția celor care urmau să fie reverificate de către un delegat al Comisiunii Monumentelor Istorice împreună cu un delegat din partea consiliului parohial și anume: desfacerea învelitoarei, construirea șarpantei turlilor, învelitoare cu tablă, completarea cornișei, tencuieli interioare, reparațiile tencuielilor la turla, a fațadei, prelungirea lanțurilor de la turla, fier special pentru fixarea policandrului, suprafața spoitului. Se constata faptul că atunci când ploua, apa încă se infiltra la turla cea mare²². La doar câteva luni, la 8 decembrie 1928, arhitectul Sterie Becu, conform procesului verbal de recepție din 16 septembrie 1928, a verificat dacă articolele menționate

²¹ SJAN Bacău, fond Protopopiatul Circ. II Troțuș Tg. Ocna, dosar 8/1927, f. 24.

²² Arhiva INP, fond CMI, dosar 866, f. 160.

au fost remediate. De asemenea, se menționa că trebuia refăcută tencuiala exterioară la turla principală pentru a nu mai pătrunde apa în interior²³.

În ianuarie 1929, preotul Gh. Marcu transmitea Ministerului Cultelor și Artelor proiectul pentru catapeteasma bisericii, împreună cu cele cinci proiecte de strane, dintre care două pentru stranele regale și arhierească și trei pentru iconostas. Proiectele, realizate de sculptorul bisericesc I. Mancaș, au fost aprobate de Episcopie. De asemenea, prin procesul-verbal al consiliului parohial, s-a constatat că locuitorii parohiei doreau să contribuie la executarea acestor lucrări, suma necesară pentru finalizare fiind de 100.000 de lei, la care se adăuga 150.000 de lei pentru pictură²⁴. În august 1929, a fost încheiat un contract între parohia „Sfinții Voievozi” și sculptorul I. Mancaș pentru executarea lucrărilor la catapeteasmă, trei iconostase și două strane regale, valoarea totală a lucrărilor fiind de 135.000 de lei²⁵. Biserica „Sf Voievozi” a primit promisiuni din partea Ministerului Cultelor privind alocarea pentru lucrări a sumei de 100.000 de lei. Deoarece se întârzia acordarea sumei de bani, parohul s-a adresat prefectului județului Bacău pentru a interveni la rezolvarea acestei situații. Experiența sculptorului bisericesc I. Mancaș era relevantă de menționarea altor lucrări ale sale: strane arhierești, amvoane și 40 de catapetesme, printre care se numărau cele ale bisericilor din localitățile Lăloaia (lucrată în stejar), Budeni (comuna Lespezi), Fălticeni, Bălușești, Roman (lucrată în stejar), Șerbești precum și a bisericii de la Mănăstirea Bogdana (executată în tei)²⁶. A existat un timp de analiză, fiind solicitat tipul și modelul lucrării, în acest sens fiind transmisă o fotografie de pe tâmpla bisericii din parohia Lăloaia²⁷. În urma unei analize realizate de arhitectul H. Teodoru la biserica din Lăloaia, privind lucrarea sculptorului I. Mancaș, s-a constatat, în data de 5 iulie 1929, despre catapeteasma bisericii că era lucrată într-un mod onorabil și că, i-ar fi putut fi încredințată acestuia și sculptura necesară la biserica „Sfinții Voievozi”, dar a precizat: „catapeasma – deși acceptabilă – nu îndeplinește condițiunile artistice suficiente pentru a fi executată sau pictată cu banii Comisiunii. Sunt de părere ca, atât sculptura și icoanele, să fie plătite exclusiv de enoriași. Catapeteasma din parohia Lăloaia este executată din lemn de stejar care a fost lăsat cu culoarea lui aparentă, fapt care contribuie în bine la aspectul ei. La sate se obișnuiesc ca astfel de lucrări să fie pictate cu diferite culori și poleite. Sunt de părere să se interzică încă de pe acum aceste procedee policromice și să se specifice că se va păstra catapeteasmei înfățișarea de lemn aparent, întrebuițându-se pentru aceasta uleiul de in curat și cel mult un baiț ușor pentru a închide puțin culoarea prea deschisă a lemnului întrebuițate(...)”²⁸.

²³ *Ibidem*, f.182.

²⁴ *Ibidem*, dosar nr. 867, f. 2.

²⁵ *Ibidem*, f. 20.

²⁶ *Ibidem*, f. 5.

²⁷ *Ibidem*, f. 9.

²⁸ *Ibidem*, f. 18.

În anul 1932, procesul de refacere era încă neterminat, fiind reparată o turlă, care a fost acoperită în mare parte cu tablă veche, iar catapeteasma se afla în faza de început a reparației²⁹. În aprilie 1932 turnul clopotniță prezenta crăpături³⁰ pe laturile de Sud și Vest în toată grosimea zidului, reieșind, din spusele părintele paroh, că deveneau tot mai amenințătoare și necesitau lucrări de subzidire. Arhitectul Comisiunii Monumentelor Istorice, Ștefan Balș, solicita acordarea, pe numele acestuia, a sumei de 5000 de lei necesară pentru cercetări la fundațiile turnului clopotniței. Deși biserica „Sf. Voievozi” se afla în proces de reparații, din ziarul „Opinia”, din 4 aprilie 1934 aflăm că „Regina Maria va petrece sărbătorile de Paști în județul Bacău. Suverana va sosi vineri la Onești, de unde va pleca cu automobilul, spre a vizita câteva regiuni din județul Bacău. În noaptea Învierii Regina Maria va asista la slujba religioasă de la mănăstirea Cașin”³¹. Totodată, în „Viitorul” din 13 aprilie 1934, se scria că „Regina Maria a serbat învierea la Mănăstirea Cașin din județul Bacău. (...) Sâmbătă a serbat Învierea la biserica din mănăstirea Cașin, iar la 3 d.a. a plecat cu trenul în Capitală. Cu această ocazie M.S. a lăsat mai multe obiecte de îmbrăcăminte, spre a fi împărțite la săraci”³².

În noiembrie 1936 arhitectul Ștefan Balș, delegat al Comisiunii Monumentelor Istorice, a constatat – referitor la lucrările de reparații și îmbunătățiri executate la turnul clopotniței – că acestea au fost efectuate în condiții satisfăcătoare și se declarau recepționate provizoriu. Lucrările executate constau în curățatul dărâmăturilor în exterior, sondaje la fundații, dărâmarea contraforților, zidărie interioară pentru consolidare, tiranți de fier; valoarea lucrărilor era de 50.000 de lei³³. Aceste reparații au fost continuate și în anul 1937, prin antreprenorul Giuseppe de Monte din Onești, constând în completarea zidăriei din interior cu bolovani și cu mortar de ciment, curățatul cu dalta a feșelor pentru a îndepărta mortarul, depozitarea pietrelor și reșezarea lor cu mortar de ciment. În anul 1937, arhitectul șef Horia Teodoru, delegat al Comisiunii Monumentelor Istorice, a făcut recepția lucrărilor la turnul – clopotniță prin care s-a completat zidăria în interior, s-a refăcut zidăria peretelui de pe latura de sud și s-au pus blocuri noi de piatră pentru nervurile bolților³⁴. În data de 19 iunie 1938, arhitectul-șef Horia Teodoru, tot în calitate de delegat al Comisiei Monumentelor Istorice, a verificat lucrările de reparații efectuate. Conform raportului, lucrările au fost executate în condiții satisfăcătoare și au constatat în completarea zidăriei la împrejmuire, desfacerea și reasamblarea blocurilor vest, zidărie de cărămidă la bolți și utilizarea de blocuri noi de piatră pentru paramentul vestic al clădirii³⁵.

²⁹ *Ibidem*, f. 72-73.

³⁰ *Ibidem*, f. 77.

³¹ „Opinia”, anul XXX, nr. 8087, 4 aprilie 1934, p.12.

³² „Viitorul” anul XXVI, nr. 7869, 13 aprilie 1934.

³³ Arhiva INP, fond CMI, dosar nr. 867, f. 98.

³⁴ *Ibidem*, f. 119.

³⁵ *Ibidem*, f. 133.

În octombrie 1938, arhitectul Ștefan Balș, menționa în situația provizorie nr. 1, lucrările de restaurare care urmau să fie continuate sub controlul serviciului tehnic al Comisiei, conform devizului, aprobat cu o valoare de 160.000 de lei. În iulie 1939 se încerca demararea lucrărilor pentru a finaliza consolidarea clopotniței. În referatul său din 1939, arhitectul Ștefan Balș sublinia faptul că „devizul aprobat de Comisiune pentru această lucrare este de 60.000 lei, urmând ca surplusul de 20.000 lei să se întrebuinteze la subzidirea zidului de împrejmuire, lângă intrare. De când s-a început lucrarea, în 1937, a lucrat pe acest șantier antreprenorul Giuseppe de Monte din Onești, singurul din regiune în stare să execute o asemenea lucrare în bune condițiuni”³⁶. De asemenea, lucrări de reparații au continuat și în perioada 1939-1944, într-o perioadă când acest sfânt lăcaș a fost afectat și de cutremurul din noiembrie 1940³⁷.

În urma celor prezentate, se poate trage concluzia că, în perioada interbelică, prin implicarea preotului paroh Gh. Marcu, a locuitorilor comunei Mănăstirea Cașin, precum și a instituțiilor statului, s-au desfășurat aproape continuu lucrări de reparații la biserică ca urmare a unor momente de grea încercare. Pentru realizarea acestui obiectiv au fost alocate sume importante de bani, astfel încât în acest lăcaș de cult să se poată funcționa. Dată fiind complexitatea lucrărilor, acestea s-au desfășurat treptat, sub îndrumarea specialiștilor din cadrul Comisiunii Monumentelor Istorice, pentru a păstra autenticitatea și sacralitatea acestui important edificiu de cult.

CHURCH „SAINTS VOIEVOZI” OF THE FORMER MONASTERY OF CAȘIN IN THE INTERWAR PERIOD

(Abstract)

In the interwar period, the Church „Saint Voivodes” of the former Monastery of Cașin, located in Bacău County and ranked as a historical monument, underwent through a series of repair works. The parish priest was Gheorghe Marcu, participant in the campaign of the First World War. Starting with 1918, the parish priest highlighted the need for repair works, as a result of the degradations suffered during the First World War, and beginning in 1920 through addresses submitted to the authorities, he sought to inform them about the situation in which this church was located and at the same time, initiating steps in the restoration of the church complex. At the same time, the research of the archive documents reveals that in May 1920, the the place of worship was affected by a fire that damaged the towers, the iconostasis, the bell tower, the furniture and other goods inside. Given its status as a historical monument, the rehabilitation works had to be carried out under the supervision and coordination of the Historical Monuments Commission.

³⁶ *Ibidem*, f. 179.

³⁷ A se vedea Valentin Ioan, *op. cit.*, p. 313-328.

CÂTEVA ASPECTE PRIVITOARE LA SISTEMUL SANITAR DIN HUȘI LA ÎNCEPUTUL REGIMULUI COMUNIST

Mihai-Lucian HUȚUȚUI¹

Cuvinte cheie: Huși, regim comunist, raion, spital, personal, medici

Keywords: Huși, communist regime, district, hospital, doctors

Începuturile practicilor medicale cu un caracter popular și empiric din Huși se pierd în negura timpului și sunt legate documentar mai ales de Episcopia Hușilor, înființată la 1598 de către Ieremia Movilă. În studiul de față, ne propunem, pe baza documentelor inedite păstrate în Arhivele Naționale, să reconstituim evoluția vieții medicale din fostul raion Huși, cu provocările și transformările suferite. Studiul este însoțit și de o anexă documentară selectivă.

Printre poslușnicii Episcopiei Hușilor scutiți de domnul moldovean Gheorghe Duca la 13 ianuarie 1666, se regăsește „și un bărbier”, scutit alături de ceilalți „de dajde și de zloți și de lei și de taleri și de galbini și de orți, și de alte dări și angherii de toate de câte vor hi pre alți târgoveți în târgu în Huși”². Bărbierii dețineau în Evul Mediu cunoștințe farmaceutice și chirurgicale pe care le puneau în slujba comunităților locale. Aceștia s-au așezat în Iași la începutul veacului al XVII-lea, mai întâi la curtea domnească, primul bărbier fiind atestat la 1604, organizându-se apoi în bresle, înainte de 1637³. Actul de scutire a bărbierului și a celorlalți poslușnici a fost reîntărit la 27 iulie 1666 de către Alexandru Iliăș⁴, la 11 februarie 1673 de Ștefan Petriceicuș⁵ și la 30 decembrie 1674, de către Antonie Ruset⁶. Anterior datei de 13 ianuarie 1773, Condre „bărbierul” și-a vindut via de la ograda Drăslăvățul lui Vasile soronar⁷. Pe lângă viile din podgorie, bărbierii hușeni dețineau dughene în târg, cum ar fi Pagu Bărbieru la 1833⁸, Crâste Bărbieru⁹, Constandin Bărbieru Ștărbu, Neculai Bărbieriu Capsomon¹⁰ iar la 17 ianuarie 1856, chiar și „bărbierița” Safta¹¹.

¹ Seminarul Teologic Ortodox „Sfântul Ioan Gură de Aur”, HUȘI.

² Costin Clit, *Documente hușene*, Iași, Editura PIM, 2016, vol. IV, p. 46-47, nr. 23.

³ Marius Chelcu, *Aspecte din istoria breslelor ieșene: bărbierii și cioclii*, în *AIIX*, XLI, 2004, p. 133-134.

⁴ Costin Clit, *op. cit.*, p. 48-49, nr. 26.

⁵ *Ibidem*, p. 52-53, nr. 33.

⁶ *Ibidem*, p. 55, nr. 37.

⁷ *Ibidem*, 122, nr. 131a.

⁸ Idem, *Documente hușene*, Iași, Editura PIM, 2011, vol. I, p. 131, nr. 143.

⁹ *Ibidem*, p. 133.

¹⁰ *Ibidem*, p. 134.

¹¹ *Ibidem*, p. 212-213, nr. 225.

O altă mărturie despre practicarea actului medical la Huși provine din 1781, când, Episcopul Inochentie (1752-1782), otrăvit de bucătarul său „cu un feliu de bucate”, a fost salvat de Andreas Wolf, un doctor sibian ajuns în Moldova și chemat la Iași de către Iacov Stamati¹². La momentul survenirii acestui incident neprevăzut, în Huși, potrivit unor păreri, nu existau medici, îngrijirea bolnavilor fiind asigurată doar de diverși vraci¹³, deși s-a dovedit existența bărbierilor, care își valorizau și aptitudinile medicale.

În timpul războiului ruso-otoman din 1828-1829 în Huși s-au ridicat binalele pentru „spitalele oștenești”¹⁴.

Punerea în aplicarea a Regulamentului Organic (1832) a favorizat și la Huși evoluția asistenței medicale. Astfel, primul medic cunoscut care a activat în „Orașul dintre Vii” a fost Stanislav Iasinski, numit medic al ținutului Fălciu. Un deceniu mai târziu, în anul 1842, este menționată o bolniță, situată în mahalaua Plopeni, ce era întreținută de către hagiassa Aglaia Cerchez¹⁵.

În anii următori, evoluția sistemului sanitar hușean s-a realizat cu pași mărunți, nedeținând instituții medicale în adevăratul sens al cuvântului, ci mai degrabă diverse unități cu capacități reduse, similare unor azile pentru bătrâni sau mici centre pentru îngrijirea celor suferinzi.

Situația s-a schimbat, când, în vara anului 1851, domnul Grigore Alexandru Ghica a efectuat o vizită în târgul Hușilor, unde a constatat necesitatea amenajării unei unități spitalicești regulate, făcând astfel un apel către mai marii orașului și principalii moșieri fălcieni din acea perioadă. Prima personalitate care a reacționat solicitării venită din partea domnului, a fost un filantrop fălcian, pe nume Dimitrie Castroian (al cărui nume este purtat astăzi de Spitalul Municipal). Dimitrie Castroian donează impresionanta sumă de 50.000 de lei, devenind astfel principalul contribuitor al înființării noii instituții, ulterior, cumpărând casele Smarandei, fiica postelnicului Iamandi, situate în centrul orașului. Contrar optimistei corespondențe dintre episcopul Meletie Istrati și domn, autoritățile locale nu au concretizat planurile până la anul 1862, când orașul primește vizita medicului Carol Davila, trimis al noului domnitor Alexandru Ioan Cuza, cu sarcina de a organiza sistemul sanitar în toată țara. Astfel, actul propriu-zis de naștere al spitalului hușean este reprezentat de ordinul-telegramă primit de primărie la 26 august, ce anunța: „Cu ocazia unificării serviciului sanitar, Măria Sa Domnul a întărit înființarea unui spital cu 15

¹² Melchisedec Ștefănescu, *Chronica Hușilor și a Episcopiei cu aseminea numire*, 1869, Ediție anastatică, Carte tipărită cu binecuvântarea Preasfințitului Părinte Ignatie, Episcopul Hușilor, Cu un *Cuvânt înainte* de Preasfințitului Părinte Ignatie, Episcopul Hușilor, un *Studiu introductiv și glosar* de Costin Clit, și *Postfață* de Theodor Codreanu, Huși, Editura Horeb, 2019, p. 327.

¹³ Theodor Codreanu (coordonator), *Istoria Hușilor*, Galați, Editura Porto-Franco, 1995, p. 205.

¹⁴ Costin Clit, *Spitalul din Huși (1828-1829)*, în „Elanul”, Revistă editată de asociația culturală „Academia rurală Elanul” și Școala „Mihai Ioan Botez” din Giurcani, com. Găgești, jud. Vaslui, p. 13.

¹⁵ Theodor Codreanu, *op. cit.*, p. 205.

paturi, în acest oraș”. Instituția a fost inaugurată în anul următor, la data de 1 octombrie, în casa dăruită de Dimitrie Castroian, primul medic care a activat aici fiind doctorul Schmidt¹⁶.

De-a lungul anilor, spitalul pregătit de Dimitrie Castroian a devenit neîncăpător. Prin urmare, primăria a hotărât atât ridicarea unui nou imobil destinat instituției medicale, pe terenul donat de Ecaterina P. Andreescu, cât și păstrarea vechii clădiri pentru propriile birouri. Inaugurarea a avut loc în anul 1897, în cursul deceniilor următoare la conducerea spitalului aflându-se medici de seamă, precum directorii Radu Kernbach (1897-1917) și D. Calciu (1917-1936)¹⁷.

În prima jumătate a secolului XX, instituția s-a aflat într-un plin proces de evoluție, caracterizat prin: achiziționarea aparaturii de specialitate (instalarea unui aparat Röntgen, în 1939), darea în folosință a unor secții moderne (o secție de chirurgie cu o capacitate de 115 paturi, 1937), sporirea numărului de cadre medicale, etc. Pe parcursul perioadei interbelice, se disting renumiți medici precum Florin Toma și Oscar Sterembah¹⁸.

În contextul celui De-Al Doilea Război Mondial, spitalul hușean a fost evacuat la Corabia, fiind înlocuit de un altul militar. Instituția s-a restabilit în luna octombrie 1945, dispunând de 50 paturi destinate chirurgiei și 50 pentru interne. Această capacitate a fost valabilă până în 1948. În anul 1949, în componența spitalului s-a deschis, în cadrul secției de chirurgie, o subsecție de obstetrică-ginecologie, cu 15 paturi. În același an, s-a inaugurat și cabinetul cu aceeași specializare, din cadrul Policlinicii¹⁹.

În baza Legii nr. 5/1950, a avut loc o reorganizare administrativ-teritorială, la nivel național. Astfel, sunt înființate raioanele și regiunile. Prin urmare, instituția primește o nouă denumire: Spitalul Raional Huși. De asemenea, Secția Sanitară aferentă suferă mai multe modificări în ceea ce privește organizarea și structura²⁰.

O serie variată de factori (evenimente precum cele două Războaie Mondiale, foametea din anii 1946-1947 sau instaurarea regimului comunist), cumulați de-a lungul mai multor decenii, au condus la o schimbare drastică în evoluția sistemului medical hușean.

În continuare, articolul de față prezintă aspecte din desfășurarea activității rețelei sanitare hușene, în primii ani ai funcționării Raionului Huși.

Una dintre primele acțiuni întreprinse de Secția Sanitară Huși din perspectiva centralizării și planificării, promovate de regimul comunist după modelul sovietic, în urma punerii în aplicare a deciziei de unificare a spitalului hușean, a fost întreținerea unei ample corespondențe cu Secția Regională Bârlad și transmiterii rapoartelor specifice, prin care

¹⁶ *Ibidem*, p. 206-207.

¹⁷ *Ibidem*, p. 206.

¹⁸ *Ibidem*, p. 208.

¹⁹ Virgil Agheorghiesei, *Spitalul Municipal Dimitrie Castroian Huși*, Iași, Editura Pim, 2009, p. 60.

²⁰ *Ibidem*, p. 64.

s-au oferit îndrumări oficialilor hușeni, în privința documentației aferente noului tip instituțional. Drept mărturie stau mai multe adrese încă păstrate, printre care și o copie incompletă a deciziei de unificare, înștiințări referitoare la noile programe de funcționare a policlinicilor, dar și un scurt raport realizat de un intendent al instituției, în preajma unificării, în care sunt prezentate succint imobilele aflate în posesia spitalului, fiind vorba despre: corpul principal, pavilionul de boli molipsitoare, un local utilizat drept bucătărie și spălătorie, un grajd și o morgă²¹.

Oficialii bârlădeni au solicitat și o situație a instituțiilor aflate în componența rețelei sanitare. Raionul era deservit în anul 1951 atât de unități generale cât și de unități cu diverse specializări, precum: Spitalul Unificat Huși, Spitalul Unificat Ghermănești, Spitalul Mălăiești, SANEPID Huși, Stația de Malarie, Dispensarul TBC, Dispensarul de copii Vutcani, 12 dispensare de circumscripție, 8 case de nașteri și 18 puncte sanitare. Făcând parte dintr-un proces amplu de extindere și înzestrare a rețelei sanitare, în anul 1951 iau ființă două noi Case de Naștere, aflate în localitățile Duda și Vetrișoia, realizare amintită în documentele vremii ca fiind „peste plan”²², respectiv – în luna octombrie –, un nou staționar TBC situat în Huși, ce dispunea de 10 paturi, dintre care erau utilizate doar 8, din cauza lipsei de spațiu.

Reorganizarea instituțională conduce inevitabil la un interes mai mare al oficialilor pentru inventarele unităților medicale, personalul acestora, eficiența – raportată la indicii de plan ai vremii –, sau chiar la aspecte demografice. Astfel, Spitalul Unificat Huși și Secția Sanitară Raională au transmis superiorilor bârlădeni rapoarte variate clarificând starea rețelei medicale.

Referitor la patrimoniul imobiliar, atât în anul unificării – 1951 –, cât și în perioada imediat următoare, observăm preocuparea oficialilor raionali – în vederea „întâmpinării” reorganizării –, privind reabilitarea diferitelor clădiri care, fie se aflau în mediul rural și erau utilizate drept dispensare, fie erau corpuri ale spitalelor aflate în subordinea Secției Huși. Spre exemplu, Policlinica Huși a fost renovată cu scurt timp înainte de reprofilarea sa, prin care, la data de 1 iulie 1951, devine parte componentă a Spitalului Unificat. Renovările au avut loc în prima jumătate a anului 1951, iar recepția a fost realizată la sfârșitul lunii iunie²³.

În privința personalului, conform tabelului realizat și transmis Secției Regionale în trimestrul IV al anului 1951 de către medicul șef al raionului, Dr. Hristodot Vlasie, organigrama posturilor din rețeaua raională prevedea: 51 medici, 4 farmaciști, un chimist, 12 surori de ocrotire, 44 oficanți sanitari, 36 moașe, 43 surori medicale, un tehnician igienist, 2 microscopiști, un entomolog, un conductor sanitar, 9 laboranți, 2 statisticieni, 21 posturi personal administrativ, 7 îngrijitoare de copii, 22 „agenți desinfect. și desanofil.”, 5 șoferi și ajutoari de șoferi, un mecanic, un tâmplar, un autopsier, un frizer, o

²¹ SJANV, Fond Sfatul Popular al raionului Huși, dosar 89u/1951, dosar nenumrotat.

²² Idem, dosar 80/1951, f. 1.

²³ Idem, dosar 89m/1951, dosar nenumrotat.

lenjereasă, 3 bucătărease, 4 spălătorese și 56 de îngrijitori. Dintre aceste posturi, categoria celor vacante era compusă din: 4 medici, un ofician sanitar, o moașă, o soră medicală, un tehnician igienist și o îngrijitoare de copii. Organigrama totaliza 330 de posturi, dintre care 321 ocupate, respectiv 9 posturi vacante²⁴.

Privitor la cele 4 posturi de medic vacante la momentul întocmirii documentului, a fost realizat un tabel secundar, în care erau precizate serviciul de care aparținea fiecare post în parte, instituția medicală la care figura și localitatea unde se afla. Unul dintre posturile vacante era înregistrat la Spitalul Unificat din Huși, serviciul consultații de pediatrie, fiind vacant la data de 1 octombrie 1951, iar celelalte 3 posturi făceau parte din „serviciul de medic circă”, a următoarelor circumscripții rurale: Boțești, Cârligați (astăzi Pădureni), Tătărăni²⁵.

O altă practică de tip stalinist a fost cartelizarea produselor de strictă necesitate și mai ales a celor alimentare. Într-un tabel nominal din anul 1951, ce avea ca scop stabilirea tipului de cartelă alimentară primită de fiecare membru al personalului Policlinicii Teritoriale Huși, sunt menționate numele tuturor angajaților acestei instituții: dr. Aron Ghiltman, dr. T. Popescu, dr. Neilstein Șmil, dr. Găițulescu C., dr. Toma Florea, dr. Romanescu E., dr. Socolovschi Alex., Baciș Luminița (numele este tăiat în document), Segal Aron, Butnăreanu El., Spânache Maria, Enache Maria, Huțuțu Sofia, Halmu Elena, Vărnă Margareta, Grigoriu An., Morariu Ioana, Țipriș S., Vasilescu Maria, Moisei Maria, P. Maria, Dinescu Tinca, Prisăcaru Mara, Crețu I. Documentul a fost întocmit de către referentul șef S. Țipriș²⁶.

Lipsurile cu care instituțiile sanitare se confruntau în primii ani ai regimului comunist, variau de la un caz la altul. În continuare, se vor expune problemele cu care se confruntau unitățile sanitare. Spre exemplu, Dr. Hristodot Vlasie prezintă într-un memoriu de activitate adresat Secției Regionale, principalele probleme întâlnite la Dispensarul TBC Huși, la sfârșitul anului 1951: lipsa spațiului și a personalului, necesare funcționării corespunzătoare²⁷.

Dispensarul TBC funcționa într-un local impropriu, dispunând și de un staționar cu 5 paturi bugetare. În privința personalului, instituția era deservită de către: un medic fiziolog, două surori, respectiv 3 posturi de personal administrativ (două femei de servicii și un referent), nici unul dintre posturi nefiind vacant. Contrar neajunsurilor și riscurilor față la care era expus întregul personal, aceștia își duceau sarcinile la capăt, referentul fiind menționat în mod particular: „Tovarășul referent care este un cadru foarte muncitor, cu toate că nu primește sporul de pericolitate de 40% este tot așa de expus pericolului de

²⁴ Idem, dosar 80/1951, f. 11.

²⁵ *Ibidem*, f. 12.

²⁶ SJANV, Fond Sfatul Popular al raionului Huși, dosar 89g/1951, f. 4.

²⁷ Idem, dosar 80/1951, f.

îmbolnăvire, întrucât felul cum e împărțită clădirea în care funcționează dispensarul, nu poate avea o cameră separată de lucru și ferită de trecerea bolnavilor”²⁸.

În privința programului personalului de la Dispensarul TBC, dr. Hristodot Vlasie a menționat și modul în care personalul își gestiona timpul, pentru a soluționa sarcinile de lucru. Medicul soluționa problemele de pe staționar și teren între orele 8-12, iar între orele 14-15 efectua radioscopii, consultații și tratamente. Surorile lucrau 6 ore la Dispensar iar două ore pe teren zilnic, organizându-se în „așa fel încât, între orele 13-14 sunt ambele la Dispensar pentru a-și preda una alteia serviciul”. Cele două femei de serviciu își împărțeau atribuțiile pentru ca, prin rotație, serviciul lor să fie asigurat în permanență la Dispensar²⁹.

O situație dificilă se întâlnea și în cazul posturilor de lucru cu caracter administrativ și auxiliar, în același raport fiind evidențiat și un aspect din organigrama Spitalului Unificat Huși. În vederea simplificării „birocratismului”, o soluție care s-a dovedit ineficientă, a fost să rămână la lucru doar un contabil și un statistician, astfel încât numeroase sarcini nu au mai putut fi realizate conform termenelor stabilite³⁰.

În privința logisticii, unul dintre cele mai resimțite lipsuri, cu care întreaga rețea sanitară din cuprinsul raionului se confrunta frecvent, era reprezentat de combustibil, necesar mai ales pe durata sezonului rece, în vederea alimentării unităților medicale. Astfel, în anul 1951, între lunile ianuarie și martie, în posesia Spitalului Huși au intrat doar câteva sute de kilograme de lemne, pentru fiecare unitate aflată în componența instituției. În cazul altor instituții, se puteau descoperi și nereguli legate de cantitățile livrate. Privitor la acest aspect, medicul șef al raionului afirma în același an faptul că, la momentul cântăririi unor stocuri, au fost constatate diferențe considerabile față de volumele stabilite și deja plătite: „Spitalul Ghermănești și Mălăești care au avut posibilitatea să-și cântărească lemnele în curte, au constatat o lipsă primul de circa 4000 kg., iar cel de al doilea circa 3000 kg. lemne pe care noi le-am plătit”. Ulterior, pentru a se compensa inechitatea resimțită, conform dispozițiilor date în luna decembrie s-a planificat pentru spitale ca acestea să primească o cantitate de 20 kilograme de petrol: „ca și un dispensar sau un post de miliție etc.”³¹.

Până acum au fost prezentate probleme ale sistemului sanitar generate de modificări organizatorice, sistemul de livrare depășit sau fondurile financiare indisponibile în acea perioadă. În continuare, se vor expune dificultățile create de lipsa unei comunicări eficiente între instituții, ce a condus în unele situații chiar și la deteriorarea relațiilor dintre părțile implicate.

O adresă a Secției Sanitare Huși destinată Circumscripției Vetrișoia, datată la 8 mai 1951 și înregistrată cu numărul 6803, denotă atât existența unei comunicări defectuoase la nivel interinstituțional, cât și aprovizionarea insuficientă cu articole de

²⁸ *Ibidem*, f. 9.

²⁹ *Ibidem*, f. 9.

³⁰ *Ibidem*, f. 14.

³¹ *Ibidem*, f. 15.

papetărie a instituțiilor din cuprinsul raionului (cel puțin a circumscripției în cauză). Obiectul formulării documentului era reprezentat de transmiterea unei recipise, situația devenind tensionată din cauza lipsei de conformare a instituției sanitare, în urma a două solicitări venite de la raion: „Pentru ultima oară vi se pune în vedere a trimite cu prima poștă recipisa de primirea medicamentelor specificate în Factura [facturile] Nr. 994 și 995 din 14 Martie 1951 primite de la ICS Centrofarm Regiunea Bârlad”. Secția Sanitară solicită Circumscripției Vetrișoia înaintarea „de această dată” a recipisei direct către biroul de contabilitate al instituției, pentru ca documentul să fie primit mai rapid de destinatar. Drept notă la această adresă, superiorii transmit și următoarea îndrumare: „Din lipsă de recipisier imprimat veți linia și de număr în continuare până la venirea imprimatelor”³².

Spitalul Mălăiești se adresa, prin nota nr. 312 din luna iunie 1951, Serviciului Trezoreriei publice, din cadrul filialei Raionului Huși a Băncii Republicii Populare Române, solicitând transferul din contul propriu nr. 098.002 în cel al Gospodăriei Agricole Comunale „7 Noiembrie” din Roșiești – nr. 062.004 –, a unei sume în valoare de 12.340 lei, reprezentând costul zarzavaturilor achiziționate de spital, pentru toamna anului 1950. În aceeași adresă, autorii explicau destinatarului motivul pentru care virarea nu fusese efectuată până la acel moment: „G[ospodăria] A[gricolă] C[omunală] Roșiești nu au introdus nici până în prezent cerere de plată pentru această sumă, și B[anca] R[epublicii] P[opulare] R[omâne] Sucursala Vaslui ne face cunoscut cu adresa nr. 5516/9 [ilizibil din cauza parafei instituției] Roșiești au reclamat că nu le-am virat suma de sus noi vă rugăm a le vira în cont această sumă”. Adresa a fost semnată de medicul spitalului, Dr. Gherman, respectiv de administratorul Pricop³³. Documentul de mai sus reflectă situația în care o simplă tranzacție bancară poate ajunge la complicații, din cauza unei erori umane – în situația de față omiterea introducerii unei cereri de plată.

Pe durata primilor ani ai regimului comunist, în activitatea sistemului sanitar hușean, se remarcă un bogat proces de instruire medicală a publicului larg, dar și de perfecționare profesională, cu precădere în rândul cadrelor medii și a doctorilor.

O metodă prin care membrii personalului sanitar erau instruiți este reprezentată de participarea la cursuri, unele dintre acestea fiind găzduite chiar de Secția Sanitară Huși. Pentru o mai bună ilustrare a unor elemente din organizarea acestui tip de activități, se vor prezenta în continuare două documente ce tratează acest subiect.

Secția Sanitară a Regiunii Bârlad aducea la cunoștință Secției Sanitare Huși, prin adresa nr. 34.605, din data de 6 noiembrie 1951, numele și circumscripția fiecărui medic ce avea să participe, pe 10 noiembrie 1951, la un instructaj necesar acțiunii de combatere a sifilisului, care urma să aibă loc la Huși. Participanții la instructaj erau în număr de trei, cu toții de la circumscripții din mediul rural, după cum urmează: Dr. V. Fluture –

³² SJANV, Fond Sfatul Popular al raionului Huși, dosar 89t/1951, dosar nenumerotat.

³³ *Ibidem*, dosar nenumerotat.

Circumscripția Bogdănești, Raionul Bârlad; Dr. Miron Teodoru – Circumscripția Cavadinești, Raion Murgeni; Dr. Mârzescu Vlad – Circumscripția Căbești, Raionul Zeletin. În încheierea documentului, oficialii bârlădeni menționează privitor la costurile aferente: „Plata cheltuielilor de deplasare și diurna vor fi suportate de către Secțiunea dumneavoastră [Secția Raională Huși] în baza disponibilului ce aveți pe trim[estrul] IV”. Înștiințarea poartă semnăturile secretarului Nisem Herșcovici și a medicului șef inspector, Dr. Ioan Beciu, iar numărul de intrare acordat de către destinatar a fost 16.487, din data de 9 noiembrie 1951³⁴.

Serviciul Administrație Publică din cadrul Comitetului Executiv al Sfatului Popular Regiunea Bârlad, solicită Secției Sanitare Huși, printr-un document „confidențial” din data de 15 noiembrie 1951, cu numărul de înregistrare 17.007/19 noiembrie, înștiințarea „Dr. Ghiltman Aron, [și a] chimist[ului] Strătilă de la Laborator”, să se prezinte la Secția Sanitară Regională, în cursul serii de 20 noiembrie, în vederea urmăririi unor cursuri de Administrație Publică, ce aveau să se încheie o săptămână mai târziu, la 27 noiembrie. Solicitarea poartă semnăturile președintelui Radu Iancu și a responsabilului șef al Serviciului regional de Administrație Publică, C. Petrescu³⁵.

În privința educației sanitare, în memoriul de activitate al Sanepid-ului din anul 1951, se menționează activarea „în oarecare măsură cam defectuo(a)s(ă)”, în ciuda formării unei Comisii de educație sanitară, ce a elaborat un plan de muncă compus din obiective concrete. Neimplicarea membrilor comisiei nou-înființată a condus la neîndeplinirea obiectivelor stabilite, cu excepția organizației Crucea Roșie, ce s-a ocupat de organizarea și mobilizarea cursanților pentru G.P.A.S. și F.G.P.A.S. Astfel, pe durata anului 1951, au fost ținute aproximativ 20 de cursuri F.G.P.A.S. și 15 cursuri G.P.A.S., cu precădere în circumscripțiile cu medici și întreprinderile aflate pe raza orașului Huși³⁶.

Raportările mincinoase făceau parte din politica regimului comunist. Mijloacele prin care se obțineau rezultate bune în domeniul educației sanitare au fost reprezentate de lecțiile și conferințele publice demarate în toate circumscripțiile din cuprinsul raionului. Din Memoriul SANEPID, referitor la problema educării sanitare a populației, din anul 1951, aflăm aspecte despre eficiența organizării lor dar și despre subiectele tratate. În anul unificării spitalului, au fost organizate, la nivel raional, nu mai puțin de 1212 (sic!) conferințe și lecții de educație sanitară, în cadrul acestora insistându-se asupra subiectelor referitoare la bolile transmisibile și cu extindere în masă. În tot în anul 1951 au fost realizate și 1417 (sic?) convorbiri cu bolnavii, ce s-au efectuat cu precădere în Spitale (la patul bolnavului) sau cu ocazia diferitelor tipuri de consultații (fie generale, de puericultură sau prenatale)³⁷.

³⁴ *Ibidem*, dosar nenumărat.

³⁵ *Ibidem*, dosar nenumărat.

³⁶ SJANV, Fond Sfatul Popular al raionului Huși, dosar 80/1951, f. 25.

³⁷ *Ibidem*.

Conferințele au fost ținute în Căminele Culturale sau în cadrul unor adunări. Subiectele abordate pe parcursul întregului an, au tratat despre probleme medicale precum: Gastro-enterite, Broncho-pneumonii, importanța vârstei și anotimpului pentru alăptare, *De vorbă cu mamele*, gripă, rujeolă și tuse convulsivă (broșură a Ministerului Sănătății), datoriile rețelei de informatori și ale împuterniciților, sifilis și efectele lui la descendenți, igiena locuinței și importanța aerului, luminei soarelui pentru dezvoltarea copilului; alimentația naturală mixtă și artificială a sugarului, rahitism, poliomielită, tifos exantematic, febră tifoidă, scarlatină, cărbune, tuberculoză, pelagră, malarie, alimentație cu apă³⁸.

Un alt mijloc de înlesnire a educării sanitare în rândul populației a fost reprezentat de inițierea unor cursuri serale sătești, în cadrul mai multor circumscripții, ce au condus la rezultate considerate drept „mediocre”. S-au efectuat și unele lecții numite „școala mamei” la Circumscripția cu Surori de Ocrotire³⁹.

În orice unitate medicală sunt utilizate diverse materiale de protecție, iar despre prezența lor în mai multe instituții hușene aflăm dintr-o corespondență purtată între personalul hușean și superiorii regionali, în perioada decembrie 1950 – ianuarie 1951. Secția Sanitară a Regiunii Bârlad solicita printr-o notă telefonică (aspect menționat în adresele-răspuns), „tablourile” materialelor de protecție aflate în uz la fiecare instituție sanitară din subordinea Secției Sanitare a Raionului Huși.

Astfel, în ziua de 24 ianuarie 1951, Secția Raională raportează lista de materiale de protecție a Policlinicii Nr. 1 din Huși, conform inventarului: 55 de halate pentru medici, 15 bonete pentru medici, un șorț alb, un șorț plumbuit pentru Röntgen, o pereche de mănuși plombate, o pereche de ochelari pentru Röntgen. Documentul poartă semnătura referentului și numele medicului director, Dr. Ghiltman Aron și a primit numărul de înregistrare 802⁴⁰.

La aceeași dată, Dispensarul Materno-Infantil din Huși înaintează, sub formă de tabel, inventarul materialelor de protecție aflate în posesia instituției la acel moment: două halate de pânză albă, 5 șorțuri pânză muncitorul, două uniforme de îngrijitoare pentru copii, 3 perechi de mănuși din cauciuc pentru consultații. Documentul a fost redactat de medicul dispensarului⁴¹.

Situația materialului de protecție aflat la Laboratorul de Igienă a Raionului Huși este prezentată la data de 31 decembrie 1950, fiind vorba de două tipuri de articole de vestimentație: 18 halate de pânză și 6 șorțuri. Documentul este semnat de referentul șef, și în calitatea de înlocuitor al medicului șef de laborator, în dreptul căruia a fost aplicată

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ SJANV, Fond Sfatul Popular al raionului Huși, dosar 89n/1951, dosar nenumărat.

⁴¹ *Ibidem*.

ștampila precedentă reformei administrativ-teritoriale, pe care se află și inscripția „Serv. Sanitar Jud. Fălciu”⁴².

Spitalul de Stat din Huși era posesorul a șapte tipuri de articole încadrate ca materiale de protecție, după cum urmează: 60 de halate albe, 12 bonete, 10 perechi de mănuși cauciucate, o mănușă Roentgen, 5 perechi de cizme cauciuc, 3 șorțuri de cauciuc, un cojoc. Documentul este semnat și redactat de administratorul instituției⁴³.

Bolile cu care sistemul sanitar din raionul Huși se confrunta în primii ani ai regimului comunist erau cauzate de diferiți factori, precum lipsa igienei și a implicării structurilor medicale de profil, utilizarea apei nepotabile în scopuri casnice și de consum, alimentația nesănătoasă a populației, etc.

În memoriul de activitate al SANEPID-ului, în primele 11 luni ale anului 1951, este prezentată evoluția bolilor de tip infecto-contagios, din cuprinsul raionului Huși.

Tifosul exantematic a fost înregistrat cu un număr de 9 cazuri, având chiar un caracter epidemic, în luna februarie, în comuna Deleni, unde au fost înregistrate 3 cazuri, ce au constituit două focare. În urma demarării anchetei epidemiologice, s-a stabilit sursa de infecție: „Oltenia, adusă de către cetățeni care veneau după cereale în comuna Deleni”. Afecțiunea a avut un aspect epidemic și în comuna Ghermănești, unde au fost înregistrate 3 cazuri, din surse distincte, ce nu s-au putut stabili. Alte cazuri au fost înregistrate ca având loc la o distanță mare de timp (o lună sau două), apărând în mod sporadic, în localități diferite. Măsurile de profilaxie au fost luate la timp, în toate cazurile înregistrate. În document se evidențiază ca principală măsură de prevenire a tifosului exantematic, efectuarea de deparazitări permanente, ce au vizat, în cursul anului 1951, aproximativ 12000-15000 de locuințe⁴⁴.

O altă afecțiune de tip transmisibil a populației din raion a fost poliomiелita, fiind înregistrat un număr de 5 cazuri în localități diferite. A fost remarcat un aspect epidemic în comuna Cozmești cu 3 cazuri, dar la o distanță mare de timp între ele, nefiind stabilite sursele de infecție. La scurt timp după înregistrarea primelor cazuri, au fost luate măsuri de profilaxie în satele Cozmești și Tăbălăești. Dintre cele 5 cazuri, 4 au avut forme spinale iar unul singur, izolat la Spitalul din Ghermănești, a fost o formă bulboprotuberanțială⁴⁵.

În raionul Huși a fost prezentă și febra tifoidă, cu un număr de 10 cazuri, apărute sporadic, fără caracter epidemic, debutul acestora fiind remarcat la distanțe mari de timp. Sursa de infecție a putut fi stabilită doar pentru trei cazuri, apărute în satele Vetrișoia, Scoposeni și Gorban: „bolnavii se aprovizionau cu apă din Prut”⁴⁶.

Tusea convulsivă s-a manifestat în mai multe localități, constituind „adevărate epidemii” cu precădere în mediul rural, în Memoriu fiind evidențiate comunele Vetrișoia

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ SJANV, Fond Sfatul Popular al raionului Huși, dosar 80/1951, f. 16.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

și Rânceni, ce făceau parte din componența circumscripției Vetrișoia, respectiv în cuprinsul comunei Hurdugi (aflată în componența circumscripției Grumezoia). Numărul total de cazuri înregistrate a fost de 41, menționându-se faptul că vârsta cea mai afectată a fost cea preșcolară, reprezentând aproximativ 90% din cazuri. Spre deosebire de măsurile de prolaxie (izolarea la domiciliu, ce nu a ajutat la ameliorarea situației), combaterea tusei convulsive prin intermediul vaccinului existent a oferit rezultate mai bune, dar mediocre. Depistarea timpurie a cazurilor a avut loc în principal în circumscripțiile ce dispuneau de medici și surori de ocrotire⁴⁷.

De asemenea, și difteria a avut un aspect epidemic în orașul Huși, fiind înregistrate 7 cazuri, constituind focare diferite. În ceea ce privește totalul de cazuri la nivel raional, s-a ridicat la 19 cazuri, cu apariție sporadică în localități diferite⁴⁸.

Antraxul a fost prezent într-un număr de 28 de cazuri înregistrate, cu precădere în Circumscripția Vutcani și Circumscripția Stăniliești, numărul ridicat de cazuri fiind cauzat de lipsa controlului organelor veterinare asupra tăierilor de vite, astfel, bolnavii consumând carne provenită de la vite cu această afecțiune. Ulterior acestor îmbolnăviri, responsabilii din cadrul Sanepid au luat contact cu organele veterinare, care au început astfel să controleze tăierea vitelor⁴⁹.

Pentru anul 1951, în cadrul Planului de Stat pentru prevenirea scarlatinei și difteriei, s-au planificat 6181 de vaccinări, dintre acestea fiind realizate 6724 de vaccinări, în jurul focarelor de scarlatină. Numărul de vaccinări antivariolice planificat a fost de 6110, dintre care au fost efectuate 6028, fiind remarcat în *Memoriu* faptul că 99% dintre reacțiile postvaccinale au fost pozitive, nefiind înregistrate complicații ulterioare⁵⁰.

Pelagra era o afecțiune întâlnită în 1951 în raionul Huși, fiind înregistrate 3877 de cazuri. Cel mai ridicat grad de mortalitate se afla în Circumscripția Ghermănești, principalul factor ce acutiza situația fiind reprezentat de condițiile precare de ordin economic. Alte circumscripții a căror rată a mortalității cauzată de pelagră era ridicată sunt Gorban, Stăniliești, Grumezoia, Vutcani și Bunești, circumscripțiile neamintite având mai puține cazuri. În continuare în *Memoriu* este vehiculat și alcoolismul ca fiind o cauză a apariției cazurilor, dar nu a fost stabilit cu exactitate o legătură directă între alcoolism și pelagră. Astfel, n-au fost demarate anchete speciale, precum în cazul afecțiunilor a căror evoluții au fost relatate anterior.

Numărul de tratamente efectuate împotriva pelagrei a fost unul scăzut. În cursul anului 1951, „din cauza lipsei permanente de acid nicotinic, s-au făcut numai 1682 tratamente”, acidul nicotinic constituind o lipsă acută pentru secția Sanepid pe tot

⁴⁷ SJANV, Fond Sfatul Popular al raionului Huși, dosar 80/1951, f. 17.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*.

parcursul anului, în special în sezonul de primăvară, iar alte tipuri de tratamente s-au făcut doar în mod sporadic⁵¹.

Gușa se afla în evidența SANEPID-ului cu un număr de 31 cazuri. Cauzele apariției acestei afecțiuni nu s-au putut identifica, gușa nereprezentând o prioritate medicală pentru sistemul sanitar⁵².

În rândurile de mai sus s-a amintit despre alimentarea cu apă nepotabilă ca fiind o cauză a declanșării diferitor afecțiuni medicale. În memoriul de activitate al SANEPID-ului din anul 1951, intitulat „Igienă mediului extern”, este prezentată starea rețelilor de apă și de canalizare din cuprinsul raionului. Locațiile și mijloacele deversării instalațiilor de apă și canalizare ale instituțiilor sanitare au reprezentat pentru orașul Huși un focar constant de infecție în primii ani ai regimului comunist.

Instituțiile sanitare alimentate în anul 1951 cu apă potabilă prin instalația centrală erau: Spitalul Ghermănești, GAS Averești, Circumscripția Arsura și cele situate în orașul Huși. Aceste instalații au fost controlate cu regularitate în cursul anului. Cea din Huși a fost controlată bilunar iar cele trei din mediul rural fie lunar sau bilunar⁵³.

Instalația din Huși deservea doar 1/3 din oraș, principiul de funcționare fiind captarea a două izvoare diferite, având perimetre de protecție corespunzătoare. Probele ridicate, lunar sau la două luni, indicau apa potabilă. În caz contrar fiind tratată regulat întreaga instalație cu hipermanganat⁵⁴.

Instalația Spitalului Unificat din Huși era considerată „complet necorespunzătoare”, autoritățile neefectuând lucrări de reparare și recondiționare a acesteia, în ciuda faptului că starea deplorabilă a instalației a fost prezentată de către Sanepid atât Inspecției Sanitare Regionale, cât și Ministerului Sănătății. O mare problemă a instalației era constituită de locul și modul revărsării apei reziduale „într-un pâraiaș care trece în cea mai mare parte printre case de locuit”, fiind creat, în acest mod, un focar de infecție. Situații similare se întâlneau și în cazul celorlalte instalații din Huși, acestea neîndeplinind condițiile igienice, fiind devărsate într-o râpă din apropierea orașului, fără a fi supuse unui proces de neutralizare⁵⁵.

În chestiunea mediului extern, un punct deficitar era reprezentat de closete (publice sau particulare) și de rampele de gunoi, ce nu îndeplineau condițiile de igienă. În ambele probleme, au fost demarate acțiuni de către SANEPID concretizându-se în atenționarea instituțiilor competente de soluționarea problemei, dar nu s-a ajuns la rezultatele urmărite. Closetele reprezentau un permanent focar de infecție, principalul factor fiind serviciul de vidanjare, insuficient la acea vreme. Rampele de gunoi erau, în

⁵¹ *Ibidem*, f. 20.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*, f. 20.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 21.

⁵⁵ *Ibidem*.

majoritatea cazurilor, situate în apropierea caselor, imposibilitatea mutării în alte locații fiind datorată „numărului mic de căruțe pe care le are Întreprinderea Edilitare”⁵⁶.

Procesul de îndepărtare a rezidurilor instituțiilor militare din oraș a condus la un alt focar de infecție. Locul îndepărtării era reprezentat de un „puț absorbant, cu eficiență mică, astfel că apele reziduale se deversă din puț pe un canal improvizat ce trece pe lângă casele de locuit”. La fel ca în cazurile celorlalte focare prezente în Huși, SANEPID-ul a sesizat Inspekția Sanitară de Stat, dar, nefiind posibilă remedierea, nu s-a luat niciun fel de măsură⁵⁷.

În privința alimentării de către populație cu apă din fântâni, în Memoriul de activitate, se atrăgea atenția asupra faptului că, atât în mediul urban cât și în cel rural, fântânile erau neconforme, într-un procentaj de 50%. Pentru a ameliora această situație, în anul 1951 au fost asanate aproximativ 400 de fântâni, fiind de asemenea efectuate analize de apă, în număr de 258⁵⁸.

Băile publice din cuprinsul Raionului Huși erau supuse unor inspecții periodice, lunare sau bilunare, în general fiind corespunzătoare⁵⁹.

Aflându-se în timpul unui regim politic caracterizat prin centralizarea instituțiilor și limitarea schimburilor comerciale dintre stat și sectorul privat, Secția Sanitară Huși era aprovizionată cu produsele necesare activității sale, fie prin repartizări venite din partea Ministerului Sănătății – în cazul alimentelor raționalizate și a articolelor de vestimentație, trimise adesea prin terți: Întreprinderea Comtextil Iași –, fie prin achiziționarea materialelor și serviciilor direct de la organisme de profil.

Achiziționarea produselor la preț liber de către unitățile medicale avea loc în situații deosebite, cum ar fi întâmpinarea unor dificultăți în furnizarea prin structurile naționale. În situația în care cetățenii înaintau oferte, instituția solicita produsele în cauză și întreprinderilor de stat, pentru a încheia achiziționarea de la acestea, în detrimentul sectorului privat.

Astfel, prin adresa nr. 658 din data de 8 noiembrie 1951, Spitalul Mixt din Ghermănești solicită Secției Sanitare Raionale „deslegare”, în vederea achiziționării laptelui necesar bolnavilor internați în respectiva unitate, la preț liber. Instituția ajunsese în această situație pentru că, până la ziua redactării documentului, aprovizionarea cu nutrimentele mai sus amintite, era asigurată de Cooperativa Ghermănești, care nu mai putea „face față aprovizionării deoarece sătenii au terminat de a-și da cotele de lapte cu care erau impuși”. Din aceeași adresă mai aflăm și numărul de pacienți cărora li se prescria acest aliment și cantitatea aproximativă necesară pentru hrănirea acestora: „Numărul de

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 22.

⁵⁹ *Ibidem*.

bolnavi internați în acest spital ce trebuiesc hrăniți cu lapte variază zilnic între 3–8 necesitând pentru ei cantități de 6–16 litri lapte⁶⁰.

La data de 19 noiembrie (în original cifra imprimată „7” este corectată cu cifra „9”), prin adresa 17.056, Secția Sanitară Huși aducea la cunoștință Secției Sanitare Regionale două probleme întâmpinate de instituțiile medicale din subordinea sa, una dintre acestea fiind lipsa aprovizionării cu lapte – prezentată de Spitalul Mixt Ghermănești, la data de 8 noiembrie–, după cum urmează: „Unitățile noastre sanitare din Raionul Huși, ne raportează că, UCC nu le mai poate livra lapte pentru hrana bolnavilor în virament, deoarece sătenii și-au terminat predarea cotelor”. Cealaltă dificultate reprezintă lipsa de livrare a diferitelor produse de către cooperative, doar contra cost, pentru că acestea „au ordine în acest sens”. În încheierea documentului – pentru că operațiunile de plată efectuate prin Banca de Stat impuneau „oarecare restricțiuni” –, Secția Sanitară Huși solicita aprobarea achiziționării produselor necesare cu numerar, din sectorul particular⁶¹.

Printr-o adresă din 24 noiembrie 1951, Stația de Malarie și Parazitologie din Huși solicita Filialei Huși a Întreprinderii Comerciale de Stat „Tractorul Bârlad”, furnizarea mai multor piese auto: 6 foi de arc și un oberlag pentru spate; 4 bușe la direcție; 4 bușe pentru arcurile din spate; un rulment la tub cardanic. Aceste componente erau necesare unei camionete „AERO”, cu numărul de înmatriculare 22083 B., care aparținea Stației. La solicitarea adresantului, filiala ICS răspunde pe original prin propoziția „Nu avem piese auto”⁶². Solicitarea Stației a fost formulată la două zile după ce, un hușean, maistrul fierar Ioan Ifteni, domiciliat pe strada Ilie Pintilie, a înaintat instituției sanitare o „cerere ofertă”, prin care oferea la vânzare toate piesele auto pe care le-am amintit mai sus, hușeanul menționând că deține aceste articole „de ocazie”.

În ofertă sunt prezentate și prețurile componentelor, după cum urmează: un oberlag și șase foi de arc– 2500 de lei; 4 bușe la direcție– 1500; 4 bușe la arcurile din spate– 1000; un rulment la tubul cardanic– 1100 lei. Cererea a fost înregistrată de instituție la data de 24 noiembrie⁶³.

Neavând personal avizat pentru ridicarea produselor repartizate prin Secția Sanitară Regională sau alte instituții, Secția Sanitară Huși era nevoită în primii ani de la instaurarea comunismului, să împuternicească prin semnătura medicului șef un salariat sau diverși locuitori ai orașului pentru efectuarea acestei sarcini. Dovadă stau diferite împuterniciri din anul 1951. Astfel, dr. Hristodor Vlasie, medicul șef al Secției Sanitare, l-a delegat, la data de 14 februarie 1951, pe salariatul Pivniceru Ioan, în vederea ridicării a patru produse alimentare raționalizate, de la ICS Alimentara Bârlad, după cum urmează:

⁶⁰ SJANV, Fond Sfatul Popular al raionului Huși, dosar 89t/1951, dosar nenumărat.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*.

395 kg. zahăr; 133 litri ulei; 57 kg. grăsime⁶⁴; 412 kg. marmeladă⁶⁵. În aceeași zi, funcționarul secției mai este desemnat de conducere și pentru ridicarea unei cantități de 1520 kg. făină, de la Moara Unirea din Bârlad⁶⁶. La data de 27 martie 1951, medicul șef l-a delegat pe hușeanul Simen Fridirich pentru a ridica de la ICS Comtextil Iași, 3 uniforme complete de pază – ce includeau bocanci, pantaloni, veston și șapcă –, respectiv 10 păături normale⁶⁷.

Împuternicirea persoanelor din afara sistemului medical, în vederea ridicării diferitor materiale, era practică și în mediul rural, unde, în general circumscripțiile sanitare delegau cetățeni pentru a se deplasa la instituțiile din orașul Huși, unde se aflau bunurile repartizate.

La data de 3 mai 1951, prin adresa nr. 183, Circumscripția Sanitară Cârligați l-a mandatat pe învățătorul Sofronie Ion de la Școala Todoreni, comuna Șchiopeni, să ridice „de la Secția Sanitară a Raionului Huși un dulap cu medicamente și instrumente, necesar acestei școli (colț sanitar)”⁶⁸.

În vederea ridicării cartelelor alimentare, de la Secția Comercială a Orașului Huși și de la Sfatul Popular, La data de 19 decembrie 1950, medicul șef al Secției Sanitare, dr. I. Bozianu, o înștiințează pe referenta secției, Ioana Rășchitoru, faptul că a fost numită gestionară a cartelelor care se vor elibera funcționarilor Secției Sanitare. Șeful secției i-a mai adus la cunoștință funcționarei și faptul că, în această calitate, va putea ridica orice fel de cartelă pentru produse naționalizate⁶⁹. În perioada următoare, intendentă și-a exercitat această funcție de multiple ori, aspect pe care îl aflăm din diverse solicitări ale medicului șef I. Bozianu destinate celor două instituții locale amintite mai sus. În documentele redactate de medic sunt menționate și aspecte privitoare la salariații a căror cartele urmau să fie ridicate.

Dr. I. Bozianu, solicită la data de 30 ianuarie 1951, dispunerea eliberării a trei cartele de îmbrăcăminte, dintre care două de Tip C și una de Tip D 2, pentru Vișu Ruxandra, Chiorăscu Natalia și fiica acesteia, îngrijitoare la Dispensarul Materno-Infantil din Huși, care împlinea la data de 1 februarie șase luni de lucru. Medicul menționează eliberarea de către Sfatul Popular a două centralizatoare și a două declarații. Pentru ridicarea respectivelor cartele, a fost delegată gestionara de cartele Ioana Rășchitoru⁷⁰.

Medicul șef solicita, la data de 7 martie, eliberarea a două cartele de îmbrăcăminte, dintre care una de Tip C și una de Tip D 1, pentru farmacistul Aron Segal și soția sa, Belta Segal, de la Policlinica Teritorială Huși, în luna martie împlinind șase luni de la intrarea în

⁶⁴ untură

⁶⁵ SJANV, Fond Sfatul Popular al raionului Huși, dosar 89t/1951, dosar nenumărotat.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ SJANV, Fond Sfatul Popular al raionului Huși, dosar 89n/1951, filă nenumărotată.

⁶⁹ Idem, dosar 89g/1951, f. 36.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 71.

câmpul muncii. Este menționată eliberarea a două centralizatoare și a unei declarații. Pentru ridicarea cartelelor a fost împuternicită gestionara Ioana Rășchitoru⁷¹.

La data de 4 ianuarie 1951, dr. I. Bozianu solicita Secției Comerciale a Orașului Huși eliberarea unei cartele de tip D.2 de alimente, pe trimestrul ianuarie-martie, pentru oficianul sanitar de la Circ. A II-a Sanitară din Huși, V. Costăchescu, care avea la momentul redactării documentului, un copil în vârstă de 4 zile. Medicul șef de secție I. Bozianu menționează eliberarea de către Secția Comercială a două centralizatoare și a unei declarații, respectiv delegarea pentru ridicarea cartelei a gestionarei de cartele, Ioana Rășchitoru⁷².

Șeful Secției Sanitare Huși a solicitat, la data de 6 februarie 1951, eliberarea a două cartele de alimente, una de Tip C și una de Tip D 1, pentru îngrijitoarea de la Policlinica Teritorială Huși, Ioana Condurache, angajată la data de 15 ianuarie. Medicul menționează eliberarea a două centralizatoare Form. A. Gestionara Ioana Rășchitoru a fost delegată pentru ridicarea respectivelor cartele⁷³.

Medicul I. Bozianu solicita, la data de 15 februarie, eliberarea unei cartele de alimente de Tip C, pentru Stoica Elena, angajată la data de 1 februarie pe post de soră școlară la Policlinica pentru Școlari din Huși. Pentru ridicarea cartelei Secția Sanitară a delegat-o pe gestionara, Ioana Rășchitoru⁷⁴.

Ca în orice domeniu de activitate, munca de îndrumare pe teren și aprovizionarea unităților erau asigurate de un mijloc de transport, în cazul Secției Sanitare Huși fiind vorba despre căruța trasă de cai. Acest aspect din desfășurarea activității sistemului sanitar este subiectul unei corespondențe dintre superiorii regionali și funcționarii hușeni, purtată în toamna anului 1951.

Prin adresa nr. 31.969 din data de 16 octombrie 1951, cu nr. de intrare 15.487 din 18 octombrie, Secția Raională a primit din partea Secției Regionale, ca răspuns la raportul 14.469/1951, aprobarea procurării „unui cal, hamuri și una căruță necesară Secțiunii Sanitare a raionului Huși”. Acestea erau necesare muncii de îndrumare pe teren, demarată de cadrele medicale. Achiziționarea urma să fie efectuată „în limita creditelor disponibile”. Soluționarea cererii este semnată de trei oficiali regionali: Radu Iancu – secretar; medic șef inspector – Dr. Ioan Beciu; contabil șef – Mișu Costin⁷⁵.

În aceeași zi, prin adresa nr. 30.873, Secția Regională aproba achiziționarea unui cal în valoare de 57.100 lei, destinat nevoilor de aprovizionare a Spitalului Mixt Ghermănești. Din document aflăm că, noul exemplar urma să îl înlocuiască pe unul care decedase. Aprobarea este semnată de aceeași oficiali⁷⁶.

⁷¹ *Ibidem*, f. 91.

⁷² *Ibidem*, f. 47.

⁷³ *Ibidem*, f. 77.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 82.

⁷⁵ SJANV, Fond Sfatul Popular al raionului Huși, dosar 89t/1951, dosar nenumărat.

⁷⁶ *Ibidem*.

O lună mai târziu, în ziua de 21 noiembrie 1951, prin adresa cu nr. 17.143, Secția Sanitară Huși solicita Secției Financiare, virarea în contul 098012 a cinci sume de bani, dintre acestea, trei fiind destinate achitării produselor aprobate de Secția Sanitară Regională, la data de 16 octombrie. De remarcat este faptul că, spre deosebire de documentul prezentat mai sus, în care se vorbește despre achiziționarea unui singur cal, în solicitarea trimisă Secției Financiare, este menționată achiziționarea a două exemplare: „140.000 lei – pentru cumpărarea a doi cai pentru Secția Sanitară; 50.000 lei – pentru cumpărarea a unei perechi [de] hamuri; 450.000 lei – pentru cumpărarea a unei căruțe de doi cai; 170.000 lei – pentru plata cheltuielilor de deplasare a întregului personal sanitar al Raionului Huși care sunt restante și aprobate prin suplimentare de plan casă; 50.000 lei – planta cheltuielilor de transportul lemnului de la pădure la circumscriptiile sanitare și spitale”. Documentul a fost semnat de medicul șef, Dr. Hristodot Vlasie și de contabilul Secției Raionale⁷⁷.

SEVERAL ASPECTS REGARDING THE HEALTHCARE SYSTEM IN HUȘI
AT THE BEGINNING OF THE COMMUNIST REGIME

(Abstract)

The beginnings of medical practices with a popular and empirical character in Huși are lost in the mists of time and are primarily documented in connection with the Diocese of Huși, established in 1598 by Ieremia Movilă. In this study, we aim to reconstruct the evolution of medical life in the former Huși region, based on unpublished documents preserved in the National Archives, including the challenges and transformations it underwent. Our study is also accompanied by a selective documentary appendix.

⁷⁷ *Ibidem.*

ANEXĂ

1.

<1953>

Dispensarul TBC Huși

Tabel
de medici care sunt încadrați la Dispensarul TBC Huși

Nr. curent	Numele și Pronumele	Localitatea	Raionul	Unitatea	Funcția	Cât cumulează unit. (departam.) funcția, specialitat. cumulată	Apartenența politică	Dacă are cabinet particular	Specialitatea
1	Voinescu Elvira	Huși, Str. Dobrogea nu Gherea Nr. 7	Huși	Dispensar TBC Huși	Medic Consult. Principal	Nu cumulează	–	Nu are	Medic Ftiziolog
2	Zavate Teodor	Huși, Str. Ilie Pintilie Nr. 18	[Huși]	[Dispensar TBC Huși]	Medic Consult.	Nu cumulează	PMR	Nu are	Medic Ftiziolog

SJANV, Fond Sfatul Popular al raionului Huși, dosar 180g/1953, dosar nenumărat.

2.

1953>

Sanepidul R. Huși

Reg. Iași

Tabel
De medici care sunt în prezent încadrați la Sanepidul R. Huși

Nr. crt.	Numele și Pronumele	Localitatea R. Unit.	Funcția	Specialitatea	Cât cumulează unit. departam. specialit. și funcția	Apartenența politică	Dacă are cabinet particular
1	Dr. Topovici	Huși	Sanepid	Med. M. generală Sp. șef	–	PMR	–
2	Dr. Slibăr Mircea	[Huși]	Stație	Med. șef stație Malarie	½ interne	fără partid	–
3	Dr. Mancaș Gh[eorghe]	[Huși]	Sanepid	Med. Epidemiolog Sp.	½ deviață venerice	–	–
4	Dr. Popescu Maria	[Huși]	Laborator	Med. Labor. șef Labor.	½ spital	–	–
5	Dr. Moșescu (?)	[Huși]	[Laborator]	Medic [Labor.] Labor.	–	–	–

SJANV, Fond Sfatul Popular al raionului Huși, dosar 180g/1953, dosar nenumărat.

3.

<1953>

Dispensarul TBC Huși

Tabel

de surorile, felcerii, oficianții sanitari și moașele care se află încadrați în prezent la
Dispensarul TBC Huși

Nr. crt.	Numele și Pronumele	Localitatea	Raionul	Unitatea	Funcția și specialit. de bază cu care a eșit din școală	Care este funcția și specialitatea actuală
1	Vlasie Ana	Huși str. Jomir Nr. 2	Huși	Disp. TBC Huși	Soră de ocrotire	Soră de Ocrotire
2	Tențer Fevronia	Huși str. Maior Popovici Nr. 2	[Huși]	[Disp. TBC Huși]	Soră Medicală	Soră Radiologie
3	Drăgunoi Maria	Huși str. Coțoi Nr. 2	[Huși]	[Disp. TBC Huși]	Moașă și Soră Medicală	Soră Medicală
4	Bărbuță Gheorghe	Huși Str. Maior Popovici Nr. 16	[Huși]	[Disp. TBC Huși]	Oficianț sanitar	Soră Medicală

SJANV, Fond Sfatul Popular al raionului Huși, dosar 180g/1953, dosar nenumrotat.

4.

<1953>

Secțiunea Sanitară Raionul Huși

Circ[umscrip]ția Sanit[ară] Vetrișoia

Tabel Nominal

De salariații Circumscripției Sanitare Vetrișoia Raionul Huși

Nr. Crt.	Numele și Pronumele	Funcția	Situția Politică		Situția materială		Originea	Obs.
			În trecut	În prezent	În trecut	În prezent	Socială	
1	Dr. Neagu Vasile	Medic Circ.	N-am făcut	Membri UTM	1 loc de casă în satul	Copăceanu Com. Berezeni	Țăran sărac	[semnătura]
2	Popa Cristina	Soră Ocr[o]t[ire]	N-am făcut	Membri UTM	N-am avut	Nu am	Colectivist. muncitoare	[semnătura]
3	Ciobanu Ioan	Of. Sanit.	N-am făcut	Membri UTM	N-am avut	1 loc de casă în loc. Solești Rai. Vaslui	Țăran mijlocăș	[semnătura]
4	Vasilache Ioan	[oficianț sanitar]	N-am făcut	Membri PMR	2,5 ha pământ arabil în Vetrișoia		Mijlocăș	[semnătura]
5	Grigoriță Panainte	[oficianț sanitar]	N-am făcut	Nu fac	4 hectare pământ	4 hectare pământ	Mijlocăș	
6	Grigoriță Profira	Moașă Of.	N-am făcut	Nu fac	4 hectare pământ	4 hectare pământ	Mijlocăș	
7	Olaru Smaranda	[Moașă Of.]	N-am făcut	Nu fac	Nimic	Nimic	Țăran sărac	[semnătura]
8	Ambrozie Emilia	Soră Medi[cală]	—	Nu fac	—	—	—	
9	Enache Pena	Îngrijitor curățenie	N-am făcut	Nu fac	N-am avut	Nu am	Colectivist.	[semnătura]
10	Moraru Ioan	[Îngrijitor curățenie]	N-am făcut	Frontist	1,25 [ha]	1,25 [ha]	Mijlocăș	[semnătura]

Medic Circa Vetrișoia

[semnătura]

SJANV, Fond Sfatul Popular al raionului Huși, dosar 180i/1953, dosar nenumrotat.

Sfatul Pop. Raion Huși
Secția Sanitară

Tabel

Nr. crt.	Numele și Prenumele	Apart. Polit.	Originea socială	Funcția actuală	Locul de muncă	Caracterizări
1	Cozma Ana	PMR	Țăran sărac	Soră medic[ală]	Spit. Unif. Huși	Element bine pregătit din punct de vedere profesional, conștiincioasă în îndeplinirea îndatoririlor, disciplinată, cu nivel politic ridicat.
2	Talașman Maria	UTM	Muncitor	[Soră medicală]	[Spit. Unif. Huși]	Conștiincioasă în serviciu, ordonată, atașată față de bolnavi, pregătită profesional, nivel politic mulțumitor, atașată clasei muncitoare.
3	Ghiga Anița	UTM	Țăran mijlocăș	[Soră medicală]	[Spit. Unif. Huși]	Bună pregătire profesional, corectă în îndeplinirea sarcinilor, atașată clasei muncitoare.
4	Șiman Ecaterina	Fără partid	Țăran sărac	[Soră medicală]	[Spit. Unif. Huși]	Din punct de vedere profesional corespunzătoare, conștiincioasă în îndeplinirea sarcinilor, atașată clasei muncitoare.
5	Popa Maria	UTM	Țăran mijlocăș	[Soră medicală]	[Spit. Unif. Huși]	Element cu o pregătire profesională bună, atașată față de bolnavi, cu un nivel politic ridicat.
6	Patraș Virginia	Fără partid	Muncitor	[Soră medicală]	[Spit. Unif. Huși]	Nivel profesional ridicat, corectă în serviciu, își dă interesul în ridicarea nivelului politic.
7	Nastase Maria	UTM	Țăran sărac	[Soră medicală]	[Spit. Unif. Huși]	Element foarte bine pregătit din punct de vedere profesional, devotată bolnavilor, cu un nivel politic corespunzător.
8	Manole Maria	Fără partid	Țăran sărac	[Soră medicală]	Disp. Copii Vutcani	Bine pregătită profesional, devotată serviciului, corectă, atașată clasei muncitoare.
9	Bahrim P(...)	Fără partid	Țăran mijlocăș	[Soră medicală]	Spit. Unif. Gherm.	Bine pregătită profesional, foarte muncitoare, atașată de bolnavi, nivel politic corespunzător.

Medic Șef,
[semnătura]

Dispensarul TBC Huși

SJANV, Fond Sfatul Popular al raionului Huși, dosar 180i/1953, dosar nenumărat.

CREDINȚĂ ȘI IDEOLOGIE. POLITICI RELIGIOASE ALE REGIMURILOR COMUNISTE

Simion GHEORGHIU¹

Cuvinte cheie: *Politici religioase, regimul comunist, biserică, URSS, România.*

Keywords: *Religious policies, communist regime, church, USSR, Romania.*

După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, Europa Răsăriteană a intrat în sfera de influență a Uniunii Sovietice, iar, în scurt timp, I.V. Stalin a impus în această regiune un model unic de dezvoltare, croit după caracterul și gusturile lui². Doctrina „căii naționale spre socialism” a fost abandonată pe măsură ce relațiile dintre Moscova și foștii săi aliați occidentali din perioada războiului se deteriorau. Astfel, în 1947, în urma lansării Planului Marshall – care urmărea îmbunătățirea condițiilor economice pentru a împiedica ascensiunea partidelor comuniste în Europa de Vest –, liderul de la Kremlin a considerat că inițiativa Administrației americane viza în mod direct slăbirea poziției sovietice în sfera sa de influență. Stalin a perceput reintegrarea economică a țărilor est-europene în Europa Occidentală ca pe un proces cu implicații politice semnificative. Bunăstarea ar fi consolidat rezistența elementelor care se opuneau hegemoniei URSS. În consecință Stalin a ajuns la concluzia că orice formă de cooperare a Uniunii Sovietice cu Statele Unite și cu Marea Britanie era exclusă, Moscova fiind silită să-și întărească controlul asupra zonei sale de influență. Drept urmare, a impus modelul stalinist de socialism în toate țările-satelit³.

Acțiunea URSS s-a manifestat în primul rând printr-un control riguros al partidelor comuniste din țările amintite. Prin intermediul Secției de politică externă a Comitetului Central al PCUS, orice tentativă „națională” de construcție a socialismului era sever condamnată. Deciziile lui Stalin au fost puse în practică cu slugărnice de toate conducerile comuniste aservite, liderii români dând dovadă de obediență maximă. Documentele sovietice publicate după destrămarea URSS evidențiază o competiție acerbă în cadrul PCR pentru intrarea în grațiile lui Stalin, anume între grupul „moscovit”, condus de Ana Pauker și de Vasile Luca, și gruparea „autohtonă”, din care făcea parte Gheorghe Gheorghiu-Dej și Ion Gheorghe Maurer, aceștia din urmă denunțați stăpânului de la Moscova ca *naționaliști*, acuzație extrem de gravă în contextul politic al vremii și al

¹ Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Academia Română, BUCUREȘTI.

² Pentru instituirea regimurilor comuniste de model stalinist, vezi T.V. Volokitina, Gh.P. Muraško, A.F. Noskova, T.A. Pokivailova, *Moskva i Vostocinaia Evropa. Stanovlenie politiceskih rejimov sovetского tipa. 1949-1953. Ocerki istorii*, Moskva, ROSSPEN, 2002.

³ Vezi Ioan Chiper, Florin Constantiniu, *Modelul stalinist de sovietizare a României*, II, în „Arhivele Totalitarismului”, an. III, nr. 3, 1995, p. 36 și urm.

principiului „internaționalismului proletar”. Pentru a clarifica situația, autoritățile sovietice au trimis la București un activist din cadrul Secției de politică externă: V.I. Lesakov. În perioada 7-20 august 1947, el a întocmit un raport detaliat referitor la situația din România, document care constituie una dintre cele mai valoroase surse de informare despre rivalitățile din conducerea Partidului Comunist Român⁴.

În acest context de transformări rapide și profunde, Biserica, o instituție care păstra valorile spirituale tradiționale ale societății, a fost nevoită să se adapteze noilor realități impuse de autoritățile comuniste. Din perspectiva statului sovietic, Biserica era doar un instrument de sprijin al deciziilor politice ale regimurilor de „democrație populară”. Prin urmare, ea a fost constrânsă să sprijine consolidarea sistemului socialist pe plan intern și să adopte o atitudine favorabilă Moscovei în relațiile ei internaționale⁵.

Până recent se acreditase ideea că Stalin, preocupat mai ales de întărirea regimurilor comuniste și de formarea blocului răsăritean⁶, a lăsat problemele religioase în seama conducerilor locale, Uniunea Sovietică rezervându-și mai degrabă un rol gardian și de control. Comuniștii locali, la rândul lor, s-au străduit să-și adapteze politicile religioase în funcție de experiența sovietică, având numeroase contacte cu structurile de profil din URSS pentru a beneficia de „sfaturi” și „consultanță”⁷. Dar documentele sovietice în curs de publicare par să nuanțeze această imagine istoriografică în sensul că evidențiază tot mai puternic amploarea intervențiilor Moscovei în problemele religioase din țările Europei de Sud-Est.

Și România a beneficiat de „sfaturi” din partea autorităților sovietice în ceea ce privește relația dintre stat și Biserică. Exemplară pentru această stare de lucruri este discuția din 13 decembrie 1948, care a avut loc din inițiativa guvernului român, între ambasadorul României la Moscova, Gheorghe Vlădescu-Răcoasa și I.V. Poleanski, specialistul Sovietului de Miniștri al URSS în probleme religioase. Conducătorii din București cereau pe această cale instrucțiuni privitoare la politica viitoare a statului român față de Biserica Romano-Catolică⁸.

După întâlnire, Poleanski a redactat un raport secret, datat 22 decembrie 1948, destinat ministrului-adjunct al afacerilor externe, Valerian A. Zorin, în care erau

⁴ *Vostocinaia Evropa v dokumentah rossiiskih arhivov. 1944-1953 gg.*, tom 1, 1944-1948 gg, Moskva-Novosibirsk, «Sibirskii khronograf», 1997, p. 636-641.

⁵ *Vlasti i țerkovi v Vostocinoi Evrope. 1944-1953. Dokumenti Rossiiskih arhivov*, tom 1, 1944-1948, Moskva, ROSSPEN, 2009, p. 6.

⁶ Vezi Leonid Ghibianski, *U.R.S.S. și câteva aspecte ale formării blocului sovietic în Europa Orientală*, în vol. 6 martie 1945. *Începutul comunizării României*, București, Editura Enciclopedică, 1995, p. 254-261.

⁷ *Vlasti i țerkovi v Vostocinoi Evrope. 1944-1953. Dokumenti Rossiiskih arhivov*, tom 1, p. 7.

⁸ Pentru raporturile dintre Biserica Romano-Catolică și regimurile comuniste est-europene în primii ani postbelici, vezi Cristian Vasile, *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist*, București, Editura Litera, 2023, p. 19-50.

sintetizate principalele puncte discutate cu ambasadorul român⁹. Potrivit documentului sovietic, Vlădescu-Răcoasa a cerut informații despre organizarea și statutul Bisericii Romano-Catolice în URSS. Poleanski a precizat, în mod subtil, că în Uniunea Sovietică toate organizațiile religioase beneficiază de același statut, indiferent de numărul credincioșilor, fără privilegii speciale, legea fiind unică pentru toate cultele. Biserica Romano-Catolică din URSS avea însă obligația să nu se amestece în treburile statului și să nu-și asume funcții politice sau de organizație civică.

Pe parcursul discuției, ambasadorul român l-a înștiințat pe oficialul sovietic că guvernul României pregătește un proiect de lege destinat limitării activității Bisericii Romano-Catolice, argumentând că ea susține „partea imperialistă” și că se află într-o confruntare activă cu guvernul român. Vlădescu-Răcoasa a menționat că fusese însărcinat de guvern să afle măsurile adoptate în URSS pentru restrângerea activităților „dușmănoase” ale acestei Biserici. Poleanski a evitat un răspuns concret, precizând doar că, în prezent, Biserica Romano-Catolică nu beneficia în URSS de o bază morală și politică solidă și că, prin urmare, nu reprezenta o amenințare pentru statul sovietic. El a subliniat de asemenea că, în virtutea decretului privind separarea Bisericii de stat din 23 ianuarie 1918, toate clădirile bisericești au fost naționalizate și sunt ca atare considerate bunuri ale poporului, fiind puse gratuit la dispoziția comunităților de cult.

Înainte de a încheia discuția, Vlădescu-Răcoasa a solicitat o copie a decretului guvernului sovietic referitor la separarea Bisericii de stat, precum și promisiunea ca toate documentele viitoare referitoare la Biserică să fie transmise și autorităților române. Răspunsul lui Poleanski a fost favorabil, asigurându-l pe ambasadorul român că aceste documente și cele care vor fi adoptate în viitor vor fi trimise și autorităților române prin intermediul Ministerului de Externe¹⁰.

La câteva săptămâni după discuția dintre Vlădescu-Răcoasa și Poleanski, a avut loc o nouă întâlnire între ambasadorul României la Moscova și președintele Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse, Gheorghe Grigorevici Karpov. În nota explicativă întocmită de Karpov la 4 ianuarie 1949 și adresată președintelui Prezidiului Sovietului Suprem al URSS Kliment Efremovici Voroșilov, a fost atașată o anexă referitoare la discuția avută cu Gheorghe Vlădescu-Răcoasa cu o zi înainte. Potrivit anexei, au fost abordate două probleme esențiale: clarificarea poziției guvernului român față de Biserica Romano-Catolică și față de noul Patriarh Ecumenic al Constantinopolului, Athenagoras¹¹.

⁹ *Vlasti i țerkovi v Vostocnoi Evrope. 1944-1953. Dokumenti Rossiiskih arhivov*, tom 1, p. 836; Doc. nr. 217. *Soprovoditelnaia zapiska I.V. Poleanskogo V.A. Zorinu s priloženiem zapisi besedy v Sovete po delam religioznych kultov s ruminskim poslom Gh. Vlădescu-Răcoasa o položenii rimsko-katoliceskoi țerkvi v Rumîinii*.

¹⁰ *Ibidem*, p. 836-840.

¹¹ *Vlasti i țerkovi v Vostocnoi Evrope. 1944-1953. Dokumenti Rossiiskih arhivov*, tom 2, 1949-1953, Moskva, ROSSPEN, 2009, p. 17; Doc. nr. 2, *Soprovoditelnaia zapiska predsedatelea Soveta po delam*

Ambasadorul român a subliniat că „guvernul României urmează o politică în acord cu politica URSS” și că își dorea, în concordanță cu autoritățile de la Moscova, să „definească o poziție clară în raport cu aceste subiecte”. În acest context, Vlădescu-Răcoasa a menționat că, spre deosebire de URSS, în România Biserica nu este separată de stat, iar chestiunile religioase influențează semnificativ politica internă și externă a țării. El a explicat că, până în 1948, Biserica Ortodoxă Română avea relații strânse cu Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului, însă, după întâlnirea din vara anului 1948 de la Moscova¹², dintre conducătorii Bisericilor Ortodoxe din sfera de influență sovietică, care a favorizat o apropiere mai mare de Patriarhia rusă, a fost promovată consolidarea unității ortodoxe în fața influențelor externe din partea Constantinopolului. În aceste condiții, guvernul român era interesat să afle „poziția guvernului sovietic și a Patriarhului Alexei față de noul Patriarh Ecumenic Athenagoras, precum și informațiile deținute despre acesta”.

În răspunsul său, Karpov a menționat că, „întrucât în URSS Biserica este separată de stat, în contrast cu situația din România, poziția față de Patriarhul Ecumenic nu va fi stabilită de guvern, ci de Biserică”. De asemenea, Karpov a adăugat că „nu avea cunoștință despre opinia Patriarhului Alexei în legătură cu acest subiect, deoarece Patriarhul nu l-a abordat în privința acestuia”. Recomandarea sugerată de oficialul sovietic pentru interlocutorul român a fost că „ar fi util ca cei doi patriarhi – Alexei și Justinian – să se consulte direct în această chestiune”¹³.

Aceste documente pun în lumină dificultatea întâmpinată de vasalii URSS în a-și defini pozițiile față de Bisericile autohtone și față de autoritățile religioase internaționale. Liderii comuniști locali au fost nevoiți să facă o adevărată echilibristică între problemele religioase și cele geostrategice pentru a nu leza interesele politice, respectiv ideologice, ale Moscovei.

În anii care au urmat, „consultările” cu tovarășii sovietici au continuat. Din documentele păstrate în arhivele rusești, publicate de cercetătoarea Tatiana Volokitina, reiese că, în 1955, Petre Constantinescu-Iași, ministrul Cultelor, a efectuat și el o vizită de o lună în URSS, ca invitat al președintelui Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse, Gh.G. Karpov, pentru „studiarea detaliată” a problemelor religioase sovietice¹⁴.

RPT Gh.Gh. Karpova K.E. *Vorošilovu s prilozheniem spravki o beside s poslom Rumîinii v Moskve Gh. Vlădescu-Răcoasa ob otnoșenii gosudarstva k katoliceskoi țerkvi i novumu Vselenskomu patriarhu Afinagoru.*

¹² Pentru conferința panortodoxă de la Moscova din 7-18 iulie 1948, vezi Cristian Vasile, *Biserica Ortodoxă Română în primul deceniu comunist*, București, Editura Curtea Veche Publishing, 2005, p. 203 și urm.

¹³ *Vlasti i țerkovi v Vostocinoi Evrope. 1944-1953. Dokumenti Rossiiskih arhivov*, tom 2, p. 17-19.

¹⁴ Vezi T.A. Volokitina, *Particularitățile situației confesionale din România, la mijlocul anilor '50 (după materialele din arhivele rusești)*, în vol. *In memoriam. Florin Constantiniu. Smerenie. Pasiune.*

Impunerea modelului de socialism stalinist în anii 1948-1949 și instituirea unei discipline severe în interiorul blocului comunist, a contribuit la crearea imaginii unui monolit de nezdruncinat. Impresia era însă înșelătoare, curând după moartea Marelui Conducător, în martie 1953, apărând fisurile de rău augur. Prin metode și în grade diferite, liderii comuniști din țările aservite au început să manifeste veleități de eliberare de sub tutela Kremlinului.

Societatea sovietică a înregistrat în perioada „dezghețului” hrușciovist transformări semnificative. Politica religioasă a noului secretar general, Nikita S. Hrușciov, a vizat și credința cetățenilor. El a reluat la sfârșitul anilor '50 și începutul deceniului următor campania antireligioasă, virulentă din primele etape ale statului sovietic. Atacul împotriva religiei s-a desfășurat în contextul în care, la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist din octombrie 1961, conducătorul partidului și al statului sovietic își luase „angajamentul” că în două decenii Uniunea Sovietică va „ajunge din urmă America și o va întrece”, iar „comunismul va fi aproape complet edificat în URSS”¹⁵. În acest cadru, măcar în teorie competițională, a început noul asalt asupra Bisericii și împotriva „obscurantismului”.

După cum este bine cunoscut, religia a constituit întotdeauna o problemă pentru bolșevici, care demolaseră lăcașe de cult, arestaseră preoți și îi persecutaseră necruțător pe credincioși între 1917 și sfârșitul anilor '30. Constrâns de nevoi, Stalin a schimbat această direcție odată cu începutul celui de-al Doilea Război Mondial cu scopul de a mobiliza populația în lupta împotriva invadatorilor germani, înfățișată ca sfântă. În consecință, numerele parohiilor ortodoxe înregistrate oficial, al cererilor de deschidere a unor noi biserici, al botezurilor și al înmormântărilor, precum și al enoriașilor și seminariștilor au crescut semnificativ până la sfârșitul anilor 1940. După această perioadă, situația s-a stabilizat până când Hrușciov a lansat noul atac.

Seria de măsuri drastice impuse la sfârșitul anilor '50 a atins apogeul în 1961, când propaganda antireligioasă s-a intensificat considerabil, taxele pentru activitățile religioase au fost majorate, iar multe biserici și mănăstiri au fost închise¹⁶.

În însemnările protoiereului Vladimir Ilici Rojkov este descris calvarul la care au fost supuși slujitorii bisericii și credincioșii din partea autorităților comuniste și a organelor de forță la începutul anilor '60. Fragmente din însemnări, intitulate *Viața religioasă ortodoxă în sudul Uralului și pe Volga în anii 1960. (Protoereul Vladimir Ilici Rojkov și „însemnările lui de preot”)* (în limba rusă), au fost publicate în volumul *Statul și Biserica în URSS și țările Europei de Sud-Est în perioada crizelor politice din a doua jumătate*

Credință, volum îngrijit de Laurențiu Constantiniu, București, Editura Enciclopedică, 2013, p. 697-722.

¹⁵ *Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, București, Editura Politică, 1962.

¹⁶ Pentru scăderea numărului parohiilor ortodoxe din URSS în perioada 1950-1963, vezi Valeri Arkadevici Alekseev, *Iluzii i dogmî*, Moskva, Politizdat, 1991, p. 368-375.

a secolului XX (în limba rusă), apărut concomitent la Moscova și Sankt Peterburg în 2014¹⁷. Rojkov își amintea că „a primit o scrisoare anonimă, cu o caligrafie impecabilă ce te ducea la schițele proiectelor tehnice”, în care era înștiințat că în timpul slujbei de Înviere, dacă ea se va ține, „atamanul bandei noastre – se spunea în scrisoare –, a hotărât să facă în catedrală, din stareț, pârjoale” și că cel mai bine era să se care „până nu va fi târziu”. Atunci când protoiereul a arătat scrisoarea de amenințare organelor statului, iar răspunsul pe care l-a primit a fost acela că „ele sunt frecvente, și că nu sunt altceva decât glume haioase”¹⁸.

În paginile ziarului „Pravda” din 26 septembrie 1962 a fost publicat articolul *Zona de luptă a muncii ideologice* (în limba rusă), în care se afirma răspicat că în fața țării și a întregii societăți stă sarcina „intensificării și perfecționării muncii antireligioase”¹⁹. Presa, televiziunea, radioul, lecțiile publice și discuțiile aveau rolul de a demasca fățărnicia moralei creștine, de a pune la stâlpul infamiei încercările preoților de a se sustrage imperativelor vremii, de a demonstra incompatibilitatea științei cu credința pentru a-i elibera astfel pe toți cetățenii sovietici din robia judecăților religioase și a-i încuraja să se angajeze activ în construirea comunismului.

Semnalul transmis de Moscova a avut reverberații imediate în tot blocul socialist. Au început să fie tipărite foiletoane și broșuri ateiste, unele cu asigurări că „preoții vor ajunge în iad”.

Deși nu există deocamdată documente care să ateste că ofensiva împotriva religiei a fost lansată la ordinul lui N.S. Hrușciiov, este evident că el a aprobat-o. În literatura de specialitate se întâlnesc interpretări conform cărora „acesta a fost prețul plătit pentru destalinizare, în sensul că măsurile punitive au fost apreciate de ideologii staliști, precum Mihail Andreevici Suslov”. Altă opinie sugerează că a fost „o formă de destalinizare în sensul abandonării compromisului făcut de Stalin cu religia și revenirea la abordarea militantă a lui Lenin”. William Taubman, care a scris mai multe biografii ale liderilor sovietici, nu exclude nici ipoteza că Hrușciiov, proiectând viitorul luminos al comunismului, a decis să elibereze poporul sovietic de „relicvele trecutului”²⁰.

Campaniile antireligioase s-au intensificat în tot lagărul socialist. În România, de exemplu, Secția de Propagandă și Agitație a CC al PCR, școlile de cadre, presa scrisă, editurile, radioul și ulterior televiziunea au fost mobilizate pentru a răspândi „cunoașterea

¹⁷ *Pravoslavnaia jizni na Iujnom Urale i v Povolje v 1960-e godi (Protoerei Vladimir Ilici Rojkov i ego «Zapiski sveașcenika»)*, în vol. *Gosudarstvo i țărkov v SSSR i stranah Vostocinai Evropi v period politiceskih krizisov vtoroi polovini XX veka*, otv. red. G.P. Muraško, A.I. Filimonova, Moskva, Institut slaveanovedeniia RAN, Sankt-Peterburg, Izdatelstvo «Nestor-Istoriia», 2014, p. 461-486.

¹⁸ *Ibidem*, p. 466-467.

¹⁹ *Boevoi uciastok ideologhiceskoi Raboti*, în „Pravda”, nr. 268, sredea, 26 senteabrea 1962 goda, p. 1.

²⁰ William Taubman, *Hrușciiov. Omul și epoca sa*, traducere din limba engleză de Dan Criste, București, Editura Meteor Publishing, 2023, p. 580-581.

obiectivă asupra lumii”, pentru a explica locul și evoluția omului în univers și pentru a elimina nevoia de miracol din mințile oamenilor²¹.

*

Lupta împotriva religiei a fost un proces de lungă durată, iar regimul comunist a recurs atât la mijloace represive, cât și la amplificarea propagandei antireligioase, însoțită de o educație „științifică” de masă. România a urmat îndeaproape modelul sovietic, iar campaniile antireligioase au fost direct influențate de evoluțiile din interiorul blocului comunist. De exemplu, desovietizarea și evenimentele care au urmat (în special construirea „căii naționale”) au influențat raporturile dintre Biserică și puterea comunistă.

FAITH AND IDEOLOGY. RELIGIOUS POLICIES OF COMMUNIST REGIMES

(Abstract)

In the light of the most recent historiographical sources, the article analyses aspects of the religious policy applied by the communist regimes, particularly those of the Soviet and Romanian. After the end of the Second World War, Romania entered the sphere of influence of the USSR and, like the other Eastern Bloc countries, was forced to adopt the Stalinist model of development. Through the Foreign Policy Section of the Central Committee of the CPSU, Moscow exercised strict control over the communist parties in the satellite countries, influencing both domestic and foreign policy.

In this context of rapid and far-reaching transformations imposed by Stalin, the Church, as an institution that preserved the traditional spiritual values of society, was forced to adapt to the new political realities. From the perspective of the Soviet state, the Church was nothing more than an instrument of the political decisions of „popular democracy” regimes. It was thus obliged to support the consolidation of the socialist system at home and to adopt a favorable attitude towards Moscow in international relations. Soviet religious policy was characterized by a formal separation of the Church from the state, but with strict control over religious activities and increasing ideological pressure to reduce the influence of religion in public life.

But the apparently monolithic structure of the Eastern bloc was delusive. After Stalin's death in March 1953, significant breaches began to appear. Communist leaders in the satellite countries, to varying degrees and in various ways, expressed their intention to free themselves from Kremlin control. However, communist Romania, which had achieved de-Sovietization to a greater degree than other countries in the Soviet bloc, continued to strictly follow the religious

²¹ Vezi, pe larg, Mioara Anton, *Ideologie, știință și religie. „Anticazania” sau educația ateistă în timpul regimului Ceaușescu*, în „Analele Științifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza» din Iași”, serie nouă, tom LXVI, 2020, p. 383-400.

policy imposed by its „big brother“. Thus, with absolute servility, the authorities of the Romanian Communist Party adopted the Stalinist religious policy, and during the period of the Khrushchev Thaw, they implemented atheist education in Romania.

The communist authorities in Bucharest followed Moscow's lead in eliminating religious influence, and the fight against the Church was supported by intense atheist propaganda and an educational system designed to undermine religious beliefs. Thus, in both the Soviet Union and Romania, communist regimes regarded religion as an ideological threat, applying severe restrictive policies to ensure state domination over all aspects of public and private life. Despite occasional nuanced strategies or compromises, such as during the Second World War or „destalinization“, the Church remained under the control of political and ideological aggression. These policies had a significant impact on religious life and state-church relations in the communist regimes of Eastern Europe.

PROTECȚIA PATRIMONIULUI ARHEOLOGIC ÎN ROMÂNIA, ÎN INTERVALUL 2011-2024 (iulie)

Vitalie JOSANU¹

Cuvinte cheie: *patrimoniul arheologic, poliția de patrimoniu, detectoriști, infracțiuni, Ministerul Culturii*

Keywords: *archaeological heritage, heritage police, metal detectorist, offences, Ministry of Culture*

În data de 17 aprilie 2004, la Institutul de Arheologie Iași din cadrul Academiei Române – Filiala Iași avea loc o masă rotundă în contextul Simpozionului Național *Arheologia Epocii lui Ștefan cel Mare*², cu participarea majorității arheologilor medievști activi din Moldova. Era anul în care, prin Hotărâre de Guvern, întreaga țară marca jumătate de mileniu de la moartea marelui domn și care – peste doi ani, grație unei Campanii – sondaj a Televiziunii Române – a fost desemnat drept „cel mai mare român”³.

Privită cu deja două decenii în urmă desfășurarea evenimentelor de atunci scoate în evidență un apetit extraordinar pentru festivism, cuvinte pompoase și mută ipocrizie, raportate la starea de fapt. Într-un contrast strident se afla tocmai starea deplorabilă a monumentelor istorice ctitorite de marele omagiat, precum și interesul real al autorităților pentru recuperarea informațiilor despre strălucita sa domnie. Fiecare dintre arheologii prezenți la masa rotundă de la Institutul de Arheologie Iași a venit cu un întreg arsenal de exemple triste legate de tot atâtea ocazii ratate de recuperare a informațiilor arheologice, în contextul diverselor proiecte de investiții derulate de autoritățile publice locale.

Mari simboluri ale epocii ștefaniene erau ermetic închise cercetării arheologice, „din lipsă de fonduri” și fără întreținere corespunzătoare: Cetatea Neamțului se afla în ruină, iar solicitările de inițiere a unor proiecte de restaurare și cercetare arheologică se izbeau de zidul dur al nepăsării. Deși era unul dintre cele mai vizitate obiective turistice din țară, drumul de acces – amenajat special pentru vizitatori – folosit era în același timp și pentru exploatarea forestieră. Cetatea de Scaun a Sucevei era în aceeași situație, Mănăstirea Tazlău zăcea în paragină și uitare, deasupra Curții Domnești de la Vaslui erau depozitate sute de tone de moloz și gunoaie, Curtea de la Hârlău în paragină. Excavațiile

¹ Cercetător independent.

² C. Asăvoaie, *Simpozionul Național „Arheologia Epocii lui Ștefan cel Mare, 16-17 aprilie 2004*, în „Arheologia Moldovei”, vol. 27/2004, Iași, p. 365-366.

³ Gabriela Dinulescu, *Cel mai mare roman al tuturor timpurilor, Ștefan cel Mare*, în <https://romaniailibera.ro> (Accesat: 19.08.2024).

pentru construcții sau alte amenajări în vetrele vechilor târguri ale Moldovei lui Ștefan cel Mare se executau nestingherit, în ciuda protestelor arheologilor medieviști.

Se împlineau deja patru ani de la adoptarea Ordonanței de Guvern 43/2000 privind protejarea patrimoniului arheologic, dar situația acestuia era – în continuare – neschimbată, tratată drept un moft al unora care „n-au altceva mai bun de făcut”. Este contextul în care Ministerul Culturii – prin responsabilii săi – anunța senin restrângerea finanțărilor pentru șantierelor arheologice de cercetare sistematică și recomanda reorientarea spre arheologia de salvare, oarecum profitabilă din punct de vedere financiar.

Înființate încă din anul 2000, printr-o transformare a vechilor Oficii pentru Patrimoniu Național - din entități coordonate de muzeele județene, în servicii publice deconcentrate ale Ministerului Culturii, Direcțiile Județene pentru Cultură (în continuare DJC), cum au fost denumite, chiar și în variantă reformată - n-au produs schimbări remarcabile ale situației patrimoniului arheologic. Inerția deconcentratelor a fost mereu în strânsă legătură cu numirea directorilor pe criterii politice, astfel încât exercițiul autorității a fost condiționat de voința și interesele factorilor politici locali. În timp, o serie de funcții s-au ocupat prin titularizare, deși încă unele reziduuri administrative de sorginte politică persistă și continuă să afecteze activitatea deconcentratelor Ministerului Culturii în teritoriu. Frecvențele practici de hărțuire ale directorilor, mascate prin necesitatea transferurilor temporare a titularilor de deconcentrate dintr-un capăt în altul al țării, nu reflectă altceva decât efectele presiunilor constante din spre factorul politic, reprezentat de demnitarii periodici ai ministerului asupra eforturilor de protejare a patrimoniului cultural național făcut de funcționarii Direcțiilor pentru Cultură. Tensiuni au fost marcate marcate de demisii și chiar decese premature.

În acest context, după îndelungi preparative – ca să nu spunem tergiversări – în anul 2006 s-au înființat structurile pentru protejarea patrimoniului cultural în cadrul Poliției Române, chemate să vegheze la aplicarea dispozițiilor legale în materie penală și contravențională. Conceptul de bază al întregii legislații în domeniu, la nivelul anilor 2000-2001, a fost acela al polițistului pus la dispoziția funcționarului de deconcentrate și care acționează strict în funcție de nevoile acestuia. Practic, chiar dacă se urmărea o specializare în domeniu – așa cum dispunea art. 102 din Legea 182/2000 (variantea inițială)⁴ – polițistul era lipsit de inițiativă în acțiunile sale, cu excepția atribuțiilor în calitate de organ al poliției judiciare, ceea ce se poate observa după ordinea enumerării

⁴ „În termen de 90 de zile de la data intrării în vigoare a prezentei legi*), în cadrul Inspectoratului General al Poliției din Ministerul Internelor și Reformei Administrative se organizează structuri specializate în prevenirea, descoperirea și urmărirea faptelor ilegale la regimul bunurilor care fac parte din patrimoniul cultural național mobil”.

autorităților competente să constate și să aplice sancțiunile contravenționale, atât în OG 43/2000⁵ cât și în Legea 422/2001⁶.

Spre deosebire de acestea, Legea 182/2000 privind regimul bunurilor culturale mobile – în varianta inițială – exclude cu totul orice competență în materie de sancționare contravențională a altor autorități, în afara Ministerului Culturii și serviciilor sale deconcentrate⁷. Dispozițiile art. 80 arată explicit rolul rezervat organului de poliție „specializat”, anume acela de secundare a funcționarului Ministerului Cultură și numai la cerere! Altfel spus, într-o variantă ceva mai ieftină, Ministerul Culturii ar fi putut înlocui oricând un funcționar public cu statut special al statului în orice ar fi putea juca rol de sperietoare în relația cu cetățeanul.

În consecință, analiza datelor statistice puse la dispoziție de fiecare inspectorat de poliție din țară și de fiecare direcție pentru cultură (fără Iași, Argeș și Alba⁸) avem următoarea situație comparativă (**Fig. 1, 2**).

Situația statistică a contravențiilor reprezintă un indicator important al disponibilității și mobilității structurilor de control în teritoriu, capacitatea de monitorizare și mobilizare în teren și – nu în ultimul rând – de profesionalismul lucrătorilor. În spatele raportului numeric sec stau o mulțime de alte activități subsecvente, verificări periodice care asigură eficiență cadrului legislativ existent.

Discrepanțele majore între județe vecine, din cadrul aceleiași regiuni, constituie și un indiciu al incompetenței și ineficienței managementului superior, atât din Poliția Română cât și din Ministerul Culturii. Dificultatea cu care au fost comunicate informațiile

⁵ Art. 29 din OG 43/2000: „(1) *Constatarea contravențiilor și aplicarea sancțiunilor se fac, după caz, de către: a) specialiștii serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor; b) împuterniciii Ministerului Culturii și Cultelor; c) inspectorii teritoriali ai Inspectoratului de Stat în Construcții; d) organele de poliție, care au și obligația de a da curs oricăror solicitări în exercitarea atribuțiilor personalului prevăzut la lit. a)-c)*” (subl. V. J.).

⁶ Art. 57 „(1) Contravențiile se constată și amenziile se aplică de specialiștii direcțiilor pentru cultură, culte și patrimoniul cultural național județene, respectiv a municipiului București, de împuterniciii Ministerului Culturii și Cultelor, de inspectorii teritoriali ai Inspectoratului de Stat în Construcții sau de inspectorii Ministerului Finanțelor Publice, după caz.

(2) *Pentru contravențiile prevăzute la art. 55 alin. (1) lit. a) și b) constatarea și aplicarea amenzilor se pot face și de către primar, președintele consiliului județean și împuterniciii acestora sau de către organele de poliție, după caz*” (subl. V. J.).

⁷ Art. 80 (variantea inițială), art. 77 (actualizarea din 2014) „*Constatarea contravențiilor și aplicarea sancțiunilor prevăzute la art. 78 se fac de specialiștii serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor, care, la cererea lor, vor fi asistați de organele de poliție*”.

⁸ De la care nu am primit răspuns, în ciuda insistențelor repetate, DJC Iași fiind în situația obiectivă legată de mutarea sediului și a funcționării în regim de avarie, cu directorul pe post de conducător dar și executant universal.

în cauză, cu reveniri repetate⁹, arată că nici unul dintre cele două ministere nu a fost interesat și nu a centralizat analize anuale cu indicatorii muncii în teritoriu. Faptul ca în trei județe alăturate din aceeași regiune apar valori relativ apropiate diferite radical de cel de-al patrulea, reflectă clar gradul de implicare al celui din urmă. Nici o sancțiune contravențională la Inspectoratul de Poliție al Județului Botoșani, în intervalul 2015-2024, comparativ cu județele din jur, Suceava (48)¹⁰, Neamț (98)¹¹, Iași (79), aflate în fruntea clasamentului național cu peste 40 de sancțiuni, arată fără dubii ineficiența „poliției de patrimoniu” botoșenene. Un rezultat dezastruos la acest capitol anunță Poliția Capitalei, cu doar 5 sancțiuni contravenționale aplicate¹².

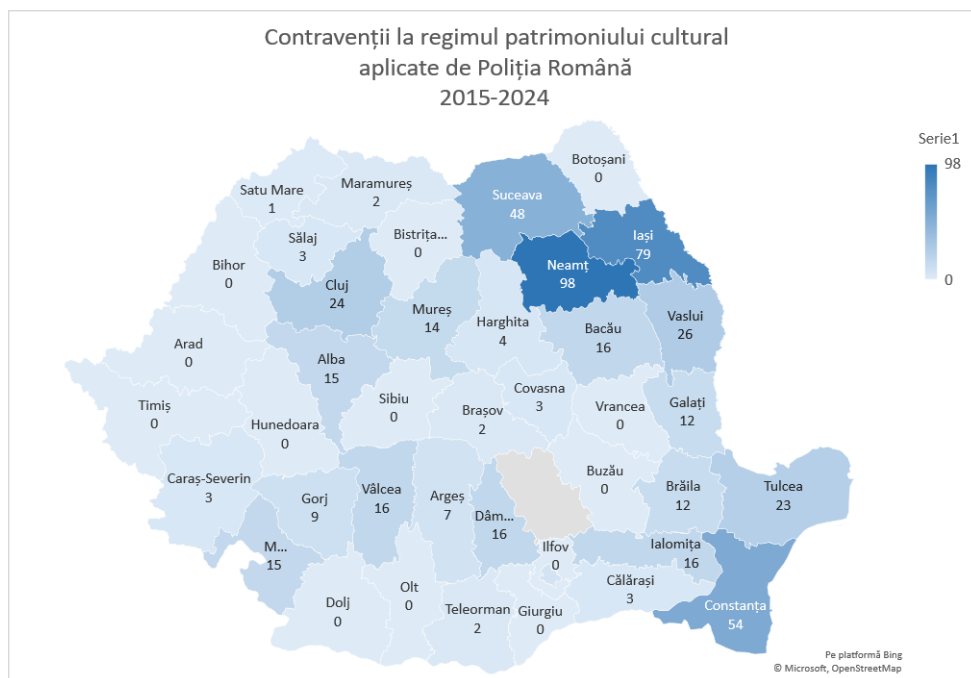

Fig. 1. Contravenții la regimul patrimoniului cultural aplicate de Poliția Română (2015-2024).

⁹ Răspunsul IPJ Prahova a ajuns după jumătate de an de la solicitare, după câteva insistențe, prin adresa, nr. 100212/14.01.2025, într-o variantă expeditivă, tabelară. Ministerul Culturii nici nu a reușit să obțină informații de la DJC Alba, Argeș și Iași.

¹⁰ Adresa IPJ Suceava, nr. 65/22.09.2024.

¹¹ Adresa IPJ Neamț, nr. 448.142/11.07.2024.

¹² Adresa DGPMB, nr. 82249/01.08.2024.

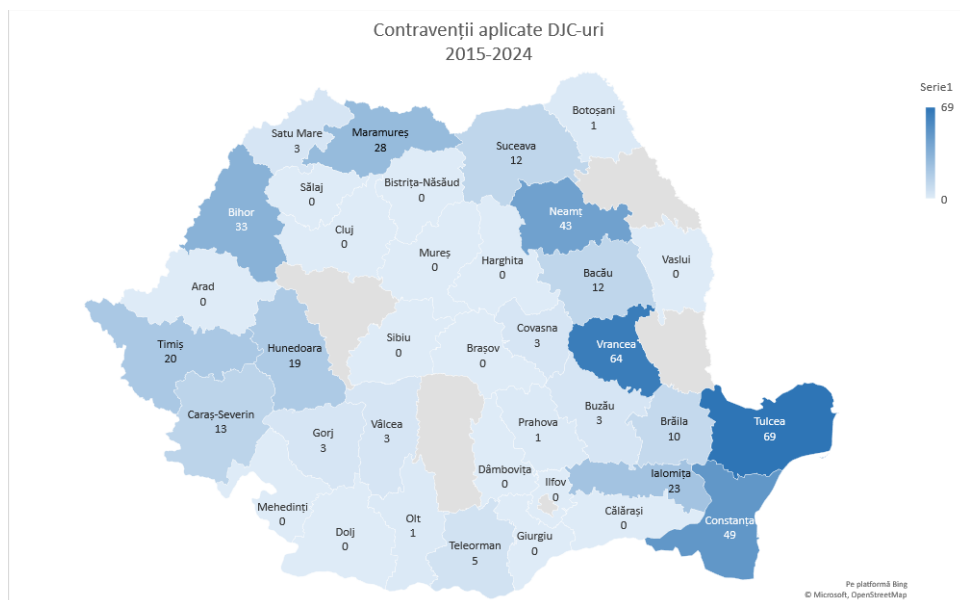

Fig. 2. Contravenții aplicate de Direcțiile Județene pentru Cultură (2015-2024).

O concluzie similară se poate trage în privința Direcției Județene pentru Cultură (în continuare DJC) Arad cu un zero absolut în materie, când județele din jur înregistrează valori relativ apropiate, Timiș (20)¹³, Hunedoara (19)¹⁴, Bihor (33)¹⁵. În județul Arad, nici poliția și nici serviciul deconcentrat n-au înregistrat încălcări la regimul patrimoniului cultural național în decurs de peste un deceniu de activitate. Dacă la nivelul Poliției Române, Aradul este județul în care nu s-a reușit încadrarea unui ofițer specializat, Direcția Județeană pentru Cultură se laudă cu doi agenți constatatori și... zero constatări¹⁶! Zero constatări la regimul contravențiilor, poliție și deconcentrate se înregistrează și la Sibiu¹⁷, Bistrița-Năsăud¹⁸, Dolj¹⁹, Ilfov²⁰ și Giurgiu²¹. Chiar și diferențele minore de 1-2

¹³ Adresa DJC Timiș, nr. 3803/25.09.2024.

¹⁴ Adresa DJC Hunedoara, nr. 30/11.09.2024.

¹⁵ Adresa DJC Bihor, nr. 4528/15.11.2024.

¹⁶ Adresa DJC Arad, nr. 699-P30/01.10.2024.

¹⁷ Adresa DJC Sibiu, nr. 1984/14.11.2024 și adresa IPJ Sibiu nr. 120181/10.07.2024.

¹⁸ Adresa DJC Bistrița Năsăud, nr. 1224/11.09.2024 și adresa IPJ Bistrița Năsăud, nr. 31763/11.07.2024.

¹⁹ Adresa DJC Dolj, nr. 1294*/05.09.2024 și adresa IPJ Dolj nr. 46707/10.07.2024.

²⁰ Adresa DJC Ilfov, nr. 3658/12.11.2024 și adresa IPJ Ilfov nr. 7514141/10.07.2024.

²¹ Adresa DJC Giurgiu, nr. 1584/04.09.2024 și adresa IPJ Giurgiu nr. 108066/11.07.2024.

constatări, raportat la zero al "partenerului instituțional" din județ²², reprezintă indicatori ce sugerează o implicare critică a autorităților statului în îndeplinirea atribuțiilor la regimul protejării patrimoniului cultural național.

Oricât ar părea de surprinzător, în cazul patrimoniului arheologic, legiuitorul reușește să descurajeze comiterea faptelor ilicite, prin sancționarea aspră a faptelor contravenționale, spre deosebire de penal, unde regimul de pedeapsă extrem de scăzut al infracțiunilor contrastează strident cu angajamentele internaționale ale statului²³ și aprecierile speciale ale acestei valori sociale, înveșmântată constant în scutul „interesului național”²⁴. Sancțiunea prevăzută la art. 28 alin. 1 lit. g din OG 43/2000, ce vizează deținerea fără autorizație a unui detector de metale stabilește cuantumul amenzii cel mai ridicat, de la 25000 lei la 75000 lei, valoare, care chiar în cuantumul minim, cauzează emoții serioase²⁵. De cele mai multe ori, pus în fața unor amenzi atât de ridicate, contravenientul alege să renunțe fără pretenții la detector în speranța obținerii unei sancțiuni cu *avertisment*.

Mai jos, se prezintă tabloul detectoarelor de metale confiscate în România în intervalul 2010-2024, măsură luată de polițiști atât în cursul cercetărilor penale, dar - cele mai multe – ca urmare a identificării cazurilor de deținere fără autorizație, sancționate contravențional (**Fig. 3**). Făcând abstracție de confuzia procedurală legată de momentul autorizării deținerii detectorului, sancțiunea aplicată pentru deținere ilegală de detector de metale a reușit în mare măsură să descurajeze săvârșirea acestui tip de abateri.

Dintre toate se distinge cazul IPJ Iași cu un record în materie de confiscări, situație determinată de varianta unică implementată și cadrul procedurilor de autorizare. Astfel, în acord cu dispozițiile art. 5 alin. 10 din OG 43/2000, solicitantul autorizării se prezintă la poliție – înainte de a achiziționa dispozitivul – unde solicită autorizarea calității de deținător, urmat de pasul următor al prezentării cu detectorul achiziționat.

²² În anul 2005 s-au parafat Protocoale de Colaborare între Ministerul Culturii și Poliția Română, adeseori invocate, dar rareori funcționale în practică.

²³ *Convenția europeană din 16 ianuarie 1992, pentru protecția patrimoniului arheologic*, La Valetta, ratificată de România prin Legea 150/1997.

²⁴ *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024*, p. 16, https://www.presidency.ro/files/userfiles/Documente/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_2020_2024.pdf (Accesat: 30.12.2024: Obiective naționale de Securitate: „promovarea identității naționale, inclusiv prin prezervarea și valorificarea patrimoniului cultural și natural, precum și prin încurajarea responsabilă a domeniilor de excelență”.

²⁵ Aplicarea unei sancțiuni contravenționale în valoare de 25000 lei unor persoane din jud. Neamț în anul 2020 și decizia acestora de mediatizare <https://www.youtube.com/watch?v=kWNSCnKbNjM>, accesat la data de 24.11.2024, a determinat un val de reacții de empatie, totalizând în jur de 303 000 vizualizări în rândul tinerilor. Implicit, pe lângă organizarea unei campanii de susținere a celor amendați, produsul video a generat o campanie de conștientizare pe care niciodată instituțiile statului n-au fost în stare să o susțină la un asemenea nivel.

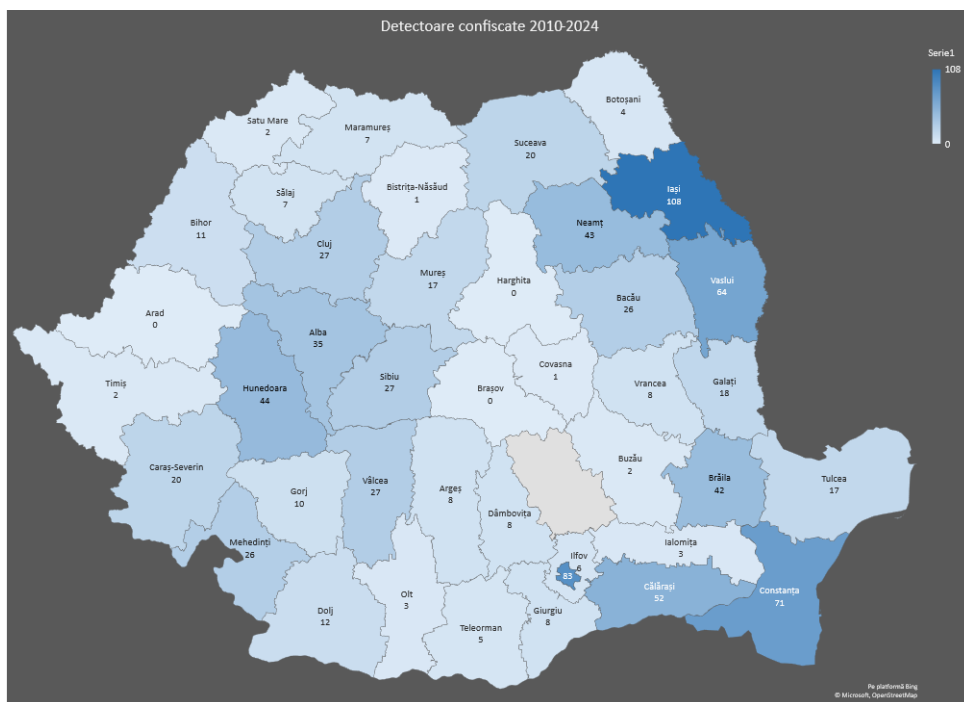

Fig. 3. Detectoare de metale confiscate (2010-2024). Un raport interesant se constată în evidențele Poliției Capitalei: 83 detectoare confiscate la un număr de doar 42 autorizări în intervalul 2022-2024.

Alături de aceasta, deși imposibil de reprezentat grafic – în varianta comparativă – din cauza modului în care au fost puse la dispoziție informațiile oficiale, stă sancțiunea ce vizează fapta de la art. 28 alin. 1 lit. e din OG 43/2000²⁶, nu însă și modul în care autoritățile competente au fost dispuse să o aplice. Două reprize de verificare a tuturor avizelor emise de Direcția pentru Cultură Neamț condiționate de cercetarea arheologică într-un an, efectuată de Inspectoratul de Poliție al Județului Neamț în doi ani diferiți, a contribuit la dispariția aproape completă a săpăturilor neasistate arheologic, așa cum s-a dispus. Demersul a constat – pe lângă copiile avizelor de la DJC Neamț – în solicitarea autorizației și a raportului de cercetare arheologică, acest ultim document constituind dovada clară a respectării condiției. Efectul acestui demers desprinde județul Neamț și îl poziționează cu aproape jumătate din totalul contravențiilor aplicate la regimul patrimoniului arheologic.

Următoarea analiză grafică a fost elaborată grație datelor culese de pe platforma <http://rejust.ro> aparținând Consiliului Superior al Magistraturii și totalizează numărul

²⁶ „nerespectarea avizului Ministerului Culturii și Cultelor sau emiterea autorizației de construire în absența acestui aviz pentru lucrările de construire sau de desființare din zonele cu patrimoniu arheologic reperat, cu amendă de la 10.000 lei la 50.000 lei”.

cauzelor soluționate în instanță, ca urmare a contestării sancțiunilor contravenționale aplicate (**Fig. 4**). Deși la nivelul inspectoratelor de poliție există structuri juridice, specificul domeniului de activitate a presupus capacitatea agenților constatatori în elaborarea întâmpinărilor, exercitarea căilor de atac, explicarea probatoriului etc.

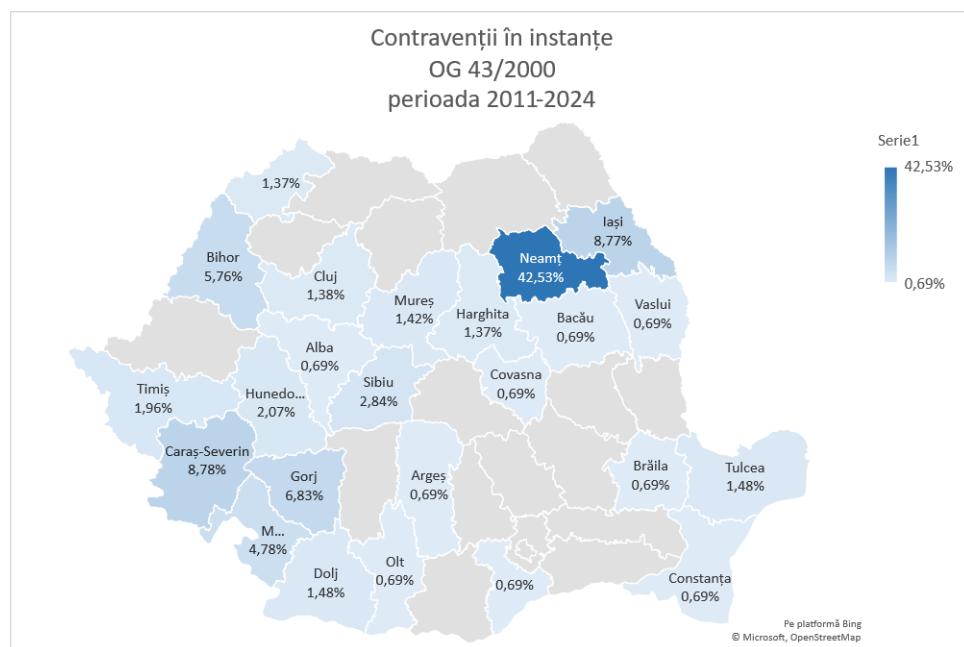

Fig. 4. Contravenții în instanțe în perioada 2011-2024.

Fiind chiar funcționarul din spatele rezultatelor din județul Neamț, pot preciza că cele mai multe sancțiuni contravenționale au fost aplicate aici, în legătură cu încălcarea condițiilor de cercetare arheologică, prevăzute în avizele Ministerului Culturii. Toate contravențiile la art. 28 alin. 1 lit. e din OG 43/2000 aplicate în județul Neamț sunt înregistrate de structura de poliție²⁷, până în decembrie 2022, când „linia de muncă” *protejarea patrimoniului cultural* a rămas fără ofițer specializat. La nivel național, așa cum se înregistrează și la Neamț, procente acoperă fapte ce presupun deținerea fără autorizație a detectoarelor de metale (majoritatea sancționate cu avertisment și confiscarea dispozitivelor) și omisiunea anunțării descoperirilor arheologice. În bună măsură este un teren ce reflectă – cu extrem de puține excepții, marcate de unele DJC – activitatea *poliției de patrimoniu*.

²⁷ Cunoașterea nemijlocită a fiecărui caz în parte și faptul că județul Neamț vădește cea mai vastă experiență în privința aplicării sancțiunilor contravenționale la regimul patrimoniului cultural, inclusiv arheologic, reprezintă sursa principală pentru culegerea cazurilor de referință.

În subsidiar, măsurile drastice de descurajare a omisiunii asistenței arheologice a determinat o avalanșă a solicitărilor către Complexul Muzeal Județean Neamț, dar și o creștere exagerată a valorii contractelor pentru prestații, în contextul unei monopolizări județene a cercetărilor (**Fig. 5**). Aici se înscrie și valoarea de 5 lei pentru baterea unui cui în profil, prezentată conducerii Mănăstirii Sihăstria, jud. Neamț într-un desfășurător de prețuri aferent ofertei de prestație arheologică, monahilor fiindu-le peste puțință a înțelege diferența de cost dintre cuiul „de om prost” și cel „bătut științific”.

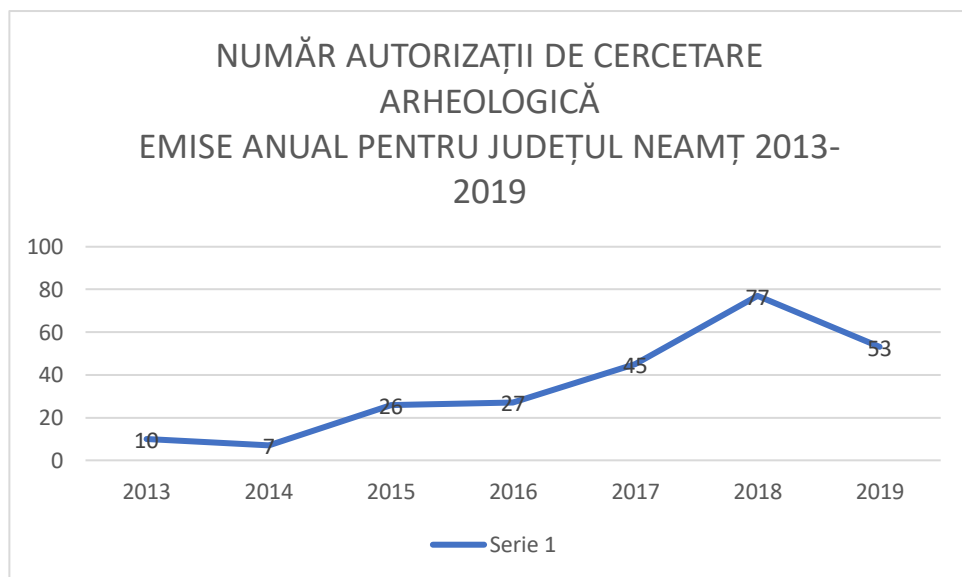

Fig. 5. Autorizații de cercetare arheologică emise pentru județul Neamț în perioada 2013-2019, conform Adresei DJC Neamț nr. 2203 din 25.11.2019.

Neanunțarea descoperirilor întâmplătoare de către persoanele fizice, în termen de 72 de ore, contravenție prevăzută la art. 28 alin. 1 lit. c din OG 43/2000 reprezintă o altă măsură eficientă prin care a fost posibilă recuperarea mai multor bunuri arheologice și paleontologice²⁸, mai ales în perioada când bunurile arheologice se găseau din abundență pe platformele de vânzări on-line. Numărul sancțiunilor contravenționale pentru omisiunea predării bunurilor arheologice în termen legal însă este relativ modest la nivel național, o serie dintre faptele identificate de polițiști au antrenat sesizări din oficiu, pentru

²⁸ Cristina Corpaci, *Molar de mamut, vechi de 10.000 ani, descoperit de polițiști la o femeie din Neamț*, în <https://romaniailibera.ro> (Accesat la 30.11.2024); *Poliția Județeană Neamț se evidențiază și prin lucruri deosebit de bune pe care ar trebui să le vedem*, în <https://www.ziarpiatraneamt.ro> (Accesat: 30.11.2024); C.M., *Molar de mamut găsit pe marginea unui drum agricol*, în <https://mesagerulneamt.ro> (Accesat: 30.11.2024).

suspiciuni de *furt*²⁹, uneori apelând la măsuri de supraveghere tehnică disproporționate și costisitoare, în raport cu situația de fapt³⁰ și au fost soluționate pe cale judiciară.

Departe de a critica o asemenea variantă de abordare, va trebui observat că polițiștii de patrimoniu specializați au fost deschizători de drum în domeniu, parcurgând o etapă de acumulare a experienței practice, ce scoate în evidență - înainte de toate - implicarea și determinarea de a intra într-o confruntare, în care rareori se găsește un sprijin. De multe ori, interesul recuperării și salvării bunurilor culturale a reprezentat mobilul celor mai spectaculoase rezultate, chiar cu riscul antrenării unor reacții adverse³¹, cu spatele fragil al procedurilor subțiri și prevederilor legale interpretabile, incomplete sau chiar golite de conținut. Din păcate, nu toți polițiștii de patrimoniu s-au arătat dispuși să înfrunte riscuri.

Prin activitățile desfășurate s-a descoperit că Ministerul Culturii și-a neglijat îndatorirea de a introduce în inventarul centralizat al bunurilor statului siturile arheologice de categorie A, fără proprietar cunoscut. Aici se înscriu mai multe situri arheologice din țară, printre care se numără și cetățile dacice din Munții Orăștiei. Constatarea a pornit de la un set de trei sancțiuni contravenționale pe care IPJ Neamț le-a aplicat Ministerului Culturii pentru încălcarea obligațiilor de întreținere a monumentelor istorice, stabilite la art. 36 alin. 1 din Legea 422/2001. Toate cele trei sancțiuni au vizat starea de abandon a sitului arheologic Cetatea de la Gâdinți, construită de Ștefan cel Mare, în apropierea mun. Roman, jud. Neamț, cauzat de dezinteresul manifest al Ministerului Culturii care și-a declinat statutul de proprietar și deci, responsabil. În cea mai recentă cauză, cu nr. 5342/291/2022, instanța a respins plângerea Ministerului Culturii și a menținut amenda aplicată de IPJ Neamț prin Hotărârea Judecătoriei Roman nr. 2480 din 14.08.2024³² și rămasă definitivă prin neatacare.

²⁹ O serie de exemple se regăsesc publicate în *Millenia Opes*, volum editat de Monica Sechelariu et alii, București, 2015, p. 8-229, volumul reprezintă singurul catalog al celor mai valoroase bunuri recuperate de Poliția Română, prin structura de protejare a patrimoniului cultural în perioada 2005-2015, accesibil și pe https://politiaromana.ro/files/pages_files/milleniaopes.pdf, accesat la data de 01.12.2024; Marius-Mihai Ciută, Augustin Lazăr, *Archaeological Objects stolen from Romania and „discovered” on the Internet*, în *13th International Congress „Cultural Heritage and New Technologies”*, Viena 2008, p. 1-15.

³⁰ *Sabie din Epoca Bronzului, recuperată de polițiști*, <https://www.digi24.ro> (Accesat: 30.11.2024).

³¹ Nu sunt puține situațiile când ofițerii de patrimoniu performanți s-a confruntat cu plângeri administrative și chiar penale (abuz în serviciu, furt), implicând întregul disconfort al cercetării, urmate de contestații la soluții, cu prezentare în fața instanței.

³² https://portal.just.ro/291/SitePages/Dosar.aspx?id_dosar=29100000000114878&id_inst=291 (Accesat: 24.11.2024). În cazul primei sancțiuni aplicate, Ministerul Culturii a contestat dar a pierdut pe fond iar acțiunea în apel i-a fost respinsă, fiind introdusă tardiv. Ca urmare, au fost inițiate demersuri pentru o inventariere în teritoriu, însă anemice și fără efecte în teren. Fiind din nou solicitat să comunice măsurile preconizate pentru salvarea Cetății de la Gâdinți și constatând aceeași lipsă de interes al Ministerului Culturii, polițistul de patrimoniu din cadrul IPJ Neamț a aplicat a doua sancțiune contravențională, pe care funcționarii ministeriali au contestat-o din nou.

Judecătoria Roman a respins cererea, din nou, dar în faza de recurs Tribunalul Neamț a admis plângerea și a anulat procesul verbal de sancționare contravențională, fiind convins de apărarea petentului care a invocat *Regulamentul de Organizare și Funcționare al Institutului Național al Patrimoniului*, în varianta **abrogată** la data invocării în fața instanței (sic!). Soluția Tribunalului Neamț – deși extrem de critică la adresa atitudinii Ministerului Culturii - a pus capăt oricărui demersuri ale Ministerului Culturii pentru clarificarea situației juridice a siturilor de categorie A, fără proprietar. Ca urmare, s-a aplicat a treia sancțiune contravențională, rămasă definitivă prin neatacare. Merită reprodușă aici interpretarea Judecătoriei Roman asupra situației de fapt: „În ceea ce privește susținerile petentei cu privire la faptul că nu are calitatea de proprietar sau administrator al sitului Cetatea Nouă a Romanului, cod LMI NT-I-s-A-10502, constată instanța că acestea nu au suport juridic. În primul rând, potrivit art. 3 alin. 1 și 2 din Legea nr. 213/1998 privind bunurile proprietate publică: (1) Domeniul public este alcătuit din bunurile prevăzute la art. 135 alin. (4) din Constituție, din cele stabilite în anexa care face parte integrantă din prezenta lege și din orice alte bunuri care, potrivit legii sau prin natura lor, sunt de uz sau de interes public și sunt dobândite de stat sau de unitățile administrativ-teritoriale prin modurile prevăzute de lege. (2) Domeniul public al statului este alcătuit din bunurile prevăzute la art. 135 alin. (4) din Constituție, din cele prevăzute la pct. I din anexă, precum și din alte bunuri de uz sau de interes public național, declarate ca atare prin lege. În același timp, conform punctului I.27 din Anexa la Legea nr. 213/1998: Domeniul public al statului este alcătuit din următoarele bunuri:....27. ansamblurile și siturile istorice și arheologice; De asemenea, conform art. 20 alin. (1) și (2) din același act normativ: (1) Inventarul bunurilor din domeniul public al statului se întocmește și se modifică, după caz, de ministere, de celelalte organe de specialitate ale administrației publice centrale, precum și de autoritățile administrației publice locale care au în administrare asemenea bunuri. (2) Centralizarea inventarului menționat la alin. (1) se realizează de către Ministerul Finanțelor Publice și se supune spre aprobare Guvernului. La dosarul cauzei s-a depus și o copie a adresei nr. 574.304/19.04.2018, emisă de Ministerul Finanțelor Publice (reprezentant al Statului Român) prin care se arată că există o obligație din partea administratorului bunurilor din domeniul public de a efectua un inventar al acestora bunuri, iar simplul fapt că acest inventar nu s-a efectuat nu înseamnă că bunurile nu ar exista în proprietatea statului (fl. 52-54). Poziția exprimată de Ministerul Finanțelor este una corectă, având suportul legal mai sus arătat, la care instanța mai adaugă și rațiunea că, dacă ar fi invers, adică bunurile neinventariate nu ar face parte din domeniul public al Statului Român, acestea ar putea fi urmărite și s-ar încălca principiul inalienabilității, imprescriptibilității și insesizabilității bunurilor din domeniul public al statului. Nu este cazul însă și a sitului Cetatea Nouă a Romanului care, așa cum rezultă din Anexa III lit. (j) 10. (Monumentele medievale identificate pe baza cercetărilor arheologice) din Legea nr. 5/2000 privind amenajarea teritoriului, acesta este inventariat. În cauză s-au emis adrese către Comuna Gâdinți, ..., și Consiliul ..., prin aceste adrese solicitându-se să comunice dacă situl Cetatea Gâdinți (Cetatea Nouă a Romanului) se află în proprietatea sau administrarea acestora, însă ambele instituții au răspuns negativ (fl. 70, 73). Mai mult decât atât, situl Cetatea Nouă a Romanului are clasificarea în grupa valorică A, iar potrivit art. 8 din Legea nr. 422/2001: (1) Monumentele istorice se clasează astfel: a) în grupa A - monumentele istorice de valoare națională și universală; b) în grupa B - monumentele istorice reprezentative pentru patrimoniul cultural local. Rezultă astfel că situl la care face referire procesul verbal de contravenție este unul aparținând domeniului public al statului, având valoare națională și universală. A susținut petenta și că situl nu se află în administrarea sa, însă nici aceste susțineri nu au suport legal. Astfel, potrivit prev. art. 4 alin. (2) din Legea nr. 422/2001: (2)

Trebuie subliniat că activitatea autorităților statului în domeniul protejării patrimoniului cultural nu rezidă într-o competiție de sancțiuni contravenționale, dezbaterile se sprijină pe cifre concrete, ce pot fi comparate. Pe de altă parte, este inadmisibilă versiunea potrivit căreia, timp de un deceniu, într-un județ, nu s-au săvârșit abateri la regimul patrimoniului cultural. Este improbabil ca într-un deceniu, la nivelul unui județ, să nu se regăsească nici un monument istoric în stare de degradare, nici un bun arheologic scos la vânzare ori omis la predare, nici un detector de metale deținut ilegal. O căutare rapidă printre semnalările din mediul on-line consolidează temeinicia acestor bănueli³³.

Din propriile cercetări penale se constată că, cel puțin până în anul 2016, descoperitorii de bunuri arheologice din județul Arad – ca și cei din județul Iași - nu cunoșteau procedura legală de predare a bunurilor arheologice, fiind îndrumați spre muzeu. Este suspect, caz unic la nivel național, că în județul Arad nu s-a emis nici o autorizație de deținere a detectoarelor de metale³⁴. În județul Brașov, timp de câțiva ani, a fost postat pe platforma www.okazii.ro un tezaur din timpul țarului moscovit, Ivan IV cel

Monumentele istorice proprietate publică a statului sau a unităților administrativ-teritoriale sunt inalienabile, imprescriptibile și inesizabile; aceste monumente istorice pot fi date în administrare instituțiilor publice, pot fi concesionate, date în folosință gratuită instituțiilor de utilitate publică sau închiriate, în condițiile legii, cu avizul Ministerului Culturii și Cultelor sau, după caz, al serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor. Petenta a indicat faptul că administrator al monumentelor istorice din domeniul public al statului este Institutul Național al Patrimoniului, aspect care rezultă și din adresa depusă de aceasta la dosarul cauzei (fl. 64). Ori potrivit, prev. art. 28 alin. 1, 2, 3 lit. (d) din Legea nr. 422/2001: (1) Oficiul Național pentru Protejarea Patrimoniului se reorganizează în Oficiul Național al Monumentelor Istorice), ca instituție publică cu personalitate juridică, în subordinea Ministerului Culturii și Cultelor, finanțat din venituri extrabugetare și din alocații de la bugetul de stat. (2) Organizarea și funcționarea Institutului Național al Patrimoniului se fac prin hotărâre a Guvernului**), la propunerea Ministerului Culturii și Cultelor, în termen de maximum 3 luni de la data intrării în vigoare a prezentei legi, fără a afecta exercițiul financiar în curs. (3) Principalele atribuții ale Institutului Național al Patrimoniului sunt: d) administrarea, în numele Ministerului Culturii și Cultelor, a monumentelor istorice intrate cu orice titlu în proprietatea statului, altele decât cele administrate de alte instituții publice; propunerea eficientizării acestora prin promovarea de proiecte și programe de revitalizare, realizarea de parteneriate sau prin concesionare, dare în folosință gratuită ori închiriere, în condițiile legii. Altfel spus, Institutului Național al Patrimoniului este un prepus al petentei, administrând pentru minister, iar acesta are obligația de a răspunde pentru faptele prepusului său, în condițiile art. 1373 NCC. Din coroborarea materialului probator administrat în cauză, instanța a constatat că fapta care i se impută petentului a fost reținută în mod corect prin procesul verbal de contravenție”. Hotărârea Judecătoriei Roman 297/2020, <https://www.rejust.ro/juris/6928g2338> (Accesat: 01.12.2024).*

³³ Liana Păun, *Istoria complicată a domeniilor familiei Mocioni în vestul României. Monumente în ruină și construcții unice în țară (foto)*, în <https://www.pressalert.ro/> (Accesat: 24.11.2024).

³⁴ Adresa DJC Arad, nr. 699-P30/01.10.2024.

Groaznic, fără să suscite interesul vreunei autorități, legat de proveniența bunurilor. Surpriza e că oferta este încă valabilă la data elaborării prezentului demers³⁵ (Fig. 6).

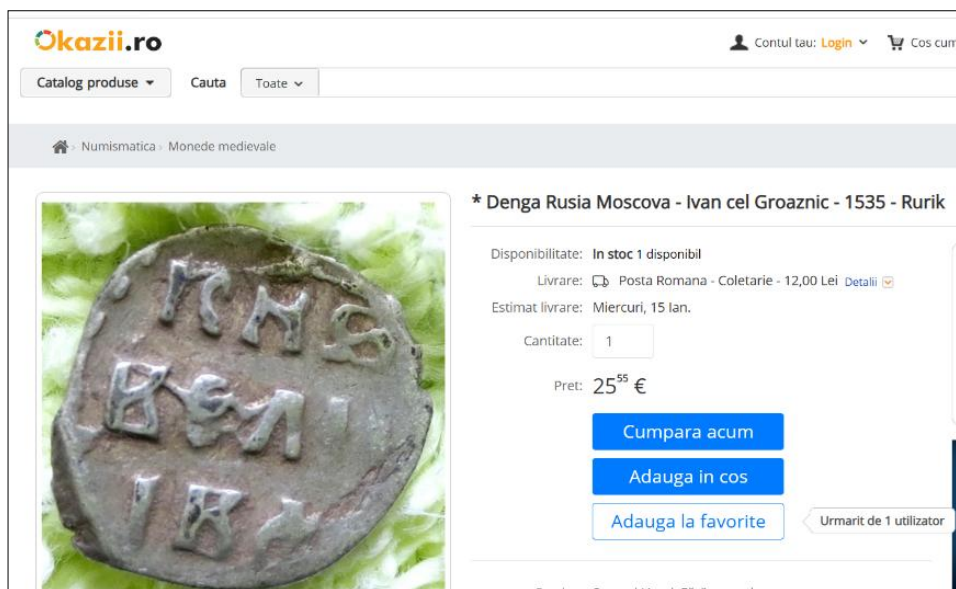

Fig. 6. Monedă rusească din 1535 de vânzare pe situl: <http://ocazii.ro/>.

Chiar într-o strategie de dezvoltare locală din anul 2017, autoritatea publică locală din mun. Brașov recunoaște că „în domeniul reabilitării siturilor abandonate sunt foarte multe de făcut”³⁶. De amintit că Brașovul este un județ cu 986 situri arheologice, monumente istorice și ansambluri istorice înregistrate în *Lista Monumentelor Istorice* în anul 2015³⁷, Sibiu este alt județ bogat, cu 1053 obiective³⁸ și zero constatări contravenționale. Aceleași județe, Brașov și Sibiu, sunt primele două județe de frunte la numărul autorizărilor de detectoare de metale, cu 639³⁹, respectiv 536⁴⁰ autorizații de deținere detectoare de metale emise, ceea ce reprezintă și un indiciu pentru o presiune

³⁵ <https://www.okazii.ro/denga-rusia-moscova-ivan-cel-groaznic-1535-rurik-a126137154>, (accesat: 24.11.2024).

³⁶ *Strategia pentru cultură a municipiului Brașov 2025-2030. Sinteză*, în <https://www.brasovcity.ro>, p. 61 (Accesat: 24.11.2024).

³⁷ *Lista monumentelor istorice 2015 - Județul Brașov*, în <https://www.cultura.ro> (Accesat: 24.11.2024).

³⁸ *Lista monumentelor istorice 2015 - Județul Sibiu*, în <https://www.cultura.ro> (Accesat: 24.11.2024).

³⁹ Adresa IPJ Brașov, nr. 176198/ZD/12.07.2024.

⁴⁰ Adresa IPJ Sibiu, nr. 120181/10.07.2024.

sporită asupra patrimoniului arheologic, dar fără corespondent într-o reacție instituțională.

O situație aparte se regăsește în județul Maramureș, acolo unde poliția „se laudă” cu tocmai două constatări⁴¹ la regimul contravențiilor, în timp ce DJC marchează 28 de fapte, toate însă fiind sancționate cu *avertisment*⁴². Stă în puterea structurii ierarhic superioare să verifice dacă măsurile aplicate și-au dovedit eficiența la fața locului, aspect ce este peste puțină a fi contabilizat aici. Nu mai puțin jenantă este justificarea DJC Sibiu, față de contraperformața celor cinci (!) agenți constataatori: „*vă transmitem faptul că, date fiind ambiguitățile legislative, lipsa unor delimitări clare a siturilor, a monumentelor sau a zonelor lor de protecție, ori lipsa unei protecții reali (sic!) din partea statului pentru agenții constataatori, instituția noastră nu a procedat la aplicarea de sancțiuni contravenționale*”⁴³! Altfel spus, cazuri există, sunt identificate, funcționari cu atribuții există, însă aplicarea legii devine facultativă...

Doar ca o paranteză, trebuie subliniat faptul că sumele rezultate din contravenții la regimul patrimoniului cultural se varsă în bugetul statului și din păcate, nu într-un fond pe care Ministerul Culturii să-l poată redirectiona în beneficiul patrimoniului afectat. Această constatare a impus variante de reglementare în proiectul Codului Patrimoniului Cultural, prin instituirea conceptului Fondului Patrimoniului Cultural, pe care – în calitate de inițiator – l-am conceput în gestiunea Direcțiilor pentru Cultură din județul în care s-a aplicat sancțiunea contravențională⁴⁴, spre deosebire de alte opțiuni din comisie care le-ar dori puse la îndemâna Ministerului Culturii, în mod direct. Sumele nu sunt deloc de neglijat câtă vreme legiuitorul a fixat un quantum destul de ridicat, în special la regimul patrimoniului arheologic, unde amenda maximă ajunge la 75000 lei⁴⁵, fiind exceptate⁴⁶ de la reducerea la jumătate în cazul plății, în termen de 15 zile, așa cum stabilesc dispozițiile art. 28 și 29 din OG 2/2001 privind regimul juridic al contravențiilor⁴⁷.

⁴¹ Adresa IPJ Maramureș, nr. 22155.11.07.2024.

⁴² Adresa DJC Maramureș, nr. 1418/01.10.2024.

⁴³ Adresa DJC Sibiu, nr. 1984/14.11.2024.

⁴⁴ Proiectul Codului Patrimoniului: „Art. 68. Fondurile pentru patrimoniu cultural:

(1) Se constituie Fondul național pentru patrimoniu cultural, fond administrat la nivelul Ministerului Culturii și constituit din alocații bugetare, taxe, donații și alte surse extrabugetare.

(2) La nivel local se constituie fonduri județene cu același scop, administrate de serviciile publice deconcentrate ale Ministerului Culturii, constituite din veniturile proprii ale serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și din amenzile aplicate de acestea, precum și din donații și alte surse extrabugetare, potrivit prevederilor legii.

(3) Fondurile vor fi folosite exclusiv pentru activități de protejare a patrimoniului cultural”.

⁴⁵ Art. 28 alin. 1 lit. d, g, h din OG 43/2000.

⁴⁶ Art. 30 din OG 43/2000.

⁴⁷ „(1) Contravenientul poate achita, în termen de cel mult 15 zile de la data înmânării sau comunicării procesului-verbal, jumătate din minimul amenzii prevăzute de actul normativ, agentul constataator făcând mențiune despre această posibilitate în procesul-verbal”.

Din nou, datele culese evidențiază că – raportat sau nu la competențele legale restrânse - *poliția de patrimoniu* cu serviciile publice deconcentrate înregistrează un raport relativ echilibrat al constatărilor contravenționale, cu greutatea pe județele de nord-est (fără Botoșani) și Dobrogea. Multe dintre structurile de poliție au acționat însă sub rezerva – de ce nu și confortul? - unor competențe restrânse sau marginalizate în ierarhia instituțiilor chemate să aplice legea, lăsând verificările în seama DJC-urilor și doar asigurându-le sprijin la cerere. Avem și situația inversă, a DJC-urilor care sesizează poliția, în vederea aplicării măsurilor legale, așa cum este cazul DJC Gorj, descurajată de anularea în instanță a trei sancțiuni contravenționale aplicate⁴⁸. Practica din jud. Gorj sugerează și o demobilizare a poliției de patrimoniu, ale cărei activități de verificare în teren s-au rezumat doar la solicitările partenerilor de la Ministerul Culturii și înregistrându-se astfel doar 9 constatări⁴⁹.

Situația revine la o relativă normalitate abia în anul 2017, după ce Ministerul Culturii solicita Poliției Române să comunice situația contravențiilor aplicate la Legea 182/2000; afla astfel că nu a înregistrat nici un rezultat în acest sens, întrucât, prin lege, polițiștii nu aveau competențe de sancționare contravențională. Astfel, abia după acest „incident” polițiștii căpătau competențe de constatare și sancționare a contravențiilor la Legea 182/2000⁵⁰.

Nu în ultimul rând, legat de Direcțiile pentru Cultură, trebuie făcute și câteva precizări importante: în medie acestea au desemnați câte doi funcționari cu calitatea de agenți constataitori, doar că – până în prezent – Ministerul Culturii nu a identificat variante de stimulare financiară, corespunzătoare acestor răspunderi și atribuții suplimentare. Apoi, majoritatea funcționarilor implicați nu au studii juridice, iar Ministerul Culturii nu s-a grăbit să-și instruiască personalul cu privire la procedura aplicării sancțiunilor

„Dispozițiile art. 28 se aplică și în cazurile prevăzute la art. 10 alin. (2), dacă contravenientul achită jumătate din minimul amenzii prevăzute de actul normativ pentru fiecare dintre contravențiile constatate, fără ca prin totalizare să se depășească maximul prevăzut pentru contravenția cea mai gravă”.

⁴⁸ Adresa DJC Gorj nr. 909/02.09.2024. *„Au fost aplicate 3 avertismente; pentru că acestea au fost contestate și câștigate, în cazurile în care avem situații de încălcare a legislației privind protejarea patrimoniului cultural național, controlul se face împreună cu colegii de la IPJ Gorj, iar măsurile ce se impun sunt luate de către dumnealor”.*

⁴⁹ Adresa IPJ Gorj, nr. 100065/15.07.2024.

⁵⁰ Art. 77 „(1) Constatarea contravențiilor și aplicarea sancțiunilor prevăzute la art. 75 se fac de către specialiștii serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și împuterniciții Ministerului Culturii.

(2) Constatarea contravențiilor și aplicarea sancțiunilor prevăzute la art. 75 alin. (1) lit. b), c), e), h), i), p) și r) se fac și de către ofițerii și agenții de poliție din cadrul Poliției Române cu competențe în domeniu.

(3) La cerere, în funcție de situație, specialiștii serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii, împuterniciții Ministerului Culturii și agenții constataitori prevăzuți la alin. (2) își acordă asistență”.

contravenționale, dar și a apărării cauzei în instanță, în cazul contestațiilor. Întrebarea legată de existența consilierilor juridici a arătat că doar la nivelul județelor Timiș, Olt, Ilfov și Sibiu s-au angajat asemenea specialiști. Probabil că, raportat la situația DJC Sibiu și chiar DJC Olt (ultima structură cu o singură constatare contravențională⁵¹), angajarea unor contracte de asistență juridică este mult mai bine justificată peste aceleași stringențe ale unor structuri fruntașe, precum Tulcea (69 constatări contravenționale⁵²), Vrancea (64)⁵³, Constanța (49)⁵⁴ sau Neamț (43)⁵⁵, cu peste 40 de constatări și cam tot atâtea dosare în instanță.

Dacă în Poliția Română, dintr-o neglijență managerială proverbială, activitatea de constatare și sancționare a faptelor contravenționale la regimul patrimoniului cultural nu s-a „contabilizat” statistic până în anul 2015⁵⁶, la nivelul Ministerului Culturii, abia prin Ordinul ministrului culturii nr. 2824/2017 s-a corectat formularul procesului verbal de constatare a sancțiunilor contravenționale în acord cu dispozițiile art. 28-29 din OG 2/2001⁵⁷, cu introducerea mențiunilor obligatorii omise, cum ar fi precizarea posibilității de plată înjumătățită în termen de 15 zile sau a instanței unde se poate depune plângere contra actului de sancționare. Până atunci, multe dintre actele de sancționare aplicate înainte de anul 2017 au fost lovite de nulitate, din cauza omisiunilor impuse de formular.

Întrucât în definiția juridică a noțiunii de „monument istoric” intră și siturile arheologice⁵⁸, regimul de protejare a siturilor arheologice se completează cu dispozițiile Legii 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice. Astfel, în ceea ce privește intervențiile, art. 24 alin. 3 din Legea 422/2001 limitează atributul de sistare a lucrărilor doar la „personalul de inspecție abilitat”⁵⁹ formulă ce exceptează polițistul specializat în domeniu dar și funcționarul cu atribuții din cadrul Direcției Județene pentru Cultură. Nu sunt puține cazurile când, surprinse în flagrant, lucrările ilegale sau cu încălcarea

⁵¹ Adresa DJC Olt, nr. 1142/05.11.2024.

⁵² Adresa DJC Tulcea, nr. 5385/03.09.2024.

⁵³ Adresa DJC Vrancea, nr. 11/544/18.11.2024.

⁵⁴ Adresa DJC Constanța, nr. R/2911/11.11.2024.

⁵⁵ Adresa DJC Neamț, nr. 2557/18.09.2024.

⁵⁶ Adresa IGPR, nr. 557148/09.07.2024: „precizăm faptul că în situația statistică, începând cu anul 2015 a fost inserat «Capitolul V. Sancțiuni contravenționale în perioada de referință», respectiv număr sancțiuni contravenționale”.

⁵⁷ Vezi nota 34.

⁵⁸ Art. 3 lit. c din Legea 422/2001: „c) sit - teren delimitat topografic cuprinzând acele creații umane în cadru natural care sunt mărturii cultural-istorice semnificative din punct de vedere arhitectural, urbanistic, arheologic, istoric, artistic, etnografic, religios, social, științific, tehnic sau al peisajului cultural”.

⁵⁹ Art. 24 alin. (3) din Legea 422/2001: „În condițiile legii, în cazul realizării de lucrări neautorizate, fără avize sau care încalcă avizele de specialitate, personalul de inspecție abilitat are dreptul să întrerupă lucrările până la intrarea în legalitate, să aplice sancțiuni și, după caz, să dispună revenirea la situația inițială și să sesizeze organele de cercetare penală”.

condițiilor impuse prin avize, au putut fi sistate cu întârzieri, rezultate din anunțarea și capacitatea de mobilizare a „personalului de inspecție abilitat”, respectiv autoritățile publice locale sau funcționarii Inspectoratului de Stat în Construcții.

Paradoxul constă în faptul că deși se reclama nevoia unor structuri specializate în domeniu, legiuitorul a manifestat rezerve față de propriile sale creații, preferând să delege atribuții de sistare a lucrărilor unor terțe autorități ce și-au dovedit – cu rare excepții -, în cel mai bun caz ineficiența, dacă nu chiar complicitatea tacită sau participția⁶⁰ la acțiunile soldate cu pierderi pentru patrimoniul arheologic.

Fondul acestei atitudini pare să fie cât se poate de subiectiv raportat și la condiția vechilor Oficii pentru Patrimoniu Cultural, subordonate muzeelor, dar și de oarecare orgolii de breaslă, mai mult sau mai puțin întemeiate, emenate dinspre arheologi. Conștienți de aceste reflexe dinspre „lumea academică” a arheologilor, în primii ani de activitate a structurii de poliție specializată, conducerea Inspectoratului General al Poliției Române a ezitat să-și delege reprezentanți din structura centrală la Sesiunile Naționale de Rapoarte Arheologice. În locul acestora, au apelat la „polițistul cu cele mai bune rezultate” în domeniu, alături de polițistul specializat din județul gazdă pentru reuniunea științifică: așa s-a procedat la Tulcea, în 2007 și Iași în anul următor.

Din statutul de „delegat IGPR” – format în mediul arheologilor – a trebuit să resimt o atitudine distantă dinspre foștii colegi, iar în cadrul ședinței chiar reproșuri, izvorâte din preocuparea evitării umilinței vreunui control făcut de un „fitecine”, odinioară student practicant pe șantier, subaltern ori chiar discipol al distinsului. Treptat, caracterul interferențelor căpăta nuanțe pozitive și am putut să o constat prin participările la reuniunile următoare de la Târgu Mureș, în 2012, Craiova, în anul 2013, când polițiștii de patrimoniu erau invitați și se reconsolidau relații de colaborare, înțelegându-se utilitatea acestei structuri specializate în Poliția Română.

Domeniul protejării patrimoniului arheologic a rămas dintotdeauna un teren extrem de sensibil până astăzi și parcă mai mult ca oricând, asaltat de năzuințele unui grup în creștere continuă de „*arheologi amatori* angajați în salvarea istoriei” sau – mai nou – de marile proiecte de infrastructură ce promit dezvoltarea țării, dar care invocă piedicile impuse de arheologie. Vedem tot mai des cum descoperiri de senzație, catalogate drept

⁶⁰ În vara anului 2017, Inspectoratul de Stat în Construcții a fost sancționat contravențional de IPJ Neamț cu amendă în valoare de 50000 lei, pentru nerespectarea condițiilor de supraveghere arheologică a lucrărilor, stabilite prin avizul DJC Neamț, în cadrul șantierului de construire a sediului structurii județene, în mun. Piatra-Neamț, jud. Neamț. După ce plângerea a fost respinsă de Judecătoria Piatra-Neamț, în apel, Tribunalul Neamț a fost sensibilizat de solicitarea Inspectoratului de Stat în Construcții de diminuare a valorii amenzii, astfel încât s-a aplicat sancțiunea în valoare de 20000 lei. Din păcate, aplicația <https://portal.just.ro> nu păstrează arhiva electronică mai veche de trei ani, astfel încât singurele urme accesibile public sunt cele consemnate de media, C.M., *Nimeni nu-i profet în țara lui: Inspectoratul de Stat în Construcții a încălcat legea... în construcții*, în <https://zch.ro/> (Accesat: 24.11.2024).

„întâmplătoare”, sunt îndreptate acuzator spre cercetătorii dovediți, *per a contrario*, vinovați de ineficiență în producție obiectologică. Altă fațetă ne prezintă o lume indignată de distrugerile contextelor arheologice cauzate de grupurile de neprofioniști aflate în creștere, dar – în același timp – într-o atitudine ipocrită și fără soluții în fața degradării depunerilor arheologice cauzată de tehnica agricolă în suprafața siturilor arheologice repertoriolate ori chiar clasate.

Mare parte din breasla arheologică a abandonat prioritățile cercetării fundamentale, sistematice, în schimbul lesnicios și aducător de profit al supravegheților arheologice, acoperite cu rapoarte administrative de duzină și aride în conținut științific. Nealocarea fondurilor pentru prima categorie de investigații anulează din start orice inițiativă de gen. I se opune un val, mai mult sau mai puțin curat în intenții, cu energiile unui interes public ce insistă cu întrebări, nu întotdeauna șlefuit în clișeele de adresabilitate, uneori de-a dreptul obraznic; cere lămuriri, evaluări, interpretări, adesea sub presiunea timpului⁶¹, emite pretenții sau îndrăznește să-i vădească restanțele. Un corp de elită ce se vede angajat în procedura satisfacerii drepturilor legale ale mulțimii, înarmată cu detectoare, refuzându-i ireconciliabil asocierea cu statutul de „arheolog”, chiar și în varianta de „amator”. Zgârcenia cu care statul mai curând îi finanțează cercetările, în raport cu răsplata generoasă, promisă de același stat pentru descoperirile întâmplătoare, constituie un alt motiv de frustrare ireconciliabilă.

Astfel, numărul în creștere al predărilor de bunuri arheologice – asociate cu obligația legală de stabilire a valorii financiare, în termen de 18 luni de la data predării – a sporit presiunea asupra personalului de cercetare și defulări emoționale, degradate într-un război fâțiș. Arheologul nu acceptă să-și amâne propriile subiecte de cercetare pentru „îmbogățirea” unui „căutător de comori”; se distinge aici exemplul de frondă al Complexului Muzeal Național Neamț care a refuzat efectiv, începând cu anul 2021, să primească bunurile arheologice predate de DJC Neamț⁶². În lipsa unor obligații legale a muzeelor de preluare a bunurilor arheologice și cu un Minister al Culturii indiferent față de acest blocaj, DJC Neamț a fost nevoită să predea bunurile arheologice – întâmplarea face că s-au înregistrat câteva tezaure și obiecte excepționale⁶³ – către unități muzeale din

⁶¹ Art. 49 alin. 6 din Legea 182/2000: „*Recompensele și bonificația, stabilite potrivit alin. (4) și (5), vor fi suportate din bugetul ordonatorului principal de credite sau din bugetele locale, în funcție de subordonarea instituțiilor culturale în administrarea cărora vor fi transmise bunurile descoperite și vor fi plătite în cel mult 18 luni de la data predării bunului*”.

⁶² Angela Croitoru, *Descoperiri arheologice din Neamț pot ajunge în județele vecine*, <https://mesagerulneamt.ro> (Accesat: 30.11.2024; Cristina Mircea, *Punct de vedere al Complexului Muzeal Național Neamț referitor la bunurile arheologice descoperite cu detectorul de metale*, în <https://ziarulatitudineadeneamt.ro> (Accesat: 30.11.2024).

⁶³ Cristina Mircea, *Un tezaur de excepție va fi dus la Vaslui! Nu-i mulțumim domnului Ionel Arsene!*, în <https://ziarulatitudineadeneamt.ro>, (Accesat: 01.12.2024); Dan Sofronia, *Tezaur milenar unicat, descoperit în Neamț: monede legionare romane, podoabe și arme*, în <https://adevarul.ro>,

județele vecine, Iași și Vaslui. Situația a revenit la normal în anul 2023, după o intervenție politică în Consiliul Județean Neamț.

Pe de altă parte, o atitudine contrarie se remarcă în situația Muzeului Național al României (în continuare MNIR), care prin sumele generoase oferite drept recompense a atras un număr în creștere de ofertanți din diverse regiuni ale țării. Dincolo de faptul că gestul în sine a eludat mulți ani procedurile legale – sub îngăduința complice a IGPR și chiar ai Parchetului General, principalii beneficiari ai expertizelor gratuite⁶⁴ asigurate de MNIR, pe sistem troc: serviciu contra bunuri confiscate –, atitudinea MNIR a avut o contribuție semnificativă la dezvoltarea fenomenului căutătorilor de comori în România, precum și în împiedicarea valorificării locale a descoperirilor arheologice spectaculoase. Dacă, în prezent – cu foarte rare excepții –, bunurile arheologice descoperite întâmplător îmbogățesc patrimoniul muzeal local, deponenții rămân de cele mai multe ori în așteptarea, fără perspectivă, a recompenselor. Motivul este cauzat de bugetul consistent solicitat de recompense, pe care muzeele – abandonate de Ministerul Culturii, prin efectul Legii 311/2003, în seama autorităților publice locale – nu-l pot previziona și nici obține de la Consiliul Județean.

Pe de altă parte, volumul mare al descoperirilor pune frecvent în imposibilitate echipele de cercetători să se deplaseze pentru cercetarea locurilor de descoperire, în cel mai bun caz, acestea rămân fixate cu coordonatele geospațiale comunicate de descoperitori. Acest gen de activități îmbracă un caracter selectiv, adesea determinat de valoarea și consistența descoperirilor.

Discuția despre situația patrimoniului arheologic în România presupune atingerea multor sensibilități, cu riscul de a provoca disconfort într-un mediu în care aproape fiecare arheolog pretinde a fi o personalitate, cu „merite academice”. Este un orgoliu de breaslă ce nu a reușit – în pofida mai multor încercări – să coaguleze o organizație profesională, după modelul altor categorii socio-profesionale cu pretenții. Până în prezent, nu dispunem de un manual de bune practici în domeniul arheologiei iar dacă cineva totuși și-a luat angajamentul unei încropiri⁶⁵, rezultatul a fost imediat perceput drept o îndrăzneală în fața altora mai pregătiți să o facă, dar care, din diverse motive, încă zăboveau

(Accesat: 01.12.2024); Redacția Observator, *Tezaur valoros descoperit în Neamț, pe cale să ajungă în patrimoniul cultural al altui județ din lipsă de bani*, în <https://observatornews.ro> (Accesat: 01.12.2024); Dan Sofronia, *Bursucii și un detectorist au scos la lumină un tezaur milenar, cu sute de monede. Unde era îngropat*, în <https://adevarul.ro> (Accesat: 01.12.2024).

⁶⁴ Practica nesănătoasă a expertizărilor gratuite contra promisiunii de oferire a bunurilor a fost multă vreme promovată în Poliția Română, chiar dacă nu au fost împiedicate variantele de negociere, finalizate cu achitarea de facturi. Mica înțelegere a alimentat întotdeauna suspiciuni legate de obiectivitatea expertului și respectiv asupra respectării principiului loialității administrării probelor în procesul penal, așa cum este prevăzut de art. 101 alin. 1 din Codul de Procedură Penală.

⁶⁵ Mircea Victor Angelescu, *Standarde și proceduri în arheologie*, București, 2004, 172 p.

în determinarea ca măcar să înceapă. Dincolo de aceste percepții subiective – dar destul de contondente, într-un mediu animat de cutume și etichete academiste – demersul s-a prăbușit în oprobiul general, atunci când a fost demascată a fi un plagiat rușinos⁶⁶.

O crustă, frumos poleită a excelențelor academice ascunde însă o serie întreagă de rateuri profesionale cum ar fi mulțimea siturilor arheologice cu localizări confuze, situri arheologice cercetate, dar rămase nedelimitate⁶⁷, fără a avea în acest sens temeii solide, ori abandonate în afara oricăror preocupări de protecție juridică⁶⁸. Un număr însemnat de șantieri arheologice deschise la obiective extrem de importante – și nu doar de către arheologii Direcției Monumentelor Istorice – în urmă cu peste jumătate de secol așteaptă încă publicarea, cu bunuri rătăcite prin depozitele muzeelor sau pierdute pentru

⁶⁶ <https://www.plagiate.ro/Probatoriu/angelescu.m.2004aa.pdf>, accesat în data de 20.08.2024.

⁶⁷ Situații întâlnite la situl de la Brășăuți, com. Dumbrava Roșie jud. Neamț, unde arheologii deși au urmărit „obținerea de date cât mai cuprinzătoare”, s-au rezumat strict la curtea școlii fără a stabili limitele așezării măcar printr-o periegeză, Victor Spinei, Dan Monah, *Șantierul arheologic Brășăuți, jud. Neamț* (1969), în *MCA*, vol. X, 1973, p. 261. Lipsa acestor preocupări de protejare administrativă s-a făcut resimțită în anul 2009 când un grup de muncitori au demarat lucrări de amenajare a rețelei de alimentare cu apă pe drumul de lângă Școală distrugând zeci de morminte medievale, iar în cursul verificărilor sătenii confirmau că în curțile lor – dincolo de situl delimitat printr-un punct, în curtea școlii - găsesc frecvent material osteologic și ceramic. În anul 2014, fișa a fost reactualizată în Repertoriul Arheologic Național , <https://ran.cimec.ro/sel.asp?descript=brasauti-dumbrava-rosie-neamt-necropola-medievala-de-la-brasauti-vatra-satului-cod-sit-ran-120799.02> (Accesat: 20.08.2024).

⁶⁸ În anul 2012, în municipiul Piatra-Neamț se deschidea un șantier pentru ridicarea Palatului de Justiție, amplasamentul suprapunându-se peste vestigiile unui sit arheologic, cunoscut relativ bine și cercetat (C. Matasă, *Cercetări din preistoria județului Neamț*, BCMI, f. 97, 1938, p. 36; A. Nițu, I. Zamoșteanu, M. Zamoșteanu, *Sondajele de la Piatra Neamț*, în *MCA*, VI, 1959, p. 359-374; C. Matasă, I. Zamoșteanu, M. Zamoșteanu, *Săpăturile de la Piatra Neamț*, în *MCA*, VII, 1961, p. 339-349; V. Spinei, *Necropola medievală de la Piatra Neamț – Dărmănești*, în *Mem. Antiq.*, I, 1969, p. 215-225; V. Spinei, *Cercetările arheologice de la Piatra Neamț – Dărmănești*, în *Danubius*, VI-VII, 1972-1973, p. 21-27). La sesizarea Complexului Muzeal Județean Neamț și solicitările insistente de sistare a lucrărilor pentru organizarea cercetării arheologice, reprezentanții Tribunalului Neamț au motivat cu absența în evidențele oficiale a obiectului juridic și deci netemeinicia luării unor măsuri consumatoare de timp și bani, în detrimentul investitorului. Într-un final, la intervenția IPJ Neamț și a negocierilor – fiind prezentată perspectiva sigură a identificării de vestigii arheologice și a iminenței declanșării procedurii de sistare a lucrărilor până la obținerea autorizației de cercetare arheologică – structura administrativă a Tribunalului Neamț a acceptat deschiderea cercetării arheologice preventive. Deși invocă vinovăția DJC Neamț privind omisiunea înregistrării sitului arheologic în Lista Monumentelor Istorice (Daniel Garvăn *et alii*, *Cimitirul de la Piatra Neamț – Dărmănești. Cercetările arheologice din anul 2012*, Buzău 2015, p. 8-9), ultimii cercetători ai sitului scapă din vedere faptul că instituirea măsurilor de protecție administrativă implică implementarea referințelor geospațiale, administrative și științifice, cel puțin ultimele aflându-se la dispoziția arheologului responsabil de șantier.

totdeauna. În destule cazuri informațiile culese pe șantier au fost duse în mormânt odată cu cel care le-a consemnat și – în cel mai bun caz, dacă se mai păstrează – își așteaptă decriptarea și înțelegerea/interpretarea din carnetele de șantier rămase.

Este o veritabilă acțiune de distrugere – cu atât mai gravă, fiind efectuată de personal calificat – cu nimic diferită de aceea a obișnuirilor și întru tot blamaților căutători de comori. Conceptul juridic încropit în grabă la nivelul anului 2000 a înghețat în rigiditate judiciară față de evoluția cazuisticii, generată de o febră a îmbogățirii facile, promisă și de accesul la tehnologie. Ca o paranteză, într-o cercetare judiciară privind intervențiile într-un perimetru de interes arheologic, procurorul de caz refuza să admită efectele distructive ale gropilor identificate, câtă vreme nu i se prezenta, în concret, materialitatea consecințelor faptei. Informațiile ce puteau fi culese dintr-o stratigrafie ori chiar complexe compromise, nu conving profesioniștii în domeniul juridic, tot așa cum noțiunea de bun cultural „susceptibil de clasare” este un reziduu dintr-o legislație abrogată inoperabil în condițiile actuale ori folosirea termenului „inestimabil”⁶⁹ în evaluări cerute de organele judiciare.

Chiar dacă s-a produs un Cod Deontologic⁷⁰ al profesiei și un Regulament al Săpăturilor⁷¹, devenite – prin litera OG 43/2000⁷² – garanții etice și calitative în cercetarea arheologică, principiile fundamentale se regăsesc adesea golite de conținut. Alternativa încălcării dispozițiilor legale implică arbitrariul Comisiei Naționale de Arheologie⁷³, o structură anemică și coruptă în interese particulare în fața unei liste impresionante de situri arheologice mutilate, din care nu lipsesc vestigiile Castrului roman de la Porolissum, din jud. Sălaj, Dinogetia, jud. Tulcea, Cetatea Deva, jud. Hunedoara, Curtea Domnească din Piatra Neamț, Cetatea Neamțului, ambele din jud. Neamț, Cetatea de Scaun a Sucevei etc. Anemică atât în privința ignorării utilității și importanței cercetării arheologice în cadrul șantierelor de restaurare și extrem de ezitantă în sancționarea cazurilor de „malpraxis”.

⁶⁹ În primii ani de ființare a structurii de patrimoniu cultural, era de notorietate replica unui procuror din jud. Hunedoara în fața unei evaluări atât de prețioase: „dacă situl e atât de inestimabil, cum de nu s-a găsit nimeni să-l înconjoare măcar cu un gard?!”

⁷⁰ *Codul Deontologic al Arheologilor din România*, elaborat de Comisia Națională de Arheologie, la Deva, în anul 2000 și aprobat prin Ordinul ministrului culturii nr. 886/2022.

⁷¹ *Regulamentul de organizare a săpăturilor arheologice din România*, Ordinul 2071 din 2000 (în continuare, *Regulament*).

⁷² Art. 3 alin. (3) din OG 43/2000: „Cercetarea arheologică se realizează, în condițiile prezentei ordonanțe, de către personalul de specialitate atestat și înregistrat în Registrul arheologilor, conform prevederilor Regulamentului săpăturilor arheologice din România, precum și cu respectarea normelor privind standardele și procedurile arheologice și în acord cu principiile Codului deontologic al arheologilor din România”.

⁷³ *Regulament*, cap. X, Dispoziții finale, 1 „Orice încălcare a prezentului regulament va fi adus obligatoriu la cunoștința CNA care va aplica sancțiunile prevăzute de lege și de reglementările ei interne”.

Prin comisiile sale de specialitate – aici fiind inclusă și Comisia Națională de Arheologie – Ministerul Culturii generalizează în practică oficială, condițiile constitutive ale infracțiunii de *trafic de influență*, faptă prevăzută și pedepsită de art. 191 alin. 1 din Codul Penal⁷⁴ sau vreunul dintre scenariile *conflictului de interese*⁷⁵. Membrii comisiilor, deși îndeplinesc atribuții în interes public – numiți prin ordin de ministru⁷⁶ și asimilați statutului de *funcționar public*⁷⁷ în sensul legii penale – au concomitent și calitatea de prestatori de servicii supuse avizării/autorizării. Comisiile Zonale au în componență câte un arheolog, care devine autoritate absolută de reglementare în domeniu, nu de puține ori regăsindu-se în rolul prestatorului de servicii arheologice – direct sau angajat al unei instituții de cercetare - chiar în proiectele pentru care a impus DJC, înscrierea condiției de cercetare arheologică! Tot aici se înscrie și situația paradoxală în care *condițiile* Comisiei Naționale (sau Zonale) a Monumentelor Istorice – fără personalitate juridică⁷⁸ - au caracter *obligatoriu* pentru DJC⁷⁹, tolerat la dezbateri, dar fără drept de vot⁸⁰ și care – prin formalitatea emiterii avizului - trebuie să-și asume în mod inerent responsabilitatea deciziei administrative.

Comisia Națională de Arheologie se regăsește constant în situația de a încălca principiul specializării și competenței arheologului cu fiecare autorizație de cercetare emisă. Chiar membri ai distinsei comisii – adesea alcătuită printr-un joc de culise, cooptat și motivat prioritar de satisfacții financiare și nu de promovarea unor competențe academice serioase – sunt cei care-și autorizează activitatea în situri din epoci față de care

⁷⁴ „Pretinderea, primirea ori acceptarea promisiunii de bani sau alte foloase, direct sau indirect, pentru sine sau pentru altul, săvârșită de către o persoană care are influență sau lasă să se creadă că are influență asupra unui funcționar public și care promite că îl va determina pe acesta să îndeplinească, să nu îndeplinească, să urgenteze ori să întârzie îndeplinirea unui act ce intră în îndatoririle sale de serviciu sau să îndeplinească un act contrar acestor îndatoriri, se pedepsește cu închisoarea de la 2 la 7 ani”.

⁷⁵ Art. 79 din Legea 161/2003: „1) Funcționarul public este în conflict de interese dacă se află în una dintre următoarele situații:

a) este chemat să rezolve cereri, să ia decizii sau să participe la luarea deciziilor cu privire la persoane fizice și juridice cu care are relații cu caracter patrimonial”. Vezi și Augustin Lazăr, *Conflictul de interese – o analiză comparativă*, în <https://www.mpublic.ro/> (Accesat: 30.11.2024).

⁷⁶ Art. 9 alin. 1 din OMC, nr. 2173/2013.

⁷⁷ Art. 175 alin. 2 din Codul Penal: „De asemenea, este considerată funcționar public, în sensul legii penale, persoana care exercită un serviciu de interes public pentru care a fost investită de autoritățile publice sau care este supusă controlului ori supravegherii acestora cu privire la îndeplinirea respectivului serviciu public”.

⁷⁸ Art. 1 alin. 2 și 3 din OMC 2173/2013.

⁷⁹ Art. 34 alin. 6 din Legea 422/2001: „Avizele necesare pentru situațiile prevăzute la alin. (5) lit. e) - h) se pot emite doar incluzând propunerea Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice sau, după caz, a comisiei zonale a monumentelor istorice”.

⁸⁰ Art. 9 alin. 3 din OMC nr. 2173/2013: „Membrii invitați, secretarii și specialiștii din cadrul Ministerului sau al serviciilor deconcentrate ale Ministerului nu au drept de vot”.

nu au manifestat interes științific și n-au acumulat îndemânările specifice. Așa avem cazul arheologului preistorician care, spre disperarea constructorului, a întârziat cu trei săptămâni lucrările unui șantier de restaurare monument istoric de sec. XVIII, prin meticulozitatea obișnuită de recuperare a așchiilor de silex din siturile Neoliticului, chiar dacă perimetrul răzuit în vârful de șpaclu, măturat și udat periodic, reprezenta – în chip vădit – treptele unui beci, peste care s-au prăbușit cărămizile gârliciului⁸¹!

În peisajul actual activează extrem de puțini arheologi care respectă dispozițiile art. 4 alin. 2 din Codul Deontologic: „arheologii nu trebuie să se angajeze în proiecte de cercetare arheologică pentru care nu au pregătirea necesară, nu sunt instruiți sau pregătiți adecvat ori nu au experiența necesară”; sau alin. 6 ce insistă asupra principiului neangajării arheologului în proiecte pentru care nu are competența profesională, experiența sau cunoștințele. Un stomatolog, chiar dacă are calitatea de ”medic”, nu operează la stomac, principiul este cât se poate de clar, valabil și pentru arheologie.

În ciuda articulării unor principii fundamentale, nu s-a înregistrat un singur caz de sancționare a acestei practici generalizate: nu mai constituie nici un impediment (măcar de etică profesională) pentru un arheolog specializat în cercetarea epocilor preistorice să-și adjudece contracte pe șantiere de restaurare la o biserică sau cetate medievală. Mai rar se întâmplă invers și aceasta din cauza „producției” universitare extrem de modeste de arheologi medievști. Astfel, aplicarea unor metode de cercetare obișnuite în teren deschis – pentru studierea unor vestigii preistorice – nu este întotdeauna compatibilă cu tehnicile și strategiile specifice de cercetare ale unor monumente de zid. Accidentele nu au întârziat să apară, că este pe șantierul de restaurare a Hanului de la Șerbești, jud. Neamț în anul 2019 ori la o casă particulară din mun. Roman, jud. Neamț, în vara anului 2024. În ambele cazuri, arheologul expert, specializat în cercetarea civilizațiilor preistorice – membru de Comisie Zonală a Monumentelor Istorice⁸² –, s-a confruntat cu prăbușirea pereților și nu înțelegea de ce ar putea fi responsabilizat pentru asemenea ispravă câtă vreme el doar a deschis o casetă (e drept, ceva mai largă) în dreptul fundației...

Înființarea structurii specializate în Poliția Română, în parte cu recrutarea unor tineri arheologi - care într-o experiență de minim trei ani vechime în muncă au reușit să deprindă câte ceva experiență profesională, cu bune și cu neîmpliniri – a fost percepută ca o amenințare directă. Tineri, care anterior au învățat regulile casei, au „trădat” și au devenit „organe de control”, care vor ști ce să ceară și unde să caute. O perspectivă mult mai inconfortabilă decât polițistul de ordine publică intrat în muzeu, „că așa e dispoziția” și ruga din ochi să-i fie sugerate întrebările de interes, ori cel venit meteoric pe șantier, așteptând să culeagă răspunsul „nu sunt probleme”, după care să plece, total dezinteresat și dezgustat de „cioabe!”

⁸¹ Restaurarea de la monumentul istoric Hanul de la Șerbești, com. Ștefan cel Mare, jud. Neamț.

⁸² Aceste isprăvi și altele nu au împiedicat Ministerul Culturii să-l nominalizeze, din nou, ca membru de Comisie Zonală a Monumentelor Istorice.

Contextul destul de complex al apariției „*poliției de patrimoniu*” s-a produs direct sub auspiciile unor atitudini distante ale mediului științific, arheologi și muzeografi. Primele ziduri au fost ridicate prin restrângerea competențelor legale de constatare, într-un concept juridic ce plasează „specialistul în afara infracțiunii” iar dacă greșește, pârghiile de responsabilizare sunt volatilizate până la confuzie totală. Regulamentul săpăturilor anunță competența Comisiei Naționale de Arheologie de sancționare a abaterilor săvârșite de arheologi, care „va aplica sancțiunile prevăzute de lege”! Rămâne încă de clarificat la care lege se referă și întinderea acestei competențe în materia administrativă, contravențională sau... penală.

Ca o notă aparte, cazul descoperirii unei statuete tip Venus la Piatra Neamț într-un sit arheologic⁸³, săpat în lipsa arheologilor de o echipă de muncitori, a determinat Comisia Națională de Arheologie să clarifice lucrurile prin intermediul IPJ Neamț. Sancțiunea constând în suspendarea timp de un an a dreptului de săpătură, aplicată șefei echipei de cercetare, nu s-a extins însă și asupra celorlalți membri – arheologi experți – de colectiv, dovediți a practica cercetarea „prin corespondență”. Măsura nu poate fi înțeleasă dacă ar fi omisă împrejurarea în care chiar unul dintre vinovați – cel puțin moral – îndeplinea și atribuții de membru al Comisiei Naționale de Arheologie.

Prin urmare, din ansamblul măsurilor administrative, OG 43/2000 solicită Poliția Română doar în privința autorizării deținerii detectoarelor de metale și a gestionării raporturilor cu deținătorii detectoarelor de metale, cunoscuți ca „detectoriști”. Procedura specifică a fost concepută extrem de superficial, expeditiv, astfel încât situațiile confuze privind termenul limită de înregistrare a cererii de autorizare a deținerii a creat numeroase tensiuni, o parte găsindu-și soluționarea în justiție. Legiuitorul a găsit de cuviință să fixeze noțiunea de „prealabil” pentru termenul de depunere a cererii⁸⁴, spre deosebire de normele de autorizare ce instituie obligația solicitantului de a depune și dovada deținerii, ceea ce presupune implicit că deja se afla în posesia dispozitivului⁸⁵! Confuzia a generat o

⁸³ Mirela Petre, Adriana Oprea, Răvan Luțac, Cătălin Tolotan, *Poliția va face verificări în cazul statuetei „Venus de Piatra Neamț”. Arheologii nu au anunțat descoperirea artefactului, deși erau obligați prin lege*, în <https://www.libertatea.ro/> (Accesat: 01.12.2024).

⁸⁴ Art. 5 (10) „Persoanele fizice și juridice care dețin și/sau comercializează detectoare de metale sunt obligate să obțină în prealabil autorizația inspectoratului de poliție al județului respectiv, a Direcției Generale de Poliție a Municipiului București, în a căror rază teritorială își au domiciliul sau, după caz, sediul, și să se înregistreze la aceste autorități”.

⁸⁵ Normele de autorizare a deținerii și/sau comercializării detectoarelor de metale, publicate în Monitorul Oficial nr. 704/2004: Articolul 2 (1) În vederea obținerii autorizației de deținere a detectoarelor de metale, persoana fizică trebuie să fi împlinit vârsta de 18 ani și să depună la unitatea de poliție prevăzută la art. 1 alin. (1) următoarele documente: a) cerere-tip, completată conform modelului prevăzut în anexa nr. 1 la prezentele norme tehnice; b) buletinul sau cartea de identitate (xerocopie și original); c) actul cu care se dovedește că solicitantul este proprietarul detectorului de metale (xerocopie

procedură de autorizare extrem de neunitară de la județ la județ, spre indignarea cetățenilor, fiecare structură județeană aplicând dispozițiile legii în funcție de propriile-i criterii.

Nu s-a formulat până un prezent un minim interes față de lărgirea atribuțiilor emitentului autorizației în scopul monitorizării periodice a activității deținătorului de detector de metale, modul de recoltare a bunurilor arheologice și predare către autoritățile în drept. O autorizație este emisă pe viață, iar variantele de retragere se rezumă la cazurile în care deținătorul a fost cercetat penal sau arestat⁸⁶, condiție ce reflectă carențe serioase în domeniul juridic al celor care au elaborat *Normele de autorizare*, chiar dacă printre emitenți semnează și Ministerul Afacerilor Interne. Art. 4 alin. 1 din Codul de Procedură Penală precizează că „*orice persoană este considerată nevinovată până la stabilirea vinovăției sale printr-o hotărâre penală definitivă*”, principiu care operează și în privința drepturilor persoanei de deținere a unui bun, fie el și detector de metale. Această stare de fapt nu a putut împiedica – printre altele – reautorizarea unei persoane, probate în cadrul unei cercetări penale ca efectuând detecții în situl arheologic Dealul Bâta Doamnei Piatra Neamț, dosar soluționat de Parchetul de pe lângă Judecătoria Piatra Neamț cu *renunțare la urmărire penală*.

Altminteri, modele lipsite de rezonanță cu principii fundamentale de drept se regăsesc de exemplu în întreaga legislație dedicată protejării patrimoniului cultural național. Ca să rămânem la subiect și doar cu titlu exemplificativ, găsim un artificiu ce ar ține să facă distincție juridică și să asigure un soi de protecție juridică, rămasă confuză în succesiunea următoarelor teme de reglementare. Este vorba despre „*zona cu patrimoniu arheologic reperat*”, definită la art. 2 alin. 2 pct. 2 lit. j din OG 43/2000⁸⁷; producătorii definiției au găsit suficiență în trimiterea la articolele publicate în reviste științifice ori academice, astfel încât să corespundă condițiilor de publicitate cerute de art. 18-24 din Codul Civil⁸⁸, iar superficialitatea sau lipsa îndeplinirii acestora nu poate atrage

și original);d) chitanța emisă de unitățile C.E.C., din care să reiasă că a fost achitată suma de 100.000 lei reprezentând taxa pentru autorizație;e) certificat de cazier judiciar.

⁸⁶ *Normele de autorizare*: Art. 2, pct. „Nu se eliberează autorizația prevăzută la alin. (1) persoanei care este cercetată sau arestată pentru săvârșirea infracțiunilor prevăzute la art. 23[^]2 și 23[^]3 din Ordonanța Guvernului nr. 43/2000, modificată și completată prin Legea nr. 462/2003, sau care a suferit condamnări pentru asemenea infracțiuni”.

⁸⁷ „*prin zonă cu patrimoniu arheologic reperat se înțelege terenul delimitat conform legii, în care urmează să se efectueze cercetări arheologice pe baza informațiilor sau a studiilor științifice care atestă existența subterană ori subacvatică de bunuri de patrimoniu arheologic, susceptibile să facă parte din patrimoniul cultural național; până la finalizarea cercetării arheologice și luarea măsurilor corespunzătoare de protecție și punere în valoare a descoperirilor arheologice, zonele de protecție a siturilor arheologice sau istorice, instituite conform legii, sunt totodată și zone cu potențial arheologic reperat*”.

⁸⁸ „Art. 18. -

răspunderea penală a făptuitorului, conform art. 30 alin. 1 din Codul Penal⁸⁹. Oricâtă apreciere i-ar fi dată, literatura de specialitate rămâne mereu una de nișă, ce adună un cerc restrâns de interes. De aceea – chiar și în cazul arheologiei – o trimitere generală la bibliografie (ca să nu mai vorbim despre informații!) este cât se poate de inadecvată și inoperabilă în practica juridică.

Multă vreme (și încă nu s-a renunțat cu totul) a existat o anumită rezervă legată de evidențierea și delimitarea siturilor arheologice, din teama că – odată făcute cunoscute – aceste perimetre vor deveni ținta căutătorilor de comori! Cu foarte puține excepții siturile arheologice sunt semnalate în teren, cu însemne ce ar trebui să atenționeze cu privire la regimul juridic special al terenului, măcar după modelul zonelor naturale protejate. O restanță cu impact în practica judiciară și puține rezultate în ceea ce privește tragerea la răspundere pentru infracțiunile de *acces cu detectoare de metale sau utilizarea lor în zone cu patrimoniu arheologic reperat* fără autorizarea Ministerului Culturii, prevăzut de art. 26 din OG 43/2000⁹⁰, este aceea că tocmai pentru că nu sunt satisfăcute condițiile de fond și de formă privind publicitatea regimului juridic special al perimetrelor arheologice.

Dacă alte instituții au delegate prin lege atribuții specifice, Poliția Română, cu structură specializată în domeniu, are un rol pur decorativ. De aceea, sunt exceptate verificările ce țin de procedura prin care bunurile arheologice ajung din sit în colecțiile muzeului. O singură excepție națională s-a înregistrat la Neamț, în anul 2021, când – în temeiul unei plângeri – s-a efectuat un control la Complexul Muzeal Național Neamț pentru a verifica faptică a tuturor bunurilor arheologice predate de organele de poliție și DJC Neamț.

Într-o oarecare măsură însă, volumul actelor de predare a bunurilor arheologice constituie un indiciu al percepției cetățenilor față de autoritatea instituțiilor județene, în special *polițistul de patrimoniu și Direcția pentru Cultură*. Mai jos se prezintă o situație a

(1) *Drepturile, actele și faptele privitoare la starea și capacitatea persoanelor, cele în legătură cu bunurile care aparțin acestora, precum și orice alte raporturi juridice sunt supuse publicității în cazurile expres prevăzute de lege.*

(2) *Publicitatea se realizează prin cartea funciară, Arhiva Electronică de Garanții Reale Mobiliare, denumită în cuprinsul prezentului cod și arhivă, prin registrul comerțului, precum și prin alte forme de publicitate prevăzute de lege.*

Art. 24. -

Orice persoană, chiar fără a justifica un interes, poate, în condițiile legii, să consulte registrele publice privitoare la un drept, act, fapt sau o anumită situație juridică și să obțină extrase sau copii certificate de pe acestea”.

⁸⁹ (1) Nu constituie infracțiune fapta prevăzută de legea penală săvârșită de persoana care, în momentul comiterii acesteia, nu cunoștea existența unei stări, situații ori împrejurări de care depinde caracterul penal al faptei.

⁹⁰ Accesul cu detectoare de metale sau utilizarea lor în zonele cu patrimoniu arheologic, fără autorizarea prealabilă prevăzută la art. 5 alin. (13), constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 3 ani.

numărului actelor de predare a bunurilor arheologice descoperite cu detectorul, către DJC (**Fig. 7**), unde, iarăși, județul Neamț se află în fruntea clasamentului, deși se află pe locul XV în topul autorizărilor de deținere a detectoarelor de metale. În mare măsură, poziția este asigurată și de implicarea directă a IPJ Neamț, prin procedura de autorizare a deținerii acestor dispozitive, astfel încât nici o autorizație nu a fost eliberată fără ca solicitantul să facă dovada cunoașterii prevederilor legale, acestea fiind fixate printr-o declarație olografă și păstrată împreună cu documentele de autorizare. Un efort suplimentar, fără a fi fost pretins sau sugerat la nivel național ori măcar încurajat ca „exemplu de bună practică”, dar un gest de responsabilitate, cu efectul preventiv clar. Astfel, spre deosebire de alte unități antrenate formal și strict în litera procedurală, în județul Neamț nu s-au înregistrat depuneri ale detectoriștilor direct la muzeu, pendulări confuze între autorități ori întrebări jenante pe rețelele de socializare.

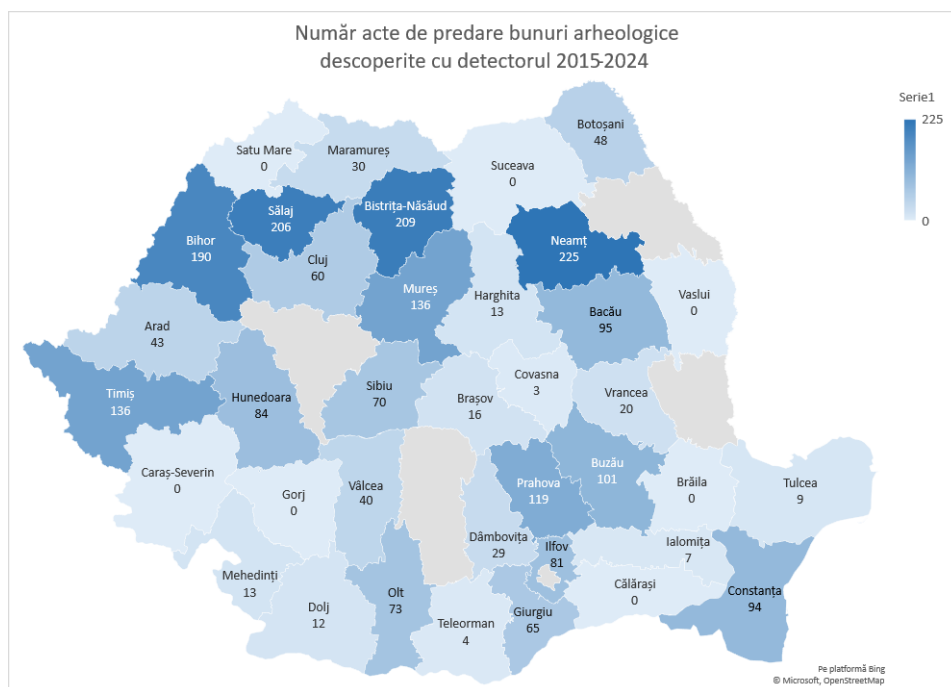
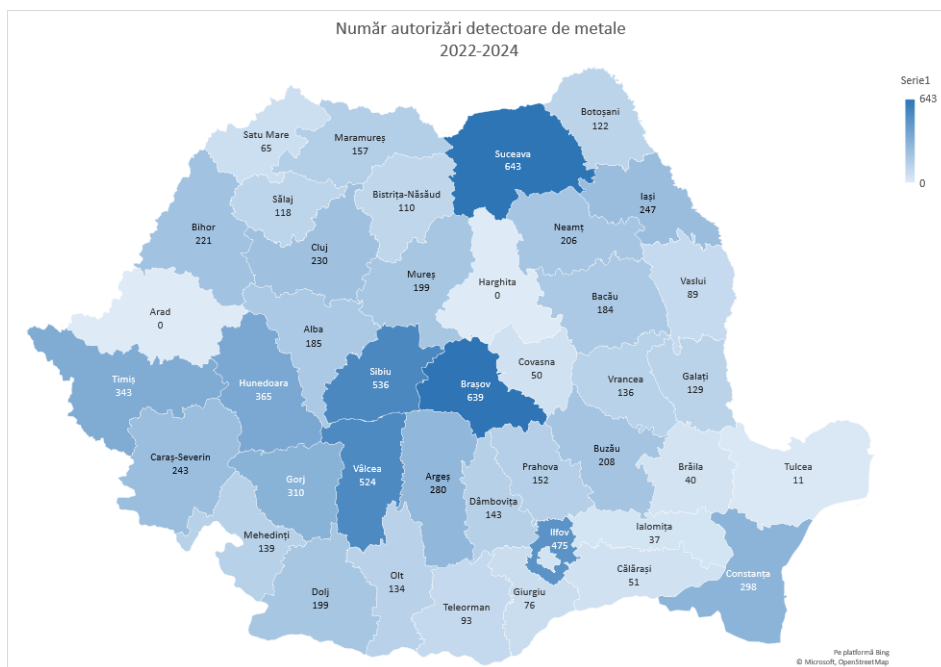

Fig. 7. Numărul de acte predare bunuri arheologice (2015-2024).

Datele de mai sus, puse la dispoziție de Direcțiile pentru Cultură, trebuie coroborate și cu harta ce a putut fi realizată în baza informațiilor puse la dispoziție de inspectoratele de poliție și care prezintă situația autorizărilor de deținere a detectoarelor de metale, prezentată mai jos (**Fig. 8**). Se impune și aici precizarea că o creștere vertiginoasă a numărului cererilor de autorizare a deținerii detectoarelor de metale s-a înregistrat după momentul septembrie 2013, odată cu excesul de zel al premierului Victor Ponta de a recompensa descoperitorul cu suma de 45000 lei din fondul Guvernului, peste

dispozițiile legii, pentru predarea celui mai mare tezaur monetar descoperit în România⁹¹. Un gest politic nesăbuit care fixează jalon între cele câteva autorizări anuale dintr-un județ și cele câteva zeci de cereri depuse anual, în același județ, în anii următori. Este momentul ce a cauzat avalanșa de cereri din ultimii ani, cu efectele unui veritabil blocaj instituțional. Iar dificultățile de gestionare a situației sunt menținute de lipsa unei baze de date funcționale privind autorizațiile de deținere eliberate, în contextul dezvoltării unui circuit al dispozitivelor la mâna a doua. De fapt, Poliția Română a pus la punct o aplicație – susține că din resurse proprii⁹², ceea ce pare a fi adevărat prin raportare la calitatea conceptuală și operațională -, numită *Metal* dar care a funcționat doar în câteva reprize scurte, iar în prezent figurează doar ca o relicvă printre aplicațiile aflate la îndemâna polițiștilor.

⁹¹ <https://www.gov.ro/ro/stiri/premierul-victor-ponta-doresc-sa-i-multumesc-personal-domnului-ilian-enache-care-a-reu-it-prin-resurse-proprii-sa-faca-o-descoperire-importanta-care-a-intrat-in-patrimoniul-national> (Accesat: 24.11.2024).

Astfel, se poate observa că deși avem județe, precum Suceava – cu 643 autorizări de detectoriști autorizați⁹³, unde nu se înregistrează nici o predare de bunuri arheologice⁹⁴! Nu mai puțin relevantă este situația din județele Caraș-Severin un raport de 243⁹⁵ la 0⁹⁶, Gorj 310⁹⁷-0⁹⁸, Călărași 51⁹⁹-0¹⁰⁰, Brăila 40¹⁰¹-0¹⁰², Satu Mare 65¹⁰³-0¹⁰⁴, Vaslui 89¹⁰⁵-0¹⁰⁶, dar și Brașov cu un raport de 639¹⁰⁷ la doar 16 acte de predare¹⁰⁸. Este de bănuț că unele dintre județele cu valori nule perpetuează practica predării bunurilor arheologice descoperite întâmplător direct către muzee, fapt ce constituie un indiciu al necunoașterii dispozițiilor legale. Procedura de la art. 49 din Legea 182/2000¹⁰⁹ instituie

⁹³ Adresa IPJ Suceava, nr. 65/22.09.2024.

⁹⁴ Adresa DJC Suceava, nr. 2245/11.09.2024.

⁹⁵ Adresa IPJ Caraș-Severin, nr. 46753/11.07.2024.

⁹⁶ Adresa DJC Caraș-Severin, nr. 806/03.10.2024.

⁹⁷ Adresa IPJ Gorj, nr. 100.065/15.07.2024.

⁹⁸ Adresa DJC Gorj, nr. 909/02.09.2024: „Numărul p-v predare primire bunuri: pentru că necesită un volum mare de muncă, vom reveni cu informațiile privind acest subiect când vor fi gata”. Până la data redactării acestui material, DJC Gorj nu a reușit să finalizeze numărarea proceselor verbale de predare-primire bunuri.

⁹⁹ Adresa IPJ Călărași, nr. 16966/SC/ȘAC/11.07.2024.

¹⁰⁰ Adresa DJC Călărași, nr. 1410/19.09.2024.

¹⁰¹ Adresa IPJ Brăila, nr. 89.922/11.07.2024.

¹⁰² Adresa DJC Brăila, nr. 2315/11.09.2024.

¹⁰³ Adresa IPJ Satu-Mare, nr. 168.819/11.07.2024. Recunoaște că predarea bunurilor arheologice se face direct la Muzeul Județean Satu Mare, fiind eludate dispozițiile art. 49 din Legea 182/2000.

¹⁰⁴ Adresa DJC Satu-Mare, nr. 2162/30.09.2024.

¹⁰⁵ Adresa IPJ Vaslui, nr. 13 177/15.07.2024.

¹⁰⁶ Adresa DJC Vaslui, nr. 1791/27.09.2024.

¹⁰⁷ Adresa IPJ Brașov, nr. 176918/ZD/12.07.2024.

¹⁰⁸ Adresa DJC Brașov, nr. 545/17.10.2024.

¹⁰⁹ „(1) Persoanele fizice care au descoperit în mod întâmplător bunuri din categoria celor prevăzute la art. 46 alin. (1) sunt obligate să le predea, în termen de 72 de ore de la descoperire, primarului unității administrativ-teritoriale în a cărei rază a fost făcută descoperirea.

(2) Primarul este obligat să înștiințeze serviciul public deconcentrat al Ministerului Culturii, în termen de 72 de ore, cu privire la bunurile descoperite, luând totodată măsuri de pază și de conservare a acestora.

(3) Primarul este obligat să predea bunurile astfel descoperite, în termen de 10 zile, serviciului public deconcentrat al Ministerului Culturii.

(4) Autorii descoperirilor întâmplătoare, care au predat, în condițiile prevăzute la alin. (1), bunurile descoperite, au dreptul la o recompensă bănească de 30% din valoarea bunului, calculată în momentul acordării recompensei, iar, în cazul unor descoperiri arheologice de valoare excepțională, se poate acorda și o bonificație suplimentară de până la 15% din valoarea bunului.

(5) Valoarea bunurilor astfel descoperite se stabilește de experții acreditați ai serviciului public deconcentrat al Ministerului Culturii sau, după caz, de alți experți acreditați.

un act de autoritate publică, aflat la îndemâna Direcțiilor pentru Cultură¹¹⁰ și autorităților publice locale, ce constă în certificarea termenului de 72 de ore scurs între momentul descoperirii și acela al predării bunului. Nu avem nici o instituție muzeală din țară investită cu exercițiul autorității publice, altfel spus, acestea nu pot certifica procedural îndeplinirea condițiilor de predare, iar o procedură neîndeplinită corect poate constitui temei pentru invalidarea dreptului la recompensă. În cazul predării bunurilor către autoritatea publică locală se naște obligația legală a anunțării primarului (*sic!*)¹¹¹, în termen de 72 de ore, sub sancțiunea amenzii¹¹². De remarcat aici că nu omisiunea propriu-zisă de predare a bunurilor, cât aceea a anunțării descoperirii este sancționată de OG 43/2000. Abia art. 49 din Legea 182/2000 devine lămuritor cu privire la predare și circuitul procedural al bunurilor până când ajung la DJC, apoi la muzeu. Doar că și aici suntem siliți a reliefa formulări și condiționări – în legătură cu care, dacă nu se pot vedea preocupări străine protejării patrimoniului, cel puțin imaginații rupte de realitate – extrem de dăunătoare. Predarea bunurilor, în concepția art. 49 din Legea 182/2000, se rezumă doar, la bunurile găsite pe terenuri ce fac obiectul exclusiv al proprietății statului¹¹³. *Per a contrario*, orice bun arheologic găsit întâmplător pe orice alte suprafețe, ar fi exceptate de la predare!

(6) *Recompensele și bonificația, stabilite potrivit alin. (4) și (5), vor fi suportate din bugetul ordonatorului principal de credite sau din bugetele locale, în funcție de subordonarea instituțiilor culturale în administrarea cărora vor fi transmise bunurile descoperite și vor fi plătite în cel mult 18 luni de la data predării bunului.*

(7) *În cazul în care autorul descoperirii nu primește recompensa în termenul stabilit la alin. (6), acesta se poate adresa instanței judecătorești competente printr-o acțiune scutită de taxa judiciară de timbru”.*

¹¹⁰ Art. 10 din OG 43/2000: „Bunurile mobile rezultate în urma descoperirilor arheologice întâmplătoare vor fi predate de către descoperitor, în termen de maximum 72 de ore, serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor”.

¹¹¹ Art. 4 alin. 4: „(4) Descoperirile arheologice întâmplătoare **se anunță**, în termen de cel mult 72 de ore, primarului unității administrativ-teritoriale de către persoana descoperitoare, proprietarul ori titularul dreptului de administrare a terenului în cauză”.

¹¹² Art. 28 alin. 1 lit. c din OG 43/2000: „**neanunțarea** de către persoanele prevăzute la art. 4 alin. (4), în termenul stabilit de prezenta ordonanță, a descoperirilor arheologice întâmplătoare, cu amendă de la 2.000 lei la 50.000 lei și confiscarea bunurilor descoperite”;

¹¹³ Art. 49 alin. 1 din Legea 182/2000: „(1) Persoanele fizice care au descoperit în mod întâmplător bunuri din categoria celor prevăzute la art. 46 alin. (1) sunt obligate să le predea, în termen de 72 de ore de la descoperire, primarului unității administrativ-teritoriale în a cărei rază a fost făcută descoperirea”. Art. 46 alin. 1 din Legea 182/2000: „Bunurile arheologice, epigrafice, numismatice, paleontologice sau geolitice, descoperite în cadrul unor cercetări sistematice cu scop arheologic ori geologic sau în cadrul unor cercetări arheologice de salvare ori având caracter preventiv, precum și cele descoperite întâmplător prin lucrări de orice natură, efectuate în locuri care fac obiectul exclusiv al proprietății publice, conform art. 136 alin. (3) din Constituția României, republicată, intră în proprietate publică, potrivit dispozițiilor legale”.

Art. 10 din OG 43/2000¹¹⁴, asigură totuși temeiul legal al predării (tuturor) bunurilor arheologice descoperite întâmplător: dacă primarul doar se anunță, predarea se făptuiește la DJC. În lipsa corespondentului printre sancțiunile contravenționale de la art. 28 din OG 43/2000, fapta îmbracă formele infracțiunii de *însușirea bunului găsit sau ajuns din eroare la făptuitor*, prevăzută și pedepsită de art. 243 alin. 1 din Codul Penal¹¹⁵. Practic, acest articol din Codul Penal a reprezentat singurul temei al sesizării judecătorului de drepturi și libertăți din cadrul Judecătoria Roman, pentru confiscarea specială¹¹⁶ a coifului corintic¹¹⁷, recuperat de IPJ Neamț în contextul unei cercetări penale¹¹⁸, în condițiile în care cercetările au infirmat săvârșirea infracțiunilor de *furt* (din sit arheologic) și *tăinuire* (a bunului rezultat din furt), constându-se omisiune predării bunului descoperit întâmplător, petrecut cu 12 ani în urmă.

Descoperitorii de bunuri arheologice au *obligația* predării acestora, gestul în sine nu poate fi interpretat niciodată drept act de „donație”, oricâtă bunăvoință ar exista din partea lor. Lucrătorii muzeelor, puși adesea în situația de a primi persoane direcționate de la DJC sau Primărie, au aplicat procedura internă cu care erau obișnuiți să opereze, respectiv „achiziția” sau „donația”, ambele pornind de la un drept de posesie al ofertantului. Obligația instituită de art. 10 din OG 43/2000 arată, implicit, faptul că statul își revendică dreptul de proprietate asupra tuturor bunurilor arheologice descoperite întâmplător (fără excepție!), precum și asupra bunurilor arheologice (clasabile) rezultate din cercetări¹¹⁹.

¹¹⁴ „Bunurile mobile rezultate în urma descoperirilor arheologice întâmplătoare vor fi predate de către descoperitor, în termen de maximum 72 de ore, serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor”.

¹¹⁵ „Fapta de a nu preda în termen de 10 zile un bun găsit autorităților sau celui care l-a pierdut sau de a dispune de acel bun ca de al său se pedepsește cu închisoare de la o lună la 3 luni sau cu amendă”.

¹¹⁶ Încheierea Judecătoriai Roman din 25.02.2022, <https://www.rejust.ro/juris/deSe3d925>, accesat în data de 30.11.2024: „În raport de cele anterior arătate, judecătorul de cameră preliminară constată îndeplinite condițiile legale pentru luarea măsurii de siguranță, în sensul că bunurile indisponibilizate de organele de urmărire penală sunt supuse confiscării potrivit art. 112 alin. 1 lit. f NCP, astfel încât va admite sesizarea formulată de Parchetul de pe lângă Judecătoria Roman”

¹¹⁷ Cătălin Borangic, Vitalie Josanu, Radu Oltean, *Un coif grecesc de tip corintic descoperit accidental în județul Iași*, în *Cercetări Istorice*, (serie nouă), XL, Iași, 2021, pp. 85-110; Cătălin Borangic, Vitalie Josanu, *A greek corinthian helmet accidentally discovered in Iași county, Romania*, în *JAHA*, nr. 9.1/2022, pp. 125-140.

¹¹⁸ Cristian Anton, *Înșeușul care a ținut un coif vechi de 2.500 de ani în pod nu poate fi recompensat pentru că nu l-a declarat în 72 de ore*, în <https://stirileprotv.ro/> (Accesat: 30.11.2024).

¹¹⁹ Art. 4 din OG 43/2000: „(2) Descoperirile de vestigii arheologice sau de bunuri mobile din categoria celor care fac obiectul clasării în patrimoniul cultural național mobil, realizate ca urmare a cercetărilor arheologice, se anunță de către titularul autorizației de cercetare a serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor, în termen de 72 de ore”.

De departe, județele care înregistrează cele mai multe predări de bunuri nu sunt, în mod obligatoriu și frunțase la numărul de autorizări de deținere a detectoarelor de metale, Bistrița-Năsăud, Neamț, Constanța. Ceea ce, pe lângă spiritul civic aparte, sugerează, mai degrabă – așa cum s-a relevat mai sus în cazul jud. Neamț – autoritatea în teritoriu a instituțiilor statului investite cu aplicarea legii. În cazul DJC Bistrița-Năsăud efectul declanșator ar putea fi constituit de sensibilitatea sporită față de faptele ilicite, plasându-se în fruntea județelor la numărul de fapte sesizate¹²⁰. De asemenea, la Constanța – pe lângă potențialul arheologic al regiunii – trebuie citit și impactul muncii unuia dintre cei mai performanți ofițeri de patrimoniu la nivel național.

Pentru completarea tabloului statistic, se redă mai jos o hartă privind bunurile arheologice înregistrate de Direcțiile pentru Cultură în ultimii ani, înțelegând – pe lângă volumul de muncă – și valoarea relativă a indicelui, câtă vreme într-un singur act se putea înregistra predarea unui singur bun dar și a unor tezaure cu sute și chiar peste o mie de obiecte (**Fig. 9**).

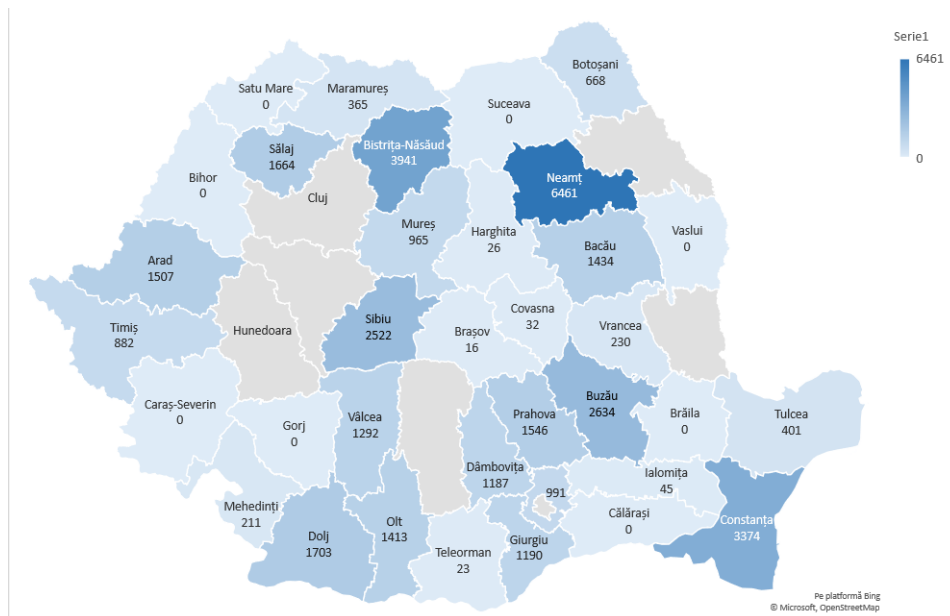

Fig. 9. Număr bunuri predate la Direcțiile Județene pentru Cultură (2015-2024).

Trebuie făcută precizarea că județele reprezentate fără valori în harta de mai sus nu au comunicat numărul bunurilor, neavând posibilitatea tehnică de verificare, fiind fie în

¹²⁰ Vezi harta de mai jos.

proces de mutare sediu, așa cum este cazul DJC Cluj¹²¹, fie au omis să le precizeze¹²² sau n-au dorit să răspundă solicitărilor repetate. Oricum, mai trebuie remarcat că tabloul actelor de predare, dar și al bunurilor intrate în patrimoniul statului pe cale administrativă nu se suprapune fidel peste regiunile țării cu potențial arheologic ridicat, aspect altminteri reflectat de situația autorizărilor de deținere a detectoarelor de metale. Dimpotrivă, județele de pe versanții Carpaților Occidentali, regiuni cu potențial arheologic ridicat și bogat în depuneri, reflectă o apetență scăzută față de obligația predării bunurilor arheologice descoperite. Aceeași disonanță se distinge între volumul modest al predărilor în județul Cluj¹²³ față de județele din jur, în condițiile numărului mai mare al deținătorilor de detectoare de metale.

Activitatea Poliției Române în domeniul protejării patrimoniului arheologic poartă în oarecare măsură amprenta poziționării acesteia în ierarhia autorităților chemate să aplice legea. Protocolul de colaborare între Ministerul Afacerilor Interne și Ministerul Culturii și Cultelor, parafat în anul 2005¹²⁴, reiterează aceeași predispoziție a Poliției Române de mobilizare "doar în caz de nevoie", perfect aplicată atitudinii celui alt partener de "stați liniștiți, vă sunăm noi!" Atribuțiile Ministerului Culturii sunt active, directe, nemijlocite, în raport cu cele ale Poliției Române care – (auto)cenzurat strict în limitele legii - poate sugera activități, poate iniția propuneri de modificare legislativă ori propuneri de activități comune, analizează fenomenul infracțional, iar controalele/verificările sunt caucionate normativ de diligența reprezentanților Direcțiilor pentru Cultură¹²⁵! E drept că la data parafării Protocolului, în cadrul Poliției Române funcționau doar câteva structuri pilot în țară, la București, județele Hunedoara, Constanța, Iași, iar în primele luni ale anului următor se făceau încadrări în județele Alba și Dolj. Până la finele anului 2006, însă, Poliția Română a reușit să recruteze personal de specialitate în majoritatea județelor, astfel încât *Protocolul* necesita oarecare adaptări la noua situație, ceea ce nu s-a întâmplat până în prezent. În consecință, acordul de colaborare a devenit, în fapt, stimulent al distanțării reprezentanților celor doi parteneri în teritoriu, dacă nu chiar a unor conflicte deschise, așa cum s-a întâmplat în jud. Alba ori în jud. Neamț (până în anul 2012, când a

¹²¹ Adresa DJC Cluj, nr. 871/19.09.2024: „În prezent, din cauza lucrărilor de restaurare asupra imobilului monument istoric în care se află în mod tradițional sediul nostru, D.J.C. Cluj se află temporar la o altă adresă, într-un spațiu semnificativ mai restrâns. Până la finalizarea lucrărilor, arhiva găzduiește temporar și o bună parte a inventarului instituției, ceea ce face deosebit de crea accesarea ei, mai ales pentru căutări largi, sistematice și extinse. Din acest motiv vă informăm că în acest moment nu suntem în măsură să furnizăm un răspuns complet la solicitările dumneavoastră”.

¹²² Adresa DJC Hunedoara, nr. 30/11.09.2024.

¹²³ *Ibidem*.

¹²⁴ Protocol de colaborare privind protejarea patrimoniului cultural național, MAI – MCC, nr. 1112/27.12.2005 – nr. 5086/22.XII.2005.

¹²⁵ *Ibidem*, Cap. III Atribuțiile Ministerului Culturii și Cultelor; Cap. IV Atribuțiile Inspectoratului General al Poliției Române.

fost înlocuit directorul Direcției pentru Cultură). Protocolul de colaborare a fost frecvent invocat în justificarea reacțiilor pasive din partea unităților județene de poliție și a stimulat practica solicitării ofițerilor de poliție specializați în domeniul protejării patrimoniului cultural național spre alte „linii de muncă” (=domenii)¹²⁶. Cu excepția IPJ Constanța, până în anul 2009, raportul lucrărilor de specialitate față de cele străine domeniului aflat în sarcina unui ofițer de patrimoniu era întotdeauna sub pragul de 50%, în orice județ din țară. Angajamentele României de aliniere la *aquis*-ul comunitar – ceea ce presupune compatibilizarea legislației, dar și organizarea structurală a statului, prin organisme și entități omogene la nivelul Uniunii Europene – au împiedicat, în anii 2010-2011, intențiile de desființare a structurii de protecție a patrimoniului cultural național¹²⁷. Aceste intenții au dat semnalul exodului polițiștilor specializați spre alte structuri sigure și, respectiv, ocuparea posturilor vacante cu polițiști din sursă internă, în cele mai multe cazuri, fără pregătire de specialitate.

În domeniul cercetării faptelor penale ce vizează patrimoniul arheologic, datele statistice puse la dispoziție și cele accesibile oferă imagini de ansamblu deosebit de relevante (Fig. 10).

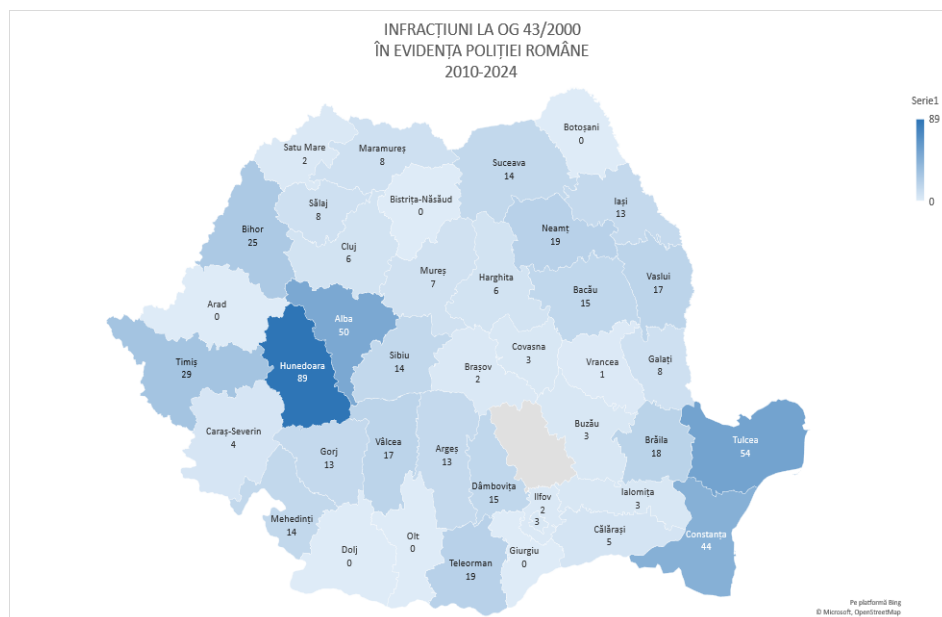

Fig. 10. Infracțiuni la OG 43/2000 în evidența Poliției Române.

¹²⁶ Vitalie Josanu, *Cum acționează Poliția Română împotriva intereselor statului român*, în „Buletin informativ al Simpozionului Național «Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei»”, vol. IX, Piatra-Neamț, 2023, p. 131.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 132.

Tabloul de mai sus evidențiază județele cu risc ridicat la adresa patrimoniului arheologic, atât grație potențialului regiunii cât și capacității de angajare a polițiștilor de patrimoniu (**Fig. 11**). Județele Hunedoara¹²⁸, Alba¹²⁹, Constanța¹³⁰ și Tulcea¹³¹ unde cazuistica penală și reușitele unor recuperări spectaculoase sunt de notorietate, determinând și o anumită orientare-specializare a lucrătorilor implicați. Din păcate, în prezent doar IPJ Tulcea mai păstrează ofițerul specializat. Un oarecare echilibru se observă între județele Moldovei și vestul Munteniei, nota discordantă remarcându-se la Botoșani¹³², Dolj¹³³, Olt¹³⁴, Giurgiu¹³⁵ cu nici o constatare.

Faptul că IPJ Vrancea¹³⁶ înregistrează un singur dosar penal în 15 ani, constituie efectul pierderii ofițerului specializat. De asemenea, la IPJ Galați sunt constatate 8 infracțiuni din 2010 până în anul 2015, după care constant – până în prezent – se raportează ZERO constatări la acest capitol¹³⁷, ceea ce are evidentă legătură cu pierderea ofițerului specializat în domeniul protejării patrimoniului cultural și transferul acestuia în alte structuri. Situația sancțiunilor contravenționale consolidează această observație. Astfel, în anul 2015, IPJ Galați înregistra șapte sancțiuni, în anul următor alte cinci, după care – imperturbabil – ZERO¹³⁸.

Ineficiența la IPJ Arad se manifestă și în materie penală deși județele alăturate se plasează în jumătatea de sus a clasamentului. Nu mai puțin dezamăgitoare sunt rezultatele comunicate de IPJ Cluj¹³⁹, IPJ Brașov¹⁴⁰ sau IPJ Bistrița-Năsăud¹⁴¹, aspecte care nu se văd a fi fost alarmante și care să determine intervenția managementului superior.

Harta nu este completă fără o statistică a cazurilor ajunse pe rolul instanțelor de judecată, analiză posibilă grație platformei – deja amintită – a Consiliului Superior al Magistraturii.

¹²⁸ Adresa IPJ Hunedoara, nr. 974/13.07.2024.

¹²⁹ Adresa IPJ Alba, nr. 29030/10.07.2024.

¹³⁰ Adresa IPJ Constanța, nr. 1.167.097/11.07.2024.

¹³¹ Adresa IPJ Tulcea, nr. 405847/10.07.2024.

¹³² Adresa IPJ Botoșani, nr. 22461/12.07.2024.

¹³³ Adresa IPJ Dolj, nr. 46.707/10.07.2024.

¹³⁴ Adresa IPJ Olt, nr. 51780/11.07.2024. De precizat că IPJ Olt a omis să comunice un răspuns legat de aceste informații.

¹³⁵ Adresa IPJ Giurgiu, nr. 108066/11.07.2024.

¹³⁶ Adresa IPJ Vrancea, nr. 23154/09.07.2024.

¹³⁷ Adresa IPJ Galați, nr. 46444/10.07.2024.

¹³⁸ *Ibidem*.

¹³⁹ Adresa IPJ Cluj, nr. 108.2173 /11.07.2024.

¹⁴⁰ Adresa IPJ Brașov, nr. 176918/ZD/12.07.2024, unde polițistul specializat este arheolog de formație.

¹⁴¹ Adresa IPJ Bistrița Năsăud, nr. 31763/11.07.2024, mai ales în condițiile unui DJC, cu număr record de sesizări.

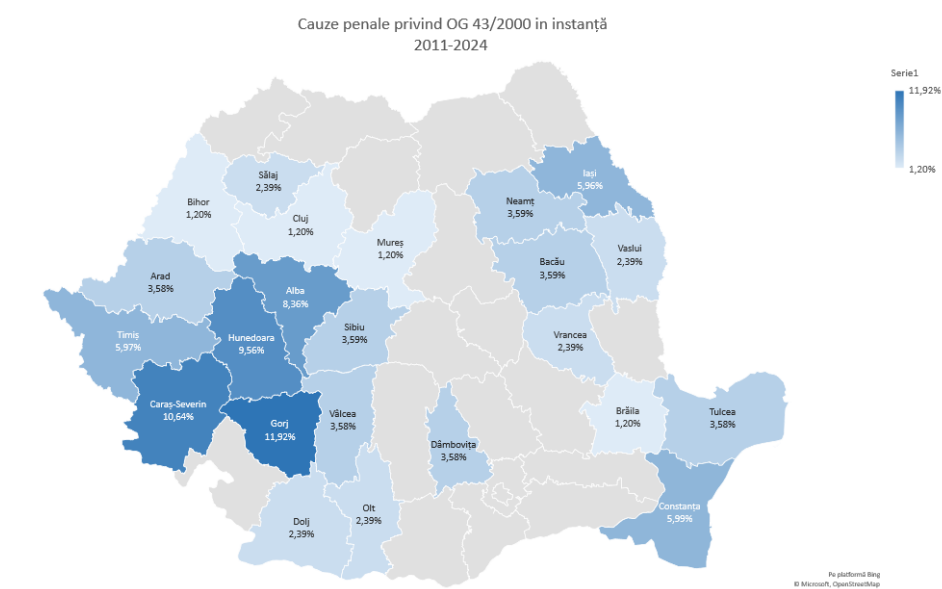

Fig. 11. Cauze penale privind OG 43/2000 în instanță (2011-2024).

Aici găsim dosarele cele mai importante, care au determinat soluții prin intermediul instanțelor de judecată, ceea ce face distincte din nou județele din vestul țării, Constanța dar și o mulțime de „pete albe”. Surprinde însă apariția pe hartă a județelor Dolj și Olt, în condițiile în care IPJ-urile au declarat zero la capitolul sesizări, ceea ce sugerează că ar fi fost rodul demersurilor altor organe de aplicare a legii, cum ar fi Poliția de Frontieră, structuri de combatere a criminalității organizate sau de combatere a corupției.

Cu privire la infracțiunile specifice, OG 43/2000 stabilește faptele de *executare intervenții în situri arheologice, în absența certificatului de descărcare de sarcină arheologică*, prevăzută de art. 25¹⁴², *acces cu detectorul și utilizarea lui în zone cu patrimoniu arheologic*¹⁴³ despre care s-a făcut referire în rândurile de mai sus și art. 27¹⁴⁴, privind *vânzarea neautorizată a detectoarelor de metale*. Se adaugă și art. 31 ce vizează *neanunțarea*

¹⁴² „Efectuarea oricăror lucrări care pot afecta siturile arheologice, în absența certificatului de descărcare de sarcină arheologică, constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 3 ani sau cu amendă”.

¹⁴³ De remarcat aici accepțiunea largă a noțiunii, ce ține să extindă măsura și peste alte entități decât siturile arheologice clar evidențiate în *Lista Monumentelor Istorice*, publicată în Monitorul Oficial, evident inoperabilă din perspectiva publicității.

¹⁴⁴ „(1) Vânzarea sau oferirea spre vânzare a detectoarelor de metale fără autorizația prevăzută la art. 5 alin. (10) constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 2 ani sau cu amendă”.

descoperirilor arheologice prilejuite de lucrări¹⁴⁵, din motive neclare aruncate de legiuitor într-un final de Ordonanță.

Legat de infracțiunea prevăzută la art. 27 din OG 43/2000, inițial legea prevedea „comercializarea” detectoarelor de metale, generând multiple insistențe pe lângă Ministerul Culturii, pornite dinspre poliștii de patrimoniu, pentru a înlocui termenul de „comercializare” prin acela de „vânzare”. Chiar dacă au un înțeles asemănător, există o nuanță destul de importantă între cele două noțiuni, prima presupunând o acțiune continuă, în timp ce a doua se referă la specificul ocazional, întâmplător al demersului. O modificare survenită, totuși, extrem de tardiv, prin Legea 187/2012 și care fundamentează – în mare măsură - rezultatele modeste vizând combaterea acestei infracțiuni de către organele de poliție, deși platformele on-line ofereau din abundență suficiente impulsuri sesizărilor din oficiu.

În completare, protejarea patrimoniului arheologic este asigurată de Codul Penal – în principal - prin faptele încadrate la infracțiunile de *furt calificat*, prevăzută și pedepsită de art. 228-229¹⁴⁶, *distrugere*, prevăzută și pedepsită de art. 253¹⁴⁷ și *tăinuire*, art. 270¹⁴⁸. Patrimoniul cultural național formulează circumstanță agravantă pentru infracțiunile de *furt* și *distrugere*, ceea ce implică un cuantum de pedeapsă sporit raportat la definiția de bază. Numai că trebuie observat, în context, că apartenența la „patrimoniul cultural” trebuie documentată cu probe corespunzătoare, respectiv dovada clasării (înregistrării) și înscrierii în registre oficiale, cu valoare juridică certă. Din păcate, specificul acestor infracțiuni nu sunt individualizate în statisticile Poliției Române pe domenii de interes și nici în cele ale Consiliului Superior al Magistraturii, astfel încât o variantă de ilustrare este imposibilă.

Prin urmare, dacă fapta afectează un sit arheologic, aceasta comportă circumstanțele agravante în condițiile în care suprafața respectivă este înscrisă în *Lista Monumentelor Istorice* sau măcar în *Repertoriul Arheologic Național* (în continuare RAN), deși acesta din urmă nu

¹⁴⁵ (1) Neanunțarea descoperirilor arheologice prilejuite de lucrările de construire ori de desființare constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 2 ani sau cu amendă.

¹⁴⁶ Art. 228 (1): „Luarea unui bun mobil din posesia sau detenția altuia, fără consimțământul acestuia, în scopul de a și-l însuși pe nedrept, se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 3 ani sau cu amendă.”

Art. 229 (2) „Dacă furtul a fost săvârșit în următoarele împrejurări:

a) asupra unui bun care face parte din patrimoniul cultural (...), pedeapsa este închisoarea de la 2 la 7 ani”.

¹⁴⁷ „(1) Distrugerea, degradarea sau aducerea în stare de neîntrebuințare a unui bun aparținând altuia ori împiedicarea luării măsurilor de conservare sau de salvare a unui astfel de bun, precum și înlăturarea măsurilor luate se pedepsesc cu închisoare de la 3 luni la 2 ani sau cu amendă. (...)”

(3) Dacă fapta prevăzută în alin. (1) privește bunuri care fac parte din patrimoniul cultural, pedeapsa este închisoarea de la unu la 5 ani”.

¹⁴⁸ „(1) Primirea, dobândirea, transformarea ori înlesnirea valorificării unui bun, de către o persoană care fie a cunoscut, fie a prevăzut din împrejurările concrete că acesta provine din săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală, chiar fără a cunoaște natura acesteia, se pedepsește cu închisoare de la unu la 5 ani sau cu amendă”.

reprezintă o evidență cu greutate juridică, nefiind publicat în Monitorul Oficial. În situația bunurilor mobile, lucrurile se complică și mai mult fără a se ajunge la o interpretare unitară legată de calitatea de „bun de patrimoniu” a unui bun arheologic – de exemplu – descoperit recent și care nu a trecut prin procedura clasării, toate având impact asupra calificării faptei și - respectiv - a pedepsei aplicate.

Reducerea limitelor de pedeapsă a infracțiunilor la regimul patrimoniului arheologic nu are doar implicații legate de subdimensionarea importanței valorii sociale în sine, a naturii preventive prin capacitatea descurajării producerii unor fapte de acest gen, cât și asupra tehnicilor și mijloacelor de investigare pe care organele judiciare le pot folosi, în mod legal, pentru cercetarea și probarea unor infracțiuni. Altfel spus, infracțiunile cuprinse în OG 43/2000 sunt prevăzute cu pedeapsa maximă de 3 ani, ceea ce înseamnă că pentru probarea acestora organele judiciare nu pot fi autorizate de instanță pentru folosirea instrumentelor de investigație specială, prevăzute la art. 138 din Codul de Procedură Penală¹⁴⁹, pentru autorizarea căror art. 139 alin. 2 din Codul de Procedură Penală¹⁵⁰ condiționează – printre altele – existența infracțiunii cu pedeapsă de cinci ani sau mai mare. Dificultăți în această situație sunt ridicate în cercetarea infracțiunii de *acces cu detectoare de metale sau utilizarea lor în zone cu patrimoniu arheologic* fără autorizarea Ministerului Culturii, prevăzută de art.

¹⁴⁹ „(1) Constituie metode speciale de supraveghere sau cercetare următoarele:

- a) interceptarea comunicațiilor ori a oricărui tip de comunicare la distanță;
- b) accesul la un sistem informatic;
- c) supravegherea video, audio sau prin fotografiere;
- d) localizarea sau urmărirea prin mijloace tehnice;
- e) obținerea datelor privind tranzacțiile financiare ale unei persoane;
- f) reținerea, predarea sau percheziționarea trimiterilor poștale;
- g) utilizarea investigatorilor sub acoperire și a colaboratorilor;
- h) participarea autorizată la anumite activități;
- i) livrarea supravegheată;
- j) obținerea datelor de trafic și de localizare prelucrate de către furnizorii de rețele publice de comunicații electronice ori furnizorii de servicii de comunicații electronice destinate publicului”.

¹⁵⁰ „Supravegherea tehnică se poate dispune în cazul infracțiunilor contra securității naționale prevăzute de Codul penal și de legi speciale, precum și în cazul infracțiunilor de trafic de droguri, infracțiunilor la regimul privind substanțele dopante, de efectuare de operațiuni ilegale cu precursori sau cu alte produse susceptibile de a avea efecte psihoactive, infracțiunilor privind nerespectarea regimului armelor, munițiilor, materialelor nucleare, al materiilor explozive și al precursorilor de explozivi restricționați, de trafic și exploatarea persoanelor vulnerabile, acte de terorism, de spălare a banilor, de falsificare de monede, timbre sau de alte valori, de falsificare de instrumente de plată electronică, în cazul infracțiunilor care se săvârșesc prin sisteme informatice sau mijloace de comunicare electronică, contra patrimoniului, de șantaj, de viol, de lipsire de libertate în mod ilegal, de evaziune fiscală, în cazul infracțiunilor de corupție și al infracțiunilor asimilate infracțiunilor de corupție, infracțiunilor împotriva intereselor financiare ale Uniunii Europene ori **în cazul altor infracțiuni pentru care legea prevede pedeapsa închisorii de 5 ani sau mai mare**”.

(subl. V. J.)

26 din OG 43/2000. În practica judiciară s-au înregistrat urme ale activității detectoriștilor în situri arheologice, iar pentru identificarea autorilor necunoscuți instrumentele cercetării judiciare, în cazul condiționării art. 139 alin. 2 din Codul de Procedură Penală, au o eficiență extrem de redusă. Concurarea faptei cu infracțiunea de *distrugere*, adesea raportată strict la una sau câteva gropi de hârleț la nivelul stratului vegetal întâmpină rezerve consistente, încă de la nivelul înregistrării actelor de sesizare la unitățile de parchet. În interpretarea teleologică a conținutului infracțiunii de *distrugere*, obișnuită în mediul judiciar, întinderea acțiunii și efectele trebuie să contureze un prejudiciu real, nu prezumat, ce poate fi evaluat și deci revendicat/urmărit. Nu întâmplător, în motivarea respingerii autorizării unei măsuri de supraveghere tehnică, judecătorul a invocat lipsa unui inventar al bunurilor arheologice sustrase din sit, într-un caz pornit de la identificarea câtorva gropi de hârleț pe suprafața sitului arheologic. Oricât de absurdă ar putea părea o asemenea pretenție, trebuie acceptat că aceasta izvorăște dintr-o experiență judiciară cimentată, cu reflexe corespunzătoare și destul de rigidă față de limbajul și conceptul specifice domeniului patrimoniului cultural. Întotdeauna noul se adaptează la vechi și nu invers. Prin urmare, abia în această etapă – ca urmare a unor experiențe judiciare în domeniu – legislația de bază trebuie să găsească soluții clare, capabile să răspundă nevoilor specifice de protejare, într-un limbaj și definiții inteligibile, acordate la modul de lucru al sistemului judiciar.

Cele mai afectate de *accesul cu detectoare de metale sau utilizarea lor în zone cu patrimoniu arheologic* fără autorizarea Ministerului Culturii, prevăzut de art. 26 din OG 43/2000, sunt siturile aflate în afara vetrelor locuite, în locuri izolate, greu accesibile, cu posibilități variate de acces, cu vizibilitate sau prezență umană redusă. Încercările de expertizare pedologică – așa cum s-au efectuat în cazul detecțiilor descoperite în situl „La cetate”, cod RAN 121395.10¹⁵¹ din sat Rediu, com. Bîra, jud. Neamț – prin compararea probelor de la fața locului cu pământul recoltat de pe hârlețul folosit la detecții de o persoană suspectă, în ciuda constatărilor de asemănare a compoziției, nu au oferit certitudini. Expertiza efectuată de Institutul Național de Criminalistică din cadrul Poliției Române au scos în evidență și neajunsurile unui asemenea demers, câtă vreme la nivel național nu dispunem de o hartă completă a solurilor cu caracteristicile pedologice unice. Dintre cele trei dosare având ca obiect infracțiunea de *acces cu detectoare de metale sau utilizarea lor în zone cu patrimoniu arheologic* fără autorizarea Ministerului Culturii care au fost soluționate în instanță cu condamnări, o particularitate are dosarul instrumentat de IPJ Hunedoara care a vizat concursul cu infracțiunea de *furt*, caz în care organele judiciare au avut date cu privire la bunurile sustrase. Cazul vizează un grup de cetățeni cehi condamnați de Judecătoria Orăștie în anul 2020¹⁵² ca urmare a efectuării de detecții în siturile arheologice din Munții Orăștiei, fapte descoperite și probate în baza unei investigații-școală, desfășurată de cei doi

¹⁵¹ <https://ran.cimec.ro/sel.asp?descript=bira-bira-neamt-situl-arheologic-de-la-bira-la-cetate-cod-sit-ran-121395.10> (Accesat: 29.08.2024).

¹⁵² Hotărâre nr. 32/2020 din 25.08.2020 pronunțată de Judecătoria Orăștie, cod RJ 699889965 (<https://www.rejust.ro/juris/699889965>, accesat: 29.08.2024).

ofițeri de poliție specializați din cadrul IPJ Hunedoara. Restul cazurilor de autori identificați și cercetați pentru detecții în situri arheologice s-au datorat întâmplării de a fi fost prinși în flagrant sau denunțați de terțe persoane. Dosarul de la Hârșova, jud. Constanța a fost deschis după prinderea în flagrant a făptuitorilor care efectuau detecții în situl arheologic protejat „*Ansamblu tumuli*” clasat în Lista Monumentelor Istorice cu codul LMI CT-I-s-A-02666, cod RAN 61817.03, în data de 21.02.2015¹⁵³. Exemplul de mai sus se completează cu situația unei detecții din anul 2016 pe situl arheologic Cetatea Bâta Doamnei din mun. Piatra Neamț, jud. Neamț, cod LMI NT-I-s-A-10480, cod RAN 120735.02. Fapta a putut fi descoperită și asociată cu urmele existente la fața locului în baza fotografiilor executate, în plină acțiune, de către un denunțator, dosar soluționat cu *renunțare la urmărire penală*. De asemenea, grație unui apel prin SNUAU 112, organele de poliție au fost sesizate privind activitatea de detecție desfășurată de un grup de indivizi în Cetatea dacică de la Căpâlna, comuna Săsciori, jud. Alba, cod LMI AB-I-s-A-00020, cod RAN 7115.01, în data de 25.08.2015¹⁵⁴.

Sub stindardul Curții de Apel Alba Iulia și sub impactul unor instrumente legale - confuze, interpretabile, incomplete - în raport cu particularitățile faptelor, în totalul cauzelor care privesc prejudicierea patrimoniului arheologic s-au efectuat acte de sesizare și sub aspectul săvârșirii infracțiunii de **spălare de bani**, faptă prevăzută și pedepsită de art. 29 al. 1 lit. a, b, c din Legea nr. 656/2002¹⁵⁵. Modelul Curții de Apel Alba, deși înțeles și vehiculat de ofițerii de patrimoniu, nu a fost asimilat și în alte regiuni ale țării, în special din cauza reticenței magistraților implicați. Practica judiciară însă validează aceste interpretări prin Hotărârea nr. 143/2018 din 05.09.2018 pronunțată de Tribunalul Hunedoara¹⁵⁶, autorul fiind condamnat la doi ani pedeapsă privativă de libertate, fiind sustrase spre valorificare trei monede din aur tip koson și trei statuete; Hotărârea nr. 50/2018 din 28.03.2018 pronunțată de Tribunalul Hunedoara¹⁵⁷, autorul fiind condamnat la trei ani închisoare, pentru un prejudiciu format din două scuturi dacice și 145 monede din aur, tip koson și Hotărârea nr.

¹⁵³ Hotărâre nr. 33/2019 din 23.04.2019 pronunțată de Judecătoria Hârșova, cod RJ 3469873dg (<https://www.rejust.ro/juris/3469873dg>, accesat: 29.08.2024).

¹⁵⁴ Hotărâre nr. 67/2016 din 26.05.2016 pronunțată de Judecătoria Sebeș, cod RJ 3495gg46e (<https://www.rejust.ro/juris/3495gg46e>, accesat: 29.08.2024).

¹⁵⁵ „(1) Constituie infracțiunea de *spălare a banilor și se pedepsește cu închisoare de la 3 la 10 ani:*
a) *schimbarea sau transferul de bunuri, cunoscând că provin din săvârșirea de infracțiuni, în scopul ascunderii sau al disimulării originii ilicite a acestor bunuri ori în scopul de a ajuta persoana care a săvârșit infracțiunea din care provin bunurile să se sustragă de la urmărire, judecată sau executarea pedepsei;*
b) *ascunderea ori disimularea adevăratei naturi a provenienței, a situării, a dispoziției, a circulației sau a proprietății bunurilor ori a drepturilor asupra acestora, cunoscând că bunurile provin din săvârșirea de infracțiuni;*
c) *dobândirea, deținerea sau folosirea de bunuri, cunoscând că acestea provin din săvârșirea de infracțiuni*”.

¹⁵⁶ <https://www.rejust.ro/juris/5e725277> (Accesat: 24.11.2024).

¹⁵⁷ <https://www.rejust.ro/juris/79g96997> (Accesat: 24.11.2024).

81/2015 din 15.06.2015 pronunțată de Tribunalul Hunedoara¹⁵⁸, autorul fiind condamnat la trei ani privațiune de libertate.

Oricum, chiar și în varianta unei infracțiuni grave, cum se prezintă *spălarea de bani* pedepsită cu închisoare de la 3 la 10 ani, trebuie observată aprecierea unitară a pedepselor la pragul de jos, între doi și trei ani. Dincolo de orice alte considerente¹⁵⁹, trebuie subliniat și aici impactul unor mari și vechi neajunsuri, ce reprezintă tot atâtea circumstanțe atenuante acordate făptuitorilor: lipsa semnalizărilor și delimitărilor siturilor arheologice, confuziile în interpretarea legii¹⁶⁰, stângăciile autorităților.

Datele privind infracționalitatea sesizată și cercetată la regimul patrimoniului arheologic ar fi incomplete fără prezentarea participării Ministerului Culturii, prin instituțiile sale deconcentrate la declanșarea, unor anchete judiciare.

Un tablou ce reflectă reacții prompte la nivelul județelor Bistrița-Năsăud¹⁶¹ și Tulcea¹⁶², urmate la distanță de Galați¹⁶³, Neamț¹⁶⁴, Bacău¹⁶⁵ și Buzău¹⁶⁶, acestea fiind totuși județele cele mai sensibile în privința infracțiunilor identificate (**Fig. 12**). Dacă s-ar preciza și faptul că datele cuprind orice infracțiune identificată, nu doar cele care afectează patrimoniul arheologic, se poate diagnostica o anemie cvasi-generală la nivel național și un Minister al Culturii aflat retard funcțional. Cauzele sunt multiple dar prima dintre acestea rezidă în dezinteresul și incompetența titularilor portofoliului de ministru față de problematica patrimoniului cultural național, în intervalul 2015-2024.

Retardul funcțional al Ministerului Culturii este provocat de câțiva funcționari specializați pe domenii profitabile, lăsați să împartă la masa stăpânului – fără un control și responsabilizare - avize, autorizații, acreditări, proiecte, fonduri și achiziții, într-un ritual față de care structurile anticorupție ale statului lipsesc cu totul. Un ritual în care deconcentratele

¹⁵⁸ <https://www.rejust.ro/juris/e2357de5> (Accesat: 24.11.2024).

¹⁵⁹ Expunerea de motive a Legii nr. 286/2009 privind Codul penal: „Într-un stat de drept, întinderea și intensitatea represiei penale trebuie să rămână în limite determinate, în primul rând, prin raportare la importanța valorii sociale lezate pentru cei care înfrâng pentru prima oară legea penală, urmând să crească progresiv pentru cei care comit mai multe infracțiuni înainte de a fi definitiv condamnați și cu atât mai mult pentru cei în stare de recidivă. De aceea, limitele de pedeapsă prevăzute în partea specială trebuie corelate cu dispozițiile părții generale, care vor permite o agravare proporțională a regimului sancționator prevăzut pentru pluralitatea de infracțiuni”.

¹⁶⁰ Decizia Curții Constituționale nr. 838 din 27 mai 2009, publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 461 din 3 iulie 2009: „în activitatea de interpretare a legii, judecătorul trebuie să realizeze un echilibru între spiritul și litera legii, între exigențele de redactare și scopul urmărit de legiuitor, fără a avea competența de a legifera, prin substituirea autorității competente în acest domeniu”.

¹⁶¹ Adresa DJC Bistrița Năsăud, nr. 1224/11.09.2024.

¹⁶² Adresa DJC Tulcea, nr. 5385/03.09.2024.

¹⁶³ Adresa DJC Galați, nr. 1203/06.12.2024.

¹⁶⁴ Adresa DJC Neamț, nr. 2557/18.09.2024.

¹⁶⁵ Adresa DJC Bacău, nr. 2338/23.09.2024.

¹⁶⁶ Adresa DJC Buzău, nr. 1743/10.09.2024.

sunt marginalizate, mai curând dispensabile în brațele larg deschise ale protipendadei politice din județe, gata să „eficientizeze” regimul de avizare a intervențiilor în interesul „investitorilor” și „oamenilor de bine”.

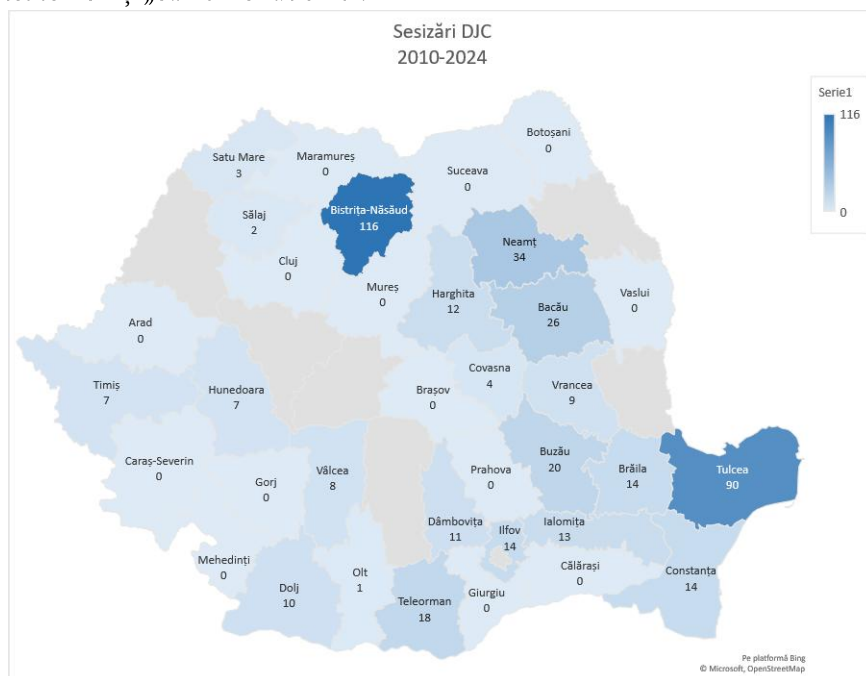

Fig. 12. Sesizări către Direcțiile Județene pentru Cultură (2010-2024).

THE PROTECTION OF ARCHAEOLOGICAL HERITAGE IN ROMANIA, FROM 2011 TO JULY 2024

(Abstract)

The article examines the state of archaeological heritage protection in Romania from 2011 to 2024, highlighting the inefficiencies and contradictions of the current system. Although legislation, such as Government Ordinance 43/2000, is in place, its implementation remains deficient due to weak administrative structures, indifference from authorities, and limited resources. County Directorates for Culture and the Romanian Police, responsible for monitoring heritage, have reported significant discrepancies in the number of contravention sanctions, with some counties showing zero sanctions.

Efforts to combat offenses related to metal detector ownership have been insufficient, and inter-institutional collaboration has proven ineffective. The article underscores the need for legislative reforms, personnel training, and civil society involvement to improve the conservation of archaeological heritage, while advocating for better collaboration between professionals and amateurs in the field.

**CEASUL CEL RĂU SAU MEMUAR DE PURTARE ȘI
MÂNTUITOARELE FAPTE A DOMNULUI E. LUPONI CU
PRILEJUL DE ADVOCAT CĂTRĂ ARHIMANDRITUL VARNAVA
EGUMENUL MĂNĂSTIREI PĂNGARAȚII, ȚINUTUL NEAMȚU¹**

Arhimandritul VARNAVA

Înainte cuvântare

Mulțămescu prea Sfântă Fecioară că nu m-ai lăsat a peri până în sfârșit, deschizându-mi mintea, și deșteptându-mă de orbirea în care zăcem, mai înainte de a pune capăt vieții mele, ca să arăt lumii pe fiul viclesugului, carele este fiul dieavolului. Pentru pilda neamului omenescu.

Dumnealui, spatariul E(manoil) Luponi², scoțându-mă pre mine la refet, au mai scosu și pre alții ce nu s-au mulțămit numai cu atăta, încă audu că ar fi cutezat a mai face

¹ Arhimandritul Varnava, *Ceasul cel rău sau memuar de purtare și mântuitoarele fapte a domnului E. Luponi cu prilejul de advocat către arhimandritul Varnava egumenul Mănăstirei Păngarații, ținutul Neamțu*, Iași, Tipografia lui Adolf Bermann, Podu Vechiu, 1862, 20 p (**Fig. 1**). Lucrarea a fost semnalată de Costin Clit, *O nouă versiune a „istoriilor” arhimandritului Varnava despre Mănăstirea Păngărați și Schitul Tarcău*, în *Acta Pangratia*, II, 2024, p. 207-208.

² Despre familia lui Emanoil Luponi paharnicul Constantin Sion consemnează următoarele: „Lupescu este din Iași, unde au fost un Iordachi Lupu, sluga vornicului Iordachi Drăghici, pe carele pe la 1826 l-au făcut medelnicer și vataf la Lungani. Aceluia i-au rămas ficiori, din care unul învățând la Academie, au fost profesor la școala publică din Târgușor, și din Lupu s-au făcut porecla Luponi. Acum domnul Grigorie Ghica l-au rânduit cilean (membru al tribunalului) la judecătoria Roman” (Constantin Sion, *Arhondologia Moldovei. Amintiri și note contemporane*, Iași, Tipografia Buciumului Român, 1892, p. 192).

Manolachi Lupovici a fost primit la Institutul Sfinților Trei Ierahi din Iași în anul 1835, figurând în *Catalogul tinerilor primiți cu cheltuiala Epitropiei ...*, iar unul dintre colegii săi a fost Theodor Codrescu. Despre acesta se mai preciza că a „fost Președinte de trib(unal) la ținutul Neamț. El mai în urmă s-a numit Luponi. E mort. (Th. Codrescu, *Uricarul*, vol. VII, Iași, Tipografia Buciumului Român, 1886, p. 205).

Emanoil Luponi a fost profesor la Școala din mahalaua Târgușor din Iași în perioada 1 octombrie 1844 – 1 octombrie 1846 (*Analele Parlamentare ale României*, tomul XIV, partea II, *Obicinuita obștească Adunare a Moldovei, Legislatura III, sesiunea IV (XIV) – 1846, sesiunea V (XV) – 1847*, București, Imprimeria Statului, 1907, p. 282, 478).

proces și casii bisericești pentru mai multe mii de galbeni ce ar fi pierdut zice: din felurite pricini, și fiind că eu și cu toată tagma călugărească ne ținem din mila țerii care este înalta ocărmiuire, fiind că totdeauna am fost gata a-mi jărtvi și pâinea de la gura mea pentru ca să fac înbunătățiri la Sfânta Mănăstire Pângărații, precum acareturi și altele, toate aceste cunoscute la mulți călători și buni creștini fețe de toată mâna; nu voi pute tăce când aud, că unul ca spăt(arul) E(manoil) Luponi zice că: Ministeriul Cultelor m-au sărăcit, căci dumnealui au venit cu doi bani în trei pungi pre la noi pe la Târgul Pietrii; dovadă scrisoarea sa cu slova A, și dar mă socot dator a supune lumii întregi haracterul dumisale spatariul E. Luponi ca din vreme ce știe judecătorii țerii, care până acuma au putut să greșască întru necunoștința adevărului precum am pățit eu de m-am stâns. Tot odată să vază și Ministeriul Cultelor din România cu cine are a se judeca.

Din nenorocire încrezut în titlul său de avocat, gudurându-se, și fățarnicindu-se pre lângă mine, în deznădăjduirea în care eram, și mai cu samă spaima ce singur îmi da în toate zilele că ocărmiuirea are să strice mănăstirile și altele care nu sânt de vorbit, în halul în care singur mă dusesă, că de acuma se desființază călugăria, eu omu mai multu bătrân, și făgăduindu-mi cele mai mari folosuri și ajutozuri după cunoștințele ce ar ave cu fețe puternice, me-au giuruitu totul, numai să-i dau moșia Tarcăul în posesie, care și mie îmi era hărăzită cu hrisev. Așa m-am înduplecat și e-am dat-o cu prețu de 1000 galbeni pe an pe termin de 5 ani, am cuprins în contract că am priimit toți 5000 galbeni înainte, dar în numărătoare am luat numai 1040 galbeni și Ministeriul Bisericesc, crezând că am priimit toți 5000 galbeni, me-au oprit leafa mea de egumen ce este de 6000 lei pe an. Spatariul E. Luponi văzând hotărârea ocărmiuirei și văzându-mă supărat până la moarte, ce au socotit, ha! Acuma au venit vremea (răsucindu-mi musteața) îmi zice: „Cinstite părinte să-ți arātu cine-i Luponi, fă-mi vechilimea și nu numai că îți voi scoate leafa dar îți voi scoate și toate driturile câștigate prin hriseave că nu pot ei să se joace cu mine precum s-au jucat cu sfinția ta”. Și supt no. 99 la (1)859 i-am și dat vechilimea cum stă dovadă Monitorul no. 62 acel

Din perioada cât a lucrat la Judecătoria ținutului Roman la Biblioteca Academiei Române se păstrează un manuscris din 1852 intitulat: *Scală cuprinzătoare pe scurt de toate ofisurile și dezlegările; urmate către judecătorile ținutale, de la 1844 iulie 9 până la 1852 inclusiv, prelucrată de asesorul giudecătoriei ținutului Roman, Emanoil Luponi, 1852* (Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, București, Editura științifică și Enciclopedică, 1978, p. 28, nr. 64).

Tot în anul 1856 a fost și locțiitor de dregător al ținutului Roman, moment în care a avut un conflict cu starostele supușilor austriei din acel ținut, din cauza asupririlor pricinuite unor locuitori de pe moșia Arămești, de către supusul austriac Gheorghe Florescu Orghidan, conflict la care a luat parte și comandantul de garnizoană al trupelor austriece din Roman (ANI, Secretariatul de Stat, inv. 2225, nr. 2097).

La 27 iulie 1856 acesta era șeful secției I din cadrul Departamentului Cultelor și Instrucțiunii Publice din Moldova care era condusă de Th. Balș (Th. Codrescu, *Uricarul*, vol. IX, Iași, Tipografia Buciumului Român, 1887, p. 484).

an, însă și acesta au fost luat cu o meșteșugire dieavolească, spre a-mi mânca și ce avem, iată faptele cu dovezi:

1. Am avut a lua 1100 galbeni de la posesorul Păraului Glodu, D. M. Hortulari, câștiul pe anul (1)859, ca vechil s-au dus la Bacău să scoată banii și au venit zicând că nu este chip să-i scoate dacă nu-i voi da în scris că me-au dat D. Spatar E. Luponi toți banii. Înscrișul era gata mă rog ca un neguțitor iscusit ce se găsește, îl ave în sân, deci l-am iscălit pe minunt fără să pricep vicleșugul lui, jurindu-mi că îndată va scoate banii și mii va da. Aceste însă au fost măgulituri viclene, căci nici astăzi nu știu ce va fi făcut.

2. Din scrisoare cu slova B, se poate lămuri oricine pentru cine au fost luată moșia Pângărații în posesie, las c-au fostu vorbă ca să fim tovarăși, adecă eu, D. Dimitrie Neculau și dumnealui spătariul, puind încă și moșia Tarcău la mijloc, am zis să facem înscrișuri de tovarășie și n-au vroit zicând că ce trebui când eu sânt al vostru și voi ai mei, scopul însă nu e-au fost curat, precum s-au văzut și se vede.

3. Au stărui de capul meu și a comitetului sfintei monastiri de i-am dat adeverință că am priimit subvenția din câștiul anului 1860 a Pângăraților spre a se pute scăde la ministeriu, două rânduri de adeverinți i-am facut, după cum aceasta se poate dovedi la slovele V, G, D, E, J de la urmă, din însuși corespondența cu d(umnealui), măgulindu-ne că ne va da banii și producturile trebuitoare pentru întreținerea părinților, am cerut și noi înscriș de la d(umnealui) dar foarte s-au înfuriat, zicând că, de ce n-avem încredere oarbă în el, căci îl știe lumea că este cinstit. Puține produse am priimit cu vai nevoe iar banii, bieți 80 galb(en)i și aceia cu câte scântei, pentru că au mai cerut săi mai dăm încă o adeverință de 22500 lei, peste acele de 50583 lei 40 b(ani), și dacă ne-am împotrivit apoi ș-au arătat tot veninul că nici măcar n-au vroit a veni să se răfuească cu noi.

4. La 2 mai 1860, după scrisoarea sa am dat tot ce am avut în căutarea posesiei precum 12862 l(ei), 24 p(arale) și 100 merțe popușoi, vezi plugurile cu ferăle, hănteile și boii lor, cine va vrea ai cunoaște mărimea iscușintei vicleșugului celui ascuns și cât prețuește advocatlăcul spătariului vine voească a ceti scrisorile ce este cu slova Z.

5. În anul 1 a posesiei iconomia moșiei am ținut-o cu toată a mea cheltueală și în loc de folos m-au făcut de i-am dat în scris că numai sânt tovarăși puindu-mi înainte feliurite grozăvii din partea ocărmuirii dacă nu va avea înscrișul meu ca să-l arâte că nu dau paretis din egumenie, iată vicleșug ca să mă poată pierde de tot fără să mai am de zis ce mai mică vorbă.

6. La 20 mai 1860 îmi scrie de la Iași să-i triimit toate hărțile să-mi apere drepturile deși n-au făcut nimic și tocmai acumă văzu că nici au fostu chipul de a pute face pre cale care mă povățue dumnealui dar acum ceea ce este mai amar că nu-mi dă nici hrisoavele, nici vechilimeoa să-mi caut singur de păcatele mele (Vezi slova I).

7. Pentru venirea dumisale de la Iași la Peatră cu cai de poștă l-am înlesnit cu 50 galbeni și pe când credem că mii va plăti din contra m-au apucat să-i mai dau 300 galbeni pentru scoaterea hrisovului din timpul caimacamului Vogoride, când dumnealui spătariul

se găsește șef de secție la Departamentul Bisericesc și vrând nevrând i-am dat vecsel cum au vrut cu mare legături pe care desigur îl păstrează pentru când îl voi apuca la răfueală.

8. În anul 1861, primăvara, au cerut să-i vând 24 boi, însă și fără bani, și fără scrisoare după vechea și deprinsa rânduială adecă pe cinste, am hotărât că nu dau boi fără bani, în minut au și închipuit vicleșugul, au stăruit să îi dau numai în vremea arătorei și să-mi tragu partea cuvenită pentru munca lor, fără să știu eu nici (s)boarul meu, dumnealui spatariul L. E. au înferat boii la corn cu feru său. După mântuirea plugăriei la 24 iunie am luat boii, i-am dat la pășune între vitele mele, au stătut peste 3 luni, încă din acei boi 4 am dat zestrea sf(intei) monastiri și cealați i-am vândut. Cum s-au lămurit de aceasta și văzind tot că nu ne mai poate înșala să-i mai dăm adeverinți de primirea subvenției din căștiul Pângaraților și pe (1)861 că începe a se înpuțina hrana de la straită s-au înfuriet grozav, zicând: „Cum am îndrăznit eu să-mi desfac averea fără știrea dumisale, când dumnealui îmi este vechil, și când are a lua sumi de bani de la mine încât de m-ar pune în cântar să mă cumpănească cu aur tot na-și putea (a)coperi banii cei datoresc”. Și nu s-au sfiint de fel a reclama la sub-prefectul că i-au perit 24 boi înferati la cornu cu ferul dumisale ba încă prin tiranul său cumnat, Giosanu, cu samavolnic au răpit acei 4 boi și pe 9 mascuri din livada mănăstirei, porocire numai că boii au fost înferati cu ferul mănăstirei așa și după o stăruință de 5 luni, abie prin cărmuire, am putut să eu bucatele mănăstirii îndărat.

9. În toamna trecută am cerut 150 galbeni spre a se scăde din polițile adeverite de comitet arătate la punctul 3, au zis să eu de la orândar deși m-au crezut totuși Avrămuțe orândarul din Pângarați s-au dus la Tarcău, l-au întrebat și i-au zis să-mi dea. Din acești bani am priimit numai 80 galbeni arătați mai sus până să priimescu și restul au oprit și produsele ce era dator a da cerând și banii îndărat, neconținut reclamă, în zadar orândarii au întâmpinat și verbal și prin suplică că dacă n-ar fi dat proncă n-ar fi numerat căci de răutate fiind cuprins fără leac de rușine tăgăduiește.

10. După contract este dator a da pentru sf(ânta) mănăstire 8 stoguri fân câte de 10 stânjini unul și 20 chile orzu ovăs pe an, este îngădit a nu ave amestec la livezile și grădinele mănăstirei, au fost dator a da fâlceri pentru strângerea fânului din livezi, ca se împărțim și în două, ear el au cosit și luat totul întru nimica nu s-au ținut de alcătuire.

11. Casele din târgul Peatra pre care le-am făcut cu cheltueala me pe moșia sf(intei) mănăstiri ca vechil au fost dator sau să-mi scoată cheltueala de la casă sau să le am în stăpânire pe tot timpul vieței mele, nici n-au gândit.

12. În nenumărate rânduri l-am dus și adus de la Eși cu toată a mea cheltueală și-n loc de multămire m-au chinuit mai amar de cât jidovii pe Mântuitorul Hristos.

13. în anul trecut am făcut câteva mii de cărămizi pentru trebuința sf(intei) mănăstiri și-ntru aceasta au cutezat a zice că n-am avut drit să fac cărămidă și cu de la sine putere au luat din cărămidă fără se fi cheltuit macar un ban; și au mai luat și 2 stânjini lemne de foc de pe Pângarați ad(ministrată) <de> caminaru Ioniță Ciornei care rămăsese

din vreme când era moșia asupra me nerădicați, până aicea s-au cobărât vicleșugul său, au mănecat lemnele aducându-le la Piatră.

D(umnealui) spătarul Luponi este om cum n-au mai firea pre altul, domnia sa singur au găsit mijlocul de a câștiga, nu numai capital dar și credet fără osteneală nu de zece ani cum au făcut alți prin crunte ostenele, ce prin vrednicia vicleșugului și a înșălăciunei ca să poată amăgi și trage pre fiecare la sineși, eu singur îl numeam ingerul lui Dumnezeu ocrotitorul și mântuitorul bătrânețelor mele, orbire dumnezească, amară mângăere, vicleană ocrotire. Ascultați-mă fii mei nu vă mai păziți de astăzi înainte de hoții ce țin drumurile, de la aceea tot veți mai scăpa cu ceva, măcar cu cinstea, păziți-vă mai bine de avocații vicleni, și fără frica lui Dumnezeu, de avocați de soiul domnului spătar E(manoil) L(uponi) pe care după ce l-am făcut posesoru Tarcăului, zicând că au dat 5000 galbeni înainte, încât singur s-au speriat de creditul ce i s-au dat în pieță, apoi acum nici vrea a mă ști, parcă nici mă vede, pre mai multe persoane am pus ca să-l aducă la cunoștință precum pe părintele protoiereu, pe domnul N. Gridov, pe domnul Gorovei, derectorul Prefecturei și pre domnul Ioan Volcinski, dar n-au stat chip, s-au încremenit ca satana de duhul a tot puternicul când l-au văzut; zice lumea că ar fi având domnul spătar pre lângă cine o purtareată vrăjătoare foarte iscusită, nu crezu întru aceste, dar mii de minune cum de au mai înșălat și pre alții, feță nu numai cinstite, desăvârșit cinstite, dar și cu oareși care cunopștinți care mai de mult l-au cunoscut, să vede însă că nu l-au priceput.

De mine nu este de mierare că nu l-am cunoscut ca om nepurtat în lume, și când de la un avocat primești sfaturi ca cele din scrisoarea ce o puteți ceti la slova C, atuncea poate se-mi închipuească ori și cine dacă poți să te-ndoești de un om așa de politicos ca dumnealui spătarul Luponi. Am mai avut un nămol scrisori foarte interesate, însă tot după sfatul dumisale le-am dat în foc, și aceste încă le dam focului dar din norocire n-au fost asupra me.

Cetiți fii mei cei ce aveți copii mai cu samă, învațați, și vă învațați și pre voi a vă feri de omul rău, feriți-vă de a da încredire oarbă la avocați ca al de d(omnul) spatarul Luponi căci veți păți ca mine, ca d(omnul) Dimitrie Neculau și ca arhimandritul Nikon, pre care ni-au dus la sapă de lemn și încă pentru mine tot nu-i așa de greu, căci vrăsta ămi este înaintată, sănt călugăr, la toată urma o rasă, un comanac, pită și borș din mila înaltei cărmuirii după budgetu trebui să fie, așadar gura am cu ce o sătura, și golătatea cu ce o (a)coperi, dar va fi rău pentru voi fii mei cei din lume, voi care aveți familii când vă veți înșăla ca mine! Nu doresc ca lacrămele mele să caze pre capul dumisale sapătarului, nu doresc ca oftările, și mila me să-l ajungă vro dineoară, căci n-am văzut pre cel dreptu părăsit, nici semănția lui cerând pâine, Dumnezeu se vede că au vrut să-mi certe greșalele tinereților și a le neștiinței mele, deci certându-mă m-au certat Domnul, eară morții nu m-au dat.

Varnava arhimandrit

Slova A

Sărut mânele Prea Cuvioșiei Voastre!

Scrisoarea Prea Cuvioșiei Voastre cu data de la 26 a curentei am priimit astăzi asupra căria grăbesc a vă răspunde că aici osebit de acele ce-mi însemnați mai sânt și altele, și numai aceasta au fost și este motivul pentru care abandonându-mi toate interesele moșiei și a familiei stau aici în supărări necurmte și grele cheltueli fără să cunosc macar cum am a le plăti și prin urmare a scăpa din Iași.

Învăluirile ce doresc dușmanii a vă face atât prea cuvioșiei tale precum și părintelui Nikon sânt așa de multe și aprinse încât sigur mă sfiesc de curajul meu.

Eu însă nu vă pot însemna anume zioa când voi putea eși din Iași, destul numai că eu mă sârguesc pentru acest sfârșit, și tot ce vă pot înștiința pentru întârziere este că Ministrul Cultelor ce găsește în conțedie. Că Sardion au dimisionat și încă nu se știe cui are a se da locotenența Mitropoliei, că Varahil ș-au ales locul retragerii la Pângărați. Că nici o poliță încă nu mi s-au ațeptat de Ministru și că până nu voi cunoaște rezultatul acestora nici pot se vin, nici pot să gădescu de rezonată venirea prea cuvioșiei tale aici.

Arhimandritul Constandie se găsește în ceasurile de pe urmă și suferă foarte mult. L-am vizitat în numele Prea Cuvioșiei Tale, l-am ajutat cu ce am putut, am însărcinat doftor al curarisi și a i se da doctoriile pe socoteala mea.

Pe părintele protoereu numai odată l-am văzut mai înainte de a primi scrisoarea Prea Cuvioșiei Tale, prin urmare nu am putut a vă îndeplini vroința, dar eu voi căuta ocazie a mă înlesni cu Tudurachi și a vorbi în chestie.

Eu voi avea în privire cele ce ai scris acum, și despre ceea ce va trebui să faceți vă voi înștiința cu lămurire. Căutați numai a fi împăcați și mulțemiți călugării.

Pentru depărtarea celor 7 călugări din monastire și doi de la schit trebue să urmați precum vi se poronțește dacă le se și însămnă anume numele lor.

Pentru toate celelante ce vor trebui vă voi scrie în vreme.

Fiți dar liniștiți, petreceți cu bine și nu uitați pe al vostru.

Plecat și supus fiu Luponii.

Iașii, 1860 dechemvrie 20

Slova B

Sărut mările Prea Cuvioșiei Voastre

La 26 a curentei luni am dat suplică Obșteștii Adunări. Cuprinderea ei este tectul ce vă alăturez: Rezultatul nu se poate cunoaște mai înainte de a fi cercetate lucrările de cătră secția respectivă, după care apoi asupra raportului ce va face are a urma hotărârea camerei. Camera are a se deschide la 15 april(ie).

Cuza s-au pornit de mäne la țară. Văzind că Ministeriul Cultelor stăruiește pentru darea în posesie a moșiilor am alergat iarăși unde am știut și am putut și credem că am izbutit când în acel timp am priimit și depeșa lui Dumitrachi, prin care mă înștiințază că Prea Cuvioșia Voastră după o pătrunzătoare cercetare ce ați făcut lucrărilor mă autorizați să dau pe moșiea Pângărații peste 1500 galbeni. A doua zi după primirea citatei depeși fiindu a treia zi de mezat, d(omnul) Tirichiu de și până atunci nu să făcuse nici o strigare, tot a strigat către miniștri de a se desăvârși mezatul. Văzind dară că să încep strigările am protestat în scris o asemenea urmare dar neconsiderându-se s-a continuat strigările.

Pentru acest sfârșit eu eram pregătit și avem în partida pe Balaiși, Zamfirescu și Păunu asupra căreia trebuie să se facă adgiudecația.

Stăruitorii și mușterii era C. Rujinski, M. Albu, Pedimonte și un cumnat a lui Albu neputând ai înlătura sub nici o condiție s-au început concurența și moșiea au rămas asupra lui Păun pentru Cuvioșia Voastră cu 1400 galbeni pe an iar condițiile pe lângă cele generale sânt:

A să vara 5 vaci cu viței

(A să vara) 1 buhaiu

(A să vara) 6 boi

(A să vara) 24 mascuri

(A să vara) 4 cai

Pentru ernaticu să se deie 8 stoguri fân câte 10 stânjini stogul și 20 chile arzu ori ovăz.

Să se plătească lefile slujitorilor de la biserica din Stejaru.

Leafa profesorului 3000 lei.

Cheltuelile 300 lei.

Acum vedeți că dorința v-am îndeplinit-o, binevoiiți a-mi răspunde ce mai este de făcut, căci Păunu nu poate a-mi lăsa garanția de cătu până la 15 a lunii aprilie.

Dorescu a ști iarăși grabnicu detaliurile de venituri a acei moșii, ca să-mi fac eu un calcul despre folosul sau paguba ce poate fi.

Mai înainte a mă înștiința despre toate te rog să nu faci nici un pas și iarăși dacă credeți de trebuință, să ne întâlnim mai grabnicu atunci sau să veniți Prea Cuvioșia Voastră sau să-mi trimiteți trăsura ca să vin eu. Acum de odată, alte nu vă pot arăta de cât că gratulându-vă de sf(intele) sărbători rămân în dorință a ne revidea cât mai curându. Veți ști că d(omnul) Pedimonti mi-au făcut mare tor și au zis că înadins mă atirdisește pentru ca să-mi deie mantaoa, căci Prea Cuvioșia Voastră i-ați fi declarat că nu vă interesați și ca singur l-ați îndemnat a veni la Iași pentru ca să nu eie moșie-vă altul.

Această înpregiurare m-au necăjit foarte mult și are a mă ține ca în cabală până la revedere.

Rămân plecat fiu și supusă slugă,

Luponi

Iașii, 1860 mart(ie) 31

Slova V

Cu tot respectul sărut mânele Prea Cuvioșiei Voastre

Prietenul nostru s-au pus să-ți mănânce și banii ce vi se cuvin pentru ținerea monastirei de la sf(ântul) Gheorghe încoace. De aceea a manevrat cele ce ai văzut, cu înștiințare de comitet, cu rânduire între aceasta a lui Melidon, cu adresa ce mi l-ai trimis copie și în sfârșit cu toate celelalte, numai ca doară să se prelungească rezultatul aceluia; ca Cuvioșia Ta să fii silit a cheltui și în cele din urmă se te măe la cei 5000 galbeni.

Dumnezeu însă nu ajută să nu fii polițat de a răspunde subvenția din câștiul Pângăraților așadar de acuma are de a face cu mine, grăbește numai ca cu poșta de luni sara să-mi trimiți o formală cvitanție întocmai după copia ce vă alătură, și dacă se va putea faceți a se iscăli și de iconomul monastirei, zicându-i că acum așa cere forma. De nu veți putea profita a-mi o trimite cu poșta de luni apoi neapărat a doua zi să mi o trimiți cu înadins om. Căci dacă pe mercuri nu voi avea aice atuncia nu închizeșluescu despre rezultat. Așadar grăbiți. Dar pentru că acum Melidon s-au lepădat de a veni spre instalarea comitetului și poate cine știe pe cine va rândui, de aceea te rog fă tot ce știi a trage pe călugări în partea Cuvioșiei Tale pentru că la orice ar fi întrebați în sobor sau îndeosebi, îi numai să vă binecuvânteze pentru acest sfârșit și pentru că arăți că ai primit subvenția apoi iarăși fă tot ce știi de le plătește și lefele, nu te uita la dobândă căci mare este Dumnezeu. Eu profitez ați trimite tot pentru acest sfârșit 50 galb(en)i, căci mă crede că și aceștia i-am scos din peatră sacă, știi cei de a banilor pe aice și eu din nenorocire nu pot scoate de nicăire.

Repetez că te rog să faci acele ce-ți spun. De vei putea plătește te rog și leafa profesorului ca nu cumva să se tânguească că au iscălit polița și banii nu i-au primit, acum trebuie să ne purtăm voinicește și cu curaj, căci puhoiul iară a venit.

Nădăjduesc că cu venirea mea acolo vom mai pune la cele ce trebuie. Răspunsul ce v-am făcut către Minister puneți a se prescrie pe curat cu toate semnele și liniile ce are, și de se poate al trimite luni Ministeriului ar fi bine, de nu mi le-i trimite tot cu omul ce are a-mi aduce cvitanția, însă atuncia răspunsul ălu vei alătura pe lângă cerere ce-ți alătură către Mitropolitul și eu aice voi mijloci la Varahel de al trimitecu adresa Ministeriului, această formă vreu să o fac pentru ca nu dușmanul să-l ănlătoreze din Departament precum a făcut cu mai multe hârtii.

Sfârșesc dar sărutându-vă mânele.

Ca plecat fiu și supusă slugă,

Luponi.

Iași, 1860 avgust 27.

Slova G

Cvitanție

Subvenția cuvenită Monastirii Pângărații pe ecsamenia începătoare de la 23 april(ie) și până la 23 octomvrie anul curent, în somă de 21500 lei, adică douăzeci și una mie cinci sute lei cursul pieței, s-au primit astăzi la egumenia Monastirei Pângărații și a Schitului Tarcău, prin d(umnea)lui Dimitrie Neculau, del a posesorul moșiei Pângărații, d(umnea)lui Manoil Luponi, din căștiul Sf(întului) Gheorghe trecut a numitei moșii, potrivit înviințarei onoratului Ministeriu al Cultelor și al Instrcțiilor Publice, urmată asupra suplicei d(umi)sale Luponi, înregistrată sub no. 1928. Pentru care spre credință și regulă să dă aceasta din partea monastirei.

Anul 1860 avgust 15 zile

Egumenul Monastirei Pângărații și a Schitului Tarcău
Varnava arhimandrit

(L.P.M.)

Iconomul monastirei (n-au iscălit).

Este adaose summa de 25500 lei.

Slova D

Onoratului Minister al Cultelor și al Instrucțiunei Publice

Egumenul moast(irii) Pangarații și a Schitului Tarcău

Trebuește și chiar nevoile reclamate de zilnicele cheltueli trebuitoare întru ținerea Dumnezeștilor slujbe și hrana soboarelor acestei monastiri și schit îndeamnă pe subscrisul a depune cu smerenie onoratului Minister ferbințele rugăminți a îmbelor soboare de a li se trimite cât mai curând subvenția cuvenită pe curenta ecsamenie – ce-și are începerea de la 23 a trecutei luni aprilie; pentru că smeritul subscris cu toată bunavoință ce are de a întâmpina reclamatele cheltueli, însă iconomul acestei monastiri a declarat și chiar soborului că nimenea din neguțitori nu vroește a-i prelungi creditul peste termenul de trei luni, ce se vede că au și expirat, până ce mai întâi nu li să va plăti pe acest timp.

Așadar subscrisul spre a scuti monastirea de o nouă cheltueală ce s-ar face cu trimiterea la Iași a iconomului pentru de a primi subvenția precum cu smerenie au fost recomandat proestosului duhovnic Iosaf.

Așa se face rugămintea de a se încredința acea subvenție în priimirea d(umi)sale Emanoil Luponi, care rămâne autorisat de a și iscăli în locul meu, unde va trebui.

Is(călit)

Egumenul Monast(irii) și a schit Tarcăului
Varnava arhimandrit (L.P.)

1860 iulie 24
Monastirea Pângărații

Slova E

Depeșă telegrafică
Prezent(at) de la Iași, în 18, 9, oare ameză-zi
Peatra, în 18, 9 oare 45 m ameză-zi

Arhimandritul Varnava

Peatra

Trimiteți-mi grabnicu cvitanție Comitetului de primirea de la mine a 25.500 lei, subvenția cuvenită monastirei și schitului anticipat ce trebuie să aibă data 15 noemvrie 1860.

Luponi

Slova J

Cvitanție

Suvenția cuvenită Monastirei Pângărații pe ecsamenia începătoare de la 26 octomvrie anul curent și până la 23 aprilie anul 1861, în sumă de 25500 lei, douăzeci și cinci mii cinci sute lei s-au primit astăzi la Comitetul Monastirei Pângărații și a Schitului Tarcău de la d(umna)lui d(omnul) Manolachi Luponi, posesorul moșiei Pângărații, din căștiul sf(ântului) Dimitrie trecut a numitei moșii pentru ținerea monastirei și a schitului și spre credință și regulă să să aceasta din partea Comitetului.

1860 noemv(rie) 15

(L.P.)

Varnava arhimand(rit)

Iosif dohovnic

Stratonic duhovnic

No. 6

Slova Z

Cu tot respectul sărut dreapta Prea Cuvioșii Voastre!

Năcazul și supărarea ce am aice este așa de mare încât nu v-o pot descrie, de cât totul ce vă rog este să mă ajutați, să puneți tot ce veți avea pentru înzestrarea moșiei, ca

să nu rămăe nelucrată, căci eu până ce nu voi vedea rezultatul de la consiliu, în ceia ce privește pentru subvenția monastirei și zestrea ei de vite, iar de la Adunare hotărârea pentru hrisov, până atuncea zic că nu pot veni la moșie căci sânt hotărât să perd al meu totul, numai să nu mancarisescu la sarcina de vechil ce vă sânt, pentru acest sfârșit țin aicea și pe părintele Nikon.

Te rog dară înlesnește pe Neculau la tot ce va reclama și crede că voi și a vă fi recunoscătoriu.

Ministeriul s-au format ieri.

Kogălniceanu la Interne și președinte, M. Jora la Esterne, Ev. Alcaz la Visterie, D. Cozadini la Publice, Adrian tot la Resbel, Bojinca la Dreptate, arh. Melhidesec la cel Bisericesc.

Asupra acestei combinații este mare opoziune și mercuri se crede că are a fi o mare confusie și nemulțemire în cameră. Despre rezultat vă voi înștiința. Arată acestea și lui Neculau. Pentru monahii ce ați scris că vi s-au trimis în eczil la acea monastire; după convorbirea ce am avut și cu Varahil, Cuvioșia Voastră trebuie să raportuiți Mitropolitului în scurt alăturându-i numai o întocmai copie de pe adresul Prefecturei cu care vi s-au trimis.

Sărătându-vă mânila rămân plecat și supus fiu,

Luponi.

Iași, 1860 mai 2.

Slova I

Sărut mânele Prea Cuvioșiei Voastre!

Trimiteți-mi cu cea întâi poștă toate hărțile ce aveți pentru rânduirea în egumenie la Monastirea Pângărați, adecă începând de la 1833 sau 1834 și până când ați căpătat hrisovul lui Mihai Sturza care este la mine.

Pentru că trebuie să dovedesc chiar data când v-ați rânduie în tăia oară și apoi iarăși după schimbările ce vi s-au fost făcut, fiindcă toate acele îmi sânt trebuitoare a dovedi adiverirea din condică pentru zestrea monastirei.

Pentru triimiterea acestor hărții vă puteți înțelege cu părintele Nikon care iarăși are a-mi trimite ceva hărții, că să se pună toate într-un plic, dacă aveți a mi le trimite cu poșta iar de va fi a le trimite cu înadins om, atuncea să nu se ostenească doi în loc de unul.

Rămân plecat fiu,

Luponi

1860 mai 20

Slova C

Cu tot respectul sărutăm mânele Prea Cuvioșiei Voastre!

Tânguirea ce este asupra Prea Cuvioșiei Tale este făcută de un călugăr de la Pângărați, anume Claudie. În acea tânguire arată că Prea Cuvioșia Ta i-ai fi dator cu 80 lei pentru știubei că asemenea ai fi dator și unui alt călugăr de la schit, că nu plătești lefele călugărilor, că pui călugării a tăia și a căra singuri lemnele trebuitoare pentru monastire, că hrana le-ar fi foarte ră, că-i maltratezi foarte crud și chiar cu bățai, că grădinele monastirei le-ai lucra cu ei și că legumele din ele le-ai vinde în târgu, asemenea că ai fi vândut trei merțe mere din livadă, alte mai multe de aceste fleacuri. Ministrul Cultelor a comunicat această tânguire Mitropoliei cu pofire de a rândui o Comisie care să cerceteze local. Regularisirea s-au făcut ca tot comisia ce va veni la Bisericiani, aceea să vie și la Pângărați.

Membrii sânt: din partea Ministeriului părintele Sofronie Vârnav de la Neamț, din partea Mitropoliei arhimandritul Neofit, proestosul de la Sf(ântul) Nicolae cel Mare; acesta însă pentru că să găsește bolnav de picioare și vremea este aspră s-au rugat Locotenentului al erta din această însărcinare, dar până acum încă nu s-au hotărât, și aceasta este pricina pentru care comisia n-au pornit încă, căci pentru acest sfârșit să așteaptă a se întoarce de la țară Ministrul Bisericesc.

De aceea nici eu nu pot porni din Iași până nu voi videa ce este a se face, destul că până acum ne am isprăvit nimică și nici macar în chestia poliților ce am.

Domnitoriul are a porni la București la 19 a curentei pentru că membrii adunării de acolo s-ar fi bătut între ei în cameră chiar în zioa deschiderii ei.

Pe aice umblă multe și periculoase boale, gerul și fortuna au făcut mai multe jertfe din cauză că lemnele sânt foarte scumpe, a agiuns de să plătește carul de lemne 3 galbeni, ce poate face sărăcimea?

Pe Tudurache Vasiliu îl aștept de la țară că să-i vorbesc, Neculau mă înștiințază că nu ați dat vacele dupre cum am vorbit și am sfârșit. Eu vă rog trimitițile la Tarcău cât mai în grabă spre a se și înfăra, mai ales când știți că nevoe este acolo de fruptu albu.

Supus fiu,
Luponi.

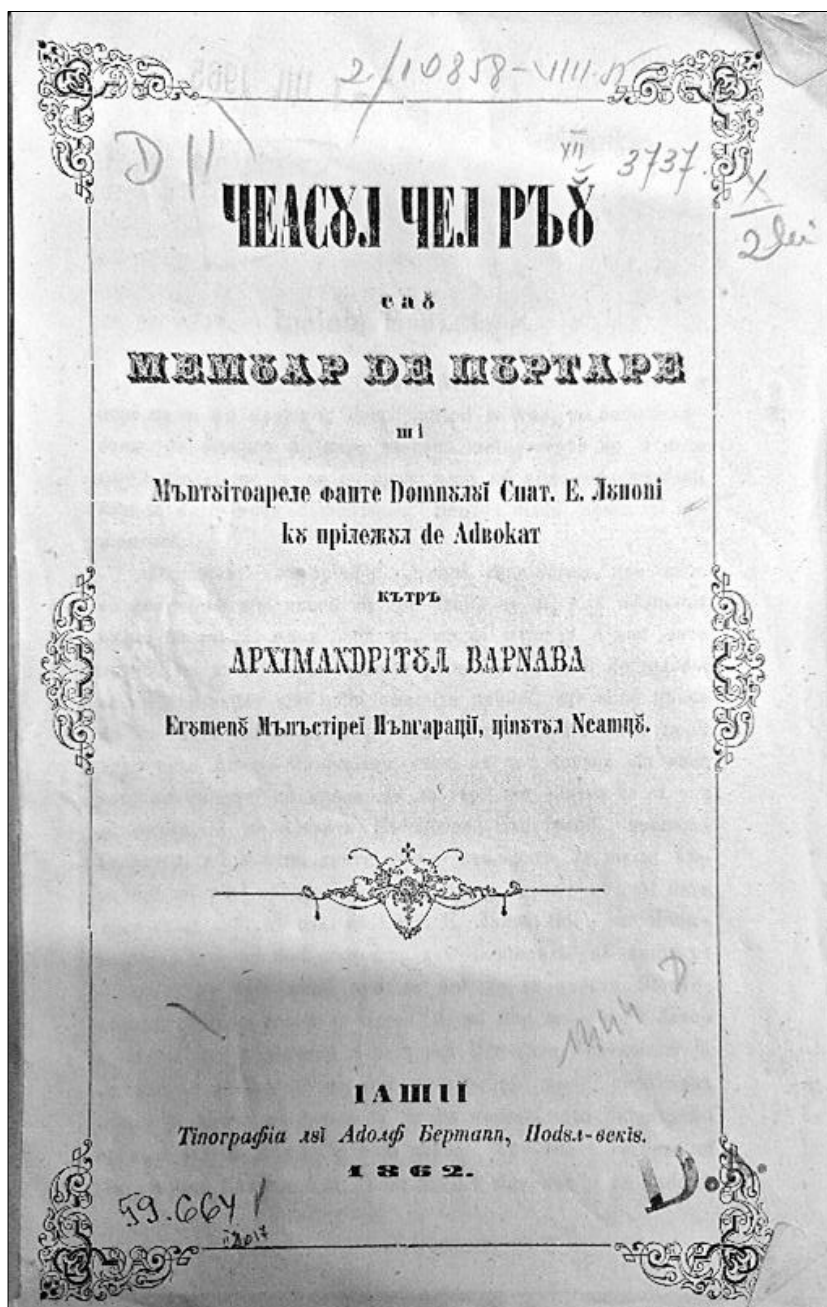

Fig. 1. Arhimandritul Varnava, *Ceasul ce rău sau memuar de purtare și mântuitoarele fapte a domnului E. Luponi cu prilejul de advocat către arhimandritul Varnava egumenul Mănăstirii Pângarații, ținutul Neamțu*, Iași Tipografia lui Adolf Bermann, Podu Vechiu, 1862, 20 p (Biblioteca Județeană „Gheorghe Asachi” din Iași, cota II-2017).

Daniel Dieaconu, *Ținutul Neamțului. 100 de picături de poveste și istorie la Mesagerul*, Piatra-Neamț, Editura Cetatea Doamnei, 2025, 463 p.

Lucrarea de față reprezintă, după cum susține și autorul, o carte de popularizare, însumând 100 de articole și studii publicate de-a lungul a trei ani în *Mesagerul de Neamț* (p. 7). Realizatorul acestui volum este absolvent al Facultății de Istorie din cadrul Universității București și devenind doctor în istorie din 2007. Este licențiat în geografie din 2015, activând ca profesor la Școala Gimnazială „Constantin Panțiru” din Grintieș, județul Neamț, fiind din 2017 și directorul acestei instituții. Prin publicarea lucrării prezentate, se afișează în fața cititorilor cu o experiență vastă, căci pe lângă articolele din *Mesagerul de Neamț*, domnia sa a mai apărut în diverse publicații, precum *Historia*, *Revista „Muzeul Național de Istorie a României”* sau

Buletinul informativ al simpozionului național Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei. Pe lângă articolele din periodice, profesorul Daniel Dieaconu a publicat și câteva cărți. Printre acestea se pot enumera: *Evreii din Moldova de Nord*, Editura Universitară, București, 2009, *Tâlăhăria și haiducia la români*, Editura Universitară, București, 2014 sau lucrarea publicată împreună cu Elena Preda, *Ținutul răzeșilor – Neamț. Istorie și etnografie*, Editura Universitară, București, 2022.

La începutul cărții, în *Cuvântul înainte* realizat de Valentin Bălănescu, directorul de la ziarul *Mesagerul de Neamț*, se arată faptul că autorul a pătruns în viața cititorilor de la *Mesagerul* într-un moment în care și era nevoie de o asemenea persoană, care, colaborând cu redacția, în 150 de săptămâni, a publicat doar articole pe tematică de istorie locală. Cuvintele alese ale directorului publicației confirmă contribuția pe care autorul a adus-o atât învățământului nemțean cât și culturii locale (p. 5-6).

Daniel Dieaconu a specificat, de asemenea, faptul că Gheorghe Ungureanu, Constantin Matasă, George Teodorescu Kirileanu și Constantin Turcu sunt personalitățile care l-au inspirat pentru a finaliza o asemenea lucrare. Este de apreciat că lucrarea cuprinde subiecte referitoare la lupta împotriva comunismului și la personalitățile

importante pentru meleagurile nemțene, precum Miron Costin, Grigore al III-lea Ghica, Ciprian Porumbescu, Mihai Eminescu, Dimitrie Onciul, Ion I. Nistor sau Lascăr Catargi.

Începând lucrarea cu articole biografice, autorul continuă cu subiecte legate de istorie, viață religioasă, demografie istorică, figuri de domni și regi, călători români și străini pe meleaguri nemțene, iar la sfârșitul lucrării nu lipsesc subiectele de mitologie și etnografie. Astfel, cititorul nu este restrâns în a lectura doar despre o anumită temă, variația aceasta fiind o metodă eficientă de a antrena curiozitatea și atenția publicului larg. Totodată, Daniel Dieaconu a abordat și subiecte controversate din istoriografia română, precum tâlhăria și haiducia, fiind de apreciat că se aduce în fața cititorului imaginea reală a haiducilor de dinainte de secolul XVIII, cea de „tâlhari înarmați, organizați în bande”, și nu cea de „campioni ai luptei sociale” cu toate că diferențierea dintre tâlhar și haiduc nu se poate face cu acuratețe nici astăzi (p. 148). Mai este demn de evidențiat faptul că autorul a surprins și redat foarte relevant mărturiile călătorilor străini oripilați de cruzimea tâlharilor din codrii Țării Moldovei (p. 148-149). De asemenea, Daniel Dieaconu a reușit să sublinieze faptele pentru care au fost cunoscuți haiducii prezenți pe meleagurile nemțene încă din veacul al XVIII-lea, până la începutul secolului XIX, în special Ștefan Bujor (p. 151-160), Vasile cel Mare (p. 165) și Ioan Pietrarul (p. 177-184), aducând la cunoștința cititorului contextul care a dus la fenomenul haiduciei din epoca de început a acestui fenomen (p. 173).

Cele expuse anterior, reprezintă o formă de apreciere a efortului autorului de a realiza o atare lucrare destinată în special publicul neinițiat în studierea istoriei. Poate ar fi fost necesare câteva note de subsol care să conducă la câte o minimală bibliografie atașată la sfârșitul fiecărui articol, de folos atât publicului larg, cât și specialiștilor.

Andrei ARCHIUDEAN¹

¹ Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, IAȘI; Muzeul Județean „Ștefan cel Mare”, VASLUI.

George Enache, *Monahismul ortodox românesc și modernitatea: de la Regulamentele Organice la Decretul 410*, București, Editura Eikon, 2024, 221 p.

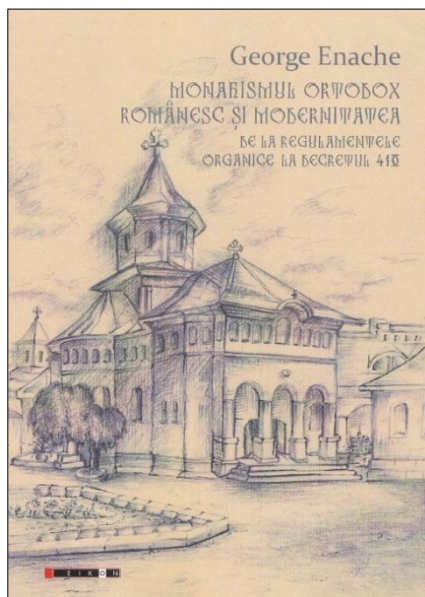
Apărută la Editura Eikon în 2024, lucrarea *Monahismul ortodox românesc și modernitatea* reprezintă o nouă adiție a autorului George Enache în rândul lucrărilor prin care acesta abordează istoria Bisericii Ortodoxe Române și a monahismului. Doctor în istorie al Universității „Al. I. Cuza” și profesor universitar la Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie din cadrul Universității „Dunărea de Jos” din Galați, autorul își propune prin această lucrare să analizeze modul în care statul român s-a raportat la ideea monahismului și la diferitele transformări prin care această mișcare a trecut de-a lungul secolelor XIX-XX.

Din punct de vedere structural, studiul este împărțit în șapte capitole cu titluri reprezentative însă nenumerate, capitolul cinci fiind separat în trei subcapitole diferite. Sunt incluse, de asemenea, o scurtă introducere în care autorul explică motivul apariției acestei lucrări și etapele în care tematica va fi abordată, o secțiune ce conține mai multe concluzii ale cercetării autorului, o *addenda* și, bineînțeles, secțiunea de bibliografie.

Primul capitol al cărții, *Monahismul în Principatele Române, de la Regulamentele Organice la domnia lui Al. I. Cuza*, trasează procesul de reglementare al monahismului, fenomen extrem de popular în secolele XVII-XVIII, și conflictele dintre stat și biserică pe care aceste încercări de „modernizare” le provoacă. În acest sens, un studiu de care autorul se folosește extensiv pentru descrierea rapoartelor dintre cele două instituții, biserica și statul, este cel publicat de Radu Rosetti în 1910, *Conflictul dintre guvernul Moldovei și Mănăstirea Neamțului*.

Capitolul al doilea trasează procesul secularizării averilor mănăstirești și analizează legile prin care schima monahală a fost reglementată în perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza, asemănând evenimentele din Principatele Unite cu măsurile de reformare a Bisericii Catolice luate în Franța revoluționară în perioada anilor 1789-1790, a căror spirit - spune autorul - se regăsește în măsurile luate de regimul Cuza.

Capitolul trei, *Monahismul după 1866*, conține o scurtă descriere a situației monahismului după legea secularizării, monahismul fiind lăsat „pur și simplu vraiște” (p. 44). Autorul face din nou o paralelă între situația Franței și a României prin asemănarea Concordatului din 1801 cu reglementarea funcționării într-un mod asemănător a Bisericii

Ortodoxe din Regatul României prin Legea organică din 1872 și prin Regulamentul pentru disciplina monahală, care universaliza principiile monahismului cenobitic de natură paisiană în toate mănăstirile. Astfel, concluzia capitolului este că, deși situația monahismului - și a Bisericii Ortodoxe în general - la finele secolului XIX nu era una ideală, au existat și unele elemente pozitive, precum încercarea dezvoltării atelierelor meșteșugărești ale mănăstirilor.

În al patrulea capitol - *Misionarism, filantropie și activitate cărturărească. Direcții de dezvoltare a monahismului românesc la începutul secolului XX* - autorul continuă comparația României cu spațiul francez, de data aceasta în sfera monahismului în sine. Capitolul acoperă de asemenea perioada Marelui Război (1914-1918), care a schimbat percepția guvernului asupra monahismului prin sprijinul medical și logistic oferit de mănăstiri, și stabilizarea regulilor de funcționare ale Bisericii Ortodoxe prin Constituția din 1923 și prin adoptarea unei legi pe această temă în 1925, autorul examinând articolele referitoare la monahism din cadrul respectivei legi. Pe lângă acestea, sunt descrise eforturile câtorva personalități ecleziastice ale perioadei, de pildă traducerea *Filocaliei* de către Dumitru Stăniloae cu ajutorul monahului Arsenie Boca, aceștia reînviind, după spusele autorului, dimensiunea mistică isihastă a monahismului. În linii mari, capitolul se axează pe transformarea monahismului în „coloana vertebrală a Bisericii” (p. 86), ajungând la o perioadă de apogeu, și se termină cu o descriere a declinului cauzat de regimul antonescian care a căutat controlarea vieții religioase prin subordonarea Bisericii.

Capitolul cinci, intitulat *Monahismul românesc sub zodia comunistă. Dimensiuni ale secularizării și sentimentului anti-monahal*, descrie statutul Bisericii și al monahismului în perioada primilor ani ai regimului comunist, când dispărea conceptul Bisericii de stat și sunt create bazele monahismului românesc prin adoptarea unui regulament monahal de către Sfântul Sinod în 1950 care reorganizează monahismul după modelul cenobitic caracterizat prin ideile Sfântului Paisie Velicovschi și ale Sfântului Vasile cel Mare. Primul subcapitol acoperă *Reorganizarea bazei economice a mănăstirilor*, sau, cu alte cuvinte, o naționalizare a multor imobile ce țineau de Biserică și interzicerea exploatarea pământului de către aceasta prin mai multe decrete. Al doilea subcapitol, *Educația monahilor*, analizează reglementările din perioada regimului comunist al anilor cincizeci referitoare la învățământul monahilor în teologie și deprinderea meseriilor pentru munca în ateliere, crescând totodată numărul de monahi cu studii superioare. Ultimul subcapitol - *Viața duhovnicească în mănăstiri* - este referitor la articolele regulamentului monahal ce prevăd latura spirituală a monahismului, ceea ce regulamentul numește „Ispitirea canonică” (p. 144), și oferă exemplul obștii „Sfântul Teodor Studitul” de la Mănăstirea Slatina care avea rolul de model al modului de viață prescris de regulamentul monahal.

Autorul formulează titlul capitolului șase sub forma unei întrebări: *Cum s-a ajuns la Decretul 410?* Pentru a răspunde la această întrebare, George Enache descrie concepțiile profund diferite asupra vieții cenobitice pe care statul comunist și Biserica le aveau, acestea neputând fi reconciliate: pentru statul comunist viața de obște reprezenta doar un

mijloc de controlare și supraveghere a monahilor, pe când în viziunea Bisericii este o viață înrădăcinată în tradiție și comunitate, sau, în cuvintele autorului, „un echilibru între isihie, liturghie, cărturărie, filantropie” (p. 155). Autorul trasează astfel degradarea treptată dar sigură a relațiilor dintre cele două instituții, sporită de influența campaniei ateiste din Uniunea Sovietică, care au dus la înlăturarea așa numitei „armate negre” de monahi prin adoptarea Decretului 410 în anul 1959, care a dus la părăsirea vieții monahale a peste 1400 de călugări.

Ultimul capitol al lucrării, *Direcții de evoluție a monahismului românesc după 1964*, redă transformarea mănăstirilor din lăcașuri spirituale în destinații turistice în contextul dorinței guvernului ceaușist de a stabili relații economic-politice cu Vestul, mănăstirile devenind astfel o „carte de vizită” (p. 187). Drept urmare, mulți colaboratori ai Patriarhului Justinian sunt eliberați din închisori, iar în anii următori aceștia își reiau eforturile de promovare a monahismului isihast.

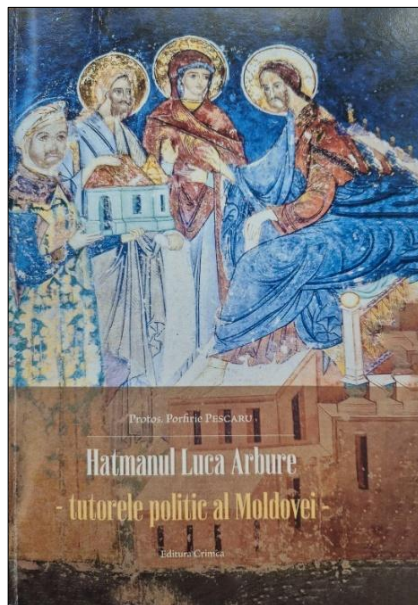
În concluziile pe care le trage autorul, cincisprezece la număr, este descris parcursul monahismului începând cu secolul XIX de la trecerea organizării mănăstirilor după modelul rusesc la cel francez prin reformele lui Al. I. Cuza, și până la minimalizarea monahismului în ultimii ani ai regimului comunist. Prin urmare, lucrarea lui George Enache constituie un studiu atât accesibil cât și amănunțit al monahismului secolelor XIX-XX și al reformelor prin care acesta trece, iar pentru săvârșirea acestei viziuni de ansamblu autorul se folosește de o vastă bibliografie care include surse primare istoriografice, arhive și memorii pe lângă lucrări generale sau de specialitate.

Robert-Ciprian SÂNTĂMĂRIAN²

² Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Istorie și Filosofie, CLUJ-NAPOCA.

Protos. Porfirie Pescaru, *Hatmanul Luca Arbure – tutorele politic al Moldovei*, Suceava, Editura Crimca, 2024, 186 p.

Având binecuvântarea Înaltpreasfințitului părinte Calinic, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, la editura *Crimca* a fost publicată recent (2024) lucrarea „*Hatmanul Luca Arbure - tutorele politic al Moldovei*”, un valoros rezultat al efortului documentar și literar depus de autorul cărții, Protosinghelul Porfirie Pescaru, starețul mănăstirii Arbore. Înclinăm a înscrie acest volum în seria lucrărilor care dețin nu doar o valoare documentară ci și una spirituală, prin prisma personajului analizat, care se caracteriza prin diplomatie, înțelepciune, loialitate și spirit de sacrificiu pentru țară. Calitățile acestea, alături de multe altele, sunt evidențiate și în *Cuvânt-înainte*, de către prof. univ. dr. Ștefan Purici (Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava), care încearcă să convingă pe cititori să se avânte în descoperirea unui personaj care a crezut în destinul neamului românesc mai mult decât în propria-i persoană.

Lucrarea este structurată în 3 capitole, cu subcapitolele aferente, încadrate *Introducere* și *Post-scriptum*, ultima compoziție reprezentând un fragment din *Predica la slujba a 500 de ani de la moartea lui Luca Arbure*, rostită la Biserica Sfântului Ioan Botezătorul a mănăstirii Arbore (23 aprilie, 2024), de către protos. Porfirie Pescaru.

În prima parte a *Introducerii*, intitulată *Două povești, o singură istorie*, autorul surprinde problematica ctitoririi unei biserici, *mai ales una din piatră*, în contextul *lumii medievale creștin ortodoxă*, subliniind nu atât dificultățile, cât valoarea spirituală și socială a unui asemenea act. Un aspect de importanță majoră îl reprezintă analiza documentată a autorului privind dreptul de ctitorie, drept care, în Moldova secolelor XV-XVI, *aparținea exclusiv domnului*. Boierul Luca Arbore a obținut această cinste nu o dată, ci de două ori, prima fiind din partea lui Ștefan cel Mare, datorită *fidelității și meritelor sale*, iar a doua oară, din partea lui Bogdan al III-lea. În continuare, lucrarea prezintă aspecte interesante privind atât contextul construirii bisericii de pe moșia Solcii, cu hramul Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul, cât și aspecte privind arhitectura și pisania acesteia.

Deloc întâmplător, autorul menționează elementele arhitectonice asemănătoare între biserica ridicată de Luca Arbore la Solca, și cea construită, la un an distanță, de către domnul Ștefan cel Mare, la Reuseni, cu același hram, sugerând *discret o imagine complexă a apropierii familiale, spirituale și sufletești* dintre acest boier și domnul Moldovei, invitând

în mod indirect și pe cititori să își formeze opinii cu privire la cea mai evidentă asemănare a celor două biserici: lipsa turlilor.

A doua parte a *Introducerii*, cu titlul *Biserica lui Luca și Arborele Sucevei*, debutează cu o succintă prezentare a participării lui Luca Arbore la administrarea Moldovei, sub sceptrul domnului Ștefan cel Mare, ulterior fiului și nepotului acestuia. Autorul oferă de asemenea, un portret moral și spiritual al boierului Luca, conturat în urma provocărilor, intrigilor și a deciziilor sale în contextele politice și istorice ale vremii, subliniind meritul acestuia de a rămâne un loial *om al Măriei Sale* iar biserica de a o fi lăsat *moștenire peste veacuri, pentru toate generațiile ce vor fi urmat*.

Introducerea se încheie cu date privitoare la truda Înaltpreasfințitului Calinic, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, *de a redeschide mănăstirile supuse uitării după anii 1786-1800*, printre care și mănăstirea Arbore, dar și cu o mărturisire a autorului privitoare la subiectivitatea acestuia *asupra rezultatelor cercetărilor istorici, specialiștilor în arte plastice, în arhitectură și renovare*.

În capitolul I, „*Neamul Mușatinilor și Bizanțul după Bizanț*”, se analizează din perspectiva limbajului istoriografic, conceptul de *bizantin*, acest lucru fiind necesar pentru a înțelege *lumea medievală ortodoxă dar și raporturile dintre statele medievale românești și Imperiul Roman de Răsărit*. Autorul se concentrează mai ales în jurul numelui acestui imperiu. Având ca surse de referință studiile cercetătorilor străini Jonathan Harris și Keith Hitchins, autorul subliniază faptul că termenul *bizantin* marchează *o distanțare și nu o apropiere, față de identitatea istorică – atât a locuitorilor imperiului, cât și a moștenitorilor civilizației sale* și sugerând astfel folosirea noțiunilor: *roman, creștin și ortodox*, acestea stând și la baza profilului al lui Luca Arbore.

În subcapitolul 2, intitulat „*Apartenență culturală a Arborei: Bizanțul după Bizanț*”, se continuă cu expunerea, pe baza lucrării lui Nicolae Iorga, a argumentelor privind continuitatea modelului civilizației bizantine prin *mentalitatea religioasă și socială, comportamentul politic, regulile de viață și prin conținutul ortodox dat moralității și virtuții*, mai cu seamă în contextul în care domnii români se consider a fi *moștenitori legitimi ai împăraților din Bizanț*.

În subcapitolul 3, autorul abordează *omul bizantin* considerat *fundamental pios*, folosind ca surse principale studiul lui Steven Runciman „*The Last Byzantine Renaissance*” (1970) și lucrarea lui Guglielmo Cavallo „*Omul bizantin*”, tradusă de I. Mircea (2000). Concluzia analizării conceptelor de *bizantin, Bizanț după Bizanț, Renaștere bizantină*, la care a ajuns Protos. Porfirie Pescaru este că trebuie să îi privim atât pe Ștefan cel Mare, cât și pe Luca Arbore ca *moștenitori și continuatori al spiritului bizantin*.

Ultimul subcapitol, „*Moștenirea lăsată de Ștefan cel Mare și Luca Arbore*”, relevă credința de neclintit și gândirea dogmatică a domnului și simțul critic al lui Luca Arbore, care, în urma misiunilor diplomatice, s-a familiarizat îndeajuns cu cultura *catolică, gotică, renașcentistă, dar și cu cea ortodoxă rusă*, încât a reușit să dobândească *o înțelepciune și un rafinament al gândirii* care l-au îndrumat în tot ceea ce a implicat și construirea bisericii

sale. Autorul folosește lucrarea „Princeps omni laude maior” (Ștefan S. Gorovei, Maria Magdalena Szekely, 2005) preluând întâmplarea semnificativă din 1462, pentru a sublinia credința fermă a lui Ștefan cel Mare în ortodoxie și decizia neșovăitoare a acestuia de a *preveni orice influență catolică în țara sa*. De asemenea, sunt evidențiate calitățile politice ale domnului, pe care Luca Arbore nu doar le-a observat de-a lungul timpului, dar le-a și asimilat ca și *continuator al politicii ștefaniene*.

Capitolul II, *Viața lui Luca Arbure*, poate fi considerată cea mai consistentă parte a lucrării, fiind structurat în 12 subcapitole, debutând cu un *Portret* al acestui *cavaler înăscut și politician înțelept, diplomat, comandant de oști cu mare viziune și nu în ultimul rând, ctitor de biserici*. Autorul ne invită la descoperirea în detalii a celui mai de seamă *boier moldovean din Sfatul domnesc*, atât prin intermediul exemplelor din experiența administrativă și politică a acestuia, multe consemnate deja de cercetătorii istorici care s-au preocupat și de biografia marelui boier.

Originea lui Luca Arbure. Ascendența, subcapitolul 3, lămurește, prin intermediul unei scurte și succinte incursiuni în istoria familiei lui Ștefan cel Mare, apartenența lui Luca la familia directă a domnitorului, pentru a pune mai bine în evidență, *într-o lumină semnificativă, cauzele evoluției sociale și politice*, dar și raționamentul care a stat în spatele asumării responsabilităților care i-au fost încredințate de către Domnie de-a lungul timpului.

Apartenența la dinastia Mușatinilor, este pe larg expusă în subcapitolul 5, prin prisma *autoprezentării identitare de tip voievodal*, în cele două tablouri (unul votiv și celălalt, funerar) din biserica sa, de pe valea Solcii. Autorul atrage atenția asupra unui detaliu peste care nu se poate trece cu vederea, și anume faptul că, în ambele tablouri, Luca Arbure este înfățișat *în picioare*, această reprezentare fiind destinată numai domnitorilor. Decizia unei astfel de afirmări ar putea fi considerată *una firească pentru un membru al familiei Mușatinilor*, dar în urma unei încuviințări venită din partea domnului Bogdan al III-lea, fiul și urmașul lui Ștefan cel Mare, acesta fiind, cel mai probabil, încă trăitor la etapa pictării bisericii. Spre finalul subcapitolului, autorul prezintă ipotezele și argumentele unor istorici actuali preocupați de apartenența lui Luca Arbore la neamul Mușatinilor.

Subcapitolul 6, *Luca Arbure – diplomat în serviciul lui Ștefan cel Mare*, oferă cititorilor o prezentare cuprinzătoare a vieții însemnatului personaj, analizată atât din punct de vedere al responsabilităților misionare, cât și a calităților diplomatice a celui care a fost și hatmanul Sucevei. Se pune aici în lumină, alături de latura politică a acestuia, și statutul social care, la Luca Arbore, a fost cu siguranță, unul bine dezvoltat. Autorul redă pentru început, contextul istoric în care a dobândit cele 2 funcții majore deținute de acesta: cea de comandant militar (în timpul asediului Sucevei din 1497), și cea de diplomat, subliniind faptul că, din păcate, în viziunea sa, cea din urmă este *foarte puțin cunoscută și cercetată*, misiunile sale diplomatice nefiind menționate în documentele moldovenești cunoscute până în prezent. Totuși, lucrarea menționează, sprijinându-se pe o documentare cât s-a putut de riguroasă, despre un anume *Luca voloșanin și Luca walachus*,

aflat de mai multe ori la Moscova ori în Polonia, ca sol al lui Ștefan cel Mare, prezența sa în locurile menționate având scopul de a dirija negocieri de importanță majoră.

Lucrarea continuă cu subcapitolul 7, intitulat *Asediul și apărarea Sucevei: august 1497. Codrii Cosminului*, cu redarea unor evenimente istorice semnificative pentru legitimarea clară a mării voințe morale și a firii jertfitoare a lui Luca Arbore, în contextul luptei de apărare împotriva armatei invadatoare polone. Autorul reușește să ilustreze în acest subcapitol totalitatea calităților de ordin militar, moral, dar și religios ale acestui *tutore politic al Moldovei*, îndeosebi prin relatarea și analiza istorică privind asediul Sucevei, moment de răscruce pentru istoria Moldovei. Pe parcursul lecturii acestei părți din lucrare, se poate observa cu ușurință efortul subtil al autorului spre a lămuri polemica unei posibile pretenții din partea lui Luca Arbore la scaunul Moldovei, aducând argumente logice și documentare, contra unei astfel de ipoteze.

Problematica, încă de actualitate, a „pretendenței” la tron a marelui boier, nu doar în timpul lui Ștefan cel Mare, dar și a lui Bogdan al III-lea, este supusă discuțiilor și în subcapitolul 9, autorul semnaland interpretarea istoricului P.P. Panaitescu (în 1934) cu privire la dorința lui Luca de a ocupa scaunul Moldovei, ca fiind una *neatentă, lipsită de obiectivitate și speculativă*, limitată doar la contextul decapitării acestuia de către Ștefan cel Tânăr, în 1523. Subcapitolele 10 și 11 ale capitolului II, relatează iarăși despre perioada domniei lui Bogdan al III-lea și a bunei colaborări dintre acesta și sfetnicul Luca Arbore, dar și cu restul boierimii, relație care a menținut cu o Moldovă stabilă și echilibrată din punct de vedere politic și militar. Subcapitolul 11, se axează pe perioada imediat următoare a morții premature a lui Bogdan al III-lea, autorul evidențiind poziția de conducător „din umbră” a lui Luca Arbore, de data aceasta devenită *evidentă, vizibilă și efectivă*, dar justificată și necesară, în contextul *instalării ca domn al minorului Ștefăniță Vodă*.

Finalul capitolului II surprinde dezechilibrarea bruscă a Moldovei, generată de circumstanțele desfășurării conflictului ireversibil dintre Ștefăniță Vodă și marii boieri, în special, cu Luca Arbore. Conducător de impulsivitate și teama născută din ideea că acesta ar dori să îi ia locul la domnie, fiind astfel definit drept trădător, domnitorul sfârșește viața hatmanului și a doi dintre fiii săi, prin decapitare, fără judecată.

Capitolul III, intitulat *Biserica „Tăierii capului Sfântului Ioan Botezătorul”*, este o descriere, cu inserții analitice, a originalității arhitecturii și picturii murale a bisericii de la Arbore. Autorul creionează pentru cititori imaginea frescelor care exprimă o *sinteză a întâlnirii dintre iconografia bizantină și moștenirea romantică, realismul de tip renascentist și cel gotic*. De asemenea, sunt trecute în revistă *încercările tulburătoare* ale lăcașului sfânt, în urma actelor de prădare și abandonului la care a fost supusă de-a lungul celor 552 de ani de la construire. Subcapitolul 2 reiterează, pe baza surselor documentare, modul de ridicare a bisericilor din timpul domniei lui Ștefan cel Mare și detaliază trăsăturile inedite ale *artei ștefaniene*. Finalul capitolului III, oferă câteva opinii privitoare la *datarea picturii*

și a continuității bisericii, în contextul formulării mai multor ipoteze de către specialiștii în arte plastice referitoare la această problemă.

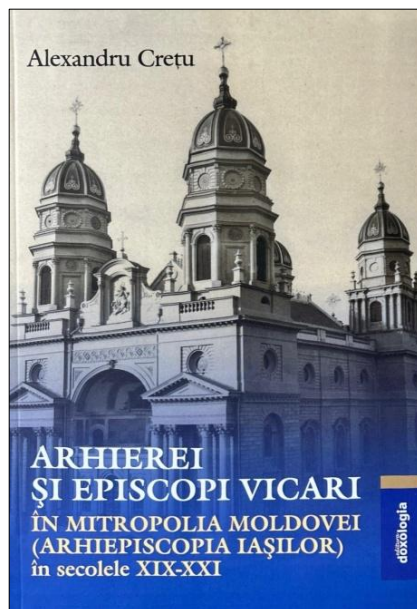
Lucrarea Protosinghelului Porfirie Pescaru, *Hatmanul Luca Arbure – tutorele politic al Moldovei*, reprezintă o inițiativă valoroasă de realizare a unei lucrări sistematice privitoare atât la personalitatea puternică a celui mai de seamă boier al Moldovei, cât și la contribuția diplomatică, militară și religioasă a acestuia la menținerea echilibrului politic intern și extern al țării.

Alexandra NIȚĂ-VUZA¹

Alexandru Crețu, *Arhieriei și episcopi vicari în Mitropolia Moldovei (Arhiepiscopia Iașilor) în secolele XIX-XXI*, Iași, Editura Doxologia, 2023, 226 p.

Dinamica teologiei românești în regiunea Moldovei este caracterizată de un proces fluid și eterogen cauzat de metamorfozări istorice (culturale și politice) care au contribuit deopotrivă la fasonarea unui canevas religios distinctiv, în simetrie cu specificitatea națională și spirituală a spațiului. Această lucrare se poate aborda din perspective multilaterale, iar textul acesteia explorează datele istorice în interpretările aduse de autor, ca și elementele ce conduc spre înțelegerea rolului Bisericii Ortodoxe Române în evoluția socială și politică a regiunii Moldova și, *in extenso*, asupra teoriei și practicii autorității religioase în spațiul ortodox.

Volumul este divizat în două mari capitole ce sunt structurate în subcapitole, respectiv subsubcapitolele explicatoare de abordări încropite de inedit, relevând o cronologie a arhieriei și a episcopilor vicari, brodată în contextele politice și religioase, având drept ideal să creioneze o perspectivă cuprinzătoare asupra evoluției ierarhiei ecleziastice din cadrul Arhiepiscopiei Iașilor. Notele introductive semnaleză inserarea structurii bisericești și a raporturilor de autoritate din cadrul Mitropoliei Moldovei, acesta consultând arhive bisericești, documente oficiale și o varietate de lucrări secundare ce abundă în teme legate de evoluția Bisericii Ortodoxe Române. Prin intermediul unei

¹ Cercetător independent.

cercetări circumstanțiale a funcțiilor arhierilor și episcopilor vicari, autorul reliefează structurile de putere din interiorul Bisericii și interacțiunile acestora cu puterea politică seculară. Astfel, subliniază faptul că Biserica Ortodoxă a fost, adesea, un actor fundamental în progresul și consolidarea autorității politice din Moldova, având pe lângă misiunea religioasă și pe cele sociale sau culturale. De asemenea, Alexandru Crețu explorează și autoritatea ecleziastică ce se reflectă în evoluția arhierilor și episcopilor vicari, aceasta fiind observată ca fenomen bilateral, astfel având dublă legitimitate, divină și socială. În decursul timpului, autoritatea religioasă s-a transformat în tandem cu contextele istorice, manifestându-se astfel cu precădere în perioada în care statul român era încă în creuzetul conturării sale ca entitate națională, prelungindu-se astfel până în perioada contemporană, marcată fiind de regimul de sorginte comunistă, dar și după acesta, după 1989.

Primul capitol, *Arhierii titulari români ai Mitropoliei Moldovei din secolul al XIX-lea* explorează perioada de la începutul secolului amintit, aceasta fiind marcată de transformările prin care trece Mitropolia Moldovei, inclusiv în contextul politicii externe și interne a Principatelor. Astfel, se expune contextul genezei „arhierilor titulari” denumiți și „arhierii călători”, aceștia având inițial sorginte grecească, mai apoi fiind români, continuându-se cu ilustrarea expansiunii activităților întreprinse de Biserică în Moldova, exemplificate prin înființarea Seminarului de la Socola, de lângă Iași în anul 1803, a Academiei Mihăilene în anul 1834 sau prin construirea Catedralei mitropolitane finalizate în anul 1887. Expunerea cronologică privește și impunerea Regulamentelor Organice, ce au creionat schimbări și în funcționalitatea bisericească, iar Unirea Principatelor Române din anul 1859, „a deschis calea unor prefaceri profunde în viața politică, socială, economică și culturală”, prin intermediul Reformelor bisericești. În continuare, se enumără arhierii titulari români din perioada 1819-1879, alături de biografiile și de faptele lor, de provocările pe care le-au resimțit.

Al doilea capitol, *Arhierii și episcopii vicari ai Mitropoliei Moldovei (Arhiepiscopia Iașilor) din secolele XIX-XXI*, debutează prin explicarea conceptului de arhieru vicar (sinonim cu episcop vicar), personaj bisericesc ce avea rolul de a ajuta episcopul eparhiot în realizarea atribuțiilor chiriarhale, această metodă prin care un episcop mai tânăr îl slujește pe cel bătrân, fiindu-i deci subordonat, este frecventă în Apusul și Răsăritul creștin. În anii de după 1875 instituția arhierilor vicari a fost primejduită de desființare, aceasta nefiind totuși înfăptuită. Problematika arherilor vicari care nu locuiau la reședința eparhiilor unde au fost numiți, ci la București, unde îndeplineau și diverse alte funcții, (de pildă, erau profesori sau directori de tipografii) a fost soluționată abia de Miron Cristea. Câștigarea Războiului de Independență în anul 1877 a demarat în istoria României un proces vast de modernizare, iar perioada 1878-1914 a reprezentat o filă de istorie caracterizată prin stabilitate și schimbări deopotrivă. Unirea provinciilor românești în 1918 a generat în 1925, ridicarea Bisericii Ortodoxe din România la rang de Patriarhie, cu cinci mitropolii. Ulterior, în 1923, a fost inițiată tranziția de la calendarul gregorian la cel

iulian. În perioada 1900-1944 biserica a avut raporturi benefice cu viața politică, acestea degradându-se începând cu instaurarea regimului comunist. Biserica a fost vizibil marginalizată, iar viața religioasă a fost blamată până după 1989. Mai mult decât atât, doctrinele ateiste au caracterizat perioada conducerii socialiste, iar Biserica, în mod inerent, a avut de suferit din cauza acestui fapt, cu toate că entitățile teologice au conservat tezele și principiile ortodoxiei românești. Ultimile pagini enumeră arhiererii vicari ai Mitropoliei Moldovei și Sucevei (Arhiepiscopia Iașilor) din 1862/1873 până în prezent.

Lucrarea *Arhierei și episcopi vicari în Mitropolia Moldovei (Arhiepiscopia Iașilor) în secolele XIX-XXI* reprezintă un aport substanțial la studiile de istorie religioasă și teologie ortodoxă, fiind totodată o analiză oarecum exhaustivă dar profundă a evoluției structurii ierarhice din Arhiepiscopia Iașilor și o reflecție asupra dinamicii autorității religioase în contextul unui stat modern aflat sub influența mai multor regimuri politice succesive. Volumul pare a pretinde să fie începutul unor direcții proaspete de cercetare privind interacțiunea atât dintre Biserică și Stat, cât și între autoritatea religioasă și viața socială, însumând un prototip de studiu pluridisciplinar.

Marcela IFRIM¹

¹ Facultatea de Istorie din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza”, IAȘI.